

İktisat

dergisi

AYLIK DERGİ

MAYIS-HAZİRAN 2001 SAYI: 413-414 3.000.000 TL.

İktisat, İstikrar ve Türkiye

Prof. Dr. Feridun Ergin, Prof. Dr. Memduh Yaşa, Prof. Dr. Haluk Cillov ve Prof. Dr. Besim Üstünel'e Armağan

- Erdoğan Alkin • Sedat Aloğlu • Kaya Ardiç • Necati Arıkan • Tülay Arın
- İnal Batu • Alpay Biber • Doğan Cansızlar • Metin Çulhaoğlu
- Hasan Denizkurdu • Toker Dereli • Özer Ertuna • Nihat Falay • Cengiz Güleç
- Gündüz Fındıkçoğlu • Memduh Hacıoğlu • Hüsamettin Kavi • Hüsnü Kızılyallı
- Erol Manisalı • Mithat Melen • Talat Orhon • Oğuz Oyan • Ayşe Öncü
- Atilla Sönmez • İlhan Tekeli • Zafer Tunca • Oktar Türel • Mehmet Türkay
- Ergun Türkcan • Burhan Şenatalar • Ümit Şenesen • Ercan Uygur
- Cüneyt Ülsever • İşaya Üşür • Gülsün Yay
- Nurhan Yentürk

İFMC

İÜ İKTİSAT FAKÜLTESİ MEZUNLARI CEMİYETİ
YAYIN ORGANIDIR

Yıllar boyu güvenle kullandığınız
Tat, Maret, Pastavilla, Kartal ve **Sek** ürünleri,
gücünü sizin güveninizden alıyor.
Yaşamınıza sağlık, lezzet ve kalite katıyor.

A.M.P.D. BÜYÜK JÜRİ ONAYLADI

2000 YILININ ALIŞVERİŞ MERKEZİ SEÇİLDİK MUTLUYUZ

Kentin merkezinde,
tarihsel dokuya saygılı, çağdaş mimari,
akıllı bina teknolojisi

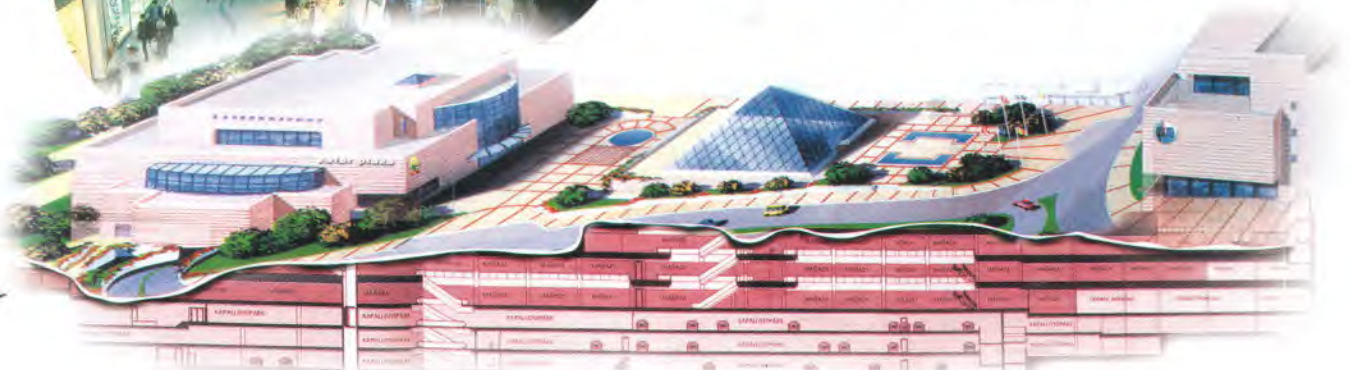
Dünya'nın ve Türkiye'nin
en ünlü markalarının yer aldığı tam 115 mağaza

Sinema Salonları & Bowling
Fast Food & Cafe ve Restaurantlar

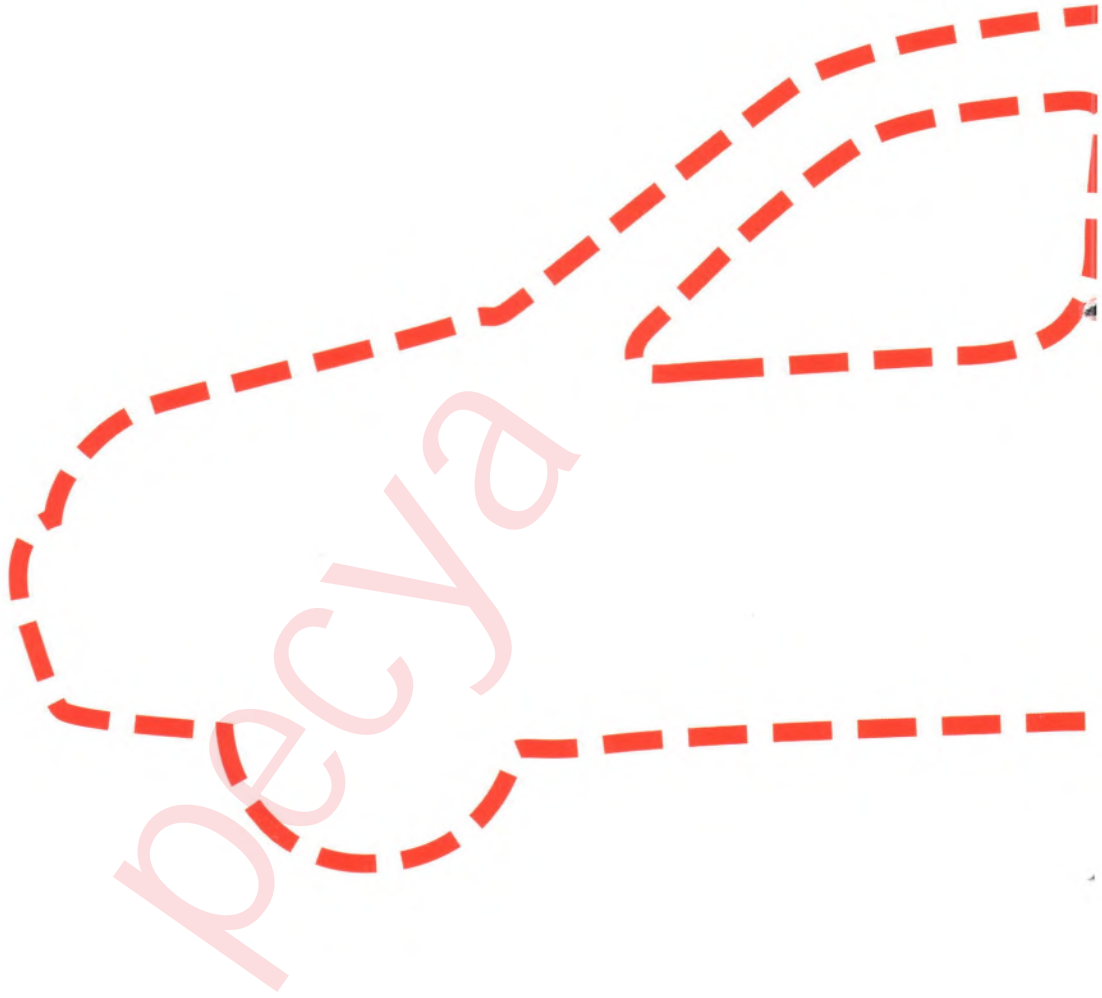
Açıldığı günden bugüne
Bursa'da alışveriş ve yaşamın gerçek merkezi

zafer plaza BURSA
ALIŞVERİŞ VE YAŞAM MERKEZİ
www.zaferplaza.com.tr

Sınıfının öncüsü Partner, 19

Boxer

J9

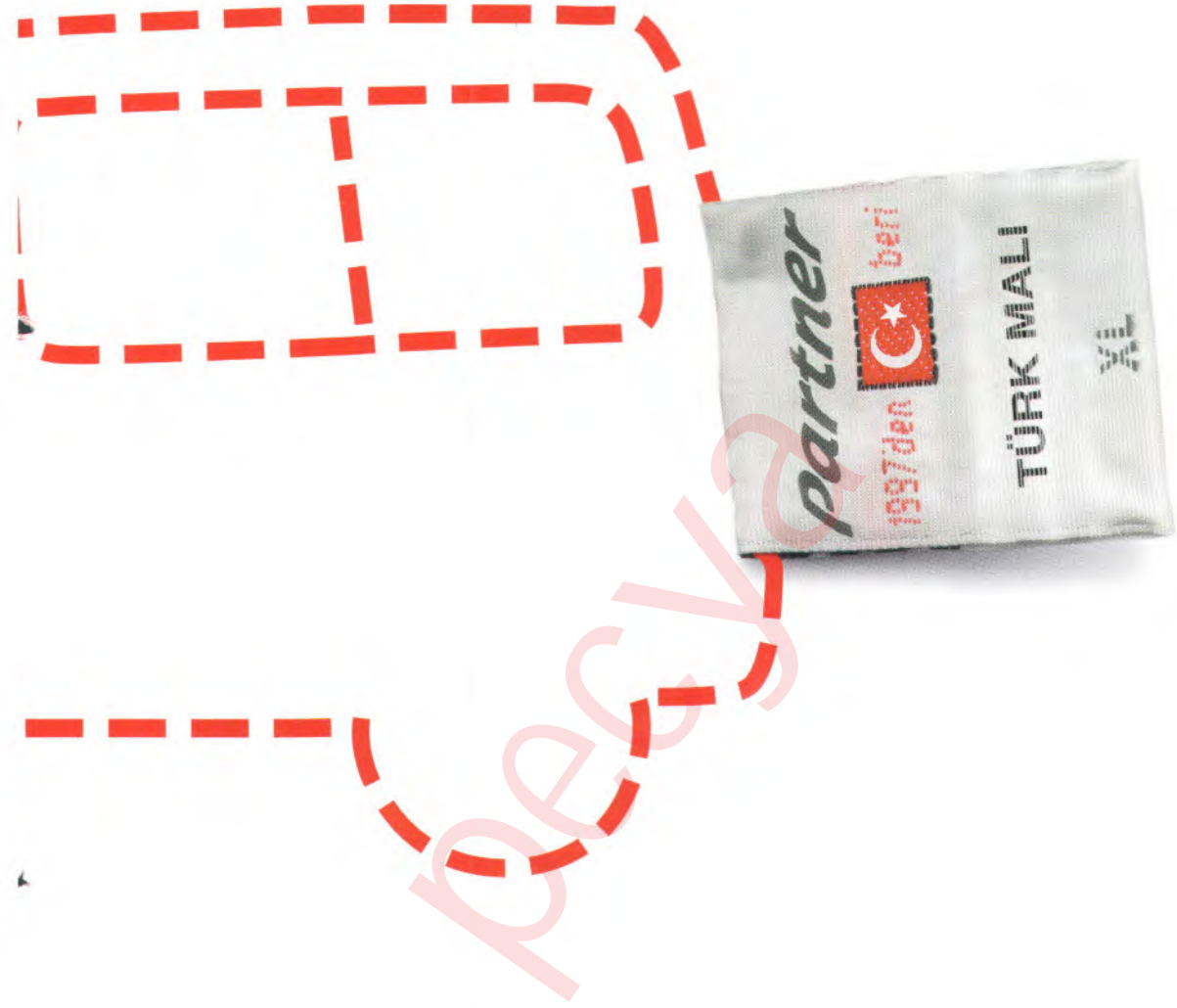

PEUGEOT

Partner

97'den beri Türk vatandaşı...

Karsan, 1966'lara dayanan deneyimiyle Peugeot lisansı altında Partner, Boxer ve J9'u Bursa'daki yeni tesislerinde üretiyor.

J9'la üst üste aldığı ihracat ödülleri, Partner ile Türkiye'de öncülüğünü yaptığı yeni sınıf ve Türk tüketicisine kazandırdığı Avrupa'nın gözde aracı Boxer ile Türkiye'yi fetheden Karsan, şimdi yeni başarılar peşinde...

KARSAN

www.karsan.com.tr

Karsan Otomotiv Sanayi ve Ticaret A.Ş. bir Kiracı Sirketler Topluluğu kuruluşudur.

// **Anadolubank'ın misyonu müşterilerini uzun vadeli ve kalıcı ilişkiler çerçevesinde toplam kalite ve toplam çözüm yaklaşımı içinde tatmin etmek; hissedarları ve çalışanları için sürekli artan bir değer yaratmaktır. Bu çerçevede AnadoluBank'ın amacı yüksek aktif kalitesini ve karlılığını koruyarak bireysel ve kurumsal bankacılık ürün ve hizmetlerini dünya kalitesinde, dürüst ve güvenilir bir bankacılık anlayışı ile sunmaktır //**

Bireysel ve kurumsal her türlü bankacılık hizmetlerinde,

Kurumsal bankacılık faaliyetleri kapsamında dış ticaret finansmanında,

Kredi kartları, tüketici kredileri, Otomatik ödemeler, vergi ve sigorta işlemlerinde,

Tüm Türkiye'de çağdaş bankacılık hizmeti veren 45 şubesiyle;

Elbette, AnadoluBank

Genel Müdürlük:

Cumhuriyet Mah. Silahşör Cad. No: 77 Bomonti-Şişli / İstanbul

Tel: 0 212 296 98 11

İktisat dergisi

AYLIK DERGİ

Sayı: #10-111 Şubat Mart 2001 Fiyatı: 1.500.000-2L

I.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları
Cemiyeti yayın organıdır.

İktisat Dergisi,
aylık olarak yayınlanır

Kurucuları:

Nihat Batır, Oktay Emed,
Reşad Umur

Sahibi:

I.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları
Cemiyeti adına

Yönetim Kurulu Başkanı
Alpay Biber

Genel Yayın Yönetmeni:
Metin Sarfatı

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:
Hikmet Akççek

Yayın Kurulu:

Hikmet Akççek, İlker Aktökün,
Serhat Alıgil, Burak Atamtürk,
Fuat Ercan, Oğuz Oyan,
Yasemin Öztürk, Metin Sarfatı,
Mehmet Yavuzkan

Danışma Kurulu:

Öztiñ Akgöç, Erdoğan Alkin,
Mehmet Altın, Kaya Ardic,
Cengiz Arın, Taner Berksoy,
Nihat Falay, Tamer İsgüden,
Kuvvet Lordođlu, Türkel Minibaş,
İzzettin Önder, Murat Özyüksel,
Nail Satlıgan, Ümit Şenesen,
Gül Günver Turan

Yayın Kurulu Sekreteri:

İsmail Azgıt

Yönetim Yeri:

Cumhuriyet Cad. Ceylan Apt. No:27/6

80090 Taksim/İSTANBUL

Tel: (0212) 250 50 34 - 235 61 55

Fax: (0212) 255 17 73

E-posta: dergi@ifmc.org.tr

bilgi@ifmc.org.tr

İnternet: www.ifmc.org.tr

Ofset Hazırlık-Baskı:

Mart Matbaacılık Sanatları Ltd.

Tel: 0212 321 23 00 pbx

Dağıtım:

Dünya Süper Dağıtım

Abone Koşulları:

Yıllık: 20 milyon TL

Altı aylık: 10 milyon TL

Üye, Öğrenci, Arş.-Gör.ve Öğretim

Üyesi: (Yıllık) 16 milyon TL

Yurtdışı: 60\$

Abone Hesap No:

Akbank Taksim 7097-DHU

İşbankası Taksim 544077

Dergide yayınlanan yazılar Cemiyeti

bağlamaz; görüşler yazarlarına aittir.

Yayınlamak amacıyla gönderilen

yazıların iki nüsha olarak mümkünse

bilgisayar disketiyle birlikte

ulaştırılmasını rica ederiz.

Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin 1974 yılından bu yana düzenlediği İktisatçılar Haftası'nın 26'ncısı 26-28 Nisan tarihleri arasında "İktisat, İstikrar ve Türkiye" üst başlığı ile yapıldı.

İktisatçılar Haftası, Türkiye gibi çalkantıları bol, istikrarı az olan bir ülkede, 26 yıllık sürekliliği ile azımsanmayacak bir başarı elde eden organizasyondur. Geçen yıllar boyunca "Entellektüel Ziyafet Sofrası" olma özelliğini kazanan İktisatçılar Haftası, bilim insanlarından siyasetle uğraşanlara, işçilerinden işverenlere kadar tüm kesimlerin rafine temsilcilerini biraraya getirerek bir görüş açıklama, tartışma, çözüm yolları arama platformu oldu.

İktisatçılar Haftası'nın 26 yıllık seyrine bakıldığında, dünya ve Türkiye'deki gelişen sosyo ekonomik olaylara, başta iktisat olmak üzere sosyal bilimlerin katkısı ile bir yorum getirmenin amaç olduğu görülür. Böyle bir platformda amaçlanan, dünyaya ve toplumumuza bakarken, konu ve sorunları bilimsel yöntemlerle ele almak, buradan çıkacak görüş ve sonuçları kamuoyuna sunmaktır. Bu İFMC gibi gönüllü kuruluşlar için bir sorumluluktur. Cemiyet olarak bizim dileğimiz, olayların peşinden sürüklenmek yerine kendi gündemini yaratan, kendi takvimi olan gönüllü kuruluşların sayısının artmasıdır.

Bu yıl düzenlediğimiz 26'ncı haftanın üst başlığını oluştururken, Türkiye henüz Şubat Krizi'ni yaşamamıştı. Ancak Türkiye'nin son 10 yılına baktığımızda, neredeyse her iki yılda bir kriz yaşadığımızı görüyoruz. Dünyaya entegre olma çabasının sıkıntılarını çeken Türkiye ekonomisinin sorunlar karşısındaki edilgenliği son yıllarda hızla arttı. Bu artış sadece ekonomide değil, sosyal, kültürel ve politik alanlarda bir dizi sonuçlar doğuruyor ve görünen o ki, önümüzdeki yıllarda bunu daha yakından hissedeceğiz.

Yaşanan bu kriz ortamında, "İktisat, İstikrar ve Türkiye" üst başlığı ile düzenlediğimiz haftada Türkiye'nin bir dizi konusu gündeme getirildi ve tartışıldı. Bu kapsamda, Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecindeki beklentileri; AB'nin Türkiye'den istedikleri; son 20 yıldır ekonomi ve siyaset alanındaki uygulamaların toplumun çeşitli kesimlerine olan etkileri tartışıldı. Uygulanan istikrar politikalarının ekonomiye, mali ve reel sektörlere etkisi ve ortaya çıkan sorunların çözüm yolları ile önümüzdeki yıllarda ne tür yatırımların gerçekleştirilebileceği konunun uzmanları tarafından ele alındı. İktisat biliminin değişen dünya koşullarında ortaya çıkan sorulara verdiği yanıtlar ve geçirdiği evrimin tartışılması da yine bu yıl haftada ele alınan konulardan biriydi.

İçinden çıktığımız I.Ü. İktisat Fakültesi yıllardır iktisat bilimine ve düşün hayatımıza katkılar sağlayan bir çok bilim insanı yetiştirdi. Geçen yıl olduğu gibi bu yıl da İktisatçılar Haftası'nın her bir gününü, iktisat bilimine ve düşün hayatımıza katkılar sağlayan hocalarımıza armağan ettik. Bu yıl kendilerine armağan sunduğumuz hocalarımız, Prof. Dr. Feridun Ergin, Prof. Dr. Memduh Yaşa, Prof. Dr. Haluk Cillov ve Prof. Dr. Besim Üstünel bilimsel düşüncenin geliştirilmesi, kavram ve kazanımlarının kiskançlıkla savunulması konusunda bizleri bir kez daha yüreklendirdiler.

İFMC, bu yıl 26'ncısı yapılan İktisatçılar Haftasını, iktisatlıların örnek dayanışması, bilime, tartışmaya, ortak çözümler üretmeye katkı yapmak isteyen kişi ve kurumların desteği ile düzenliyor. Yaşanan kriz ortamı bu yılki organizasyonumuzu da önemli oranda etkiledi. Hem ülkemiz için hem Haftamız için bunun tekrar yaşanmamasını diliyoruz.

İktisatçılar Haftası'na destek veren tüm kişi ve kurumlara bir kez daha teşekkür ederiz.

Dostlukla...

İçindekiler

Türkiye'nin Siyasi - İktisadi - Hukuki Konumu ve Avrupa Birliği

4

- Sunuş : Alpay Biber (*IFMC Genel Başkanı*)
 : Talat Orhon (*İ.Ü. İkt. Fak. Mez. ve Mens. Vakfı Gn. Bşk.*)
 : Prof. Dr. Toker Dereli (*İ.Ü. İktisat Fakültesi Dekanı*),
 Oturum Başkanı : Prof. Dr. Erol Manisalı (*İ.Ü. İktisat Fakültesi*)
 Panelistler : Sedat Aloğlu (*Feniş Holding Murahhas Azası*)
 : İnal Batu (*Emekli Büyükelçi*)
 : Hasan Denizkurdu (*Eski Adalet Bakanı*)
 : Doç. Dr. Mehmet Türkay (*M.Ü. İİBF*)

İstikrar Programı ve Ekonominin Sorunları "Mali Sektör"

32

- Oturum Başkanı : Doğan Cansızlar (*SPK Başkanı*)
 Panelistler : Prof. Dr. Özer Ertuna (*Boğaziçi Üniversitesi*)
 : Memduh Hacıoğlu (*Karın Gıda Yönetim Kurulu Bşk.*)
 : Prof. Dr. Ercan Uygur (*Ankara Üniversitesi*)
 : Doç. Dr. Gülsün Yay (*Yıldız Teknik Üniversitesi*)

İstikrar Programı ve Ekonominin Sorunları "Reel Sektör"

60

- Oturum Başkanı : Prof. Dr. Zafer Tunca (*İ.Ü. İktisat Fakültesi*)
 Panelistler : Hüsameddin Kavi (*İSO Başkanı*)
 : Prof. Dr. Hüsnü Kızılyallı (*Emekli Öğretim Üyesi*)
 : Prof. Dr. Oğuz Oyan (*Ankara Üniversitesi*)
 : Prof. Dr. Ümit Şenesen (*İTÜ*)

Türkiye'nin Yatırım Stratejileri Ne Olmalıdır?

98

- Açış : Prof. Dr. Oktar Türel
 Oturum Başkanı : Prof. Dr. Mithat Melen (*İ.Ü. İktisat Fakültesi*)
 Panelistler : Necati Arıkan (*İSO Yönetim Kurulu Üyesi*)
 : Prof. Dr. Atilla Sönmez (*ODTÜ*)
 : Prof. Dr. Ergun Türkcan (*İÜ - SBF*)
 : Prof. Dr. Nurhan Yentürk (*İTÜ*)

Değişen Dünya ve İktisat Kuramı

128

- Oturum Başkanı : Prof. Dr. Erdoğan Alkin (*İ.Ü. İktisat Fakültesi*)
 Panelistler : Doç. Dr. Kaya Ardicı (*İ.Ü. İktisat Fakültesi*)
 : Prof. Dr. Tülay Arın (*İ.Ü. İktisat Fakültesi*)
 : Gündüz Fındıkçıoğlu (*TSKB-Uzman*)
 : Prof. Dr. İşaya Üşür (*Ankara Üniversitesi-SBF*)

1980'lerden Günümüze Türkiye'nin Dinamikleri ve

Sosyo Kültürel Değişimler

159

- Açış : Prof. Dr. İlhan Tekeli (*ODTÜ*)
 Oturum Başkanı : Prof. Dr. Nihat Falay (*İ.Ü. İktisat Fakültesi*)
 Panelistler : Metin Çulhaoğlu (*Yazar*)
 : Prof. Dr. Cengiz Güleç (*DSP Sivas Milletvekili*)
 : Prof. Dr. Ayşe Öncü (*Boğaziçi Üniversitesi*)
 : Prof. Dr. Burhan Şenatalar (*Bilgi Üniversitesi*)
 : Cüneyt Ülsever (*Gazeteci Yazar*)

niz gibi bizim toplantılarımızda en az sunuş- lar kadar, aradan sonraki tartışmalar da önem taşımaktadır. O tartışmalara yeteri kadar geniş zaman ayırmak için sunuşları biraz sınırlı tutacağız, 15'er dakika içinde sayın konuşmacılardan konuşmalarını sunmalarını istirham ediyorum. Önce Sayın Hasan Denizkurdu'nda sıra; buyurunuz Sayın Hasan Denizkurdu.

Hasan Denizkurdu - Teşekkür ederim Sayın Başkan. Değerli konuklar; özellikle arka sıralarda çok genç arkadaşlarımı görüyorum, son krizden sonra en çok onların moralinin bozulduğunu da biliyorum. "Fakültede okuyoruz, okulu bitireceğiz; ama bu krizde biz nerede iş bulacağız, nerede çalışacağız, bu tahsilimizin ne anlamı kalacak?" gibi televizyon programlarında, teke tek münasebetlerinde, belki de bizim zamanımızda rastlanmayacak ölçüde bir karamsarlık havasının da ülke sathına olduğu gibi, bu salonun içerisindedikilere de geldiğini görüyorum. Dolayısıyla, ben burada yapacağım konuşmada, çok soyut, AB ile ilişkiler konusunda anlaşmalar ve saire konulardan ziyade, çok pratik, çok güncel, yaşadıklarımızı da aktararak, çözüm önerilerini de içeren bir konuşma yapacağım.

Aslında konuşmamı daha uzun süreli planlamıştım. Bunun bir benzerini, burada Deniz Ticaret Odası'nda, İzmir'de Ege Bölgesi Sanayi Odası'nda, Mayısın 19'unda da Antalya'da yapacağım, ancak onu kısaltıp, günün mana ve ehemmiyetine uygun bir konuşma yapmaya çalışacağım.

İktisatçılar Haftası'nda bir iktisadi kriz içerisinde olunca, insanın ilk aklına gelen konu, "acaba 16 ayrı IMF reçetesiyle karşı karşıya kalan bu ülkede, yeteri kadar iktisat bilimi yapılamıyor, İktisat Fakülteleri iyi iktisatçı yetiştiremiyor mu?" gibi bir soru oluyor. Ben bu soruyu bir tarafa koyup, sizinle çok kısa bir yürüyüş yaparak konuya girmek istiyorum.

1950'lerde, 1960'larda Türkiye, bölgesinde çok güçlü bir ülke. Avrupa Kömür Birliği'nin olduğu, AB'ye dönüşüm noktasında 1960 senesinin Türkiye'si, Avrupa'daki birçok ülkenin önünde. O tarihte dünyada ismi olmayan Güney Kore'ler, Malezya'lar, hatta bu tarafa doğru gelin, hiç ismi cismi duyulmayan İskoçya'lar, Finlandiya'lar yokken Türkiye, 1960'larda, 1970'lerde hem gayri safi milli hasıla, hem kişi başına düşen gelir itibarıyla iyi bir konumda.

O döneme ilişkin küçük bir misal vereyim: Ben İngiltere'deyken 1970'li yıllarda gördüğüm tarım toplumuna dayalı bir İskoçya, bugün, "Scottish Enterprises" diye bir otonom kuruluş kurmuş, içerisine siyasetçi karışmıyor, her sene 600 milyon pound civarında para veriliyor, dünyanın her yerinde işadamlarına, idarecilerine, yöneticilerine bölümler açılmış, iş olanaklarını geliştiriyor ve sonunda o hiç ummadığımız; 1960'larda, 1970'lerde değil Türkiye'nin yanında yer almak, kıyaslanmayacak İskoçya, bugün elinizdeki notebook'ların yüzde 50'sini üretir hale gelmiş, iş makinesi dediğimiz o bankaların kullandığı para çekme makinelerinin yüzde 70'ini yapar hale gelmiştir. 2005 Planında İskoçya'nın, şu an desteklediği 69 şirketten, en aşağı 5 tanesinin 10 milyar pound; yani yaklaşık 15 milyar dolar ciro yapan şirket haline gelmesi için hedefleri seçilmiş, bunun için biyoteknoloji vs. gibi dalları belirlenmiş durumdadır. Bu ülkenin 2005 senesinde, yaklaşık 90 milyar dolar ciro yapan 5 tane şirketi olacağına herkes kesin gözüyle bakıyor. Kısacası, daha dünün İskoçya'sı gelmiş, 2005'li yıllarda, belki de bizimle mesafeyi daha da açacak.

Aynı yerden ve biraz da bize benzeyen bir başka örnek daha vermek istiyorum: İçeride çekişmeler, terör, iç savaş ortamı içerisindeki bir İrlanda "Irish Enterprises" diye bir kuruluş kurmuş ve son 15 yıldan beri geldiği noktayı hepimiz biliyoruz. Benim rakamları vermeme gerek yok, şu an Türkiye'yi geçmiş vaziyetler. Finlandiya'yı hepimiz biliyorsunuz. Haydi onları bir kenara bırakalım, özellikle AB sürecinde bizden çok geride olan Rusya'ya bir bakalım. Ben Rusya'ya ilk gittiğimimde "Bir müdür ne kadar maaş alıyor?" diye sordüğümüzde, "70-80 dolar" yanıtını alıyor ve acıyorduk. İşe bakın ki, aradan geçen 15 sene sonra, Türk insanı 100 dolar maaş alır seviyeye geldi.

İşi uzatmadan şu noktaya gelmek istiyorum: Bugün kişi başına düşen geliriyle, yarattığı gayri safi milli hasılayla bu kriz ortamına giren Türkiye'de, beyefendiler, hanımefendiler size soruyorum: Acaba bu sonuç, sizin kusurunuz mu? Anadolu'da yaşayan Türk insanlarında, diğer ülke insanlarına göre, acaba eğitim açısından, beyin açısından, genler açısından bir yamukluk mu var? İsterseniz buradan başlayalım ve Türkiye'nin bu nokta-

Hasan Denizkurdu:
"Avrupa Kömür Birliği'nin olduğu, AB'ye dönüşüm noktasında 1960 senesinin Türkiye'si, Avrupa'daki birçok ülkenin önünde."

ya gelmesine yol açan sebebin teşhisini çok iyi bir şekilde koyalım.

Ben özel sektörde, odalarda, birçok kesimlerde çalıştım; ama doğrusu bunu, Devlete, Meclise girinceye kadar bilmiyordum. Siz de Meclise gitmediğiniz için, şimdi daha rahat eleştiriyorsunuz. Ben, 'devlet' kavramı, 'devleti elinde bulunduran güç', 'politik güç' olayını soyut olarak biliyordum; ama Meclise girdim, Meclisten komisyonlara girdim, yasama faaliyetinin nasıl yapıldığını gördüm, ardından çok kısa bir süre için de olsa Bakanlar Kurulu'na girdim, oradaki konumum Adalet Bakanıydı -ancak her kararın altında imzanız oluyor- ve dolayısıyla Türkiye'nin nasıl yönetildiğini, yerinden ve içinden görme imkânına sahip oldum. Bu dönem siyasete bir türlü ısınmadım, siyaset de zaten beni sevmedi. Bu dönemde siyasetten çekilirken, deneyimlerle vardığım bir sonuç vardır. Bunu paylaşsınız, paylaşmazsınız; ama benim gördüğüm ve inandığım kadarıyla -isterseniz başlangıcı 1950 senesi alın- maalesef Türkiye'deki siyaset kurumu, Türkiye'yi taşıyamamıştır, taşıyamamaktadır ve taşıyamayacaktır. Dolayısıyla eğer bu teşhiste birleşip, bugünkü toplantıyı veya bundan sonraki toplantıları Türkiye'deki siyaset kurumunun yapılaşmasına hasredersek, sanıyorum faydalı bir toplantı yapmış oluruz, yoksa rakamlar, teoriler ve saire konular uçuyor. İktisatçı olarak raporlar hazırlarsınız, sivil toplum örgütleri olarak öneriler hazırlarsınız; ama ben size söyleyeyim: Bütün güç, -batılıların "power" dedikleri olay- ne kitaplarda okuduğunuz gibi yasama, yürütme, yargı, ne onları denetleyen kurumlar; sadece ve sadece hükümetin elinde, hatta hükümetin içinde, başkanlık sisteminden

daha çok yetkilere sahip bir tek kişinin elinde toplanır. Koalisyon olması halinde de aynı sözlerim geçerlidir.

Dolayısıyla, Türkiye'deki siyaset kurumuna kısa bir bakış atıp oradan hareket edersek; bu kriz son değil, iki sene sonra bir kriz ortamında daha burada olacağız; yani bu krizler bitmez, Türkiye'deki siyaset yapısı bu şekilde devam ettiği müddetçe Türkiye'nin başı krizden kurtulmaz; neden?

Ben size önce şunu söyleyeyim: Bir parti-nin ilçe teşkilatını kurmak için, orada bir yer, bir apartman katı tutmanız lazım; çünkü, gelenler, gidenler olacak. Bunun finansmanı yok ve ilçe başkanlığını kafanıza koyduysanız, orasının kirasını cepten vereceksiniz. Bu da yetmiyor; oraya bir sekreter, makine, aletler, gelen giden seçmenlerle temas için çay vs. derken bugünün parasıyla ayda 10 milyar lira civarında bir parayı cebinizden koymak durumundasınız.

Ben size iktisat anlamında soruyorum: "Hiç kimse, cebinden, karşılığını alamayacağı 10 milyar lira parayı gidip oraya koyar mı?" Koymaz, en küçük birim de ilçe başkanlığıdır. Orada siyasete girenin zaten kafasının arkasındaki düşüncede, siyaset-çıkarcı ilişkisinin ilk adımı atılmış oluyor. İlçe başkanı diyor ki; "ben cebimden bu kadar parayı harcarım; ama yarın Beyoğlu Belediyesinin her başkanın gelişinde değiştirdiği kaldırım taşlarının ihalesini mutlaka ben, veya benim adamım alır" Bu, Türkiye'nin her tarafında böyle, hele Anadolu'da daha da fazla. Bir de o ilçe başkanının partisi iktidar olmuşsa, devletten alacağı pay giderek artıyor. Ayrıca ilçe başkanı, geldiği konumda işi tesadüfe bırakmıyor. Biz her ne kadar, "halk, demokrasi" diyorsak da, o ilçe baş-

Hasan Denizkurdu:
"Türkiye'deki siyaset kurumuna kısa bir bakış atıp oradan hareket edersek; bu kriz son değil, iki sene sonra bir kriz ortamında daha burada olacağız."

kani kendisini seçecekleri, akrabasını delege olarak kaydediyor; yani benim buradaki bir toplantıda kendi tayin ettiğim herkesi getirip, kendimi seçtirmem gibi bir şey oluyor.

İş büyüyor, il teşkilatına gidiyor. İstanbul İl Başkanlığı, İzmir İl Başkanlığına aday oluyor. Hiç şüphensiz olmasın, il başkanı da kendisini seçecek ilçe başkanlarını seçerek-çünkü fesih yetkisi de var- gelip il başkanı oluyor. İl başkanı olunca da ihaleler büyüyor; boğaz radar geçişleri, metro ihaleleri gibi, oraya verdiği parayı da bir şekilde geri alma imkânına sahip oluyor.

İşler partiye geliyor. Açık şekilde söylüyorum, bütün partilerin hepsini aynı kefeye koyuyorum. Televizyonlarda görüyorsunuz, "falan partinin genel kurulunda, genel başkan seçilecek" diye. Net bir şekilde söyleyeyim; Fenerbahçe Kulübüne başkan seçilmek, bugünkü siyasi partilerden herhangi birisine başkan seçilmekten daha zordur. Gülmeyin, neden? Türkiye'nin yarın kaderini teslim edeceğimiz herhangi bir partinin genel kurulunda 990, veya 1 000 kişilik bir delege seçilir. Bu sayı partiden partiye biraz fark gösterir; ama gelen delegelerin hepsinin listesi genel başkandan çıkar. Zaman zaman okursunuz; örneğin İstanbul delegasyonu iptal edilir, yerine yeni bir 100 kişi, 40 kişi seçilir. Dolayısıyla zaten genel başkan, o kongreye gelenleri tek tek seçmiştir ve orada yapılacak olan seçim, çok istisnalar dışında -İnönü-Ecevit Kurultayında veya 1-2 kurultay haricinde- biz Türkiye'yi yönetecek olan adamı veya hanımefendiyi, Türkiye'nin siyaset yapısı nedeniyle bu şekilde seçiyoruz; yani kendi kendine seçerek, gelip devletin yönetimine talip oluyor. Sonunda da seçimlerde bir dönem bu tarafa, bir dönem bu tarafa sandıktan çıkıp, Türkiye'de o siyasetçinin kendisinin belirlediği milletvekilleri, kendisinin belirlediği bürokratlarla, Türkiye Cumhuriyeti'nin kaderini siyasi bir kadroya teslim ediyoruz.

Bu yapı içerisinde, zaten kolay kolay kimse oraya giremiyor. Mesela Sedat Beyin de, benim de girişimiz bir tesadüftür, yoksa biz gidip oralarda uğraşsaydık, ne seçilebilirdik, ne milletvekili olabilirdik; ama aynen bugün olduğu gibi, o genel başkanın iradesiyle politikaya davet edildik, ben 4. sıradan, Sedat Bey 5. sıradan, birazcık da kendi çabalarımızla seçilip, Meclise girdik.

Yaşadığım için net bir şekilde söylemek istiyorum; bu siyasi yapının yarattığı bu kadroların maalesef yönetim becerisi ve tecrübesi yok. Tek tek kişilere geçmeyeyim; ama o arkadaşları, o siyasi partinin başından alın, şimdi sizin yönetiminizde olan herhangi bir şirkette iyi bir pozisyona getirmezsiniz. Çünkü onlar yönetemezler, ancak yönetim becerisi olmayan o insanlara siz, bir ülkenin kaderini bırakıyorsunuz. İşte o kader, bir gün gelip AB'ye tam üyelik fırsatı yakalanmışken, dar bir görüşle o fırsatın kaçırılmasına neden oluyor. O siyasi yapı, Türkiye'nin Atatürk'ten bu yana bir türlü yapamadığı hukuk reformunu yapalım deyince -ben Adalet Bakanı olarak bunu gördüm- inanılmaz bir tutuculukla Meclisi çalıştırmıyor.

Bugün, yasama, yürütme ve yargı yetkisine sahip ve sırayla Türkiye'yi idare eden bir siyasi kadronun yarattığı eserle karşı karşıyayız. Siyaset kurumundan soğuyun diye, veya bugünlerde moda olduğu gibi siyaset kurumuna saldırmak amacıyla bunları söylüyor değilim, bir gerçeğin altını çizerek bilgilerinizi sunmak istiyorum.

Hep kamu bankalarındaki 20 milyar dolar görev zararından, bütçe açıklarından konuşuyoruz. Size somut bir olayı anlatayım: Bir gün Bakanlar Kurulundayız ve buğday alım fiyatları saptanacak -bunu Bakanlar Kurulu niye saptar onu da anlamak mümkün değil-. O dönemde dünyada da buğday 80 dolar civarında. Tarım Bakanı söz aldı, "efendim, 180 dolar civarında bir fiyat öneriyoruz" dedi. Oradan birkaç bakan, "dünyada 80 dolar, siz bunu 180 dolara alırsanız, hem bütçeden büyük bir zarar olacak, hem de dışarıdaki 80 dolarlık buğday bize gelecek" diyerek olumsuz tavır aldı. Cevap aynen şöyle oldu: "Sayın Başbakanım, Turgut Bey zamanında biz 6 milyon ton buğdayı yüksek fiyatta aldık ve seçimi kazandık. Dolayısıyla biz buğdayı almazsak seçimi kazanamayız." O Bakanlar Kurulunda 180 dolara buğday alımına karar verildi.

Bilemiyorum bazılarının altında benim de imzam var mı; ama bir dönem önüne gelene banka izni verildi. Bunların çoğu benim bildiğim kadarıyla, Sayın Yılmaz ve Sayın Ecevit zamanında verildi. Herkes iki sandalye alıyor, bir kat tutuyor, bankacılık için müracaat ediyor ve altına imza atılıyor. Kimse çıkıp da

Hasan
Denizkurdu:
"Bu siyasi yapının yarattığı bu kadroların maalesef yönetim becerisi ve tecrübesi yok."

"peki bu bankaları siz izin verirken, bunların neye yol açacağını hiç düşünmediniz mi, bunların faturasını hiç düşünmediniz mi?" diye sormuyor. O tarihteki siyaset kurumu, böyle bir yapı içerisinde, kim bilir hangi sebeplerle bu izinleri vermeyi kendisine görev sayıyor.

Siyasetin Türkiye'yi taşıyamadığı ve taşıyamayacağını Sayın Ecevit de net bir şekilde bugün anlamış vaziyette. Nasıl anladı? Türkiye'deki cumhurbaşkanlığı seçiminde görüldü ki, artık giderek halktan kopan ve de yarattığı zararlarla Türkiye'yi taşınmaz noktaya getiren siyaset kurumu, Meclisin içerisinde kimseyi bulamadı ve bir anlamda ikrar etti. Anayasa Mahkemesi Başkanı Sayın Sezer'i göreve getirdi.

Benzer şekilde hükümet, ekonomideki çöküntüden sonra, belki de hiç tanımadığımız, Dünya Bankası'nda Başkan Yardımcılığı yapan ve hakikaten benim de takdir ettiğim, iyi niyetli, çalışkan Sayın Derviş'i getirdi, ekonominin başına dikti. Bunun tercümesi nedir; artık siyaset kurumu ikrar ediyor, bağınıyor ve Türk toplumuna diyor ki; "ben artık ekonomiyi de yönetemiyorum, ekonomi yönetimine de dışarıdan bir güç getirmek istiyorum". Bu siyasi yapının ortaya koyduğu tabloyu çok iyi yorumlamamız lazım; ama Sayın Kemal Derviş başarılı da olsa, başarısız da olsa bu siyasi yapı onu çok kısa süre içerisinde mutlaka kısa yoldan harcamanın bir yolunu bulacaktır; çünkü siyasi yapı geleneklerine ters düşer.

Başkan - Siz Avrupa'yı unuttunuz, Avrupa dışındaki konuları gündeme taşıdınız. Bildiğiniz gibi konumuzun başlığı Avrupa'ydı.

Hasan Denizkurdu - Buradaki sorunlar varken ve biz bir türlü kendi işimizi Kopenhag Standartlarına getiremezken, nasıl AB ile bütünleşmeyi konuşacağız? Ben sizinle şimdi oturup hangi Kopenhag Kriterini konuşacağız? Enflasyon oranı bu kadar olsun, hukuk yapımız bu olsun, İnsan Hakları Mahkemesi'ndeki davalar belli. Ben Adalet Bakanı olarak gördüm ki, bu siyasi yapı içerisinde, Türkiye'de, hukuk üretim merkezi Meclistir. O reform niteliğindeki yasaları, bu Meclisten çıkarmanız mümkün değildir, ben minik bir reform paketi hazırladım ve çıkartamadım. Dolayısıyla biz burada oturup teorik olarak, "Avrupa'nın altyapısı bu, Avrupa'yla bizim ilişkilerimiz bu" dediğimiz zaman, açık söyleyeyim, boşuna konuşuyor oluruz; çünkü siyasi

Hasan Denizkurdu

irade ve Meclisi kontrol altında tutan siyasi yönetimler, böyle bir değişim yapmaya, enflasyonu düşürmeye, bütçe açıklarını azaltmaya, fonları kapatmaya istekli değil. Ne zaman istekli? Türkiye krize girmiş, IMF'nin baskısıyla ve, zorla bir yere kadar istekli. Şimdi fonlardan elini çeken siyasi iktidar, yarın imkân bulduğunda bir başka fon yaratıp, yine bu bütçe açıklarına yol açacaktır.

Türkiye'de bir değişim arzusu var, hepimiz bir şeyler değişsin istiyorsunuz, hatta en azından şunu söylüyorsunuz: "Bu seçimlerde, siyasi partilerden hiçbirine oy vermeyeceğim" Hangisine oy vereceksiniz? Diyelim ki ben bir parti kurdum, beraber bir parti kurduk; iş, aş vaat ettik, iyi bir program getirdik ve seçildik; -net söylüyorum- bu siyasi yapı içerisinde varlığını korumak için ben de onlar gibi olurum, içinizden hanginiz giderse gitsin, siz de onlar gibi olursunuz. Bu siyasi yapı, bu siyasi sistem değişmediği müddetçe, kötü anlamda söylemiyorum, Türkiye'nin başı dertten kurtulmaz.

Türkiye'nin -isterseniz yarı başkanlık, isterseniz başkanlık deyin- sistemini değiştirmesi lazım. Bunu ben söylemiyorum, "2025 yılında demokrasi nasıl olacak?" diye araştırmalar yapan yabancı bilim adamları söylüyor. Gelin Türkiye'yi idare etme yetkisini ne olur bu siyaset kurumunun getirdiği kadrolara teslim etmeyin, bu yapıyı değiştirilim. Bunu kim yapacak?

Meclisin, mevcut yapı içerisinde, bu değişikliği yapmaya gönlü razı değil; ama ekonomik krizin getirdiği olumlu bir nokta olarak, toplumsal dinamikler, sivil toplum örgütleri ve sokaktaki öfkeli insan öyle bir noktaya geliyor ki, bu siyasi partiler üzerindeki baskı, bu

Hasan Denizkurdu:
"Siyasi irade ve Meclisi kontrol altında tutan siyasi yönetimler, böyle bir değişim yapmaya, enflasyonu düşürmeye, bütçe açıklarını azaltmaya, fonları kapatmaya istekli değil."

toplumsal kıvılcımlar, ister istemez siyaset kurumunu değişime zorlayacaktır.

Siyasetçi biraz uyanıktır. Sir Robert Peel diye bir İngiliz düşünür "Eğer, bütün hanımlar, bütün kızlar sizin rakibiniz olan erkek arkadaşınızı beğeniyorsa yapacağınız tek şey var, onun nehre girmesini beklemek" diyor. "Ne demek istiyor?" diyorsunuz. O nehre girince, siz onun elbiselerini giyin, hiç olmazsa uzaktan kızlar sizi ona benzeter ve ilgi gösterirler diyor. Merak etmeyin; çok yakında bu siyasetçiler, bizim bu değişim arzumuza sahip çıkıp, bu değişimi erteleyecek yeni önerileri önümüze getirebilirler.

Anayasa ve hukuk dahil, bu değişim nasıl yapılır, kimin yapması lazım? Eğer bu siyasi yapı, bu siyasi sistem devam ederse, biz 2-3 sene sonraki bir krizde, yine Sayın Başkanın yapacağı bir oturumda, yine aynı başlıklarla konuşmaya devam ederiz, 26 yıldan bu yana olduğu gibi. Çok teşekkür ederim.

Başkan - Sayın Denizkurdu ilginç bir noktaya değindi ve İskoçya'yı örnek verdi, "bu seviyeye geldiler, bizim insanımızın farkı ne?" diye. Şu trafiğe bakıp, teker teker sürücülerini ele aldığınızda, hepsi Finlandiya'daki şoförlerden daha iyi direksiyon kullanırlar; ama bizde trafik daha kötüdür. O ayrı bir husustur; yani insanların dinamiği ayrı bir konu, o ayrı bir konu. Verdiğiniz parti ilçe başkanlığı çıkar örneğini, toplumsal çıkar gruplarına yaymadığınız; yani tarım sektörünün çıkarı, işçinin çıkarı, memurun çıkarı, işverenin çıkarı gibi geniş toplumsal çıkar grubuna yaymadığınız zaman, politikada esas kilitlenme orada olmaktadır. Ahmet Beyin ilçe başkanının çıkarı, dar grubun çıkarıdır ve bazen bireysel çıkar, bazen aşiret reisinin çıkarı, bazen bir holdingin çıkarı, veyahut bir işçi sendikası patronunun çıkarı, fark etmez. Çıkar konusunu dar çevreden geniş çevreye yayma meselesidir bu. İskoçya onun için başarılıdır, onun için Fransa'da çiftçiler yollara çıkarak kendilerini koruyabiliyorlar. Tıkanmanın esas tespitini iyi yapmak gerekir; toplumsal demokrasi eksikliğidir, kişilerin bozukluğundan değildir. Aynen verdiğiniz trafik örneğinde olduğu gibi; teker teker hepsi de iyi sürücüdür, ancak trafik daha kötüdür.

Sayın İnal Batu, sözü sırası sizde, buyurun.

İnal Batu - Sayın Başkan, değerli hocalar, değerli öğrenciler, değerli konuklar, hepinizi

saygıyla, sevgiyle selamlıyorum. Beni de bu önemli etkinliğe davet ettiğiniz için teşekkürlerimi sunuyorum.

Sayın Bakanı dinlerken, yeni tabiriyle biraz nostalgik takıldık. O Adalet Bakanı, ben Roma Büyükelçisi ve Öcalan Roma'da. Ben büyük bir hayranlıkla, Sayın Bakanın gerçekleştirmeye çalıştığı o büyük adalet reformunu izliyorum. O reform gerçekleştirilebilmiş olsaydı, bugün AB ile aramızda dağ gibi biriken o sorunların, hiç olmazsa bir kısmı o zaman çözümlenmiş olacaktı. Sayın Bakan onu yapamadı, kendisine çelme taktılar. O zamandan beri kendisine büyük bir hayranlığım vardır. Bugün onunla birlikte bu masada olmaktan çok mutluyum.

AB ile Türkiye ilişkilerinin bugünkü durumunu anlayabilmek için biraz tarihe bakıp, "nereden başladık, nereye geldik?" sorularının yanıtlarını irdelememiz gerekiyor. Bugün AB çok önemli bir ekonomik ve siyasi birlik. Hatta, Avrupa, bizim de girmeye çalıştığımız, ancak bir türlü yanına bile sokulmadığımız Yeni Savunma ve Güvenlik İşbirliği çerçevesinde askeri bir birlik haline de gelme çabasında. Basit bir Kömür-Çelik Birliğinden, önce ekonomik, sonra siyasi ve şimdi de askeri bir birlik olma yolunda epey mesafe almış, asrımızın, çağımızın çok önemli bir gerçeği, dünyanın üç odağından biri.

Biz, 1959 yılında bu maceraya başlamışız ve Yunanistan'dan hemen 1,5 ay sonra üyelik başvurusunda bulunmuşuz. 1963'te Ortaklık Anlaşması imzalanmış, aynı yıl Ortaklık Konseyi kurulmuş. Daha o zaman, Çekler, Polonyalılar, Macarlar hiç kimse yok ortalarında. Ben hatırlıyorum, Mümtaz Hocanın o yıllarda hiç unutmayacağım bir yazısı vardı "bu Çekler, Polonyalılar, Romenler, Bulgarlar bizden evvel AB'ye girecek" demişti, dehşet içinde kalmıştım. Bir Jules Verne romanı kadar bana kurgusal gelmişti; ama bakın onlar oluyor.

Nerelerden başladık, nerelere geldik? 1965'ten sonra, bilhassa 1970'li yılların sonu kaçırılmış fırsatlar dönemidir. İzninizle, o zamanın konjonktürünü sizlere hatırlatmak istiyorum. O zamanın Türkiye'si, bugün AB üyesi olan İrlanda, Portekiz, Yunanistan gibi ülkelerle tam bir ekonomik rekabet gücüne sahip bir ülke durumundadır. Güneydoğu sorununu yok, daha Kıbrıs sorunu ivme kazanmamış, Yunanistan AB'ye girip, yıllarca bize kar-

Hasan Denizkurdu:
"Çok yakında bu siyasetçiler, bizim bu değişim arzumuza sahip çıkıp, bu değişimi erteleyecek yeni önerileri önümüze getirebilirler."

şı vetosunu kullanma ihtimali olmayan bir ülke, Kıbrıslı Rumlar ile tam üyelik müzakereleri başlamadığı gibi, böyle bir şey ufukta dahi gözüküyor. Türkiye, NATO'nun Güneydoğu Kanadının sadık bekçisi diye tarif edilen, güçlü ordusuyla, genç nüfusuyla, genç demokrasisiyle Avrupa'da gerçekten büyük ağırlığı ve stratejik önemi olan bir ülkedir. Şimdi ise bunların hiç biri yok.

O yıllarda da, bugünkü gibi, biz çok kötü yönetilen bir ülkeydik. O zaman da siyasi kadrolar Türkiye'yi taşıyamıyordu. Bir miras-yedi gibi bu fırsat kaçırıldı. Böyle bir fırsatı kaçırın insanlar, başka bir ülkede, çağdaş, demokratik bir ülkede, emin olun 20-25 yıl ülke siyasetinde egemen olup, başbakanlık gibi görevler yapmak şöyle dursun, kolay kolay evlerinden çıkamazlardı. Eski komünist ülkelerde olduğu gibi bir "non person" olur ve unutulur giderler. Eski şarap kıymetleri; ama bizdekiler tam tersi.

Ben fırsatın kaçtığı dönemde 20 yıllık bir Dışişleri memuruydum ve emin olun yüreğim yanardı. O kaçırılan fırsatları dar görüşlülüğü, yanlış hesapları, ucuz politikayı, AB'ye yapılan şantajları gördükçe, benim ve o dönemde bütün Dışişlerinde 20 yılını doldurmuş genç veya orta yaşlı diplomatlar olarak yüreğimiz sızlardı. Bugün geldiğimiz noktayı, dünya konjonktürünün nereye doğru gittiğini biz o zamandan görüyorduk.

Ben sosyal demokrat bir politikacıyım; ama Özal'ın gelmesiyle 1987'den itibaren bu iş ivme kazandı. 1987'de tam üyelik başvurusunu yaptık. 1990'da, AB başvurusunu kabul etmedi. 1995'te, bizimle Gümrük Birliği'ni yaptılar. Bunu, ileride daha ayrıntılı konuşmalıyız; çünkü Türkiye tam üye olmadan kendisiyle Gümrük Birliği yapılan tek ülke. Üstelik bu Gümrük Birliği içinde tarım ve hizmet sektörleri de yok; yani bize istedikleri modeli dikte ettirip ve bir de üstelik Kıbrıslı Rumlarla tam üyelik müzakerelerine başlamak icazetini de bizden aldılar. Bana sorarsanız bu da bir faciadır.

1997'de Lüksemburg Zirvesi'nde -ben de oraya katılmışım, bir diplomat olarak- bizi tamamen dışladılar, Avrupa Stratejisi diye içi boş bir şeyi bize önerip, Kıbrıslı Rumlar dahil, diğer 10 ülkeyi de aday yapıp, onlarla tam üyelik müzakerelerine derhal başladılar. Bizimle hâlâ başlamadılar. Onun üzerine, Aralık

1997'de başvurumuzu dondurduğumuzu açıkladık.

1999 Helsinki Zirvesi'nde bize nihayet adaylık statüsünü verdiler. Niye verdiler? Çünkü 1997-1999 döneminde Avrupa bir noktayı görerek "niye biz bu Türkiye'den adaylık için yaptığımız talepleri, onları aday yaptıktan sonra tam üyelik için yapmayalım? Çok daha akıllıca bir stratejidir bu" dediler ve haklıydılar.

Helsinki Zirvesi'nin yanı sıra, bir iki gelişme daha oldu. Türkiye'nin AB üyeliğine en fazla karşı olan Almanya'da, o zamanki Hristiyan Demokrat Alman Hükümeti ve Kohl ile Nairobi'deki Öcalan skandalından sonra Yunanistan'da Pangalos istifa etmeye mecbur kalmıştı. Pangalos'un yerine de, ılımlı, gerçekçi, genç bir Dışişleri Bakanı Papandreu göreve geldi. Bu gelişmeler de etkili oldu ve bizi nihayet 1999'da aday ülke olarak ilan ettiler.

Hürriyet Gazetesi'nde yayımlandı; Dışişleri Bakanlığı ile o zamanki benim meslektaşım Devlet Bakanı İrtemçelik nasıl kavgalar etmişler, dışarıdan nasıl telefonlar gelmiş? Kavgalı bir gece ve hükümet ikiye ayrılmış, dışarıdan gelen telefonlara göre Türkiye'nin kaderi o gece tayin ediliyor. Neyse, adaylığı o gece kabul ettik.

Başarıya, refaha, demokrasiye susamış olan Türk Halkı 2000 yılına böyle bir iyimserlik ve coşku içinde girdi. 10 Aralıkta aday olduk. Ama bu uyumsuz hükümet, 2000 yılını tamamen heba etmiş, hiçbir şey yapmamıştır. Bunu ben söylemiyorum, kendi milletvekilleri söylüyor. İçlerinde nispeten liberal olan, nispeten Avrupa'yı izleyen iktidar partisi milletvekilleri de bunu söylediler. 2001 yılına

İnal Batu:
"Türkiye tam üye olmadan kendisiyle Gümrük Birliği yapılan tek ülkedir."

girdik, maalesef aynı olumsuz işaretler devam ettiği gibi, bir de başımıza Cumhuriyet tarihinin en büyük, ekonomik, siyasi ve sosyal krizi çıktı. Avrupa'yla ilişkilerimize etkileri nasıl olacak, müsaade ederseniz biraz sonra ona da kısaca değineceğim.

Hükümetlerimizin, 1970'li yıllarda o fırsatı kaçıran büyük devlet adamlarımızın hataları üzerinde durduk, ancak Avrupa da zembile yılanmış değil. Biraz da onların haksızlıklarından, Türkiye'ye çarpık bakışlarından bahsedelim. Bu, bizim adaylığımızı diğer ülkelere nazaran yavaşlatıyor; yani biz sanki diğer adaylara oranla, bir 100 metre yarışına 40 metre geriden başlıyoruz. Bir de Avrupa'nın bize yaptığı haksızlıklar, halkımızın Avrupa'ya karşı olan duygularını da çok olumsuz yönde etkiliyor.

Üyelikten önce sadece bizimle Gümrük Birliği anlaşması yapıp, tarım ile hizmet sektörlerini de almadılar. Sonra, yalnız bizimle adaylıktan sonra tam üyelik müzakerelerini başlatmadılar. Bu da çok önemli bir faktör.

Başkan - Bu, iyi mi, kötü mü, söyleyin ki, herkes iyi bir şeymiş gibi anlayabilir.

İnal Batu - Hayır, bize yapılan haksızlıkları anlatıyorum. Adaylıktan sonra, yalnız bizimle tam üyelik müzakereleri başlatılmadı. Nice Zirvesi'nde de çok çirkin, hepimizin onurunu yaralayan bir gelişme oldu. Avrupalılar, 2010 yılına kadar bir yeniden yapılanma planı yaptılar, bütün aday ülkeler orada var, Türkiye yok. Avrupa Parlamentosu'nda kaç milletvekili olacağını, Komseyde kaç temsilcisi olacağını, Komisyonunda kaç yetkilisinin bulunacağını Bulgarlar biliyor. Bir tek Türkiye'yi 2010 yılına kadar olan bu planlamalarına dahil etmediler.

Kıbrıs sorunu da, artık maalesef Türkiye ile AB arasında bir sorun haline geldi. Bu Türk diplomasisinin büyük bir zaafı ve Yunan diplomasisinin bir başarısıdır. Nasıl geldi? İşte gördük; Katılım Ortaklığı Belgesinde siyasi kriter olarak, üstelik öncelikli konular arasına Kıbrıs konusunu koydular. "Siyasi kriter" demek, "ön şart" demektir. "Senin tam üyeliğin için bu ön şarttır" denmiştir. Çözüm yükümlülüğü de sadece Türkiye'ye verilmiştir. Kıbrıslı Rumlara "siyasi çözüm olmadan AB'ye giremezsiniz" denmemiştir. Bunlar hep birbirini izleyen büyük haksızlıklar.

Uluslararası hukuka göre, Kıbrıslı Rumlar

garantör devletlerin rızası olmadan yani Türkiye'nin müsaadesi olmadan AB'ye giremez. Uluslararası hukuk bu konuda, son derece açıktır. Biz bu konuda tanınmış uluslararası hukukçulardan, mesela İngiliz Mendelson'dan falan mütalaalar aldık. Bunları Birleşmiş Milletler belgesi olarak yayımladık ve hatta İngiltere'de yaşayan Kıbrıslı Türk İngiliz vatandaşların bir kısmı, İngiliz Hükümetini mahkemeye verdi. Onlar dediler ki, "siz hukuk dışı olarak, hukuku çiğneyerek Kıbrıslı Rumlarla tam üyelik müzakereleri yapıyorsunuz". Kıbrıs sorunu bu aşamaya geldi.

AB, Kuzey Kıbrıs'ta bir irtibat bürosu dahi açmıyor. Cumhuriyet Halk Partisi, Avrupa Sosyalist Partisi'nin üyesidir. Bir iki ay evvel oradan bana bir davetiye geldi. Kıbrıs'a bir parlamento heyeti gönderiyorlarmış. Davetiyeyle bir baktım, programda, "falanca gün özgür Kıbrıs'a varış, ertesi gün işgal bölgelerine hareket" gibi ifadeler ve bunu bana gönderiyorlar, beni de davet ediyorlar. Tabii ben gereken cevabı verdim. Avrupa'nın Kıbrıs sorununa bakışı kadar çarpıktır. Kullandıkları dil, Birleşmiş Milletler lisanının dahi çok gerisindedir. Güya bizim Kuzey Kıbrıs'ta hep halkın oyuyla seçilmiş Sosyal Demokrat partiler var. Bunlarla da, AB üyelerindeki sosyal demokrat partiler en ufak bir ilişki kurmaz ve bu seçilmiş temsilcileri davet de etmezler.

Ne olmuştu? Böylece AB konuya girdikten ve özellikle Kıbrıslı Rumlarla tam üyelik müzakerelerini başlattıktan sonra, artık Adadaki Türk-Yunan dengesi tamamen ortadan kalkmış, sorunun tüm parametreleri değişmiş, Kıbrıslı Rumlar iyice uzlaşmaz olmuşlardır. Çünkü onların amacı, Kıbrıs Cumhuriyeti unvanıyla tek başlarına, çözüm olmadan AB'ye girmektir. Kıbrıslı Türkler de federal çözümden umudu keserek, ayrı devlet, konfederasyon gibi çözüm yollarına yönelmişlerdir.

AB açısından aynı haksızlık, Türk-Yunan ilişkilerinde de var. Bakın, Yunanistan AB'ye girerken, hiç kimse onlara "Türkiye ile sorunlarınızı çözün ve gelin" demedi. Üstelik Yunanistan, AB'ye verdiği bir yazılı taahhütnamede "ben Türkiye ile olan sorunlarımı, AB'ye taşımayacağım" diyor. Ancak bu söz hemen unutuldu ve 20 yıl Yunan vetoları altında inledik. Papandreu-Cem ilişkilerine kadar, bu vetolar sürekli işledi ve Yunanistan'a hiç "Türkiye ile sorunlarınızı çöz" denmedi.

İnal Batu:
"Kıbrıs sorunu da, artık maalesef Türkiye ile AB arasında bir sorun haline geldi. Bu Türk diplomasisinin büyük bir zaafı ve Yunan diplomasisinin bir başarısıdır."

Yunanistan'ın aksine bize "2004 yılına kadar çözemediğin takdirde bunları, Uluslararası Adalet Divanı'na götürüceksin" diyorlar. Ne oluyor? Yunanistan, Uluslararası Adalet Divanı zeminini kendisi için çok daha iyi gördüğü için, hiçbir gerçek ve önemli sorunu bizimle görüşmüyor. Siz bakmayın her dakika bakanların birlikte olduklarına, görüştükleri şeyler ikinci, üçüncü sınıf sorunlar. Yunanistan gerçek Türk-Yunan sorunlarını niye bizimle görüşmüyor? 2004 yılına kadar bekleyip, 2004 yılında "haydi bakalım, bunları Adalet Divanı'na götürelim" diyecek. Götürmezseniz de "Türkiye mükellefiyetini yerine getirmiyor, üye olamaz" denilecek. Bu da bir ön şarttır.

Sanki bunlar yetmiyormuş gibi bir de Ermeni meselesi çıktı. Burada konumuz değil, ancak Belçika, İtalya, Yunan Parlamentoları arka arkaya karar alıyor, Fransa onunla da yetinmiyor, yasa çıkarıyor, 24 Nisan günü de Orly'de 7 kişi öldüren adamı, sanıyorum bu yasayla irtibatlı olarak serbest bırakıyor, Ermeni anıtları falan diyor.

Ben niye burada Ermeni sorununa değindim? Çünkü, Fransız Parlamentosu'nda yasanın çıktığı günlerde bizzat şahit olduğum bazı Fransız Parlamenterler televizyonlarda "Türkiye bu soykırımı tanıyıp, özür dilemedikçe tam üyelik müzakereleri başlayamaz" deyip, baklayı ağızlarından çıkarttı. Günün birinde biz bütün diğer isteklerini yerini getirsek bile, bu sefer "yahu şu soykırımı da bir kabul ediver, ne olur yani? Biraz da tazminat ödeyiver" falan diyecekler.

Bir de Avrupa Savunma ve Güvenlik Kimliği konusu çıktı. AB artık bir de askeri birlik haline gelmek üzere dedik ya, biz onun da dışındayız ve bir kavgayı da orada veriyoruz.

Biraz önce söyledim, tekrar ediyorum: Avrupa bu marifetleri yaparken, bizim bu 3 partili koalisyon hükümetimiz 2000 yılında, Kopenhag Kriterleri, demokrasi, insan hakları gibi konularda hiçbir şey yapmadı.

Şunu da söylemeye mecburum: Böyle bir dönemde Türkiye'de, Sosyalist Enternasyonalin tek üyesi olan, Avrupa Sosyalist Partiler Birliği'ne dahil olan ve Avrupa ile ilişkilerde daima öncü bir rol oynamış Cumhuriyet Halk Partisi'nin de Parlamento dışında kalmış olması bir şanssızlıktır. Bunu hak etmedik demiyorum; ama bir gerçeğe parmak basmak için söylüyorum.

Nihayet bu Katılım Ortaklığı Belgesi önümüze geldi. Bu konuda da uzun uzun konuşulabilir; ama burada Kıbrıs'a değindim, önemli satırbaşlarına değinip geçeceğim. O belgede, "İdam cezası için şu moratoryumu sürdür, sonra da önümüzdeki dönemde kaldırılacaktır" diyor, Milli Güvenlik Kurulu'nun Anayasal rolünün, hükümete danışma organı haline getirilmesi isteniyor, "bölgeler arası farklılıkları kısa vadede kaldırılacaktır, orta vadede de herkese ana diliyle eğitim, yayın hakkı vereceksin" diyor. Ceza Kanununun 312. Maddesi ve Terörle Mücadele Yasasının 7.-8. Maddeleriyle ilgili istekler falan var, ayrıntılara girmiyorum. Bunların yanı sıra, "Yunanistan'la 2004 yılına kadar sorunlarını çözmezsen, Adalet Divanı'na gideceksin" diyor. Yardımlar son derece kifayetsiz; bize yapılan, veya vaat edilen yardımlar Polonya'ya verilene beşte biri kadar.

Bir de Ulusal Belge yayımladık. Orada önemli olan üç konuyu da biz geçiştirdik; yani idam cezasını geçiştirdik, moratoryumu teyit etmedik, ana dilde yayın ve öğrenimi, "herkes günlük yaşamdaki farklı dil, lehçe ve ağızları kullanabilir" diye sadece kendi kendimizi kandıran bir üslupla oraya koyduk. Kıbrıs konusunda da yeni bir husus yok.

Avrupa bu gecikmelerden hiç üzüntü falan duymuyor. "Ah, bak idam cezasını da kaldırmadılar, Kürtçe yayın hakkını tanımadılar" falan diye bir üzüntü yok, bilakis biz bunları ne kadar geç yaparsak, Avrupa o kadar memnun olacak; çünkü mümkün olduğu kadar bu işi zamana yaymak istiyorlar. Avrupa, Gümrük Birliği ile Türkiye'yle ilişkilerinde ideal modeli bulmuştur. Ne bizi tamamen dışlamak, ne de içine almak şeklinde özetlenebilecek bugünkü durum ne kadar uzun süre devam ederse, Avrupa o kadar mutlu olur.

Hep eleştirdik, "neler yapılmalı?" diye de konuşmak istiyordum, vaktim kalmadı; çok teşekkür ediyorum, saygılar sunuyorum.

Başkan - Sayın İnal Batu politikacı olarak başladı. Konuların içinde öyle bir yaşamış ki, ister istemez kendini onlardan kurtaramıyor. Politikayı tarafa bırakıp, apolitik bir konuşma yapma gereğini duydu. Tabii en başta Mümtaz Soysal'ın söylediği şeyle ilgili olarak ortada bir gerçek var, kendisi de ifade etti. 20 sene önce "bunlar bizden önce alınacak" demiş Sayın Soysal.

İnal Batu:
"Avrupa ile ilişkilerde daima öncü bir rol oynamış Cumhuriyet Halk Partisi'nin Parlamento dışında kalmış olması bir şanssızlıktır."

Bu ülkeler, bizden iyi oldukları için, her alanda geliştikleri için alınmıyor. Slovakya, Bulgaristan, Romanya, demokratik olarak da, ekonomik olarak da, sosyal olarak da, bizden geridir. Aslında İnal Batu'nun anlatıkları Türkiye'nin Avrupa'ya bakış açısını ve ya AB'nin -geleceğin Avrupa Birleşik Devletleri'nin- bakış açısını gösteriyor.

Sayın İnal Batu, arada bazı yerlerde de kendi partisinin politikası içinden çıkmaya çalışarak, ağızından bazı şeyler kaçırarak, bazı ufak tefek itiraflarda bulundu. "Ağzımızla kuş tutsak da bazı şeyler olmaz" gibi bazı şeyler söyleme gereğini duydu.

İşin içinde bulunan biri olarak çok önemli bir şey söyledi, benim de altını çizmem gerekiyor. 1999'da bizi aday yapmamışlardı, akıllarına geldi, 'alacaklarımızı alamıyoruz, aday yapıp öyle alalım' demeleri aslında önemli bir hadisedir. Bu sadece Brüksel'in aklına gelmiş bir konu değildir, Türkiye içinden de sufle edilerek hazırlanmış bir senaryoydu.

Bu Ermeni tasarıları boşuna çıkmış hadiseler değildir, önümüzde geniş bir liste bulunacaktır. En masumundan Sayın Batu bahsetti, "bunu itiraf edin, soykırım yaptık deyin". Koçaryan açık açık söyledi bunu. Ermenistan Dışişleri Bakanı bizim Kanal D Televizyonumuza "tabii ki, dışarıdaki Ermenilerin toprak talebi olacaktır, tazminat talebi olacaktır. Türkiye Cumhuriyeti bunları karşılamakla yükümlüdür" dedi. Aynı ifade, AB üyeleri içinde ve Brüksel'de değişik biçimde telaffuz edildi; yani sadece Türkiye'nin "ben çok kötü yapmışım, bunu kabul ediyorum" şeklinde bir itirafı onlara göre ileride yeterli olmayacak, toprak talebi ve para tazminatı da, aynen bugün Kıbrıs meselesinde olduğu gibi gündeme gelecek.

Bazı dergi ve gazeteler "Ya Kıbrıs, ya AB" diye manşet atıyor. 10 yıl sonra da "ya Ermenistan'a toprak, ya AB" diye başlıklar atılmaya başlanacaktır. Sayın Batu'nun konuşmasının son iki cümlesine ek olarak bunları söyleme gereği hissettim. Şimdi, Sayın Sedat Aloğlu konuşacak; buyurun Sayın Aloğlu.

Sedat Aloğlu - Teşekkür ederim Sayın Başkan. Kıymetli hocalarım, sayın misafirler; hepimizi saygıyla selamlıyorum.

Huzurunuzda Feniş Holding'in Murahhas Üyesi olarak gelmeyi arzu etmem, İktisadi Kalkınma Vakfı'nın Başkanlığını yapmış ve

bir dönem de Mecliste bulunmuş olan bir kimse olarak bugün buraya davet edildiğimi biliyorum. Bundan dolayı özür dilemeyi planlıyordum ama siyaset içerisinde olduğum zamanlarda, meşhur reklamcı Segula'nın bir deyişinden esinlenerek kullandığım bir ifade vardı. "Benim reklamcı olduğumu anneme söylemeyin, o beni halen barda piyanist zannediyor" derdi. Ben de siyasetteyken, "anneme milletvekili olduğumu söylemeyin, o beni hâlâ İktisadi Kalkınma Vakfı'nın Eski Başkanı zannediyor" diyordum. Belki arkadaşlar da buradan esinlenmişler ve siyasetteki görevimizi unutturmak için "Feniş Holding Murahhas Üyesi" yazmışlar, diye düşündüm.

Eğer bu konular böyle devam ederse, bu haftanın düzenleyicileri tahmin ediyorum ki, 27'inci - 28'inci yıllarda "İstikrarlı İstikrarsızlık, İktisat ve Türkiye" başlığını koymak mecburiyetinde kalacaklar. Hakikaten istikrarsızlık, Türkiye'de son 20 yıla damgasını vuran bir özellik oldu. Sayın İnal Batu'dan sonra da konuşurken, doğrusunu söyleyeyim, içim biraz karardı, hakikaten karamsar bir tablo çizdi.

Biz bunun içerisinden nasıl çıkacağız? Ben mümkün olduğu kadar bu bölümün başlığına sadık kalmaya çalışarak konuşmamı yapmak istiyorum.

Her şeyden önce şunu söylemek istiyorum ki, İktisadi Kalkınma Vakfı Başkanlığında bulunmam ve o dönemi yaşamam benim için bir onur kaynağı olmuştur. Türkiye'nin hakikaten çok büyük bir dönüşüm ve bir köşe noktasında böyle bir görevde bulunma şansına ve bu tecrübeyi edinme şansına sahip oldum, diye düşünüyorum. 1990'lı yılların başında, Gümrük Birliği tartışmalarının çok uzun yıllar sonra tekrar açıldığı noktada, Türk iş dünyasının temsilcisi olan İktisadi Kalkınma Vakfı'nın ve onun temsil etmiş olduğu kuruluşların görüşlerini size hatırlatmakta yarar görüyorum.

1990'lı yılların başında sonradan çok moda olan ve halen de kullanılan bir sentezimiz olmuştur: "Globalleşen bir dünya var. Bu globalleşen dünyada bir de bloklaşma olgusu var. Nedir bloklaşma olgusu? Bir tarafta ABD'nin başını çekmiş olduğu ve Meksika, Kanada ve diğer Amerika ülkelerinin de dahil olduğu bir grup oluşmakta. Bu ticari, ekonomik bir grup olmakla birlikte, bir enformel bir siyasi ağırlığı da olan bir grup.

Erol Manisalı:
"Bazı dergi ve gazeteler "Ya Kıbrıs, ya AB" diye manşet atıyor. 10 yıl sonra da "ya Ermenistan'a toprak, ya AB" diye başlıklar atılmaya başlanacaktır."

AB, 1950'li yıllardan itibaren bir ekonomik kuruluş olarak kurulmuş ve adım adım bir siyasi birliğe doğru ilerlemektedir.

Her ne kadar dağılmış dahi olsa bir Rusya var. Altyapısı, eğitim görmüş nüfusu, tarihi, kültürü ve aynı zamanda toprakaltı zenginlikleri itibarıyla çok önemli bir güç. O tarihlerde büyük bir kriz içinde olmakla birlikte liderlik ve dünyadaki politik arenaya sahip olma dürtüsü hiçbir zaman yok olmayacak bir güç. Japonya eksenini etrafında da bir bloklaşma var. Biraz batıya dönüyorsunuz -o tarihler itibarıyla çok konuşulmuyordu ama bugün, çok konuşuluyor- uyanan bir dev; Çin. Gerek izlemekte olduğu ilginç bir ekonomik model gerek nüfusu ve gerekse bastırmaya çalıştığı, tam ortaya çıkarmadığı ihtiraslarıyla bir dev.

Böyle beş bloklu bir dünyaya doğru gidiyoruz. Türkiye bu 5 bloklu dünyanın içerisinde bloklardan birisine yakınlaşmalı mıdır, AB ile ilişkisini kesmeli midir, veya başka bir bloğa mi dahil olmalıdır, ya da hiçbir bloğa dahil olmamalı mıdır? Bunun müzakeresini biz kendi içimizde uzun uzun yaptık. Bir defa şunu düşündük; Benden önceki konuşmalarda ifade edildiği gibi çok özgün bir durum var. Türkiye, AB'ye tam üye olmadan, AB'nin fonlarından, finansmanlarından tam faydalanmadan, hatta çok az faydalandıktan sonra Gümrük Birliği'ni gerçekleştirmeye karşı karşıya olacak olan ilk ülkedir ve bu fevkalade zordur.

Türk Ekonomisinin geçmişi ortada, Türk kapitalinin gelişme süreci, Türk iş dünyasının gelişme süreci ortada, çok zor bir meydan okumadır bu. Ancak şunu düşündük ki, bu, gerek Cumhuriyetten önce ama aynı zamanda Cumhuriyetle anlamını bulan bir çağdaşlaşma projesinin bir parçasıdır. Bunu bir teslimiyetçi manasında almayın, "ne pahasına olursa olsun" diye düşünmüyoruz. Aynı zamanda AB ile olan ilişkilerin, Türkiye'nin çağdaşlaşması, belki birçok şikayet etmiş olduğumuz konularda da zoraki, veya arzulu olarak bir değişime uğramanın bir yolu olarak görüyoruz. Böyle bir durumda iş dünyasının Gümrük Birliği'ne karşı çıkmasını, Türkiye'nin rotasını etkilemesi bakımından sakıncalı gördük. Bu kriz 1994 krizini aratıyor. ama 1994 krizine rağmen, Türk iş dünyası, özetlemeye çalışmış olduğum sebeplerden dolayı Gümrük Birliği'ne karşı çıkmadı. Çünkü Gümrük Birliği'ni eğer gerçekleştirmezsek, Ankara

Anlaşması, Katma Protokol havada kalabilir, hukuki boşluklar doğabilir.

Sayın konuşmacıların ve Oturum Başkanı'nın da, gerek bugün gerek başka ortamlarda söylediği gibi, Türkiye'yi, AB içerisinde istemeyenlerin sayısı, isteyenlere göre çok daha fazla, bunu hepimiz biliyoruz. Bunun için kahin olmaya veya bunları çok yakından takip etmeye gerek yok ama bizim kendi menfa'atimize bakmamız lazım. Bu ilişkinin düşe kalka kavga ederek devam etmesi mi, kesilmesi mi, hukuki açıdan da olası bir boşluğa düşmesi mi daha doğru? Bir de boşluğa düşerse, bu bloklaşmanın dışında kalmanın yanında, ekonomik olarak Türkiye üçüncü ülke konumuna gelebilir. Biz iş dünyası olarak Türkiye'nin ihracatı, Türkiye'ye yapılacak olan yabancı yatırımlar, Türkiye'ye gelebilecek olan yabancı sermaye olarak etkilerini düşündük.

IKV'nin esas amacı, Türk iş dünyasının bu konudaki temsilciliğini yapmaktır. O yıllarda, Avrupa'da, bir anlamda lobi yapmak için dolıştıığımızda Avrupalı işadamları, "biz sizin kadar cesur Avrupa içinde iş dünyası temsilcileri tanımıyoruz. Biz tam üye olmamıza rağmen bu Gümrük Birliği rekabetinden kaşmaya çalıştık. Siz tam üye olmadan Gümrük Birliği'ni ister bir konumdasınız, bunu şaşkınlıkla karşılıyoruz" dediler; ama ben de daha önce size bunun sebeplerini arz etmeye çalışmışım.

2000'li yılların başına geldiğimizde, biraz önce söz ettiğim bloklaşmalar aynen devam etmekte, bu bloklaşmalara bir de bazı yerlerde ve özellikle AB'de bir savunma kimliği de eklenmiştir. Dünya bu bloklaşmaların daha

Sedat Aloglu:
Türk kapitalinin
ve iş dünyasının
gelişme süreci
gözönüne
alınırsa,
Gümrük
Birliğinin bir
meydan okuma
olduğu görülür.

fazla yer aldığı bir yere doğru gitmektedir. Burada her şeye rağmen, tabii ki milli menfaatlerimizden ödün vermeden; ama uzlaşmacı bir tavırla, AB ile ilişkilerimizi sürdürmekte mi, yoksa kesmekte mi yarar olduğu hakikaten çok uzun bir tartışma konusu.

Gümrük Birliği'nin o tarih itibariyle korkulan tarafları, üzerinden 4-5 yıl geçtikten sonra bakıldığında pek gerçekleşmemiş gibi gözüküyor. Burada en önemli korkulardan bir tanesi, Gümrük Birliği dolayısıyla Türk firmalarının kapanması, işsizliğin artmasıydı. İktisadi Kalkınma Vakfı'nın geçen yıl tamamlanmış olduğu bir araştırma da Gümrük Birliği'nin ilk üç yılı değerlendirildi. Gümrük Birliği rekabeti dolayısıyla Türkiye'de kapanan firma kaydına rastlamıyor.

Bir diğer endişe de, ticaretin çok büyük ölçüde AB'ye kaymış olmasıydı. İlk 3-4 yılın sonunda burada da çok önemli rakamlar gözükmemekte; gerek ithalatta, gerekse ihracatta yüzde 5 civarında kaymalar bulunmaktadır. Bunlar paritelerden de olabilecek gelişmelerdir. Gümrük Birliği dolayısıyla çok korkulan olaylar başımıza gelmedi. Türk Ekonomisi rekabet gücünü muhafaza edebilsin.

Gümrük Birliği dolayısıyla Türk ekonomisi bir yeniden yapılanma sürecine de girmiştir. Yaşamış olduğumuz krizleri bunun dışında tutuyorum. Bu format içerisinde, fikri ve sanayi mülkiyet haklarının korunması konusunda adımlar atılmıştır, Rekabet Kanunu çıkarılmış, Rekabet Kurulu kurulmuştur. Devlet yardımı konusunda büyük ölçüde Avrupa standartlarına gidilmektedir. AB'nin uluslararası bir gümrük koduna geçilmiştir. Son zamanlarda çıkan ve çıkmakta olan kanunları da biliyorsunuz. Burada önemli olan Türk iş dünyası olarak rekabet gücü açısından bu işin devam edip edemeyeceğidir. Rekabet gücü dediğimiz zaman göz önüne almamız gereken belli bazı faktörler var. Bunlardan bugünkü dünyada konuşulması gerekenlerden bir tanesi teknolojidir. Eğitim seviyemizi ve araştırma-geliştirmeye ayırmış olduğumuz fonları düşündüğümüzde, teknoloji üretme bakımından iyimser olamayacağımız ortadadır.

Hammadde bakımından Türkiye'nin bir avantajı yoktur. Diğer ülkelerle aynı durumdadır. Türkiye'de enerji, rekabet ettiğimiz ülkelere göre daha pahalı. Sebebi, devletin kötü yönetimi ve alınmakta olan vergiler. Öz

kaynak daha oluşmamıştır. Oluşanlar esasen Avrupa veya dünya standartlarına göre çok azdır. Dolayısıyla, firmaların çoğu finansman kullanmak durumundadırlar.

Finansman fevkalade pahalıdır. Rekabet etmiş olduğumuz ülkelere nazaran bir, bazen iki - üç misli fiyatlarda -kriz dönemlerindeki binli rakamları bir tarafa bırakıyorum- pahalıdır. Bunun sebebi yine devlettir, siyasettir. Çünkü iyi yönetilemeyen devlet, büyük açıklar vermektedir. Finansman piyasasına el atmış olduğu zaman; serbest piyasa içerisinde reel sektörün bu finansman ihtiyaçlarını makul ölçülerde telafi etme veya tatmin etme imkânı yoktur.

İşgücü Avrupa ülkelerine göre pahalı bir duruma gelmiştir. Vergilerin yükselmesi devletin bazı konularda yapmış olduğu toplu sözleşmenin ölçsüzlüğü'nün özel sektöre örnek olması da Türk iş dünyasının rekabetini çok zorlayıcı bir duruma gelmiştir.

Ben, Hasan Bey'e de katılıyorum ama başka bir taraftan o noktaya geldim. Esasen Türk iş dünyasının AB'yle olan ilişkilerinde, iktisadi boyutunun önündeki en büyük engel yine Türk siyasetidir. Türkiye'deki siyaset 2000'li yıllara girmişken hâlâ 1960'lı yılların Türkiye'sinde kalmış bir yönetim anlayışı içerisinde ve dönem dönem kendisine bir mecra bulup gitmeye çalışan Türk halkına da zarar vermektedir.

Bir fıkraya aklıma geliyor, bugünlerin olaylarına da uyuyor. Bir aile, aldıkları arabanın içerisinde yolda gidiyor. Arkadan çok hızlı, fütursuzca gelen bir kamyon onlara çarpıyor. Aşağı iniyorlar ve tepki gösteriyorlar "Kardeşim niye dikkat etmiyorsun, ne yapıyorsun?" diye. "Vallahi, kusura bakmayın" diye başlayan bir sürü mazeret anlatır kamyon şoförü. Biraz da yarıyor, yakılıyor, şartlarını söylüyor ve öndeki arabada bulunan ona acıyor ve ailece tekrar arabaya biniyorlar ve yollarına devam ediyorlar.

Bir zaman sonra tekrar aynı kamyonun gelip çarptığını görüyorlar, "Niye dikkat etmiyorsun kardeşim?" diyorlar. Kamyon şoförü: "Vallahi, kusura bakmayın, bir an önce şu malı yetiştirmem lazım" diyor. Öndeki arabanın sahibi "Yok, karakola gitmemiz lazım seninle" diyor. Bir ağıt yakıyor kamyon şoförü ve bu defa da kurtuluyor elinden.

Üçüncü sefer, Boğaz Köprüsüne geliyor-

Sedat Aloğlu:
Eğitim seviyemizi
ve araştırma-
geliştirmeye
ayırmiş
olduğumuz
fonları
düşündüğümüzde,
teknoloji üretme
bakımından
iyimser
olamayacağımız
ortadadır.

lar. Orada tam para vermek için durduklarında kamyon yine arkadan hızlı bir şekilde geliyor ve çarpıyor, Adam arkaya dönüyor "yine mi sen?" deyince, kamyon şoförü, "evet ağabey, benim ben, devam et sen" diyor.

Bizim siyasetteki, son 10 küsur sene içerisindeki durumumuz bu; devamlı olarak istikrarsızlıklar, krizler var. Ancak, aynı şoförler bu kamyonu üzerimize doğru sürmektedir. İntikali ağır, hareketi ağır, kaplumbağa misali, doğru rotada gittiğinden dahi şüphe etmiş olduğum bir siyaset yapısıyla, saymış olduğumuz sıkıntıları sadece benim değil, diğer konuşmacıların da aşması çok güçtür.

Bir görüş var, o görüşe göre, "gerçekçi olalım; Türkiye'de 20 yaşın üzerindeki eğitim ortalaması yaklaşık 5 yıl. Buna eğitimin kalitesini katarsak, maalesef 5 yılın üzerinde değil, altına ineceği de ortada. Bir taraftan da toplumun yarısı tarımla meşgul durumda ve bu yarısının milli gelire katkısı yüzde 15 civarında. Dolayısıyla Türkiye'nin kaderi budur, siyasetle toplum arasındaki ilişki ortada. Bir yerde siyaset de, Türk Toplumunu yansıtıyor. Dolayısıyla eğitim seviyesi yükselmedikçe, köylülükten kurtulmadıkça, bu işlerden kurtulmak da zordur" deniliyor. Bunda belki bir bakıma gerçek payı var ama Türkiye 2000'li yıllarda böyle bir lüks içerisinde olamaz. Ben biraz evvel Türk iş dünyasının belli bazı konularda ve AB konularında da öncülük yapmaya çalıştığından bahsettim. Türk Toplumunun ortalamasını aşmıştır, aynı şekilde Türk siyaseti de bunu aşmak mecburiyetindedir. Bunu isteyerek yapacakları zannedilmesin, bunu bizim baskımızla ve özellikle medyanın ve sivil toplum örgütlerinin baskısıyla yapacaklardır. Burada elimizden gelen her türlü gayreti göstermemiz lazım.

Kısa kesmek istiyorum, belki daha sonraki konuşmamda biraz daha konuyu açarız. Ancak şunu söyleyeyim; AB konusu, siyasetçilere bırakılamayacak kadar büyük ve önemli bir projedir. Hepinize saygılar sunuyorum.

Başkan - Teşekkür ediyorum Sayın Aלוğlu. Üç gündür yoğun bir seminer tartışması içindeydik ve yine aynı rakamlar tartışılıyordu. Gümrük Birliği yüzünden, son 5 yıl içerisinde bazı sektörlerde çıkan sorunlara ilişkin rakamlar vardı. Belki sizin yaptığınız sondajlarda batan kişiler "ben Gümrük Birliği yüzünden battım" dememiştir. O batmıştır da, ni-

çin battığını falan bilmiyordu, "banka beni batırdı" diyordur. Bir anket formunu falan doldururken, "Gümrük Birliği" yazmamıştır; ancak Gümrük Birliği'nin 01.10.1996'dan itibaren sayısal sonuçları var. Değerlendirme yapılmadan ölçülebilir; benim dış ticaret açılım birdenbire artıyor ve kronik olarak devam ediyor, 10 milyar dolar civarına ulaşıyor. AB'den gelen yabancı sermaye azalıyor. Gümrük Birliği yüzünden benim üçüncü ülkelerle ilişkilerim ipotek altına giriyor.

Ben, Meral Gezgin Eriş'le sizden önce Sheraton'da bir toplantıydım. Meral Hanım, "Erol Bey, göreceksiniz AB bizim yolumuzu açacak. Onlar üçüncü ülkelerle ticaret anlaşması yapacaklar, onun sayesinde biz de gireceğiz" dedi. Tamamen tersi olacak, biliyorsunuz, sebeplerini de 3-4 kere yazdım. AB, özellikle kendisi giriyor üçüncü ülkeye, benim girmemem için benim anlaşma yapmamı engelliyor; Kuzey Afrika ülkelerinde olduğu gibi, şu anda Çin'de aynı durum söz konusu, Meksika'yla yaptılar. Meksika'yla benim ileride yapacağım ticaret de, AB yüzünden ipotek altına girdi; çünkü rakibim.

Şu anda tekstil sanayii, ilaç, gıda, Gümrük Birliği yüzünden bunalmış durumda. Devamlı toplantılara çağırıyorlar, konuşma yapıyorum, "Gümrük Birliğinin getirmiş olduğu darboğazdan nasıl çıkacaksınız?" diye soruluyor, çıkış yolu arıyoruz; çünkü sorun rekabet etmemenizden geliyor. Haksız rekabetle karşı karşıyasınız, sorun buradan kaynaklanıyor; yani imzaladığınız belgeler karşı tarafa imtiyaz veriyor, rekabet olanağınız ortadan kalkıyor. Türkiye bir üçüncü ülke konumunda bile değil.

AB'nin bugün, Serbest Ticaret Anlaşması yaptığı bir üçüncü ülkeyle (örneğin Türkiye) kendi kurumu karşılaştırıldığında, ben daha dezavantajlı duruma geldim; çünkü elim kolum bağlanmış. Bazı hususlar bana Gümrük Birliği içinden yansıdığı için Türkiye'nin inisiyatifi ortadan kalkmış.

Ben şu kanaatteyim: Türkiye, AB'ye üye olursa, bunun tek kazanan tarafı Türkiye'dir. Tek kaybedeni de AB olacaktır. Bundan dolayı önümüze İnal Batu'nun da saydığı bir sürü mesele çıkıyor.

Olayın iktisadi boyutu var; sorun, kesinlikle Türkiye'nin AB'yle ilişkilerini kesme meselesi değil, ilişkileri dengeli hale getirmesidir. Şu

Sedat Aלוğlu:
"Türkiye'de siyaset bu yönetim anlayışı ile dönem dönem kendisine bir mecraya arayan Türk halkına da zarar vermektedir."

anda, benim 3-4 sanayim Gümrük Birliği yüzünden tıkanmış durumda ve işvereni de şikayet ediyor, işçisi de şikayet ediyor. Önümüzdeki 5 yıldan sonra bu, sektörün büyük bir çoğunluğunu kapsayacak. Ömrümüz vefa ederse, bunları konuşacağız.

Sorun, Türkiye'nin, AB ile normal ilişkilerinden değil, anormal ilişkilerinden kaynaklanıyor; çünkü 1995 Belgesi herkesin kabul ettiği gibi, tek yanlı bir belgedir ve sorunun temelinde yatan budur. Bu belge, haksız rekabet belgesidir. Bunu dışardan biri olarak ben değil, işverenler söylüyor, Sayın Aloglu.

Dördüncü konuşmacımıza söz veriyorum. Doç. Dr. Sayın Mehmet Türkay; buyurun.

Mehmet Türkay - Teşekkür ederim. Ortada bir problem var ve herkes bir şekilde AB'yle ilişkinin sorunlu olduğunu söylüyor. Peki bu ilişkinin sorunu nerede? Bu soruya verilen cevapta bir problem var gibi geliyor bana.

Şöyle bir noktadan başlamakta fayda var: AB-Türkiye ilişkisi sadece AB ve Türkiye bağlamında ele alınamaz; dünyadaki genel eğilimlerden bağımsız bir gelişme değil. AB'nin kuruluş aşamasına baktığımız zaman, bu birlik, 1950'li yıllarda ileride bir çekim merkezi olmaya dair bir kaygıyla Avrupa'nın oluşturduğu bir birliktir. Nihayetinde, son küreselleşme olarak adlandırılan dönemde birlik haline geldi ve ondan sonra bir şekilde genişleme sürecine girdiler.

Türkiye'nin Ankara Anlaşması'yla bu sürece girdiğini biliyoruz. Aslında deminden beri bir şekilde Avrupa'nın haksızlık yaptığını söyledikleri noktada "bunun nedeni nedir?" diye de bir soru sormak gerekiyor. Özellikle İnal Bey bunu belki daha iyi ifade edecek. Ankara Anlaşması'nın 28. Maddesi var. O madde "Türkiye, bu anlaşmadan doğan bütün yükümlülükleri yerine getirdiği takdirde, tam üye olma olasılığı taraflar arasında tartışılır" diyor. Dikkat ederseniz "olasılık" deniliyor. Uluslararası hukukta herhalde her kelime seçilerek kullanılır, rasgele kelimeler, rasgele şekilde kullanılmaz. Dolayısıyla eğer "tam üyelik" değil, "tam üyeliğin olasılığı" meselesi gerçekte benim yorumladığım gibiyse, bu olasılığı aslında Avrupa kullanıyor; yani pazarlığı, bu olasılık, bu madde üzerinden de götürüyor. Nitekim, 1996'da yapılan genişlemeyle ilgili toplantı ve 1998'deki Konsey Raporunda da aynen yine bu maddeye

atfen, "28. Maddeye göre Türkiye'nin olasılığı değerlendirilecektir" deniliyor.

"AB-Türkiye ilişkisini, Türkiye'nin dünya-daki yerine göre de tanımlamamız gerekiyor" demiştim. Burada temel bir mesele var; bloklama süreçleri yaşanıyor. Bloklama meselesinin Türkiye'ye olan etkileri açısından baktığımızda, AB, Amerika NAFTA ve Uzakdoğu'da Japonya var. Bunu çeşitlendirmek de mümkündür. Son dönemde bir Çin ve Rusya meselesi de çıktı. Dolayısıyla tüm bu uluslararası stratejik dengeler bu süreçlerde, özellikle AB-Türkiye ilişkilerinde önem kazanan hususlar ve bunların da göz önüne alınması gerekir.

Bir başka noktaya atlamak istiyorum. AB-Türkiye meselesi konuşulurken, sürekli Türkiye açısından soruna bakıldı. Türkiye, kötü yönetilen bir ülke dendi, bu doğrudur. Ancak meselenin bir de Avrupa'ya dönük yüzünden de bakmakta fayda var. Bunu kısmen İnal Bey ifade ettiler; ama daha yapısal bir başka mesele var. Burada konuşulurken, AB kendi içinde tamamlanmış, bitmiş bir projeymiş, her şey tamamlanmış gibi bir varsayım ile konuşuluyor, birliğin sadece aralarda birtakım genişleme kararları alan bir yapısı varmış gibi düşünülüyor. Elbette böyle değil. Bunu daha yapısal hale getirdiğimiz zaman, AB kendi içinde hiyerarşisini yaratan bir birlik, yani dayandığı kapitalist rasyonele göre oluşmuş bir birliktir ve bu rasyonele göre de kendi içinde merkez ve çevresini yaratmıştır. Dolayısıyla, bu genişleme sürecine baktığımızda, eski Doğu Avrupa ülkelerindeki 15 adayın birdenbire Türkiye'nin önüne geçmiş olmaları bu anlamda çok rastlantı değildir. Çünkü Avrupa'nın kendi içindeki dengeler açısından bu çok önemlidir.

Avrupa'nın içinde bir Alman liderliği, ya da Almanya-Fransa arasındaki çekişme, bu genişleme sürecinde çok önemli bir yer kazanacaktır. Özellikle yazılanlara baktığımız zaman, Almanya'nın bu genişleme sürecini denetleyen, olası yeni üyeler açısından onları daha fazla denetleyebilme kabiliyetine sahip bir ülke olduğu, dolayısıyla içerideki gücünü artıracığı gibi bir durum söz konusudur. Bununla beraber, kendi içindeki hegemonik yapının ve bunun için içeride sürdürülen bir mücadele var. Dolayısıyla, özellikle Almanya-Fransa eksenindeki mücadele ve dışardan Amerika ve İngiltere'nin de katıldığı gerilim içindeki bir Avrupa'dan bahsediyoruz. Bu hu-

Mehmet Türkay:
"AB kendi içinde hiyerarşisini yaratan bir birlik; yani dayandığı kapitalist rasyonele göre oluşmuş bir birliktir ve bu rasyonele göre de kendi içinde merkez ve çevresini yaratmıştır."

suslar, kendi hiyerarşisinin sonuçlarına bile baktığımız zaman, şu an Avrupa'nın içinde, dışarıya karşı, üçüncü ülkelere karşı bir tek Avrupa gibi davranma esprisini var. Kendi çıkarındaki konularda baktığımız zaman, kendi içindeki farklılaşmalara dayalı bir yapıdan bahsediyoruz. Bölgeler arası farklılaşma, istihdam veya emek piyasası açısından farklılaşma mevcut. Her düzeyde bir farklılaşmanın yaratıldığı ve dolayısıyla bir tür eşitsizliğin yoğun olduğu bir başka yapı göze çarpıyor. Bu haliyle kendi dayandığı hiyerarşik mantıkla süren ve sürdürülecek olan bir birlikle karşı karşıyayız.

Böyle bir ilişki içinde Türkiye, Gümrük Birliği uygulaması ile sürece tersten başladı. Dolayısıyla hiçbir hak ve nimetten faydalanmadan birdenbire bir taahhüt altına girdi. Hatta o zaman, Gümrük Birliği'ne karşı olanlar neredeyse vatana ihanetle suçlanacaktı. Yapılan programlarda kimsenin sesi ters yönde çıkartılmıyordu. Geline nokta ve bunun sonuçları açık. Aslında Türkiye'nin 24 Ocakta girdiği bir süreç ve bunun akabinde devam eden bir programla liberalizasyon denen bir süreç yaşanıyor. Gümrük Birliği Anlaşması'na gelindiğinde dış ticarete önemli oranda bir liberalleşme sağlanmıştı.

Peki ne oldu da, hiçbir şeyi kabul etmeyen Avrupa birdenbire Gümrük Birliği'ni kabul etti? Bir anlamıyla üçüncü ülkeler nezdinde Türkiye'yi bağlayan bir pozisyona geçildi. Avrupa'yla ticaretin dengesine baktığımız zaman, şu an Türkiye'nin dış ticaretinin yüzde 50 civarındaki bölümü Avrupa'yla yapıyor ve bunun içinde yüzde 20'lik oran da Almanya'nın. Diğer ülkelerle olan ticarete baktığımız zaman, bu da önemli ölçüde gerilemiştir. Dolayısıyla karşımıza asimetrik bir ilişki çıkıyor. Avrupa'nın belirlediği bir ilişki biçimi söz konusu ve dolayısıyla bu ilişki biçimi üzerinden yaşanan bir süreç var.

Gümrük Birliği açısından baktığımızda, sistemin mantığının burada da işlediğini görüyoruz; yani baştaki tartışma itibarıyla bakarsak "AB'ye girelim mi, girmeyelim mi?" gibi bir eksen üzerinden bunu tartışmanın pek bir mantığı yok.

"Girelim ya da girmeyelim" in dışına çıktığımızda, önce şu soruyu sormak gerekiyor: "Türkiye ve Avrupa açısından bu birliğin nesnel koşulları var mı?" Avrupa açısından baktığımız

Mehmet Türkay

zaman, iktisadi bir rasyonelin getirdiği bir noktada, Gümrük Birliği Anlaşması'yla, Avrupa'nın Türkiye ile olan ilişkisini noktalandığı açık. Bundan sonraki süreç, biraz önce bahsettiğim 28. Maddedeki olasılık üzerinden yapılan pazarlıklar. Dolayısıyla karşımızda böyle bir vaka var. Bunun bir adım ötesi, Türkiye'nin tam üyeliği meselesinin nesnel hiçbir koşulu yok. Şöyle söyleyelim: Nüfus açısından, parlamentodaki dağılım açısından baktığımız zaman, şu an eğer Türkiye tam üye olsa, Almanya'dan sonraki en büyük sandalye sayısına sahip ülke konumuna gelecek. Tabii ki, bu orada çok kabul görececek bir husus değil.

Gümrük Birliği sürecinden sonra yaşananlara baktığımızda, bir başka konu üzerinde daha durup, tartışmak gerekiyor; Türkiye'nin ticaret yapısı. Bu aslında AB'ye bağlı bir husus değil ama elbette dünyayla yaptığı ticaretin yapısına baktığımız zaman da önemli bir mesele. "Türkiye ne alır, ne satar?" sorusuna baktığımızda, aldığı ya da sattığı malların niteliklerini teknolojik olarak sınıflandırdığımız zaman, yapılan çalışmalar şunu gösteriyor: Türkiye standartlaşmış teknolojik ürünleri ihraç eder ve ileri teknoloji ürünleri ithal eder. "Bunun esprisini nedir?" diye baktığımız zaman, standartlaşmış teknoloji, teknolojik rantın ortadan kalkmış olması nedeniyle, rekabetin artık düşük ücrete dayalı olmasıdır. Dolayısıyla, bir taraftan ilişkinin mantığı icabı baktığımız zaman da, siz ancak düşük teknoloji ürünleri üretip, ihraç edebiliyorsunuz ve dolayısıyla fiyatı buna göre oluşuyor. İleri teknoloji ürünleri de ithal etmek zorundasınız, dolayısıyla daha yüksek fiyattan mal almak zorundasınız ve bu bir yapısal süreçtir. Bu sade-

Mehmet Türkay:
"Türkiye tam üye olsa, Almanya'dan sonraki en büyük sandalye sayısına sahip ülke konumuna gelecek. Tabii ki, bu AB'de çok kabul görececek bir husus değil."

ce AB ile ilişkili bir konu değil, dünyayla da yapılan ticaret açısından gerekli.

Türkiye açısından bir başka noktaya değinmek istiyorum. "AB ve özellikle Gümrük Birliği'nin etkisi" dendiği zaman, bunu, toptan iyi, toptan kötü olarak değerlendirmek mümkün değil. Gümrük Birliği'nin etkileri kesimler arasında, sektörler arasında farklılaşmaktadır, sınıflar açısından farklılaşmaktadır; hatta sektör, sınıf, ya da kesim içi taraflar açısından da farklılaşmaktadır. Dolayısıyla toptan bir olumlama, ya da toptan bir olumsuzluk diye bir husus söz konusu değildir. Her konuda bu sürecin mantığına uygun davranan ve dolayısıyla bu süreçten bir tür nemalananlar vardır, bir de bu sürecin külfetine katlananlar söz konusu olacaktır.

Gelinen noktada ne oldu? Bu süreçte iyi yönetilmek, kötü yönetilmek sadece AB açısından değil, Türkiye'nin kendi meselesi açısından önemlidir ve tek başına da iyi yönetim ya da kötü yönetime bağlanmayacak çok daha başka yapısal problemler olduğu açıktır.

AB açısından meseleye baktığımız zaman, AB'nin kendi rasyoneli açısından Gümrük Birliği Anlaşması son noktayı koymuştur. Bu süreç, o günden bu yana gelen sürekli pazarlık kodlarının değiştirilmesiyle; yani Ermeni meselesi, Yunan meselesi gibi konuların gelmesiyle çeşitlenecektir. Bu, şu anlama gelmiyor: Dünyadaki genel, uluslararası jeopolitikanın eğilimlerine göre AB, Türkiye'yi alabilir de; ama şu anda üyelerin sahip olduğu hak ve yükümlülüklerle almayacağı kesin. Nitekim, bundan sonraki genişleme sürecinde ismi geçen ülkeler açısından, kendi içlerinde bunun çalışmaları Nice Zirvesi'nden sonra değerlendirilmeye başlanmıştır. Teşekkür ederim.

Başkan- Çok teşekkür ederim. Şimdi izleyicilerin yönelteceği soruların yanıtlanması na geçiyoruz; buyurun.

Ahmet Güner Sayar - Bugün gazetelerde Bülent Ecevit, "IMF çağdışıdır" diyordu. Dünya Bankası hatta Birleşmiş Milletler dahi siyasi doruklar tarafından, siyasi liderler tarafından tenkit ediliyor. Bunların mekanizması, toplumlar üzerindeki baskıları, veyahut da ekonomik ve sosyal neticeleri tenkit ediliyor. Bizim toplumumuzda, basınımızda ise herhangi bir yazı, herhangi bir tenkit görülemiyor, bir anlamda kamuoyuna açıklanamıyor.

Diğer taraftan Sayın Sedat Aלוğlu olu-

şumlardan ve bloklardan bahsetti. Bugün AB, doğrudan doğruya Rusya kanalıyla, İran kanalıyla, doğuya doğru bir açılma, bir birleşme siyaseti güdüyor. Aynı zamanda bugünlerde, Karadeniz Ekonomik Topluluğu, Karadeniz Güç Dengesi Topluluğu, diğer taraftan Güney Amerika'daki birçok siyasi topluluklar ve doğuda Çin'deki siyasi oluşumlara karşın, bunların içinde Türkiye önemli bir yer işgal ediyor. Mesela siyasi bakımdan doğrudan doğruya Balkanlarda varız, diğer taraftan en azından bin senelik bir tarihi birikimle Ortadoğu'da varız. Türk Cumhuriyetleriyle Orta Asya'da, hatta Asya'da büyük bir güç teşkil ediyoruz. Bunlar, gerek bilim akademilerinde, gerek siyasi topluluklarda ve gerekse kamuoyunda, basında sadece satır aralarında, çok yalın bir şekilde işleniyor. AB bir nevi kuşatma altında. Acaba biz bu gibi değerlendirmeleri açık olarak neden yapamıyoruz? Bunun arkasında birçok nedenler var, bunları siz sayın hocaların değerlendirebilir misiniz?

Başkan- Geçenlerde Japon Dışişleri Bakan Yardımcısı gelmiş, İstanbul'da karşılaştık; bana "Ankara'ya gittim, sizin Dışişleri Bakanlığınızda herkesin gözü Brüksel'de. Japonya'ya, Çin'e bakacak, onu düşünecek adam falan da yok, 10 ülkeye bir adam bakıyor. Ne biçim iş bu?" dedi, anlamamış, adamın kafası karışmış. Kısacası, sizin saydığımız meselelere gelinceye kadar, doğrudan doğruya ilişkimizin bulunduğu Japonya, Çin gibi ülkelerle ilişkilerde bile maalesef çok sınırlı kapasite içinde kalıyoruz, onun sıkıntısını çekiyoruz diye ben cevap vermiş olayım. Arkadaşların ekleyecekleri varsa sonra eklerler.

Soru - Sayın Bakanımız Hasan Bey çok güzel tespit ve teşhis buyurdular. Acaba bu Türkiye'nin kaderi midir, bundan çıkış yolu nedir?

Sayın Sefiri Kebîrimiz İnal Batu Beyefendi de, Avrupa Ekonomik Topluluğunun dününü, bugününü ortaya koydular; çıkış yolu nedir, kader midir?

Sayın Aלוğlu'na da, "Gümrük Birliği'ne girmemizin mali portresi nedir?" diye sormak istiyorum. 1996 öncesinde Avrupa Topluluğuna, global, yada tek tek ülkelere ihracatımız neydi, bugün ne olmuştur? AB'nin, Türkiye'ye yaklaşımının temelinde pazar yapıyor mu?

Başkan - Sizden başlayalım Hasan Bey.

Hasan Denizkurdu - Üç sualinize birden

Mehmet Türkay:
"Gümrük Birliği'nin etkileri sınıf, sektör ve kesimler arasında ve bunların içindeki taraflar arasında da farklılaşmaktadır."

"kader utansın" diye bir cevap herhalde yeterli olacak; ama "Türkiye'nin kaderi midir?" deyince, temelde kader olayına bir anlamda inanmam. Bir anlamda, belki de biraz Sartre'ların, o kuşaktan gelen Egzistansiyalist Felsefenin de tesiriyle her insanın kendi kaderini kendisinin çizdiği gibi, her toplum da kendi kaderini kendisi çizer; yani bu siyasetçileri de, bizim başımıza yine kendimiz getirdik. 6 kere gidiyorlar, 7 kere getiriyoruz. Mesut Bey gidiyor geliyor, şimdi Deniz Bey geriye geliyor. Bunları tenkit anlamında söylemiyorum; dar alanda kısa paslaşmalar oluyor ve bu dar alandaki kısa paslaşmalarda da top sizin elinizde bir daha gelmiyor.

Şu an Türkiye'de 1950'den sonra, belki ilk defa yeni bir siyasi oluşuma müsait bir ortam var. Şuraya bir sandık koysak, şu mevcut partilere herhalde yüzde 60'ınız oy vermezsiniz; ama önünüzde bir seçenek de yok. Yarın, öbür gün bir seçim yapılırsa kime oy vereceksiniz?

Çözüm olarak öncelikle, Anayasayı, Siyasi Partiler Yasasını değiştirip, gidecek olan milletvekillerini, liderin iki dudağı arasından çekip almamız lazım. Mesela, Sedat Bey'e de, bana da aynı kader oldu. Ben parti içinde ilk çıktığımda bir konuşma yaptım, partinin yüklerinden uyarı geldi. Güneydoğudan gelen çok eski bir partili -DYP içindeydim- "fazla konuşma; bizde böyle bir adet yoktur Demirel zamanından beri. Tansu Hanım geldi, sen grup toplantılarında falan konuşma" dedi. Oysa ben grup toplantılarını, milletvekilleri görüşlerini belirtir, herkes gelir konuşur, bir karar alınır zannediyordum. Hayır, orası tebliğ yeriymiş, orada tebliğ ediliyor, siz hiç bir şey söyleyemiyorsunuz.

Bu yapı içerisinde 1-2 tenkitten bulunduk, Sekiz Yıllık Eğitim Yasa Tasarısına karşı çıktık, sonunda bizi disipline verip partiden de attılar. Sedat biraz daha diretti, daha yumuşak götürdü, onu da daha yumuşak bir şekilde attılar. Dolayısıyla bu yapı içerisinde, Sayın Batu da biraz evvel, "vallahı, biraz politikacı kimliğimi bırakarak bazı şeyler söyledim; ama inşallah başıma bir şey gelmez" gibi ufak bir espri yaptı. Gerçek bu, netice itibarıyla gittiğinizde bu yapı içerisinde halka değil, siyasi parti liderine dayanmak zorundasınız. Hele bir daha seçilmek istiyorsanız, o ne diyorsa onun peşinden gitmek zorundasınız.

Erol Manisalı (Başkan)

Bunların en sertisi de, bakmayın demokratik falan görüldüğüne Ecevit'tir. Onun partisi asker partisi gibi, neredeyse Meclise İstiklal Marşı'yla gelip, Mehter Marşı'yla çıkacak kadar disiplinli bir parti. Bu çorapları bizim başımıza bu siyasi yapı örüyor. Ben yine tenkit için söylemiyorum, Tansu Hanım 10 yıl önce geldi, biz de DYP'de liberal görüşlüydük diye İzmir'den geldik, girdik. Gümrük Birliği Anlaşması için "çıkın sokağa müjde verin, Gümrük Birliği Anlaşması'nı yapıyoruz" dedi. O zaman ağızdan ağıza "ucuzluk geliyor, buzdolabı ucuzlayacak, Gümrük Birliği'ne giriyoruz" falan gibi yalan yanlış şeyler söylendi. Sonra ortaya çıkıyor ki, o Gümrük Birliği Anlaşması'nda çok büyük tavizler verilmiş; ama Türk siyasetçisi bunu oya çevirmek için farklı şeyler söyledi ve toplum uyutuldu, bu sizin günahınız mı?

Onun için, başta, "sizde mi bir çarpıklık var, bende mi bir çarpıklık var?" diye sordüğümde hadise şu: Demokratik sistem sizi karar alma sürecine sokmuyor. Onun için Siyasi Partiler Yasası'nı değiştirmek lazım, bir de benim kanaatim yarı başkanlık sistemi içerisinde yasama ile yürütmeyi birbirinden ayırmak lazım. Zaten bugün yapıldı, Kemal Derviş yasamanın içerisinde değil, bir anlamda bunun ayrılması gibi bir ikrardır.

Başkan - Nereden geldi, nasıl geldi?

Hasan Denizkurdu - Siyasetten değil, dışarıdan "idare etsin" diye getirildi. Siyaset ekonomiyi yürütemediğini itiraf etti.

İnal Batu - Sorulan soruyu doğru anladysam şu cevabı vermek istiyorum: Sayın Aloglu da o soruyu kürsüde önemli bir sorun olarak ortaya koymuştu. Bir kere AB'den vaz-

**Hasan
"Denizkurdu:
Türkiye'de
1950'den sonra,
belki ilk defa
yeni bir siyasi
oluşuma müsait
bir ortam var."**

geçmek, Avrupa'ya sırtımızı dönmek gibi yanlış yolları aklımıza bile getirmeyelim diye düşünüyorum. Bugünkü manzarayı çizmeye çalıştım. Bugün, yarın AB'ye girecek gibi bir durum olmasa dahi, -Sayın Türkay'ın da dediği gibi- konjonktür değişip, yeniden Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği için uygun şartlar oluşabilir.

İkincisi de, AB'ye giriş sürecinde bugünkü sağ partiler kerhen de olsa Türk halkının yararına bazı reformlar yapıyorlar. Avrupa'nın bu aşamada öyle bir yararı da oluyor; aslında kendi tabiatlarına aykırı bazı reformları, insan hakları, demokrasi alanındaki bazı iyileştirmeleri, sırf Avrupa'ya şirin gözükme için, iktidarda olan partiler dahi yapıyorlar. Şu iki nedenle dahi olsa -bunların da çok ötesindedir aslında konu- biz Avrupa'ya sırtımızı dönmemeli, kendi halkımızın esenliği için AB yolundaki bu çetin sürece devam etmeliyiz.

Soru - Sayın Büyükelçi, yeterli olacak mı bu tadilatın getirdikleri?

Başkan - Afedersiniz, burada bir açıklık getirmek gerekir. Sayın Batu, kendiniz ve partiniz adına şuna da yanıt vermek zorundasınız: Şu andaki ilişki düzeninin tek yanlı olduğunu kabul ediyor musunuz? Eğer ediyorsanız, buna rağmen devam etsin mi, etmesin mi? Kavramları net ve açık kullanmak gerekir, umumileştirdiğiniz zaman, doğrularla yanlışlar, elmalarla armutlar birbirine karışıyor ve biz de, CHP ne düşünüyor, İnal Batu ne düşünüyor karıştırıyoruz, net cevaplayın.

İnal Batu - Bugün itibarıyla Avrupa'nın, kendisi için en uygun ilişki modelini Türkiye'yle sağlamış olduğunu söyledim, Sayın Türkay da söyledi.

Başkan - Yani, "bugünkü mevcut Gümrük Birliği, Türkiye için karşılıklı çıkarları koruyan, dengeli bir anlaşmadır" mı diyorsunuz?

İnal Batu - Avrupa için diyorum. Avrupa, 2001 yılı Türkiye'si itibarıyla, kendisi için ideal ilişki modelini sağlamıştır. Bundan sonra neler yapılabilir? Bu aslında ayrı bir toplantı konusu.

Başkan - Soru çok net. Evet, ya da hayır diyeceksiniz, orada sıkıştınız. Tek yanlı yapının devamı konusunda diyorsunuz ki, "bu süreç devam etmeli, perspektifi kaybetmeyelim." Güzel, peki tek yanlı anlaşma benim aleyhime erozyon yaratıyorsa, ben bu erozyonu 5-10-20-30 sene nasıl taşıyacağım?

İnal Batu - Gümrük Birliği revize edilmeli-

dir; ama bugünkü Türkiye'yi değerlendirmemiz lazım, ben de bu noktada ekonomik krize geleceğim. 2001 Nisan ayı sonundaki Türkiye, bırakın Gümrük Birliği'nin revizyonunu, tüm dikkatini, tüm enerjisini ekonomik krizden çıkmaya yöneltmiş bir ülke durumunda.

Başkan - Kemal Derviş var.

İnal Batu - Ulusal Program unutuldu. Bugün kim bahsediyor, Türkiye'nin AB'ye vermiş olduğu Ulusal Programdan. Türkiye bugün birçok göstergeler açısından yıllar boyu geriye gitti. Fert başına düşen milli gelir açısından 22 yıl öncesinin rakamlarına düştük. Türkiye'nin, AB açısından maliyeti arttı, Türkiye çok daha yoksul bir ülke haline geldi. Avrupa için serbest dolaşım, bugünün Türkiye'si itibarıyla daha da büyük bir kabus haline geldi. Enflasyon yine artma trendine girdi. Avrupa için en kötü şartlar olan, enflasyon, işsizlik, yoksulluk, yolsuzluklar, bütün bunlar suyun üstüne iyice çıktı; yani Türkiye'nin zaten büyük olan maliyeti daha da arttı.

Liberation Gazetesi'ndeki "Türk iflası" başlıklı haber, zannediyorum Avrupa'nın, 2001 Nisan ayı Türkiye'sine bakışının tipik bir göstergesidir. Başlığın altında kendilerine göre Türkiye'yi tarif ediyorlar "yarı demokratik, yarı diktatörlükle idare edilen, yarı laik bir ülke" diye. Başlığı tekrar ediyorum: "Türk iflası". İflas etmiş bir ülke olarak gözüküyoruz ve bu hükümet, hem dünyaya, hem kendi halkına inat ederek, bırakın çekilmeyi, kendi içinde bir revizyona dahi "ben burçları düşürmem" gibi ilkel yaklaşımlarla karşı koymakla, bu olumsuz görüntüyü daha da güçlendirmiş oluyor.

Başkan - Buyurun Sayın Aloğlu.

Sedat Aloğlu - Teşekkür ederim Sayın Başkan. Bilinen bir husus var, hatırlatmakta fayda var. Hocaya gelmişler, davalarını anlatmışlar. İlk anlatana "sen haklısın" demiş, karşı görüş çıkmış "sen de haklısın" demiş, üçüncü kişi oradan seslenmiş "hoca efendi nasıl ikisine birden hak verdin?" Hoca "vallahı sen de haklısın" demiş. Esasen bu fıkranın esprisini mühendisler anlamakta zorluk çeker ama iktisatçılar bence çok iyi anlar. Konuşmuş olduğumuz konular çok doğru veya çok yanlışlı konular. Geri kalan yarım saate, yarım güne sığacak hadiseler de değil, Türkiye bunları 20-30 senedir konuşuyor, önümüzdeki 20-30 senede muhakkak konuşacaktır.

İnal Batu:
"Türkiye'nin,
AB açısından
maliyeti arttı,
Türkiye çok daha
yoksul bir ülke
haline geldi.
Avrupa için
serbest dolaşım,
bugünün
Türkiye'si
itibarıyla
daha da büyük
bir kabus
haline geldi."

Türkiye'de bir alışkanlığımız var; -bura-
daki grubu tenzih ediyorum- olaylara hep si-
yah ve beyaz diye bakıyoruz. Mesela ben,
Gümrük Birliği lehine birkaç ifade koyduğum
zaman "Bu Gümrük Birliği taraftarı, bundan
bir menfaati vardır" diye düşünülüyor. Türki-
ye'de böyle bir alışkanlık var, bunu kabul et-
memiz lazım. Öyle değil; yani hem dolusu,
hem boşu her türlü tarafı var. Gümrük Birliği
konusunda unutmamak lazım ki, AB, belli
bazı istisnalar dışında gümrüklerini bize
1973'ten itibaren sıfırladı. 1995'in sonunda
bizim de bu Gümrük Birliği'ni tamamlama-
mız; yani bizim AB'ye karşı gümrüklerimizi sı-
fırlamamız bir taahhüdümüzdü.

Türkiye, geçmiş 20 küsur yılı iyi kullandı,
kullanmadı ayrı mesele. Ankara'ya gittiğim
zaman, 4 senelik tecrübemle gördüm ki, biz
buraya kadar iyi gelebilmişiz. Hakikaten Al-
lah'ın sevgili kulları, Allah'ın sevgili milletiyimi-
şiz (aslında o kadar sevgili olsak, bize bunları
mı gönderirdi?). O da ayrı, ancak muhakkak
ki, bu yönetimle ancak bu kadar olabiliyor.

Ben konuşmamda şu mesajı vermeye ça-
lıştım ve bir anlamda Türk özel sektörünün
reklamını da yaptım: Türk özel sektörü, ken-
di göreceği zarar pahasına, ülkenin bir çağ-
daşlaşma projesinde engel olmayı arzu etme-
di. Bu, toplumun diğer kesimlerinin ve siya-
setçilerin ortaya koyduğu iradedir; ama biz
buna engel durumunda olmak istemedik.
1970'li yıllarda kaçırılan bir fırsat nedeniyle,
hem siyaset, hem Türk özel sektörü suçlanır.
Türk özel sektörü, 1990'lı yıllarda bununla
karşı karşıya kalmak istemedi.

Zarar konusuna gelince, büyütüldüğü ka-
dar olmadığına halen inanıyorum. Yüzde 5
olarak verdiğim rakam doğrudur, yalnız yüz-
de 5'i ticaret sapması olarak söyledim; yani
ithalat ve ihracattaki payı, yüzde 50'den 55'e
çıkıştır. Yalnız, yine bir özel sektör temsilci-
si olarak ve İKV'nin o zamanki başkanı olarak
şunu söyleyeyim: Biz Gümrük Birliği'nden da-
ha fazla şeyler bekliyorduk, ancak Türkiye o
kadar istikrarsız bir dönem yaşıyor ki; pazar-
lık noktalarımızı iyi kullandığımızı, beklediği-
miz faydaları iyi aldığımızı söylemek müm-
kün değil. Ancak beni alın, geriye ışınlayın,
Türk özel sektörünü de geriye ışınlayın, 1992-
1993 yılına gidin, "Gümrük Birliği'ne karşı mı
olurdunuz?" dersanız, hayır yine daha iyi
şartlarda gerçekleştirmeye çalışırdık. Önemli

olan bunun maliyetini azaltmak ve faydaları-
nı çoğaltmak ama bu da tamamen siyasetin
elinde olan bir durum. Unutmayalım, medya-
nın ve sivil toplum örgütlerinin yani bizlerin
bu işte çok büyük rolü olacaktır. Onun için bu
konudaki çabalarımızı esirgemeyeceğiz,
umutsuzluğa da kapılmayacağız.

Başkan - Teşekkürler Sayın Aloğlu. İzin
vererseniz, teknik bir katkıda bulunayım: Çok
haklı olarak Sayın Aloğlu, "bu bizim 22 yıllık
taahhüdümüzdür" dedi, ancak bu taahhüt
işin bir ayağıydı. Katma Protokolde, 22 yıl so-
nunda Türkiye'nin AB'ye tam üye olarkten
ticaretini düşürmesi, işgücü dolaşımının
1986'ya kadar serbest bırakılması gerekiyordu;
yani dört ayaklı bir masaydı. AB üç ayağı-
nı kaldırdı, sadece bir ayağı olan ticari enteg-
rasyon kaldı. O zaman bizim önerimiz neydi
hatırlarsınız. Biz "bizi içeri almıyorsa yine
mallar serbest dolaşsın, Serbest Ticaret Böl-
gesi Anlaşması yapalım, Norveç'in ki gibi ko-
ruma kalksın; ama tek yanlı yükümlülük altı-
na girmeyelim" dedik, o yapılmadı. Yanlış
anlaşılmamasın, söylediğiniz doğru ama diğer
üç ayağı eksik olması dolayısıyla Türkiye,
dünyada diğer ülkelerin AB ile hiç yapmadığı
bir biçimde tek yanlı bağlanmış oldu. Sorun
malların serbest dolaşımı değil.

Bu teknik bir konu ve çok önemli; çünkü
bu devamlı karıştırılıyor. Malların serbest do-
laşımına kimse karşı değil, onun yanında baş-
ka tek yanlı bağımlılığın ortaya konması kö-
tü. Orada net bir ayırım yapmamız gerekiyor.

Besim Bey söz hakkınızı kullanacak mısı-
nız? İhtilafı da bir konu var, dışarıda da Emi-
le Noel'le ilgili bir nokta söylediniz, o söyledi-
ğiniz husus İnal Batu'nun söylediği konuyla
çatışıyordu. İnal Batu'nun o konuda daha
farklı söylemesi gerektiğini söylemesi için mi
bana ifade ettiniz? Konuşmamakta ısrar edi-
yorsunuz.

Bugün bu tarihi bir olay; Besim Bey ko-
nuşmamakta ısrar ediyor, bütün ısrarlarıma
rağmen Besim Beyi konuşturamadım.

Prof. Dr. Besim Üstünel - Ben isterseniz
konuşurum; ama başka şeyler de söylerim.

Başkan - Üç dakikada ne olur toparla, gi-
decek arkadaşlar. Konu önemliydi, ben onun
için üzerinde durdum. Emile Noel meselesini
söyledi, iki farklı görüş var, o konunun açığa
çıkması açısından, katkısı olursa diye düşün-
düm. İstemiyorsanız konuşmayın; buyurun

Sedat Aloğlu:
"Türk özel
sektörü, kendi
göreceği zarar
pahasına,
ülkenin bir
çağdaşlaşma
projesinde engel
olmayı arzu
etmedi."

Hocam.

Prof. Dr. Besim Üstünel - Birtakım tarihi gerçekleri açıklamak için buradayım, fakat onun dışında birkaç hususu daha söylemem gerekiyor.

Tarihi gerçek şu: Sayın Ecevit Başbakan iken, ben hükümette olmadığım bir dönemde, Sayın Emile Noel bir Ankara ziyaretinde beni aradı, beraber yemek yedik ve bana "siz Sayın Ecevit'le yakınsınız ve sizinle istişare eder. Onun için söylemeniz de tam üyelik için hemen müracaat etse" dedi. Halbuki Brüksel'den gelen raporlar hiç o yönde değil, onu biliyoruz. "Alacak mısınız?" dedim. "Hayır, hayır; Yunanistan başvurmak üzere de, siz de beraber başvurmuş olursanız ikinizi birden reddetme imkânına kavuşuruz, böylece ayrımcılık yapmamış oluruz" dedi. Gerçek durum bu, sonra nasıl gelişti bilemiyorum.

Bu vesileyle şu noktaları açıklamak istiyorum: Gerek bugünkü tartışmalarda, gerek daha önce yıllarca yapılan Avrupa Ortak Pazarı veya şimdiki adıyla AB-Türkiye ilişkileri üzerinde Ankara'nın tutumuyla, İstanbul iş çevrelerinin tutumu, zaman zaman değişik açılardan gerçekçilikten çok uzak noktalara gitmiştir. Bundan yıllarca önceydi. Benim ilk Ankara'ya gittiğim sene baktım, 1959 AB'ye ya da Ortak Pazara üyelik için Sayın Batu'nun söylediği gibi müracaat etmiş ve bütün Dış Ticaret Müsteşarlığı falan hepsi heyecan içinde "girersek tütünümüzü, fındığımızı, pamuğumuzu rahat satacağız, giremezsek batacağız" diyorlardı. Ben de o konuda çok önemli bir teorik çalışmayı yapmış, Amerika'dan yeni dönmüş biri olarak işin o kadar basit olmadığını dilimin döndüğünce seminerlerde anlatmaya çalışıyordum. Sonra gördük ki, Dışişleri Bakanlığımız haklı olarak Avrupa'yla entegrasyonu çok içtenlikle istiyor ve bunu Atatürkçülüğün bir gereği sayıyor; yani çağdaş uygarlık düzeyine çıkmanın, batılılaşmanın kaçınılmaz bir adımı olarak görüyor. Ama onu yaparken, sadece siyasi ve diplomatik ilişkileri iyileştirmek için değil, gelişmiş ülkeler grubuyla siz, gelişme yolunda yeni adımlar atan ve sanayileşmeye de 1960'dan sonra, 1962'den sonra daha ciddi olarak başlayan bir ülkesiniz. Onun için temelinde sağlıklı sanayileşmenin ve geniş kapsamlı bir sanayi yapının oluşmadığı, dolayısıyla batının güçlü sanayileriyle rekabetçi

gücü kazanmadan oraya girmenin birtakım sakıncaları olabildi. Onu o zaman dilimiz döndüğünce anlattık, plancılar anladılar. Dolayısıyla onlar "önce girişelim, girişirken o sektörlerimizi güçlendirelim ve biraz gecikerek de olsa sağlam bir şekilde girelim" dediler. Diplomatlarımız sürekli bir an önce girme taraftarıydı ve politikacılar da sadece onları dinlediler.

1962 yılında hazırladığım bir kantitatif çalışma vardı: "Türkiye Avrupa Ortak Pazarına girerse ne kazanır, ne kaybeder? Dışarıda kalırsa o günkü yapısıyla ne kazanır, ne kaybeder?" O konuda tartışılmış, beni de Bakanlar Kuruluna çağırdılar. Ben orada rahmetli İnönü'ye şunu söyledim: "Avrupa Ortak Pazarına girme kararı sizin Lozan'dan sonra alacağınız en önemli karardır. Ağırliğin büyük kısmı siyasidir, siyasi tercih yapacaksınız; ama girme kararı alıyorsanız, onun gereği bütün madde madde arkasından gelir, onları da ciddi olarak yapacaksınız."

1962 yılı planlamaya da yeni başladığımız bir yıl. Dolayısıyla, "bundan sonraki 5 Yıllık Kalkınma Planlarımızın hedefi, Türkiye'yi 12 yıl sonra, 15 yıl sonra, veya en geç 20 yıl sonra, 24 yıl sonra AB'nin tam üyesi olup, rekabetçi bir ortamda dahi ayakta durabilecek bir ekonomik yapıya kavuşturmak olmalıdır" dedim. O toplantıda çok iyi hatırlıyorum, bir AP'li, biri CHP'li iki tane Başbakan Yardımcıları vardı. Bir tanesi dedi ki, "Paşam, hiç merak etmeyin, şimdi girme kararı alalım, sonra işimize gelmezse çıkarız." Şaşırdım kaldım, ben onun üzerine müdahale etmek zorunda kaldım ve "en kötü alternatif budur. Girecekmiş gibi karar alıp, gereken hazırlığı yapmamak, yan çizmek, veya ciddiye alıp yaparsanız, sanayileri kurarsınız, girmiyorum diye çıktığınız zaman da sizi sanayiciler bırakmazlar. Dolayısıyla tutarlı ve inandırıcı olmamız lazım. Avrupa'ya entegrasyon için sadece ekonominin değil, toplum yapısının değişmesi lazım."

Son bir hususu daha ilave edeyim; Gümrük Birliği yapılırken, özel sektörümüz hararetle taraftardı. Ben daha baştan, 1962-1963 yılında yapılan sempozyumlarda sanayicilerimize bir uyarıda bulundum -Çok büyük sanayicilerimiz vardı, o zaman bugünkü kadar büyük değillerdi; ama iki tanesi hariç hepsi hayatta, gerekirse isim de veririm- ve dedim ki, "iyi hazırlanmadan girerseniz, bütün firmala-

Besim Üstünel:
"AB-Türkiye ilişkileri üzerinde Ankara'nın tutumuyla, İstanbul iş çevrelerinin tutumu, zaman zaman değişik açılardan gerçekçilikten çok uzak noktalara gitmiştir."

rınızı, fabrikalarınızı gelip yok fiyatına alırlar". Sonra Sanayi Bakanı olan bir sanayicimiz, ve yahut sanayide yöneticimiz, aynen bana şu cevabı verdi: "Aman Besim Bey, keşke gelip alınsınlar, biz de paraları alır, o paralarla günümüzü zü gün ederiz". Bu uyarıları da yaptık.

Özel sektörün AB'ye üye olmamız ve Gümrük Birliğinde kalmamız bakımından yaptığı tercih, ekonomi ağırlıklı bir siyasi tercihtir. Fakat gereğini yapmaları kaçınılmazdı, onu yapmıyorlar. Hem AB'ye, Gümrük Birliği'ne giriyoruz, hem rekabetçi gücünü kazanacak önlemleri almıyoruz. Bütün bunlar tabii çok geniş olduğu gibi daha sonra tartışabiliriz.

Başkan - Çok teşekkürler Hocam. Sayın İnal Batu'nun konuya açıklık getirme bakımından iki cümlesi olacak; buyurun Sayın Batu.

İnal Batu - Sayın Hocamın öğrencisi olmaktan mutluluk duydum ve bugün bir şey daha öğrenmiş oldum; o da Emile Noel'in ifadeleri. Bu, o yıllarda büyük bir fırsat kaçırılmış olduğu gerçeğini değiştirmez. Çünkü Emile Noel samimi de olabilirdi, Yunanistan'la birlikte bizi almazlar, ortaklık ilişkisi böyle devam ederdi. Yunanistan'ın bize ödenecek milyarlarca dolar kredileri veto etmesi önlenmiş olur, Güney Kıbrıs'ın, Rumların da bugün tam üyelik eşliğine kadar gelmiş olmaları mümkün olmazdı. Emile Noel'in bu sözlerine rağmen ben ısrar ediyorum; büyük bir fırsat kaçırılmıştır. Aksine Emile Noel'in dediği gerçekleşmez, hem Türkiye, hem Yunanistan girerdi. Yunanistan AB'den bugüne kadar 150 milyar dolar hibe aldı. Biz bugün 10-12 milyar dolar için, dünyaya avuç açıyoruz. Teşekkür ederim.

Zeynep Hacıoğlu - Bu tip toplantılardan edindiğim asıl izlenim şu: Avrupa bizi istemiyor. Bunu değişik sebeplere dayandıran çevreler var. Peki Avrupa bizi istemiyorsa ve hepimiz bunu biliyorsak, niçin Avrupa'ya rest çekemiyoruz? Dünyadaki bloklaşma çerçevesi içinde yönelebileceğimiz başka bloklar var mı? Varsa, bunlara katılmak Türkiye'nin menfaatine uygun mudur?

Başkan - Soruya cevap değil de, bir açıklık getireyim. İsteyip istememe, kızla erkeğin evlenmesi gibi bir şey değil. İsviçre, AB'nin dışındadır, üye değil. İsviçre arkasını dönüp bir yere mi gitmiş? Norveç AB'nin üyesi değil; yani içine üye olmamak demek, alıp başını başka bi-

rine kaçmak değildir. Norveç'in de, İsviçre'nin de en az tam üyeler kadar, diğer Avrupa ülkeleriyle, ticari, mali ve saire ilişkileri sürüyor. Bu kavram kargaşasını ortadan kaldırın bir kere; çünkü bu kavram kargaşasını özellikle politikacılar istismar etmek için kullanıyorlar. "Ne demek şuna, buna karşısın; yani dönüp arkamızı İran mı olacağız?" gibi sözleri 1995'te diyen ve istismar edenler çıktı.

Kurumsal olarak AB'ye girmesek de ilişkilerimiz aynen İsviçre'nin ve Norveç'in 15'lerle olduğu gibi pekala sürüp gider. İçine tam üye olduğunuz zaman başka bir hadisedir, siyasi, askeri boyutları vardır. Bu konuya öyle netlik kazandırmak lazım. Ayrıca cevap vermek isteyen arkadaş varsa buyursun.

Sedat Aloğlu - Söylediklerinize hep katılıyorum; ama İsviçre ile Norveç'i örnek veriyorsunuz, hiçbir şekilde bize uymayan iki ülke. İsviçre ile Norveç'in girmek istememelerinin sebebi, para vermek istemediklerinden dolayı. Bizim de çıkmak istemeyişimizin sebebi, becerirsek para almak istediğimiz için; yani iki tane farklı uçtayız, onu söylemek istedim.

Başkan - Bu çok doğru. Ben şunun için söyledim: Dışında olmak AB ile ilişkileri kesen, bozan, ondan uzaklaştıran bir hadise değildir. Zaten Türkiye son 60 yıl, hatta Cumhuriyetin başından beri izlemiş olduğu politikalarla Avrupa'yla zaten birliktedir, Avrupa Konseyi içindedir ve çok daha ayrı bağlantıları vardır. Buyurun.

Beyamil Öztürk - Sayın İnal Batu, Kıbrıs'taki son oluşumlar sonucu Dışişleri Bakanımız Sayın İsmail Cem, "entegrasyon" sözcüğünü kullandı, AB ilişkileri çerçevesinde bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

İnal Batu - Bir kere Türkiye'nin temel stratejisi, Kıbrıslı Rumların, sahte Kıbrıs Cumhuriyeti ünvanıyla AB'ye tam üye olmasını önlemek, bunu da yapamıyorsak, geciktirmek olmalıdır. Bu tür, entegrasyon falan bunun tam ters sonucunu verir; yani siz Kuzey Kıbrıs'la entegrasyon yaparsanız, Rum Yönetiminin AB'ye tam üye olma sürecini hızlandırırınız. Bu sürecin sonunda AB içinde iki Helen Cumhuriyeti olur. Yıllarca, 20 yıl neredeyse Yunan vetolarından çok çekmiş olan Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde, yeni bir darboğaz; yani Kıbrıs Rum darboğazı doğmuş olur. Ben bu tür birleşme, entegrasyon, ilhak gibi lafların yüzde yüz karşısındayım, bunları kimsenin hatırına

Besim Üstünel:
"Özel sektörün
AB'ye üye
olmamız ve
GB'de kalmamız
bakımından
yaptığı tercih,
ekonomi ağırlıklı
siyasi
bir tercihtir."

bile getirmememiz lazımdır.

Başkan - İnal Batu esas konuşmasını yaparken, bir cevabını da verdi bu sorunun; ne dedi? "AB, Türkiye'den almak istediklerini alabilmek için aday yaptı" dedi, yanılıyor muyum? Şimdi aday yaptı, aday olduğu için de bizim umudumuz arttı, Sayın İnal Batu da diyor ki "bu umudumuzun kırılmaması için bizim radikal köşeli önlemlere fazla tevessül etmememiz gerekir."

İnal Batu - Ben Misak-ı Milli sınırlarına inanan bir insanım, onu savunuyorum. Bunun ötesinde, ilhak, bütünleşme gibi kavramlar bize hiçbir hayır getirmez.

Başkan - Efendim, bu tip toplantılarda sürekli çok yararlı yönlerine rağmen bir sorunla karşılaşıyoruz. Çoğumuz kendimize göre önyargılı oluyoruz. Bu belki de insan olmamızın bir sonucu, hiçbirimizin kaçınmayacağı bir husus. Politikacıların kendilerine göre angajmanları var. Şimdi İnal Batu CHP'nin temsilcisi olarak, gönüllü istese de belki bazı şeyleri rahatlıkla söyleyemiyor, kendini kısıtlamak zorunda kalıyor. Öğretim üyelerinin eğer bir özel angajmanı ve bir beklentisi yoksa; pek öyle bir sıkıntısı yoktur. Yine de AB konusu, Avrupa meselesi, maalesef Tanzimat'tan beri bizde yanlış anlaşılmalı bir hadisedir.

Konuyu Tanzimat'ın başından beri ele aldığımız zaman meseleye herkes farklı bir yönden bakmıştır; mesela bir İstanbul elitinin bakışı farklıdır. Avrupa'yla ticaret yapan iş erbabı ayrı yönden bakmıştır. Anadolu halkı apayrı yönden bakmıştır. Birkaç Türkiye'nin, birkaç insan tipinin kafasındaki Avrupa ayrı şeylerdir. Bir kısmı kendini Avrupa'nın bir parçası olarak görür, bir kısmı kendisini yabancı görür, bu hâlâ da böyledir. Ben bunu son birkaç yıldır Anadolu'da yaptığım Atatürkçü Düşüncü Derneği'nin (ADD) konferanslarında gördüm; yani orada ayrı bir dünya yaşıyorsunuz. Oradaki avukat, öğretmen, esnaf da ayrı bir insan bakış açısı olarak, AB'ye bakıyor. Ayrıca bütün bunlar zaman içinde değişen sosyal ve psikolojik meseleler. Özellikle bizim, bilim kurumları olarak, bilim adamları olarak hadiseye objektif bakmamız gerekiyor. Yani AB'yle olan ilişkilerde tek yanlı bir yön varsa bunu düzeltmeye çalışmalıyız. Karşılıklı çıkarları korumak, ondan kaçmak, arkamızı dönmek için değil, yarın ilişkilerin kopmaması için karşılıklı ilişki düzenini dengelemek zorundayız.

Ne olur? Bu bozuk dengesiz durum devam ederse, bugün çöken tarımın, üç-beş sanyinin arkasını pek çok alan takip eder. 10-12 milyon insan sokaklara döküldüğü zaman, o zaman AB de gelip sizi kurtarmaz. Biz, 2 500 dolar kişi başına geliri olan bir ülkemiz. Avrupa'nın, kendine göre bir bakış açısı var, hiç kızmıyorum, kendine göre çok haklı.

Benim kızdığım bazı şeyler var. Avrupa gerçeğini biz görmek istemiyoruz. Avrupa gerçeğini, onun bize bakışını gerçekçi bir şekilde görerek, karşılıklı çıkarlarımızı dengelememiz gerekirken, biz kendi hayalimizdeki görerek veya öyle olduğunu yayaraktan, Türkiye ile Avrupa arasında tek yanlı, bozuk bir ilişki düzeni yaratıyoruz. Bu, yarın Türkiye Avrupa ilişkilerini daha da bozar. Böyle zoraki Avrupa perspektifi yaratmak, mevcut gelişmelerin tek yanlılığını gözardı etmek ve Türkiye Ekonomisi ve dış politikası üzerindeki olumsuz etkilerini yok saymak, yarın Türkiye-AB ilişkilerine en büyük zararı verir. Onun için gerçekçi olmak gerekir.

Bir dergide "ya Kıbrıs, ya AB" diye bir manşet. Hoppala, şimdi bu ne demek? Yani Kıbrıs'ı verersen AB'ye girersin, bu öyle anlaşılıyor, efendim böyle mi? İstanbul'u da verseniz yetmez. Çünkü Türkiye'nin bedeli yüksektir. Ciddi sanılan yazar veyahut dergilerin bu tip yönlendirmeleri, yarın Türkiye- Avrupa ilişkilerine en büyük zararı verir, gerçekçi olmak gerekir. Burada en büyük sorumluluk da açık söyleyeyim, politikacılarda ve büyük sermayededir.

İnal Batu - Hocam beni böyle göstermeyin.

Başkan - Ne yapayım, kimi göstereyim? Politikacıyı siz temsil ediyorsunuz. Politikacılar ve büyük sermayedir, çok açık söylüyorum, "sermaye" dahî demiyorum, "büyük sermaye" diyorum; çünkü ben bire bir bu işleri yaşadım, yıllardır için içindeyim. Politikacının ve büyük sermayenin büyük sorumluluğu vardır, burada gerçekçi olmak gerekir; çünkü sonuçta isteklerinin dışında gelişmeler olur. Bakınız bazı çevreler, öğretim üyesi arkadaşlar, sık televizyona çıkan arkadaşlarımız var, "Erol, ne olacak canım, girmeyeceğimizi biz de biliyoruz, girecek bahanesiyle bazı işler hallolacak" diyor. Doğru, bu bir yol; ama bu yolun bir de bedelini de düşünmemiz gerekir. Tekstil sanayiim çöküyorsa, gıda sanayiim çöküyorsa, ilaçım çöküyorsa, tarımım sıfırlanıyorsa ne yap-

İnal Batu:
"Türkiye'nin temel stratejisi, Kıbrıslı Rumların, sahte Kıbrıs Cumhuriyeti unvanıyla AB'ye tam üye olmasını önlemek, bunu da yapamıyorsa, geciktirmek olmalıdır."

caksınız? Ulusal Programda -1200 sayfalık bir taahhütname var- 10 milyon tarım nüfusunun azaltılacağı öngörülüyor. Bunu ne yapacaksınız, varoşları nereye dolduracaksınız?

Sedat Aloğlu - Keşke azaltılabilse...

Başkan - Şimdi şu var: AB, -Sedat Bey çok iyi biliyorsunuz- bugün verdiği sübvansiyonla zoraki tutuyor kendi kontrolünde. Dolayısıyla bu tip şeylerde Ankara bürokrasisine gidiyorsunuz, bütün perspektifler Brüksel üzerine. Bakan arkadaşlarla görüşüyorum, "yahu bürokrasiyi anlayamıyoruz" diyorlar, müsteşar arkadaşları çağırıyoruz "şunu yapalım" deyince "aman, Brüksel ne der?" Yani, "ben ne derim, Başbakan ne der, hükümet ne der" diye bakmıyorlar, Brüksel ne der?" diye bakıyorlar. Çok enteresan, bu Tanzimat perspektifidir; yani el etek çekme, kul olma, Atina demokrasisidir, Türkiye'nin gizli, dışardan yönetilmesidir. Benim en üst düzey bükratım olaya, Türk insanına yararı nedir, zararı nedir, benim işçimi işsiz mi bırakıyor, yeni iş imkânı mı sağlıyor, benim ihracatımı artırıyor mu, azaltıyor mu diye bakması gerekirken, sürekli olarak "Brüksel ne der?" diye bakarsa olumsuz tablolar çıkar.

Biz, ilaçta patenti çıkartıp, yabancı büyük ilaç şirketlerinin içeriye hâkim olmasını sağlamak için Brüksel'in avukatlığını yaptık burada, çok enteresandır. Gidin bugün Meksika'ya bakın. 2 gün önce Dr. Binhan Oğuz Antalya'daki konferansta anlattı; İTO adına Meksika'ya gitmiş, AB'yle yaptığı ticaret anlaşmasına göre, WTO'nun en yüksek limitini, yüzde 35'i uyguluyor. Oradan 18'e indirmek için kavga vermişler. İndirmiyor, direniyorlar, kendi çıkarını koruyorlar. Bu bildiğimiz anlamda korumacı politika değil, kendi insanını koruma, kendi iç yatırımını koruma; çünkü zaten dışının avantajı var.

Şu anda benim AB karşısında en az yüzde 25 rekabet dezavantajım var. Elektriklin maliyetinden, bürokrasisinden ve diğer konulardan baktığınız zaman en az yüzde 25'tir. Ben bugün kâğıt üzerinde söylüyorum; yüzde 25 vergi koysam, eşitliği aslında sağlamış olurum. Onun için gittiğiniz zaman büyük mağazalara bisküvinin bile yerlisini bulamıyorsunuz.

Dolayısıyla meseleye bu yönüyle bakmak gerekir "Brüksel ne der, Washington ne der, önümüzdeki anlaşmanın 64. Maddesinin 8.

Fıkrası, ne der?" diye değil; "benim işçim ne der, benim insanım ne olur, benim büyümem ne olur, benim ihracatım artar mı?" diye bakmak lazım. Biz şu anda at ile arabanın yerini değiştirmişiz, her şeye dışarıya göre bakıyoruz.

Soru - Bugüne kadar klasik mantık, bürokratik mantık konuştu Türkiye'de. Sizin söylediğiniz sorgulayan mantık, sorgulayan mantık da düşünce üreten mantıktır.

Başkan - Bunu son kapanış cümlesi olarak kabul ediyorum.

Soru - 1977 yılında Sayın İnal Batu, dış elçiliklerde bulunmuş bir insan. Benim de bankalar sisteminde Hazine'deki bütün murakıplar arkadaşlar, dostlarımız benzer görevde. Biliyorsunuz bizim ticari ataşelerimizin çoğu, Hazine'de bankalar yeminli murakıplarından giden insanlar. Bankacılık kesiminde, dışarıdaki bütün ülkelerde Hazinesinin garantiliği, bankaların kredi talepleri reddediliyordu, Türkiye Cumhuriyeti uyuyor muydu? Sayın Çiller şimdi Standart&Poors'un 43 milyar dolar tespitiyle övünürken, ben o yıllarda bir Türk iktisatçısı olarak, Güneş Taner'in özel bankacılık kesiminin Hazine üzerindeki risklerini 5 milyar dolarla tarif ettiği dönemde "40 milyar dolar" dedim ve Standart&Poors bunu 2001 yılında söyledi. Türkiye'de Türk insanına saygı duymak durumundayız.

Sayın Derviş, batan birinci paket yürürlükteyken Dünya Bankasında Başkan Yardımcısıydı. Sayın Kemal Derviş, eğer Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıysa, birinci paketin batmaması için niye düşünce üretmedi, Türkiye'de siyaseti yönlendirmede?

Başkan - Efendim, toplantıyı kapatıyorum, hepinize izlediğiniz için çok teşekkür ediyorum; saygılar sunuyorum.

Erol Manisalı:
"Zoraki bir Avrupa perspektifi yaratmak, Türkiye ekonomisi ve dış politikası üzerindeki olumsuz etkilerini yok saymak, Türkiye-AB ilişkilerine en büyük zararı verir."

Prof. Dr. Memduh Yaşa

Memduh Yaşa Siirt'te 20 Ağustos 1919'da doğdu. İ.Ü. İktisat Fakültesi'nden 1941'de mezun oldu. 1946'da iktisat doktoru, 1952'de doçent ve 1960'da profesör oldu. Bulduğu görevler ise sırasıyla şöyle: 1983'e kadar İ.Ü. İktisat Fakültesi Maliye profesörü, TBMM 17. Dönem İstanbul Milletvekili (1983-1987 arasında), 1959-1960 yılları arasında Başbakan Mü-

şaviri, 1960-1983 yıllarında üniversitedeki kariyeri sırasında birçok özel kuruluşta Müşavirlik, İdare Meclisi Üyeliği. Bunların başlıcaları şunlar, Hürriyet, Günaydın Gazetesi, Akbank ve Shell. Akbank Yönetim Kurulu Üyesi (1962-1996 yılları arasında), Türkiye Sınai Kalkınma Bankası İdari Meclisi Reisi (1992-1996 yılları arasında), Maliye Bakanlığı Vergi Konseyi Başkanı (1992-1993 yılları arasında), 1994-1996 yılları arasında Cumhurbaşkanı Başdanışmanı, 1996-1997 Interbank Yönetim Kurulu Başkanı. Halen bulunduğu görev ise Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı SİSAV'ın, 1979'da kuruluşundan itibaren Başkan'dır.

Hocamızın yayınları ise şunlar: Vasıtalı Vergiler, Devlet Vergi Sisteminde Vasıtalı Vergile-

rin Yeri (doktora tezi-1948), İktisat Dersleri Milli Gelir ve İnkısam Meseleleri (1957), Amme Masrafları Miktar ve Strüktür Değişmelerinin Tahlihi (1959), Vergi Yüğü (1962), Devlet Borçları (1965), İktisadi Meselelerimiz (1966), Kamu Maliyesine Giriş (1973), Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi (1980), İktisat, Maliye, Politika (1982)

İstikrar Programı ve Ekonominin Sorunları

"Mali Sektör"

Prof. Dr. Memduh Yaşa'ya Armağan

2. Gün
26 Nisan 2001, Sabah

Oturum Başkanı : Doğan Cansızlar (SPK Başkanı)
Panelistler : Prof. Dr. Özer Ertuna (Boğaziçi Üniversitesi)
: Memduh Hacıoğlu (Karin Gıda Yönetim Kurulu Başkanı)
: Prof. Dr. Ercan Uygur (Ankara Üniversitesi)
: Doç. Dr. Gülsün Yay (Yıldız Teknik Üniversitesi)

Mehmet Yavuzkan - Değerli konuklar, bugünkü oturumumuzun üst başlığı; "İstikrar Programı ve Ekonominin Sorunları." Bu başlık altında sabah 'mali sektör'ü, öğleden sonra ise 'reel sektör'ü tartışacağız.

Aralık ayında bu haftanın hazırlığını yaparken, 2001 yılının ilk çeyreğinin sonuçlarını programla karşılaştırmak amacındaydık, ancak bildiğiniz gibi şimdi yeni bir program hazırlığı var. Geçenlerde Sayın Attila Karaosmanoğlu katıldığı bir toplantıda, hiç yapmadığı bir şeyi yaptığını belirterek, Kasım Krizinde Hükümeti olabilecek daha kötü bir kriz için uyardığını, bunun üzerine Ankara'ya davet edildiğini söyledi. Kendisi bu görüşmesinde IMF ile anlaşılması gerektiğini ve Kasım Krizinin bir an önce giderilmesi gerektiğini vurgulamış. Ancak aldığı cevapta, IMF ile anlaşma yapmanın mümkün olmadığı; çünkü IMF'nin hemen dalgalı kura geçilmesini istediği ve

ancak bu durumda anlaşma yapmayı kabul edeceği söylenmiş. Panelimizi böyle bir ortamda yapıyoruz.

Oturum Başkanımızı ve panelistleri kürsüye davet ediyorum.

Başkan- Teşekkür ederim. Mali sektörle ilgili konuların reel sektörden ayrılması mümkün değil. IMF ile 17 kez stand-by anlaşması yapılmıştır ve bugüne kadar bizim sorumuz hep mali sektörde olmuştur. "Mali sektör nedir?" diye bakacak olursak, mali sektör; reel sektörün üzerinde bir üst yapı kurumu olarak, bankacılık, sigortacılık ve sermaye piyasalarından oluşmaktadır. Hepimizin bildiği gibi bankacılık, özellikle mali sektör içerisinde Osmanlıdan beri sürekli dominant bir faktör olarak rol oynamıştır. Bankacılık sektörüyle ilgili olarak, özellikle 1980'li yıllara gelinceye kadar mevduat ve kredi faizleri hep devlet denetimi altında kalmıştır. Daha

Doğan Cansızlar:
"Mali sektör; reel sektörün üzerinde bir üst yapı kurumu olarak, bankacılık, sigortacılık ve sermaye piyasalarından oluşmaktadır."

sonraki aşamalarda, 1980 sonrasında alınan 24 Ocak Kararlarından sonra, kredi ve mevduat faizleri tedicilerle serbest bırakılmıştır ve Türkiye'de, bir ölçüde, negatif reel faizden, pozitif reel faize dönüşüm yaşanmıştır.

Zaman ilerledikçe, özellikle 1980 sonrasında izlenen ekonomi politikaları neticesinde devlet kâğıtları mali piyasalarda oldukça önemli boyutlara ulaşmış ve hemen hemen bütün özel ve kamu bankaları portföylerinde oldukça yüklü miktarlarda devlet kağıdı tutar hale gelmişlerdir.

Mali sektörün ikinci ayağı olan sigortacılık sektörü Türkiye'de hemen hemen hiç gelişmemiş diyebiliriz. Ancak Mart ayında çıkarılan Bireysel Emeklilik Kanunu var. Şu anda Plan-Bütçe Komisyonu'nda vergilerle ilgili devam eden çalışmalarla bireysel emeklilikte uygulanacak vergi konusu belli olacaktır. Bireysel Emeklilik Yasası çıktıktan sonra, Türkiye'de, gerçekten sigortacılık sektörüyle ilgili oldukça önemli gelişmelerin olacağını tahmin ediyorum. Millî gelirin yaklaşık yüzde 5'iyle, 10'u arasında bir tasarrufun piyasalara bu anlamda girebileceğini tahmin ediyoruz. Ancak bireysel emeklilikle ilgili 1-2 söz söylememe izin verirseniz, başlangıçta vergi teşvikleriyle desteklenmeyen bireysel emeklilik programları maalesef başarılı olmaz. Sanırım bu konuda yapılan çalışmalar da bu yönde olacaktır.

Mali sektörde üçüncü konu, sermaye piyasalarıdır. Sermaye piyasalarında; hisse senedi piyasaları, tahvil ve bono piyasaları ve repo, ters repo işlemlerinin yapıldığı piyasa, İMKB, Altın Borsası, Takasbank dediğimiz "clean house" anlamında bir müessesemiz var. Tabii sermaye piyasalarının 1980'li yıllardan sonra tam anlamıyla organize hale gelebildiğini söylemek mümkün ve 320'ye yakın şirketin, yaklaşık yüzde 20 oranındaki hisseleri bu piyasalarda işlem görmektedir. Dünya ölçeğinde baktığımızda bunun çok da fazla olmadığını görebiliyoruz. Özellikle şirketlerimizin geleneksel tavırları nedeniyle halka arz edilecek oranlar konusunda biraz muhafazakar olduğunu görüyoruz.

Ben sözü çok fazla uzatmadan, İstikrar Programı ve Mali Sektör konulu sunuşlarını yapmak üzere Sayın Hocamız Özer Ertuna'ya söz veriyorum.

Özer Ertuna - Çok teşekkürler Sayın Baş-

Özer Ertuna

kan. Türkiye çok önemli günler yaşıyor. Burada bazı konuları çok iyi tartışmamız, doğru yolu bulmamız lazım. Yoksa gerçekten bugünlerde yapacağımız hatalar Türkiye'ye çok uzun seneler çok pahalıya mâl olabilir.

Sayın Başkan çok haklı; reel sektör ile mali sektörü ayırlamaz. Esasında belki bu etkileşimi beceremediğimizden krizleri yaşıyoruz. Onun için konuşmamda çok kesin bir ayırım yapmadan, "daha çok Türkiye niye bugünlere geldi, son krizi niye yaşıyor, yaşamalı mıydı, şimdi ne yapmak gerekir?" konularını anlatmaya çalışacağım.

Mali sektörde temel problemimiz; henüz mali sektörü çalıştıramamış olmamız. Mali sektör, paranın zaman değerini; yani faizi ortaya çıkarır ve bunu öyle yapar ki, bu faiz ülkeyi hedeflerine taşır. Mali piyasanın ikinci görevi, riskin bedelini ortaya çıkarmaktır. Modern Finans Teorisi "riskin bedelini ortaya çıkarır". Biz mali piyasalarımızda ne faizi ortaya çıkarabildik, ne de riskin bedelini; çok ciddi hatalar yaptık. Ülke, 1990'dan bugüne yüzde 30'un üzerinde bir reel faiz ödeme taahhüdünün altında. Şunu bile fark edemedik: Hiçbir ekonomi, ne kadar güçlü olursa olsun bu derecede yüksek reel faiz ödeyemez, bu tamamen bir aldanmacadır. 2000 Yılı İstikrar Programı'na başlarken, devlet borçlarının nominal faizi yüzde 109 ve vadesi de 479 gündü. 479 gün ortalama vade ve yüzde 109 faiz. Biz bu kadar cehaletle, "enflasyonu yüzde 20'lere düşüreceğiz" dedik, faizler konusunda hiçbir tedbir almadan. "Yüzde 109 faiz, yüzde 20 enflasyon" demek. Hangi ekonomi yüzde 75'in üzerinde reel faiz ödeyebilir? Bunu ödeyebileceğini sanmak bile büyük bir hatadır.

Özer Ertuna:
"Hiçbir ekonomi,
ne kadar güçlü
olursa olsun bu
derecede yüksek
reel faiz
ödeyemez, bu
tamamen bir
aldanmacadır."

Hiçbir tedbir almadan biz bu külfetin altına girdik ve devlet halktan vergi olarak toplayacağı paranın yüzde 80'inden fazlasını faiz olarak ödeme taahhüdünü altına girdi. Böyle bir bütçeyle Türkiye yeni çağa taşınabilir mi, krizden başka bir şey beklenebilir mi? Ne bekliyorduk onu bilmiyorum. Niye sürpriz oldu bu kriz? Krizi yaşamadan daha kötü durumlara düşerdik, krizi yaşamak bile bir fırsat. Hiç değilse bunları irdeleyebiliyoruz.

Bizim mali piyasalarımız, paranın zaman değerini ortaya çıkaramadığı gibi, riskin bedelini de ortaya çıkarmadı. Denilebilir ki "efendim Türkiye'de faizler bu kadar yüksek; çünkü risk yüksek". En kötü şirket kağıdına "junk bank" denir ve bunun bile faizi yüzde 17'yi geçmez. Riskin bedeli yüzde 32 olamaz; ama bizim televizyonlarımızda şu anda mali sektörümüzdeki yorumcularımız "devlet kâğıtlarında yüzde 32 dolaylarında, enflasyondan arındırılmış endeksli devlet kâğıtlarında yüzde 32 risk primi öneriyoruz veya öyle bekliyoruz" dediler, nasıl bekleyebilirsiniz? Böyle ekonomi yükün altından kalkamaz ki. O zaman hatayı düzeltmeniz lazım.

Faizin iki unsuru var; biri paranın zaman değeri, diğeri risk primi. Tabii borçlandığınız zaman ikisini de ödeyeceksiniz; ama komik tarafı, bankalarımız devlet kâğıtlarında ihaleye girdiği zaman, onların güvencesi zaten devlettir, bankalar devletin güvencesine muhtaçtır, bütün mevduatlar devlet güvencesi altında. Banka, devlet kağıdını alacağı zaman, "sen çok risklisin, senden yüzde 32 risk primi isterim" diyor. Bankanın güvencesi devlet, banka devlete girerken, "sen çok risklisin" diyor. Dünyanın hiçbir yerinde devlet kâğıtları piyasasının en yüksek faizli kâğıtları olamaz. Bu o kadar basittir ki, herhangi bir finans kitabının "F"sinin açarsanız görürsünüz, devlet kâğıtlarının bir ülkede en düşük faizli kâğıtlar olması lazım, Türkiye'de bunun tam tersi. Böyle bir piyasada krize girilmeyecek... Biz buna bir de üçüncü faktör ekledik, bu yeni değil, 1990'lardan beri süren bir durum. Biz zaten devamlı kriz içindeydik; ama krizin patlak vermesi şansını yakalayamamıştık, şimdi o şans yakalamış vaziyetteyiz, belki adam oluruz.

Üçüncü yaptığımız hata; biz sıcak paranın ne demek olduğunu anlayamadık. Dış kaynağın iki kullanış yolu vardır; ya ceplerde, yastık altında, kasalarda tutulur ve elde tutma

işlevini görerek sizin paranızın yerini alır, veyahut da mal ithal edersiniz. Eğer siz cepte tutmayacaksanız, dış kaynak yalnız mal ithal etmeye yarar. Sıcak para bir ülkeye girerken bahar havası estirir; çünkü o ülke daha çok tüketir, para yatırıma gitmediği takdirde üretmediğinden fazlasını tüketir, ki bizde çoktandır yatırıma gitmiyor. Sıcak para gelince bahar havası estirir; ama çıkarken fırtına gibi çıkar, kasıp kavurarak çıkar. Güneydoğu Asya Krizinde öyle olmuştur, bütün krizlerde böyle olmuştur ve bütün dünya bilir, bilir ama çözümü zordur, akıllanmayı gerektirir, akıllanmak kolay iş değil. Bütün dünya çözüm arar; ama kapalı kapılar arasında arar. Bu toplantıların çoğuna biz de katıldık, çözüm mü çok zordur; ama hiç değilse tehlikenin bilincinde olmak lazım.

Çözüm bulunmamasının bir nedeni de, sıcak para artık dünyanın en güzel silahlarından biridir. Artık atom bombası atamazsınız, geçti o devirler. Bir ülkeyi dize getirmenin yollarından biri sıcak para operasyonudur. Yavaş yavaş gelen para aniden çıkacak olursa, Kasım ayındaki gibi sizi vurur.

Sayın Başkanın söylemediği bir nokta daha var; yalnızca mali sektör ve reel sektör birbiriyle ilişkili değil; politik konular, sosyolojik konular ve ekonomik konular birbiriyle iç içedir. Artık ekonomide pek çok araç, siyasi konularda taviz alma aracıdır. Küçük bir hatırlatma yapmak istiyorum: NATO, Kosova'ya müdahale edecek, Rusya "Adriyatik'e gemi yollarım" diye blöf yaptı. Herkes telaşta, ABD'de Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü James Rubin basın toplantısı yapıyor, orada bir gazeteci, "Rusya, Adriyatik'e gemi yollayacakmış, endişe duymuyor musunuz?" dedi. James "vallahi hiçbir endişe duymuyoruz, dün IMF'yi Moskova'ya yolladık" dedi.

Türkiye'nin çok ciddi sorunları var; Kıbrıs sorunu var, Ege sorunu var, Doğu sorunu var; Türkiye'den taviz koparılması lazım. Bilinçlenmemiz lazım, bazı noktaların gerçeğini görmemiz, iktisadi olaylarla politik olayların, hele uluslararası politikanın iç içe olduğunu görmemiz lazım.

Dış kaynak tamamen bir aldatmaca olarak Türkiye'ye geldi. Öyle geldi ki, iktisatçılarımız ne güzel yazılar yazdılar, televizyona çıktılar. Dediler ki "Türkiye'ye dış kaynak gelince büyüme artıyor, onun için dış kaynak

Özer Ertuna:
"Sıcak para gelince bahar havası estirir; ama çıkarken fırtına gibi çıkar, kasıp kavurarak çıkar. Güneydoğu Asya Krizinde öyle olmuştur, bütün krizler de böyle olmuştur."

gelsin". Büyüme; dış kaynağın nasıl geleceğine bağlı. Joint-venture işbirliği için, stratejik ortaklık yapmak için geliyorsa, gelsin. Stratejik ortaklıkta iki tarafın çıkarlarının örtüşmesi gerekir; ama buraya paradan para kazanmaya geliyorsa işte o kötü. Zaten parayla para kazanılmaz, yalnızca üretimden alınan bir pay olabilir. Üretimin paylaşılması sırasında parayla para kazanılır; yani üretim girdilerinden biri olarak para da kendi karşılığını alır, ama üretimden alır. Türkiye artık yeni bir yöntem keşfetti; devlet borçları artıyor, devlet borçları arttıkça yüksek faizlerle insanlar para kazandığını zannediyor. Şirketlerimiz bunu yapmaya başladı. Buraya kadar geldik; ama aynı şekilde gidemezdi.

2000 Yılı Programı bu hastalıklar nedeniyle zaten çökmeye mahkumdu. 2000 yılının başında ben açıkça; "bu program eninde sonunda krize götürecektir" dedim; çünkü başka yolu yok. O kadar büyük bir hata yapıldı ki, "iç borçları dış borçlarla ikame edeceğiz" dendi. Aman Allah'ım, olur mu böyle şey? "Dış borçla ikame edeceğiz" demek, biz ithalatımızı patlatacağız, ihracatımızı döveceğiz demektir. 26.6 milyar dolarlık dış ticaret açığı verdik, tabii vereceksin; çünkü dışarıdan gelen kaynak, eninde sonunda yalnızca ithalatı artırmaya yarar. Onu da sen akıllıca yatırıma çevirebiliyorsan yararlanırsın, çeviremiyorsan da bu darbeleri yersin.

Ne yapalım? Türkiye kısa vadeli sorunu çözmek mecburiyetinde ama temel sorunu 21. Yüzyıla etkin bir ülke olarak girmektir ve Türkiye'nin bu potansiyeli ve sorumluluğu vardır. Türkiye yeni oluşan dünya düzeninde çok saygın bir yere oturmak mecburiyetindedir ve bu tarihi sorumluluğudur; çünkü milenyumun dünyanın birbiriyle barıştığı, insanlığa hizmet edici bir uzlaşmaya gideceği bir dönem olması lazım. Türkiye'nin coğrafyası çok önemlidir. Türkiye, doğu ile batı arasında, İslam ülkeleri ile Hıristiyan ülkeler arasında, fakirle zengin arasında, piyasa ekonomileri ile güdümlü ekonomiler arasında bir köprüdür. Bu köprüyü kullanmadan dünya çözüm üretmez; ama bu köprüyü siz kullanmazsanız sizin için Amerika kullanır, başkaları kullanır. Bu köprü'nün görevi vardır, Türkiye'nin bu göreve soyunması lazımdır.

Türkiye bugün telkinlerle ikna edildi, hâlâ bir program ilan edemiyor; çünkü dış kay-

nak belli değil. Türkiye'ye gelecek dış kaynağın afyondan farkı yoktur, Türkiye'nin sorunlarını biraz daha artırıp, biraz daha ertelemeye yarar. Bunu siz yatırıma çevirirseniz o başka, veyahut da dış borçları ödemede kullanıp, biraz kendinizi toparlamak için kullanacaksanız o başka, taktik olarak olabilir; ama stratejik olarak olamaz. Stratejik olarak Türkiye dış borçlarını ödemek mecburiyetindedir.

Yedi ilke var, ancak onların başlıklarını sayabileceğim, iki tane de öneri yaparak bırakacağım. Türkiye'nin bu temel hedefe yönelirken, programının 7 ilkeye bağlı olması lazım. Bu ilkeler son derece önemli ilkeler ve Sayın Derviş'in 'program' dediği ilkeler zincirinde 3-4 tanesi var gibi. Bunlar birbirleriyle sinerji yaratması gereken, birbirlerini beslemesi, desteklemesi gereken ilkeler:

1. Program, bir atılım programı olmalıdır. İhracata dayalı, üretimi ve istihdamı artıran bir program olmalı. Türkiye'de "ben çalışmak istiyorum, üreteceğim" diyenler var, "açım, üretilecek mallara, gıdaya muhtacım" diyenler var. Biz üretimi yapamıyoruz. Piyasa ekonomisi bunu yapmak için vardır, yoksa piyasa ekonomisi hedef değil, bir araçtır. "İhracata dayalı" diyorum; çünkü bu, kritik başarı faktörlerini de oluşturacaktır; dış rekabet şartlarında marka, moda, imaj, teknoloji geliştirme gibi konulara da girmek mecburiyetinde kalacaktır Türkiye.

2. Program, yabancı kaynaklara bağlı olmayan, kendi kaynaklarını kendi üreten bir program olmalıdır ve Türkiye'de bu kaynaklar var. Bugün halkın cebinde muhtaç olduğu yabancı paranın 2-3 misli var. Türkiye geçen sene 26.6 milyar dolar fazladan tüketti ve 7 milyar dolar otomobile gitti; ama şu anda 4 milyar dolar için en stratejik telekomünikasyonunu satmak peşinde, olmaz böyle şey. Telekomünikasyon stratejiktir, bir gün durdurursun, ne bankanız çalışır, ne sanayiiniz çalışır, felç olursunuz.

3. Program, ulusal uzlaşmaya dayalı bir program olmalıdır, dışarıdan gelen bir program değil. Aksi takdirde riskleri indiremezsiniz. Ulusal uzlaşma dediğimiz zaman, işçi, işveren keşimi, malî kesim, esnaf, herkesin mutabık kalacağı bir program olmalıdır. Bu mutabakat Ekonomik ve Sosyal Konseyde elde edilebilir, onun için Ekonomik ve Sosyal Konsey güçlendirilip, hemen devreye alınmalıdır

Özer Ertuna:
"Türkiye'nin mali sektörde düştüğü en büyük hata, parayla para kazanacağını sanmasıdır. Parayla para kazanılmaz, üretimle kazanılır."

ve çözüm üretene kadar dağılmamalıdır.

4. Program, külfeti ve nimeti paylaştıran bir program olmalıdır. Biz külfeti birinin sırtına, -işçi deyip taraf tutmayalım- nimeti başkasının sırtına vermeye çalışıyoruz ve inanılmaz acı bir dönem yaşıyoruz. İnanılmaz zenginlerimiz oldu bu arada. Bu para uçmadı, burada; ama inanılmaz aktarmalar oldu, bir gecede katrilyonlar kazanıldı. Krizden çıkmak için biz külfeti, nimeti paylaşırabilmeliyiz. Ben şunu iddia ediyorum: Doğru yapılacak bir programın külfeti olmayacak; çünkü geliri artıracak; gelirin artması demek, refahın artması demektir. "Böyle programlar acı reçetedir" diyorlar, hayır, acı reçete olması işine yarayanlar var. Böyle bir program acı reçete değildir; ama külfeti ve nimeti paylaşmaya peşinen hazır olmanız lazım.

5. Program fiyatlar arası dengelerden yararlanan bir program olmalıdır. Çıpa Programı her tarafta çökmüş programlardandır. Çıpa Programında bir tane değişkeni tutarsınız, onu bağladığınız için diğerlerine denge kuramazsınız ve aşağı doğru gelecek diye düşünürsünüz. Bir ekonomide ücretler, faizler, enflasyon ve kurlar arasındaki dengenin kurulması ve bu dengenin korunarak enflasyonun kontrol altına alınması lazım.

6.: Program, 'kontrat maliyetleri'ni düşürücü bir program olmalıdır. Kontrat maliyeti dediğimiz şu: Dün yüzde 110 civarlarında devlet borçlandı ya, bayram yapacaklardı. Ya biz enflasyonu yüzde 20'ye indirirsek kim ödeyecek bu parayı? Yüzde 110 faiz demek, yüzde 20 enflasyon altında yüzde 75 reel faiz ödemek demek, kim öder bunu, nereden ödenir bu?

Program, 'borçlanma kontratı'dır. Kira kontratını dolar üzerinden yapanlar darbeyi yedi. Kira kontratı, işçi kontratı, sözleşmeler kontrattır. Kontratlar eski para yani TL üzerinden yapıldığı zaman, faizi yüksek, yıllık artışı yüksek kontratlardır. Bu kontratlarla enflasyon durdurulamaz; ama Türkiye'nin bir hususu öğrenmesi lazım. Türkiye'de enflasyon yok, enflasyon Türk parasında, yanlış tanımlamayalım. Türkiye'de Cumhuriyet altını kullanmayanlar için enflasyon var mı? Yok. Biz çalışmasını yaptık, yüzde 1 enflasyon var Cumhuriyet altınında. Dolar kullananlar için enflasyon var mı? Yok. Mark kullananlar için var mı? Yok. Nerede var enflasyon? Türk Lira-

sında var ve kontratlar da Türk Lirasında.

Türkiye, eğer enflasyonu durduracaksa mevcut para üzerinden durduramaz, paralel para kullanması lazım. Yeni bir Türk Lirası tanımlayıp, enflasyonu onun üzerinde durdurması lazım ve bu mümkün; çünkü faiz dışı fazla veriyor ve bunu yeni para üzerinden yapması lazım. Eski para kontratlarından yeni paraya geçecekler. Şunu diyecek; "yeni kontratımı yeni paraya çevireceksem, artık bu kontratta fiyat artışları yok. Faizler yüzde 7- 7.5. Maastricht Kısıtlarına hemen uyulabilir o zaman ve göreceksiniz, birkaç ay içinde bütün mevcut kontratlar o hale dönecek ve borçla ilgili kontratlarda, borcun reel maliyeti yüzde 7'nin altına düşecek Türkiye bunu kaldırabilir.

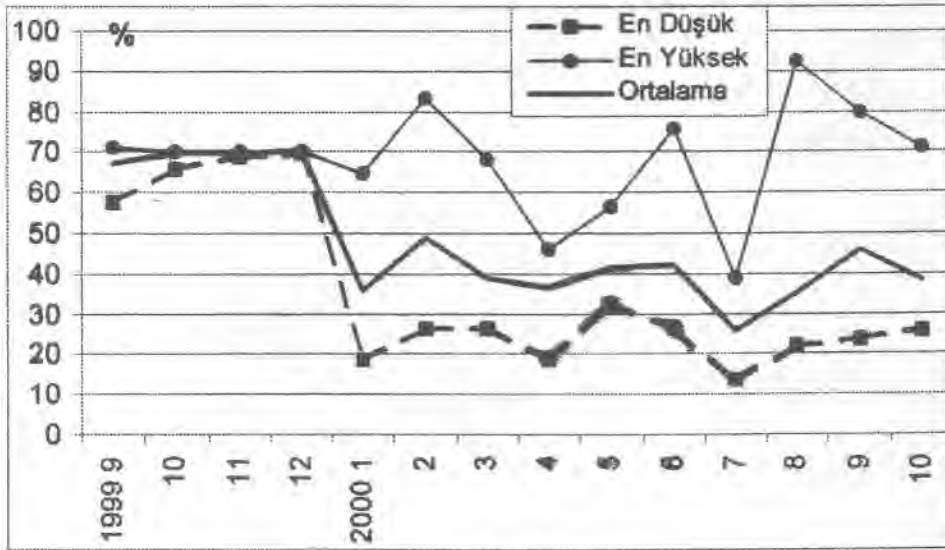
Türkiye çok büyük hatayla mevcut para üzerinden enflasyonu kontrol etmeye çalışıyor, esasında yeni bir para tanımlaması lazım; "Ata Sertifikası" deyin, "Yeni Türk Lirası" deyin. Nobel Ödüllü Morton Miller geldi buraya, "Türk Eurosu deyin" dedi; ama Meksika bunu 'Kurusawa Planı' altında yaptı, 'Oslo Planı' altında başka Latin Amerika ülkelerinde yapıldı. Bunun tekniği de biliniyor, hatalı uygulamaların hataları da biliniyor.

7. Program, geleceği ipotek altına alınmalı. Bugün hiç ilgisi olmayan 15 tane kanun maddesi Türkiye'ye dayatılıyor. Allah aşkına Şeker Kanunu'nun bugünkü krizle ilgisi ne, nereden çıktı bu? Ancak Şeker Kanunu'nda yapacağınız hata, 500 bin Türk işçisini, 2 milyon Türk vatandaşını sefil etmek, bir ekonomiyi çökertmek anlamına gelebilir. İddia etmiyorum; ama düşünmeden taşınmadan, "biz bunu 15 günde geçiririz, geçirmeyiz" gibi tartışmalara girdik. Türkiye'nin stratejik durumunu değerlendirip, bu gibi hatalar yapmaması lazım; yani programın istikbal ipotek altına alınması gerekir. Türkiye, Ziraat Bankası'nı özelleştiremez. Ben özelleştirme taraftarıyım, bir zamanlar özelleştirmenin Türkiye'deki teorisyeni olarak gösterildim, Türk Modelinin sahibiyim; ama Türkiye bu şartlarda özelleştirme yapamaz.

İki önerimden bir tanesini zaten söyledim, birini yalnızca iki cümleyle söyleyeyim. Türkiye bugün işçiyi işten çıkartmama formülünü bulmak mecburiyetindedir. İşçi-işveren bir yere kapanır ve formülü bulup çıkar. İşveren işçiyi çıkartmayacağını taahhüt eder, işçi

Özer Ertuna:
"Program, külfeti ve nimeti paylaştıran bir program olmalıdır. Biz külfeti birinin sırtına, nimeti başkasının sırtına vermeye çalışıyoruz."

Grafik 1: Gecelik Faizde En Düşük, En Yüksek ve Ortalama Oranlar (%)

Kaynak: Tablo 1 ve TCMB

düşük ücret almayı kabul eder veya başka bir formül bulunur. Mesela, o işyerinin kârı ne kadar düşüyse, yarattığı katma değeri işçiy-le paylaşabilir; yani bunun birçok formülü var. Ancak işçiyi çıkarttığınız zaman ekonomiyi depresyona sokuyorsunuz.

Bütün batı "Türkiye depresyona gidecek" diye yazıyor, giderse biz götüreceğiz. İşçi çıkardınız mı, bakkal da kazanmıyor, esnaf da kazanmıyor, kimse kazanmıyor, talep daha da düşüyor, yeni işçi çıkartmalara davetiye çıkartmış oluyorsunuz.

İkinci önerim de, Türkiye'nin mevcut para üzerinden değil, yeni bir para üzerinden enflasyonu sınırlaması lazım. Öyle "yavaş yavaş enflasyonu düşürecek, mevcut para üzerinden düşürecek" düşünceleri hayaldir, çok pahalıdır, Türkiye'yi çıkmazlara sürükleyen fikirdir.

Başkan- Sayın Hocamıza çok teşekkür ediyoruz. Faiz ve risk üzerinde, özellikle sıcak para konusu üzerinde durdular ve en ilginç de yedi ilkedden bahsettiler. Sayın Hocamızın belirttiği yedi ilke, hangi iktisat programı olursa olsun, bu programların vazgeçilmezleridir. İkinci sözü Sayın Hocamız Ercan Uygur Beye veriyorum; buyurun efendim.

Ercan Uygur - Teşekkür ederim Sayın Başkan. Benim İFMC toplantılarına üçüncü davet edilmişim, birine katılamadım. İlki, 1994 krizi öncesinde, 1993 Nisanındaydı, ertesinde kriz yaşadık. Aslında kriz olacağını o toplantıda konuştuk. İkincisi 1998'deydi, 1998-1999 Kri-

zinde. Üçüncü defa çağırılıyorum ve yine bir krizin ortasındayız. Diliyorum ki, kriz olmadığı zamanlarda da konuşma fırsatı verirler.

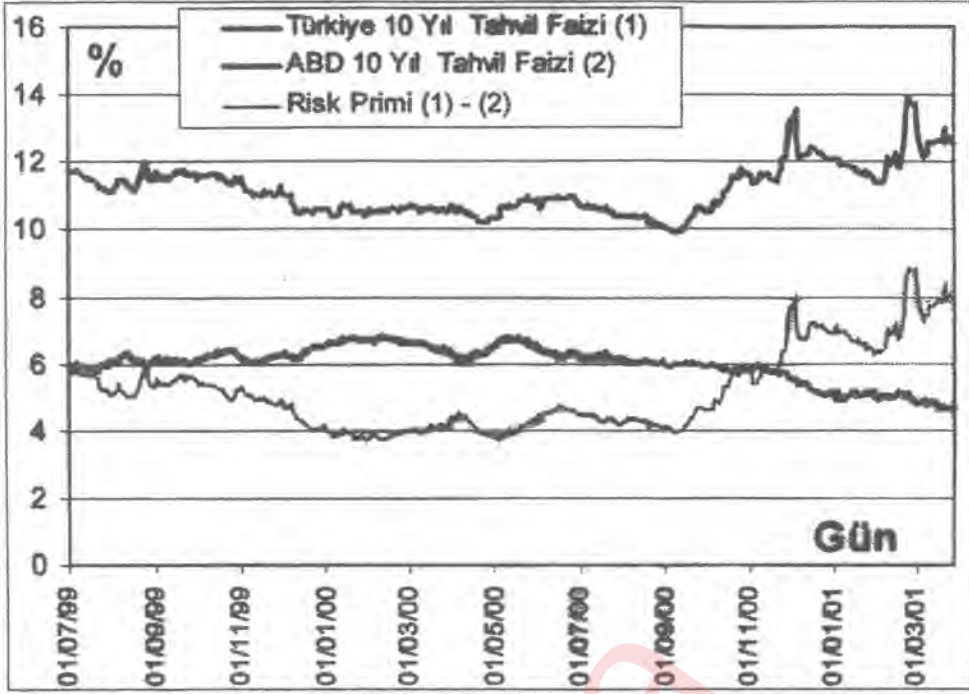
Kısaca "Kasım Krizi, Şubat Krizi, bugün durum nedir, gelecekte ne olabilir?" bu sorulara cevap vermek istiyorum.

1999'da Nisan Seçimleri yapıldığında Ankara'daki bürokratlar yeni hükümete gidip dediler ki: "Biz duvara dayandık, gidecek yer yok; çünkü reel faiz yaklaşık 3-4 senedir yüzde 35'lerde, ekonomi ekside gidiyor. Ortalama büyüme yüzde 3.5 dolayına sıkışmış kalmış, reel faizin 10 katı... IMF'yi araya koyarak bir istikrar programı yapacağız, burada bir hedef de enflasyonu düşürmek olacak." Söylenen buydu ve gerçekleşti; bir program yapıldı. Bu programın dikkat çeken birçok özelliği var. Bir tanesini grafik 1'de göstermek istiyorum.

2000 yılı başına kadar faizdeki dalgalanma ne kadar az, belli bir bant içinde, üst sınır ve alt sınır belli. Geriye doğru gitseniz de gecelik faizdeki dalgalanma değişmiyor. Programla birlikte faizdeki dalgalanma çok yüksek boyutlara ulaşıyor. Ortalama faiz düşüyor; enflasyon yüzde 50'lerdeyken zaman zaman yüzde 15'lere kadar düşüyor. Ama grafikte de görüldüğü gibi, faiz zaman zaman yüzde 90'ın da üstüne çıkıyor. Evet, yüzde 90'ın da üstüne çıktı ve maksimum yüzde 60'ın altına düşmedi. Ortalama alırsanız, hâlâ yüzde 30'lar civarında; ama zaman zaman çok yukarıya gidiyor.

Özer Ertuna:
"Türkiye bugün işçiyi işten çıkartmama formülünü bulmak mecburiyetindedir. İşçi-işveren bir yere kapanır ve formülü bulup çıkar."

Grafik 2: 10 Yıl Vadeli Türkiye ve ABD Tahvillerinin İkincil Piyasa Faizleri (Getirileri) ve Türkiye İçin Risk Primi

Kaynak: Merrill Lynch. Veriler Mehmet Şimşek tarafından düzenlenmiştir.

Eğer dışarıdan para girişinde bir aksama olursa, faiz yükselir ve nitekim Kasım Krizinde yaşadığımız şey budur. Likidite sorunu görüntüdür, onun gerisinde yurtdışından gelmeyen, gelemeyen, gelmekte tedirginlik gösteren paralar vardır. Bu Türkiye'ye döviz girişlerine bakılırsa görülür; ama bakın tedirginliği nereden anlıyoruz?

Grafik 2'ye baktığımızda olursak, en üstte Türkiye tahvilinin getirisi var, faiz gibi düşünelim. Ortadaki kalın çizgi Amerikan tahvilinin faizi, bunların vadesi aynı, ikisi de 10 yıllık. İkisi arasındaki fark, genel kabul gören tanıma göre, ülke risk primidir. Genellikle altta giden ince çizgi, belli bir noktadan sonra iki kalın çizginin arasına giriyor, görüyorsunuz, o Türkiye'nin risk primidir.

Program ilan edilmeden önce bile risk primi düşmeye başlıyor, program ilan edildiğinde yüzde 4'e kadar iniyor; yani kabaca bu ABD tahvilindeki faizle, Türkiye tahvili arasındaki farktır. Bu fark; yani risk primi 9 Eylülde minimuma iniyor ve ondan sonra hiç durmaksızın yükselmeye başlıyor.

O ince çizginin iki tane dişi var; birisi Kasım Krizidir, birisi Şubat Krizidir, fakat dört çizgisini takip edin, bir yerde o ince çizgi mi-

nimuma ulaşıyor, ondan sonra sürekli artıyor; yani 9 Eylül'den itibaren yurtdışından Türkiye'ye para gönderenler, borç verenler Türkiye'nin riskli olduğunu söylemeye başlıyorlar.

Birçok başka gösterge var, vaktim kısıtlı, söylemek istemiyorum; ama biz Kasım'da krizin görüntüsünü gördük, fakat başlangıç tarihi bence Eylül ayıdır.

Eylül ayında yurtdışında Türkiye'ye para verenler, "Türkiye'de bir şeyler yanlış gidiyor" diye düşünmeye başlamışlardır ve Türkiye'nin risk primini yükseltmişlerdir ve program o andan itibaren artık tehlikelidir, her an herhangi bir şey olabilir noktasındayızdır, bunu belirtmemiz lazım. Akla şu soru gelir tabii: "Biz bu göstergeleri izliyoruz da, bu hükümet falan izlemiyor mu?" Hükümet izlemez, bir başbakan gidip de böyle grafiklere bakmaz; ama programı yürütenlerin bakması gerekirdi. Baktılar da görmezden mi geldiler, yoksa gördüler de söylemediler mi, veyahut anlamadılar mı, onun cevabını bilmiyorum.

Türkiye'nin birçok kriz göstergesi bozulmuştur. Bakın, burada bir sürü oran söylemek mümkün. Mesela, kısa vadeli borç / rezerv, kısa vadeli borç/ihracat, bankacılık siste-

Ercan Uygur:
"Dışarıdan para girişinde bir aksama olursa, faiz yükselir. Likidite sorunu görüntüdür, onun gerisinde yurtdışından gelmeyen, gelemeyen, gelmekte tedirginlik gösteren paralar vardır."

Grafik 3: Bankacılık Kesiminin Döviz Açık Pozisyonu ve Sermaye + Kar İçindeki Oranı, 1996-2000

Kaynak: Merrill Lynch. Veriler Mehmet Şimşek tarafından düzenlenmiştir.

minin açık pozisyonu/ Merkez Bankasının döviz rezervi. Bunlar Türkiye'ye borç verenlerin yakından izlediği oranlardır ve hepsi ikinci dönemden itibaren; yani Haziran-Temmuz-Ağustostan itibaren bozulmuştur.

milyar dolar arasında olmasını getirir. Buna rağmen Eylül ayına kadar -ondan sonra ya başlamıştır- bankacılık sisteminin açık pozisyonu 21 milyar dolardır, grafik 3 bunu gösterir. Yüzde 20 olması gereken açık pozisyon/sermaye oranı yüzde 200'ü aşmıştır.

Ercan Uygur:
"Eylül 2000'e gelirken bankacılık sisteminde görülen şudur: Merkez Bankası'nın kural koymuş olmasına rağmen açık pozisyon öngörülen oranın on katına çıkmıştır."

Tablo 1:

Kısa Vadeli Dış Borcun Döviz Rezervine ve İhracata Oranı; Banka Açık Pozisyonunun Döviz Rezervine Oranı

Tarih	Kısa Vadeli Borç / Rezerv	Kısa Vadeli Borç / İhracat	Açık Pozisyon / Rezerv
1999 IV	1,01	0,88	0,57
2000 I	1,08	0,92	0,75
II	0,02	0,90	0,78
III	1,10	0,95	0,86
IV	1,47	1,06	-

Buna karşılık Eylül ayına gelirken, bankacılık sisteminde görülen iki husus var. Birincisi, Merkez Bankası kural koymuş olmasına rağmen açık pozisyon o kuralda öngörülen oranın 10 katına çıkmıştır. Kural şu: "Bankacılık sistemi öz kaynaklarının yüzde 20'si kadar açık pozisyon tutabilir, onun dışında tutamaz. Eğer onun üstüne çıkarsa, aşığının bütünü Merkez Bankasına karşılık olarak yatırır" diyor. Buna rağmen, bankacılık sisteminin öz kaynaklarına bakarsanız, yaklaşık 10.5 milyar dolardır. Bu, açık pozisyonun yaklaşık 2-2.5

Bu kurala rağmen nasıl böyle oldu? Merkez Bankası ve IMF oturmuşlar, demişler ki "krizler bankacılık sisteminden başlıyor, bunların aşırı borçlanmasını engelleyecek bir kural koyalım" ve koymuşlar, yüzde 20 oranını getirmişler. Buna rağmen yüzde 200 olmuş, sermayesinin iki katı borçlanmış. Nasıl oldu bu? Şöyle: Bankalar, nazım hesaplar denilen, bilanço dışı kesimde forward işlemlerle bu açık pozisyonu kapattıklarını bildiriyorlar Merkez Bankasına, fakat maalesef Merkez Bankası da, başka kişiler de ve özellikle yurtdışındaki borç verenler de biliyorlar ki, bankacılık sistemi bunu aslında lafta yapıyor, genellikle holding şirketleriyle veya yakın olduğu şirketlerle göstermelik olarak yapıyor. 2 milyar dolar dolayında olması gereken açık pozisyon, bankacılık sisteminin net dış borçlanması Eylül ayı itibarıyla 20 milyar doların üstüne çıkıyor. Yıl sonunu bilmiyoruz, Kasım Krizinden sonra bir miktar azalmış olabilir; ama Eylül ayına geldiğimizde bankacılık sisteminin çok fazla borçlanmış olduğunu, yurtdışından borç verenler biliyorlar zaten. Onun için de diyoruz ki; kriz Eylül ayında bütün bu göstergelerin ortaya koyduğu tabloyla oluşmaya başlamış-

Ercan Uygur

tır. Ondan sonrası birtakım ayrıntılardır.

Bankacılık sistemiyle ilgili 2 tane örnek vereyim; birisi şöyle bir olaydır: Bir Türk bankasının Romanya'daki şubesinin veya bankasının bir görevlisi çantayla Romanya'dan Türkiye'ye para getirmeye çalışırken yakalanmıştır. Bu maalesef yine Eylül ayında olmuştur ve "Türkiye'deki bankalar veya en azından ilgili banka zorda ki çantayla Türkiye'ye para götürüyor" mesajını vermiştir. Birtakım iktisatçılar, ki bunların içinde öncelikle Dornbush'u saymak lazım -çok ünlü bir iktisatçıdır, ders kitapları vardır, iktisatçı arkadaşlar bilir- Dornbush, Eylül ayındaki birtakım toplantılarda "Türkiye'de taş yuvarlanmaya başladı" demiştir. Eylül sonu, Ekim başında meydana gelen ikinci bir olay da şudur: Bir bankanın zor durumda olduğu bilinmektedir, fakat o bankanın; yani Etibank'ın, Demirbank'la ilişkisinin olduğu görüşü vardır. "Zorda ve gidiyor, sonunda da Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna alındı zaten" denildiğinde, Demirbank'ın daha önceden de giderek zorlaşan dış borçlanması kesilmiştir. Eylül ayından itibaren daralmış, Ekim ayından sonra da kesilmiştir. Onun için Demirbank içeriden borçlanmaya başlamıştır; yani "Demirbank'a birtakım bankalar para vermedi, onun için kriz patladı" demek, arkadaki gerçek gelişmeyi doğru olarak göstermek değildir. Yurtdışında Türkiye'ye ilişkin değerlendirmeler Eylül ayında bozulmuştur, Ekim ayında birtakım olaylarla daha da artmıştır ve Kasım ayında patlamıştır.

Şubat Krizi konusunda da bazı saptamalar yapmak, Şubat Krizi konusunda iki ünlü iktisatçıdan bazı aktarmalar yapmak istiyorum;

biri Dornbush, diğeri Fischer. Fischer kim? Stanley Fischer, IMF Başkan Yardımcısı. Bu iktisatçıların, Kasım, Aralık, Ocak aylarında yapılan birtakım toplantılarda Türkiye ile ilgili açıklamaları var. Bu arada bir parantez açıp şunu söyleyeyim: Bunlar çok da olumsuz açıklamalar. Şunu söylüyorlar kısaca, hem Dornbush, hem Fischer: "Türkiye bundan sonra küçük bir kıvılcımla bu defa döviz krizi yaşayacaktır." Stanley Fischer bir toplantıda bunu açıkça söylüyor, "hükümetten birtakım önlemler alınmasını istedik; ama tam olmadı" diyor. Açılış konuşmasını yapan İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti görevlisinin belirttiğini ben de doğruluyorum; yani IMF ve özellikle Stanley Fischer "bu iş bitti, Kasım'da döviz kuru meselesini halledelim, dalgalanmaya geçelim" diyor; ama bizim duyduğumuz Ankara'da şudur: Önce bürokrasi, -Sayın Başkanı onların dışında tutuyorum- galiba özellikle Merkez Bankası ve Hazine'nin o zamanki görevlileri "aman, biz söz verdik, olmaz" diyorlar, halbuki IMF daha önce yaptırdığı bir sürü çalışmada şunu söylemiş: "Bu tür programlarda bir ilk saldırı oldu mu, ikinci saldırıya dayanmak mümkün değil, para mutlaka gidiyor. Rezervleri Kasım sonu, Aralık başında kuvvetlendirelim ve ondan sonra kuru dalgalanmaya bırakalım, veyahut belli bir bant içinde tutmaya çalışalım" Ancak maalesef bu görüş kabul görmüyor ve biz Şubatı böyle yaşadık.

Şubat'a gelirken, Tablo 2'ye de bir bakalım, neden kaçınılmaz olarak bazı konular çok kötü görünüyor. Bir kere, cari açık baştan beri çok yüksek. İlk sütunda, 2000'in başında cari açık/rezerv oranı yüzde 5-6 dolayındayken, 2000'in sonunda bu yüzde 50'ye çıkıyor. Bu oran birçok krizde görüldüğü gibi, yüzde 30'u aştığında o ülkenin artık krize açık hale geldiği kabul gören bir görüş. Yurtdışında bu konuda yapılan araştırmalar var. Bunlar Avrupa'da konuşuluyor, Amerika'da konuşuluyor, "Türkiye cari açık bakımından artık geri dönülmez bir yola girdi" deniliyor. İlk sütunun söylediği budur.

Diğer iki sütun bence çok daha çarpıcı ve için kurtulmaz olduğunun çok açık bir resmi. Ortadaki sütunda Merkez Bankası'nın yaptığı ankete göre -Merkez Bankası diyorum, altını çiziyorum- sanayiciler ağırlıkta olmak üzere, yaklaşık 600 firmayla yaptığı ankete göre, 12

Ercan Uygur:
"Yurtdışında Türkiye'ye ilişkin değerlendirmeler Eylül ayında bozulmuştur, Ekim ayında birtakım olaylarla daha da artmıştır ve Kasım ayında patlamıştır."

Tablo. 2

12 Aylık Cari Açık / Döviz Rezervi, 12 Ay Sonra Beklenen TEFE Enflasyonu ve 12 Ay Sonrası İçin Kur Sepeti (*) Artışı (%)

Ay	12 Aylık Cari Açık / Rezerv	12 Ay Sonra Beklenen TEFE Enf. (%)	12 Ay Sonra Kur Sepeti Değişmesi (%)
1999/12	0,059	44,1	19,9
2000/1	0,102	37,5	18,5
2	0,152	38,6	17,1
3	0,215	38,0	15,7
4	0,229	36,3	14,8
5	0,267	35,3	13,8
6	0,277	34,9	12,8
7	0,286	33,0	12,3
8	0,335	34,0	11,8
9	0,336	32,2	11,4
10	0,392	30,5	11,2
11	0,467	29,9	11,0
12	0,497	29,9	10,9
2001/1		27,1	10,7

Kaynak: TCMB.

(*) 2001 Temmuz ayından itibaren bant içindeki merkezi kur sepeti alınmıştır.

ay sonra beklenen toptan eşya fiyatları enflasyonu var; yani 2000 yılı Ocak ayındaki ankete göre, 2001'de beklenen enflasyon yüzde 37.5'miş. Sonra, biraz azalıyor; ama hiçbir zaman 2000'in içinde sondaki 29.9'u dikkate almazsanız, ki onu da 30 saymanız lazım, 30'un altına düşmüyor. Diğer taraftan, 12 ay sonrası için ilan edilen kur sepetine bakın. Kur sepeti 12 ay sonra, bugünden bakarak, yüzde 18, yüzde 17, yüzde 12, en son yüzde 10'a kadar iniyor; yani arada hep 20 puan fark var. Bu fark inmiyor ve bu anketleri Türkiye'den daha çok yurtdışından izliyorlar. Yurtdışındaki bazı kuruluşlarla zaman zaman konuşuyorum "bu iş nasıl gidecek?" diyorlar, düşünün bunlar borç verenler ve biz 2000'in ortalarında, sonlarında hâlâ beklenen enflasyon yüzde 30'lar da iken, kuru yüzde 10'lara indireceğiz diyoruz. Bu sürdürülebilir bir şey olabilir mi? Olmaz, olmaması lazım.

Mali kesime yönelik olarak şu soru akla gelebilir: Sanayicilerin ağırlıkta olduğu ankete göre beklenen enflasyon 2000 yılı sonunda yüzde 30 ve 12 ay sonraki kur ise yaklaşık yüz-

de 10-11. Bu tablo sürdürülemez gibi görünüyor, peki bunu Türkiye'de bankacılık sistemi görmüyor mu; yani hükümet görmedi diyelim, bankacılık sistemi görmüyor mu? Bilmiyoruz.

Biraz evvel Özer Ertuna Hocamız dedi ki "televizyonlarda göz boyuyorlardı." Belki de öyledir, bilemiyorum; yani televizyonlardaki programların bankacılık ağırlıklı iktisatçılarla yapıldığını dikkate alırsak, belki de öyledir. Ancak, bu tür tabloları biz Türkiye'de bazı kişiler gözlüyorduk, kötümserdik "aman" filan diyorduk, yurtdışında çok daha fazla gözlüyorlardı, ancak Ankara'da çok az sayıda insan konuşuyordu. İstanbul'da konuşuldu mu bilmiyorum, fakat görüntü maalesef böyledi.

Bugüne doğru geldiğimizde görüşüm şu ki -bu konuda da yalnız değilim- Kasım Krizi aslında Eylül ayından itibaren başlamıştı, göstergeleri vardı, Şubat Krizi de maalesef kaçınılmazdı. Biz bunu görmedik, duymadık; ama Türkiye içindeki değerlendirmelerden daha çok bence yurtdışında yapılan değerlendirmeler önemliydi; çünkü programın dayandığı yer orasıydı, yurtdışında Şubatta veya bir başka zaman bir kriz yaşanacak düşüncesi hâkimdi.

"Bugün neredeyiz?" sorusuna cevap vermek istiyorum. Bugün şöyle bir noktadayız: Merkez Bankası'nın rezervleri çok çok azalmış durumda. Merkez Bankası'nın kullanılabilir rezervleri için konulan sınır yaklaşık 13 milyar dolar civarındadır, tanıma göre değişir, ama çok fazla değil. Bir kere, Merkez Bankası bu sebeple rezervini kullanmaktan çekiniyor, çünkü yeterli rezervi yok. Onun için zaman zaman "Merkez Bankası ne yapıyor, dövizleri niye satmıyor?" diyor, yok ki, veyahut yeterince hareket kabiliyeti kalmamış ki, ne kadar satacak? Günde işte 50 milyon dolar satıyor, eğer rezervler bu şekilde giderse, parmak hesabıyla belli ne kadar dayanacağı. Birinci nokta bu, ikinci bir nokta daha var. IMF faktörü.

IMF, rezervin kullanılmasına izin vermiyor, bu mesajı biz çok net görüyoruz, İstanbul'da görülüyor mu bilmiyorum. Nedeni şu: IMF dış ödeme sisteminin aksamasını istemiyor; yani örneğin dış borçların ödenmesinde aksama istemiyor; çünkü IMF'nin kuruluş nedeni budur. IMF, ülkelerin dış ödeme sistemlerinin aksamasını engellemek üzere kurulmuş bir kurumdur ve çok doğaldır.

İkinci bir nokta daha var. Bir ülke; Endonezya, Asya Krizi sırasında, başlangıçta tartış-

Ercan Uygur:
"Bugün şöyle bir noktadayız: Merkez Bankası'nın rezervleri çok çok azalmıştır. Merkez Bankası'nın kullanılabilir rezervleri için konulan sınır yaklaşık 13 milyar dolar civarındadır."

malı bir ortamda rezervlerini neredeyse net olarak sıfıra indirmiş ve ondan sonra hiç hareket kabiliyeti kalmamıştır. Bugün Endonezya hâlâ krizin çalkantılarını yaşayan bir ülkedir, onun için IMF'de bir Endonezya sendromu da vardır. Onun için Merkez Bankası rezervlerinin kullanılmasında, hem Merkez Bankası'nın kendisi, hem IMF çok çok muhafazakar, çok çok az esneklik tanıyorlar.

Kur konusunda Merkez Bankası'nın birtakım müdahaleleri yapıp, kuru belli noktalara getirmeye gücü yoktur, ikincisi isteği de yoktur. Çünkü, IMF'nin kriz yaşayan ülkelerde uygulanmasını öngördüğü programlarda şöyle bir nokta var: Öncelikle ülkenin dış ödemeler sistemi aksamayacak, bu ne demektir? Özellikle, öncelikle cari açığın kapatılması demektir. Cari açığın kapatılması için de döviz kurunun kontrolü falan olamaz. İthalat pahalılaşacak, ihracat avantajlı olacak. Kur konusunda üçüncü bir nokta, kurları artırarak borçların dolar değerini de düşürmüş oluyorsunuz.

Bir program uygulanacak, peki bu nasıl bir program olacak? Bu konuda benim belli varsayımlar üzerinde görüşlerim de vardı, onu oturumun ikinci aşamasında konuşuruz; ama IMF'nin yönlendirmesi ve desteğiyle bir program uygulanacak, bunu bekliyoruz ve IMF'nin kriz yaşayan ülkelerde önerdiği belli program biçimleri var, bunun getirdiği birtakım uygulamalar var. Bunları biraz ayrıntıyla izlemek lazım, burada konuşacak değilim. Zaten bu konularda birtakım şeyler de yazdım, bazı meslektaşlarımıza da verdim; ama bu uygulamalar Türkiye için yeni değildir, kriz yaşayan diğer ülkelerde uygulananlara benzeyen bir program uygulanacak. Nasıl olur, nasıl gelişebilir? Bu sorunun yanıtını ikinci bölüme bırakalım. Teşekkür ediyorum.

Başkan - Sayın Hocam, çok teşekkür ediyoruz. Hocamız Kasım ve Şubat Krizlerini analitik olarak incelemeye çalıştılar ve enteresan sayılabilecek görüşler ileri sürdüler. Bunlardan bir tanesi Kasım Krizinin, aslında Eylül başından itibaren kendisini göstermeye başladığı noktasındaydı. Şubat Krizinin de bunun kaçınılmaz bir sonucu olarak ortaya çıktığını söyledi.

İzin verirsiniz iki konuda katkı yapmak istiyorum Sayın Hocama. IMF'nin misyonuyla ilgili Sayın Hocamın dediklerine aynen katil-

Doğan Cansızlar

mak mümkün. Niye? 1947'de Bretton Woods Sistemiyle kurulan IMF, dış ödemeler konusundaki aksamaları engellemek için kurulmuştur, yoksa bir ülkenin reel ekonomisiyle ilgili konuda tedbirler almak durumunda değildir. Hiçbir zaman da bunu beklememek gerekir. Ama biz IMF'den her şeyi bekliyoruz. Nitekim bu misyon çerçevesinde 28 milyar dolar döviz rezervine rağmen -ki hepsinin de kullanılamaz olduğunu Sayın Hocam da belirtiyor- Kasımda yaşanan bir likidite krizi yavaş yavaş kaçınılmaz olarak bir ekonomik krize dönüşmüştür. Burada IMF ile yapılan Stand-by Anlaşmalarında, özellikle sonucunda emisyon hacminin, net iç varlık hesabına bağlandığını görüyoruz.

Para tabanı olarak olaya baktığımızda, Merkez Bankası'nın, piyasaların ihtiyacı olan likiditeyi elinin kolunun bağlı olduğu bir ortamda verme imkânı yoktu. Türkiye'de bazı hususların yeniden gözden geçirilmesinde yarar var diye düşünüyorum. Bunlardan bir tanesi, gayri safi milli hasılanın hesaplanış biçimidir. Bana göre şu anda gayri safi milli hasıla tam olarak hesaplanmıyor. Tabii, para tabanı, emisyon hacmi de, buna bağlı olarak tam olarak belirlenemiyor. Dolayısıyla, nasıl bir motorun yağınını tam olarak koymazsanız motorda zaman zaman bazı arızalar ortaya çıkar, bana göre Türkiye'de de gayri safi milli hasılanın hesaplamalarını tam yapamadığımız için emisyon miktarını da parasal olarak tam açıklayamıyoruz.

Üçüncü konuşmacı olarak Sayın Hocamız Gülsün Yay Hanımefendiye sözü bırakıyorum; buyurun.

Gülsün Yay - Türkiye, 1999 sonuyla 2000

Doğan Cansızlar:
"IMF, dış ödemeler konusundaki aksamaları engellemek için kurulmuştur, yoksa bir ülkenin reel ekonomisiyle ilgili konuda tedbirler almak durumunda değildir."

içinde bir yıllık bir istikrar programı uyguladı. Bu program, değişim oranı sabitlenmiş bir kur sistemine dayalı -tümüyle sabit bir kur sistemi değil- belli bir devalüasyon oranı önceden belirlenmiş olan, ayarlanabilir kur sistemine bağlı bir sabit kur sisteminin uygulandığı ayrıntılı bir programdı. Geçmişte, özellikle 1990'lı yıllarda bu tür programları uygulayıp da krize giren pek çok ülke olduğu halde, Türkiye'nin neden böyle sabit kur sistemli bir programa girdiği tartışılabilir bir konudur. Fakat, sanıyorum IMF'yle yapılan bir anlaşma sonucunda hükümetin de onayladığı bir programdı; çünkü bu tür sabit kura dayalı programların avantajları vardı, en azından işin başlangıcı aşamasında. Bu avantajlar, hükümetlere, yani uygulayıcılara bir kredibilite kazandırıyor ve de bir istikrar programının maliyetlerini zamana yayıyordu.

Bu programın avantajları neydi? Birincisi, bu tür kura dayalı bir programda dış ticarete konu olan malların fiyatlarında bir düşme beklentisi ortaya çıkıyordu; yani enflasyon beklentileri düşüyordu. İkincisi, yine kura bağlı olarak, faiz oranlarında bir düşme beklentisi gündeme geliyordu. Bütün bunlar kısa dönemde de olsa, ne kadar olduğu belli olmayan bir dönemde uygulayıcı için bir kredibilite ortamı yaratıyordu, bu çok büyük bir avantajdı. Dolayısıyla Türkiye bu avantajı 2000 yılının Eylül ayına kadar yaşadı. Fiyatlar düşme eğilimine girdiler; dış ticarete konu olan malların fiyatlarında düşme eğilimi ortaya çıktı, faiz oranları düştü. Bütün bunlar hepimize, enflasyon düşerken, tüketimin canlandığı, büyümenin olduğu bir ortamın gündeme geleceği umutlarını verdi. Dolayısıyla da ben Eylül'e kadar toplum kesimlerinin hiçbirinin şikayetini duymadım.

Programın dezavantajları da vardı. Bu dezavantajlardan biri, ülke içi fiyatların, dış ticarete konu olmayan mal ve hizmet fiyatlarının istendiği hızda düşmemesi, dolayısıyla da zaman içinde enflasyonla, devalüasyon oranı arasındaki bandın açılması -biraz önce Hocam rakamsal olarak sundu- cari açıkların artması yani, ihracatın düşmesi, ithalatın artması ve de cari açıkların sürdürülemez bir hale gelmesi durumuydu. İki olay bunu ateşledi; yani program, cari açığın, gayri safi milli hasılaya oranının yüzde 1.8 veya 2 olacağını tahmin ederken, bu oran yüzde 5'lere yaklaştı.

Gülsün Yay

tı. Bunun da sebebi, hepimizin bildiği gibi ekonominin, dolar karşısında değer kaybetmesi, petrol fiyatlarının artması ek bir yük olarak gündeme geldi ve enflasyonla devalüasyon arasındaki oran giderek açıldı, cari açıklar istenenin çok ötesine geçti.

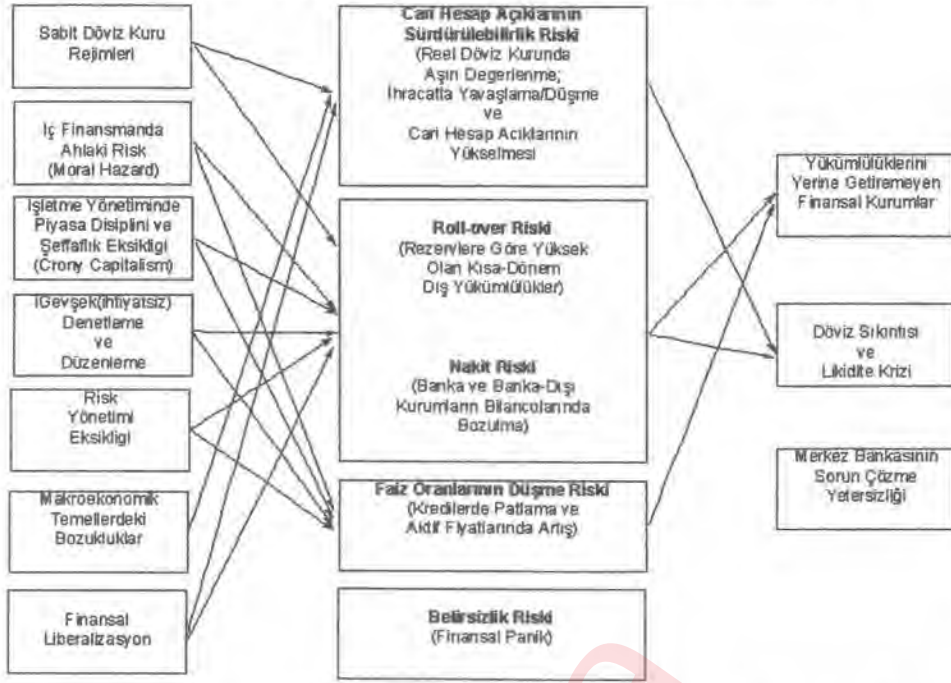
Bu tür programlarda IMF'nin söylediği bir husus var; "Çıkış stratejileri uygulamak". Ne zaman? Zamanı geldiğinde. Yani bu tür programların marjinal faydası azalıp, marjinal maliyeti artmaya başladığında çıkış stratejisi uygulamak gerekiyor. Programın içinde bu vardı. Nasıl? Bir buçuk yıla kadar belli bir sepete göre kur ayarlanıyor, bir buçuk yıldan sonra banda geçilecek, fakat eğer ihtiyaç erken hasıl olursa, daha önce çıkış stratejisi uygulanabilirdi; yani Eylülde -biraz evvel Ercan Beyin belirttiği gibi- ilk sinyaller geldi. Döviz kurunun aşırı değerlenmesi, cari hesap açığının gayri safi milli hasılaya oranının artması, ihracatın düşmesi, rezervlerin büyüme oranı, ülkenin kısa dönemli borçlarının rezervlere olan oranı. Bunların hepsi erken uyarı sistemleriydi.

Erken uyarı sistemi Eylülde gündeme gelmiştir. Bu tür programların faydası giderek azalıyor, maliyetleri ise giderek yükseliyor. Dolayısıyla çıkış zamanını ayarlamak hükümetlerin işi, fakat şöyle de bir sorun var: Hükümetler faydaların daha uzun vadeye yayılmasını, maliyetlerin de daha düşük olmasını isterler ki, stratejiden daha geç çıksınlar; çünkü faydaların daha çok olmasını tercih etmektedirler. Dolayısıyla Eylüldeki uyarılara rağmen hükümet bunda gecikmiştir. Kasım Krizinin ortaya çıkmasına neden olan etken de, yine finansal kesime ilişkin düzenlemele- rin tam vaktinde yapılmaması, erken

Gülsün Yay:
"IMF'nin söylediği bir husus var: 'Çıkış stratejileri uygulamak'. Ne zaman? Bu tür programların marjinal faydası azalıp, marjinal maliyeti artmaya başladığında çıkış stratejisi uygulamak gerekiyor."

Tablo 1

FINANSAL KIRILGANLIĞIN NEDENLERİ, SEMPTOMLARI, ETKİ VE SONUÇLARI

uyaruların dikkate alınmamış olmasıdır. Kasımda mikro bir kriz olarak başlayan olay, bir likidite krizine dönüşmüştür.

Türkiye'de yaşanan bu olay bir ilk midir? Hayır; 1990'larda dünyanın birçok ülkesinin başına geldi, bunların başında 1994 Meksika Krizi var. Sonra onu takiben 1997-1998'de Asya Krizi, 1998'de Rusya, 1999'da Brezilya var ve aşağı yukarı hepsi aynı kalıbı yaşamış durumdadır ve de gelip tıkanan yer finansal kesim.

Bu krizlerin ortak noktaları neler? Hepsinde sabit kura dayalı bir politika uygulanmış. İkincisi, çoğunda -hepsinde değil, mesela Asya'da hiç değil- geleneksel makro ekonomik temellerde bozukluklar; yani cari açıklar, mali açıklar, kamu açıkları ve de enflasyon gibi geleneksel makro temellere dayalı problemler var. Hemen hemen hepsinde finansal kesimin ciddi zaafı var ve bu Türkiye için de geçerli. Ayrıca, hem kamunun, hem özel kesimin kısa dönemli yükümlülükleri var. Tablo 1'de aşağı yukarı sorunların hepsini görüyoruz. Demek ki, sabit döviz kuruna dayalı politikaların -zamanında çıkış gösterilmezse- ciddi riskleri vardır; finansal kesimi zayıflatıyorlar.

Ayrıca sabit kura dayalı politikalar bankaların, finansal kurumların ve şirketlerin dövizle borçlanmasını âdeta teşvik ediyor, dolaşısıyla böyle bir "moral hazard olgusu" var.

Türkiye'de hemen hemen hiç fark yok. Bütün bu etkenlerin hepsini tek tek sayabiliriz, işletme yönetimindeki şeffaflığın eksikliği, "crony capitalism" dediğim şey, özellikle bankaların bağlı şirketlerine büyük ölçüde borç vermeleri durumu söz konusu, çok gevşek bir denetim, düzenleme sisteminin olması, makro temellerdeki bozukluklar, en son önemli etken ise finansal liberalizasyon.

Biraz evvel Özer Hocam dedi ki "dışarıdan gelen sıcak para çok risklidir." Doğrudur; çünkü geldiğinde ciddi faydalar yaratırken, çıktığında da o ölçüde büyük zararlara neden oluyor, fakat her şey onunla bitseydi analizlerimiz çok kolaydı. Halbuki diğer problemler olmasa veya az olsa yabancı paranın yaratacağı yıkım bu kadar şiddetli olmaz. Yani ekonominin makro temelleri güçlüyse, finansal kesim iyi denetleniyor ve düzenleniyorsa, bankacılık sistemi eş-dost bankacılığı haline getirilmemişse ve de eğer bankacılık kesimindeki mudiler yüzde 100 güvence altında olmasa bütün bu zafiyetler çok daha düşük boyutlarda ortaya çıkacaktı.

Türkiye çıkış stratejisini uygulamamıştır; Kasımda hemen banda geçiş yapabilsen belki bu tür problemler Şubat'a yansımayacaktı. Bu çok doğaldır, bunu başarıyla yapan ülkeler var. Aynı bizimki gibi programları uygulayan

Gülsün Yay:
"Kasım Krizinin ortaya çıkmasına neden olan etken de, yine finansal kesime ilişkin düzenlemelerin tam vaktinde yapılmaması, erken uyarıların dikkate alınmamış olmasıdır."

Polonya, İsrail gibi ülkeler bunu başarıyla gerçekleştirmişlerdir ve makul bir enflasyon seviyesine indikten sonra da dalgalı kura geçebilmişlerdir.

Demek ki Türkiye, finansal sorunu görmezlikten geldi. Bunu nereden anlıyoruz? Bir kere 1999'un Kasımında Bankacılık Yasası'nı çıkardığı halde, BDDK'yı hayata geçirmek 2000'in Eylülüne kalmıştır. BDDK kurulup da faaliyete geçtiğinde o kadar hızlı birtakım operasyonlar olmuştur ki, finansal kesim bu sefer, üzerine yüklenen ve âdeta haksız olarak yargılanan bir duruma düşmüştür. Demek ki, gecikerek yapılan çözümlerde ciddi bir patlama söz konusu oluyor ve çıkış stratejisi Kasım'da uygulanmadığı için Şubat'ta ikinci bir krize girmiş olduğumuzu düşünüyorum.

Bankacılık sisteminin bize ait başka sorunları da var. Bir tanesi çok yüksek aşırı açık pozisyon durumu. İkincisi, kamu sektörünü finanse etme görevini hâlâ sürdürmüş olması. Halbuki bir dezenflasyon politikasında bunu yapmak oldukça riskli bir iştir. Bankacılık kesimi dezenflasyon politikasına uyumu iyi yapamamıştır. Hesaplanmamış ve riski dikkate alınmamış krediler açmıştır ve bunların çoğu tüketici kredileridir. Enflasyonla beslendiği süredeki yüksek karlılık oranları düştüğü sürece de, maliyetlerini azaltmadığı için ciddi finansal sorunların içine girmiştir. Bu bankacılık kesiminin olayları görmezden gelmesinden kaynaklanıyor. Hem kamu, hem finansal kesim bir arada hatalar yapmıştır; yani bunu bir tarafa yüklemenin anlamı yok. Demirbank olayı bunun çok tipik bir örneğidir. Demirbank, faizlerin sürekli düşeceği hesabıyla bütün portföyünü kamu kâğıtlarına ayarlamıştır ve sonucunda da ciddi bir sorun ortaya çıkmıştır.

Bugün geldiğimiz noktada Türkiye'de, şu risklerin hepsi Eylül ayında gündeme geldi. Cari hesap açıkları, roll-over riski, nakit riski, faiz oranlarının düşme riski. Bütün bunların hepsi, Eylülde iktisadi okuyabilen insanların dikkatine çekti. Göstergeler de bunu ifade ediyordu, fakat uyanılmadı. Şubattan sonra devalüasyon yaptık ve dalgalı kura geçtik.

Dalgalı kur bizim gibi ülkeler için riskli bir politikadır. Uygulayıp da başarılı olan çok az ülke var; yani hem dalgalı kur olacak, hem bir istikrar programını birlikte sürdüreceksiniz. Başarı şansı hiç yok diye bir husus yok, el-

bette vardır, bunun bir örneği Meksika. Meksika 1994'te dalgalı kura geçtikten sonra, başarılı bir politikayla, hem enflasyonu kontrol edebildi, hem hâlâ sürdürdüğü programı uygulamaya başladı. Neden riskli? Ciddi bir Merkez Bankasının etkin para politikasını gerektiriyor. Şimdi bizim için önemli olan husus, para politikasının ne olacağıdır.

Meksika şöyle yapmış: Öncelikle bir enflasyonu hedefleme politikasına geçiş stratejisi uygulamış. Parasal tabanı hedef almış. Hedeflediği bir enflasyon ve de ekonominin beklenen para talebi hedefine göre bir parasal taban hedefi saptamış, bunu gün gün ayarlıyor. Bunun için de tabii ki, kısa vadeli faiz oranlarını politika aracı olarak kullanıyor. Eğer taban hedefinde herhangi bir değişiklik olursa, bundan öncelikle banka sisteminin haberdar ediyor, bunu sinyal vererek yapıyor. Ayrıca, eğer Meksika'nın ülke parası Pezo değer kaybederse Merkez Bankası parasal tabanını sıkıştırıyor, veya tersini uyguluyor. Demek ki, bu enflasyon hedeflemeye doğru bir gidiş politikasıdır.

Ben dün Merkez Bankası Başkanı'nın yapmış olduğu açıklamalarda, aynen Meksika uygulamalarının bir yansımını gördüm. Ne iş varlık hedefi, ne dış varlık hedefini belirliyor, bir parasal taban ayarlamasından söz ediyor, dolayısıyla Meksika'yı okuduğumda ve aynı açıklamayı bir araya getirdiğimde çok paralellik olduğunu gördüm. Bu bir aşama sonra enflasyon hedeflemeye geçiş demektir; ama kısa vadede değil, orta vadede. Çünkü enflasyon hedefleme zor bir olay. Bir kere ekonominin tümüyle, parayla reel kesim arasındaki transmisyon mekanizmasının çok ayrıntılı bir biçimde saptanmasını gerektiriyor. Bunun için Merkez Bankası'nın çok ciddi analiz yapmasını gerekir. Tabii bu bir risk çünkü bizim gibi ülkelerde her zaman pürüzler doğabildiği için bu kanallar o kadar kesin ve net değil. Dolayısıyla enflasyon hedeflemenin de birtakım avantajları olduğunu söyleyebilirim; yönetimde şeffaflık sağlıyor, kolay bir hedefleme, basit, herkesin anlayabileceği bir yöntem, ancak dediğim gibi birtakım riskleri var. Sanıyorum, para politikası henüz açıklanmadı; ama bu çerçevede bir açıklama geleceğini tahmin ediyorum. Teşekkür ediyorum.

Başkan - Çok teşekkür ederim. Sayın Yay, sunuşlarında bankacılık sektörünü epey de-

Gülsün Yay:
"Bankacılık kesimi dezenflasyon politikasına uyumu iyi yapamamıştır. Hesaplanmamış ve riski dikkate alınmamış krediler açmıştır ve bunların çoğu tüketici kredileridir."

rinlemesine irdeledi diyebiliriz; çünkü krizin ilk çıkış noktası mali sektör içerisinde bankacılık kesiminde olmuştur.

Açılış konuşması sırasında da belirttiğim gibi, mali sektör içerisinde bankacılık kesimi, sürekli olarak dominant bir rol oynamıştır ve çıkan krizlerin başlangıç noktası da hep orası olmuştur. Yine bana göre, Türkiye’de reel kesim tamamen sağlıklı bir şekilde oturmuş olmadığından, onun üzerine kurulu olan mali sektördeki ufak dalgalanmalar, başlangıçta likidite krizi gibi gözüküyor, finansal krize dönüşüyor ve daha sonra da reel sektörü etkileyecek şekilde ekonomik krize dönüşüyor. O bakımdan mali sektör şu anda içinde bulunan ortam itibarıyla, oldukça kırılgandır.

Bir diğer konu da, enflasyonla mücadele kavramının yanlış anlaşılmasıdır. Enflasyon dediğimiz zaman TEFE, TÜFE’den bahsediyoruz, bir de çekirdek enflasyon dediğimiz, özel imalat sanayii fiyat artışları var. Fakat TEFE ve TÜFE içindeki mal veya hizmet kompozisyonunda bunlar tamamen dikkate alınmıyor gibi geliyor bana. Bir defa faktör piyasalarında oluşan fiyatlara çok iyi bakmak lazım. Reel ekonominin çok güzel bir şekilde etkilendiği faktör piyasaları vardır. Nedir bunlar? Hepimizin bildiği gibi, sermaye. Bunun getirisi nedir? Faiz. Faizde bir aşırılık var mı, fiyat artışı var mı? Ona bakmak lazım. Toprak diyoruz, geçmişte kaldı, rant pek o kadar önemli değil fiyatlar açısından. Müteşebbisin kârı var, acaba müteşebbis çok fazla kâr mı yapıyor da fiyatlar yükseliyor? Bir diğer husus da tabii emek, ücret. Ücretler acaba çok mu yüksek Türkiye’de, sigorta primlerini, 55K primlerini dikkate aldığımızda, vergi boyutunu dikkate aldığımızda maliyet yüzde 60’ları, yüzde 70’leri buluyor. İşte enflasyonla mücadelede bu faktör fiyatlarının da dikkate alınarak, hangi noktalarda eğer bir yükseliş, azalış varsa o noktalar üzerine gitmekte yarar var, diye düşünüyorum.

Son konuşmacıyı, Sayın Memduh Hacıoğlu; buyurun efendim.

Memduh Hacıoğlu - Teşekkür ederim Sayın Başkan. Değerli konuklar, ben reel sektörden geliyorum; ama bir sanayici gözüyle ve tecrübelerimizle, mali sektörün bu krizdeki tanımını yapmaya çalışacağım.

Görünen şu ki, kasımda önce özel bankalar çöktü, Şubat’ta da devlet bankaları çöktü

Memduh Hacıoğlu

ve mali sistem şu anda gördüğümüz kadarıyla, bankacılık sektörü artık Türkiye’de fonksiyonlarını yerine getirememektedir. Baktığınızda, ilk kez piyasaları fonlayamıyor. Bir devalüasyon olmuştur; yani dalgalı kura geçilmiştir. Bunun sonucunda da Türk parası yüzde 80’e yakın değer kaybetmiştir. Bu değer kaybının arkasından ihracatın çok hızlı bir şekilde artması beklenir. Bugün ihracat artmıyor, hatta mart ayında reel olarak yüzde 5 oranında düştü. Bunun nedenine baktığınızda ihracatı fonlayamıyorsunuz; çünkü hiçbir banka şu anda ihracat dahil olmak üzere gerekli fonlara sahip değil. Bu, sürdürülebilir bir durum değildir.

Türkiye şu anda programını açıkladı, bu programın bilinmeyen 1-2 kısmı var. En önemli kısmı dış kaynağın olup olmayacağı ve miktarının ne olacağıdır. Olmayacağı konusu herhalde yüzde 1 ihtimal, Türkiye mutlaka bir dış kaynak sağlayacaktır. Bu kaynağın miktarına göre de, sanıyorum para politikaları ve mali politikalar, bir denge kurulmak üzere açıklanacak.

Biraz bugüne gelişimizin başlangıcına gitmemizde fayda var. Yıl 1989, o zaman Merkez Bankası’nın yeni Governörü Saraçoğlu. Bankacılık kesiminde, mali kesimde reformlar yapan bazı çıkışlarla başladılar. Bir baktık, dövizde bir talep var, o talep döviz fiyatlarını yukarıya doğru çekmeye başlamıştı. Ertesi gün Türk Lirası faizleri çok bir çıkışla artırıldı ve o gün bugündür Türkiye yüksek reel faizle tanıştı. Bu yüksek reel faizin bizi saran tarafları, bir şekilde bağımlı ettiği taraflar var; yani bir sigara bağımlılığı, bir esrar bağımlılığı gibi bizi sardı. En küçük emekli bi-

Memduh Hacıoğlu:
Türk parası yüzde 80’e yakın değer kaybetmiştir. Ancak bugün ihracat artmıyor. Bunun nedenine baktığınızda ihracatı fonlayamıyorsunuz. Çünkü hiçbir banka şu anda ihracat dahil olmak üzere gerekli fonlara sahip değil.”

le "ne güzel canım, 100 milyon param var, her ay şu kadar faiz alabiliyorum. Benim emeklilik maaşım bile bu kadar değil" demeye başladı; yani halkın tümünün mutlu olduğu bir döneme girildi.

Bunu yapan siyasi iktidarlarımızdı. Neden yaptılar? Önceki dönemlerde genelde siyasi iktidarların ekonomiyi yönetmede birkaç enstrümanı vardı ve bu enstrümanların başında harcamalarını karşılamak için bir miktar para basmak geliyordu. Başlıca biraz sıkıştığı zaman vergi salarları ve o şekilde idare ederlerdi. Borçlanma olarak ancak dış borçlanma söz konusuydu; yani iç borç bizim pek alışık olmadığımız bir terimdi. İç borçlanma bir enstrüman olarak kullanılmaya 1989'da başlandı, hem çok yüksek reel faizle. Bu yüksek reel faizi verdiğiniz andan itibaren, bir baktı ki tasarrufların büyük bir kesimi bu yüksek reel faizle devlete doğru kaymaya başladı. Devlet harcamalarını artırmaya başladı. Özellikle siyasi popülist harcamalarını artırmaya başladı; yani iktidarda kalabilmek için elinden gelen tüm çabayı göstermeye başladı.

İçerideki para bitince sıra, iç finansmanımızı karşılamak için dışarıdan borçlanmaya geldi. Bunu nasıl yaptık? Bankalarımız var. Özel sektör bankaları imtiyazla kurulmuşlardır; yani herkes bu ülkede banka kuramaz, halen de öyle bildiğim kadarıyla. Ankara'da siyasilerin kapısında günlerce, aylarca, yıllarca beklersiniz, size bir imtiyaz verirler, siz de bankacılık yaparsınız. Bir devlet bankasından aldığınız bir teminat mektubuyla bu işe başlarsınız. Ondan sonra belli bir sermaye koyarsınız, o teminat mektupları artmaya başlar, o zaman sonra dışarıdan fonlama başladığı zaman da yine devletin bankasından alınan teminat mektuplarıyla sendikasyonlar alınmaya başlandı. O gelen para devletin bonolarına yatırıldı. O devlet bonoları tekrar dış bankalara güvence olarak verilerek bu devridaim tulumbası çalışmaya başladı.

Değerli arkadaşlar, bu sahte bir cennet; yani hepimiz -bir şekilde- olmayan imkânlarımızla büyümeye başladık. Bu; emekli insanımızdan tutun, herkesi mutlu eden bir durumdu. "Yahu yanlışlık var bu işte" demeye başladık, sonra özellikle bu özel bankaların, siyasi kesimin ve Türkiye'deki yapının etkileri ortaya çıkmaya başladı. Türkiye'deki yapıda banka sahibisiniz, aynı zamanda sanayi şirketleriniz

var, moda oldu bir de "televizyon sahibi olayım" dediniz, "1-2 kanal fena olmadı, üçüncü olarak ekonomi kanalı da açayım" dediniz, "gazetesiz olur mu? Onu da alayım" dediniz ve onu da aldınız. Ondan sonra toplumun gerçeklere ne kadar ulaşabileceği konusunda şüpheler doğmaya başladı. Bugün hepimiz bir haberi dinlerken, veya bir haberi okurken arkadan tekrar analiz yapmaya başlıyoruz, "bunun doğrusu nedir?" diye bir şekilde aramaya başladık; çünkü haber alma özgürlüğümüz bitti. Özel sektör ile siyasetçi bu işte çok iyi bir konsensüse vardı, çok iyi bir kartel kurdu. O anlamda da baktığımızda bugün yaşadığımız ortama yavaş yavaş uyuyarak geldik.

Bir kurbağa hikâyesi vardır; kaynar suya kurbağayı attığınızda hemen sıçrar ve kaçar; ama ılık bir suya koyduğunuz zaman kurbağanın hoşuna gider. Yavaş yavaş su ısınır, kurbağaya rehavet çöker, kaynadiği zaman zaten iş bitmiştir. Bizim de durumumuz buna benziyor. Şubatın 20'inde maalesef su kaynamıştı ve şimdi bu durumdayız.

Bu krizden çıkışa baktığımızda, sanıyorum ekonomik reçeteler basit. Ekonomik reçeteler hakkında bütün hocaların dediklerine katılıyorum, çıkış yolu görünen bir olay; ama önce bu işin müsebbibleri ne olacak? Bunlar böyle kalacaklar mı? Bunlar hâlâ başımızda olacaklar mı? Bu sistem devam edecek mi? Bu sistemle acaba bundan çıkabilir miyiz? Bu soruları sormamız lazım. Ben bu konuda çok kötümserim. Bu sistemi ters düz etmeden çıkış yolunu bulmamızın çok güç olduğu inancındayım ve bunu yapmanın birinci koşulu, sanıyorum Ankara'yı ters düz etmek, Ankara'daki siyasi sistemi ters düz etmektir. Ankara'da kurulan bu düzenin tamamını ortadan kaldırmak için tüm toplumun gerçekleri anlayıp, tepkisini güçlü bir şekilde vermesi gerekiyor ve bunun arayışına girmemiz lazım.

Tekrar bankacılık sistemine dönüyorum konuyu dağıtmamak için. Sadece ve sadece kamuyu finanse ediyor; yani toplumun tüm tasarruflarının takriben yüzde 95'i kamunun finansmanında kullanılıyor. Bugün özel sektörün kullandığı bir para yok. İstanbul Sanayi Odası her yıl 500 büyük firmayı açıklar. 1993 yılında Sanayi Odası Başkanlığını yaparken dedim ki "sanayici, üretim, yatırım yerine götürdü parasını repoya yatırdı". Baktığımızda 500 firmanın karlarında, üretim dışı fa-

Memduh Hacıoğlu:
"Bugün hepimiz bir haberi dinlerken, veya bir haberi okurken arkadan tekrar analiz yapmaya başlıyoruz, 'bunun doğrusu nedir?' diye. Çünkü haber alma özgürlüğümüz bitti."

aliyetlerin, yani finansman karlarının, üretim karlarının çok üstüne çıktığı bir orana geldi ve ben de onun üzerine görevi bıraktım. 1999 sonuçları açıklandı; finansman karları yüzde 127 civarında çıkmıştı; yani insanlar artık üretimden para kazanmayı unuttu. Eğer faizden para kazanıyorsanız, fabrikanızı da sanayicilik unvanını devam ettirmek için açık tuttunuz. İşçinizi de çok mutsuz etmediniz; çünkü bir taraftan faizden kazanıyordunuz, bir taraftan da "işçime de ücret vereyim" dediniz. Bugün durum öyle değil, bugün herkes sopayı yedi. Başta hizmetler kesimi ve finans kesiminde başlayan işsizlik daha çok kaliteli insanların işsizliği oldu.

Sanayii şu anda çok büyük çapta kan kaybetmektedir. Mevcut fabrikaların neredeyse yarısından fazlası üretimine ara verdi veya çok düşük kapasitede çalışmaktadır. Bir kısım yeni kurulmakta olan veya kurulan sanayiler daha marşa bile basamadılar; yani çalışacak işletme sermayeleri bile yok, faize boğuldular. Kendi paraları var, onları repolarda değerlendirdiler; ama artık işletmelerine fon koymanın riski o kadar büyük ki, işletmelerini kendi kaderleriyle baş başa bırakmışlardır.

Bu acıklı durumun iki tane unsuru var; birisi sosyal açıdan; Türkiye'deki işsizlik artmaktadır. İkincisi; sermayenin üretken kesimlerden çıkıp, daha ziyade yastık altlarına veya yurtdışına kaçtığı bir noktaya gelmeye başlandı. Bunun çıkış noktaları sanıyorum Türkiye'nin kurduğu mali sistemin tamamen değişmesiyle oluşacak. Mali sistem derken ben bankacılığı ele alıyorum; çünkü bankacılık Türkiye'deki mali sistemin yüzde 90'ından fazlasını kapsamaktadır; yani sigortacılık ve menkul sermaye piyasaları daha gelişmiş değil, keşke gelişmiş olsaydı. Baktığınızda menkul sermayede bugün en büyük dediğimiz şirketlerin halka açılma oranları yüzde 15-20'leri geçmiyor. Bunlar yüzde 80-90'larda olsaydı böyle bir krizde halkın sermayedarla birlikte hareket ettiğini görürdük ve daha bir güçlü olurduk; ama şu anda herkes kendi kabına çekilip, kendi içinde büzülmeye başladı. Bu büzülme zaten bir sifon efektini ortaya çıkarıyor; yani toplam talep düştüğü anda üretim de düşüyor, istihdam da düşüyor. Bu sizi hiçbir zaman iyi bir yere götürmez, mutlaka aşağı doğru inmeye zorluyor. Bunun çıkış yolu, tamamen Türkiye'nin her şeyiyle, siyasetiyle,

ekonomisiyle, mali sistemiyle yeniden yapılanmasından geçmektedir. Bugüne kadar uyuduğumuz ve kaynamış olan sıcak sudan kendimizi fırlatıp, "eğer gücümüz kalmışsa-geçmiş sorgulayıp, geleceği "acaba bu işi nasıl doğru yaparız, nerelerde yanlışlar yaptık, bu işin doğrusu nedir?" diye çok güçlü bir şekilde arayıp ve böyle çok çabuk tencerede pişirip de kapağında yiyeceğimiz reçetelerle değil, orta ve uzun soluklu olarak bu işi halletmemiz gerekiyor ve buna hazırlıklı olmamız lazım. Burada her kesime, kendi gücü oranında mutlak surette bir fedakarlık düşüyor; ama bunun paylaşımını da adil yapmamız lazım. Eğer bunu yaparsak Türkiye'nin önü açılacaktır; ama hâlâ bir şekilde "birileri yapsın, ben de bekleyeyim, ondan sonra bakarım" falan dersek çok geç kalmış olabiliriz.

Şimdilik söyleyeceklerim bu kadar; saygılar sunuyorum.

Başkan - Efendim çok teşekkür ediyorum. Bir sanayici olarak Sayın Memduh Hacıoğlu'nu reel kesimin bir temsilcisi sıfatıyla dinledik. Bu krizin bizzat içinde yaşayan, sorunlarla yüz yüze kalan bir kişi olarak görüş ve önerilerini dile getirdiler. Gerçekten bankacılık epeydir, özellikle 1980'li yıllardan sonra kendi fonksiyonunu yerine getiremez hale gelmiştir. Neden bu hale gelmiştir? Borçlanma gereğine paralel olarak, kamunun iç borçlanmasını finanse eder hale gelmiştir. Zaten bankacılık kesiminin açık pozisyonları da buradan ortaya çıkmıştır. Asıl olan sermaye piyasalarından bu tür fonların satın alınmasıdır, fakat biraz önce belirttiğimiz gibi, halka açık şirketlerin halka açıklık oranı yüzde 20'leri geçmiyor, yüzde 15-20 arasında dolaşiyor. Tahvil ve bono piyasasına bakıyoruz, sadece devletin, kamunun tahvil ve bonoları piyasalarda işlem görüyor. Özel sektörün tahvil, bono ya da finansman bonusu adı altında herhangi bir borçlanma aracını maalesef görüyoruz. Tabii bunlar hep kamu borçlanma gereğinin oldukça yüksek olmasından kaynaklanan sıkıntılardır.

Sayın Memduh Hacıoğlu'na tekrar teşekkür ediyorum. Şimdi soru cevap bölümüne geçiyoruz; buyurun.

Turan Yay - Üç sorum olacak. İlki, Özer Hocama. Yeni programda acaba yeni bir TL 'ye geçilmesini uygun bulur muydunuz, bunun altyapısı Türkiye'de var mı?

Memduh "Hacıoğlu:
Bu sistemi ters düz etmeden çıkış yolunu bulmamızın çok güç olduğu inandım ve bunu yapmanın birinci koşulu, sanıyorum Ankara'daki siyasi sistemi ters düz etmektir."

TEB, tahsilat ve ödemeleri yoğun firmalar için özel bir nakit yönetimi programı geliştirdi.

“Nakit Yöneticisi”

- Ödemelerinizi planlar
- Tahsilatlarınızı organize eder
- Bankalardaki hesap bakiyelerinizi öğrenir ve listeler
- Nakit Akım Tablolarınızı düzenler, atıl fonlarınızı gösterir
- Bankalara gönderilmek üzere işlem talimatlarınızı hazırlar
- Firmanızın muhasebe sistemi ile entegre çalışır, banka kayıtlarını otomatik oluşturur
- Dönemsel performans raporlarınızı hazırlar
- Tüm bilgisayar sistemleri ve mali muhasebe programları ile uyumludur

TÜRK EKONOMİ BANKASI

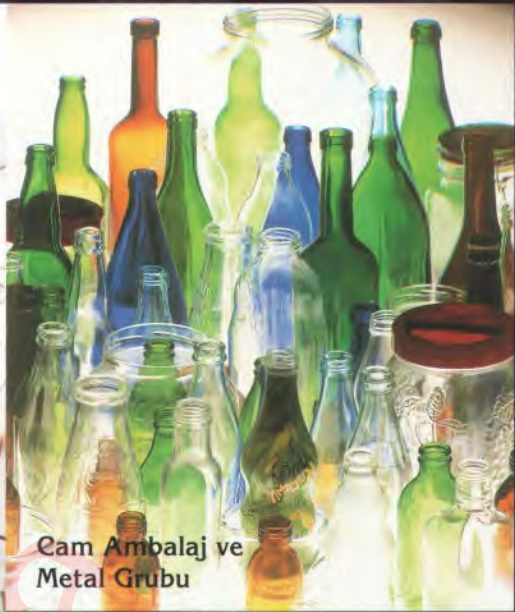
Tel: (0212) 252 45 87

nyb@teb.com.tr

Nakit Yönetimi Bölümü

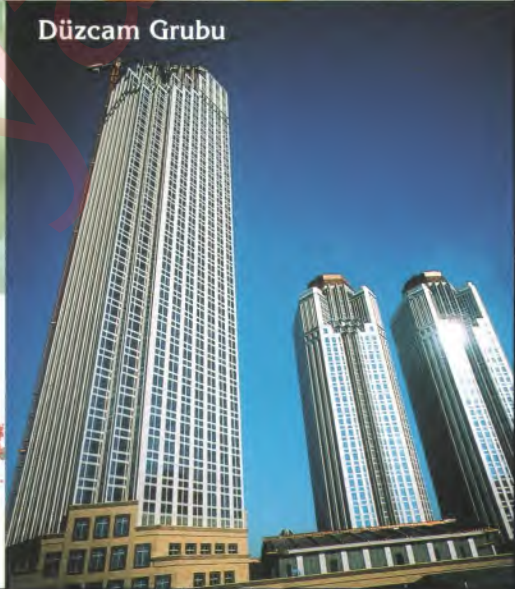
Cam Ev Eşyası Grubu

Cam Ambalaj ve Metal Grubu

Kimyasallar Grubu

Düzcam Grubu

cam konusunda bütün sorularınıza cevap...

Şişecam

ŞİŞECAM

Sayın Uygur'a bir sorum var: Sürekli Dornbush'a atıf yaptılar. Dornbush'un Türkçe gazetelerde de tercümesi yayımlandı ve Türkiye'nin geleceğiyle ilgili iki korkunç, insanı ürperten önerisi var. Gelecekte konsolidasyon görünüyor ve hiper enflasyona geçilecek. Bu öngörüsü konusunda sizin görüşünüz nedir, bunu önlemek için bir şey yapılabilir mi?

Bir de genel bir soruyu üç akademisyen hocam ve arkadaşım soruyorum: Yeni Merkez Bankası Kanunu Meclisten geçti. Merkez Bankası Kanunu'nda şöyle bir ibare var: "Merkez Bankası, hükümetin fiyat istikrarı sağlama politikası yanında, büyüme ve istihdam politikalarını da destekler" Sizce bunun Merkez Bankası Kanunu'nda olması uygun mudur?

Başkan - Teşekkür ederim Turan bey. Özer Ertuna Hocam, isterseniz sizden başlayalım.

Özer Ertuna - Yeni Türk Lirası, bu isimle veya başka bir isimle hemen yapmamız gereken bir husus. Buna paralel para olarak, eskisini ortadan kaldırmadan yapmak lazım. Eskisi bir süre eski enflasyonda, kendi oturduğu enflasyonda yürümelidir. Bunun imkânları var, çok vakit alır, teknik bakımdan zorlukları vardır; ama Türkiye şu an bunu yapabilecek güçtedir. Ancak daha önce ulusal uzlaşmayı da sağlamış olması lazım. Ulusal uzlaşmayı sağladıktan sonra bunu yapabilir, o zaman güven gelir, o zaman Merkez Bankası'nda yeterince rezerv oluşturabiliriz ve hemen böyle bir uygulamaya geçilebilir. Geçen sene de geçilebilirdi, bir buçuk sene önce de; ama maalesef yetişmedi.

Ercan Uygur - Dornbush, Türkiye için şu açıdan önemli bir isim; Dornbush, Türkiye'ye borç veren birçok finansal kuruluşun danışmanıdır. Türkiye ile ilgili yorumları çok önemlidir, çok ciddiye alınması gerekir. Zaman zaman Türkiye'ye de gelir. Bu nedenle doğrusu son yazısını, bir talihsizlik, biraz da fazla kötümser buldum; ama o yönde düşünen sadece Dornbush da değil.

Dornbush, Türkiye konusunda yaklaşık 3-4 yıldır kötümser. Mesela Kasım Krizi için söylediği şöyle sözler var: "Türkiye şimdiye kadar krizden sıyrılmıştı, ama artık yaşıyor." Türkiye'ye özellikle olumsuz bir bakışın olduğunu sanmıyorum; ama şöyle bakışı var: "Türkiye'nin birtakım dengeleri çok kötü görünüyor." Türkiye'nin mesela borç miktarı çok hızlı artıyor.

İç borçlanma 1987'de başlamıştır, o tarihten bu yana iç borç stoku, o zaman GSMH'nin yüzde 3'ü dolayındayken, 2000 sonunda yüzde 40'e gelmiştir, bu sene yüzde 60'ı bulması bekleniyor. Bunun üstüne bir de dış borcu koyun, 2001 yılı sonu için görünen borç yüzde 100'e yakın bir oran. Bu çok yüksek bir orandır. Hangi ülkeyle karşılaştırırsanız karşılaştırın çok yüksek bir oran.

Bu kadar hızlı artan bir borç stoku karşısında hangi ülke olursa olsun riskli ülke gözle bakılıyor, bunu teslim etmemiz lazım; ama buna rağmen uygulanacak birtakım politikalarla bu borçlanma, özellikle iç borçlanma mahkumiyeti azaltılabilecektir diye bir beklentimiz de var. Hepimizin ellerimizi açıp yurtdışından gelecek para için dua etmemizin nedeni de bu. İçeriden borçlanmaya mahkum olduğu sürece iç borç stoku giderek çok hızlı büyüyecek ve bu sürdürülemez bir boyuta varacak, hele bugünkü faiz oranlarında. Hâlâ enflasyonun yüzde 50-60 dolayında olduğunu düşünürseniz, Hazine faizinin yüzde 100'ün üstünde olduğunu düşünürseniz, borç stoku çok hızlı büyüyor ve giderek sürdürülemez diye düşünüyoruz.

Bu konuda Dornbush'un söylediği hususu birçok kişi söylüyor. Daha iki gün önce Birleşmiş Milletlerin UNCTAD kuruluşunun açıkladığı bir rapor var, bilmiyorum ne kadarı basına yansıdı; ama orada da yaklaşım aynı "borçlanma çok hızlı gidiyor ve sürdürülemez noktalara doğru gidiyor" uyarısı var, "Çaresine bakın" deniyor, bunu geçmişte yıllarca, 1980'lerin ortasından beri göz ardı ettik, şimdi de göz ardı ederek yapacak fazla bir şey yok doğrusunu isterseniz; yani hayale kapılmaya hiç gerek yok. Şunu kabul etmemiz lazım: Türkiye çok zor bir dönemden geçiyor, geçecektir ve onun için de örneğin ekonominin makul ölçülerde gerilemesini, dolaşımıyla gelirlerin gerilemesini baştan kabul etmek gerekir, başka hiç çaresi yok. Kısacası Dornbush'un söylediği sadece ona has bir söylem değil.

Merkez Bankası ile ilgili soruyu cevaplayayım. Ben geçmişte Merkez Bankası'na Danışmanlık yapmış biri olarak burada belki bazı şeyler söyleyebilirim. Merkez Bankalarının bağımsızlığı ve hedefleri konusunda çok tartışma vardır. Merkez Bankaları genellikle hedef bağımsızlığına sahip değildir; örneğin,

**Ercan Uygur:
"İçeriden borçlanmaya mahkum olduğu sürece iç borç stoku giderek çok hızlı büyüyecek ve bu sürdürülemez bir boyuta varacak, hele bugünkü faiz oranlarında."**

enflasyonu hedef tutuyorsanız, onu genellikle dünyada hangi Merkez Bankası olursa olsun hükümetler belirler. Ancak Merkez Bankası araç bağımsızlığına sahiptir; yani bu politikaları kullanmada kendi seçeneklerini yaratır, veya uygular.

Bir kere burada bir saptama yapmamız lazım: Merkez Bankası zaten dünyanın hiçbir yerinde, örneğin enflasyon oranını belirleyip, onu savunmaya kalkmaz. Enflasyon oranını iktisat politikasını uygulayan kurumlar, genellikle de hükümetler belirler, o siyasi sorumluluğu alırlar; ama ondan sonra onu yerine getirme görevi Merkez Bankasının da yer aldığı kurumlara düşer. Dünyanın birtakım yerlerinde Merkez Bankalarının tek hedefinin enflasyonu düşürmek olduğu söylenir; ama o ülkelerde bile -ki bunun içine ABD Merkez Bankası olan Federal Reserve Bankası (FED) de dahildir- hiçbirisi sadece enflasyonu düşünmez.

Şu anda Amerikan Merkez Bankası niye faizleri düşürüyor? Çünkü ekonomi geriliyor, hem beklenenden çok hızlı geriliyor. Merkez Bankaları asıl ve ağırlıklı hedef olarak enflasyonu düşünürler; ama hiçbir zaman da reel ekonomiyi unutmazlar. Bu zaten, batı Merkez Bankalarının uyduğunu düşündüğümüz Taylor Kuralının özetidir. Daha ağırlıklı olarak enflasyonu düşünmek; ama reel ekonomiyi de hiçbir zaman unutmamak. Zaten eğer reel ekonomi çok hızlı geriliyorsa, enflasyonun da çok artmayacağı beklenir. Dolayısıyla reel ekonominin gerilediği dönemlerde faizler düşer; yani Merkez Bankası reel ekonomiyi de gözetir.

Taylor Kuralı denilen kural şu: Örneğin yüzde 60 enflasyona ağırlık verir, yüzde 40 reele ağırlık verir, veyahut bazı ülkelerde yüzde 70-75 enflasyonu düşünerek karar alır; ama bazılarında yüzde 25 reel ekonomiyi düşünür. Hiçbir yerde, uygulamada, pratikte Merkez Bankası tümüyle reel ekonomiyi unutmaz, unutamaz; çünkü gerçekçi değildir.

Başkan - Teşekkür ederim Sayın Hocam. Buyurun.

Kaya Ardic - Benim sorum öncelikle Sayın Hocam Ercan Uygur'a olacak; ama diğer değerli meslektaşlarımızın da bu konudaki görüşlerini rica ediyorum.

Sayın Hocamız Kasım ve Şubat Krizleriyle ilgili olarak bazı eleştirilere değindi, başta

Mahfi Eğilmez, adaşınız Ercan Kumcu ve Deniz Gökçe hocalar IMF'nin bu krizdeki sorumluluğunu ve işlevini sorguluyorlar ve bu krizlerin patlak vermesinde IMF'nin, Türkiye'nin Merkez Bankası'nın elini kolunu tuttuğunu ileri sürüyorlar, yanlış iktisat politikası izlendiğini söylüyorlar. Siz de "döviz rezervleri yeterli miydi, yeteri kadar döviz var mıydı da satılmadı, verilmedi?" dediniz. Deniliyor ki; "Kasım Krizinde TL likiditesi, Şubat Krizinde de döviz likiditesi verilseydi piyasalara, bu kriz böyle olmayabilirdi." Kafalarımızı karıştıran nokta da şu: Türkiye krize 28 milyar dolar küsur brüt Merkez Bankası rezerviyle yakalandı. O zaman şimdi sizin bu söylediğinizle, bu konuda eleştiriler getiren hocaların, iktisatçıların yorumları çelişiyor. Bu konudaki görüşünüzü biraz açar mısınız? Bu konuda IMF'nin işlevi ne, yapılan yanlış ne? Rezerv konusunda diğer panelistlerin de görüşlerini rica ediyorum.

Ercan Uygur - Bir kere Kasım ve Şubat Krizlerini ayırmamız lazım; ikisi farklı krizdir. Kasım Krizinde kaçmaya çalışan yabancılar, Şubat Krizinde artık yabancılar gitmiştir, yerliler kaçmaya çalışıyor, veya dolara hücum ediyorlar. Ben bir kere Kasım Krizini ayrı, Şubat Krizini ayrı ele aldım. Şunu baştan vurgulamam lazım: Kasım Krizi, likidite krizidir; ama o görüntüsüdür. Kasım Krizinin başlangıcı eylül ayıdır; yani eylül ayında Türkiye'ye borç verenler, Türkiye'ye para aktaranlar artık bunu eskisi kadar yapmayacaklarını, bir ölçüde yapsalar bile bunu çok daha yüksek faizle yapacaklarını ifade etmişlerdir. Onun için biraz daha fazla para verseydi, yabancıların düşüncesi mi değişecekti? Hayır, burada tarihte farklılık var belirttiğiniz isimlerle.

Krizin başlangıç tarihi Kasım değildir; yani Eylül ayından itibaren hem yurtdışından gelen parada -ki programın asıl dayandığı husus odur- hem paranın maliyetinde özellikle risk priminde önemli ve sürekliliği bir artış vardır; yani biz Eylülde kriz yoluna çıkmışız. "Kasımda bankalara, birilerine Türk Lirası verse bu iş olmazdı" görüşüne katılmıyorum; çünkü kriz sermaye hareketine bağımlı bu tür program uygulamalarında çoğunlukla yabancıardan başlıyor, yerliler sonra katılıyor. Yabancılar Eylül ayından itibaren Türkiye'ye bakış açılarını değiştirmişlerdir.

Eylül ayında bir sürü olay tesadüfen bir

Ercan Uygur:
"Merkez Bankaları asıl ve ağırlıklı hedef olarak enflasyonu düşünürler; ama hiçbir zaman da reel ekonomiyi unutmazlar. Bu zaten, batı Merkez Bankalarının uyduğunu düşündüğümüz Taylor Kuralının özetidir."

araya geldi. Mesela Arjantin olayı var; Arjantin zora girdi, Türkiye dahil gelişmekte olan ülkelere bakiş açısı da değişti. Çok önemli bir nokta daha var; IMF Ağustos sonunda şu uyarıyı yaptı: "Türkiye'nin cari açığı çok yüksektir ve Türkiye bu cari açığı düşürmediği için biz ikinci dilim ödemeyi yapmıyoruz" dedi. Bundan daha açık uyarı olur mu? Stanley Fischer'in kendisi Prag'daki IMF-Dünya Bankası ortak görüşmelerinde bunu ifade etti, kriz o zamandan başlamıştır. "Türkiye birtakım örnekleri almıyor, bizim gözümüzde kötü gidiyor" diye açıklamalar yaptı. Eylül ayında biz bu açıklamaların etkisini gördük; yani "Kasım ayında Merkez Bankası birilerine para verseydi bu iş bitirdi" görüşüne kesinlikle katılmıyorum; çünkü iş zaten daha önceden başlamıştı.

Şubat Krizinde ise durum farklıdır. Şubat Krizine gelirken, Merkez Bankası çok tartışıldığı gibi zaten önemli miktarda döviz satmıştı; 28'den 18'e inmiştir. Son günlerin brüt döviz rezervi rakamı 18 milyar dolardır. Şubat başında ise 28'dir, Merkez Bankası satmamış olur mu? Satmış; ama onun daha altına inmesi riskli görünmüş, hem Merkez Bankası korkmuş, hem özellikle IMF demiş ki "daha fazla satarsan, ben Türkiye'ye gelmiyorum." Bu tür gelişmeleri bilmiyorum duyuyor muyuz; ama bu tür olaylar var.

Merkez Bankası çok eleştirilen bir şekilde ve özellikle IMF'nin görüşüne göre zaten fazlasıyla döviz satmış. Burada "daha da fazla döviz satsaydı iş bitirdi" meselesi yine bence gerçekçi görünmüyor. Bir de şunu söylememiz lazım: Böyle davranıp, döviz rezervini bitiren bir ülke, Endonezya var. Dövizini satmış, bitirmiş, şimdi Endonezya 3-4 sene sonra hâlâ kendini düzeltmiyor ve nedenlerden birisi olarak da şu söyleniyor: "Rezervini de sattı, politikacıları değiştirdi, yeni gelenler de çaldılar" Eskiler çalışıyorlardı, yeni Cumhurbaşkanı başta olmak üzere, çalma yine devam etti, ne ekonomik kriz bitti, ne de sosyal çalkantılar bitti. Türkiye'de bu konuları takip edenlerin gözünde Endonezya sendromu var, korku var. "Döviz rezervimi iyice bitirsem, ne olacağım?" korkusu var. Endonezya'yı acaba bazıları yeterince izledi mi, onu da bilmiyorum.

Özer Ertuna - Biraz IMF'yi sorgular duruma geldik. IMF krizin müsebbibidir; çünkü kriz Eylülde ortaya çıktı, bütün göstergeler onu gösteriyor. Bu açıdan arkadaşlar haklı;

ama bunun 'nedeninin nedeni'ne gitmek lazım. Kriz Eylül ayında ortaya çıkmıştı; ama başlangıç noktası 2000 yılı başında ortaya konularak IMF destekli ekonomik programdır, enflasyonu indirme programıdır. Daha o gün bazılarımız bu programın yaşamayacağını, çok kısa zamanda bir krizle sonuçlanacağını söyledik. Bu o kadar bariz bir sonuç.

Güneydoğu Asya 1998 Krizinden çıkmak için yüzde 40 devalüasyon yapmış. Rakipleriniz karşısında sizin piyasalarda gücünüz düşük. Amerikan Doları, Avrupa paralarına karşı hızla artıyor. Rakiplerinizi ve piyasanızı düşünürseniz, siz kur çıpasına giderseniz, batmayacağınızı görmek bir cehalettir. Olayı yanlış değerlendirmeyelim; ben size Endonezya'nın başka bir yanını söyleyeyim. Endonezya'da, Güneydoğu Asya Krizi çıkmazdan önce Suharto biraz zor durumda ve Chicago Ekolünden Nobel Ödüllü İktisatçı Morton Miller davet ediliyor. Endonezya'ya bir reçete veriliyor ve IMF bu reçete başarılı olur endişesi duyuyor. Morton Miller, Boğaziçi Üniversitesi'nde verdiği konferansta, "Amerika, Suharto'yu gözden çıkarmıştı ve Endonezya'nın problemlerini çözmesi işine gelmiyordu. Onun için bizim programımız reddedildi, Endonezya Hükümeti, IMF Programını uygulamaması için tehdit edildi" dedi. Endonezya şu anda çok zor durumda; ama IMF reçetesiyle,

Polonya'dan bahsedildi. Polonya'nın Ekonomiden Sorumlu Bakanı Klotko ile Avustralya'da sıcak para konusunda bir seminerdedik. Şunu söyledi: "Beyler, Polonya, Amerika ve IMF reçeteleriyle milli gelirini 1990'lı yıllarda, 10 yılda yarı yarıya indirdi. Polonya biraz başarılı olduysa tek sebebi var, biz IMF reçetesini reddettik."

Gülsün Yay - Bizim ilk programımızda net bir iç varlık sınırı vardı. Bu programın gereği; çünkü para kuruluna benzer bir program vardı ve Merkez Bankası'nın para politikasını yönlendirmekteki gücü sınırlıydı. Dolayısıyla da Kasım Krizi çıktığında Türkiye'nin verdiği taahhüt gereği, net iç varlıkları çok fazla oynatma imkânı yoktu. Merkez Bankası da bir ölçüde kredibilite ile flexibilitate arasında bir 'trade off' yaşadı; yani ya IMF'ye vermiş olduğu taahhüdünü bozacak, kredibilitesini kaybedecekti, veya piyasaya likidite verecekti. Orada eli kolu bağlı bir durum yaşadığını düşünüyorum. Yalnız diğer ülke örneklerinden

Ercan Uygur:
"IMF Ağustos sonunda şu uyarıyı yaptı: Türkiye'nin cari açığı çok yüksektir ve Türkiye bu cari açığı düşürmediği için biz ikinci dilim ödemeyi yapmıyoruz" dedi. Bundan daha açık uyarı olur mu?"

gördüğüm ve okuduğum kadarıyla kriz durumlarında Merkez Bankaları, özellikle gelişmekte olan piyasalarda etkin bir rol üstlenmiyorlar; çünkü kredibilite kayıpları var. Şubat'tan sonra da bu yaşanmıştır, Kasım'dan sonra da yaşanmıştır. Biraz evvelki tabloda da söyledim; Merkez Bankasının sorunları çözme yetersizliği gündeme geliyor, sebebi de şu: Piyasaya TL verse dövize kaçıyor, TL vermezse faiz oranları yükseliyor, bankaların borçları daha da katlanarak artıyor. Dolayısıyla bir bıçak sırtı durumu olduğu için Merkez Bankası son başvuru mercii pozisyonunu kaybediyor. Gelişmekte olan ülkelerde böyle bir sorun ortaya çıkmış değil; çünkü kredibilite sorunu yok. Ben bir ölçüde böyle görüyorum. Teşekkür ederim.

Başkan - Türkiye'nin IMF ile yaptığı 17'nci Stand-by Anlaşmasında net iç varlık hesabına bağlı bir emisyon hacmi öngörülmüştür. 1999 yılında yapılan eski anlaşmada bu 1.2 katrilyon liradır, ancak bu rakam, "net iç varlık" dediğimiz ve Merkez Bankası'nın piyasayı fonlayacağı rakamdır. Bu sadece bir günlük performans göstergesi değildi, üç aylık performans göstergesiydi. Fakat alınan tedbirler neticesinde, piyasanın ihtiyaç duyduğu likit, o anda herhalde verilmediği için, Türkiye'de öncelikle likidite krizi yaşandı ve arkasından likidite krizi, ekonomik krize doğru hızla yol aldı; sayın Hocamızın söylediği gibi, kaçınılmaz bir şekilde geldi. Sorun, sadece likidite krizi değil, onun da öncesi var. Kur makası, Ağustos ayından itibaren zaten açılmaya başlamıştı ve dış ticaret açığımız önemli boyutlara çıkmıştı. O bakımdan belli bazı faktörlerin de beslemesiyle likidite bir ölçüde bunu tetikleme görevi üstlenmiş oldu. Buyurun.

Fevzi Öztürk - Genellikle olaylara iktisadi açıdan bakıyoruz, fakat Sayın Hocamızın belirttiği gibi olayın bir de taviz yönü var. Özer Hocam konuşmasının bir yerinde söylediler, "güçsüz bir Türkiye birçoklarının işine gelecektir." Örneğin, ben kendi adıma uzun vadeli düşündüğüm zaman borsanın 6 aylık süreçte tekrar bir ralliye başlaması, veya piyasaların yerine gelmesinden ziyade şöyle düşünüyorum: IMF'ye verilen, ek niyet mektuplarında bazı yerlerin özelleştirilmesi konusu vardı. Kasımla beraber veya Kasım'dan önce bu özelleştirmelerin bazılarında aksamalar oldu, örneğin hepimizin bildiği Bor madenlerinde.

Biraz araştırdığımızda Bor madenlerinin işlenmiş değerinin birkaç trilyon dolarlarla ifade edildiği basına yansısı ve benim ulaştığım bilgilere göre de öyle. Acaba Türkiye bu IMF, Dünya Bankası veya diğer dış politikalarla bir yerlere mi götürülmek isteniyor? Çünkü zayıf bir Türkiye birçoklarının işine gelebilecek.

Hocamızın buyurdukları üzere, gündemde 15 tane yasa var. Örneğin Şeker Yasası ve diğer yasalar. Ben, başta Özer Hocam olmak üzere, diğer hocalarımın olaya bu açıdan bakışlarını öğrenmek isterim.

Özer Ertuna - Ülkelerin kendi çıkarları peşinde koşması çok doğaldır. Başkaları kendi çıkarları peşinde koşuyor diye kınamıyorum, biz de kendi çıkarlarımız peşinde koşalım diyorum.

Jeopolitik durumu çok önemli olan bu topraklar üzerinde her ülkenin kendi hesapları vardır. Bazı ülkelerin hesaplarıyla bizimkiler bağdaşabilir de, ancak aklımızı kullanıp, bizim oyuna gelmememiz lazım, kendi çıkarlarımızı kollamamız lazım. Osmanlı'dan beri, Cumhuriyet döneminde de bu durum böyle gitti, o dönemi çok iyi incelemek lazım. Mesela bugün anlamadığım bir nokta var, herkes hemfikir, "Türkiye çok ciddi borç seviyelerine yükseldi, bundan sonra daha borçlanmamak lazım" diye herkes söylüyor; ama biz kurtuluşumuzu borç almaya bağlıyoruz.

Sultan Abdülmecit'in şöyle bir lafı var: "İstikraz (borçlanma) yapmamak için çok gayret sarf ettik, lakin ahval bizi istikraza mecbur kıldı" der. Şu anda aynı rüyadayız. Arkadaşın endişelerini paylaşıyorum; ama bizim kendi çıkarlarımızın peşinde koşmayı öğrenmemiz gerekir, bu çok önemli.

Memduh Hacıoğlu - Küçük bir katkıda bulunmak istiyorum. Hocam konuşmasının başında söyledi; bugünün dünyasında silahla savaş yok, savaşın tanımı sanıyorum ekonomik. Biz bütün bu dış kaynakları çarçur ettiğimiz sürece, onlara kabahat bulmamız "IMF, böyleydi, Amerika şöyle, Avrupa, Almanya böyle" dememiz çok yanlış. Biz hesabımızı iyi yapalım, önemli olan o.

Ercan Uygur - Konuşmanın başında şunu söyledim: Türkiye "çaremiz yok, mahkumuz" deyip IMF'ye gidiyor 1999'da. 2000 yılında bir program uygulaması başlıyor ve tabii ki IMF yönlendirmesiyle uygulanmış bir program; yani oluşumunda IMF'nin yönlendirmesi var.

Özer Ertuna:
"Ülkelerin kendi çıkarları peşinde koşması çok doğaldır. Başkaları kendi çıkarları peşinde koşuyor diye kınamıyorum, biz de kendi çıkarlarımız peşinde koşalım diyorum."

Şu soruyu sormamız lazım: Biz niye IMF'ye gidiyoruz? Gitmeyelim; yani IMF'yi, veya dışarıdan birilerini şahsen çok eleştiriyoruz; ama IMF'yi eleştirerek bu sorunun yükünü üstümüzden atamayız, bunun kabul edilmesi lazım. "Kahrolsun IMF!" Sonra? Sonra yurtdışından bir meslektaşımızı ithal ediyoruz. Niye? Yurtdışından borçlanabilecek diye ve halk desteği yüzde 80 diyorlar. Bir yandan "aman borçlanalım, başka çaresi yok, mahkumuz" deyip IMF'ye gidiyoruz, sonra da IMF'nin kendi kuralları var "şunu şunu yapacaksın" diyor. Biz bunu eleştiriyoruz; ama bunu eleştirmekle iş bitmez, IMF'yi eleştirmekle bu işin yükünü Türkiye toplumu üzerinden atamaz, siyasetçisi atamaz, bürokrati atamaz. Gerçekle yüz yüze gelmek gerekir. Gerçekle yüz yüze gelmek de IMF'yi suçlayarak olmaz. IMF'yi eleştirelim; ama önce çuvaldiz meselesi var. Teşekkür ederim.

Umut Ünal - İki kısa sorum olacak; biri Özer Hocama. Özer Hocam konuşmasında, "işçiyi işten çıkarmama formülleri üretmeliyiz" dedi, fakat buna paralel olarak şuna değinmek istiyorum: Sayın Devlet Bakanımız "sıfır zamda kararlıyız, gerekirse işçi çıkartırız" diyor. Biz ülke olarak işçimize, memurumuza zam yapabilir miyiz, buna gücümüz var mı, yoksa sıfır zam bizler için daha mı doğru olur?

İkinci sorum da, artık savaşların bile ekonomik olduğu bu yüzyılda, biz mi, hükümet mi, veya başımızdaki büyükler mi ekonomi konusunda çok vurdumduymaz, duyarsız davrandı? Bunları öğrenmek istiyorum.

Özer Ertuna - İşçi çıkartmayı kesinlikle durdurmamız lazım; çünkü üretim yapmazsak problemimizi büyütmekten başka bir şey yapamayız, problemimiz büyüdükçe büyüyor. Sıfır zam dediniz, ben daha da ilginçini söyledim, "bir şirket bu ortamda gelirini yüzde 10 kaybettiyse, ücretlerini de yüzde 10 eksik ödesin" diyorum; ama ilişki kopmasın, üretim durmasın. Bu mümkündür, bunu yapan küçük şirketlerimiz var zaten Türkiye'de. Bazı şirketler kasasını açtı, "ne toplarsak akşama paylaşacağız" dedi. Bunu, işveren ile işçiyi bir odaya koyup, bu akşamdan itibaren bu sonuca vardırılmaz lazım; çünkü biz bu girdaba girersek, işçi çıkartma talebi kısacak, şirketler daha az çalışacak, bu da yeni işçi çıkartmaları besleyecek.

Bütün Avrupa'nın gazeteleri büyük man-

şetler atıyor "Türkiye büyük bir depresyona giriyor" diye, çok kişi de çok hoşlanıyor bundan ve "yüzyılın fırsatı geliyor" diyorlar. Biz bunu durdurmak mecburiyetindeyiz, gerekirse yüzde 10 ücret düşüklüğü yapacağız; ama tabii şirket gelirinden kaybettiyse. Şirket bir taraftan kazanacak, bir taraftan işçisine az para verecek, bunu kastetmiyorum. Muhakkak bir çözüm bulmamız lazım.

Hükümet ilginç bir şekilde yönlendiriliyor. Nasıl Abdülmecit yanlış telkinlerle inandırıldıysa, biz de yanlış telkinlerle inandırılıyor. Türkiye güçlü bir ülkedir. 1930'da kişi başına milli gelirimiz kişi başına 45 dolardı, 12.6 milyon nüfustuk, bütün demiryolları devletleştirildi, ona yarısından çok ekleme yapıldı. Borçla değil, bunlar milli kaynaklarla yapıldı. Bugün Türkiye'nin kişi başına milli geliri 3.000 dolar ve 60 milyon insanız. Türkiye bugün çok güçlüdür, dünyanın en güçlü ülkelerinden olmaya namzettir, aklını başına devşirdiği takdirde. Bugünkü en-korkunç telkin, IMF'ye gidiyoruz; çünkü telkinlerle ikna olduk, "biz dış borç olmadan, dış kaynak olmadan adam olmayız" diye. Bunu üzerimizden atmamız lazım, bunu atmazsak bu işi yapamayız. Dış borçla bir yere gidilmez, zaten artabileceği kadar arttı, daha çok arttıramasınız, ödeme planlarını yapmanız lazım.

Başkan - Sayın Hocam, teşekkür ederim. Arkadaşımın sorduğu sıfır zam konusu 480 bin kamu işçisini kapsayan bir konuyla ilgiliydi, dolayısıyla öyle bir öneri ortaya çıkmıştı. Tabii özel kesimde çalışan işçilerin, belirttiğiniz gibi, işçi-işveren bir araya gelip, belli maaş kısıntıları dahil olmak üzere konuşmaları mümkün. Kamudakiler için 2001 yılını talihsiz bir yıl olarak görüyorum. Kamuda bugün için 480 bin işçinin toplu sözleşme yapma yılıdır, dolayısıyla görüşmeler halen devam etmektedir, ortaya böyle bir durum çıkmıştır. Kamuda çalışan işçilerin sayısının ne kadar fazla olduğu ve alınan ücretlerin memur maaşlarıyla mukayese edildiğinde ne kadar farklı olduğunu dikkate aldığımızda konuyu takdirlerinize bırakıyorum. Sayın Hocam da birkaç ilave yapmak istiyorlar; buyurun.

Ercan Uygur - Sıfır zam, nominal zam değil, sıfır reel zam; yani enflasyon kadar zam denilmek isteniyor, belki yanlış anlaşılıyordur, onu söylemek lazım.

Başkan - Teşekkür ederim, buyurun.

Ercan Uygur:
"IMF'yi eleştirmekle bu işin yükünü Türkiye toplumu üzerinden atamaz, siyasetçisi atamaz, bürokrati atamaz. Gerçekle yüz yüze gelmek gerekir."

Musa Öztürk - Her ekonomik krizde IMF'ye sarıldığımız gibi, şu an ülkemde tek bir amaç var; Avrupa Birliği'ne üye olmak. Dışarıdan yardımla bazı işlerin yürümeyeceğini aslında hepimiz çok iyi biliyoruz.

Ben dördüncü sınıfta İktisadi Entegrasyon diye bir ders aldım. Bu derste, iktisadi entegrasyonun ülkemize getireceği faydalardan bahsedildi, grafiklerle, analizlerle bunlar bize gayet iyi anlatıldı; ama bir hususu algılayamadım. Hocama soruyorum, diyor ki; "bildiğimiz arz-talep eğrileri var, ülkenin kendi arz eğrisi var, bu malı bu kadar üretebiliyor, dışarıdan bu malı iktisadi entegrasyonla ithal ettiğimiz zaman ülke içi üretimi kapatıyoruz; ama biz bu malı dışarıdan daha ucuza ithal ediyoruz. Bu şekilde halkımızın maddi refahı artıyor; ama biz bu malı içeride üretmiyoruz" Düşünüyorum, "hocam bu bizde bağımlılık yaratmıyor mu?" dedim. Hocam da "bu derisi keyfimden anlatmıyorum" dedi. Bu ders niye anlatılıyor, merak ediyorum.

Özer Ertuna - Herkesin düşünmesi gereken konular bunlar. Geçen sene galiba Mayıs ve Haziran ayında Fransa'da başlayan "Post Ottoman Economics" diye bir akım var. Bir öğrenci hareketi olarak başladı. Fransa'da, Milli Eğitim Bakanlığı bunu çok ciddiye aldı, komisyon kuruldu ve inceleyiyor. Ekonomide bugünün problemleri o kadar hızlı büyüdü ki, elindeki mevcut çözümler maalesef, 17-18. Yüzyılların çözümleri. Onun için çok geride kaldı, öğrenciler harekete geçti. Bunu internette inceleyin, hoşunuza gidecek; bu konuda herkes kendi kararına varsın.

Başkan - Teşekkür ederim Sayın Hocam. "IMF'ye mahkum muyuz, değil miyiz, ya da uluslararası kuruluşlarla ilişkilerimizi hep askıya alıp, tamamen içe kapalı bir hale mi gelelim?" konusu galiba tartışılmaya çalışılıyor. Zaten küreselleşen bir dünya var diyoruz, buradan yani, uluslararası mali kuruluşlardan ve diğer ülkelerden kendimizi soyutlamamız mümkün değil. Ancak borçlanma çok vahim boyutlarda olmadığı sürece, herhangi bir ülkeye çok da fazla bir zararı olmaz. Sadece; vade konusu ve gayri safi milli hasıla içerisindeki payı ile orantılı şekilde borçlanmanın, hem uluslararası seviyedeki ticari ilişkilerin gelişmesi açısından, hem sosyal münasebetler açısından olumlu olduğunu söylemek istiyorum. Ancak Maastricht Kriterleri'nde, Av-

rupa Birliği üyesi ülkelerle ilgili bir nokta var, gayri safi milli hasılanın yüzde 60'ını geçmesi lazım. Fakat şu an bizde bu rakam yüzde 75'ler seviyesine gelmiştir. Burada asıl sorun olan budur.

İkinci bir nokta, bu borçların ve özellikle iç borçların kısa vadeli oluşudur. İç borçlarla ilgili olarak da, kamunun, borçlanma gereğinden kaynaklanan bir borç yükümlülüğü var. Bu bankacılık sistemini farklı alanlara yönlendirebiliyor. Bankacılığın asıl fonksiyonu; özel kesim için tasarrufların piyasalarda emre amade olarak tutulması, uygun koşullarda özel kesime, reel kesime verilmesidir. Oysa bankalar bu defa kamuyu finanse eder hale gelmiştir, bir nevi dışlama etkisi yaratmıştır ekonomide; yani özel kesim bu fonlardan kullanma imkânı bulamamıştır hiçbir zaman. Dolayısıyla borçlanmadan o kadar korkmamak lazım, fakat vahim boyutlara geldiği zaman tedbirler almak lazım ve o noktaya gelinceye kadar da, kamu harcamalarımızla, kamu gelirlerimizi çok dengeli bir şekilde götürmemiz lazım. Bu da şu demek: Kendi işlerimizle ilgili olarak yapacağımız tasarruflarda, gelirimizi ve harcamalarımızı ona göre ayarlamamız gerekir diye düşünüyorum. Buyurun.

Nurcan Bulut - Sayın Özer Beye bir sorum var, IMF'den bahsediyoruz, her zaman IMF'ye borçlandırıldığımızı söylüyorsunuz. Peki, Türkiye inansa ve IMF programlarını reddetse, -likidite sıkıntısından bahsediyoruz- parasız bir ortamda bunu nasıl yapabiliriz, Türkiye varlıklarını harekete geçirebilir mi? Şöyle bir söz vardır: "Bir Türk, iki Japon'a; iki Japon, bir Türk'e bedeldir." Biz sosyal olarak bunu sağlayabilir miyiz ve IMF'siz dışarıdan, mesela Japonya'dan, başka bağımsız yerlerden kaynak sağlayabilir miyiz?

İkinci sorum ise Sayın Gülsün Yay'ın sözleşmesiyle ilgili. Gülsün Hanım, "BDDK'nın Yasası erken çıktı, fakat bu geç devreye sokuldu; yani bir aksama söz konusu" dedi ve "işleri acele yaparak sanki bankalarda herkes suçlu konumuna düştü, bir panik havası yaşandı" diye görüş belirtti. Peki, şu an 15 yasadaki bahsediliyor, 7'si Meclisten geçti. Bunlar aynı şekilde Türkiye'de tepeden inme, ani etki yaratmıyacak mı? Bunun sosyal etkileri ne olabilir?

Özer Ertuna - Biz burada kendimizi suçlamaya çalışıyoruz. Biz, IMF'ye kendimizi teslim

Özer Ertuna:
"Dış borçla bir yere gidilmez, zaten artabileceği kadar arttı, daha çok arttıramazsınız, ödeme planlarını yapmanız lazım."

oluyoruz. IMF de başarılı olmak mecburiyetinde, hele Türkiye konusunda; çünkü IMF'nin itibarı çok düşük, hiçbir ülkede başarılı olamadı. Bir ara çok heveslendi, 2000 Programıyla "Türkiye'de başarılı oluyorum" diye. Bizim de güvencemizdi o "IMF bizi epey bırakamaz; çünkü son ümidi de kırılmış olacak" diye.

Yanlı bir yoldayız, kendimizi tanıyamıyoruz. "Kendimizi tanıyalım, bilelim" dedi Uygur arkadaşım. Çok doğru, kendimizi tanıyalım, bilelim. Biz, dostun, düşmanın telkiniyle değil, kendi gerçeklerimizle yüz yüze kalalım. O zaman göreceğiz ki, biz IMF'yi bile başarılı kılabiliriz Türkiye'de; ama onlara "acaba IMF ne ister? Onların istediğini götürelim" endişesiyle program götürmeyelim. Biz onlara adı milli olan değil, gerçek milli program götürülim. Şu andaki Milli Programa, niçin "Milli Program" dendi? Onu bir düşünelim. Milli mi? Hayır, gerçek bir milli program götürülim. O zaman IMF destek verecektir; çünkü o da muhtaçtır başarılı olmaya. Biz IMF'ye bile haksızlık ediyoruz, onları bile yanıltıyoruz, aciz olduğumuz imajını veriyoruz. Memduh Bey çok güzel söyledi, Türkiye neredeyse sıfırdan başlayacak, neredeyse yeniden yapılacak; ama bunu yaparken kendi gücünü ortaya koyacak, artıları nelerdir, eksileri nelerdir diye. Eksilerini yok edici, artılardan güç alıcı bir programla ortaya çıkacaktır ve bunu yapabilir. 'Zavallı IMF' bizim yüzümüzden perişan olmaz.

Gülsün Yay - Sayın Hocam "kendimizi tanıyalım" diyor. Çok doğru, fakat kendimizi tanıırken, çok hoş tablolar çıkmıyor ortaya. Devletiyle, özel sektörüyle, bankalarıyla ciddi yapısal sorunlar yaşamamızın altında yatan etken müthiş 'yolsuzluk' olgusu. Dolayısıyla kendimizi tanıırken de realist olmamız gerekiyor. Sürekli birilerini suçlamakla bu iş olmuyor. Kendini tanımak, rasyonel olmak ve de çözüm üretirken rasyonel olmak gerekiyor; ama dışarıdan yardım alırken de korkmamacaksınız. IMF'yle sanıyorum bir tartışma ortamında programlar yapılıyor. O tartışma ortamında herhalde yetişmiş birtakım bürokratlar veya politikacılar birtakım hususları tartışmıyorsa hatadır. Ben tartışacaklarını düşünüyorum doğrusu.

Dolayısıyla arkadaşın sorusunun cevabı olarak şunu söyleyeyim: Türkiye'nin ciddi ya-

pisal problemleri var. Bu yapısal problemlerin altında biraz evvel sözünü ettiğim yolsuzluk problemi de ciddi boyutta. Dolayısıyla bu yasa-ların çıkması, yapısal sorunların çözümünde gerekli ama sıkışmış durumda. Yani Türkiye keşke bunları başkaları dayatmadan, kendisi zaman içinde yapsaydı. 15 yıldır ülke özelleştirmeyi tartışıyor, yapamıyor. Demek ki, birtakım konular zamanında yapılmayınca kriz haline dönüşüyor. Yapısal problemler, "bugün 15 günde 15 yasa çıkarmak" deyip kavgaya tutuşturduğumuz bir ortamı oluşturuyor. Neden? Vaktinde yapılmadığı için ve zamana yayılması gereken konuların sonuçta bir aya toplanması gibi bir durumla karşı karşıya kaldığımız içindir problemlerin çıkışı.

Başkan - Teşekkür ederim, buyurun.

Şerafettin Özcan - Şu an yaşadığımız ekonomik krizin orijini bankacılık sektörü var. Bankalar Kanununa göre görevlerini yerine getiremeyen ve mali bünyeleri bozulan bankalar Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) devrediliyor. Bu kriz içerisinde bu bankaların mali bünyeleri daha da bozuluyor. Bu durumdaki bankalar TMSF'ye devredilmek zorunda mıdır? Bankaların düze çıkarılması için başka bir alternatif olabilir mi? **Ercan Beye soruyorum.**

Ercan Uygur - Çok zor bir soru. Şöyle bir durum saptaması yapalım bankalarla ilgili olarak ve durumun ne kadar vahim olduğunu görelim. Bankalar 2000'de aylık yaklaşık yüzde 2.5 ortalama faizli, üç yıl ve bir kısmı 5 yıl vadeli tüketici kredisi verdiler, buradan zarar yazdılar. Bir tahmine göre 3-4 milyar dolar buradan zararları var. Bankalar 2000'de düşük faizli, uzun vadeli, yaklaşık 2 yıla yayılan vadeli tahvil aldılar Hazine'den, buradan zarar yazdılar. 6-7 milyar dolar zarar var deniliyor. Bankalar üçüncü olarak, açık pozisyonları nedeniyle zarar yazdılar, orada bir tahmin duymadım; ama bunların toplamının 12-13 milyar dolar olduğu tahmin ediliyor.

Şunu da söyleyeyim: Bankacılık kesiminin, galiba Bankalar Birliği'nin yaptığı bir araştırmaya göre 10-11 milyar dolar civarında sermayesi var; yani sermayelerinden çok, 2000 yılında, söylediğim 3 nedenle zarar etmişler. Şimdi ne olacak bu bankacılık sistemi? Bu rakamları ben biliyorum, ben biliyorsam, yurtdışından borç verenler daha da yakından takip ediyor, onlar da biliyor.

Gülsün Yay:
"Devletiyle, özel sektörüyle, bankalarıyla ciddi yapısal sorunlar yaşamamızın altında yatan etken müthiş 'yolsuzluk' olgusudur. Dolayısıyla kendimizi tanıırken de realist olmamız gerekiyor."

Devlet ne yapacak? "Batsın" diyebilir mi? Galiba demesi çok zor. O zaman toplam olarak alırsak, pek bankacılık sistemi de kalmayacak. Şu anda TMSF'de olan bankaların, şu andaki zararlarının -ki onları kapatmak için kısa vadeli borçlanıyorlar- yaklaşık 10 milyar dolar olduğu söyleniyor. Bu ne olacak, bunu kim kapatacak? Kamu bankaları; yani Ziraat Bankası, Halk Bankası kapatacak. Onların zararlarının 12-13 milyar dolar olduğu söyleniyor, devlet şimdi onların karşılığında tahvil verdi, Merkez Bankası'ndan paraya çevirebiliyorlar. Onun karşılığında da para yaratılmış oluyor. Dolayısıyla bir miktar parasallaşma, finansçıların deyimiyle monetizasyon olması da kaçınılmaz görünüyor, o ne olacak? Bunun üstüne daha Hazinesin borcunu eklemedik, kaç milyar dolar bilmiyorum; ama korkutucu rakamlar var. Ayrıca bunun üstüne şunu ekleyin: 2000 yılı sonunda 114 milyar dolar Türkiye'nin dış borcu var. Bunun yaklaşık 29 milyar doları kısa vadeli; yani 2001 yılı içinde ödemesi lazım. Bunun için de bankaların açık pozisyonu var, bir miktar Hazinesin var; ama çok büyük bir kısmı özel sektörün. Böyle bir bankacılık sistemiyle ilgili "şunu yaparım" demek kolay değil, onun için sorunuz zor, onun için insanlar kıvrıyor "ne olacak?" diye. Açık bir cevabım yok.

Başkan - Efendim, bu konuda Fona devredilen 13 tane banka oldu. Bunların satışıyla ilgili işlemler, prosedürler devam ediyor. Yalnız bunların "Fona devredilmeden önce rehabilitasyonu mümkün olabilir mi?" konusu üzerinde durmak lazım. Fona bankaları hemen devretmek çok iyi bir çözüm değil gibi geliyor bana. Sebebi de; şu anda Fon bünyesinde bulunan 13 tane bankanın satışında bazı zorluklar var. İkincisi, bunların toplam zararları var, 10 milyar dolar civarında. Bir de bunların cari giderleri var, günlük giderler ve bu yılda 1 katrilyon ediyor; yani her geçen zaman, hem Türk Lirası bazında zararlarını artırıyor, hem günlük cari masrafları, elektrik, su, maaş dedüğümüz giderleri 1 katrilyon lira gibi bir boyuta ulaşmış ve her gün zarar yazıyor.

Dolayısıyla bankanın Fona devredilmesi en son düşünülecek bir hadise olmalı. Mümkün merteye, denetimler sonucu eğer bir bankanın mali durumu tehlikeye düştüğü görüldüğünü veriyor ise öncelikle rehabilite edilmeli. Nasıl yapılmalı? Bugün bizim banka-

cılık sistemimizde oldukça büyük miktarlarda iştirakler var. Bankacılık sistemi, biraz önceki konuşmalardan da dinlediğimiz gibi bankacılık fonksiyonunu yerine getirmekten çıkmış durumda. Ne yapıyor? Ya kendi iştiraklerine, şirketlerine kredi açar hale geliyor, ya da kamuyu finanse eder hale geliyor. Tabii burada ilk akla gelen iştiraklerini devletin satın alarak, ya da kamunun bir şekilde iştiraki sağlanarak -yeni KİT'ler yaratmak anlamında değil- bunları da hemen elden çıkartmak koşuluyla, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu sistemi dışında başka iyileştirici tedbirleri alıp, en son çare olarak Fona devretmek lazım. Fonda da bu tür bankaları çok fazla yaşatmamak lazım, kapatmak lazım, şubesiyle, bütün varlığıyla eğer satamıyorsanız, kapatmak lazım.

Cem Sarı - İktisadi tartıştık, istikrar tartıştık, Türkiye'yi tartıştık, çeşitli teorilerimiz vardı, Özer Bey yedi maddeden oluşan kendi programını sundu bize, haber alma özgürlüğümüzün kısıtlandığından, yapılabileceklerden, yapılanlardan bahsettik, bunların hepsi çok doğru. Burada ve belki başka yerlerde yapılan bu konuşmaları eğer beyne benzetirsek ve biz beyin takımıysak, beyin takımının söylediklerini siyasetçiler uygulamıyor; yani vücudun ayakları, başka şekilde, başka yöne gidiyor. Bunun dışında halka ulaşabilen kesim yine siyasetçiler olduğu için onları dinleme ihtiyacı duyuyorlar; ama doğru, ama yanlış.

Deprem olduğu zaman jeofizikçiler öne çıktı, daha sonra "en seksi erkek" seçildiler bunlar. Şimdi iktisatçılar var, bakalım bunlar ne olacak; ama benim merak ettiğim, bir karnada halk var, beyin takımı var, vücudun ayakları var ve diğer kesim var. Bunları birbirine nasıl yaklaştıracamız? Halk siyasetçileri değil de beyin takımını nasıl dinleyecek, yapması gerekenler neler? Bunu bir dikkörtgen olarak düşünürsek, bunlar birbirine nasıl yaklaşacaklar?

Başkan - Teşekkür ederim. Bunu Sayın Hocalarımızdan kimler cevaplamak isterler? Özer Hocam, galiba size yeniden ihale ediliyor.

Özer Ertuna - Benimki program değil, ilkelerydi ve bir maddesi de uzlaşma sağlamaktı; ama şu anda sizin sorunuz çok daha zengin, uzlaşmanın ilerisinde. Türkiye, hepimizin çabasını elde etmeden düzelemez.

"Ama nasıl?" diyor arkadaş. Türkiye'de belki bu krizin en büyük artışı bir uyanma

Doğan Cansızlar:
"Bankanın Fona devredilmesi en son düşünülecek bir hadise olmalı.

Denetimler sonucu eğer bir bankanın mali durumu tehlikeye düştüğünü görüldüğünü veriyor ise öncelikle rehabilite edilmeli."

var, her gece bir yerde insanlar toparlanıyor, "örgütlenebilir miyiz?" diyorlar, "acaba duyurabilir miyiz lafımızı?" diyorlar; ama her vatandaş olarak, sivil toplum örgütleriyle, veya kendi başınıza bir şeyler yapın. Hiçbir şey yapamayacaksınız, fikrini beğendiğiniz insanlara destek olun, onları yüreklendirin, teşekkür edin, veyahut da fikrini beğenmediğiniz insanları ikaz edin, televizyonda seyrettiğiniz bazı insanları çok ters buluyorsanız yazın, bir şeyler yapın.

Ben de bilmiyorum çözümü; ama hepimize düşen görev var. Hepimizin bir yol aramamız lazım ve ülkeye sahip çıkmamız lazım.

Başkan - Teşekkür ederim Sayın Hocam. Şimdi son bölüme geçiyoruz. Bu bölümde hocalarımızdan, 2'şer dakikayı geçmemek kaydıyla bir toparlama konuşması yapmalarını rica edeceğiz. Buyurun Sayın Hocam.

Gülsün Yay - Bu yeni programda en temel unsurun 'finansal kesimin yeniden yapılandırılması' olacağını düşünüyorum. Finansal kesimin yeniden yapılandırılmasıyla ilgili hiçbir soru gelmedi, ben de açmadım; ama çok kısaca şunu söyleyeyim: Kamu bankalarının durumu var, özel bankaların durumu var, Fondaki bankaların durumu var. Yeniden yapılanma bu süreç içinde, Ercan Hocamın da söylediği gibi kolay değil; ama yapılacak işler de var ve sanıyorum yavaş yavaş da başlatıldı. Kamu bankalarının banka sistemi dışına çıkarılması ve Merkez Bankası ile Hazine'nin kamu bankalarının hesabını kapatmak üzere kâğıt verme olayı var. Bu bir yöntem, geçmişte uygulanmış bir yöntem.

Özel bankalar için yapılacak işlemin iki boyutu var; bir tanesi finansal yapılanma, bir tanesi işlemsel (operasyonel) yapılanma. Kısa vadede yapılması gereken finansal yapılanmadır. Risk yönetimini öğrenmeleri gerekiyor, maliyetleri düşürmek için şube sayılarını azaltmaları gerekiyor, kârlılığı bir an önce artırmaları gerekiyor. Birçok yöntem var ve bunların hayata geçmemesi için hiçbir sebep yok. Kriz var diye "her şey bitmiştir, hiçbir şey yapılamaz, Türkiye tek başına kalmıştır" gibi bir durumun olduğunu zannetmiyorum. Türkiye, başına gelen bu kötü problemleri çözecektir. Bunun için de akıllı politikacılara ihtiyaç var, ne yazık ki orada ciddi problemler var.

Ercan Uygur - Gelecekte bahsedeceğim, iki dakika yetmez tabii; ama gelecekle ilgili

1-2 husus söyleyeyim. Öğrenci ağırlıklı bir dinleyici kitlesi olduğu için şöyle bir şey söyleyeyim: Amerika'da mastır ve doktora öğrencilerine 1990'ların başında bir anket uygulanmış ve "en çok hangi iktisatçıları seviyorsunuz?" diye sorulmuş. Birinci sırada Keynes, ikinci Arrow, üçüncü Marks, dördüncü Friedman diye bir sıralama çıkıyor, çok şaşırılmışlar. Amerika'da mastır ve doktora öğrencileri, ki bunların yüksek gelirli işleri aşağı yukarı hazır sayılır, buna rağmen daha monetarist olanı, yaklaşımı eleştiren Keynes birinci geliyor, Marx radikal bir iktisatçı üçüncü geliyor. "Bu nedir?" diye sonucu merak edip ikinci bir anket yapmışlar. Onları tercih etmelerindeki ilk neden şu: "Onlar görüşleri ne olursa olsun, gelecek konusunda öngörülerde bulundular ve öngörü yapmaktan korkmadılar." Öğrencilerin verdiği cevap bu, onun için ben hep oradan cesaret alarak, geleceğe ilişkin bazı sözler söylememiz gerektiğini düşünüyorum.

Ben iki konuda, iki tahminimi söylemek istiyorum. İyimser senaryoya göre, bence kur artışı, şu ana kadar ki gelişmeleri de dikkate alarak, sene sonunda yüzde 100 dolayında olacaktır. Bunun yüzde 75-80'ini zaten bulduk. Bu yaklaşık yüzde 100 falan olur iyimser senaryoya göre. Buradan da, bu kriz sonrası ekonomilerde kur artışından, fiyat artışına yansıma oranı denilen, geçiş oranı denilen etki, kriz sonrasında çok önemli. Eğer birebir, veyahut birebire yakın olursa, o ekonomi maalesef hiper enflasyona gidiyor.

Türkiye'de iyimser senaryoya göre, şu anda en azından böyle bir risk görünmüyor; ama o kur artışından, fiyat artışına olan etki Türkiye'de oldukça yüksek, yüzde 60-65 dolayında. Buna dayanarak ben, enflasyonu da yüzde 60-65 dolayında tahmin ediyorum.

Eğer, başka ülkelere bakarsanız, bu kur artışından enflasyona yansıma oranını; örneğin Tayland'da yüzde 25 görüyorsunuz. Kur artışı yüzde 80'i filan bulmasına rağmen, enflasyon çok çok düşük kalmış. Brezilya'da öyle, Meksika'da yüksek, bu yansıma oranı yüzde 45 dolayında olmuş. Türkiye'de maalesef geçmişten beri bu oran yüksek. Onun için de hiper enflasyon riski var; ama iyimser senaryoya göre olacağını sanmıyorum.

Büyüme konusuna gelince, yeni program yüzde 2-3 dolayında reel ekonominin gerile-

Gülsün Yay:
"Özel bankalar için yapılacak işlemin iki boyutu var; bir tanesi finansal yapılanma, bir tanesi işlemsel yapılanma. Kısa vadede yapılması gereken finansal yapılanmadır. Risk yönetimini öğrenmeleri gerekiyor."

mesini öngörüyor. Bu çok iyimser, bu söylediğim senaryonun tutması için tahminler yüzde -5, -7 dolayındadır. Bu maalesef bir ölçüde kaçınılmaz görülmektedir. Dış dengenin sağlanması için IMF'nin yönlendirmesinin kaçınılmaz olduğunu dikkate alırsak; daha kötümser senaryolar da var. İşte bir soruda Dornbush'un kötümser senaryosu da belirtilmişti. Başka kötümser senaryolar da söylendi; örneğin UNCTAD'ın açıklamasında var; ama iyimser senaryo yürüyebilir gibi geliyor, fakat tekrar bir kere daha vurguladığım hususu söylemek istiyorum, "Türkiye'nin maalesef küçülmesi kaçınılmaz görünüyor".

Memduh Hacıoğlu - Sanıyorum bu program, çerçeve olarak, son 10-11 yılın Türkiye'sinin kötü tecrübelerinin tekrarlanmayacağı bir program gibi görünüyor. Fakat bir unsur var; siyasi iktidarların bu programın ne kadar arkasında olacağı, ne kadar destek vereceği. Aynı zamanda siyasetçiler; böyle bir program neticesinde kaybının ne olacağını iyi hesaplamalı. Eğer bu program başarılı olursa, Türkiye'deki siyaset sınıfı değişecektir, bu kaçınılmaz bir gelişme; çünkü artık arpalıklar bitiyor, devlet rantı bitiyor, devlet kapısı kapanıyor. Sanıyorum bunun takipçisi olmak da bizim görevlerimizdir. Genç arkadaşına bunu söylemek istiyorum; yani kim yapacak? Sabah kalkıp da aynaya baktığınızda kimi görüyorsanız o yapacaktır, hepimiz birlikte yapacağız.

Özer Ertuna - Türkiye'de ne olacağı, ne yapılacağına bağlıdır. İyi şeyler yapma ümidi taşıyorum; çünkü diğer senaryolar hiç hoş değil, endişeliyim; çünkü çok acemice yapıyoruz bazı şeyleri. Çıldırılmış bir piyasaya, döviz kurunu saptama görevi verdik, hiçbir açıklama yapmadan, hiçbir ikaz yapmadan. Döviz kuru ikiye fırladı, ertesi gün park yerlerinin fiyatı ikiye fırladı, ispanağın fiyatı ikiye fırladı, her şeye yansıyordu.

Amaç dövizin pahalılaştırılması, Türk parasının ve böylece yerli malların, yerli malla yapılan şeylerin ucuzlatılması, ihraç edilebilir malların ucuzlatılmasıydı. Ama tamamen ortam boş bırakıldı. Onun için maalesef bu acemiliklerle biz hiper enflasyonu gerçekleştirme başarısı bile gösterebiliriz. Şunu söyleyeyim, bu başarıyı gösteremeyeceğiz; çünkü ücretleri bağladığımız anda hiper enflasyon olamaz; çünkü insanların hepsini ölüme terk edemezsiniz.

Mali sektördeki 1-2 endişemden bahse-

deyim. Ben devamlı ümitliyim; ama ayrılrken biraz da endişelerimi söyleyeyim, çok ciddi bir endişem var. Şu anda yabancılar Türkiye'yi çok ucuza ele geçirecek duruma geldi. Borsamız çok ucuz, birkaç milyar dolarla ele geçirebilirler. Bu yeni bir gelişme de değil. Meksika kriz yaşadığı zaman ekonomisinin yüzde 60'ını yabancılara kaptırdı ve Türkiye'de bu endişe var. Çok düşük fiyatlara, çok ucuza Türkiye'de hem borsamız, hem sanayimiz ele geçirilebilir. Bunun çözümünü hepimizin düşünmesi lazım.

Bir arkadaşımızın bir lafı vardı, onu cevaplandıramadık; kanunlarda acele etmemek lazım. Özellikle özelleştirme gereken kanunlarda acele edilmemesi gerekiyor. Bankacılık sektöründe, şu anda kamu bankalarının özelleştirilme çabasını anlamak mümkün değil; çünkü özel bankalar özel değil. Özel bankaların bütün pasifleri kamunun güvencesi altında. Daha önce özelleştirdiğimiz bankalar devletin kucağına geri düştüğü zaman 20-30 milyar dolar açlıkla düştüler. Ne yapıyoruz biz? Ayrıca Ziraat Bankası çok hassas bir bankadır, Merkez Bankası'nın Türkiye sathında tüm kasabalardaki tek temsilcisidir. Bütün diğer bankalarımızın muhabir banka olarak yurt sathındaki teşkilatıdır. Ziraat Bankası tarıma verdiği destekle çok önemlidir. Tutup, alelacele, hevesle, modaya uyarak, veyahut da telkinlere uyarak Ziraat Bankası gibi bankalar özelleştirilemez; ama özerkleştirilir. Özerkleştirme ile özelleştirmenin farklarını artık anlamamız lazım.

Benim çok ciddi bir endişem daha var. Biz sakin kafayla ve ulusal uzlaşmayı arayarak, çok kısa zamanda bütün problemlerimizi aşabilecek durumdayız. Bu mesajı iletmek istiyorum; gerçekten ulusal uzlaşmayı sağlamaya çalışırsak, -Sosyal ve Ekonomik Konsey bunun iyi bir aracı olabilir- biz Türkiye'yi çok parlak bir geleceğe taşıyabiliriz. Bir hususu fark etmemiz lazım, hepimiz aynı gemideyiz. Gemide bazı insanlar kendilerini kurtaramayacaktır, ama o hesaplar hâlâ yapılmaktadır. Krizden çıkar umanlar maalesef Türkiye'de mevcut.

Başkan - Teşekkür ederim Sayın Hocam. Türkiye hem ekonomik, hem sosyal olarak çok önemli bir dönemeçten geçiyor. Bildiğiniz gibi, yeni bir ekonomik program açıklandı. Bu ekonomik programla ilgili olarak, finansman, dış kaynak ve para politikası ayağı biraz gecik-

Memduh Hacıoğlu:
"Bu program başarılı olursa, Türkiye'deki siyaset sınıfı değişecektir, bu kaçınılmaz bir gelişme. Çünkü artık arpalıklar bitiyor, devlet rantı bitiyor, devlet kapısı kapanıyor. Bunun takipçisi olmak da bizim görevimizdir."

meli de olsa yürürlüğe girecektir. Ancak mali sektörle ilgili getirilen bu yeniliklere şöyle bir göz atıp, konuşmayı bitirmek istiyorum.

Mali sektörle ilgili olarak özellikle kamu bankalarının durumu ekonomik programda ön plana çıktı. Zaten mali sektör içerisindeki bankaların zor durumları nedeniyle Türkiye'de krizler sık yaşanır hale gelmiştir. O bakımdan kamu bankalarının görev zararlarının kapatılmasıyla ilgili tedbirler var, bir yasa çıkacak ve görev zararları kesinlikle bütçeye konulan ödeneklerle sınırlı tutulacak. Ek Bütçe Kanun Tasarısı zaten yasalaştı. Bu anlamda, özellikle kamu bankalarının nakit ihtiyaçlarının piyasa yerine kamu kâğıtları yoluyla karşılanması cihetine gidilecek, tabii bu geçici bir çözüm.

Bir diğer konu, bu bankaların birleşerek küçültülmesi; Halk Bankası, Ziraat Bankası ve Emlak Bankası'nın birleştirilerek küçültülmesi hedeflenmektedir. Bununla ilgili de önemli adımlar atılmış durumda.

Bir diğer konu, TMSF'deki bankaların satılması, satılmayanların da birleştirilerek küçültülmesi. Özel bankalar için sermaye artırımları ve birleşmelerin teşvik edileceği belirtiliyor. Borçlanma Kanunu çıkarılacak, gerçekten Hazine'nin bugüne kadar yaptığı borçlanmalar hep Bütçe Kanunlarında yazılıydı. Fakat yapılacak yeni düzenlemelerle Hazinesin borçlanma ilkeleri belirlenecek ve Meclise her üç ayda bir borçlarla ilgili bilgiler verilecek, bu şeffaflığın sağlanması açısından da önemli.

Özellikle bu program, uzun vadede devletin mali piyasalardaki baskısının azaltılmasını hedeflemektedir. Ayrıca iç kaynaklara ağırlık verilecek, dış kaynaklardan yararlanılacak, -tamamen yararlanma diye bir konu söz konusu olamaz- ve özellikle harcamalarda tasarrufa gidilecektir. Programın öngördüğü konular bunlar. Dediğimiz gibi dış kaynak, finansman ve para politikası tedbirleri henüz yürürlüğe konulmadı, sanırım önümüzdeki hafta içerisinde bunlar Sayın Bakanımızın Amerika'daki temasları neticesinde netlik kazanacaktır.

Ben, özellikle şunu vurgulamaya çalışıyorum: Türkiye, burada hocalarımızın da ifade ettiği gibi, potansiyeli çok yüksek bir ülke, insanıyla, doğal kaynaklarıyla, her türlü potansiyeli ve stratejik konumu açısından önemli bir ülke. Hepimizin iyimser olmasında yarar var, gerçekten hepimiz aynı gemideyiz. O ba-

kımdan programın ve daha sonra oluşacak finansman ve para politikası programının kesinlikle, her bir kesim tarafından özveriyle desteklenmesinde büyük yarar olacağına inanıyorum; çünkü artık bu bizim son şansımız. O bakımdan, Türkiye'nin çok dönemleri aştığı gibi, bu zor durumları da aşacağına inanıyorum.

Ben İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyetinin, özellikle böylesi bir dönemde, böylesi konularla ilgili bir toplantı yapmasını gerçekten takdirle karşılıyorum. Çok değerli hocalarımızla birlikte mali sektörü tartışma imkânı verdikleri için Cemiyet üyelerine ve düzenleyici kuruluşlara çok teşekkür ediyorum. Ayrıca öğrencilerimizin burada sayıca çok fazla olması da, bizi ileriye yönelik olarak çok ümitlendiriyor. Konulara vakıf olma yolunda hepimiz önemli adımlar atıyoruz. Herkese teşekkür ediyorum, saygılar sunuyorum efendim.

Özer Ertuna:
"Hepimiz aynı gemideyiz. Gemide bazı insanlar kendilerini kurtaramayacaktır, ama o hesaplar hâlâ yapılmaktadır. Krizden çıkar umanlar maalesef Türkiye'de mevcuttur."

İstikrar Programı ve Ekonominin Sorunları "Reel Sektör"

2. Gün

26 Nisan 2001, Öğleden Sonra

Oturum Başkanı : Prof. Dr. Zafer Tunca (İ.Ü.İktisat Fakültesi)

Panelistler : Hüsamettin Kavi (İSO Başkanı)

: Prof. Dr. Hüsnü Kızılyallı (Emekli Öğretim Üyesi)

: Prof. Dr. Oğuz Oyan (Ankara Üniversitesi)

: Prof. Dr. Ümit Şenesen (İTÜ)

Mehmet Yavuzkan - Sayın konuklar, Maliye Bakanımız Sümer Oral'dan gelen telgraftı okumak istiyorum: "26. İktisatçılar Haftası, hiç kuşkusuz, her zamanki gibi, sorunlara çözüm yolları getirecektir. Katılmadığım için üzgünüm. Sizi ve yönetici arkadaşlarınızı kutluyor, değerli tartışmacılara başarılar diliyor, sevgili iktisatçı kardeşlerimi ve davetlileri saygı ve sevgiyle selamlıyorum."

Cemiyetimiz, son 4 yıldır İktisatçılar Haftası'nın her bir gününü, bir ahde vefa örneği olarak gerek Fakülte'deki hocalarımıza, gerek Cemiyetimizi bugünlere getiren büyüklerimize armağan ediyor. Bugünü armağan ettiğimiz Sayın Hocamız, Prof. Dr. Memduh Yaşa'dır.

Hocamıza plaketini vermek üzere, Fakültemizin eski dekanlarından Sayın Hocamız Prof. Dr. Esfender Korkmaz'ı ve Sayın Hocamızı buraya davet ediyorum.

Esfender Korkmaz - Değerli Hocama bu plaketi vermek bana nasip olduğu için çok sevinçliyim. Çünkü herkesin bir tiryakiliği vardır, benim tiryakiliğim de İktisat Fakültesi ol-

maktır. Her zaman bu fakülteyle şeref ve gurur duymuşumdur ve bunu da değerli hocam Prof. Dr. Memduh Yaşa'dan öğrenmişimdir. Prof. Dr. Memduh Yaşa, sadece bize bilimi ve eğitimi vermedi, aynı zamanda insanlığı, yararlı bir yurttaş olmayı öğretti. Değerli arkadaşlar, Memduh Hocayı anlatmak tabii günlere sığmaz; ama müsaade ederseniz kısa 1-2 anımı anlatayım.

Bizim Maliye Bölümü değerli hocalarımız sayesinde -İktisat Fakültesi de öyleydi- bir aile yuvasıydı. Biz doğrusu ailemiz, evimiz kadar Fakültemizde rahat ettik, karşılıklı sevgi ve saygının olduğu bir fakülte'dir. Maliye Bölümü de kendi içerisinde çok özelliği olan bir bölüm. O zaman iki disiplin halindeydi. Türkmen Öncel'le benim kızım arkadaşta. 5-6 yaşlarında odalara gelip oynarlardı; ama Memduh Hocanın kapısı açıkken o tarafa gitmezlerdi. "Kızım niye gitmiyorsunuz?" dediğimizde Memduh Hocanın o sert tavrından korkarlardı. Bir gün, "baba, Memduh Hocanın kapısından geçtik, bizi sevdi" dedi.

Esfender
Korkmaz:
"Prof. Dr.
Memduh Yaşa,
bize sadece
bilimi ve eğitimi
vermedi, aynı
zamanda
insanlığı, yararlı
bir yurttaş
olmayı öğretti."

Memduh Hoca'nın görünüşüyle, yüreği çok farklıydı. Gerçekten yüreği çok insan, bize karşı da çok sevgisi olan, bütün insanlığa karşı çok sevgisi olan bir insan.

Bir başka kısa anımı daha anlatayım: Bir gün yine kapısı açık, Memduh Hoca çağırırdı, - ben tabii Memduh Yaşa'nın çömezi olmakla da şeref duyuyorum baktım ki karşısında bir adam gözyaşları döküyor, Memduh Hoca'nın da gözü yaşlı, yanakları ıslanmış, "Hocam hayrola" dedim. "Yahu, bu ilkokul öğretmeni, çocuğunu okutacak durumu yok. Çocuğunun da iki dersi var ve bursu kesilmiş. Bunun bir çaresine bakalım" Tabii biz onun çaresine baktık. Ne kadar gönül insanı olduğunu orada bir kez daha anladık. Onun için hepimiz Memduh Hocamızla gurur duyuyoruz.

Mezunlar Cemiyetinin de böyle bir nezakette bulunması, böyle bir tavır sergilemesinden dolayı teşekkür ediyorum ve değerli Hocama plaketini Cemiyet adına sunuyorum.

Memduh Yaşa - Efendim, çok çok teşekkür ederim, evvela teşekkürünüzden, alkışlarınızdan ve Esfender arkadaşım, dostuma teşekkür ederim. Bu konuşmayı yapma fırsatı verdiği için Cemiyete de ayrıca teşekkür ederim. Bir teşekkür borcum daha var; Siirtliler'e. Ben Siirt doğumluyum, unutmamışlar, bana bugün bir çiçek yollamışlar, onlara biraz daha teşekkür ederim.

Benden anılarımı anlatmamı istediler, zannediyorum bu kadar anı yeter, zaten siz bugün anı dinlemeye değil de, ilim dinlemeye geldiniz. İlim ne kadar yararlı oldu Türkiye'ye onu bilmiyorum ya, olduğu kadar olduğu gene. Onsuz daha kötü olurdu herhalde.

İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyetinin bu faaliyetinin devamını dilerim, tekrar sevgi ve saygılar sunarım, teşekkür ederim.

Mehmet Yavuzkan - İkinci günün oturumu; "İstikrar programı ve ekonominin sorunları" başlığı altında "reel sektör"dür. Oturum Başkanımızı ve panelistlerimizi kürsüye davet ediyorum.

Başkan - Efendim, öncelikle Sayın Hocamız Memduh Yaşa'ya armağan edilmiş böyle bir toplantıda oturum başkanlığı yapma fırsatı verildiği için Cemiyete çok teşekkür ediyorum. Böyle değerli bir dinleyici kitlesi ve birbirinden değerli konuşmacularla birlikte olmak hepimize güzel anılar bırakacaktır.

Memduh Hocamla ilgili çok küçük bir

Zafar Tunca (Başkan)

anımı, söylemeden geçemeyeceğim; çünkü herkese anlatırım. İktisat Fakültesi üçüncü sınıftayız. Hocamız derse girdi. Hocamızın, herkesin babasının mesleğini sormak gibi bir merakı vardı. Bir hanım arkadaşımız "röntgençi" dedi. Onun üzerine Hocamız şöyle bir durdu, "evladım ben ihtisasını değil, mesleğini sormuştum" deyince bütün sınıf kahkahaya boğulmuştu. Böyle esprileri vardı Hocamızın, bütün otoriter görünüşüne rağmen.

Efendim, panelimizde bugün, istikrar programı ve ekonominin sorunları, özellikle de reel sektörün sorunları tartışılacak. Ben lafı fazla uzatmadan, Sayın Hüsamet'in Kavi'yle başlamak istiyorum; buyurunuz efendim.

Hüsamet'in Kavi - Sayın Başkan, Değerli Hocam teşekkür ederim. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyetine, değerli yöneticilerine teşekkür ediyorum, bizi bugün bir araya getirip, düşüncelerimizi paylaşma fırsatı verdiği için.

Değerli hocalarım, değerli konuklar, sevgili öğrenci kardeşlerim; ekonomik programlar, reel sektör, bir başka deyişle, imalat sanayinin, üretim kesiminin gerçeklerini konuşabilmek adına öncelikle müsaade ederseniz bir konuyu izah etmek istiyorum. Ben mühendislik eğitimi yapmış, sonra sanayici olmuş bir kişiyim ve şu anda ekonominin içinden gelen dört değerli hocamla birlikteyim buradadır. Benim yapacağım tespitler esas itibarıyla hayatın kendi içindeki realiteler. Aslında bunları öğrenmek hiç kolay olmuyor. Hatta zaman zaman kendi kendimizi eleştiriyoruz, "biz nasıl bu gerçeği göremiyoruz" diye; yani önünüzde bir program var, bu programı eviriyorsunuz, çeviriyorsunuz, yaptığınız birtakım tespitler, birtakım öncelikler oluyor.

Memduh Yaşa:
"Bugün anı dinlemeye değil de, ilim dinlemeye geldiniz. İlim ne kadar yararlı oldu Türkiye'ye onu bilmiyorum ya, olduğu kadar olduğu gene. Onsuz daha kötü olurdu herhalde."

Ancak bunların gerçek manada hayatınıza nasıl yansıtacağını görmek, anlamak hiç o kadar kolay değil.

Türkiye 1923-2001, 78 yaşında bir Cumhuriyet. 78 yaş aslında bir ömür; yani bir ömrün içine üç tane jenerasyon giriyor. Bu üç jenerasyon ve bir ömür süresinde öğrenebildiklerimiz var, hâlâ öğrenemediklerimiz ve öğrenmek zorunda olduğumuz gerçekler var. 1980'e kadar, işte 1960'ta piyasa ekonomisi kurallarını oturtmaya başladığımızı ifade edersek, 20 yıl kapalı ekonomiyle neleri başarıp, neleri başaramadığımızı biliyoruz. 1980 sonrası dışarıya açılan bir ekonomi. Bunun içinde dış rekabetle tanışıp, onun getirdiği krizleri, sıkıntıları yaşarken, bu arada ülke yönetmeyi öğreniyoruz, demokrasiyi öğreniyoruz. Olay bir bütün, ekonomi tek başına bir süreç değil. Ekonomi ne sınırlar içinde, ne global, küresel boyutta tek başına değerlendirilebilecek bir kavram değil; demokrasi, siyaset, yönetim, toplumların davranışları, davranış biçimleri hepsi bu bütünü şu veya bu şekilde etkileyen unsurlar.

Bugüne gelirim, oturup size en azından 9 Aralık 1999 öncesinden birtakım değerlendirmeler yapmama hiç gerek yok. Peki 9 Aralık'ta ne oldu? Dedim ya bazı gerçekleri görmek hiç o kadar kolay olmuyor. Kura bağlı bir politikanın neler getireceğini demek ki biz yeterince tartışamadık. Çünkü siz, hayatınız boyunca en büyük probleminiz, sıkıntınız olmuş bir cari işlemler dengesi, ödemeler dengesinde bu defa farklı bir yöntemi hayata geçirmeye çalışıyorsunuz. Kuru bağlıyorsunuz ve de bunun üzerine diyorsunuz ki "ben enflasyonla mücadele edeceğim." Aslında herhalde bu değerlendirmeyi en son yapma hakkına sahip olan insanlardan bir tanesiyim, böyle bir eğitimin içinden gelmiyor olmakla ama ortadaki realite şu: Neyin sebep, neyin sonuç olduğunu doğru tespit edemediğimiz sürece hiçbir zaman doğru yöntem, doğru uygulama ve doğru sonuçlara ulaşma şansımız yok.

Enflasyon bir hedef değil, bir sonuç, bir çıktı. Eğer siz bunu hedef olarak alırsanız, bu konuda uygulamaya çalışırsanız, bu konuda uygulayacağınız esas girdi olarak dikkate aldığınız unsurlarda yanlışlar içine düşebilirsiniz. Sonuç itibarıyla, Türkiye bütün bunları yaparken önemli hatalar yaptı; çünkü Türkiye projeler üretirken, planlar yaparken, bunların alternatif planlarını üretmiyor. Darboğazlar

nelerdir yazarsınız bunları projenizin yan tarafına ve de bunların herhangi biriyle, veya birkaçıyla karşılaştığınız zaman çıkış yolları nereler olacaktır bunları iyi belirlemeniz lazımdır. Bunları belirlemediğiniz zaman tekdüze bir yapı içerisinde, o zaman işin içinden çıkmaz hale düşüyorsunuz.

Türkiye, borçla yaşamını sürdüren bir ülke. Borç nedir, borç nasıl alınır? Borç mali sistemden alınır. Kendi öz kaynaklarınızın eksik kalan kısmını mali sistemden temin edersiniz; yeni yatırım projenizi, yeni üretim, yeni katma değer üretme projenizi hayata geçirmek için. O katma değer üretme projeniz, verimlilik itibarıyla de o aldığınız borcu belli bir takvim yılı içinde de geriye ödemeye yöneliktir. Sonunda da yatırım sizin olur.

Biz bunu mu yapıyoruz? Hayır, biz bunu yapmıyoruz. Özellikle 1990'lı yıllardan bu tarafa bizim yaptığımız uygulama çok net. Biz, borcu borçla ödüyoruz. Borcu borçla ödemeye kalktığınız an bu işin içinden kalkamazsınız. Bunun ötesinde daha da büyük bir hatamız da var; Türkiye'nin iç tasarrufları var, toplumun tasarrufları var. Ne yapıyorsunuz bunu? Mali sistemde, -bütününe mali sistem diyorum, borsasıyla, bankasıyla, diğer tasarruf unsurlarıyla- değerlendiriyorsunuz bunları.

Sonuç itibarıyla Türkiye'deki sistemde kamu, kendi bütçe açığının finansmanı için piyasaya ulaşıyor ve oradan borç istiyor. Bir müddet sonra kamunun ihtiyacı olan borç, piyasanın; yani toplumun kendi tasarruflarıyla dahi karşılanırlıktan ötesine çıkıyor; yani ülkenin iç tasarrufları, sizin kamunuzun açığını finanse etmeye yetmiyor. Ne yapıyorsunuz o zaman? Diyorsunuz ki mali sisteminize "git bana dışarıdan borç bul." Uluslararası sisteme müracaat ediyorsunuz. Uluslararası sistemin oyuncularına size niye borç versinler? Risk faktörünüz yüksek, dengeleriniz her an oynayabiliyor. O zaman sizin bu mali sistemden para almak için ek bir risk faktörü ödemeniz lazımdır; yani ciddi bir reel faiz ödemeniz lazımdır. Bunlar da bizim hayatımızda hep değişti; ama yine düşünüyorum, yüzde 10'ların altına çok nadir düştü, yeri geldi 25'lere, 35'lere, 45'lere çıktı dolar bazında. Bunu ödeyebilmek için ne yapmanız lazımdır? Daima, yurtiçinde uyguladığınız faiz oranını, genelde bu 22 Şubat ve benzeri olayların dışında söylüyorum, daima faiz oranınızı devalüasyo-

Hüsamettin Kavi:
"Türkiye projeler üretirken, planlar yaparken, bunların alternatif planlarını üretmiyor."

nun üstünde tutacaksınız ve o reel faiz kadar yukarıda tutacaksınız. Peki bu nasıl sonuç getiriyor? Bunun getireceği sonuç, sizi her gün üretimden koparır. Çünkü hiçbir üretim bölgesine bir reel faizle rekabet edemez. Reel faiz dünya mali piyasalarındaki maliyetiyle, sizin katma değerinizin sadece bir alt parçasıdır. Eğer katma değerinizin tümünün üzerinde bir reel faiz ödemeye kalkarsanız bu iş yürümez. Dolayısıyla sizin üretiminiz giderek rekabet gücünü kaybeder, varlıklarını kaybeder ve sonuç itibarıyla de borçlu hale gelir. Siz üreten bir ekonomiden, giderek dışarıya daha fazla bağımlı ve giderek dışarıdan ihtiyaçlarınızı ithal eden bir ülke olursunuz.

Size bir tablo: Borç, öz kaynak ilişkisi. Ne kadar borcumuz var, öz kaynağımızın ne kadarını borç kullanıyoruz? 1990'da bu oran yüzde 125.7'ymiş, 1993'te 158'e çıkmış, 1994'te tekrar 125.5'e düşmüş. Niçin biliyor musunuz? 1994'teki 17 Ocak'ta patlayan ve kurları üç misline kadar çıkartan krizin yanında faizler 300'lere, 400'lere çıktı. O sırada işletmelerin kendi öz varlıklarının yanında tasarrufları vardı ve de bunlar sistemin dışındaydı. Niçin? Vergi kanunlarına göre, o faiz geliri vergiden muafı. İşletmeler ne yaptılar? Baktılar ki 400-500 bu işletmeyi götürecek, dışarıdaki bütün tasarruflarını getirdiler, işletmenin içine koydular, 158'e kadar çıkmış borç öz kaynak oranı tekrar 125'e düştü. Peki ondan sonra ne oldu? Hiç düşüş yok, 143, 156, 157, 1999'da 181. Hangi bilgiler bunlar dersenez, 500 Büyük Sanayi Kuruluş Raporunun çıktıkları. Peki niye çıkmış 181'e? Artık sistemin elinde tasarruf kalmamış arkadaşlar, sistem kendini yürütmek adına yarına ümitle bakabilmek adına, "yarın daha iyi olacak" diye devamlı borç alıyor. Bu borçlarla geldiğiniz bu noktada, devamlı sizin reel faizleri de maliyet unsuru haline getirdiğiniz zaman, rekabet gücünüzü her gün kaybediyorsunuz. Bunun yanına unutmayın bir de 1 Ocak 1996'da başlayan bir Gümrük Birliği süreci var. Türkiye'nin, bu kadar bozuk bir makro ekonomik yapı içinde göğüslemek zorunda olduğu bir gelişmiş Avrupa Topluluğu. Onun gümrük birliği rekabetini hiçbir koruma unsuru olmaksızın kabul ediyorsunuz. Bütün bunları yaparken de, bu yapınız ortada olmasına rağmen; yani sizin dışa bağımlı, dış borca bağımlı yapınız ortadayken, Türkiye Güm-

rük Birliğini de oturup, işte B planlarını, C planlarını yine yapamadı. Aslında Türkiye oturup, o sırada İspanya'nın, Portekiz'in, Yunanistan'ın, İrlanda'nın Gümrük Birliği veya tam üyelik sürecinde hangi anlaşmaları yaptığını inceleyeydi dahi bunu bulabilirdi. Hepimizin eksikliği, başta siyasiler, bu konuda teknik incelemeyi yapan bürokratlar; çünkü bu müzakere sürecinde özel sektör o masalara hiç oturmadi, bugün bile oturmuyor hâlâ. Diyorlar ki yöneticilerimiz, "sen dur, fikrin varsa söyle bize, biz bunun gereğini yaparız."

Eğer Türkiye'de o sırada;

1. Türkiye'nin alacağı mali yardımlar çok ciddi bir protokole bağlansaydı; yani ortaya çıkacak dış ticaret açığı ve üretimin bundan nasıl etkileneceğine yönelik birtakım unsurları beraberinde getirseydi, maliyeti çok daha düşük olurdu.

2. Belli bir dış ticaret açığına endekslî, sözgelimi belli koruma programları getirebilirdi Türkiye.

Hiçbirini yapamadı, hiçbirini talep etmedi; çünkü bunların müzakere tekniklerini bilmiyordu. Bilmeyebilirdi, ilk defa yapıyoruz bunu; ama başkaları ne yapmış? Referanslarınız var, alır bunları incellersiniz, bunu da yapmadık.

Buradan geldiğimiz zaman ortaya çıkan tablo şudur: Üç yıla ait üç rakam; 1990 yılında 2.6 milyar dolar ödemeler açığı veriyoruz ve büyüme yüzde 9.4. Büyümenin neyle olduğunu işaret etmek adına söylüyorum. 9.4 büyümüş Türkiye ve de 2.6 milyar dolar cari işlemler açığı var.

1993'te, 8.1 büyümüş, büyüme hızı düşüyor, Borç, cari işlemler açığı 6.4 milyar dolar, 1990'ın iki buçuk katına çıkmış.

2000'de 6.1 büyüyorsunuz, cari işlemler açığı 9.8 milyar dolar. Arkadaşlar, bu sürdürülebilir bir sistem mi? Büyümeniz düşüyor ve de düştüğü oranda da sizin cari işlemler açığınız artıyor. Niçin? Siz üretme ekonomisini bırakmışsınız, üretimi bırakmışsınız; çünkü sizin sisteminiz dışa yönelik, dışa bağımlı ve borçlanma politikanız sizin üretimimize yaşama fırsatı vermiyor. Yanına bir Gümrük Birliği koyduğunuz zaman bu, bundan daha da çok etkilenecek.

Sonuç: 9 Aralıkta bu programı yaparken, biz bu B planlarını, C planlarını yine düşünmedik. Türkiye'nin öngördüğü cari işlemler açığı o zaman 3.5 milyar dolar civarındaydı. Sonra

Hüsamettin Kavi:
"Hiçbir üretim bölgesine bir reel faizle rekabet edemez. Eğer katma değerinizin tümünün üzerinde bir reel faiz ödemeye kalkarsanız bu iş yürümez."

arada bir düzeltme yaparak 5-5.5 milyar dolar seviyesine getirdik. Sonuç 10 milyar dolar oldu. Peki, acaba bu cari işlemler açığı Türkiye'nin taşıyamayacağı bir boyuta gitmesi halinde, bu planın yanına neler olacağı, nelerin yapılması gerektiği yazılması gerekmez miydi? Sonuç olarak, ortaya çıkan tablo, Türkiye'de üretimi sürdürülemez bir yapının içine taşımaktadır. Bakın yine niçin borç? İşte size 3 tane rakam; 1987-2000, 13 yıllık Türkiye'deki enflasyon deflatörlerinin birleşik hali. Toptan eşya fiyat endeksi 13 yılda, 90 bin 454 misli artmış. Sanayide, imalat sanayinde fiyatlar ne kadar artmış? 84 bin 522 misli; yani toptan eşyanın altında. İmalat sanayii, toptan eşya fiyat endeksi kadar dahi zam yapamıyor. Peki nereden çıkıyor bu rakam? İşte bakın, iki tane veri; bir tanesi mali kuruluşlar, 170 bin 354 misli artmış; yani imalat sanayiindeki rakamın iki katının üstünde ve de en büyüğü, devlet hizmetleri. Devletin ürettiği mal ve hizmetler bu 13 yıl içinde 253 bin 800 küsur defa artmış; yani imalat sanayiindeki fiyat artışlarının üç katının üstünde. Tasarrufun nereye gittiği, nasıl harcandığı işte ortada, aramanıza gerek yok.

Biz, 21'i 22 Şubat'a bağlayan gece kazaya uğramış, uçurumdan yuvarlanmış bir programı kaldırdık attık, yeni bir program koyuyoruz. Bu yeni programın özündeki en temel gerçek, Türkiye'nin bu yönetim yapısıyla yoluna devam edemeyeceği gerçeğinin toplumun tüm kesimleri tarafından anlaşılmasıdır. Eğer biz bu gerçeği göremezsek, Türkiye'de tekrar üretime dayalı bir modeli bu ekonomiye kazandıramazsak, sonunda siz genç arkadaşlarım, nerede, hangi ülkede istihdam edilebilirsiniz, iş bulabilirsiniz? Ciddi endişelerim var, dolayısıyla bu ülke Türkiye ve de bu ülkede öncelikle Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları çalışacak. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına, gençlerine iş yaratmak zorunda, katma değer yaratmak zorunda.

Bizim en önemli gücümüz "İnsan kaynaklarımız" dır diyoruz. İnsan kaynaklarını yetiştir, eğit, bir yere getir, ondan sonra de ki, "kusura bakma arkadaş, sen dur, bekle. Şu an bizim ülkenin sana vereceği bir iş yok." Yok böyle bir şey. Türkiye'nin böyle bir ne imkanı var, ne de tasarrufları var. Bu sebeple, zar zor bir kenara koyduğu tasarruflarını doğru kullanmak zorunda. Devletin, ülkemizin, bütünüyle yeni bir anlayışla şekillenmesi, siyase-

tiyle, bürokrasisiyle, özel sektörüyle, kurumlarıyla yeniden yapılanması artık tartışılmaz bir gerçek. Kim yapacak bunu? Bizler yapacağız; örneğin üniversitelerimizle yapacağız. Ama özel sektörün üniversitelerle çalışmasını engeller bu ülke biliyor musunuz? Çünkü Yüksek Öğretim Kurumundaki yasanın ilgili maddelerine göre öğretim üyeleri, öğretimin dışındaki faaliyetlerde bulunamazlar, aksi takdirde bu sıfatlarını kaybederler. Siz öğrenciler bir taraftan öğreniyorsunuz, projeler yapıyorsunuz, ekonomik etütler yapıyorsunuz, araştırmalar yapıyorsunuz. Öbür taraftan sizlerin hocaları, hocalarımız bu konuda sizi eğitmeye çalışıyor. Bu taraftan da bizler bu hayatın içinde yaşıyoruz, ekonomisiyle, mali sektörüyle, ticaretiyle, sanayisiyle; ama bizim işbirliği yapmamıza sistem müsaade etmiyor. Yok böyle şeyler arkadaşlar, artık kendi gerçeklerimizi görelim, orada yasaların içinde neler yazıyor görmek zorundayız.

O yüzden geçtiğimiz günlerde Sayın Bakan bu mevcut programla ilgili değerlendirmelerimizi iletirken iki öneride bulunduk. Bir tanesi Bankalar Yasasıyla ilgili, bir tanesi sistemin yürüyüşüne ilişkin. Bir danışma kurulu oluşturmasını söyledik. Ekonomik Sosyal Konsey Yasa Tasansı artık yasa oldu, Medisten geçti. Ne zaman toplanacak, altyapısını, sekreteryasını nasıl oluşturacak göreceğiz. İnşallah düzenli bir yapıda toplanır, çalışır. 30 Aralık'ta yapılan son Ekonomik Konsey Toplantısına ben katıldım, ondan evvelki son iki toplantı, bir tanesi 1999 Haziran'ında, öbürü 2000 Temmuz'unda yapılmıştı. Şimdi, ülkenin gerçeklerini ve ekonomik sosyal taraflarını bu kadar 'katılımcı' yaparsanız, sonuçlarda bu kadar

Hüsamettin Kavi:
"Türkiye'de tekrar üretime dayalı bir modeli bu ekonomiye kazandıramazsak, sonunda siz genç arkadaşlarım, nerede, hangi ülkede istihdam edilebilirsiniz, iş bulabilirsiniz?"

Garanti,
Euromoney'ye göre
5. kez Türkiye'de
"Yılın En İyi Bankası".

Tek bir farkla.
2000'de yeni bir logomuz oldu.

Tekstil' de TUNALAR...

Tekstil sektöründe 25 yıllık deneyimi olan kuruluşumuz; dokuma, boyama ve paketleme aşamalarını entegre olarak yürüten, Polyester ve Polikoton masa örtüleri konusunda uzmanlaşmış bir kuruluştur.

Tunalar Tekstil Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Show Room: Baytarahmet Sok. No:8 80220 Nişantası - İstanbul - TÜRKİYE Tel: (0212) 240 13 73 • 241 73 99 Fax: (0212) 247 42 48
Company Factory: Park Sok. No:45 80340 Çağlayan - İstanbul - TÜRKİYE Tel:+90 (0212)234 02 71 - 248 27 87 Fax:+90 (0212) 2230 80 84

gerçekçi olur. Bir danışma kurulu oluşturulsun istiyoruz. Türkiye'nin insanları var, akademisyenleri var, iş hayatının içindeki değerli insanları var; oluşturun ki, siyaset-bürokrasi ekseninde oluşan yasal ortama hayatın gerçeklerini de yansıtmaya şansı bulalım, hata yapma ihtimalimizi ve eksiklerimizi minimuma indirelim.

İlettiğim ikinci konu şuydu: "1 Mayıs-31 Aralık 2001 arasındaki 8 ayı, 8 aylık hedeflere bölelim; yasal düzenlemeler, teknik uygulamalar, ekonomik hedefler ve ekonomik sonuçları. Tarafları kimler bunların bunu belirleyelim. Performans kriterleri sistemi, başka bir şey değil anlattığımız şey. Bir de bunu bir web sayfasına taşıyalım, toplum bunu incelesin, toplum bunu görsün, değerlendirsün ve katılımcı olsun.

Burada son iki cümle olarak söylemem gereken husus şu: Bugüne kadar ki üretim anlayışımız ve bugüne kadar ki ortamın koşulları ve bugüne kadar ki katma değerlerimizle karınımızı doyurabiliriz; ama zengin olmamız mümkün değil. Daha fazla katma değer diyorsanız, daha fazla bilim, daha fazla teknoloji, daha fazla bilgiyi bu üretim sürecinin parçası yapmak zorundayız. O yüzden de işte, sizler, hocalarımız, bilim kurulları ve bizler bir arada çalışmak zorundayız, bu birinci gerçektir.

İkinci gerçek; toplumun bütün aşamaları, bütün platformları, bütün kesitleri, üniversitelerimiz, sivil toplum kurumları, odalar, dernekler, vakıflar artık bu süreçte çok daha katılımcı olmak, çok daha bilinçli hedeflerimizi belirlemek ve de hangi ortak payda da uzlaştığımızı görmek ve anlamak zorundayız. İçinde bulunduğumuz süreç bu. Her köşeden farklı seslerin çıktığı, farklı yaklaşımların sergilendiği bir ülkede bu ortak paydayı oluşturmak çok zor ama süratle bunu oluşturmak adına adım atmak zorundayız. Sonuç itibarıyla de 21. Yüzyıl gerçeği şudur: Dünyada varolabilmek adına üretmek ve de ürettiğimiz ürünü de dünya pazarlarına satmak ve de dünya pazarlarında sadece yüzde 0.5 civarında olan dünya ticaretindeki payımızı bu ülkenin gerçek potansiyeline taşımamız lazım. Teşekkür ederim.

Başkan - Çok teşekkür ederiz Sayın Hüsamettin Kavi. Sayın Kavi, reel kesimin sorunlarına ve tasarruf-borç-sermaye ilişkisine değindiler, Gümrük Birliğiyle ilişkilere değindiler ve geleceğe dönük yapılanmadaki fikirlerini bizlere sundular, kendilerine tekrar te-

şekkür ediyorum. Şimdi sözü, Sayın Hocamız Hüsnü Kızılyallı'ya bırakıyorum; buyurun efendim.

Hüsnü Kızılyallı - Sayın Başkan, değerli dinleyiciler; davet ettiğiniz ve konuşma imkânı tanıdığınız için teşekkürlerimi sunarım.

Önce Sayın Kavi'nin tespitlerine katılmaya imkân yok, analizine de katılıyorum. Bu meseleleri yıllardır konuşuyoruz, aynı şeyleri konuşmaktan ve konuyu enine boyuna tartışmamaktan şikayetçiyim ve Türkiye'de de meselelerin doğru biçimde hiçbir yerde tartışılmadığı kanısındayım, tabii ki devlette bunun olması lazım.

Gördüğüm kadarıyla ağaca bakmaktan ormanı göremiyoruz. Şu anda da, bu kriz içinde hep piyasaların durumu, özellikle para piyasası her konunun önünde. Bu ağaçlara bakarken, genel durumu ihmal etme eğilimindeyiz. Halbuki sorunları, genel durumu nazara alarak analiz etmemiz ve çözümleri de ona göre önermemiz lazım. Bugün sorunlarımız; düşük kalkınma hızı, yok olan, veya olma eşliğinde olan reel sektör, gelir dağılımındaki aşırı bozulma, kaybolmuş orta sınıf, fakirlik, işsizlik ve en son umutsuzluktur. Türkiye, Latin Amerika tipi bir ekonomi ve sosyal yapı haline gelmiş durumda.

Bütün bu şartlar içinde amaç para piyasasına işlerlik kazandırmak. Tabii ki, kısa vadeli çözümler, krizi çözme açısından ben bunun bir miktar önceliğine itiraz ediyor değilim, fakat ana hedefleri gözden uzak tutmamak lazım. Burada meseleye ekonomik planlama açısından bakmak gerekir. Bunu bakacak DPT, 1980'lerde yapılan değişikliklerle bürokratik bir teşkilat haline geldi. Hazineyi kaybeden Maliye de güçsüz bir organ oldu. Bu şekilde koordinasyonu yapacak, enflasyonla mücadele edecek, uzun vadeli hedefleri, kısa vadeli planları da hesaba katacak bir kuruluş yok. Onun için şimdi biz işleri Para Fonuna, Dünya Bankasına havale ettik, koordinasyonu onlar yapacak, onlar bizi kalkındıracak. Hatta hiçbir plan da yok, yabancı sermaye gelip, kalkındıracak.

Türkiye, içinde bulunduğu şartlarda, 3-4 tane ufak teşvik vererek yabancı sermayeyi getiremez. Yabancı sermayenin, Türkiye'nin son 20 yıllık şartlarında gelmesi zaten mümkün değildi, fiilen de gelmedi ve bu şartlarda da gelmez.

Benim çeşitli önerilerim var; bir tanesi, diğ-

**Hüsnü Kızılyallı:
"Bugün sorunlarımız; düşük kalkınma hızı, yok olan, veya olma eşliğinde olan reel sektör, gelir dağılımındaki aşırı bozulma, kaybolmuş orta sınıf, fakirlik, işsizlik ve en son umutsuzluktur."**

dünya ve uluslararası kuruluşlar mademki bizi bu kadar destekliyor, bir dış borç konsolidasyonuna gidilmelidir. Eğer yolsuzluklardan arındırılmış bir sistem kurmaya cidden girişirken, bu dış borç konsolidasyonu bütün kısa vadeli sorunları çözecek bir husus olarak görünüyor ve aynı anda da enflasyonun çok tedavisi.

2001 yılında dış borç servisi 30 milyar dolar, bu rakamlarda açıklanmıyor, orada burada, arada rakamlar çıkıyor, dış borç rakamları gecikmeyle kesinleşiyor. Şimdi 120 milyar dolar olarak veriliyor. Bu kadar büyük bir borç servisini, ihracata eşit bir borç servisini hiçbir ülke gerçekleştirmez. Bu itibarla, böyle bir konsolidasyonu biz öteden beri söylüyorduk, 1994 Krizi'nden önce de söylüyorduk, daha önce de, örneğin TÜSİAD'ın Dış Borç Raporu'nda Çiller'le beraber söylemiştik, fakat bunlar hiç nazarı itibara alınmadı.

Benim tespit ettiğim bazı kurallar var; bir tanesi, enflasyon taksitle sona erdirilemez. Üç yıllık bir programın siyasi, ekonomik, mali nedenlerle kazaya uğrama ihtimali büyüktür. Murphy Kanunu'na göre de kazaya uğrayacaktır ve nitekim Türkiye, son 20-25 yılda pek çok böyle vadeli istikrar programları yaptı, hepsi de kazaya uğradı. Kazaya uğrama bedelsiz değil; pek çok kişi işini kaybetti, pek çok işletme kapandı.

Diğer bir kural; kısa vadeli dış sermayeye, sıcak paraya dayalı bir istikrar programının veya kalkınma programının kazaya uğraması ve çökmesi mutlak. Bunun dünyada da, Türkiye'de de örneklerini bol miktarda görmüş bulunuyoruz. Türkiye'de bizim alanımızdaki ekonomi, maliye politikalarını sonuçlarını değerlendirerek, başarı ve başarısızlık derecesini ölçüp, yanlışlardan zamanında dönme adeti yoktur. Mesela, 1999 stand-by anlaşmasının, kur çapısı sisteminin 2000 yılının ortasında yürümeyeceği belliydi. Ödemeler dengesindeki açıktan, lüks ithalatın, otomobil ithalatının aşırı artışından ve saire; ama biz sonuna kadar, krize kadar bekledik, ondan sonra tedbir alma yoluna girdik. Biz, uygulanan görüş, teori ve hipotezlerin doğruluğunu, elde edilen sonuçlara göre, ampirik olarak test etmiyoruz. Bu durum, tümevarım metodu alanına Türkiye'nin girmediğini, Rönesans öncesi tümdengelim metoduyla yetindiğini ortaya koyuyor.

Bir örnek vermek istiyorum. Amerika'da Reagan, 1980'lerde vergi indirimi ve arz yön-

Hüsnü Kızılyalı

lü 'supply side' teşvik sistemiyle, -o sırada Amerikan ekonomisi durgunluk içindeydi, enflasyon da vardı- üretimi artırıp enflasyonu düşürmeyi planladı, vergi indirimleri yaptı, bazı teşvikler verdi. Bu bir yıl kadar denendi, ondan sonra görüldü ki üretim artmıyor, enflasyon da düşmüyor ve bu uygulama hemen durduruldu. Biz Türkiye'de 30 yıldır çok zararını gördüğümüz; ama yararı kanıtlanmamış, aşırı teşvik ve düşük kur politikaları ve benzeri politikalarla yürümek istiyoruz. Küçük ekonomilerde bile bu sistemin milli geliri artırdığı şüphelidir. Türkiye'deki teşvik ise esasen yapılacak yatırım ve ekonomik faaliyetlere sağlanan ek bir avantajdan ibarettir. Teşvik edilen yatırım ve faaliyetlerin ekonomik karlılığı; yani pozitif katma değer yaratması ve teşviksiz halde ticari karlılığı garanti edilmiş değildir.

Türkiye'de, enflasyon koşulları içinde ve yüksek reel faizler altında, eğer bu teşvikler olmasa bütün faaliyetlerin durması söz konusu olacağı için teşvik sistemini ileri sürülüyor.

Bizim önerimiz, -mesela Derviş Programında, gelir ve vergi yönünden hemen hemen pek bir şey yok- vergi kanunlarındaki ve diğer yardım şeklindeki teşviklerin ciddi bir şekilde gözden geçirilmesi ve bir süre için dondurulmasıdır. Bu hem Hazine'ye yükü azaltacak, hem vergi gelirini artıracak bir tedbir olabilir, bunlar hiç düşünülmemiştir.

Benim ileri sürdüğüm ve süreceğim bazı iddialarla ilgili teknik detaylara zamanın yetersizliği nedeniyle girmeye imkân yok. Ancak, istikrar programlarıyla ilgili görüşlerimi mesela Cemiyetin İktisat Dergisi'nde, Kasım 1999 sayısında açıklamıştım. Oradaki tahminlerimin

Hüsnü Kızılyalı:
"Uygulanan teori ve hipotezlerin doğruluğunu, elde edilen sonuçlara göre, ampirik olarak test etmiyoruz. Bu durum, tümevarım metodu alanına Türkiye'nin girmediğini, Rönesans öncesi tümdengelim metoduyla yetindiğini ortaya koyuyor."

gerçekleştiğini maalesef görüyorum. Geçen yılın mayıs ayında yaptığım bir konuşmanın da, Vergi Dünyası'nın Nisan nüshasında bulunduğunu söylemek istiyorum. Türkiye'nin bugünkü krizin benzerinin yaşandığı 1994 yılındaki tecrübeleri, o zaman, kasım ayında Cumhuriyet Gazetesi'nde açıklamıştım. Oradaki öngörülerimin aynen devam ettiğini görüyoruz.

Türkiye büyük sıkıntılara düştüğü için ve hep yumurta kapağı geldiği zaman karar alma durumunda olduğu için, telaşa karar alıyor ve programın alternatifleri olmuyor. Biz ortaya konulan programın "visual thinking" şeklinde, niyetimize göre başarılı olacağını umut ediyoruz ve o şekilde halktan destek bekliyoruz; ama sadece istemekle olmayacağı açık.

Mesela 1999 Stand-by'nin da açıkça ortaya konmuş bir model yok; ama düşen faizlerin ekonomiyi canlandıracağı ve bütçeyi rahatlatacağı ifade ediliyordu. Fakat faizler tüketimi ve düşük kurda lüks ithalatı patlattı, bütçe açığı ise gerilemedi. Kur çıpası sisteminde sıcağı paranın yurtdışına kaçması ihtimali düşünülmeyişi için söz konusu krizler gerçekleşti.

Derviş modeliyle ilgili olarak da şöyle bir şey söylenebilir: Son krizlerde Türkiye'den yurtdışına kaçan para 13 milyar dolar. Şimdi, pek çok koşullarla alacağımız bir 12 milyar doların peşindeyiz. Burada bir tuhaflik söz konusu. Öte yandan, Sayın Derviş şeffaflıktan söz ederken, kamu bankalarının görev zararı ve batık kredi; yani hortumlanmış para kısmının ayrıntısını hâlâ vermiş değildir ve fondaki batık bankaların tasfiyesi yönünde de bir ilerleme yoktur.

Vadeli istikrar programlarının başarısız olduğunu ifade etmişim; çünkü uzun zaman dilimi içerisinde beklenmedik gelişmeler oluyor. Türkiye iki tane istikrar programını başarıyla uyguladı; bunlardan bir tanesi 1946'da Eylül devalüasyonunu müteakip. 1947 yılında hem fiyatlar indi, hem milli gelir yüzde 30'a yakın arttı ve bu Para Fonu'nun desteği olmadan gerçekleşmiş bir program. Diğer başarılı program, 1958 devalüasyonunu müteakip oldu. 1959 yılında da enflasyon devam etti, fakat 1961 yılında Maliye Bakanı Sayın Kurdaş, başarılı uygulamaları enflasyonu sona erdirdi ve ondan sonra Türkiye 8-9 yıl enflasyonsuz, yüzde 7 kalkınma hızını gerçekleştirdi. Mesela 1968'de bizim yıllık fiyat artışımız yüzde 2ydi.

Türkiye'de herkes enflasyona karşı görü-

nüyor, fakat Türkiye'de enflasyon lobisi çok güçlü ve çeşitli yöntemlerle çalışıyor. Ve son moda, para arzı bolluğu içinde enflasyonu yenmedir. Önceki programda da bu söz konusuydu; çünkü İzleme Anlaşması 1998'de yapılmış, 1998-1999'da para arzı artışı yüzde 100'den fazla. 2000 yılında da yüzde 60 civarında bir artış olmuş para arzında; yani talebi kısmadan biz istikrarı sağlamaya çalışıyoruz. Tabii uzun vade olunca, şok plan olmayınca para talebini uzun vadeli kısma sakinlidir. Onun için şok program çok kısa bir zamanda bu meseleyi çözmeye yardımcı olabilecektir.

Öte yandan, biz enflasyonun sadece fiyat artışlarına bakıyoruz. Halbuki enflasyon, talep fazlası ve otomatik olarak dış borç gereksinimi ortaya çıkarıyor ve bunu da kısa vadeli kredilerle karşılamaya çalışıyoruz, bunlar da çok ağır şartlarla veriliyor.

Enflasyonla mücadele, hızlı arabayı durdurma benzetmesiyle açıklanıyor; "freni ani basarsak devriliriz" deniyor. Halbuki önerilen gaz pedalından ayağı çekmek; yani "fren yerine, önce gaz pedalından ayağımızı çekelim, para arzını biraz yavaşlatalım" görüşü var. Enflasyonla ilgili doğru teşbih, alkolde olduğu gibi enflasyon ve para bolluğunun ekonomide alışkanlık yapmasıdır. Çaresi, alkolü ve para arzındaki aşırı artışı hemen kesmektir, yoksa yavaş yavaş kesmek değil.

Sayın Başkan kısa kesmemi istiyor, bütün hususları toparlamama imkân yok.

Başkan - Efendim, daha sonra soru-cevap kısmı olacak, o sırada da değerli fikirlerinizi açıklamak mümkün. O nedenle son 1-2 cümleyle toparlamanızı rica edeceğim.

Hüsnü Kızılyallı - 1999 Stand-by'nin da reel sektörün sorunları hemen hemen hiç ele alınmamıştır. Bu sektörlerde iflaslar, kapanma, işsizlik, üretim ve ihracatta aksamalar normal sayılmıştır ve bu son krizde de döviz kurunun 60 gün başı boş kalması ve faizlerdeki aşırı artışlar yine tevekkülle karşılanmıştır. Belirsizliğin bu kadar uzun sürmesine müsaade edilmesi anlaşılır değildir.

Bizde kısa vadeli para politikası, piyasalar, para, döviz, borsanın seyrine göre yürütülmektedir. Piyasaların hepsi, özellikle son 7-8 yıldır, hepsi sığ, oligopol piyasalardır. Serbest rekabet piyasaları olmadıkları için de, bunlardan çıkan fiyatlar makro ekonomi yönünden fazla anlam taşımazlar.

**Hüsnü Kızılyallı:
"Türkiye'de herkes enflasyona karşı görünüyor, fakat Türkiye'de enflasyon lobisi çok güçlü ve çeşitli yöntemlerle çalışıyor."**

Son programda, mali sektöre ve batık bankalara kaynak tahsisine öncelik verilmesi, özellikle bu bankaların gerçek durumları ortaya konmadan böyle bir yola gidilmesi anlaşılır değildir. Türkiye, batık banka meselesini, 1994 yılında, mevduata yüzde 100 garantisi sağlamakla yarattı. Şimdi, bu bankalardaki yabancı kredilere de benzer garanti verilmiştir ve bu dönemde de zorunlu mevduat karşılıkları yüzde 25-30 düzeyinde bulunması gerekirken, bugün yüzde 2 seviyesindedir. Eğer yüzde 25 olsaydı, devletin zararı ona göre azalmış olacaktı Teşekkürlerimi sunarım.

Başkan - Efendim, Sayın Prof. Dr. Hüsnü Kızılyallı'ya çok teşekkür ediyoruz. Aslında bugün istikrarı tartışıyoruz; ama nerede tartışıyoruz? Dünyanın en istikrarlı ülkesinde bence... Yıllardır dış ticaretimiz hep açık veriyor, hiç şaşırtmıyor, hep işsizlik var, enflasyon sürekli, her zaman enflasyon var, nesi istikrarsız bu ülkenin ben pek anlayamadım; ama konuşmacılar herhalde anlatacaklar. Sayın Prof. Dr. Oğuz Oyan; buyurun efendim.

Oğuz Oyan - Teşekkür ediyorum Sayın Başkan. Efendim, öğleden sonra rehabetinde bir konuşmacıdan diğerine söz geçti mi bir silkinme olur, ben onu biraz 20 dakika korumaya çalışacağım.

Burada, Sayın Kavi bir başlangıç yaptı, doğal olarak İstanbul Sanayi Odası adına konuştuğu için, reel sektör deyince sanayiye anladı. Daha sonra Sayın Kızılyallı bir genel çerçeveye çizmeye başladı, fakat bitiremedi; ama çok önemli şeyler de söylemedi değil. Ben sektörün sadece sanayiden ibaret olmadığını söyleyerek başlamak istiyorum.

Türkiye'de garip bir şekilde, Hobsbawn'un deyişiyle "Ortadoğu'nun son köylük kalesinde tarımı reel sektör saymamak gibi bir tuhaflığımız var bizim. Sanayiden daha fazla istihdam yarattığı halde, tarım sanki reel sektör değilmiş gibi tartışma yapabiliyoruz Türkiye'de. Tarımın bu kadar istihdam yaratıyor olması bir gerilik faktörü olabilir; ama aynı zamanda başka sektörlerin talebinin bu kadar yetersiz olduğu, hatta sanayinin artık işgücü talebini azaltmaya başladı birkaç yıllık bir dönemde tarımın aslında çok pozitif bir katkısından da bahsetmek lazım, iyi ki bir istihdam sağlıyor bir şekilde. Acaba sağlamaya devam edebilecek mi? Bu program bununla ilgili neler getiriyor? Hiç kimse bunu tartışmı-

Oğuz Oyan

yor ve tarım da ne yazık ki, çok kuvvetli temsilcileri olmayan bir sektör olduğu için istihdamın yaklaşık yüzde 40-45'leri, orada olduğu halde, sektör temsilcilerine çok fazla rol verilmiyor. Ancak ilginç bir konudur, Türkiye'de sanayi ile tarımın nasıl bir organik bütün oluşturduğunu -en son dün Dünya Gazetesi'nde vardı- Anadolu'nun birçok sanayi ve ticaret odaları başkanlarının demecinde görmek mümkün. "Tarım giderse bizim de halimiz duman" diyorlar. Muhtemelen İzmir dahil bu görüştedir; çünkü İzmir'de tarımsal sanayiye çok dayalı bir ekonomisi vardır.

Bir de bu işin başka bir tarafı var. Bir kere "reel sektör" deyince ne anlıyoruz? Bu tabii tanım olarak biraz tuhaftır; ama öncelikle üretken sektörleri anlamalıyız. Üç tane üretken sektör vardır; tarım, madencilik ve sanayi. Tabii bunun yan ticaretini yapan sektörlerle doğru genişletmek mümkün olabilir, bu yapılıyor. Genellikle Türkiye'de finansal sistem dışındaki her şeye reel sektör biçiminde yaklaşıyor; ama konuşurken sadece imalat sanayiini konuşuyoruz. Tabii imalat sanayiini konuşunca da şöyle bir durum oluşuyor: Bugün Türkiye'de işadamları diyorlar ki; "şu Meclisteki yasalar bir an önce çıksın." Onu derken, bunun bir başka reel sektöre, tarıma getireceği yükü kimse tartışmıyor. O reel sektör temsilcisi olarak diyor ki "aman şu sanayinin önünü açın, şu mali istikrarı sağlayın, Meclisteki yasaları çıkarın". Ama o zaman tarım çökecek, tasfiye edilecek, "o beni ilgilendirmez" deniyor, böyle bir tartışma ortamına giriyoruz.

Ben kendimi biraz "Dervişmanyaya" kapıttım son zamanlarda. Dervişsiz bir konuşma yapılmıyor zaten, bu oturumda da adı zikre-

**Hüsnü Kızılyallı:
"Türkiye, batık banka meselesini, 1994'de, mevduata yüzde 100 garantisi sağlamakla yarattı. Şimdi, bu bankalardaki yabancı kredilere de benzer garanti verilmiştir."**

dildi. Şimdi "Derviş nerede?" desek herkes biliyordur mesela; bugün nerede Derviş? Yurtdışında, Almanya'da. Derviş son olarak ne söyledi? Önemli bir şey söyledi de onun için, kendimi rahat hissediyorum artık. "Türkiye üzerinde şantaj var" dedi. Bu lafı epeydir kullanıyorum, şantaj var; ama o söylediği için artık daha rahat kullanabiliriz. Bu sözcük artık meşrulaşmış durumda; ama farklı şey. O diyor ki "hiç kimse Türkiye'ye şantaj yapmaya kalkmasın, politik şantaja hayır." Peki ekonomik şantaja? Ona "hayır" değil. Peki aradaki fark ne? Aradaki fark şu: Türkiye zaten bir şantaj altında; ama politik şantajdan daha önemli bir şantaj altında, ekonomik şantaj altında. Size "bu 15 yasa çıkmadan kuruş yok" diyorlarsa, bu bir şantajdır. Buna şantaj demeyip de, sadece "benden Kıbrıs'ı isterseniz olmaz, ben böyle şantaja gelmem" diyorsanız, bu zaten topu taça atmaktan başka bir şey değildir. Zaten Türkiye'de bu noktanın hiçbir önceliği, acilliği falan yok. Aciliyet, 15 günde 15 yasa meselesi ve bu şantajdır. Meclise niyet mektuplarında eğer biz tarih koymuşsak -bakın yürütme organına değil Meclise koyuyoruz- "15 Şubat'a kadar Şeker Yasası çıkacak" diyoruz. Meclise sevk edilecek, 15 Mart'a kadar çıkacak, biraz gecikmemiz oldu, 4 Nisanda çıkarabildik Şeker Yasasını; ama o kadar herhalde hoş görüyorlardı. Ne oluyor? Bize diyorlar ki "bu yapısal reformlar olmadan olmaz, bu sizin iyiliğiniz için." Zaten bu kuruluşlar bizim iyiliğimizden başka ne düşünüyorlar ki? Biz kendi iyiliğimizi düşünmediğimiz için onlar bizim adımıza, bizim iyiliğimizi düşünüyorlar. Peki niye bu kadar ısrar ediyorlar, niye bu kadar hayır kurumu gibi çalışıyorlar?

Merkez Bankamızı artık bağımsız yaptık, Arjantin'de yapmıştı. Arjantin'de ne var şimdi? Kriz var, demek ki çözüm olabiliyor mu? Arjantin ne yaptı, Para Kurulu'nu getirdi mi? Getirdi. 1 pezoğu 1 dolara eşitledi mi? Eşitledi. Ondan sonra ihracatını artıramadı, niye artıramadı? Dolar değer kazandıkça dışarı açılmadı, ürün satamadı, bu iyi bir şey miydi? Son yıllar dolar hep değer kazandı, bu iyi bir şey mi, bunu tartışıyor muyuz? Sadece şunu tartışıyoruz: Acaba 15 günde 10 yasa çıkarsak idare eder miyiz, bizi kabul ederler mi? Peki bunun içeriği ne? İçerik; kusura bakma; biz nicel bir toplumuz.

Tarım meselesine geleceğim; ama birkaç

hususunu söylemek istiyorum. Sabahta tartışıldı; ama biz galiba sadece mali sektör endeksli bir kriz algılamasına sahibiz, niye? 1999'da Türkiye'de kriz vardı; ama hiç kimse kriz demiyordu. Türkiye'de 1999'da reel sektör yüzde 6,4 küçüldük, kimse kriz var demedi. Oysa krizin alması vardı, niye? Çünkü borsamız, dolar bazında yüzde 220 kazandırmıştı, bundan daha büyük kriz olur mu? Yurtdışına kanyon paramız, yüzde 220. Ben yurtdışından en pahalı bulduğum krediyi LIBOR+10 ile buluyorum ama borsa yüzde 220 kazandırıyor. Yabancı yatırımcı borsanın yüzde 50'den fazlasına hâkim, hiç kimse kriz olarak görmüyor, her şey tıkırında. Aslında yerli sermayedar da bundan kazanıyordu. Bu kriz değil mi? 1999'da kriz algımanız var mıydı? Yoktu; ama borsa dünyanın en çok para kazandıran borsasıydı. Krizi ne zaman algılıyorsunuz? Borsa çökünce, devalüasyon, faiz gibi konular bizde kriz algılaması yaratıyor. Tabii şimdi hepsi bir araya geldi; şimdi hem mali sektör, hem reel sektör, hem iç açık, hem dış açık hepsi bir arada, beşi bir yerde gibi, hepsi bulundu.

Türkiye ilk defa iç açık ile dış açığı bir arada yaşıyor. 1999'da IMF programına başlarken iç açığı olan bir ülkeydik, teşekkür ederiz IMF'ye bir de bize dış açık hediye etti. 2000 yılında Türkiye, Cumhuriyet tarihinde ilk defa milli gelirin yüzde 5'i oranında cari açık verdi. IMF diyor ki "yahu bunlar kötü yönettiler, biz aslında her şeyi mükemmel yapmıştık." Neyi kötü yönetmiş Türkiye? Türkiye, programı o kadar sadık izledi ki, fazlasıyla sadık Kasım Krizinde artık hiç olmazsa bırakmalıydı. Hüsnü Hocanın dediği gibi, daha 2000 yılının ortasında belliydi niye yürüme-yeceği; ama hiç olmazsa Kasım'da bırakmak gerekiyordu, bırakmadılar ve ısrar ettiler; yani gereğinden fazla sadık kaldılar.

Bu kriz Türkiye'nin iktisat politikası araçlarını giderek elinden kaçırmalarının sonucudur. 1989'da sermaye hareketlerini serbestleştirmesi, faizi ve dövizini birbirinden bağımsız iktisat politikası araçları uygulayamaz noktasına gelmesi, bütün bunların üstüne kriz bu nedenle çıktığı halde, her krizde yeni bir iktisat politikası aracını terk ediyoruz; çünkü bize bunu telkin ediyorlar, "bırak" diyorlar. Niçin bırak, acaba hiç düşünüyor muyuz; yani bu kompto teorisi mi acaba? Efedim, komploya falan gerek yok. Sadece ulus-

Oğuz Oyan:
"Size 'bu 15 yasa çıkmadan kuruş yok' diyorlarsa, bu bir şantajdır. Buna şantaj demeyip de, sadece 'benden Kıbrıs'ı isterseniz olmaz, ben böyle şantaja gelmem' diyorsanız, bu zaten topu taça atmaktan başka bir şey değildir."

lararası ilişkilerin iane ilişkileri olmadığını; yani insan topluluklarının, devletlerin aslında esas olarak öz çıkar kavgası verdiklerini, tıpkı şirketlerin nasıl kârını maksimize etmek gibi dertleri varsa, bu ulusların da esas olarak temel güdülerinin bu olduğunu bir kere kafamıza oturtursak, hiç kimsenin bizim kara kaşımız, kara gözümüz için birtakım konuları bize telkin etmeyeceğini anlarız. Eğer Türkiye'nin bugün tarımı da bırakması isteniyorsa, bunun biraz geçmişine gidin.

1978'de Türkiye, 4. Beş Yıllık Plan hazırlıklarını yaparken, Dünya Bankası'ndan 3 milyar dolar istemişti ve o zaman Derviş uzmanı -bakın gene Derviş'e geldik- Türkiye'ye gelmişti, o parayı vermediler Türkiye'ye. O sırada CHP iktidardaydı ve bunu vermediler Türkiye'ye. Niye? Çünkü, Türkiye, 4. Beş Yıllık Kalkınma Planıyla, üçüncü sanayi devrimine bir giriş yapmak istiyordu. "Hayır, siz bundan vazgeçin" dediler. Peki ne yaptık? 24 Ocak Kararlarını aldık, 24 Ocak sonrasında ne oldu? "Ticaret bazında uluslararası eklemlenmeye geçin" dediler ve o zaman oluk gibi açtılar kaynağı. Sanayiye bırakarak, eski sanayi kapasitesini kullanarak dışa açıldık. Türkiye, 1980'lerde hem Dünya Bankası, hem IMF'nin kredi kolaylıklarından en fazla yararlanan ülke durumuna geldi, niye? Çünkü uslu çocuk oldu, söz dinledi, sanayiden vazgeçti.

Şimdi bize "tarımdan da vazgeçin" diyorlar, bu kadar açık. Bu bir komplo falan değil; yani bazıları bunu büyük teoriler falan zannediyor. Hayır efendim; gayet basit bir nokta var; yani şu sırada üretim fazlalıkları var ve giderek tarımları çok yüksek verimlilikle çalışıyorlar ve sonuç olarak, bu üretim fazlalıklarını bir şekilde pazarlamaları gerekiyor, bu kadar basit.

Size bir örnek vereyim: Türkiye, Şeker Yasası'nı çıkarıyor. Dünyada son yıllarda şeker arzı ile talebi arasında bir dengesizlik var, arz fazlalığı var. Ne kadar kısa zamanda şeker fiyatlarının çöktüğüne bir örnek vereyim: Londra Beyaz Şeker Borsası'ndaki dolar ton fiyatı 1995'te 396 dolardı. İstikrarlı bir azalışla 1996'da 366 dolar, 1997'de 315 dolar, 1998'de 255 dolar, 199'da 200 dolar; yani 400 dolara yakın düzeyden, 1999'da 200 dolara inmiş, niye? Talep yetersiz. Bana niye Şeker Yasasını çıkartıyorlar, daha ötesine gitmeye gerek yok, niçin çıkartıyorlar? Bunu sadece muhalefetken doğruları söyleyen milletvekilleri bile

söyledi. Onlar bile söyledi Mecliste, dinlediniz mi bilmiyorum, söylemek zorunda kalıyorlar. İktidara gelince söylemezler merak etmeyin; çünkü Türkiye, siyasetini dış merkezlerle ayarlıyor. Şekerden daha reel bir sektör var mı? Çok reel, bakırı kahvenize de atıyor değil mi? Çok reel, görüyorsunuz da; ama gitti, bitiriyorsunuz.

Tütün Yasası geliyor. Tütün Yasası farklı bir şey mi getirecek? Hazırlanıyor Mecliste. Geçen yıl gelen Tarım Satış Kooperatif Birlikleri Yasası, önümüzde gelecek olan Doğalgaz Yasası; petrol, enerji hepsi bir arada geliyor şimdi. Bunlar çok reel ve bunların hepsi Türkiye'yi teslim alma kanalları.

"Program çöktü" diyorlar, aslında çöken nedir? Çöken, istikrar değil de enflasyonu önleme ayağı; çünkü bu program istikrar programı değildi. Bu yeni bir istikrarsızlığa götüreceği baştan belli olan bir programdı. Niye enflasyonu önleme ayağı çökmesine rağmen, yapısal uyum ayağı hiç çökmemiş gibi devam ediyor? Çünkü temel mesele şu: Bu programın aslı, esası, asıl hedefi, o yapısal uyarlamaydı, enflasyonu onu meşru kılmak, onu kabul ettirebilmek için bir vitrindi. Dolayısıyla önce "siz bu enflasyonu 3 yılda düşürsünüz, bunun için de şu yapısal reformları yapın" demişlerdi. Aslında enflasyon hedefi Şubat'ta bitti; ama niyet mektupları devam ediyor, "bütün yapısal ayağı aman bitirin, ondan sonra size yeni bir kaynak, yeni bir program" diyorlar. İki tane temel değişkene; döviz ve faize hâkim olmadan para programını açıklayamıyorsunuz.

Tarım dışı başka sözlerim olacaktı, bir hususu söyleyeyim. Yapısal uyum denilen olayla ilgili Türkiye çok sayıda yasal düzenlemeyi 1.5-2 yıldır yapıyor. 1999 Temmuz'undan itibaren alın, Anayasa değişikliğinden itibaren alın, Anayasayı önce özelleştirmeye uygundur diye maddeyi koymalarından, uluslararası tahkimin Anayasaya girmesine kadar bir dizi düzenleme yapıldı. Türkiye bir Anayasa değişikliği, 27 tane yasa değişikliği, 1 tane Meclis İçtüzük değişikliği yaptı, bir de şehit verdi biliyorsunuz. Niye Meclis İçtüzüğüne değiştirdik? Bunu herhalde herkes biliyor; çünkü niyet mektuplarında verilen sürelerle uymak için Meclis içi engellemeleri kaldırmak gerekiyordu. "Biz şu tarihte çıkaracağız." Çıkarmak için Meclis İçtüzüğünde muhalefetin engelleme yapmasını engellemek

Oğuz Oyan:
"Bu kriz Türkiye'nin iktisat politikası araçlarını giderek elinden kaçırmasının sonucudur. Her krizde yeni bir iktisat politikası aracını terk ediyoruz; çünkü bize bunu telkin ediyorlar."

gerekliyordu, o sırada birisi de öldü biliyorsunuz ve böylece Meclis İktisatçılarını da değiştirdik. Bu ne kadar bağımsız bir ülke olduğumuzu size gösteriyor değil mi, 23 Nisan'ın 81'inci yıldönümünde?

IMF'ye verilen niyet mektuplarını, biz bir de Dünya Bankasına da verdik. Niyet mektuplarının dördünde, yapısal uyumun en önemli unsuru tarıma ilişkin düzenlemelerdir. Bunu yaparken, şunu yapmışlardır: Türkiye'deki desteklemeyi abartmışlardır, Türkiye'deki tarımsal desteklemeyi olduğundan fazla göstermişlerdir, çarpıtmışlardır. Yerine gelecek şeyi, doğrudan gelir desteğini asla doğru düzgün tanımlamamışlardır; yani yeni sistemi tanımlamaktan ziyade, eski sistemi eleştirmek ve tasfiye niyetlerini belirtmekle yetinmişlerdir.

Birtakım gerçek dışı hususları söyleyeyim; Türkiye'nin tarımsal desteklemesi milli gelirin küçük bir bölümüdür. Bunları başka fırsatlarda söylüyoruz; ama yine de burada söyleyelim. Örneğin 2000 yılında bütçe ve fon aracılığıyla yaptığı destekler bütçenin yüzde 2'sini, milli gelirin binde 8'ini oluşturmuştur, yüzde 1'i bile değil. Oysa Türkiye aynı yıl, 2000 yılında, faiz ödemelerine milli gelirin yüzde 17'sini ayırmıştır. Tarımın milli gelire katkısı yüzde 15'tir, ondan daha fazla sadece devletin iç ve dış borçlanmasına ödediği faiz yüzde 17'ye ulaşmıştır. Oysa Türkiye'de tele-volet iktisatçıları bize şunu söyleyebiliyorlar "bu tarım öylesine çok destekleniyor ki, tarımın milli gelire katkısı kadar bir destek alıyor; yani yüzde 15 kadar" diyorlar. Daha büyük bir kuyruklu yalan olamaz, daha büyüğü yok, benim bildiğim en büyüğü bu. Tabii desteksiz, meydan boş; yani öğrencilere soru bile sordurtmuyorlar, önceden yazılı verilmezse sorulmuyor biliyorsunuz.

Türkiye'de milyonlarca kişiyi her akşam ve ya her hafta birkaç program ideolojik bir kuşatma altına alıyorlar, başka bir şey düşünemez oluyorsunuz, içerik tartışamaz duruma geliyorsunuz. Medyanın gündem belirleme gücü budur, büyük sermayenin gündem belirleme gücü budur, bu gündemin dışına çıkamıyorsunuz, çıkarttırmıyorlar sizi. Bereket versin İktisatçıları Haftası oluyor da soluk alıyoruz, burada konuşabiliyoruz. Onun için ben bir iktisatçı olarak da tabii Cemiyeti tekrar kutluyorum.

Efendim, bir kere böyle büyük çarpıtmalar var, ikincisi size görev zararlarıyla ilgili yazıp ç-

ziyorum; ama çok kısa söyleyeyim: Diyorlar ki "bu görev zararları memleketi batırıyor, bankaları da batırıyor." Bu da bir başka kuyruklu yalan; Ziraat Bankasıyla ilgili olayı söyleyeyim. 1993-1994 yılından gelen pamuktaki prim desteklemesinin bugün faizleriyle 11 milyar dolara çıktığını belirtiyorlar. Bu yalan, bir kere topu topu bir kaynağa göre 124 milyon dolar, daha büyük gösterene göre de -Sayıştay Raporu - 315 milyon dolarlık 1993 başlangıç kredisi var. Bankanın başka yerden gelen zararları olduğu için, Hazine ile Ziraat Bankası şöyle bir anlaşma yapıyor, -1993'te bir Bakanlar Kurulu kararı çıkıyor- Hazine Ziraat Bankası'na, "piyasa faizleri+yüzde 20 veririm" diyor. Nerede görülmüş bu, piyasa faizi zaten yüksek. Sonuçta dolar bazında faiz, yılda yüzde 128 büyütülüyor ve 315 milyon dolara karşılık, Ziraat Bankası Hazine'ye 1997'de 712 milyon dolar ödüyor. Dünyanın hangi bankası olsa artık onu silerdi. Kredi fazlasıyla geri gelmiş, dolar bazında üç yıl içinde iki katından fazlası geri dönmüş, daha ne olsun. 712 milyon dolarla borcun, ana paranın, sadece 50 milyon dolarını siliyorlar, lütfediyorlar. 2000 yılında bu borç Bankaya Hazine tarafından yeniden bir kâğıt ve saire verilmesine rağmen 11 milyar dolara geldi. Sayıştay'ın hesabına göre böyle giderse 2002 sonunda 34 milyar dolara çıkacak; yani bu fantastik bir öykü, dünya tefecilik tarihine girse yeri var. Hemen şunu belirteyim: Bu, tarıma dönük bir görev zararı değil. Ziraat Bankası başka nedenlerle; bütçe dışı kaynak kullanmak, Refahiyol iktidarının kaynak paketlerinin aracılığı yapmak ve saire bir yığın nedenle zarar ediyor. Ancak bunu tartışmıyorsunuz ve kafanıza şöyle bir şablon oluşuyor: "Ha, demek ki esnafı desteklemek kötüdür, Halk Bankası türü bir kuruma ihtiyaç yok. Tarımı desteklemek kötüdür, zaten politikacılar bunu popülist uygulamalar için kullanıyor" Neyi destekleyeceğiz? "Efendim, Hazine borçlansın yüzde 150 bileşik faizle bu gayet mubah bir iş; ama öbürü kötü bir iş." Avrupa Birliği'nin bütçesinin yüzde 50'si tarımsal desteklemeye gidiyor; "e ne yapalım, Türkiye'ye yüzde 2'si bile çok, bunu da vermeyelim."

Türkiye'nin buradan gideceği bir yer yoktur, Türkiye buradan sadece ve sadece tarımın teslimiyeti üzerinden bütün bir ekonominin -aslında başka nedenlerle de, sırf tarım değil- teslimiyeti ilişkisine girmiştir. Türkiye aslında

Oğuz Oyan:
"Niyet mektuplarının dördünde, yapısal uyumun en önemli unsuru tarıma ilişkin düzenlemelerdir. Bunu yaparken Türkiye'deki desteklemeyi abartmışlardır."

Cumhuriyetin başında, hatta mütareke döneminde olduğundan daha kötü bir durumdadır; çünkü mütareke döneminde Türkiye, bir Kurtuluş Savaşı doğurma eşiğindedir. Oysa bugün "Kurtuluş Savaşı yapıyoruz" diyenler bu programı uygulayanlar. Hatta Amerikalı Elçisi, bizimle alay edencesine diyor ki "Kurtuluş Savaşı'nı hatırlayın, yeni bir Kurtuluş Savaşı yapıyor gibi davranın." Resmen dalga geçiyorlar. Biz buna layık mıyız? Galiba; çünkü bu kadar bunları yutan, bu kadar buna tepkisiz kalan bir toplumun doğrusu galiba biraz da öyle olduğunu düşünmeye başlıyorum. Umarım -buraya gelenler için söylemiyorum- bunu yalanlayacak bir davranış içine girmeye başlarız. Teşekkür ederim.

Başkan - Sayın Prof. Dr. Oğuz Oyan'a yaptığı katkılardan dolayı çok teşekkür ediyorum, değişik bakış açılarıyla gerçekten oturumu renklendirdiler. Reel kesimin, özellikle sadece sanayi kesimi olmadığına değindiler, çok haklı tabii, tarım kesiminin problemleri son derece çok.

Şimdi sözü Ümit Şenesen'e bırakıyorum. Kendisinin ilginç bir sunumu var.

Ümit Şenesen - Bu oturumun başlığı "Reel Sektör". Reel sektör olunca, bir de sanal sektör var gibi anlıyor insan ve bu kriz de sanal sektörden mi çıktı acaba diye de bir kuşkuya kapılıyor doğrusu.

Bize birinci sınıflarda İktisadi öğretmenlerken demişlerdi ki "ne üretilmesi gerekir, buna karar verilir İktisatla, nasıl üretilmesi gerekir ve kim için üretilmesi gerekir?" İzin verirseniz bugün "kim için üretilmesi gerekir?" sorusunun cevabıyla ilgileneceğim; çünkü reel sektör dediğimiz zaman, üretken sektör anlaşılıyor. Bu üretim kim için yapıyor; yani üretilen mallar ve hizmetler kimlere gidiyor? Birtakım gelir dağılımı araştırmaları yapılıyor Türkiye'de. En son biliyorsunuz TÜSİAD da 1994 verileri üzerinden bir araştırma yaptırdı, pek fazla bir değişiklik yokmuş gibi görünüyor. Doğrusu biraz garipsiyorum bunu. Onun için başka bir açıdan baktım olaya; bölgesel gelir dağılımı nasıl Türkiye'de; bu bozuluyor mu, iyiyi mi gidiyor? Buna bir göz atalım dedim. Bunun için de çok basit bazı yöntemler kullanacağım. Biraz istatistik kullanacağım ama çok basit gerçekten.

Sağ olsun Erdoğan Özötün 1975'ten 1986'ya kadar il bazında gayri safi yurtiçi üretim değerlerini hesaplamış, önümüze

koymuş. Ondan sonraki yıllar itibariyle de Devlet İstatistik Enstitüsü bu işi yapıyor. İl bazında kişi başına gayri safi yurtiçi ürün değerleri var elimizde. Bunlar 1987 fiyatlarına çevrilmiş olarak var, dolayısıyla rahatlıkla birbirleriyle karşılaştırılabilir. Erdoğan Özötün'ün rakamları ile Devlet İstatistik Enstitüsü'nün rakamları karşılaştırmada biraz sıkıntı yaratıyorsa da onu biraz görmezden geleceğiz, sonra zaten sadece Devlet İstatistik Enstitüsü'nün rakamlarını kullanacağım. Önce bir uyarı yapayım; bunlar gelir değil, üretim rakamları. Dolayısıyla o illerde üretilen milli geliri gösteriyor, o illerde harcanan, veya yatırıma giden anlamında değil. Önceden 67 tane ilimiz vardı, şimdi sürekli sayısı değişiyor, siyasi iktidarlar gerektiğinde yeni iller yaratıyorlar. İllerimizin kişi başına gelirlerini bir büyüklük sırasına dizsek, en az geliri olan ilimizi en aşağıya koysak, en yüksek geliri en yukarı olacak şekilde, araları da askerde boy sırasına dizecek gibi büyüklük sıralamasına dizsek ve 75'ten bu yana bu illere bir baksak, şöyle bir manzarayla karşılaşıyoruz:

Burada bütün yılları koymadım, 5'er yıl aralıklarla koydum, 1975'ten, 1995'e kadar. Tablo 1'de kısaca size açıklamaya çalışayım. En düşük geliri iller '444...' rakamlarıyla gösteriliyor. En yüksek geliri il de yukarıdaki 2.7. Bu 1987 fiyatlarıyla olduğu için algılamak biraz zor olabilir, 2 milyon 700 bin lira kişi başına düşen gelir, şimdikiyle belki 2 milyar 700 milyon diye düşünebilirsiniz. 1975 yılında en düşük geliri iller var, 400 bin lira civarında 7 tane il var, diğerlerinin hepsi onlardan daha yüksek.

**Oğuz Oyan:
"Türkiye'nin buradan gideceği bir yer yoktur, Türkiye buradan sadece ve sadece tarımın teslimiyeti üzerinden bütün bir ekonominin teslimiyeti ilişkisine girmiştir."**

TABLO 1: İller KBGSYÜ Değerlerinin Dal-Yaprak Gösterimi (1987 fiyatlarıyla)

1975	1980 (3503)	1985 (4185)	1990 (3933)	1995 (4012)
2	2	2	2	2 9
2 7	2	2	2	2 6
2 4	2	2 5	2 5	2 5
2	2	2 2	2 33	2 3
2	2 11	2	2 001	2 00111 11
1	1 9	1	1 88999	1 8888
1 6	1	1 66667 77	1 7	1 66777
1 445	1 4445	1 44455 55	1 44455 555	1 4455
1 22222	1 22223 33	1 22233 33	1 22223 22	1 22333 33
1 00000 00011 111	1 00001 11111	1 001	1 00000 00111 1111	1 00001 11111
0 88888 88999 999	0 88888 89999 999	0 88899 9999 9	0 89999 9	0 88889 9999
0 66666 66777 77777 77	0 66666 66777 777	0 66666 66777 7777	0 66667 77777	0 66667 77777 77
0 4444 44555 55	0 44455 55555 5	0 44445 55555 5	0 44555 555	0 44455 5
0	0 33333 3	0 22333 3	0 22333	0 22333 3

1980'e geldiğimiz zaman, kişi başına 400 binin altına, 300 bine düşen iller var. Daha ileriye gittiğimiz zaman, 2 tane ilimiz 200 binlere düşüyor ve bunlar 1995'e kadar böyle kalıyor. 1975 yılında en düşük gelirli il 400 binken, 1995'e geldiğimizde 200 bine inen iller var; yani yüzde 50'ye yakın oranda, reel anlamda gelir kaybına uğramış iller var Türkiye'de. Bu kadar çarpık bir yapı oluşuyor.

Yukarıya doğru bakın, en yüksek gelirli illere; 2 milyon üzerinde 1975 yılında sadece 2 tane il var; Kocaeli ile İstanbul. 1980'e, 1985'e, 1990'a, 1995'e doğru gittikçe, 2 milyon üzerindeki illerin sayısı gittikçe artıyor. 1995 yılına geldiğimizde bunlar 12 tane. Tabii ki Türkiye büyüyor, gelişiyor, bunların da büyümesi lazım ama düşük gelirli illerle ara gittikçe açılıyor; ortalama kişi başına en düşük gelirli ille, en yüksek gelirli ilin arası gitgide açılıyor.

Bu çizimlerin bize gösterdiği resmin daha da vahimi şu: 1975 yılında -biraz istatistik diliyle söyleyeyim- tek tepeli bir dağılım var; yani iller biraz birbirlerine benziyorlar. Orta bölgedekilerin sayısı daha fazla, çok zenginlerle, çok fakirlerin sayıları daha az; ama ne oluyor? Bakın, 1985'ten sonra iki tepeli hale geliyor. Bu ne demek? Türkiye bir kutuplaşmaya doğru gidiyor; bazı iller hızla gelirleri-

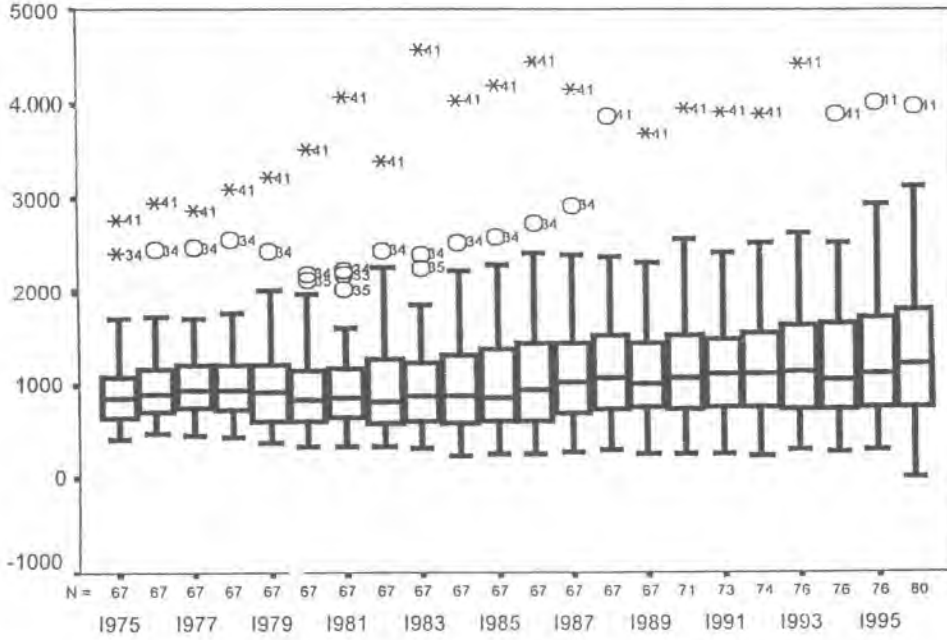
ni yükseltirlerken, bazı iller çok gerilerde kalıyorlar, hatta reel olarak gelir kaybına uğruyorlar. Böyle bir kutuplaşma nasıl bir tehlike barındırıyor içinde, herkes bunu görebilir. Sadece bu resme bakmakla bunları söyleyebiliyoruz. Biraz daha değişik resimlere bakalım.

Tablo 2'de yine aynı dönem; 1975'ten 1996'ya kadar rakamlar. Burada da yine en düşük gelirli il en alttakiler, en yüksek gelirli iller de tepedekiler. Ortadaki kutu şeklinde çizilmiş olan bölge de ortadaki yüzde 50 illi gösteriyor. Bu kutunun ortasındaki yatay çizgi de tam ortaya denk gelen il. O yıl içinde kaç il varsa, 80 il varsa bu 40 veya 41'inci il, 67 il varsa, 34'üncü il gibi düşünebilirsiniz. Bu çizimlerin alt ve üst noktaların arasının zaman içinde nasıl açıldığını az önce görmüştük, bu çizimde bir kez daha görüyoruz. Orada görmediğimiz, burada gördüğümüz bir başka şey daha var; ortadaki yüzde 50'lerin de arası açılıyor. Bakın şu kutuların uzunluğu, ortadaki yüzde 50 ilin en düşük gelirli ile en yüksek gelirlisinin arasındaki farkı gösteriyor, bu da zaman içinde git gide genişliyor, 1996'ya geldiğimiz zaman en geniş haline ulaşıyor. Böyle bir gelir dağılımında bozulma göze çarpıyor, iller bazında.

Peki bunlar hangi illerde, hangi bölgelerde? Şöyle bir basit gösterimle bunu size yan-

Ümit Şenesen:
"1980'e
geldiğimiz
zaman,
kişi başına
400 binin altına,
300 bine düşen
iller var.
Daha ileriye
gittiğimiz
zaman, 2 tane
ilimiz 200 binlere
düşüyor ve
bunlar 1995'e
kadar böyle
kalıyor."

TABLO 2: İller KBGSYÜ Değerlerinin Kutu Çizimiyle Gösterimi (1987 fiyatlarıyla)

sıtabilirim. İlleri 4 gruba ayıralım. 1987 fiyatlarıyla bunu yapıyoruz. 500 bin liranın altında kişi başına geliri olan, 500 ile 1 milyon arasında olanlar, 1 milyon ile 1.5 milyon, 1.5 milyon üstü olan diye dört gruba ayırsak, çeşitli bölgelerde 1987 yılında ve 1996 yılındaki karşılaştırmaları görebiliyorsunuz. Tablo 3'deki genel sütununa bakarsanız, 1987 yılında 7 tane il var 500 bin ve altında. 1996'ya geldiğimizde de 7 tane il var, bunların 6'sı Doğu Anadolu, biri Güneydoğu Anadolu Bölgesinde. 1987 yılında 7'si de Doğu Anadolu Bölgesindeydi.

En yüksek gelirlili 15 tane il varmış, 28 tane olmuş. Bunlar büyük ölçüde Marmara Bölgesi-

nin illeri, İç Anadolu ve Ege de var, son yıllarda Karadeniz de bu kervana katılmış görünüyor.

Böyle bir basit gösterimden sonra, bir de bunu harita üzerinde size yansıtmaya çalışayım, belki daha iyi görünür. Bu 1987 yılının biraz önce söylediğim ölçütlere göre 4'e ayrılmış gelir düzeylerinin haritası. Gördüğünüz gibi Marmara Bölgesi hep birinci ve ikinci üst düzeydeki illerle dolu. Doğu Anadolu büyük ölçüde en düşük illerle dolu 1987 yılında. 1996 yılına geldiğimizde, resimde şöyle bir değişiklik oluyor: Marmara Bölgesi hep birinci tura yükselmiş -Edirne hariç- Burada çok koyu renkle boyanmış olan bölge önemli bir alanı kapsıyor. Tablo 6 ve 7'ye bakalım.

Ümit Şenesen:
"1985'ten sonra
Türkiye bir
kutuplaşmaya
doğru gidiyor;
bazı iller hızla
gelirlerini
yükseltirlerken,
bazı iller çok
gerilerde
kalmıyorlar, hatta
reel olarak gelir
kaybına
uğruyorlar."

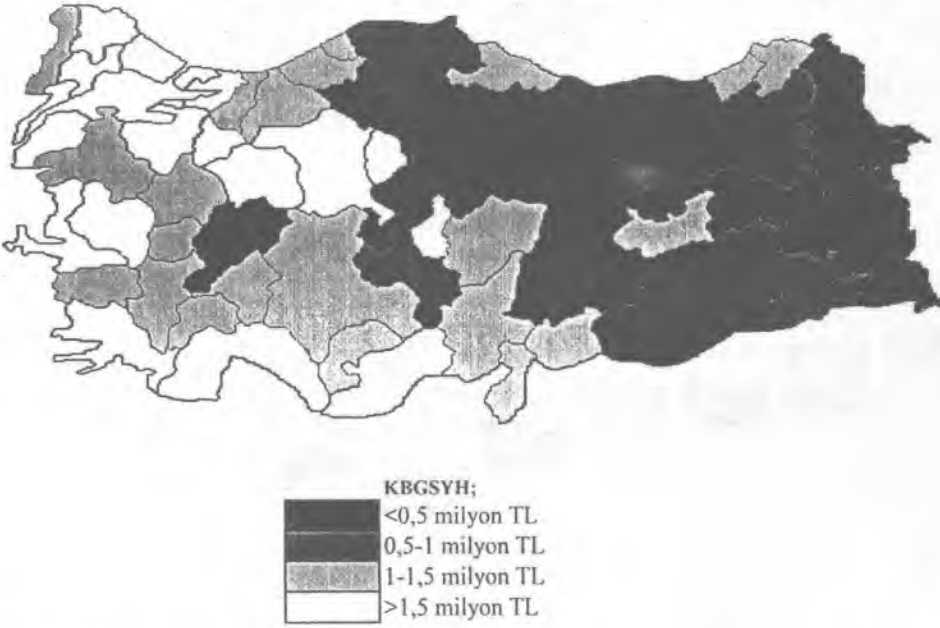
TABLO 3: 1987 Yılında Dörtlü Gelir Grupları Ayrımında Bölgeler

	Akdeniz	D. Anadolu	Ege	G.D. Anadolu	İç Anadolu	K.deniz	Marmara	Genel
500 bin ve altı	-	7						7
0,5-1 milyon	1	4	1	5	5	9	-	25
1-1,5 milyon	4	1	4	1	2	5	3	20
1,5 milyon ve üstü	2	-	3	-	3	-	7	15
Toplam	7	12	8	6	10	14	10	67

1996 Yılında Dörtlü Gelir Grupları Ayrımında Bölgeler

	Akdeniz	D. Anadolu	Ege	G.D. Anadolu	İç Anadolu	K.deniz	Marmara	Genel
500 bin ve altı	-	6	-	1	-	-	-	7
0,5-1 milyon	1	6	1	6	4	8	-	26
1-1,5 milyon	3	2	1	2	4	5	1	18
1,5 milyon ve üstü	3	-	6	-	5	4	10	28
Toplam	7	14	8	9	13	17	11	79

TABLO 4: Dörtlü Gelir Grubu Ayrımında 1987 Yılı Genel Görünümü

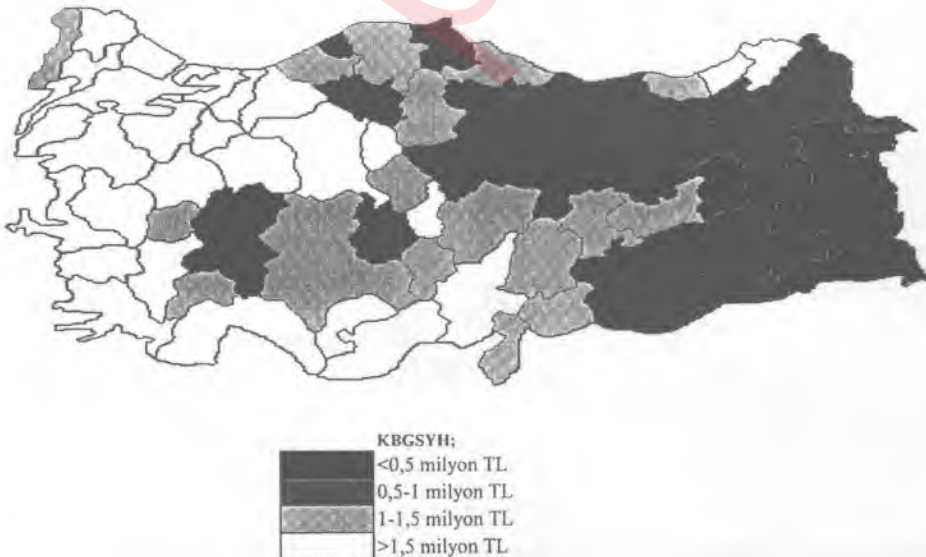

En yüksek, hem ortancası, hem bütünüyle kutu olarak en yüksek Marmara, sonra Ege, Akdeniz, İç Anadolu, Karadeniz, Güneydoğu Anadolu ve en son Doğu Anadolu geliyor. Bunu bir de 1996'yla karşılaştıralım, ondan sonra bunlar üzerinde birazcık yorum yapmaya çalışacağım. Sıra hiç değişmiyor; yine Marmara, Ege, Akdeniz, İç Anadolu, Karadeniz diye başta gidiyor, yine Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu en sonda.

Bunların ikisini birlikte gösteren bir resim var onunla daha iyi karşılaştırabiliriz. Dedi-

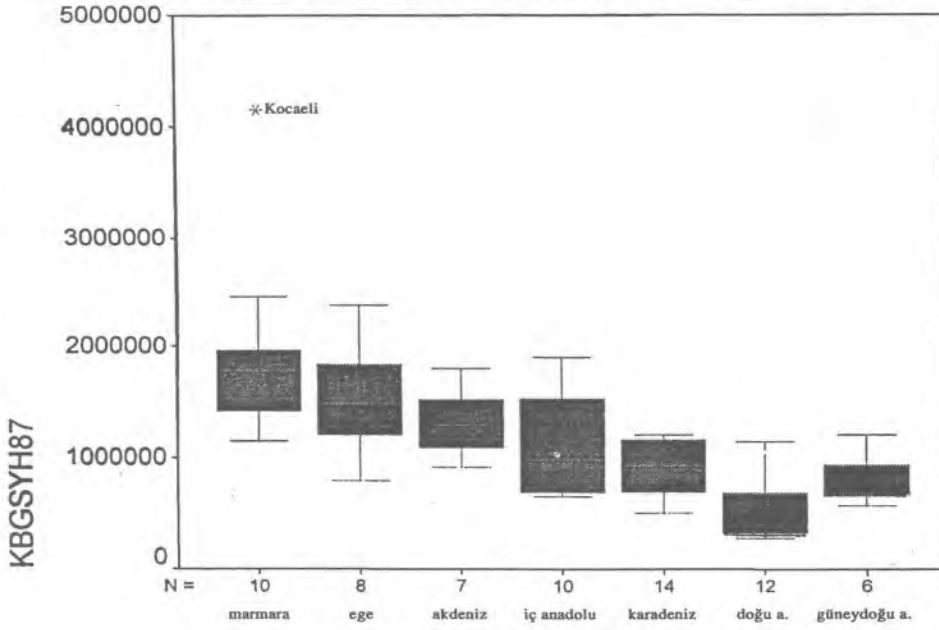
ğim gibi, sıralama hiç değişmiyor, en önde olanlar yine en önde, en arkada olanlar yine en arkada, yalnız dikkati çeken bir nokta var, 1987 ile 1996'yı karşılaştırdığımızda, ortadaki yüzde 50'lik bölgeler dört ileri bölgede artmış; yani bu bölgelerde iller arasındaki farklar git gide artmış, iki bölgede ise azalmış. Bu da bazı illerin kendi bölgelerinde bile acayip karşılanabilecek, ekstrem, değerler almasına yol açıyor. Burada Elazığ ve Malatya var, burada Kilis ve Gaziantep var, şu aşağıda da Şırnak var. Şırnak, anormal derecede düşük bir

TABLO 5: Dörtlü Gelir Grubu Ayrımında 1996 Yılı Genel Görünümü

Ümit Şenesen:
 "En yüksek geliri 15 tane il varmış, 28 tane olmuş. Bunlar büyük ölçüde Marmara Bölgesinin illeri, İç Anadolu ve Ege de var, son yıllarda Karadeniz de bu kervana katılmış görünüyor."

TABLO 6: Kişi Başına Gayrisafi Yurtiçi Hasıl Değerlerin 1987 Yılı Bölgeler Ayrımında Kutu Diyagramı

gelir düzeyini temsil ediyor. Böyle bir gelişme görüyoruz, 1987'den 1996'ya.

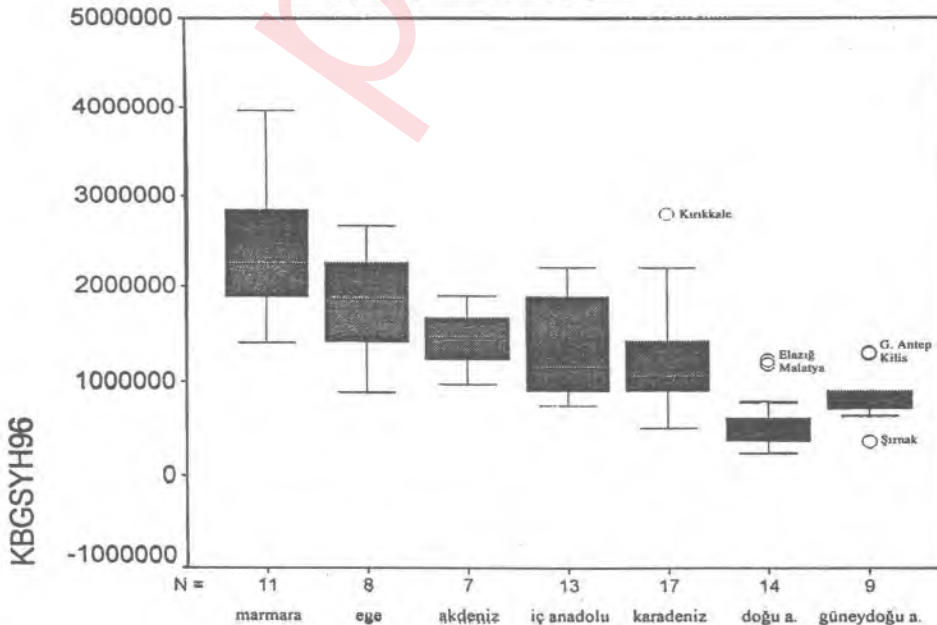
Dikkat ederseniz, buraya kadar hiç istatistikten söz etmedim; ama şimdi kusura bakmanın edeceğim. "Varyans analizi" diye bir teknik var istatistikte -bunu bütün İstatistiğe Giriş derslerinde okuturlar-. Bu illerimizin 1987 ve 1996 yıllarındaki kişi başına gelir düzeylerini böyle bir varyans analizi ile karşılaştırsak, bölgeler arasında fark var mı, yok mu, veya varsa hangi bölge ile hangi bölge arasında

farklılık var görebiliriz. Ben bunu basitleştirmek için Tablo 9'daki bir şekle döktüm.

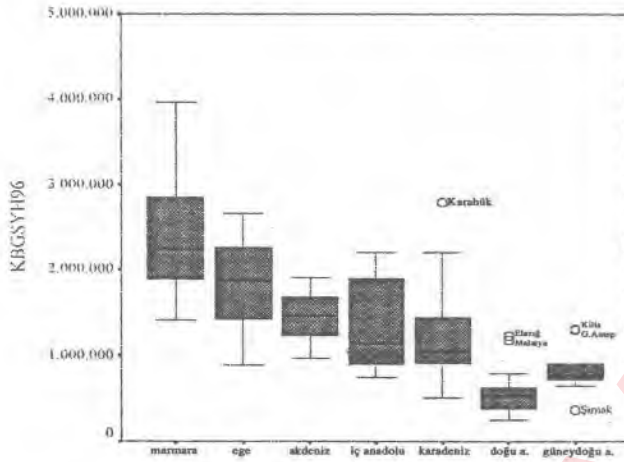
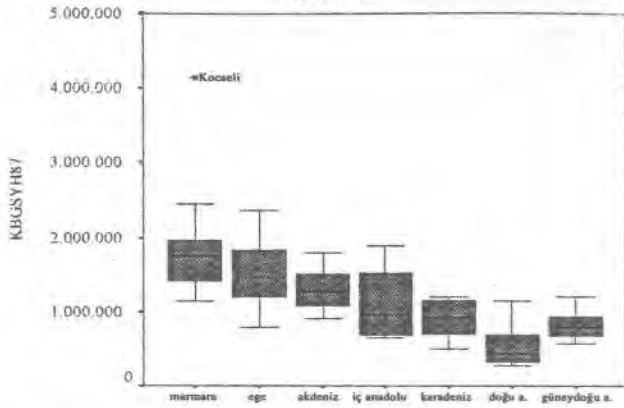
Sıfırla gösterilen çizgi, fark olmadığı durumu yansıtıyor. Bu iki tane yuvarlağın arısına çizilen dikine çizgi de, altta yazılı olan iki bölge arasındaki farkın "yüzde 95 güven aralığı" dediğimiz aralığını yansıtıyor. Eğer bu sıfır çizgisi, yatay çizgi, bu güven aralığının içine düşüyorsa, "biz bu iki bölge arasında istatistik bakımından anlamlı bir gelir farkı bulamadık" diyoruz; ama sıfır çizgisi bunun di-

Ümit Şenesen:
"1987 yılında Marmara Bölgesi hep birinci ve ikinci üst düzeydeki illerle dolu. Doğu Anadolu Bölgesi büyük ölçüde en düşük illerle dolu."

TABLO 7: 1996 Yılı Kişi Başına Gayrisafi Yurtiçi Hasıl Değerleri (1987 Yılı Fiyatlarıyla) Bölgeler Ayrımında Kutu Diyagramı

TABLO 8:

şına düşüyorsa, o zaman "o iki bölge arasında gelir farklılığı istatistik bakımından da anlamlıdır" diyoruz.

Sağdaki bölge çiftleri arasında istatistik bakımından anlamlı bir gelir farkı çıkmıyor. Her ne kadar fark var gibi görünüyorsa da, bunlar istatistik bakımdan çok anlamlı değil. Sol taraftakilerde ise -hepsinde görüyorsunuz-

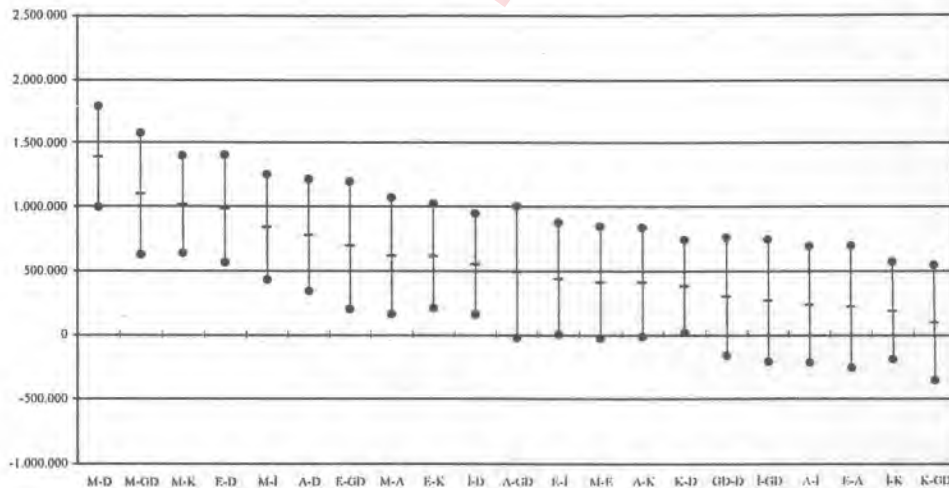
nuz- sıfır çizgisi, bu iki noktanın dışında olduğundan, istatistik bakımından anlamlı bir fark var. Bunlar, neredeyse artık kanıtlanmış diyebileceğimiz bir gelir farklılığı gösteriyor. Hangi bölgeler onlar? Marmara-Doğu Anadolu, Marmara- Güneydoğu Anadolu, Marmara-Karadeniz, Ege-Doğu, Marmara-İç Anadolu, Akdeniz-Doğu Anadolu, Ege- Güneydoğu Anadolu, Marmara- Akdeniz, Ege- Karadeniz, İç Anadolu-Doğu Anadolu. Diğerlerinde istatistik bakımından anlamlı bir fark göremiyoruz. Bu, 1987 yılı içindi.

Aynı çözümlenmeyi 1996 yılı için yapacak olursak, şöyle bir tabloyla karşılaşıyoruz: Anlamsız çıkan farklar git gide azalmış, sadece 6 bölge çiftine inmiş durumda. Diğer bölge çiftlerinin hepsinde fark anlamlı hale gelmiş, üstelik git gide daha yukarı doğru çıkmış, sıfırdan uzaklaşmış. Dolayısıyla bunların arasındaki gelir düzeyleri git gide farklılaşmış anlamına geliyor.

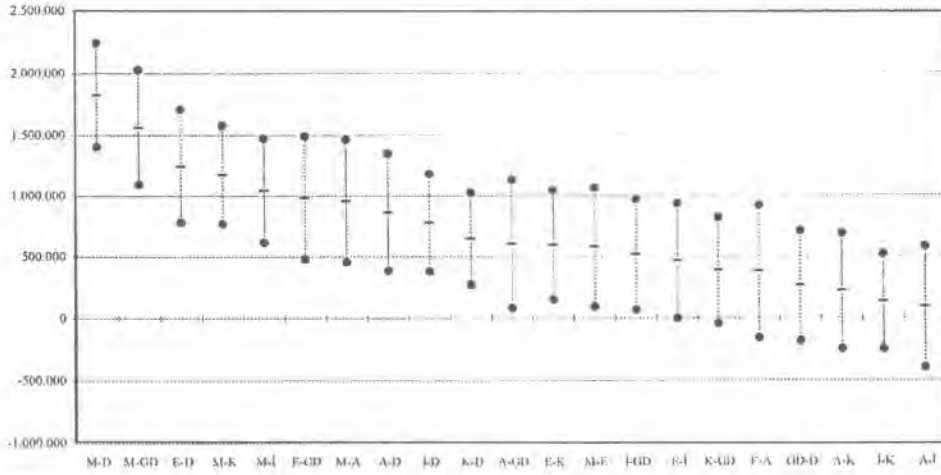
Bunu, daha sözel bir biçime dökecek olursak, 1987 yılında hangi çiftler arasında fark var? Tablo 11'de Marmara'nın, altındaki sütunda görülen şu bölgelerle olan gelir düzeyi farklılığı anlamlı görünüyor; Ege'nin, şu bölgelerle

Ümit Şenesen:
"1987 ile 1996'yı karşılaştırdığımızda, ortadaki yüzde 50'lik bölgeler dört ileri bölgede artmış; yani bu bölgelerde iller arasındaki farklar git gide artmış, iki bölgede ise azalmış."

TABLO 9: 1987 Yılında, Bölge Çiftleri Ortalamalar Farkının Yüzde 95 Anlamlılık Düzeyinde Güven Aralıkları

TABLO 10: 1996 Yılında, Bölge Çiftleri Ortalamalar Farkının Yüzde 95 Anlamlılık Düzeyinde Güven Aralıkları

ve saire, hepsini burada görebiliyorsunuz.

1996 yılına geldiğimiz zaman, yukarıdaki anlamlılara ek olarak, Marmara ile Ege arasındaki fark da açılmış, Akdeniz ile Güneydoğu Anadolu arasında, İç Anadolu ile Güneydoğu Anadolu arasında, Karadeniz ile Doğu Anadolu arasında da anlamlı fark ortaya çıkmış.

Bu yapılan inceleme, sadece 1987 ile 1996 yıllarının bir karşılaştırmasıydı. Bu aradaki zaman dilimi içinde ne olmuş? Buna bakacak olursak, sözünü ettiğimiz bölge çiftlerinden -hepsi için böyle çizimler var, fakat hepsini böyle gösterecek değilim.

Birkaç tanesini sadece örnek olsun diye göstereyim. Tablo 12 Doğu Anadolu ile İç Anadolu'nun zaman içinde ortalama gelir düzeylerinin nasıl değiştiğini gösteren bir çizim. 1987 yılında aradaki fark, 1996 yılında birazcık daha açılmış. Bu çok istatistik bakım-

dan anlamlı çıkmayabilir; ama sadece bir örnek olsun diye gösterdim.

Çok fazla arası açılanlardan bir tane örnek gösterirsem, sanıyorum Zafer'in uyarısına gerek kalmadan bitirebilirim. Tablo 13'de Ege ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde gördüğünüz gibi fark, 1996 yılına geldiğimizde bir hayli açılmış. Burada (Tablo 14) da tersine, Karadeniz ile Akdeniz arasındaki fark daha fazla iken, bu ikisi arasındaki fark git gide kapanmış 1996'ya geldiğimizde. Tabii bunu genel eğilim olarak söylüyoruz, arada birtakım dalgalanmalar olmuştur.

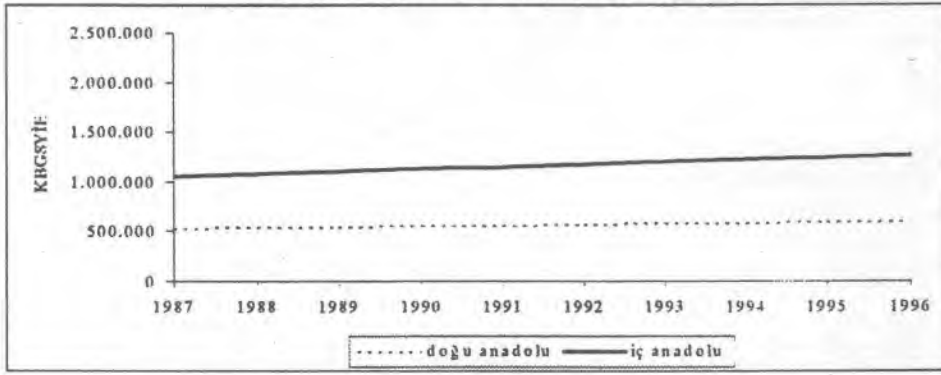
Son bir gösterim daha yaptıktan sonra sözlerimi bitireyim. Şöyle bir şey denedim: İller arasında bir "gini katsayısı"; yani gelir dağılımı bozukluğunu yansıtan bir katsayı hesaplamaya çalıştım. Her ilin kendi içinde gelir dağılımının olmadığını; yani herkesin ortalama ay-

Ümit Şenesen:
"Anlamsız çıkan farklar git gide azalmış, sadece 6 bölge çiftine inmiş durumda. Diğer bölge çiftlerinin hepsinde fark anlamlı hale gelmiş, üstelik git gide daha yukarı doğru çıkmış, sıfırdan uzaklaşmış."

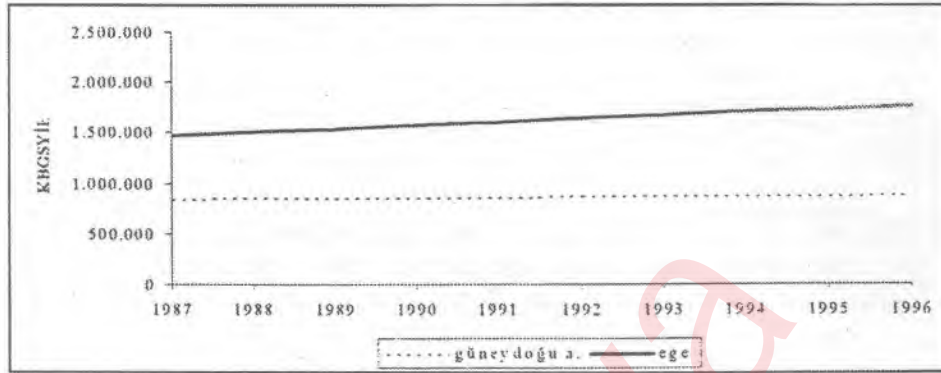
Tablo 11: 1987 Yılında Kişi Başına Gelir Farkı Anlamlı Bölgeler

Marmara	Ege	Akdeniz	İç Anadolu
D. Anadolu	D. Anadolu	D. Anadolu	D. Anadolu
G.doğu Anadolu	G.doğu Anadolu		
Karadeniz	Karadeniz		
İç Anadolu			
Akdeniz			
1996 yılında kişi başına gelir farkı anlamlı bölgeler			
Marmara	Ege	Akdeniz	İç Anadolu
D. Anadolu	D. Anadolu	D. Anadolu	D. Anadolu
G.doğu Anadolu	G.doğu Anadolu	G.doğu Anadolu	G.doğu Anadolu
Karadeniz	Karadeniz		
İç Anadolu			
Akdeniz			
Ege			Krdz. - D.Anadolu

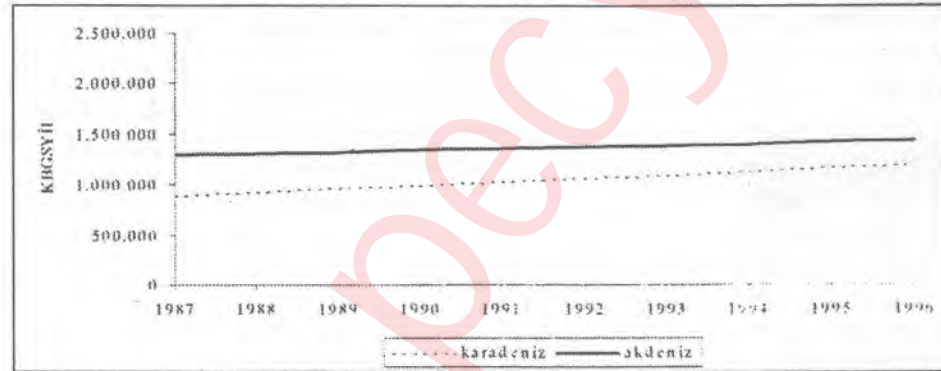
TABLO 12: Doğu Anadolu - İç Anadolu Bölge Çiftiyle İlgili Regresyon Modeli

TABLO 13: Güneydoğu Anadolu - Ege Bölge Çiftiyle İlgili Regresyon Modeli

TABLO 14: Karadeniz - Akdeniz Bölge Çiftiyle İlgili Regresyon Modeli

Ümit Şenesen:
"Büyüme ile gelir dağılım bozukluğu aynı yönde ilerliyor. Türkiye'nin gelir dağılımı, büyüme oldukça azalmıyor bölgesel olarak, artıyor."

nı gelir düzeyi aldığını varsayarak -bu gelir dağılımını düşüren bir unsurdur tabii, varsayım- dır- bir gini katsayısı hesapladım, her yıl için Türkiye'de iller arasında. Bu sayı büyüdükçe, bölgesel gelir dağılımı bozuluyor anlamına geliyor. Bu sayı küçüldükçe gelir dağılımı düzeliyor anlamına geliyor. Bunu Türkiye milli gelirinin büyüme oranlarıyla karşılaştırdım, şu gördüğünüz regresyon denklemi ortaya çıktı: Görüyorsunuz, büyüme ile gelir dağılım bozukluğu aynı yönde ilerliyor. Türkiye'nin gelir dağılımı, büyüme oldukça azalmıyor bölgesel olarak, artıyor. Teşekkür ederim.

Başkan - Çok teşekkür ederiz Sayın Ümit Şenesen, değerli açıklamalarınızla gerçekten aydınlandık. Efendim, gelir dağılımıyla büyüme arasındaki ilişkinin niçin böyle ters olduğu, oturup üzerinde ayrıntılarıyla düşünmemiz gereken bir konu hiç kuşkusuz.

Sayın Hüsamettin Kavi bir toplantıya yetişmek için aramızdan ayrılmak durumunda. O nedenle ilk önce, özellikle Hüsamettin Beye soru sormak isteyenlere söz vereceğim. Buyurun efendim.

Yakup Bozkurt - Sayın Kavi konuşmalarının başında gösterdikleri tabloda, reel sektör

Tablo 15.

LS//Dependent Variable is GINI				
Date: 08/27/92 Time: 18:42				
Sample: 1976 1995				
Included observations: 20				
Excluded observations: 0 after adjust endpoints				
Convergence achieved after 4 iterations				
Variable	Coefficient	Std. Error	T-Statistic	Prob.
C	0.273677	0.016177	16.91810	0.0000
BUY	0.001230	0.000583	2.108547	0.0501
AR (1)	0.797279	0.149009	5.350542	0.0001
R-squared	0.660040	Mean dependent var		0.276150
Adjusted R-squared	0.620044	S.D.dependent var		0.023948
S.E.of regression	0.014484	Akaike info criterion		-8.331939
Sum squared resid	0.003566	Schwartz criterion		-8.182579
Log likelihood	57.94062	F-statistic		16.50291
Durbin-Watson stat	1.496360	Prob(F-statistic)		0.000104
Inverted AR Roots	.80			

olarak niteledikleri sanayicilerin tasarruflarının kalmadığını ifade ettiler. ISO, yıllık, firma bazında, en büyük 500 sanayi kuruluşunun bilançolarıyla ilgili verdiği bilgide, bunların büyük bölümünün kârlarını faaliyet dışı gelirlerinden elde ettiğini açıkladı. Benim öğrenmek istediğim şudur: Acaba sanayiciler için işlerini büyütmek için tasarruflarını faiz gelirlerine yatırıyorlar da, yatırıma yatırmıyorlar, devletten mi yatırım bekliyor sanayicilerimiz? Teşekkür ederim.

Hüsamet'in Kavi - Teşekkür ederim, bilgi vereyim. Ondan önce de bir cümle söyleme müsaade edin. Önce açık olmak zorundayız. Hiçbirimizin en ufak bir konuda önyargısının olmaması lazım ve de açıklığı, şeffaflığı başkalarından isterken, önce kendimiz de bunu uygulamamız ve bu inancı kendimize benimsetmemiz lazım. Başkasından istediğimiz her şeyde "acaba bende var mı, ben yapıyor muyum?" sorusunu sordüğümüzde "evet" cevabı alabildiğimiz sürece çok daha doğru adımlar atma imkânımızın olacağını düşünüyorum. Bütün bunların ardında da söylediğim en önemli konulardan bir tanesi bilgi. Ne olur bilginin görünen yüzüyle yetinmeyin, daha aşağılara, derinlere girelim.

Bu değerli konuşumuzun da sorusunun cevabı, aslında o bilginin derinliklerinde yazılı. Doğrudur; aşağı yukarı 1990'lı yıllardan bu tarafa 500 büyük sanayi kuruluşunun faaliyet dışı gelirleri toplam gelirlerin yüzde 45'i, 48'i,

50'si, 54'ü bulurken, son yıllarda bu 80'lere, arkasından da yüzde 100'lerin üstüne çıktı. Bir faaliyet gelirin, bütünün içinde yüzde 100'ün üstüne çıkması ne demek arkadaşlar? İktisatçılara bunu anlatmama gerek yok. Olay şu: Sizin asli faaliyetiniz zarar ediyor demektir. Asli faaliyette zarar ediyorsunuz, kenarda paranız varsa, onunla kazandığınız para ile zararınızı karşılıyorsunuz ve kâra geçiyorsunuz. Buradaki en temel gerçek bir defa üretim faaliyetiyle zarar ediyorsunuz. Faaliyet dışındaki paranızla -sistemin dışında tuttuğunuz paranızla- dünde olduğu gibi, şirketin parası gelir elde edip, bunu vergisiz bir kazanç haline getirebilmeniz -geçmiş 1995'li yıllardan önce olduğu gibi- tutun sistemin dışında, faaliyet dışı gelirin artması; ama bugün öyle değil. Dolayısıyla faaliyet dışı gelir, aslında o da bilançounuza ilave edilen ve de gelir matrahına esas bir gelirdir. Bir sanayici açısından üretimle zarar edip, bunun yanında kullanmadığı kaynaklarından para kazanmak gibi bir amaç olamaz.

Bunun ikinci boyutu; üretimde zarar edip, üretim dışında gelir elde eden, veya faaliyet dışı geliri olan, o 500 büyük kuruluş içinde faaliyet gelirlerinin yüzde 90'ını sağlayabilen sadece 100 firmadır. 100 tane firmasının kullanmadığı rezervi var. Onun dışındaki şirket? Türkiye'de sanayi kuruluşu sayısı, toplam 20 bin civarında. Onun dışındakiler ne olacak? Onların yok ki böyle bir kaynağı, işte

Hüsamet'in Kavi:

"Bir sanayici açısından üretimle zarar edip, bunun yanında kullanmadığı kaynaklarından para kazanmak gibi bir amaç olamaz."

o yüzden de bu tablo, o 100'ün gelirlerine rağmen bu. Siz o 100'ü bunun dışına çıkarırsanız, borç/öz kaynak oranı, 1999 yılı rakamları 180 değil, 280 olur, varlığınızın üç katı kadar da borcunuz var demektir.

Bir de, şanslı 100 tane şirket, nasıl bu kaynakları tekrar üretime döndürür? Eğer siz, bunları talep yaratacak bir potansiyele sunabilecekseniz, kapasite artırımına ihtiyacınız vardır, veya üretimle rekabet etme gücünüz sizi bu tarafa doğru yönlendiriyorsa, mutlaka elinizdeki varlığı, sermayeyi üretime yönlendireceksiniz. Asıl olan, elinizdeki varlığın en verimli şekilde ekonomiye dönüştürülmesi ve faydaya dönüştürülmesidir. Eğer siz üretimle bunu elde edemiyorsanız, elinizde de hâlâ böyle bir değer varsa, onu üretimden daha iyi kazanacak enstrümanlarla değerlendirmek, yarın üretime dönüşebilmek adına da korumaktan öte bir şey değildir.

Cemil Doğan - 1997 yılında Asya Kriziyle beraber, Uzakdoğu Asya'da birçok şirket ucuz bedelle yabancı şirketlere satılmıştır. Bu son krizden itibaren -ben kompto teorilerinden hoşlanmam ama ABD Başkanının da 190 işadamiyle beraber Türkiye'ye gelmesiyle beraber- acaba Türkiye'de de böyle bir gelişmenin olabileceğini düşünüyor musunuz?

Hüsamettin Kavi - Ekonominin çarkları, kurallarını da beraberinde getiriyor. Sonuçlar ortada, sizin bugün mali piyasalarda ve borsadaki hisse senetlerinin değeri, 62, 63 sentlere düşmüş ise ve bu rayiç, şirketi yeniden kurma rakamlarının fevkalade gerisindeyse, bu ülkede rekabet gücü olabileceğini, gelecek potansiyelle dahi birtakım fizibilite yapılmış yatırımcılar ilgilenenlerdir. Mesela birkaç gündür borsada artış var, eminim dikkatlerinizden kaçmıyor. "Ne oldu, hani nasıl bir kaynak girişi var?" dediğiniz zaman, yabancı bir kaynak girişinden söz ediliyor. O yüzden burada, borsada mevcut hisse senetlerinin bir alıcı bulması mümkün; ama talep beraber borsa endeksinin de yukarı gittiği ortada. Esas mesele, borsada bizim fevkalade sınırlı sayıda şirketimiz var, toplasanız 300'ün üstünde değil.

Burada bizim arkadaşlara önerimiz şu: Artık bizim dünkü yönetim anlayışını ve dünkü özel sektör anlayışını ve aileden bir şirkette geçiş sürecindeki alışkanlıklarımızı terk etmemiz lazım. "Küçük olsun, benim olsun"

modeli artık bugünün gerçekleriyle bağdaşmıyor. "Küçük olsun, benim olsun" yerine, rekabet edebilir ölçekte bir işletmenin parçası olmayı tercih etmemiz lazım. Bu ne demek? Mesela ISO'da, iç ve dış, kendi sektöründe veya benzer, alt, üst, türev sektörlerde işbirliği yapmak isteyen şirketlerin taleplerini almaya hazırız, müracaat etsinler, bakalım. Biz acaba bu konuda bir işbirliği sağlayabiliyor muyuz? Biz iki yıl evvel, dış şirketlere, Türk şirketlerini tanıtmaya yönelik İstanbul Sanayi Odası olarak bir çalışma yapmıştık, bu defa "hayır, bırakalım, illa dışarı şart değil, biz içeride de benzer işleri yapan işletmeler olarak bir araya gelebiliriz" diyoruz.

Burada temel bir problem var, o da şu: "Ben kendime ortak arıyorum" diyen şirketin öyle bir kalıtsal, genetik birtakım düşünce tarzları var ki değişmesi gereken, önümüzdeki değişim sürecinin en büyük engeli bu. Eğer, birisi gelip size, sözgelimi ucuza gitmemek ve rekabet ölçüğünü yakalamak adına herhangi bir sektörde bütünleşmek istiyorsa ve de ilk bu konuda ortaya çıkan, "ben kendime ortak arıyorum" dediği zaman, onun muhtemel ortakları ne diyor biliyor musunuz? "Ha, bunun başı belada, kendini kurtarmak için ortak arıyor" Yok böyle bir şey. Bunu kenara koyabildiğimiz oranda, o zaman hepimizin var olma kabiliyetimiz, yaşama kabiliyetimiz artacak. Aksi takdirde, ister beğenelim, ister beğenmeyelim, birileri gelecek, iki parmağıyla bu şirketleri toplayacak.

Kaya Ardıç - Sayın Kavi, kanımca konuşmanızda çok önemli saydığım iki noktaya değindiniz. Bir tanesi, öğretim üyelerinin, öğretim, eğitim etkinlikleri dışında; örneğin, sanayicilerle işbirliği yapmasının yasak olduğunu söylediniz -ki doğrudur YÖK Yasası buna izin vermiyor. Bunu yapmaya kalkarsanız öğretim üyeliğinden düşüyorsunuz- Bununla paralel olarak "Ortak paydayı oluşturmak zorundayız. Siyaset-bürokrasi ekseninde oluşan ortama gerçek yaşamın gerçek koşullarını yansıtalım, gerçekçi, uygulanabilir yasalar yapalım, uygulanabilir programlar yapalım" dediniz. Anladığım kadarıyla -eğer yanlış anlıyorsam beni lütfen düzeltin- öğretim üyeleri ile sanayicilerin arasındaki bu işbirliğinden, bu siyaset-bürokrasi eksenini ortama dediğiniz ortama daha "bilimsel", daha gerçekçi veriler ve program önerileri getirilebilir anlamın-

Hüsamettin Kavi:
"Dünkü yönetim anlayışını ve dünkü özel sektör anlayışını ve aileden bir şirkete geçiş sürecindeki alışkanlıklarımızı terk etmemiz lazım."

da söylediniz. Tabii biz yarın "değişen dünya, iktisat" kuramını tartışacağız, kulağınızı çınlatırız. Gerçek yaşamdan kopuk, salt kuramsal, deyim yerindeyse fildişi kulesinde bilim yapan öğretim üyeleri, gerçek sanayiye, gerçek iktisadi yaşamı bilmeden öğrencilerine sadece birtakım teorik modeller, teorik doğruları aktarmaya çalışıyor. Dolayısıyla gerçek yaşamı bilmeyen öğretim üyelerinin, sanayiye iyi bilmeyen öğretim üyelerinin yetiştirdiği öğrenciler de gerçeklerden kopuk ve dolayısıyla uygulamadan uzak yetişiyorlar ve kendilerinde de bir eksiklik, bir doyumsuzluk var, bunu gözlüyoruz biz de öğretim üyeleri olarak.

Benim size sorum somut olarak şu, kor-san tebliğ vermek amacıyla değilim: Somut olarak, bu işbirliğinin -"bu ortak paydayı oluşturmak zorundayız" dediniz- bu ortak payda, öğretim üyeleri, sanayiciler ile bürokrasi siyasetçiler arasında nasıl oluşturulabilir, bunu biraz açıp bize somut bir öneri söyleyebilir misiniz?

Hüsamet'in Kavi- Teşekkür ederim. Efendim, İstanbul Sanayi Odası olarak bu konuda çeşitli girişimlerimiz oldu. Şu ana kadar sonuç aşamasına getiremedik bu ilişkiyi; yani akademik kurumların da, biz inanıyoruz ki, öğretim üyelerimizin de bu bütünlük içinde yerlerini almaları halinde, kendi aralarında da bir rekabet imkânı da doğacaktır. Bu rekabet bizi geliştirmeye doğru itecek en büyük güçtür. Henüz sistemde bu yasal düzenlemeyi gerçekleştirme imkânı bulamadık ama yeni YÖK üyelerimiz dahil, bu konuda son derece net mesajlarımızı kendilerine ulaştırıyoruz. Türkiye'de doğrulara ulaşmak hiç o kadar kolay değildir, doğrulara inanacaksınız, söyleyeceksiniz, mücadele edeceksiniz ki doğruları gerçekleştirebilirsiniz. Yoksa sadece söylemekle kalıyorsanız ve çok kararlı bir şekilde takipçisi değilseniz, bunu birileri adına söylediğinizi düşünürler. Bizim sistemimiz öyle algılıyor ve de karar süreci öyle oluşuyor. Bir defa bu düzenlemeyi yapmak zorundayız, bu düzenlemeyi sağlamak zorundayız. Biz sizi yasal olmayan bir ortama sürükleyemeyiz.

İkinci konu; sizler aracılığıyla hem kendi realitemizi ve kendi gerçeklerimizi sizlere aktarmak, hem fevkalade geniş bir öğrenci kitlesini bu sürecin araştırma boyutunda katılımcı yapabilmek gerekiyor. Bu konudaki araştırmalar şu an teknoloji boyutuyla, TÜBİ-

TAK boyutuyla, MAM boyutuyla, bazı teknik üniversitelerimizle sürüyor, zannediyorum ki, bu yılın ikinci yarısına biraz daha somut bir süreçte adımlar atma imkânımız olacak. Ayrıca bizim Kalite Teknoloji İhtisas Kurulumuzun üniversitelerimizle, İstanbul Üniversitemizle de bu manada bir işbirliği projesi ve protokolü de vardır.

Kemal Civelek - Sayın Başkan, mevcut krize geliş sebeplerinden bir tanesi de, ihracatın maalesef 2000 yılında ithalatın yüzde 50-52'sini karşılayabilmesidir. Türkiye'de, Türk vergi mükellefinin trilyonlarca vergisiyle beslenmiş, trilyonluk teşvike dayalı yatırımlar, gayet güzel imalat imkânları varken, Uzakdoğu'nun, batı için imal ettiği ihracat artıklarının Türkiye'ye ithalatına nasıl bakıyorsunuz? Bunun yanısıra Türkiye'de bunca kapasite imkânı olmasına, bunca işsiz bulunmasına rağmen, Türk sanayicisinden bir bölümü, bazı imalatını fason olarak dışarıya yaptırabilmektedir, bunların boyutu nedir, bu konudaki düşünceleriniz nelerdir? Teşekkür ederim.

Hüsamet'in Kavi - Bu maalesef bir gerçek. Türkiye'nin ihracatı 4 yıldır 26.5-28 milyar dolar bandının içindedir. Türkiye'de 1980 sonrası hiçbir dönemde 4 yıl bu bandın içine sıkışmış bir ihracat yaşanmadı. Bunun iki tane yorumu var; birincisi Türkiye'nin satacak malı yok, ikincisi Türkiye rekabet gücünü kaybetti. Ya o, ya o, veya ikisi birden. Başka hiçbir türlü izah edemezsiniz bunu. Dolayısıyla burada, "acaba niçin rekabet gücümüzü kaybettik?" sorusuna doğru cevap aramamız lazım.

Sorunuzun ikinci bölümüne geçerken, dün bu konuda yaptığımız değerlendirmeyi de söylemek istiyorum. Sayın Bakan hafta sonu bir toplantıda aynen şunu söyledi: "Türk özel sektörü artık kesinlikle bugün bilsin, devletin özel sektöre aktaracağı hiçbir kaynak yok." Kesinlikle katılıyorum; devletin özel sektöre aktaracağı hiçbir kaynak yok ve özel sektörde devletten hiçbir kaynak, ek kaynak talebinde bulunamaz. Ancak özel sektörü şu da çok açıklıkla ister ve de bunu alabildiği oranda da o sorunuzun cevabı olan ihracat sürecinde yol alır: Vergi uygulamaları, sosyal güvenlik primleri, enerji maliyetleri ve kredi mekanizmalarında bizim rakiplerimiz -öncelikli rakibimiz Avrupa Birliği- ne imkânlarla dünya pazarlarına çıkıyorsa, bizim aynı enstrümanlara ihtiyacımız var. Ortalama

Hüsamet'in Kavi:
"Türkiye'de doğrulara ulaşmak hiç o kadar kolay değildir, doğrulara inanacaksınız, söyleyeceksiniz, mücadele edeceksiniz ki doğruları gerçekleştirebilirsiniz."

toplam vergi ve sosyal sigorta primi yükünün -yanlış söylüyor olabilirim; ama mertebesi kesinlikle doğru- yüzde 45'lere ulaşan bir Türkiye'de, bunun ortalama, yüzde 30-31'lerde olduğu bir Avrupa Birliği ortalamasıyla, sizin bir de bu kadar büyük makro ekonomik dengesizlik içinde nasıl rekabet edersiniz? Sizin istihdam ettiğiniz her insanın ücretinin yaklaşık yarısına yakın bir kısmını devlete ödüyorsunuz, öbür yarısını da istihdam ettiğiniz insana ödüyorsunuz. Onun bir defa ekonomide yaratmak zorunda olduğu talebi küçültüyorsunuz ve de devlet eline aldığı kaynağı da doğru kullanmıyor, nasıl kullandığını da anlatmama gerek yok. Biz Türk sanayicisini, özellikle geçtiğimiz son birkaç yıl içinde ve 2000 yılı içinde Bulgaristan'a, Romanya'ya ve çevremizdeki bazı ülkelere yönlendiren neden de budur. 2000 yılı başında en üst düzey bakanlarımızla yaptığımız toplantıda aynen şu ifadeyi kullanmıştık: "Türk insanlarını lütfen dışarıya gidip; yani Balkanlarda çalışan insanları, yine Balkanlarda çalışmak zorunda bırakmayın." Önümüzdeki resim bu; ama dün arkadaşlarıma benim söylediğim şey bu. Bu yanlışlığı biz yapıyorsak; yani gidip Bulgaristan'da, gidip Romanya'da, veya Kafkas ülkelerinde, başka ülkelerde yatırım yapıyorsak, bunun tek bir izah edilebilir tarafı vardır; mutlaka entegre bir üretim olması lazım. Buradaki ana üretiminizin bir ürününü, türünü orada yaptığımız yatırıma satıyor ve orada daha yüksek katma değerli bir ürüne dönüştürebiliyorsanız, bu yatırım doğru yatırımdır. Eğer siz, burada yaptığınız işi, burada kapatıp, tasfiye edip öbür tarafa gidiyorsanız bu yanlış iştir. Peki ne yapacağız o zaman? O zaman bu yanlışın parçası olmak yerine, bizi bu yanlışlığa iten nedenleri ortadan kaldırmak için mücadele etmemiz lazım.

Cahit Deniz - İkinci Paket veya ekonomik paketlerin Türk ekonomisine yararı ve meslek odalarının ekonomik yararları açısından konuyu değerlendirdiğimizde, son pakette bakıyoruz İstanbul Sanayi Odası, ekonomik programı gerçekten radikal, ekonominin yararına, sanayici grubunun yararına eleştiriyor; ama bu arada programı hazırlayan Kemal Derviş'i de destekliyor. İstanbul Sanayi Odası, temel politikalarını belirlerken, kendi içindeki bu kamu kaynaklarına dayalı iç borçlanma soygununun üreticisi ve temel nedeni

olan bankalar grubundan etkileniyor mu, yoksa gerçekten reel ve doğru politikaları sürdürebilecek mi? Çok teşekkür ederim.

Hüsamettin Kavi - Soruyu çok net algıladığımı söyleyemem. Bankalardan etkilenmek ne demek? Yani bankalar, bize nasıl düşünmemize dair mesajlarını veya kendi düşüncelerinin etkisi altında kaldığımızı mı sözgelimi işaret ediyorsunuz tam çözemedim; ama ortadaki realite şu: Aslında gelmek istediğimiz nokta, biz meseleleri dar alanda, kimin hata yaptığı veya sıkıntının nerede olduğunu tespit ettiğimizde zannediyoruz ki meseleyi çözdük. Hayır. Çünkü meseleyi dar alanda çözebilirsiniz, sorumlularını bulabilirsiniz; ama çözüm esas sistemin bütünüyle, bütün aktörleriyle beraber oynayabileceği bir ortamı yaratmaktan geçiyor. Mesela sıkıntılar oldu, bankalar faizlerini tırmandırdı. Çünkü o gece pozisyonunu kapatmak zorunda olan bir kamu bankasına Merkez Bankası likidite vermiyorsa, o kamu bankası da gidip piyasadan borçlanacak. Faiz olarak 7 bin 500 de öder, 5 bin 500 de öder; ama o kanun gereği vazifesini yapmaya çalışıyor. Burada mesele sistemin bütününe doğru bakabilmeyi başarabilmemiz lazım.

Mali sektörün sıkıntıları var, mali sektör niçin bu hale geldi? Mali sektör kendi içinde tabii ki hatalar yaptı, zannetmeyin ki sanayii hata yapmadı, sanayinin içinde de dünya kadar hata var. Mesele artık bunları doğru algılamak. Bir tiyatro eserinde sadece ışıkçının çok başarılı olması, sadece dekorların çok iyi hazırlanması veya birkaç oyuncunun çok mükemmel oynaması yetmez. Oyunun iyi, doğru ve keyifle izlenebilir olması için tüm tarafların görevlerini en iyi şekilde yerine getirebilmesi lazım. Kanaatimce bizim bu unsuru doğru görmemiz lazım.

Sonuç itibarıyla de, hepimizin dün başar-dıklarının yanında başaramadıkları da, eksikleri de var. Kendi özeleştirimizi yapamadıkça, başkalarını eleştirme hakkımızın olacağını zannetmiyorum, kendi özeleştirimizi yapabilmemiz lazım. "Ben nerede hata yapıyorum, yanlışım nerede?" sorusuna doğru cevaplar arayabilirsek, yarın bugünden kesinlikle daha doğru olacaktır.

Hocalarımı dinlerken birkaç önemli not almıştım. Bir tanesi "reel sektör- sanal sektör." Sanal sektör yok; ama sanal mutluluk

Hüsamettin Kavi:
"Devletin özel sektöre aktaracağı hiçbir kaynak yok ve özel sektörde devletten hiçbir kaynak, ek kaynak talebinde bulunamaz."

vardı, galiba o da bitti, hakiki mutlulukla tanışmak hiç o kadar kolay olmayacak, oldukça maliyetli olacak.

İkincisi, "bağımsızlık mı, bağımlılık mı?" Karşılıklı bağımlılık bugün ülkeler arasında çok daha fazla önem kazanıyor; yani kendi sınırlarınızla varolma şansınız artık yok, bir türlü bağımlı olacağız; ama tek taraflı bağımlılıktan söz etmiyorum. Karşılıklı bağımlılığı başarabilmemiz lazım.

Tarım, reel sektörün kesinlikle bir parçasıdır; ama ben sanayinin temsilcisiyim. Oğuz Hocam da yıllarını tarım-sanayi ilişkilerine verdi. O yüzden de, o konuları, o gerçeği ortaya koydu. Dünyanın her yerinde tarım sübvansede edilir, tarımın desteğe ihtiyacı vardır ve de görev zararları nedeniyle Türkiye bundan vazgeçemez; ama doğru olan husus şu: Bunu taahhüt edeceksiniz, bütçenizde "ben tarımı bu kadar lira, şu şu hedefler doğrultusunda destekleyeceğim" demeniz gerekir. Tarif edin ve bunu uygulayın. Eğer bunu tarif etmez de, birilerine ucu açık görev zararları yapmak zorunda bırakırsanız, o zaman o görev zararlarının içine, başka hiçbirimizin arzu etmediği zararların girmesine de neden olursunuz, esas mesele bu. Tarif edin, "ben bu kadar destek vereceğim" deyin ve de bunun gereğini takır takır da, tercihli sektörleriniz neyse uygulayın diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Oğuz Oyan - Sayın Kavi gitmeden bir hususu söylememe izin verin. Türkiye'de sektörel bazda baktığınızda tarım kadar şeffaf sektör yok; yani herkes tarımla ilgili "bu tarıma ne kadar gidiyor?" ve saire hesaplıyor. Bana birisi söylesin, "sanayiye şu kadar gider bütçe imkânları, şu kadar vergi teşviklerinin sanayiye götürdüğü rakam budur" gibi bir rakam var mı? Böyle bir rakam yoktur, kimse hesaplamaz bunu. "Olmasın" demiyorum, yanlış anlamayın, "Türkiye, sanayiye teşvik vermesin" de demiyorum; ama bunu hesaplamayız. Herkesin gözü tarıma niye gidiyor, sanki gavura gidiyor gibi.

Hüsamettin Kavi - Anlaşmamız biraz daha zaman alacak, öyle görünüyor.

Başkan - Çok teşekkür ederiz Sayın Kavi. Bu tartışma daha epey sürecek herhalde, tekrar teşekkür ederiz. Konuyla ilgili olarak Sayın Şenesen'in, Sayın Kavi'yle ilgili söyleyeceği bir şey varmış, önce ona söz vermek istiyorum.

Ümit Şenesen - Arkasından konuşmak gibi olacak ama... Oğuz Oyan değindi aslında, "tarım çok şeffaftır, ona giden bütün sübvansiyonlar belli olur" dedi. Bakın, yatırım indirimi nedeniyle birtakım destekler gider bu bütçede görünmez, vergi indirimi yapılır bu bütçede görülmez, bunların hiçbiri belli değildir. Bu alınan destekler hesaplanmaz. Size bir soru sorayım: Bütçenin en büyük harcama kalemi hangisidir? Herkes faizler diyor, değil. Bütçenin en büyük harcama kalemi, alınmayan vergilerdir.

Başkan - Çok teşekkür ederiz. Gerçekten doğru bir saptama. Tarım konusunda artık ben de bir şey söyleyeceğim, dayanamıyorum. Tarımla ilgili saptamaların hepsi doğru, tabii tarımın teşvik edilmesi lazım; ama teşvikler ve saire, Türkiye'de öylesine yoz, öylesine kötü şekilde kullanıldı ki yıllar içerisinde... Biz tarım ürünlerinin çoğuna verdiğimiz teşvikler sonucunda pazarı bozduk, piyasayı bozduk. Ürünlerin, hangi ürünün üretilmesi gerektiği konusunda piyasa şartlarından çıkardık meseleyi. Teşvikler o kadar yaygınlaştı ki, herkesi teşvik edersem, kimseyi teşvik etmiş olmam, bu derece yaygın teşvikler kullanıldı ve bana birisi çıkıp söylesin o zaman, doğru mu yapıldı, niye biz bazı ürünlerimizi yakmak zorunda kaldık, hangi politikaların sonucu oldu? Siyasetçiler bunu yıllarca istismar ettiler, yanlış yerlere, yanlış desteklemeler yaptılar. Bunların zararını tüm toplum olarak hepimiz ödedik. Bunların bir zaptı rapta alınması lazım herhalde. Bu konu son derece önemlidir, iki açıdan; hem yanlış üretime yönlendirme açısından, hem ürünleri boşu boşuna üretiyorsunuz, niçin üretiyorsunuz? Yakmak için... Böyle bir şey olamaz. Bu, bildiğimiz en basit anlamıyla kaynak israfıdır. Buyurun Sayın Civelek sorunuzu sorun.

Kemal Civelek - Teşekkür ederim. Sayın Hüsnü Üstadımızdan küçük bir konuyu cevaplandırmasını isteyeceğim. Sayın Üstadım; dış borçlar için konsolidasyon öneriyorsunuz, iç borçlar konusunda böyle bir düşünceniz var mı? Birincisi bu. İkincisi Türkiye, 21 Şubat öncesinde giden 13 milyar doları sağlamaya çalışıyor. Acaba Türkiye'de döviz olarak, emperatif değil, endikatif olmak kaydıyla, şahıslara ait dövizlerin değerlendirilmesi düşünülebilir mi? Yurtdışındaki işçi tasarruflarının Türkiye'ye getirilmesi değerlendirilebilir mi? Vergi

Hüsamettin Kavi:
"Özeleştirimizi yapabilmemiz lazım.
'Ben nerede hata yapıyorum, yanlışım nerede?' sorusuna doğru cevaplar arayabilirsek, yarın bugünden kesinlikle daha doğru olacaktır."

olarak aktive sokulacak, bilanço kalemlerine sokulabilecek Türkiye'nin yastık altında parası var mı? Bunu bilançolara, resmiyete dökme konusunda herhangi bir şey yapılabilir mi?

Sayın Oğuz Hocamızdan da küçük bir konuyu cevaplandırmasını istirham edeceğim. Türkiye, aslında keşke bölgesinin manavı olsun, sütçüsü olsun. Tabii Türkiye dünyanın 7 ülkesinden biri, kendi kendine yetebilen bir ülke olması iftihar edilebilecek bir konu. Şeker Kanunu, gelmekte olan Tekel Kanunu güzel de, Türkiye'de vergi mükellefi, birtakım popülist siyasi yaklaşımlarla belli kişileri desteklemek durumunda mıdır? Buyurdunuz; bugün Londra Piyasasında şekerin tonu 200 dolar, Türkiye bunu 600 dolara tüketmek zorunda mıdır, sırf şeker hammaddesi alıyor diye?

Sayın Ümit Hocamızdan da şunu cevaplandırmasını isteyeceğim: Sayın Hocamın çok güzel açıklamalarında şunu görüyoruz; tablo çok hazin. Daha 10-15 yıl önce coğrafyada ismi, esamesi okunmayan ülkeler bugün 3-5 bin dolar fert başına milli gelire ulaşmışken, Türkiye'nin el'an 2 bin 200- 2 bin 500 dolarlarda dolaşması Türkiye'ye reva mıdır, Türkiye buna müstahak mıdır? Ancak görüyoruz ki, işin çok daha hazin bir yanı, bunun dahi dağılımı, evvela bölgeler olarak, ikincisi bölge içinde iller olarak, üçüncüsü aynı ilde kırsımlar olarak çok farklı olmasıdır. Şimdi tabii bu belki de, Marmara Bölgesindeki büyük illere göçlerin en büyük kaynağı da olabilmektedir. Acaba bu olay, bu dağılım nasıl düzeltilebilecektir, düzelme sonunda acaba göçler önenebilecek midir? Teşekkür ederim.

Başkan - Teşekkür ederiz. Sayın Civelek'ten bütün konuşmacılar paylarını aldılar. Şimdi sırayla dağıtayım efendim; önce Sayın Kızılyalı; buyurun efendim.

Hüsnü Kızılyalı - Teşekkürler. Türkiye dış borç konsolidasyonunu 1980 yılında yaptı, ondan sonra bu konuya hiç girmede. Kredi verenlerin buna razı olmayacakları düşüncesi belki bunda rol oynadı. Bir görüş de, yeni kredi almayı böyle bir konsolidasyon zorlaştıracak, fakat Türkiye borç yönünden bugün artık çıkmaza girmiş vaziyettedir. Bize destek vadeden müttefik ülkelerin, desteklerini fiili olarak göstermelerinin en önemli yolu konsolidasyondur. Bu Türkiye'nin 2-3 yıllık sorununu çözecek bir husustur.

Öte yandan Türkiye, Gümrük Birliğine

hiçbir taviz almadan, pek çok taviz vererek girmiş durumda. Bizim ithalatımızı, üçüncü ülkelerden yapılan ithalat da dahil, hepsinin vergileri indirilmiş durumda. Herhalde bizim bunlardan yıllık kaybımız 5 milyar dolardır. Bunun karşılığında hiçbir şey alınmıyor mali yardım olarak. Bu yöne de gitmemiz lazım. - Sayın Kavi işaret etmişti- Portekiz, veyahut diğer ülkelerin yaptıkları müzakereler, bunlar aklın yolu, Avrupa Birliği'ne katılan her ülke, İspanya'sı, Portekiz'i, Yunanistan'ı hâlâ da yardım alıyorlar ve Yunanistan, Portekiz, hatta İspanya, büyük ölçüde bu yardımlar sayesinde milli gelirlerini yükselttiler. Biz ise yardım almama yolunu tercih ettik. Mesela Körfez Savaşı'nın arifesinde Mısır ve Polonya, ABD ve Avrupa'ya olan 20 milyar dolarlık borçlarını sildirdiler. Özal, ABD'ye gittiği zaman, ABD Kongresi de Türkiye'nin borçlarının bir kısmını silmeye hazır. Özal, "biz kredi falan istemiyoruz, tekstilde ihracat kotası istiyoruz" dedi. Ben sonra baktım, Türkiye'nin ABD'ye ihracatı birkaç yıl 100 milyon doları geçmiş değil. Müzakereyle bu konular çözülebilir, ama teslimiyetçi bir politikayla hiçbir şey elde edilmez.

Türkiye'de bulunan yabancı banknotlar zaten temas etmek istediğim bir konuydu. Yapılan tahminlere göre Türkiye'de en az 10 milyar dolar civarında tedavülde olan yabancı para var. Bunlar, Türkiye'nin, bu ülkelerin Merkez Bankalarına, veyahut ekonomilerine faizsiz olarak aktardığı kaynaktır. Bu paralara karşılık ilgili ülkelerin merkez bankalarından faiz alınabilir. Mesela Güney Afrika parasının rant birliğinde bu hüküm yürürlükte. Üyeler, Güney Afrika Rezerv Bankasından, ülkelerinde tedavülde bulunan Güney Afrika parasından hem faiz alıyorlar, aynı zamanda da ucuz faizli kredi alıyorlar. Türkiye bu konuyu teslimiyetle ele almış, sağlam bir para, Türk Lirası sağlamaktan aciz idareler, "cebinde dolar taşıyorsun, bunun için hapse girmiyorsun" diyerek hâlâ aynı avuntuyu söylüyorlar. Piyasada yabancı paraların tedavülde olmasının para politikası üzerindeki olumsuz etkilerini söylemeye gerek bile yok.

İç borçlar konusunda çok çeşitli şeyler yapılabildi; ama bugün bu ortamda yapılacak en iyi davranış, geçiş dönemi geçildikten ve ekonomi işler hale getirdikten sonra, şok bir programla enflasyonu çok kısa sürede, bir yıl

Hüsnü Kızılyalı:
"Bize destek vadeden müttefik ülkelerin, desteklerini fiili olarak göstermelerinin en önemli yolu konsolidasyondur. Bu Türkiye'nin 2-3 yıllık sorununu çözecek bir husustur."

içerisinde sıfıra indirmektir. Ondan sonra zaten devlet tahvili faizleri yüzde 5 olacak, kredi faizleri yüzde 15 olacak ve faiz meselesi ortadan kalkmış olur. Ayrıca da, devletin, piyasalara, halka, bankalara, 3 ay, 5 ay, 1.5 yıl için kısa vadeli borçlanması gayet anlamsız. Normal bir ekonomide bütçe açıkları, enflasyonu sıfırlıyorsak zaten kontrol altında tutulmak durumunda. O zaman, halktan ve bankalardan uzun vadeli borçlanma söz konusu olabilir.

Ben şu vakayı getirmek istiyorum: Daha önce de söyledim, bütün amacımız, para piyasasını işler hale getirmek, üretken sektörlerin problemleri, diğer bütün problemler geriye atılmış vaziyette. Para piyasası dediğimizde, Hazine'nin, devletin, Merkez Bankası yerine, ticari bankalardan borçlanması gelir. Bu 1980'lerde biraz başladı, fakat esas 1990'larda ortaya çıkan bir vakâ. 1950'lerde ve 1970'lerde Hazine, Merkez Bankasından doğrudan borçlanıyordu ve enflasyon yüzde 30'du. 1960'larda aynı sistem vardı, fakat Türkiye'de enflasyon yoktu. Ticari bankalar kanalıyla, bütçe açıklarının finanse edilmesi olayı ortaya çıktıktan sonra Türkiye'de enflasyon yüzde 70'ten aşağı inmedi, yüzde 100'e de çıktı ve reel faizler yüzde 50, bazı zaman yüzde 100 ve daha fazla dahî oldu. Milli geliri esas aldığınız zaman ve yıllardır da bu milli gelirden artış olmadığını nazarı itibarâ olarak Türkiye'nin az gelişmiş bir ülke olduğunu söyleyebiliriz. Bu itibarla banka sistemine yüksek reel faizler sağlamak amacıyla, sunî şekilde bir para piyasasını ortaya çıkarmasını ve bu yüzden de reel faizlerin bütün ekonomi için çok yüksek seviyelere, tefeci faizlerine yükselmesi kabul edilebilir bir olgu değil diye düşünüyorum; ama tabii bu da zaman içinde halledilmesi gereken bir husus.

Yastık altında saklanan, altın ve saire, bunlar ancak çok güvenilir bir ortam ortaya çıktığı zaman mobilize edilebilir. Yoksa bugünkü ortamda halkın herhalde böyle bir sisteme güveni olmaz. Çok teşekkürler.

Başkan - Teşekkür ederim Sayın Kızılyallı. Oğuz Bey buyurun efendim.

Oğuz Oyan - İzninizle ben sizin yorumunuza da bir cevap vermek istiyorum. Tarımla ilgili Sayın Çivelek de sordu, ya da yorumladı. Efendim, "bir kere tarıma genel destek 'hiç destek' anlamına gelir; yani hiç kimseyi teşvik edip, desteklemiş olmazsınız, bir de tütünler

yakılıyor ve saire" denildi.

Birincisi mevcut destekleme sistemi seçilmiş ürünler bazındadır. Türkiye bütün ürünleri desteklemiyor, seçilmiş ürünleri destekliyor, bunu bir kere öncelikle düzeltmek istiyorum. Mevcut, şimdi önerilen doğrudan gelir desteğiyle, ayımsız bütün ürünlere dönük getirilmek isteniyor. Bir iane sistemi, bir geri dönüşsüz, doğrudan gelir desteği adı üstünde, bir kredi değil, geriye alınmayacak. Tarımsal arazi için tapusu olana, dönüm başına 5 dolar, 200 dönüme kadar olan bölümüne bir miktar verilecek. Şimdi mesela biz karpuzcuyu desteklemiyorduk, artık karpuzcuyu destekleyeceğiz, ne bileyim, patates üreteni, soğan üreteni desteklemiyorduk, yeni sistemde onu destekleyeceğiz.

Başkan - Doğru mu şimdi bu?

Oğuz Oyan - Hayır; tabii doğru değil; ama bize önerilen bu. Dünyanın hiçbir yerine doğrudan gelir desteği tek başına uygulanmıyor. Doğrudan gelir desteği dünyada şöyle uygulanıyor: Amerika'da toplam desteğin yüzde 6-7 civarında bir orana sahiptir doğrudan gelir desteği. Belirli ürünleri kısıtlamak istediği zaman, vazgeçmenin bedeli olarak ödüyor. Türkiye bunu yapabilir, nitekim tütün de buna başlamıştı. Tütünde 1992-1993 yılında kota, alan sınırlamasına başladı.

Türkiye'de üç üründe aşırı üretim, aşırı genişleme vardır. Alan ve üretim itibarıyla bunları sınırlamak lazım, bu çok basit. Bu yüzden "biz bunu yapamıyoruz" diye desteklemeyi kaldırmanın, böyle bir sisteme geçmenin anlamı yok; yani gerekçesi gerekçe değil. Üç tane üründür, Türkiye'nin, tütünde, fındıkta ve çayda sınırlama yapması lazım, bu kadar basit. Bunu yapamıyorsak, o zaman iktidara talip olmayın, "bunu yapamıyoruz" demekle olmaz, bunu yaparsınız, bunun kurumları kurulabilir. Nitekim şimdi kuruluyor; yani bunun içinde o da var. Tütün Yasası, Şeker Yasası bir yığın kotalar konuyor. Şekerde Türkiye'nin fazlası yok, ne kotası? Bunun kotası şundan gelecek: Türkiye, şekerde, üretimiyle tüketimi aşağı yukarı başa baş olan bir ülke. Bazen ihraç da ederiz; ama küçük miktarlardır. Mevcut sistemin değiştirilebilir ve düzeltilebilir tarafları vardır; ama bütününü bütün destekleme araç ve kurumlarından vazgeçen, bütün mekanizmayı tahrip eden şu anki tasfiye meselesi haklı gösterilemez.

Hüsnü Kızılyallı:
"İç borçlar konusunda bugün yapılacak en iyi davranış, geçiş dönemi geçildikten ve ekonomi işler hale getirdikten sonra, şok bir programla enflasyonu çok kısa sürede, bir yıl içerisinde sıfıra indirmektir."

Sayın Civelek'in sorusuna gelince; "biz, Londra Borsasında 200 dolar olan şekeri, niye 600 dolara yiyelim?" diyor. Tarım ürünlerinde dünyada tek bir fiyat yoktur. Tarım ürünleri için bir değişim borsalarının, ürün borsalarının fiyatı vardır, bir de üreticinin cebine giren fiyat vardır, bunlar farklıdır. Siz sanıyor musunuz ki, İngiltere'de pancar üreten üretici bunun torundan 200 dolar kazanıyor, ya da Fransa'da, Almanya'da üreten pancar üreticisi? Avrupa Birliği pancarı satarken, kuşkusuz o da borsa fiyatlarına göre satıyor ve de kendi üretim maliyetlerinin altında satıyor. Türkiye'de benzer. Türkiye, şekerde üretim fazlası varsa satarken, kendisine mâl olandan daha düşük fiyata satıyor; ama onlar da öyle satıyor. Dünya şeker üretiminin yüzde 70'i şeker kamışından elde edilir, yüzde 30'u şeker pancarından. Şeker kamışından daha ucuzdur, üstelik Brezilya, Küba ve saire, emeğin daha ucuz olduğu birtakım yerlerde de üretiliyor. Şeker pancarıyla şeker üretenler niye peki üretmeye devam ediyorlar, niye Avrupa Birliği, Brezilya'dan şeker ithal etmek yerine, dünyada şeker fazlası var, niye kendi üretiyor? Çünkü besin güvenliğinin ABC'sidir şeker üretmek. Türkiye buna niye girdi Cumhuriyet döneminde, "üç beyaz" diye 1930'lar da? Besin güvenliği için, gıda güvenliği için girdi, biz şimdi bundan vazgeçelim mi? Biz vazgeçiyorsak, niye gelişmiş ülkeler vazgeçmiyor? Biz ulus devletini tasfiye mi etmeliyiz? Oraya kadar gider bir soru.

Niyet mektubunda Türkiye'ye "sen buğdayının fiyatını Chicago Borsası'na göre ayarlayacaksın" diyorlar. Geçen yıl "Chicago Borsası+yüzde 35" dediler, bu yıl "Chicago Borsası + yüzde 20" diyorlar. Hoş, bu devalüasyonda, bu fena bir fiyat olmayabilir belki; ama geçici bir durum. Ben size soruyorum: Niçin Amerikan Hükümeti kendi çiftçisine Chicago Borsasını vermiyor, "Chicago Borsasına da dahil olacaksın" demiyor. Onun kendi çiftçisine reva görmediğini, niye kendi çiftçiye görüyorum. Üstelim çok daha küçük bir verimlilikle çalışıyorum buğday üretiminde. Anadolu toprakları, Amerika'daki topraklardan çok daha verimsiz, bunu kabul edelim - buğday üretimine ayırdığınız toprakları kast ediyorum- Yıllardır 2 bin kilogramdasınız, alan verimliliği olarak. Bugün 6-7 bin Avrupa ortalaması. Dolayısıyla siz buğday fiyatını bi-

le Chicago Borsasına göre ayarlarsanız şunu demek istiyorsunuz, sinyal şu üreticiye "üretme kardeşim." Üretmeyelim, Türkiye'de aslında ayçiçeği de aslında dünya fiyatlarının üstünde üretiyoruz, onu da üretmeyelim, buğdayı da üretmeyelim, şekeri de üretmeyelim, neyi üreteceğiz biz? Yani, tarımdakilere başka bir şey yapma imkânı veriyorsanız pekala, var mı öyle bir imkânınız? Gıda güvenliği bir yana, nerede istihdam ediyorsunuz bu kesimleri? Üstelik bütün bunların yan ürünleri vardır. Hayvancılıkta yem olarak kullanılıyorsunuz. Dolayısıyla bu, milyonlarca kişinin ve ekonominin çarklarını oluşturan bir konudur. Onun için böyle bir popülist yaklaşım ve saire, bunlarla bu iş geçirilemez, popülist mi yanlış kullanıyorsunuz.

Popülizm, Türkiye'de insanların şu demokrasi oyununa katılmalarının araçlarından biridir. 50 yıldır bu ülkede, çok partili sisteme geçtiğimizden beri, iyi- kötü niye buna tutundu millet? Niye insanlar her darbeden sonra hâlâ tutunuyorlar? Çünkü diyorlar ki, "yahu bu demokrasi fena bir şey değil, hiç olmazsa seçim zamanlarında bir şey oluyor, bize bir şeyler geliyor."

Şimdi ben size bir tane küçük soru soruyum, siz bana sordunuz. 2000'de, tarımsal desteklemenin bütçe içindeki payı yüzde 2, faizin bütçedeki payı yüzde 44. 2001 Bütçesi başlangıçta faiz giderini yüzde 34.5'e düşürmek istiyordu; yani bizim şu an mevcut bütçemizde olan durum bu. Soru şu: -isterseniz bunu bir egzersiz, bir sınav sorusu kabul edin- Şu an bütçede tarımın payını yüzde 2'den yüzde 3'e çıkarmaya kalksak, bas bas herkes bağırır "popülizm yapılıyor" diye. Pekala kardeşim, şimdi bizim bütçeye yüzde 34.5 diye koyduğunuz faiz gideri yüzde 50'ye çıkacak. Bunları sadece birkaç yüz bin kişiye aktarıyorsunuz, bunlar milli gelirin zaten yüzde 60'ını veya daha fazlasını alıyorlar. Bu popülizm olmuyor; ama Türkiye'nin işçisi, köylüsü, nüfusun yüzde 80'i, milli gelirin yüzde 40'ını falan alıyor ve bunlara bir parça bir şey gidince "popülizm" diye ayağa kalkıyorsunuz. Yahu memleketi bunlar mı batırıyor? Soru bu... Teşekkür ederim.

Başkan - Biz çok teşekkür ederiz. Sayın Oğuz Oyan'a katılmamak mümkün değil. Yalnız bir yanlış anlama oldu galiba, muhtemelen anlatamadım. Benim, teşviklerin yay-

Oğuz Oyan:
"Türkiye'nin, tütünde, fındıkta ve çayda sınırlama yapması lazım, bu kadar basit. Bunu yapamıyorsak, o zaman iktidara talip olmayın."

gınılaştırılmasından kastım, sadece tarımı kastetmedim, tarım ve sanayi olarak; yani çok yaygın kullandık biz bu teşvik sistemini. Tarımda önerilen yeni sistem asla kabul edilebilir bir şey değil, ancak eski sistemin de çok düzgün işlediğini şahsen söyleyemiyorum. Çünkü hakikaten yakılan ürünler ve saire, buralarda bir düzenleme, düzeltme yapmak gerekiyordu. Bütçedeki ayrılan pay açısından son derece doğru; ama eski sistemde düzgün yürümüyordu, onun da düzeltilmeye, revizyona ihtiyacı vardı, ancak bu yeni sistem tabii ki kabul edilir bir şey değil. Çok teşekkür ederim açıklamalarınız için. Sayın Şenesen, buyurun.

Ümit Şenesen - Bana sorulan soru göç olgusu değil mi? Bu sorusu bana Şevket Süreyya Aydemir'in "İkinci Adam" diye üç ciltlik bir kitabı var. Orada 1930'ların sonlarındaki sanayileşme planını anlatıyor Şevket Süreyya Aydemir; Yıldız kentler düşünüyorlar Anadolu'da, Erzurum, Elazığ, Malatya ve saire, buralarda sanayi merkezleri oluşturmak istiyorlar. Böylece o çivarlarda çekim gücü olacak birer merkez -sanayinin yanı sıra, tarımın da sanayiye girdileriyle birlikte- o bölgelerde bu şekilde, hem göç olgusunu önleyecek, hem bölgesel kalkınmayı sağlayacak ve belki bugün gördüğümüz gelir dağılımındaki kötüleşmeyi de bu kadar ortaya çıkarmayacak bir plan. Ne yazık ki, savaş patladığı için bu plan uygulamaya konulamıyor.

Dediğinizin doğru; baktığımız zaman göç istatistiklerine, en çok göç alanlar, gelir düzeyi en yüksek olan iller tabii ki. GAP mesela, geriye doğru bir göç yaratması beklenen bir yatırım. Ben 1988'de gitmiştim GAP'ı görmeye, o zamanlar duyduğum şeydu: 1-2 büyük holdingimiz çok büyük araziler kapatmışlar GAP çevresinde, herhalde göçü kendi arazilerine çekeceklerdir. Teşekkür ederim.

Başkan - Biz de çok teşekkür ederiz Sayın Şenesen.

Efendim, söz vermeye devam edeceğim yalnız Halk Bankası Genel Müdür Yardımcılığından emekli olan Sayın Turhan Kalaycıoğlu'nun kamu bankaları ile ilgili açıklamaları ilginç olabilir. 2 dakikada lütfen açıklamanızı yapabilir misiniz?

Turhan Kalaycıoğlu - Sayın Başkan, öncelikle söz verdiğiniz için teşekkür ederim ama açıklamalarım 2 dakikada bitmez. Eğer za-

man müsait değilse konuşmayayım; çünkü prensip sahibi bir insanım, konuşmalarında da saatimi koyar hep o şekilde konuşurum. 5 dakika bana müsaade etmeniz lazım.

Başkan - Peki, 5 dakika olsun; buyurun efendim.

Turhan Kalaycıoğlu - Değerli meslektaşlarım, sevgili genç iktisatçılar; gerçekten teşekkür ediyorum; çünkü 2-2.5 aydır, tabirimi mazur görün, bu televizyon programlarını izlediğimimde, gazetelerin köşe yazarlarını okuduğumda sinirleniyorum. Kamu bankalarının görev zararı, o kadar yanlış anlatılıyor ki, kamu bankaları -Ziraat Bankası ve Halk Bankası- günah keçisi haline getirildi. Burada da, eğer yanlış not etmediysem, Sayın Hüsnü Kızılyalı, Kemal Derviş Bey'in Programıyla ilgili aynen şu ifadeyi kullandı: "Kamu bankaların görev zararı ve hortumlanmış batık kredileri ayrıntılarını vermiş değildir." Sayın Hocam, eğer merak ediyorsanız, -bir öğretim görevlisisiniz- Bankalar Birliği yılın 3.-6.-9. ve 12. ayı itibarıyla bütün bankaların, mevduatı, kredileri, taktipteki alacakları, hepsini rakamsal olarak belirtiyor efendim. Bunu neden söylüyorum arkadaşlar? Bu görev zararı değil, bu görevlendirme zararındır; çünkü 21 Mayıs 1993 tarihli Resmi Gazetede çıkan Bankalar Kurulu kararında, -bunun, burada söz konusu edileceğini bilseydim, kararnamenin fotokopisini getirirdim ve kararnameden okurdum- o zamanki imzalar şunlar: Başbakan Süleyman Demirel, Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü, Tansu Çiller, Maliye Bakanı da Sümer Oral. Bunların imzasıyla çıkan kararnamenin metni -hafızama nakşettiği için oradaki ibareyle okuyabilirim- aynen şöyle:

Madde 1- Türkiye Halk Bankasıncı, Esnaf Kefalet Kooperatifleri kefaletiyle verilen kredilerde, iskonto kredilerine yüzde 45, işletme kredilerine yüzde 52, tesis kredilerine yüzde 55 faiz uygulanır. Temerrüt faiz oranı yüzde 65'tir.

Madde 2- Birinci maddede belirtilen faiz oranlarıyla, bankanın ticari kredilere uyguladığı faiz oranı arasındaki fark, görev zararı olarak hesaplanır ve Hazinece ödenir.

Burada reel tabiri kullanıldı, tarım, sanayi; ama ben iddia ediyorum, son 2.5 yılda biz reel bankacılık yaptık, bankerlik yapmadık, Hazine bonosuna yatırım yapmadık. Bu bir kaderdir arkadaşlar, "devlete yapılan hizmet cezasız kalmaz" diye anonim bir söz vardır.

Oğuz Oyan:
"Tarımda önerilen yeni sistem asla kabul edilebilir bir şey değil, ancak eski sistemin de çok düzgün işlediğini şahsen söyleyemiyorum."

Bu kadar heyecanla, bu kadar aşkla, şevkle çalıştık; ama günün birinde pekala bir mahkemenin bir celp gelebilir, bunu da onur olarak kabul ederim, hesabımızı veririz. Sanayi kesimi bilir, 1998-1999'daki krizde eğer bizim verdiğimiz destek olmasaydı, yüzlerce firma o zaman batardı.

Başkan - Efendim, inşallah böyle bir durumla karşı karşıya kalmazsınız, çok teşekkür ederim. Buyrun efendim

Erdem Turgan - Sorum Oğuz Beye olacak. Öğlenden beri yapılan konuşmalarda, destekleme politikasının iyi ve kötü yanlarını tartışmaya çalıştık ve siz de açıklamaya çalıştınız bunun olumlu, olumsuz yanlarını. Benim sorum çok net: Politikacılar günümüze kadar destekleme fiyatlarını bir rüşvet olarak ve çiftçiler de bunu fırsat bilip şantaj olarak kullandılar mı, kullanmadılar mı ve şu anda destekleme fiyatlarının kaldırılması politikasına niye bu kadar şiddetle karşı çıkıyorlar? Gayri safi milli hâsılanın binde 2'si gibi bir oransa niye bu kadar karşı çıkıyorlar. Son olarak da günümüze kadar yapılan destekleme alımları, çiftçiyi biraz rahatlığı diye düşünüyorum ben; çünkü "nasıl olsa ben malımı üretiyorum, bunu alacak birisi nasıl olsa çıkacak ve bu kişi de devlet oluyor" diye düşünüyorum. Devletin bu alımlarına güvenen çiftçi, verimli hiçbir şekilde artırmaya yönelmedi ve günümüzde de tarımdaki bu düşük verim, çok büyük sorunlar yarattığına inanıyorum. Bu da Türkiye için bir ihanet, hatta krizin nedenlerinden biri sayılabilir mi, sayılmaz mı? Teşekkürler.

Oğuz Oyan - Bu konuyu eğer sadece medyanın bize sunduğu biçimiyle tartışsak, bundan bir sonuç alamayız ve zaten buna dikkat çekmeye çalıştım. Medya bizi belli şekilde düşünmeye zorluyor. Tarımda kuşkusuz 1991 seçimlerinde örneği görüldü, "kim ne diyorsa ben 5 bin fazlasını veriyorum" dendi, oldu bu. Elektrikten hiç insan ölmüyor mu? Ölüyor değil mi? Elektrikten vazgeçiyor muyuz, kullanılmaktan vazgeçiyor musunuz? Hayır, işte bunun cevabı bunun içinde; yani birkaç tane kötü niyetli politikacı çıktı diye tarımı desteklemekten vazgeçer misiniz; yani birkaç kişiye kızıp milyonları cezalandırır mısınız? Olay bu. Bu politikacılar her zaman bunu böyle kullanmadılar, bu her seferinde bu kadar aşırı kullanılmadı, bunu bilelim. Türkiye'de tarımsal

ürün fiyatlarıyla dünya fiyatları arasındaki makas son 20 yılda aşağı yukarı aynı kalmıştır. Altında, üstünde ve saire; ama o çok açılmamıştır. Dolayısıyla dünya fiyatları tamamen ilişkisiz, tamamen kopuk tamamen kapalı gibi bir durum yok; yani zaten tarımın girdisi ve saire noktalarına bakarsanız, dünya fiyatlarından kopması da mümkün değil. Tarımın girdisi olan gübre, esas itibarıyla, ya kendisi doğrudan, ya ana maddesi itibarıyla birçok çeşidi ithal ediliyor, bunun hammaddesi petrol ya da doğalgaz başta olmak üzere.

Bir sorunuz da "madem bu kadar düşük niye karşı çıkıyorlar?" şeklindeydi. 2000 yılı itibarıyla binde 2 demedim, binde 8'dir. Peki hep bu noktada mı kalmıştır? Hayır, bunun üstüne çıktığı dönemler var, genellikle yüzde 1.5 dolayına kadar çıkıyor milli gelire oranla. Şöyle hesaplar yapanlar da var: "Aslında bu daha fazladır; çünkü tüketici üzerine de bir yük geliyor; yani tüketici bir tarımsal ürünü dünya fiyatının üzerinde yiyorsa ve tüketiyorsa, o zaman tüketici üzerine de yük geliyordur. Hazineye gelen yük, milli gelirin yüzde 1.5'u ise tüketici üzerine de yüzde 2'ye yakın yük geliyordur." Ancak bu başka ülkelerde de böyle. "Hiç destekleme olmasaydı, tüketici şekeri daha ucuz yiyecekti" deniyor; iyi de bu başka ülkelerde de böyle, Avrupa Birliğinin tüketicisi de şekeri pahalı yiyor, hatta ekmeği bizden pahalı tüketiyor. Sonuçta tüketici de katlanır; ama bu bütünüyle çiftçinin cebine girmez, aracı vardır. Bunu büyük ölçüde elinde tutan ticaret kesimidir, ulaştırma kesimidir. Özellikle yaz sebzelerini düşünün; bir domatesin tarladan çıkıp, sizin mutfağına girene kadar ki fiyatının yüzde kaç tarımcının cebine giriyor, yüzde kaç ticaret kesiminin eline geçiyor? Bunun bütününe sadece tarıma gittiğini düşünmek bir kere büyük çarpıtma oluyor, bu bazda düşünmeyelim. Ayrıca, popülizm için demin de şunu söyledim; Türkiye, İslam ülkeleri içinde demokrasiyi 50 yıldır kesintilerle de olsa sürdüren tek ülkedir. Bunun bir nedeni de, sizin bu seçim mekanizması içinde kullandığınız, seçim dolayısıyla verdiğiniz bu imkânlardır ve bu rüşvet değildir.

Şimdi açık söyleyeyim, memurların geçen yıl ve bu yıl ücretleri reel olarak geriliyor. Bunları daha ne kadar gerileteceksiniz? İki yıl sonra biri çıkacak bir reel artış yapacak, bu

Oğuz Oyan:
"Tarımda kuşkusuz 1991 seçimlerinde örneği görüldü, 'kim ne diyorsa ben 5 bin fazlasını veriyorum' dendi, oldu bu. Elektrikten hiç insan ölmüyor mu? Ölüyor değil mi? Elektrikten vazgeçiyor muyuz?"

popülizm mi olacak, yoksa gelir dağılımındaki bu aşırı bozulmaya bir tepki mi olacak? Anlatabiliyor muyum?

Erdem Turgan - Çiftçinin yaptığı şantajlar?

Oğuz Oyan - Hayır, çiftçinin yaptığı şantaj değil; yani Türkiye'de kitleler kıt kanaat tarıma tutunmuş vaziyettedir. Eğer, Türkiye'de başka sektörlerin çekim gücü olsaydı; yani istihdam yaratıyor olsalardı, bugün Türkiye'de bu kadar büyük bir çiftçi oranı olmazdı. Burada bütün mesele, diğer sektörlerin gelişmemesidir, Türkiye'nin sanayisizleştirme süreciyle bu noktada tutulmasıdır. Eğer, 1970'li yılların sonundan itibaren sanayileşme sürecinde kesintiye uğramasaydı, muhtemelen bugün biz yüzde 20'nin altına düşmüş bir tarım kesimiyle karşılaşmış olacaktık. Şimdiki program, hızlandırılmış olarak "sen tarımını istihdam payı olarak yüzde 40'tan, yüzde 20'nin altına düşür" diyor ve iki yıllık bir süre belirliyor. Bu yeni bir kırsal göç dalgası demektir. Bu durum, ekonomik olarak çok büyük maliyetler yükleyecek bir olaydır. Toplumsal ve siyasal maliyetlerini hiç söylemiyorum. Toplumsal maliyetlerini herhalde hep beraber görüyoruz ve göreceğiz. Türkiye, giderek yönetilemez bir toplum haline geliyor. Bunun sonucu otoriter siyasal rejimlerdir.

Başkan - Çok teşekkür ederiz efendim. Buyurun; sizin bir sorunuz vardı.

Naci Ersoy - Birinci sorum şu: Bana tarih kitaplarında okutulan, Osmanlıların konsolidasyon yapmaları nedeniyle çöktüğüydü, acaba doğru mu, yanlış mı?

İkinci sorum şöyle: Oğuz Hocam "gerçek şartlardan bahsedin" dediler. Biraz gerçekçi konuşalım; tarımdan hiç vergi almıyoruz; çünkü tarımda yüzde 85 götürü gider vardır. Dolayısıyla, her biri zirai kazanç olarak kayıt dışıdır ve bugünkü hayali ihracat dediğimiz hadisenin büyük çapta altında yatan, tarım kesiminden gelen üretimdir. Tarımda kayıt diye bir husus yoktur, birtakım konular evraklarda vardır, üretimde yoktur. Onun için, vergi almadığımız bir yerde teşvik var mıdır? Tabii vardır; bugün Gelir Vergisi yüzde 45'tir. Küçük bir dükkan açın, yüzde 45 vergi ödersiniz; ama tarım isterse trilyonlar kazansın, 8-9 aile, 35 çocuk, gösterilen zirai kazanç ölçülerinde hiç vergi ödemezler. Dolayısıyla kayıt dışı olması nedeniyle bence yeterinden fazla desteklenmektedir.

Bir başka konuda da -yanlış bilgi sahibi olabilirim- siz, buğday ve üç üründen bahsettiniz. Halbuki, Türkiye'de patates üreticileri, ürettikleri patatesteki kilo başına bir teşvik alıyorlar -bu bazı başka ürünlere de var- Ben bunu bir iş nedeniyle yaptığım araştırmam sırasında üretim aşamasında gördüm; Türkiye'de sertifikalı tohum denen hadiseye tarım hiç yanaşmamış. Tarım kesimi, bir taraftan sertifikalı tohum veren ithalatçılardan aldıkları tohumlarla üretime sırtını dayamış, bir taraftan vergi vermeden devlete sırtını dayamış, bir taraftan da, hepimizin bildiği, ağaların kredisine sırtını dayamıştır; yani spekülatif kazanç vardır orada da. Herkes pamuk, buğday üzerine birtakım borsalar oluşmadığı için para yatırırlar, sizin buğdayınızı bir daha ki senenin fiyatıyla alırlar, daha sonra aldıklarını borsada işlerler. Benim kanaatim, bu kadar yanlışlıkların olduğu yerde, bu yanlışlıkların düzeltilmesi için doğrudan desteğin doğru olduğunu düşünüyorum; çünkü diğer konulardaki destek yine devam ediyor; yani Gelir Vergisi Kanununda zirai kazanç ölçüleriyle ilgili herhangi bir değişiklik yapılmadı.

Üçüncü sorum da şu: Ümit Hocam, birtakım istatistiksel bilgiler verdi. 1970'lerde istatistik okurken, "veriler yanlışsa en büyük yalancı istatistik" deniyordu. Bu ilme saygısızlık ettimse bağışlayın, "bugün Türkiye'de en büyük sorun ne?" diye sorarlarsa, şahsen "kayıt dışıdır" derim. Hiçbir şey kayıt altında değildir. Sız bu verileri, bu kadar bozuk bir sistemin verdiği rakamlarla yaptınız ve hepimiz üzüldük; ama ben Türkiye'nin 80 vilayetini gezdim, herkesin ağzında Marlboro sigarası gördüm, büyük çoğunluğun evinde çamaşır makinesi gördüm, televizyon gördüm. Mademki kazanamıyorlardı, nasıl almışlardı? Çok teşekkür ediyorum.

Başkan - Biz teşekkür ederiz. Sayın Oyan buyurun efendim. Ondan sonra Sayın Kızıllı yallı 1-2 dakika söz istiyorlar.

Oğuz Oyan - Sayın Naci Ersoy'un soruları bana çok geldiği için ben biraz hızlı gideyim, belki devamı da gelecektir.

Osmanlı'yı çökerten konsolidasyon muydu? Aslında Osmanlı konsolidasyondan sonra epey yaşadı doğrusu; ama Osmanlı'dan çok daha hızlı bir dış borç konsolidasyonuna da genç Türkiye Cumhuriyeti girdi biliyorsunuz. 1946'da, dışa açılma macerasına giren Türkiye,

Oğuz Oyan:
"Türkiye'de başka sektörlerin çekim gücü olsaydı; yani istihdam yaratıyor olsalardı, bugün Türkiye'de bu kadar büyük bir çiftçi oranı olmazdı."

1958'de moratoryum ilan ederek dış borçlarını ödeyemez duruma geldi. Türkiye'nin bu dışı açılma maceraları hep hüsrarla sonuçlanmıştır. Türkiye, şu an -Sayın Kızılyallı'nın dediği gibi- yeniden bir konsolidasyon zorunluluğuna dayanması -bu aslında iç borçlar için 10 yıldır vardır; ama bu defa en azından kısa vadeli dış borçlar için de kendini dayatmaya başladı- olayıyla karşı karşıya kalmıştır, biz bunu 10 yıldan fazla süredir söylüyoruz.

Tarım, dünyanın her tarafında vergilendirilmesi zor bir kesimdir, hele bizim gibi çok parçalı işletme yapısı olduğu zaman; yani 200 dönümün üzerindeki işletme sayısı 150-200 bini geçmezken, 4 milyon tarım işletmesini vergilendirmek çok zordur. Ancak bugün vergilendirme bir beyan üzerinden değil de, tarımsal ürünlerin birtakım kamu iktisadi teşebbüslerine, ya da tarım satış kooperatiflerine mal teslimleri üzerinden, gelir vergisi stopajı yoluyla olmaktadır. Ancak siz, şimdiki sistemde, hem bu tarıma dönük KİT'leri, hem tarım satış kooperatif ve birliklerini, yasal ya da ekonomik zorlamayla bir tasfiye sürecine soktunuz için hiç vergi alamayacaksınız. Çünkü bu kuruluşlar ortadan kalktığı zaman, bu stopajı da uygulayamazsınız. Dolayısıyla -sorunuzun cevabı- bu, stopajla alındığı için, şu an tarımın vergi yükü gibi görünmüyor ama siz oradan ciddi bir pay alırsınız; ama bu kurumları, kuruluşları aradan kaldırırsanız, hiç alamayacaksınız. O yüzden de "acaba şimdiki geçiş iyi bir geçiş midir?"in takdirini size bırakırım.

"Türkiye'de desteklenen ürünler arasında sadece buğday, şeker var" demedim. Türkiye'de patates desteklenmiyor; ama buğday, şeker gibi çok önemli ürünler yanında, tütün de mevcut destekleme kapsamındadır. Çıkacak yasayla birlikte, o da kapsam dışına çıkarılacak ve bu yıl destekleme kapsamı içinde olmayacak. Bu üç ürün çok önemlidir, onun dışında Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri aracılığıyla, pamuk, üzüm, ayçiçeği, ve saire gibi daha ufak paylara sahip bir yığın böyle ürün var ve bunlar da kapsam içindeydi. Yeni modelde, istisnasız bütün ürünler; çünkü burada ürüne bakmıyor, çiftçi tapuya sahipse başvurabiliyor. Aslında çiftçi olması da şart değil; örneğin Polatlı'da deneme uygulaması yaptılar ve elinde tarımsal arazi tapusu olan, kuyumcu, müteahhit, bilmem ne, hepsi des-

tekleme alımından yararlanmak üzere başvurular. Kadastro tamamlanmamış, yüzde 60'ı kadastro dışı olan bir tarımda siz, tapu esaslı üzerine destek vermek istiyorsunuz ve tek destek mekanizması olarak bunu getiriyorsunuz, dünyanın hiçbir tarafında böyle bir şey yok. Avrupa Birliğinde, toplam içinde doğrudan gelir desteği yüzde 25 civarındadır ve bir amaca yöneliktir, üretimle ilişkisi vardır. Türkiye'nin üretimle falan hiç ilişkisi yok. Türkiye'de eğer bunu uygularsanız, mezar taşlarına bile alırlar desteklemeyi, kötü niyeti teşvik edersiniz. Böyle bir uygulama olmaz, Türkiye 10 yıl daha böyle bir hazırlığı yapamaz. Oysa bu bir aldatmacadır, bunu da vermeyecekler, yapamayacaklardır. Zaten kaynağını da bütçeye bu yıl koymamışlardır. Tarım Bakanı "bu iş 1.5 katrilyona olur" diyor; ama bütçeye 500 trilyon konmuş ve belirtilen rakamın üçte biri gibi gözüküyor, üstelik bir de devalüasyon öncesi. Teşekkür ederim.

Başkan - Buyurun Sayın Kızılyallı.

Hüsnü Kızılyallı - Teşekkürler. Önce batık banka kredileri hikâyesi var. Derviş'in Programında görev zararı olarak, sanıyorum 19 milyar dolarlık bir rakam var. Bu kadar büyük bir görev zararının yıllarca teşekkür etmesi lazım ve bunun bütçeden hiçbir şey alınmadan bu kadar uzun süre taşınabileceğini düşünmüyorum. Bu görev zararları DPT'nin yayınlarında zaten gösteriliyor ve orada bunların finansmanları da var Bir yıl gecikmeyle zaten bütçeden ödenmiş. Bu haliyle, "özellikle kamu bankalarının 19 milyar doların ayrıntılı dökümünü Sayın Derviş göstermemiş" dedim. Bankalar Birliği kayıtlarında birtakım rakamlar olabilir; ama tahsil edilemeyen bir kredi de orada "tahsil edilebilir" diye gösterilebilir. Bunun doğrusunu ben Derviş'in Programında görmek istedim, ancak görmedim; çünkü biz "görev zararı" dediğimiz zaman batmış krediden bahsetmiyoruz, düşük faizle verilmiş kredilerden, faiz farkından bahsediyoruz. Bu faiz farklarının 19 milyar dolar tutması imkânsız.

Bir diğer konu, 1980'lerden sonra Türkiye'de birtakım iyi gelişmelerin olduğudur. Mikro ekonomik yönden bakarsak, belli sektörlerde Türkiye kalkınmıştır; otomotiv yapılmıştır, lüks süper marketler yapılmıştır. Ancak, son 20-30 yılı aldığımız zaman, Türkiye'nin fert başına geliri hemen hemen art-

Oğuz Oyan:
"Tarım, dünyanın her tarafında vergilendirilmesi zor bir kesimdir, hele bizim gibi çok parçalı işletme yapısı olduğu zaman."

mamış. Biz, 1970 yılında, Kore'den de, Tayvan'dan da daha iyi durumdaydık, veyahut başa baştık. Şimdi onların fert başına gelirleri 10 bin doları geçmiş ve her iki ülke de, gerek ekonomide, gerek siyasette gayet güçlü, her ne kadar şimdi Kıta Çin'i ile Tayvan arasında bir sorun varsa da onlara kimse tacizde bulunmaya kalkmıyor.

Bu dönemde Türkiye'nin milli geliri ise yerinde saymış; "3 bin dolar" deniyordu, devalüasyon, veyahut da gerçekçi kur açısından baktığımız zaman 2 bin dolar civarında. Bu, 25 yıl önce de bu rakamdaydı. Türkiye'nin kalkınması çok zorlaşmış; çünkü Türkiye'de sermaye/ hasıla oranı 3 iken, şimdi 7 olmuş; ABD ve Batı Avrupa gibi. Yani Türkiye'de, 7 sermaye koyduğunuz zaman, milli gelir 1 artıyor. Gelir sürekli artmadığı için de işsizlik artıyor; çünkü istihdamın artması için gelirin böyle inip çıkıp, yavaş yükselmesinin hiçbir etkisi yok. Dalgalanmaya işaret eden bir gelir artışı halinde işyerleri istihdamlarını artırmazlar, mevcut yapılarıyla, veya geçici işçilerle durumu idare ederler. Türkiye'nin yıllardır problemi bu; işsizlik. Şimdi özelleştirme yoluyla da işsizlik konusunda aynı sonuca gitmişiz, pek çok özelleştirilen yer işsizliğe yol açmış; çünkü kapanmış. Hayvancılık da büyük bir problem içinde. Bunların yerine, KİT'lere yatırım yapmayacağız diye sermaye/ hasıla oranı yüksek konuttu, binaydı, otoyoldu, devletin ofis hizmetleri yapıldı. Milli gelir artmadı, sebebi bu faktörlerdir. Bunlar önlenmeden, milli gelirimizin muntazam artması sağlanmadan, işsizliğe de çözüm bulmamıza imkân yok.

Borç konsolidasyonu ile ilgili bir cümle söylemek istiyorum: Osmanlı İmparatorluğu, Muharrem Kararnamesiyle borçları ödeyemeyeceğini söylediği zaman battı ama; Cumhuriyet döneminde, 1958'de borç konsolidasyonu yapıldı ve ondan sonra bir rahatlama geldi; aynı şekilde 1980-81'de yapıldı. Borç konsolidasyonu, netice itibarıyla kısa vadeli borçların vadesinin uzatılmasıdır. Türkiye eğer şu anda 30 milyar dolar dış borç servisi yapmak durumunda ise, "bunu sürdürülebilir" ve "bunu, yeni kısa vadeli borçlarla karşılayabiliriz" deniliyorsa, söyleyecek hiçbir şeyim yok. Teşekkürler Sayın Başkan.

Başkan - Ben teşekkür ederim efendim. Sayın Şenesen, buyurun.

Ümit Şenesen - Naci Ersoy'un bana bir so-

rusu var; "bu veriler hatalı" diyor. Türkiye'de iktisatçıların kullandığı verilen ne kadar hatalıysa, bunlarda o kadar hatalı; diğer bütün dallarda konuşulan büyüme oranları ne kadar hatalıysa, bunlarda o kadar hatalı, bunu kabul ediyorum.

Kayıtdışı ekonominin varlığı, bu verileri çarpıtıyor mu? Muhtemelen çarpıtıyor; ama sizin düşündüğünüz yönde değil, ters yönde çarpıtıyor bence. Bakın, şöyle bir şey söyleyeyim -maliyeci değilim; ama burada maliyeci arkadaşlar var, yanlış bir şey söylüyorsam düzeltsinler- kayıtdışı ekonomi hesaba katılmadan önce, milli gelir içinde vergilerin payı, OECD ülkeleri içinde en düşük olan ülke Türkiye'dir. Kayıtdışını hesaba katmadan böyle. Kayıtdışı ekonomiyi de hesaba katarsanız, Türkiye'de vergilerin payı çok daha düşük olur.

Burada da, kayıtdışı ekonomiyi hesaba şöyle katabiliriz: Marmara ile Doğu Anadolu'yu alalım ve kayıtdışı ekonomi ikisinde de aynı oranda olsun. Eğer başlangıçta, mesela bunların arasında 1'e 4 bir gelir oranı varsa - ikisinin de yüzde 50 kayıtdışı ekonomileri olduğunu varsayalım- bu aradaki oran ne olur? Daha da büyür. Başlangıç yılında aşağı yukarı 4 katı, daha sonra 5 katına doğru yaklaşıyor; 5 katı olmasa bile 4,5 katına falan çıkıyor bu oran. Eğer kayıtdışı ekonomiyi de katarsanız, bu ara daha çok büyür ve dolayısıyla, bölgesel gelir dağılımı daha da çarpılır. Burada, kayıtdışı ekonomiyi hesaba katmadığımız için, ancak bu kadarını gösteriyoruz; inşallah bir gün katarız, inşallah kayıtdışı ekonomi o kadar kötü çıkartmaz bizi. Teşekkür ederim.

Ömer Bilgin - Sorumu Sayın Oğuz Oyan'a arz edeceğim. Sorum reel ekonomi ve krizle ilgili olacak; sanırım, panelin anlamına da daha çok değinmiş oluruz. Stanley Fischer'ın, Haltman ve Bruno gibi birçok arkadaşıyla Massachusetts Institute of Technology'den teknolojidenden bir kitap yayınladılar ve bu kitapta şöyle diyorlardı: "İstikrar programı hazırlayan ülkeler, parasal stoku kontrol altına almalarıyla, parasal arzı kontrol altına almalarıyla beraber iç talep azalmasına, piyasa duralmasına giderler ve bu iç talep azalması, piyasanın içinde varolan malların satılmasını engeller. İç piyasalara satılamayan mallar, ihracatla yurtdışına satılır ve böylece tedarik edilir; bunu yapmak için de devalüasyon ya-

Hüsnü Kızılyalı:
"Son 25 yılda Türkiye'nin kalkınması çok zorlaşmış; çünkü Türkiye'de sermaye/ hasıla oranı 3 iken, şimdi 7 olmuş; ABD ve Batı Avrupa gibi."

pılmak zorundadır. Devalüasyon yapılırsa reel ekonomi çökmez, üretime yapılan yatırımlar devam eder; çünkü iş piyasadaki mallar, dışarıdan talep görür. Ayrıca, enflasyon oranıyla döviz arasındaki makas artmaz ve milli paranın değeri de artmaz." Fakat Stanley Fischer, bu kitabın yayınlanmasından sonra IMF Başkan Yardımcısı oldu, Türkiye'nin politikalarını yönlendirmeye başladı ve bu politikalarla beraber, bizim ön devalüasyon yapmadan, bu politikaları yapmamızı öngördü. Stanley Fischer, 2001 yılında New Orleans'da gitti ve "Türkiye'deki krizin nedeni, sadece banka sektörüdür" dedi; ama kendi kitabında "Devalüasyon ve reel ekonomik kriz" demişti ve bunlara hiç değinmedi.

Sayın Hocam, size şu soruyu soracağım: Kitaptaki mi doğru, yoksa en son New Orleans'da söylediği mi doğru? Eğer New Orleans'da söylediği doğru değilse, bunda bir kasıt mı vardır? Çok teşekkür ederim.

Oğuz Oyan - Ömer arkadaşımızın sorusu, tartışmayı bir miktar başka alana çekmemize de imkân sağlayacak; o açıdan iyi oldu.

Stanley Fischer yakınlarda, Ocak ayında bir şeyler daha yazdı ve şunu söyledi: "Aslında iki tur kur rejimi olabilir; bir tanesi sabit kur, öbürü dalgalı kur, bunun arası olmaz" dedi. Peki, arasını bize niye uygulattırdınız? o sırada yine Başkan Yardımcısıydı. Çıpa rejimi, bu ikisinin dışında, arasında bir şeydir; yani dalgalı da değil, sabit de değil. Niye bunu bize uygulattınız; Türkiye, test laboratuvarı mı? Ben de bunu sormuş olayım.

Fischer IMF'nin başındayken, tepesindeyken de, yaptığı ve uygulaması arasında çelişkiler var; ama IMF politikasını anlamak açısından şöyle bakabiliriz: IMF, 1980 sonlarına kadar, yerel paralarla döviz arasındaki paritede, reel devalüasyonları teşvik ediyordu. Çünkü, bu ülkelerin, dış borçlarını ödeyebilmesi için -IMF esas itibarıyla bu uluslararası fonların sağlam ve sağ bir şekilde geriye dönüşlerini sağlayan bir kuruluştur- bunu teşvik ediyordu.

IMF geliştirmekte olan ülkelere şunu söylüyordu: "Reel devalüasyonlarınızı yapın; dövizle kıyasla, paranızın değerini düşük tutun, böylece ihracat gelirinizi arttırın ve böylece rahat rahat borcunuzu ödeyin." 1989'da itibaren -tam da Türkiye o süreç içinde- bu politika değişti ve artık şunu söylemeye başladılar:

"Paranızın değerini düşük değil, yüksek tutun, sıcak para girişlerine kapıyı açın" İki nedenle bunu söylemeye başladılar; bir, malımızı size daha çok satabilelim. Niye? Çünkü bu geliştirmekte olan ülkelerinde döviz reel değerinin altında değerleniyorsa; bu ülkeler açısından dış mallar ucuzluyor ve dolayısıyla yeni pazarlar oluşuyor. Bu, IMF'nin kendi kafasından çıkardığı bir şey değil, gelişmiş ülkeler adına bunu yapıyor. Bir; "siz doların değerini düşürün, paranızın değerini yüksek tutun; biz, size rahat mal satalım." İki; "sermaye hareketleri rahatlasın, sıcak paranın önünü açın, her türlü sermaye hareketlerini serbest bırakın, bu iş böyle yürüsün." Aslında bu strateji değişikliği, tamamen gelişmiş ülkelerdeki sermaye birikim tarzındaki değişimle ilgili bir olaydır ve ona yeni yollar, yeni kapılar açmaya yöneliktir.

Tabii bu arada, yapısal uyum programları, Türkiye açısından sadece 1999 sonundaki, 9 Aralık'ta imzalanan anlaşmayla ortaya çıkmamıştır. Türkiye, 1980'den beri yapısal uyum programlarıyla yönlendirilmeye çalışılıyor ve 1990'larda daha fazla bu sürece sokulmuştur. Şu an, dünyada GATT gibi yeni çalışmalarını dikkate alırsanız, aslında küreselleşme konusunda ortaya çıkmış bütün gerçeklere ve bütün sorunlara rağmen, hâlâ bir taraftan, bunu yeni alanlardan aşmaya, deşmeye çalışıyorlar. Yani IMF'nin politikasının konjonktüre göre de nasıl değiştiğini, bundan sonra da değişebileceğini söylemek için, bunları size açıkladım.

Başkan - Teşekkür ederiz Sayın Oyan. Ben de bir iki ekleme yapmak istiyorum: Küreselleşme, aslında sermayenin küreselleşmesi; yani tabii ki küreselleşme sürecinde, sermayenin önündeki engellerin kalkması lazım. Türkiye aslında bugünkü krize ilk adımlarını, 1980'li yılların sonlarında attı. İki biçimde attı. Birincisi; kamu kesimi açıklarıyla, kamu kesiminin aşırı derecede borçlanmaya başlamasıyla attı. İkincisi o günden bugüne kadar hiçbir şekilde taviz verilmeden uygulanan, Türk Lirasının aşırı değerlendirilmesi politikasıyla attı. Yani devalüasyon yapmayan, içeride enflasyon olduğu oranda, bunu döviz kurlarına yansıtmayan bir sistem benimsendi. Bu tabii ki sıcak para girişlerine neden oldu. Öyle bir tuhaf durum ortaya çıktı ki, teknik olarak mümkün tabii; ama bir taraftan dış tica-

Ümit Şenesen:
"Kayıtdışı ekonomi hesaba katılmadan önce, milli gelir içinde vergilerin payı, OECD ülkeleri içinde en düşük olan ülke Türkiye'dir. Kayıtdışı ekonomiyi de hesaba katarsanız, Türkiye'de vergilerin payı çok daha düşük olur."

retiniz açık veriyor ve bu arada döviz rezervleriniz artıyor; yani böyle bir tuhaf durum, sıcağın para girişleriyle vesaire. Bu çelişki, yapısal problemlerin hiçbir zaman ortaya çıkarılmamasına neden oldu; yani yapısal sorunları tartışmadık, hep parasal sorunlar tartışıldı ve bu parasal sorunların tartışılması sonucunda da, zaten aksak olan finans kesimi; yani bankacılık ve sermayeye piyasası kesimi, bu ikisi de asli görevlerini yapmadılar. Bunların asli görevleri ne? Küçük tasarrufların, sanayicilere aktarılmasına aracılık yapmaktır. Son 20 yıldır asla bu görevlerini yapmadılar.

Tabii ki, Sayın Şenesen'in söyledikleri de çok doğru; bu gelir dağılımındaki aksaklıklar, sadece mali piyasaların konuşulur hale gelmesi, reel kesimin ihmal edilmesi, bu kur politikası; çünkü nihayet bu politikanın sürdürülmesine de neden oldu. Türkiye'ye para girdi; ama her zaman gidebilecek, sağlıksız bir para ve dolayısıyla da -'sıcak para' diyoruz o yüzden- bu yapısal meselelerin bozulmuş olması, ondan sonra gelir dağılımının bozulmuş olması sonucunda, parayla para kazanan bir ekonomi; bu zaten sürdürülemezdi ki. Biz neyi harcadık? Türk toplumu, üretmeden yemeye alıştı, bunun sürdürülmesi pek mümkün değildi; yani bu arada popülist politikalar olmadı mı? Oldu. Sayın Oğuz Oyan'a da o bakımdan belki ters bir şey söyleyeceğim; politikacılarımız hep vaat ettiler, sürekli vaat ettiler. Neyi vaat ettiler? Mesela erken emeklilik... Sonra ne oldu? Şimdi geriye adım atmam zorunda; çünkü neden? Türkiye'nin bunu kaldırması mümkün değil, fakir ülke Türkiye. O zaman 18 yaşında emekli edelim herkesi; bunun sonu var mı? İnsanlar ortaya dökülüyor "mezarda emeklilik, mezara kadar çalışmak zorundayız" diyor. Başka çaresi yok, üretmeden tüketilmez, biz fakir ülkeyiz ve gelecek nesillere, üreten bir Türkiye devretmemiz lazım. Dinlediğiniz için teşekkür ederim. Sorusu olan var mı?

Ertuğrul Tokdemir - İstanbul Teknik Üniversitesi'nde hoca olduğum için, bu camia içerisinde biraz heyecanlandım. Sorudan ziyade, Sayın Başkan müsaade ederlerse, çok kısa olarak birkaç noktaya parmak basmak istiyorum. Biraz önce, hayali ihracatla ilgili olarak tarımın da payı olabileceği söylendi. Bu konular çok derinliğine konuşulduğu için, fazla değinmeyeceğim; ama uzun yıllar haya-

li ihracat ve ithalat konusunda çalışmış birisi olarak ve burada da Türkiye'nin esas partner ülkesinin İsviçre olduğunu hatırlayarak, hemen şunu söyleyeyim: Hayali ihracat daha ziyade; yani büyük boyutlarıyla sanayi ürünleriyle ilgilidir; mobilya, sunta davasını herkes hatırlayacaktır.

Ümit bey gibi istatistikçi olmamakla birlikte, veriler hususunda da çok çalıştım. Bu verilerin güvenilirliği her zaman tartışılabilir; zaten konuşmacı da söyledi. Ancak orada yıllara göre karşılaştırmalar olduğu için; yani farklı yıllar ve hepsinin aynı kurumlar ve aynı yöntemlerle yaptığı için, zaman içerisindeki evrim ya da değişmelerin daha güvenilir olabileceğini veya daha az tartışılabileceğini - Ümit Beyin affına sığınarak; istatistik uzmanı kendileridir- düşünüyorum.

Sayın Oyan "fiyatlar, acaba üreticiye mi gidiyor?" diye belirtti. Çok uzun yıllar önce "Eşitsiz Mübadele" diye bir eser okumuştum. Yazar, iktisatçı Avrupa'da -Almanya, Fransa, İtalya gibi ülkelerde- çikolatanın perakende fiyatını alıyor ve bu perakende fiyatı 100 olarak kabul ederseniz; kakao üreticisi ülkelerin eline, bunun yüzde 8, bilemediniz 9'u geçiyor. Oysa çikolatanın temel hammaddesi kakaodur ve süt şeker gibi diğer katkı maddelerinin oranı yüzde 2'leri de aşmaz; ülkeye o kadar geçiyorsa, üreticinin eline yüzde 5-6'larda bir şey geçmektedir.

Şunu özellikle araştırmak lazım -bu memlekette birimiz bir şey söylüyoruz, sonra onun etrafında hepimiz tartışıyoruz; buradaki konuşmalar onun dışına çıktığı için, çok mutlu oldum- ben bir zaman araştırmıştım - yine çok vakit geçti- Türkiye'de tarımsal ürün fiyatları, ilk el fiyatları, dünya fiyatlarının o kadar üzerinde değil. Bunu tartışacaksa, alalım uluslararası istatistiklerde fiyatlar var; bütün mallar için, bütün ülkeler ve dönemler için, bir de kendi memleketimizi -bu çalışmaya inşallah yakında başlayacağız; Ümit Beyi ortak edindim- bu karşılaştırmalı yapalım.

İç ticaret hadleri konusunda da çalışmalar var ve bunlar da çok önemli; yani şunu demek istiyorum: Oğuz Bey, bir noktaya dikkat çekiyor; başka problemleri saklamak için, başka acizlikleri veya beceriksizlikleri saklamak için, tarımda desteklemeyi veya fiyatları ön plana çıkarmayalım. Ben, buradaki konuşmacıya katılıyorum -vergi hususunda- tarım-

Zafer Tunca:
"Finans kesiminin asli görevi küçük tasarrufların, sanayicilere aktarılmasına aracılık yapmaktır. Son 20 yıldır asla bu görevlerini yapmadılar."

dan daha çok vergi alınabilir, daha rasyonel bir şekilde desteklenebilir. Sayın Başkan üzerinde durdu; kaynak dağılımında, hakikaten akıl almaz derecede tuhaflıklar var.

Son olarak şunu söyleyeyim: Tarım küçülürse şehre göç olur. Biz, şehirlerde insanlara iş bulamıyoruz, herkes parasal maliyetler üzerinde duruyor. Biz hocalarımızdan alternatif maliyeti öğrendik ve öğretebiliyorsak devam etmeye çalışıyoruz. Bakın, tarımda işletmesini bırakan bir insan; yani toprağını terk eden birileri işsiz kalıyor veya kahvede oturuyor, topraklar boş kalıyor. Siz, o kaynakları başka alanlarda kullanamazsınız; yani birilerinin artık üretim yapmadığı bir toprak üzerinde yapacağınız başka hiçbir şey yoktur ve dolayısıyla, bu küçülmeyle birlikte başka bir sektörde üretim artışı yaratamıyorsunuz. Daha önce ne pahasına olursa olsun bir şeyler üretirken, şimdi sadece bir şeyleri üretemez hale geliyorsunuz ve o ürettiğiniz şeylerin size alternatif maliyeti sıfırdır. Başka hiçbir şey yaramayacak bir toprakta buğday, şeker pancarı veya başka bir şey; Türkiye'nin bunu düşünmesi lazım. Çok teşekkür ederim; hakkım olmadığı halde, böyle bir müdahaleyle katıldım.

Başkan - Ertuğrulcuğum, eski arkadaşım olduğun için buna hakkınız var. Söz almak isteyen genç arkadaşlarımız var. Onlara da söz vereceğiz. Buyurun.

Çenk Hotunluoğlu - İktisat Fakültesi mezunuyum, özel bir şirkette yatırımcı ilişkilerinde çalışıyorum. Sabahtan beri gündeme alınan konulardan bir tanesi, sıcak paranın çabuk kaçtığı; bu, iktisatçılar tarafından kabul edilen bir gerçek. Ancak yatırımcı ilişkilerinde çalışmanın verdiği heyecanla da şunu

söylemek istiyorum: Yabancı yatırımcıyı ülkeye, ister hisse senedi bazında, ister direkt yatırımlar; yani sanayi yatırımları bazında çekebilmek için de, bu ülkenin insanı büyük gayret göstermek zorunda ve elimizden geleni gösteriyoruz. Diğer ülkelere göre gerideyiz. Gayri Safi Yurtiçi Hâsılanın binde 5'i gibi bir rakamımız var; halbuki bu oran Balkanlarda yüzde 5'lere kadar yükseliyor. Dolayısıyla bunu önleyecek birtakım tedbirler almamız gerekebilir mi? "Sanayicimizin belki biraz mantık değiştirmesi, yabancı ortaklıklara yönelmesi özellikle joint venture'lere yönelmesi -ki yapanlar başarı kazanıyor- hisse senedi piyasalarında da yabancı yatırımcıyı, kalıcı bir şekilde ülkeye çekebilecek için neler yapılabilir? Sıcak parayı, faydalı hale nasıl getirebiliriz?" diye sormak istiyorum.

Soru - Benim sorum, Oğuz Oyan'a. Tarımda, büyük bir istihdam var; bunun hangi kesimlerinin, bu uygulanacak politikalarla göç edeceğini tahmin ediyor? Bu iç göç ne boyutlarda olacak, bir kestirimde bulunabilir mi?

Başkan - Sayın Oyan buyurun.

Oğuz Oyan - Bütçede en kritik azalma, sosyal gereksinim harcamalarıdır. 1992'de, eğitim, sağlık kültür harcamaları yüzde 26 düzeyinden; 2000'de, yüzde 12.3'e düşmüştür; yani Türkiye hızla beşerî sermayesini yitirmektedir, aşınmaktadır. Türkiye, bu gidişle az gelişmişliğe mahkûm bir ülke olmak durumundadır. Gördüğünüz gibi, artan tek kalem faiz harcamaları; son süsüne bakmayın -2001 bütçesi kadük oldu- yüzde 17.9'dan 45'e çıkıyor; bu bir iflas bütçesi.

Aslında Türkiye'de, kamunun faiz dışı harcamalarında bir artış yok, hani "popülizm, bilmem ne falan" deniliyor. Birinci satıra bakınız;

Ertuğrul Tokdemir:
"Tarımda birilerinin artık üretim yapmadığı bir toprak üzerinde yapacağınız başka hiçbir şey yoktur ve dolayısıyla, bu küçülmeyle birlikte başka bir sektörde üretim artışı yaratamıyorsunuz."

bütçe harcamaları, milli gelire oranla yüzde 20.7 iken sürekli düşürüldü, yüzde 16.3'e kadar -84, 88- ve daha sonra bir artış eğilimi. 2000'e bakın -2001 gerçekçi değil- milli gelire oranla yüzde 37'ye kadar geldik; ama Avrupa Birliği ortalaması yüzde 47 ve dolayısıyla hâlâ Avrupa Birliği ortalamasının altında. Ama daha kritik bir karşılaştırma; Türkiye, faiz hariç bütçeye bakarsanız, 1980 öncesinden başka bir noktada değil, yüzde 20-21 dolayındasınız; yani Türkiye'deki devletin eti budur bu işte "büyük devlet, bilmem ne falan" o kadar bütçe dışı harcama, hepsi bu işte. 1984-88'de yüzde 13'lere kadar düşürülmüş; ama sonuçta yüzde 21'de; ama bir farkla, bütçenin toplam harcama boyutu 1980 öncesinde yüzde 20.7'yle, faiz dışı harcama yüzde 20 yine üretebiliyorken -yaklaşık bir puana yakın fark var diyelim, yarım puan-şimdi yüzde 21'lik bir faiz dışı harcama üretmek için yüzde 37'lik bir harcama yapmak zorundasınız ve çok daha fazla da vergi almak zorundasınız, özellikle son birkaç yılda arttı; bir anlamda boşa giden bir vergi yükü artışı.

Gerçek bütçe harcamalarına bakın; cari ve yatırım harcamaları -aşınmayı yine görüyorsunuz- yüzde 13'leri aşmayan bir ülke. Avrupa Birliğinin 15 ülkesinin faiz dışı harcaması yüzde 43,5, Türkiye'nin yüzde 21. Türkiye, az gelişmiş bir ülkedir ve onun göstergelerinden bir tanesi de budur. Dolayısıyla Türkiye'de "devlet büyük, bunu küçütelim" vesaire gibi birtakım şeylerle bugün gündeme gelenler,

Türkiye'yi az gelişmiş bir ülke olarak tutmanın ötesinde bir anlam ifade etmemektedir.

Başkan - Efendim, çok teşekkür ederiz. Son olarak, Hüsnü Kızılyallı bir iki cümleyle bir şey söyleyecek ve ondan sonra da oturum kapatacağım. Buyurun Sayın Kızılyallı.

Hüsnü Kızılyallı - Para Fonu, son izleme anlaşmasından önce Türkiye'ye çok program dayattı. Fakat Türkiye çok programı reddedince, Para Fonu bu sefer 15 günde, 15 yasa olarak ortaya çıkan -o yasalar daha önceki programda da var zaten- yani enflasyonun süratle inmeyeceği bir programa yeşil ışık yakmanın bedeli olarak, bu yasaları ve pek çok diğer şartı koydu, görüşümdedir. Bu, kur çıpası meselesi yine 1995-96'da tartışılırken -hatta gazeteler sormuşlardı- o zaman bizim görüşümüz; bu enflasyon devam ederken, kurun sabitlenmesi yanlıştır, hele Türk parasındaki değerlendirme sürdüğü sürece bu yanlıştır, demiştik. O zaman, o cenahtan iletilen şu oldu: "Türkiye, zaten kur çıpasından önce gerçekçi bir kura ulaşmak için, devalüasyon yapacaktır" ama bu devalüasyon, Uzakdoğu devalüasyonlarına rağmen yapılmadığı için, biz bugünlere geldik. Teşekkür ederim.

Başkan - Çok teşekkür ederiz. Efendim, bizleri sabahtan beri sabırla dinlediğiniz için çok teşekkür ediyorum ve bundan sonra daha nice böyle güzel tartışmalar, toplantılar diliyorum, hepinize sağlık ve mutluluklar diliyorum, teşekkür ederim.

Oğuz Oyan:
"Türkiye hızla
beşeri
sermayesini
yitirmektedir,
aşınmaktadır.
Türkiye,
bu gidişle
az gelişmişliğe
mahkûm bir ülke
olmak
durumundadır."

26. İKTİSATÇILAR HAFTASI'NA KATKILARINDAN DOLAYI

TÜRKİYE BANKASI

ARTHUR ANDERSEN

IZOCAM

AKBANK

7 TIRSAN

Garanti

TEKEL

LACOSTE swatch

ENKA

HALK LEASING
FİNANSMAN KİRALAMA A.Ş.

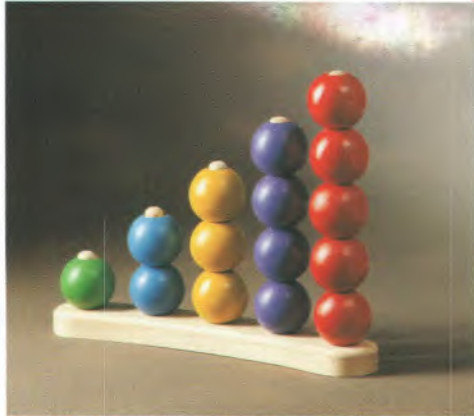
ALARKO
ŞİRKETLER TOPLULUĞU

ÇUKUROVA

Kodak Professional 'A TEŞEKKÜR EDERİZ.

Birikimli Hayat Sigortası. Anında, Akbank şubelerinde.

Akbank Sigorta Hizmetleri, Akhayat Sigorta İsbirliği ile verilmektedir. Tüm Akbank şubeleri Akhayat Sigorta acentesidir.

Akbank Sigorta Hizmetleri

Kendinizin ve sevdiklerinizin yaşam standardını korumak, tasarruflarınızı enflasyona karşı güvence altına almak için, Birikimli Hayat Sigortası'ndan yararlanın.

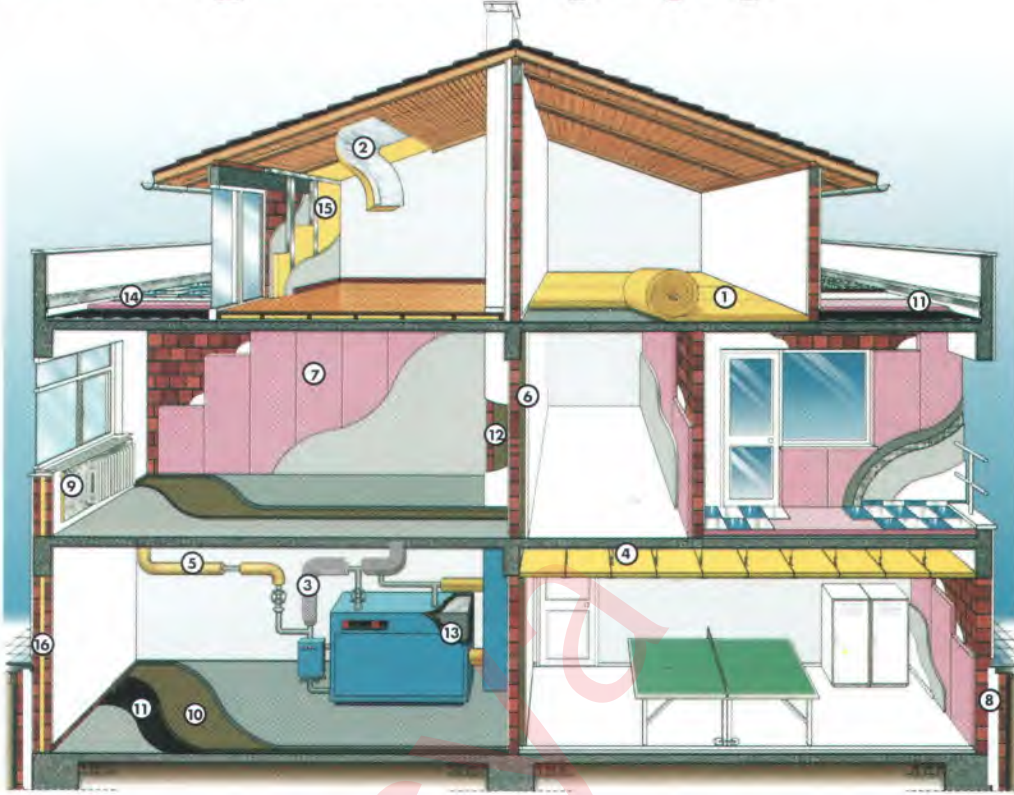
Akbank şubelerine bekliyoruz.

Türkiye çapındaki 600 Akbank şubesinde sunulan her türlü sigorta hizmetinden en kolay ve en hızlı şekilde yararlanacak, otomatik tahsilat yaptırabileceksiniz.

AKBANK

www.akbank.com.tr

Yalıtımda İzocam güvenini yaşayın

BUGÜN, TÜRKİYE'DEKİ TÜM YAPILARDA "TS 825 BİNALARDA ISI YALITIM KURALLARI" ZORUNLU OLARAK UYGULANIYOR.
İZOCAM; BİRBİRİNDEN NİTELİKLİ SAYISIZ ÜRÜNÜ İLE ÇATI, DUVAR, DÖŞEME VE TEMELİNİZİ YALITMAYA HAZIR.
İZOCAM İLE SİZ DE TS 825'E UYGUN ÇAĞDAŞ MEKÂNLAR YARATINI

İZOCAM

ÜCRETSİZ DANIŞMA HATTI 0 800 211 43 86

İZOCAM TİCARET VE SANAYİ A.Ş. DANIŞMA MERKEZLERİ • İSTANBUL Tel (212) 217 56 00 (PBX) Faks (212) 217 55 96 • ANKARA Tel (312) 418 66 67 - 418 30 32 Faks (312) 425 05 15 • İZMİR Tel (232) 484 57 85 - 484 31 78 Faks (232) 489 00 52 • ADANA Tel (322) 352 29 80 Faks (322) 352 02 54 • BURSA Tel (224) 253 95 35 Faks (224) 255 60 13 • ELAZIĞ Tel (424) 218 66 00 Faks (424) 233 19 96 • ERZURUM Tel (442) 235 59 76 / 77 Faks (442) 235 59 78 • ANTALYA Tel (242) 241 19 50 Faks (242) 242 39 84 **İnternet adresi: www.izocam.com.tr**

Prof. Dr. Haluk Cillov

1 920 yılında İzmir'de doğan Sayın Haluk Cillov, orta ve lise eğitimini Fransız Saint Joseph Kolejinde, 1941 yılında tamamlamıştır. Yüksek tahsilini İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinde yaparak 1945 yılında mezun olmuştur. 1946 yılında, İktisat Fakültesinin İstatistik ve Tatbiki İktisat kürsüsünde asistan olarak akademik göreve başlamış ve 1949 yılında iktisat doktoru,

1953 yılında doçent, 1961 yılında da aynı kürsünün profesörlüğüne tayin edilmiştir. Bu arada Profesör Cillov, Paris ve Londra üniversitelerinde, konusuyla ilgili ihtisas yapmıştır. Ayrıca 1961-69 yılları arasında, aynı fakültenin gazetecilik enstitüsü müdürlüğünü ifa etmiştir. Profesör Cillov, 1952 yılından itibaren Türkiye ekonomisi konularıyla ilgilenmiş; üniversitede, "Türkiye Ekonomisinin Bünyesi" dersini okutmuş ve bu tarihten itibaren Milliyet Gazetesinde sürekli -haftalık sütununda- iktisadi konularda yorumları yayınlanmıştır. 1979 yılında, yılın gazetecisi seçilmiş ve basın şeref kartı hamili olmuştur.

1964-65 yılında Amerika'da, California Üniversitesinde 1 yıl süreyle misafir profesör

olarak bulunmuştur. 1970-74 yılları arasında, Birleşmiş Milletler Nüfus Komisyonunda, Türkiye'nin resmi temsilcisi olarak görev yapmıştır. Avrupa Konseyinin 1971 yılında Strasbourg'da düzenlediği İkinci Avrupa Demokrasi Kongresi için "Araştırma Müdürü" sıfatıyla çalışmıştır.

Profesör Cillov, 1973 yılında İktisat Fakültesi İstatistik Enstitüsü Müdürlüğüne seçilmiş ve bu görevi, aynı fakülteden yaş haddi dolayısıyla emekli olduğu 1987 yılına kadar sürdürmüştür.

Dünyanın birçok ülkesinde ve bu arada Amerika Birleşik Devletleri, Rusya, Japonya, Çin, Güney Kore, Yunanistan, Fransa, İngiltere, Polonya, Macaristan, Yugoslavya, Romanya'da resmi davetli olarak incelemelerde bulunmuş ve konferanslar vermiştir. 1974-75 yıllarında, Sadi İrmak Kabinesinde Ticaret Bakanı görevinde bulunmuştur. Çeşitli yerli ve yabancı ilmi derneklerin üyesidir. Bu cümleden olmak üzere, 1978 yılında, Fransa'da Ticaret Bilimleri Akademisi üyesi seçilmiştir. Sayın Cillov'a, 1980 yılında Fransa'nın Le'gion d' Honneur nişanı, 1982 yılında Federal Almanya'nın yüksek liyakat nişanı ve 1995 yılında da Japonya imparatoru altın liyakat nişanı tevdi edilmiştir.

İlmi faaliyetleri dışında, birçok özel kuruluşların yönetiminde görev almış ve bu arada 1975-97 yılları arasında Yapı Kredi Bankası, 1975-93 yıllarında OYAK Renault A.Ş ve 1974-96 yıllarında KOÇ Yatırım A.Ş Yönetim Kurulu üyeliğinde bulunmuştur. Halen Yapı Kredi Sigorta A.Ş ile Halk Reasürans A.Ş.'nin Yönetim Kurulu Başkanlığı görevini sürdürmektedir.

Profesör Cillov evli olup, biri 1948 doğumlu erkek ve diğeri 1951 doğumlu kız olmak üzere iki evladı vardır, ayrıca 4 torun sahibidir. Nihayet, Profesör Cillov'un üniversite tarafından yayınlanmış ekonomi, istatistik ve nüfus konularıyla ilgili 12 kitabı, 32 ilmi etüdü ve yabancı dilde 10 araştırması bulunmaktadır. 5 baskı yapan "Türkiye Ekonomisi" kitabı, 1971 yılında Rusya Bilimler Akademisi tarafından Rusça'ya tercüme edilerek, Moskova'da yayınlanmıştır. Ayrıca çeşitli dergi ve gazetelerde yayınlanmış 2000 civarında makalesi mevcuttur.

Kitapları: El Dokumacılığı Sanayi-1949, Meslek İstatistikleri-1956, Nüfus İstatistikleri-1960, Türkiye Ekonomisi, Teorik ve Pratik İstatistik, Türkiye Bünyesi, Tatbiki İstatistikler, İstatistik Metotları, İstatistik Tekniği ve Uygulaması.

Türkiye'nin Yatırım Stratejileri ne Olmalıdır?

Prof. Dr. Haluk Cillov'a Armağan

3. Gün

27 Nisan 2001, Sabah

Açış : Prof. Dr. Oktar Türel
 Oturum Başkanı : Prof. Dr. Mithat Melen (I.Ü. İktisat Fakültesi)
 Panelistler : Necati Arıkan (ISO Yönetim Kurulu Üyesi)
 : Prof. Dr. Atilla Sönmez (ODTÜ)
 : Prof. Dr. Ergun Türkcan (AÜ - SBF)
 : Prof. Dr. Nurhan Yentürk (İTÜ)

Mehmet Yavuzkan - Bugün, İktisatçılar Haftasının üçüncü gününü armağan ettiğimiz Hocamız Sayın Profesör Doktor Haluk Cillov aramızda. Sayın Hocamızı ve Açış konuşmamızı yapacak olan Sayın Profesör Doktor Oktar Türel'i, plaket töreni için buraya davet ediyorum.

Oktar Türel - Sevgili Hocam hakkında bir iki kelime de ben eklemek istiyorum. Burada, sadece Türkiye ekonomisiyle ilgili çalışmalar yapan ve nicel iktisatla uğraşan meslektaşlarım ve kendim adına, onların ve benim minnet duygularımızı iletmek istiyorum. Doğal olarak bilimsel gelişme ve araştırmalar sürekli olarak, taşların üzerine yeni taşların, tuğlaların üzerine yeni tuğlaların eklenmesiyle oluşuyor ve dolayısıyla bizim şu anda erişmiş olduğumuz noktaya ulaşan yolların büyük çoğunluğunda Hocamızın katkıları ve özenle döşediği taşlar ve tuğlalar var.

Bir noktaya daha değinmek lazım; mesleğimiz, giderek daha çok sayıda insanı, kitleleri ilgilendiriyor ve doğal olarak mesleğin temel

bulgularının topluma ve halka iletilmesi lazım; bu konuda da Sevgili Hocamızın çığır açan katkılarını unutmamamız lazım. İktisadı halka tanıtmakta, halka sevdirmekte; katkılarını unutamayız, kendisine bu açıdan da minnet ve teşekkür borçluyuz. Bu minnet ve teşekkür duygularının bir nişanesi olarak, Cemiyetin plaketini kendisine takdim etmek istiyorum.

Haluk Cillov - Efendim, ewela Sayın Profesör Oktar Türel'e çok teşekkür ederim. Aynı zamanda, İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti'nin bu hatıraşinas toplantısı için bana verilen armağana çok teşekkür ediyorum ve alkışlara da teşekkürlerim sonsuzdur. Bu arada beni yetiştiren, beni bu mesleğe iten Hocamı da anmaktan geri kalamam.

Ticaret kökenli bir ailenin oğluyum -yine aynı işe devam ediyorlar- İkinci Cihan Harbi sıralarında, İktisat Fakültesi'nde okuyordum. 1945 yılında tahsilim bitti; fakat devamlı olarak babam yardım ediyordum, Sultanhamam'da yerimiz vardı, sabahları üniversiteye gider, öğleden sonra da babamın yanında ça-

Haluk Cillov:
 Sultanhamam'da
 yerimiz vardı,
 sabahları
 üniversiteye
 gider,
 öğleden sonra
 da babamın
 yanında
 çalışırdım
 ve üniversiteyi
 bitirdiğim zaman
 ne yapacağımı
 şaşırırdım.

Oktar Türel

ışıldım ve üniversiteyi bitirdiğim zaman ne yapacağımı şaşırđım. "İktisat Fakültesi"nde asistan olurum, bir hocam var" dedim ve bu Hocam Profesör İzak İdi; İşletme Profesörüydü, yumuşak bir hocaydı. Babamın yanında öğrendiğim için, işletmeden de daima iyi not alırdım. O da hafta da bir gün, iki gün fakülteye gelirdi. Onun yanına giderim, biraz asistanlık yaparım ve aynı zamanda da sizin işinize de yardım ederim" dedim, babam "peki" dedi. O zaman, asistan olmak, fakülteye girmek gayet kolay. Asistan olmak için gidiyorsunuz "ben asistan olmak istiyorum" diyorsunuz, dekan bakıyor, ediyor "kimsin sen?" diyor, eğer müsaitse asistanlığa alıyor; öğrencilik de çok kolaydı.

Profesör İzak için asistan olma talebinde bulundum. O zaman Dekanımız, Profesör Ömer Celal Sarç idi; kendisini şükran ve minnetle anar, Allah'tan rahmet dilerim. Hocam bizi çağırđı, şöyle bir baktı -çok sertti, yanına böyle sallana sallana girilmez; desturla girdik, çıkardık- "sen Profesör İzak'tan asistanlık istemişsin" dedi. "Evet efendim" dedim. "Onun, başka bir asistan talebi daha var" dedi. Profesör Feridun Özgür'dü, bilmem içinizde tanıyan var mı? "Benim asistanım olsana" dedi ve -biz o zaman İktisat Fakültesi'nde 6 asistandık, şimdi bir kürsünün 6 tane asistanı var- tabii "hayır" diyemem, "baş üstüne efendim, olurum" dedim. "Bak, işletmeyi siliyorum, İstatistik yazıyorum" dedi. "Peki efendim" dedim ve İstatistik oldu.

Babamın yanına gittim, çalışıyorum ve 1 hafta 10 gün geçti hiç haberim yok -gençlik var- bir gün "seni dekan çağırıyor" dedi. Dekanın yanına gittim "Neredesin? Sen benim

asistanımsın, maaşını almamışsın" dedi. "Alırım efendim, her gün geliyorum" dedim, "ama ben seni hiç görmüyorum burada. Bak, edebiyat kısmından mezun olmuşsun; İstatistik için yüksek matematik bilmek lazım. Ben seni kaydettirdim. Bizim bir Fen Fakültesi vardır. Fen Fakültesinin Dekanı Lütü bey yakınımdır, oraya gideceksin. Kendini tanı, haftada 2 gün oraya gideceksin ve oradan lisans alacaksın, 2 sene" dedi. "Türkçe'yi de biraz yavan konuşuyorsun, onu da geliştirmen lazım. Eski Türkçe biliyor musun?" dedi. "İlk mektebimizin üçüncü sınıfına kadar eski harflerle okumuştuk- biraz biliyorum" dedim. "Bak, benimle çalışırken 'biraz' demeyeceksin; ya biliyorum, ya bilmeyorum diyeceksin, onu da öğrenmeye çalış" dedi "peki efendim" dedim ve o hoca beni öyle avucuna aldı, mesleği o kadar sevdirdi ki, ömrümün sonuna kadar bu meslekte kalmakla iftihar ettim, mutluyum ve sizlerle karşılaştığım için de sonsuz minnettarlık duyuyorum, hepinizi saygıyla selamlarım efendim.

Mehmet Yavuzkan - Sayın Profesör Doktor Oktar Türel'i açış konuşmasını yapmak üzere kürsüye davet ediyorum.

Oktar Türel* - Sayın hocam, değerli meslektaşlarım, sevgili gençler, değerli izleyiciler; Bugünkü oturumumuzun ana teması, bildiğiniz gibi "Yatırım Stratejileri Ne Olmalıdır?". Kuşkusuz bu tür bir sorunun bir de İktisat politikası karşılığı var ve dolayısıyla, "Yatırım stratejileri ne olmalıdır?" diye soran İktisatçının "Böyle bir stratejiyi uygulamak için, elimizde hangi İktisat politikası araçları var ve bu araçlar hangi amaçlar için kullanılabilir?" sorusuna da cevap araması gerek. Ben ilgimi bu ikinci soru üzerinde yoğunlaştırmak istiyorum. Size anlatacağlarım, esas itibarıyla Türkiye deneyiminden esinlenmiş gözlem ve değerlendirmelerdir.

Anlatacağlarım başlıca üç bölümde toplanabilir. İlkin, yatırım politikalarının bir üst kümesi olan sanayi politikası üzerinde duracağım; çünkü yatırım politikaları bir boşlukta oluşmuyor, yatırım politikalarını şekillendiren bir genel çerçeve var ki, buna "sanayi politikası" diyeceğiz. Sanayi politikası nedir ve sanayi politikası içinde yatırım politikası nasıl bir yer tutar? İrdelenecek konu bu. Konuşmamın ikinci bölümünde, Türkiye'de yatırım politikalarının evrimi ve bugünü üzerine ba-

Oktar Türel:
"Yatırım stratejileri ne olmalıdır?" diye soran İktisatçının "Böyle bir stratejiyi uygulamak için, elimizde hangi İktisat politikası araçları var ve bu araçlar hangi amaçlar için kullanılabilir?" sorusuna da cevap araması gerek."

(*) Prof. Dr. Oktar Türel'in konuşmasının kaynağı sf. 105'tedir.

zı gözlem ve saptamalar yapacağım. Konuşmamın son bölümünde de "Bundan sonra ne olabilir ve ne olmalıdır?" sorusuna değineceğim. Özlemlerimiz her zaman yapabileceklerimizimizin çok üstünde uçtuğu için "Ne olmalıdır?" sorusu biraz daha düşsel, biraz daha uzak ufukta kalacak gibi görünüyor; "Ne olmalıdır?" sorusundan önce "Neler olabilir, neler yapılabilir?" sorusu üzerinde durmak gerekecek. Ben de konuşmamın üçüncü bölümünde biraz daha gerçekçi bir çıkış noktasından hareket etmek ve "Bundan sonra ne olmalıdır?" sorusundan çok "Ne olabilir?" sorusu üzerinde ağırlıklı durmak istiyorum (Oturumun ana temasını bu kadar saptıran bir konuşmacı, gelecek İktisatçılar Haftası'na büyük bir olasılıkla çağrılmayacaktır; bu riski de baştan göze aldığımı söylemek isterim!).

Konuşmamın birinci bölümüne geçeyim. Yatırım politikasını çevreleyen ve daha genel bir bütün oluşturan "sanayi politikası" nasıl tanımlanıyor? İktisat yazınında önerilen tanımlar biri çok genel, biri de dar kapsamlı iki uç arasında yer alıyor. Sanayi politikası için en genel tanım, belki Donges'e ait. Donges, sanayil etkileyen bütün hükümet kararlarını sanayi politikası olarak tanımlıyor ve takdir edersiniz ki bu tanım, fazlasıyla geniş. Güneşin altında gördüğünüz her şeyi, hükümetin her eylemini bir sanayi politikası eylemi ya da kararı olarak düşünebilirsiniz.

Öbür uça ise Ha-Joon Chang'ın getirdiği bir tanım zikredilebilir. Ha-Joon Chang, sanayi politikasını "spesifik sanayi dallarını ve firmaları hedefleyen ve devlet tarafından, ekonominin tümü için etkin olacağı düşünülen sonuçlara ulaşmak için uygulanan politikalar topluluğu" olarak tanımlıyor. Dikkat ederseniz, burada sanayi ve firma düzeyinde seçicilik ve özellik (specificity) belirgin.

Sanayi politikasının bu iki uç arasında, ayağı yere basan, daha gerçekçi bir tanımını bulabilir miyiz acaba? Burada belki Lindbeck'e başvurarak, iki uç arasında kalan bir tanım önerebiliriz: "Sanayi politikaları, para ve maliye politikası dışındaki araçlarla, üretken sektörlerdeki kaynak tahsisini veya üretim ve kaynak tahsisinin genel mekanizmalarını değiştirmek için tasarlanan iktisat politikası eylemleridir." Bu şekilde tanımlanan bir sanayi politikası bütünü'nün başlıca bileşenleri Lindbeck ve ondan esinlenen yazarlara göre, dört

alt ketegoriye mütalaa edilebilir: Teknoloji politikası, rekabet politikası, yatırım politikası ve bölgesel gelişme politikası. Dolayısıyla "yatırım politikası", "sanayi politikası" bütünlüğü içinde bir alt kümeyi oluşturmaktadır.

Sanayi politikasıyla ilgili genel tanımlamaya bağlı kalırsanız, o zaman uluslararası ticaret politikasını da bu dörtlü kümeye yansıtabilirsiniz. Genel tanım benimsenirse bile, şu noktayı vurgulamak gerekli: Ticaret politikası ve sanayi politikası birbirini dışlamaz; ikisi arasındaki ilişkiler her zaman gündeme gelecektir. İkisi arasındaki ilişkileri yapay olarak ayıran tanımlar yapsak bile, ticaret politikalarıyla sanayi politikaları içli dışlı olmaya devam edecektir.

Bollino sanayi politikalarının amaç ve araçlarını bir matris gösteriminde ele almaktadır. Satırlara sanayi politikasının amaçları, sütunlara da sanayi politikasının araçları yerleştirildiğinde oluşan amaç-araç matrisi, diyagonal bir matris (sadece diyagonal elemanların dolu, diğerlerinin boş olduğu bir matris) değildir; başka bir deyişle, amaç ve araçlar arasında birebir karşılıklık yoktur. Araçların özelliği ve amaçların bağışlanması, bir aracın birden fazla amaca hizmet edebileceğini, amaçların da birbirinden bağımsız olarak saptanamayacağını, araç ve amaçların birlikte mütalaa edilmesi gerektiğini gösterir.

Sunuşumuza açıklık getirmek üzere şöyle bir konuya geçebiliriz: Sanayi politikası araç ve amaçları, uygulama özelliklerine göre nasıl sınıflandırılabilir?

Bir tür sınıflandırma, sanayi politikası araçlarının seçici (selektif) veya seçici olmayan özelliklerine göre sınıflandırılmasıdır. Seçici araçlar, sanayi düzeyinde ya da firma düzeyinde seçici olabilir. Seçici olmayan politikalar ise sinai gelişme için elverişli şartlar yaratmak üzere uygulanır. Seçici ve seçici olmayan politikalar geliştirici veya savunmacı olabilir. Geliştirici türden politika araçlarında, belirli sektör veya alt sektörler odaklanır, onları özendirmeye, büyötmeye çalışsınız. Savunmacı anlayışta ise, rekabet gücünü kaybeden ve büyüme hızı düşen sanayileri kurtarma ve onları bir yapısal uyum sürecine sokma çabası içinde olursunuz.

Bir başka sınıflandırma ise, sanayi politikası araçlarının belirli bir alana (veya faaliyete) özgü olma ya da olmama özelliklerine dayanır.

Oktar Türel:
"Ticaret politikası ve sanayi politikası birbirini dışlamaz; ikisi arasındaki ilişkiler her zaman gündeme gelecektir."

"Alana özgü" ya da "faaliyete özgü" deyimleriyle, çevre koruma amaçlı teşvikleri, bölgesel gelişme amaçlı teşvikleri, küçük ve orta boy işletmelere uygulanan teşvikleri ve araştırma-geliştirme (AR-GE) teşviklerini kastediyoruz.

Son yıllarda, Avrupa Birliği'yle ilgili yazında alana veya faaliyete özgü teşviklerin çoğunlukla (firma/sanayi/ekonominin tümü) çizgisinde algılayabileceğimiz, "düşey" boyutta değil, "yatay" boyutta ayrışmayı simgelediği dile getirilmektedir. Başka bir deyişle, "yatay amaçlar"ın firma ya da sanayi düzeyinde farklılaşması söz konusu değildir; belli bir aktiviteyi yapan veya belli bir "alan"da uğraşan firma veya sanayiler, özendirilir.

Teşvik araçlarının sınıflandırılmasında, bir üçüncü yöntem, bunların şartsız (non-reciprocal) veya şarta bağlı (reciprocal) olarak uygulanmasına dayanır. "Şartsız" sözcüğü yerine belki "karşılıksız" demek de mümkün; öte yandan "şarta bağlı" yerine de "karşılıklı" deyimini kullanabiliriz. Şarta bağlılıkla kastedilen şey şudur: Belirli bir sanayi politikası aracının teşvik amacıyla kullanılması, belirli performans şartlarına bağlanmıştır; performans şartları yerine getirilmediği takdirde, bu araçtan yararlanılamaz. Bunun karşısı, "bağış" ya da "bir şey istemeden verme" (give-away) diyebileceğimiz teşviklerdir.

Bu genel çerçeveden sonra, Türkiye'de, 20. Yüzyılın başlarından beri sanayi politikaları ve özellikle yatırım politikaları bağlamında neler yaptığımız üzerinde kısaca durmak istiyorum: 1913 tarihli Teşvik-i Sanayi Kanunu Muvakkatı'nın 1927'de Teşvik-i Sanayi Kanunu adıyla gözden geçirilerek uygulandığını görüyoruz. Ancak, gerek 1950 öncesinde, gerekse 1950'li yıllardaki yatırım politikaları, kapsamlı ve sanayi politikası araçları bakımından zenginleştirilmiş bir küme oluşturmuyor. 1950'li yıllarda, dönemin psikolojisine uygun bir şekilde yabancı sermayeden çok önemli katkı ve destekler beklendiği için, bazı kanunlar çıkarılmıştır. Petrol Kanunu (1954), Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu (1954), Turizm Endüstrisi Teşvik Kanunu (1953) bu beklentilerin izlerini taşır. Çağdaş sanai gelişmeyi teşvik ve yönlendirme ve bu amaçla yatırım politikalarını şekillendirme konusundaki ilk ciddi ve sistematik çaba, Türkiye'nin planlı yıllarına, 1960'lara rastlıyor.

1960 ve 1970'li yılların özelliği, seçici olan

ve seçici olmayan, alana özgü olan ve olmayan araçların, bir bütün halinde, etkili olarak uygulanmasına çalışılmasıdır. O dönemlerde, iktisat politikası uygulayıcılarının seçici olma veya olmama, ya da alana özgü olma veya olmama diye bir kaygıları bulunmamaktadır.

Ancak 1960'lı ve 1970'li yılların özendirme politikalarında şarta bağlılık ilkesi gözetilmemiştir. Bir anlamda, teşvikin yaptırımı var; teşvik belgesinde söz konusu olan şartları yerine getirmezseniz, belgeniz iptal ediyor, sağlanan akçalı kazanımların geriye ödenmesi veya telafi edilmesi isteniyor, vs... Ancak, teşvik tedbirleri belirli performans şartı veya şartlarına bağlanmış değildir; yani "Bu tedbir, ancak şu performans ölçütlerini gerçekleştirirseniz size uygulanacaktır" türünden bir şarta bağlılık söz konusu değildir. Teşvik politikasının şekillenmesinde, 1960 ve 1970'li yılların kalkınma felsefesinden kaynaklanan çok önemli bir tamamlayıcı unsur daha var. O tamamlayıcı unsur, yatırım ve ticaret politikalarının içiçeliği. Yani yatırım politikalarını uygulamaya çalışanlar, bunu her zaman uluslararası ticaret politikasının araçlarıyla eşleştiriyor.

"1980'li ve 1990'li yıllarda ne değişti?" diye sorduğumuzda, başlıca şunları görüyoruz: Birincisi, araçlar kümesinde değişiklikler var. Bazı araçlar giderek anlamını yitiriyor; ya da uygulamasına son veriliyor. Giderek anlamını yitiren araçlar arasında döviz tahsis var; 1980 ve 1990'larda döviz piyasalarının serbestleştirilmesi ile döviz tahsis giderek anlamını yitiren bir araç haline geliyor. Öte yandan, uygulamasına adım adım ya da birden son verilen teşvik araçları da var. Bunların başında, 1991'de sona erdirilen kaynak kullanımı destekleme primi ve 1995'den sonra yürürlükten kaldırılan yatırım dönemi kredi sistemleri uygulaması zikredilebilir.

Bu araçların ortadan kalkışının bazı ilginç nedenleri var. Kaynak kullanımı destekleme primi, 1980'li yıllarda doğrudan kaynak aktarımlarını sağlamanın aracıydı (ne yazık ki sağlıklı bir şekilde kullanmayı beceremedik). 1980'li yılların ilk yarısındaki yatırım yetersizliğini gidermek için o kadar cömertçe kullanıldı ki, sonunda iki belli başlı sakıncası ortaya çıktı: İlkin, çok fazla sayıda denetlenemeyen, izlenemeyen, ne işe yaradığı anlaşılabilen belge birikti; belge sayısı reel yatırım hac-

Oktar Türel:
"Çağdaş sanai gelişmeyi teşvik ve yönlendirme ve bu amaçla yatırım politikalarını şekillendirme konusundaki ilk ciddi ve sistematik çaba, Türkiye'nin planlı yıllarına, 1960'lara rastlıyor."

minden çok daha hızlı arttı. Öte yandan, izleme yetersizliği, bir yığın usulsüzlük ve kayırmacılık şikayetini beraberinde getirdi. Dolayısıyla, 1991'de kaynak kullanımını destekleme primi, yani doğrudan kaynak katkısı yoluyla desteklemeler sona ermiş oldu. 1995'ten sonra yatırım dönemi kredi sistemlerinin ortadan kalkışının da benzer bir öyküsü var.

Ancak, araçlar kümesinde karşı karşıya kaldığımız değişikliklerden belki çok daha önemli olan bir başka değişiklik, uluslararası anlaşmaların ve Türkiye'nin uluslararası ekonomiye giderek artan eklenmesinin yol açtığı sonuçlardır. Bu sonuçlar seçicilikten uzaklaşmada kendisini belli ediyor. Beşinci Plan (1985-89), seçiciliğin açıkça telaffuz edildiği son plandır. Beşinci Plan'da şu cümleler kullanılmakta: "Teşvik politikasının amacı; müteşebbislerin tercihlerini, plan hedefleri doğrultusunda yönlendirmektir." Bunun anlamı "Teşvik politikaları seçici olacak", demektir. Giderek, seçicilik arka plana taşınıyor: Altıncı ve Yedinci'den Şekizinci Plan'a erdiğimiz zaman görüyoruz ki, seçicilikten eser kalmamıştır; seçici olmayan tedbirlerin ağır bastığı bir teşvik anlayışı vardır.

Öte yandan, uluslararası anlaşmaların getirdiği kısıtlardan üç önemlisine değinmem gerek: Bunlardan ikisi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'ne vücut veren anlaşmalar uyarınca taraf olduğumuz Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Anlaşması'yla, Ticaretle İlgili Yatırım Önlemleri anlaşmasıdır (TRIMs Anlaşması). Üçüncü bir bağlayıcı anlaşma da, Avrupa Birliği'yle Mart 1995'te varılmış olan 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı.

Bu kararlar, ihracat performansına dayalı destek ve sektörel bazlı seçici tedbirleri uygulanamaz hale getiriyor. 1995 sonrasında, Türkiye sadece kendi tercihi dolayısıyla değil, uluslararası taahhütleri dolayısıyla da sanayi politikası teşviklerini ve bu meyanda yatırım politikası teşviklerini alana özgü, selektif olmayan ve şartsız teşvikler ya da politikalar alanına inhisar ettiriyor. Şartsız olma; yani yatırımcıdan performans ölçütü olarak bir şey talep etme konusundaki kısıt, TRIMs Anlaşmasından, 1 alana özgünlük ise hem AB, hem de DTÖ ile ilgili anlaşmalardan kaynaklanıyor. Alana özgü teşvikler ön plana çıktığında, bu teşvikleri uluslararası anlaşmaların cevaz verdiği alanlara yöneltme durumunda kalıyoruz.

Bu alanlar da, daha önce saydığım konularla, yani çevre korumayla, bölgesel teşviklerle, küçük ve orta boy işletmelerin teşviğiyle ve AR-GE teşvikleriyle ilgilidir. Doğal olarak bu tür kısıtlamalar, bir başka sorunu da beraberinde getiriyor. Özellikle, uluslararası yatırımcılara yatırımlarla ilgili şart koymama yükümlülüğü önünde bu tür şartların ulusal yatırımcılara uygulanması anlamsız ve anakronik hale geliyor.² Çünkü, o zaman, ulusal yatırımcıyı aleyhte bir ayrımcılığa tabi tutmuş oluyunuz. Dolayısıyla, uluslararası yatırımcı performans ölçütlerine tabi tutulmayacaksa, aynı tutumun simetrik olarak ulusal yatırımcıya da uygulanması gayet doğal. Esasen, DTÖ Anlaşmalarının ruhu, yabancı veya ulusal, bütün yatırımcıların aynı "ulusal" muameleye tabi olma ilkesini beraberinde getiriyor.

Öte yandan, seçicilik konusunda hem uluslararası kısıtlardan kaynaklanan engeller, hem de ekonomi yönetiminin seçici uygulamaları -deyimimi bağışlarsanız- yüzüne gözüne bulaştırmasından kaynaklanan bazı sıkıntılar var. Seçici bir uygulama, günümüz Türkiye'sinde hepimizin çok sık işittiği "hortumlama"dan başlayan ve sonra daha değişik üsluplarda devam eden suçlamalara yol açıyor. Dolayısıyla, önümüzdeki günlerde seçici uygulamalara başvurma şansımız fazla yüksek değil.

Bu uluslararası ve ulusal gelişmeler önünde Türkiye, daha mürekkebi kurumamış sayılabilecek bir teşvik "kod"u hazırlıyor: 2000/1821 sayılı Karar, yürürlük tarihi 18 Ocak 2001. Bu Karar ile yatırımlardaki devlet yardımları ve "yatırımları teşvik mevzuatı" yeni baştan sistemâte edilmekte; araçlar ve bunların nasıl kullanılacağı tanımlanmaktadır. 2000/1821 sayılı Karar'a baktığımız zaman, devletin bundan sonra teşvik amacı ile kullanacağı politika araçlarının altı başlık altında toplandığını görüyoruz: Yatırım İndirimi, Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu İstisnası, İthalde KDV İstisnası, Yerli Makine ve Teçhizat KDV İstisnası, Vergi Resim ve Harç İstisnaları ve Yatırımları Teşvik Fonundan Düşük Faizli Orta Vadeli Kredi Tahsis. Son teşvik aracı ancak alana özgü biçimde, yani AR-GE amacıyla, çevre koruma amacıyla, bölgesel gelişme amacıyla ve küçük ve orta boy işletmeleri teşvik amacıyla kullanılabilir; bu da çok ilginç.

Oktar Türel:
"1995 sonrasında, Türkiye sadece kendi tercihi dolayısıyla değil, uluslararası taahhütleri dolayısıyla da sanayi politikası teşviklerini ve yatırım politikası teşviklerini alana özgü, selektif olmayan ve şartsız teşvikler ya da politikalar alanına inhisar ettiriyor."

2001 yılı başında, Türkiye'deki yatırımları teşvik sisteminde, daha önce söylediğim eğilimler doğrultusunda çok önemli bir yeniden biçimlendirme, fiilen gerçekleşmiş bulunuyor. Bu biçimlendirme, alana özgü özelliklerin artmasını, seçici dediğimiz teşviklerin hemen tümüyle ortadan kaldırılmasını ve uygulamada şarta bağlılık ilkesinden uzak kalınmasını sağlamıştır. Artık, yerli veya yabancı yatırımcıya "Ben sana şu teşviki sağladığımda, senden şunu sağlamanı isterim!" türünde bir performans şartı fiilen konulamamaktadır.

Nihai biçimi 2001 yılında ortaya çıkan Türkiye'deki teşvik mevzuatına ek olarak, 1996-99 arasında geliştirilen iki önemli uygulama var. Bunlardan biri, Güneydoğu'da yarım kalmış yatırımların tamamlanması için acil destek paketidir. Biri 1996, diğeri 1999 tarihinde iki kararname halinde çıkıyor (96/8905 ve 99/12477 sayılı Kararnameler) ve sadece yapım aşamasında değil, işletme aşamasında da önemli destekler getiriyor. Öte yandan, 4325 sayılı Kanun da Ocak 1998'de çıkıyor ve az gelişmiş yöreler için, yatırım aşamasında değil, işletme aşamasında önemli destekler getiriyor. Bu iki uygulamanın üzerinde duruyorum; çünkü konuşmamın son bölümünde söyleyeceğim şeylerle ilgisi var.

Bundan sonra neler yapılabilir? Bir yatırım stratejimiz (2000'li yılların başında gözlediğimiz kadarıyla) söz konusu olabilir mi, olmaz mı? Konuşmamın üçüncü bölümünde bu konular üzerinde durmak istiyorum.

"Neler yapılmalıdır?" sorusu -daha önce değindiğim gibi- varsayımsal görünüyor. Çünkü, 2001 yılında Türkiye'nin genelde sanayi politikaları ve özelde yatırım politikalarını uygulayabileceği ortam, bazı politika araçlarının serbestçe kullanılmasını engelliyor. Dolayısıyla, ilkin "Neler yapılabilir?" sorusunu cevaplamaya çalışmamız gerek. Bu bağlamda yapılabilecek ilginç bir gözlem şudur: 1960'lı - 1970'li yıllarda başarılı sonuçlarını izlediğimiz ticaret politikası ve yatırım politikası birlikteliği artık kopmuş durumdadır. Öte yandan, gerek AB'yle girilen anlaşmalar, gerek DTÖ'ne verilen taahhütler sonucunda Türkiye'nin ticaret politikalarındaki manevra alanı hemen hemen sıfırlanmıştır.

Yakın geleceğe baktığımızda görüyoruz ki, seçici olan, şarta bağlı ve belirli alana yönelik olmayan türde teşvikleri uygulama şan-

sımız giderek daha da azalmaktadır. Bu tür uygulamalara, hem dış dünyanın çeşitli itiraz ve tepkileri olacaktır; hem de bu tür uygulamalara, halen çok sıkıntılı bir durumda olan kamu maliyesinden destek sağlanması da olası görünmemektedir. Ne yazık ki, uygulanacak iktisat politikaları alanının böylece daralmasının hem kısa, hem uzun dönemde olumsuz bazı sonuçları olacaktır. Kısa dönemdeki olumsuz sonuçlar, esas itibarıyla, halen karşı karşıya kaldığımız yatırım açığıyla ilgilidir. Türkiye, 2000'li yılların başında çok önemli bir sabit yatırım yetersizliğiyle karşı karşıyadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin hemen her tarafı, "kalkınmada öncelikli yöre"dir. Artık, yöresel düzeyde farklılaştırılmış teşviklerin ötesinde, çok daha genel yatırım teşviklerini düşünebileceğimiz bir ortama girmiş durumdayız. Ekonomik durgunluk devam ettiği takdirde, 4325 sayılı Kanun'un girişimlere getirdiği ek avantajları daha değişik ve geniş bir çerçevede yeniden gündeme getirmemiz bile söz konusu olabilecektir. Kısa dönemde, içinde sınırlandığımız ve ciddi sıkıntılarla karşı karşıya kaldığımız iktisat politikası alanının dışına çıkmak ihtiyacı duyabiliriz. Bu yüzden, bir veya birden fazla yasal düzenleme gereği ortaya çıkabilir. Çünkü sorun sadece yöresel az gelişmişlikle, KOBİ'lerle, çevresel düzenlemelerle (yani alan ilgileriyle) sınırlı değildir. Türkiye, genel bir yatırım zaaflığıyla karşı karşıya bulunmakta ve bunu aşmak için çok daha köklü yasal düzenlemeler gerekmektedir.

Uzun dönemdeki soru da, şundan kaynaklanmaktadır; Günümüzde, seçici tedbirleri ve özellikle sermaye bağışi ima eden tedbirleri, büyük ölçüde kendi başarısızlığımız, bir ölçüde de dış zorlamalar nedeniyle ortadan kaldırmış durumdayız. Konjonktürel olarak, bugün bu tedbirleri uygulama şansımızın olmadığını düşünebiliriz; ne bürokrasimiz bu tedbirlerin üstesinden gelecek kadar yetkin ve başarılı, ne de toplum bu tür tedbirleri sindirecek kadar hoşgörülüdür. Dolayısıyla, seçici tedbirler ve özellikle doğrudan sermaye bağışları üzerinde ciddi uygulama kısıtları söz konusudur. Ancak sorunu biraz daha uzun vadede ele almak, sadece günümüzle sınırlı tutmamak gerek. Türkiye, belirli sanayi dallarını bilerek- isteyerek seçmek ve bu dallarda büyük hamleleri gerçekleştirmek, ya da bazı sa-

Oktar Türel:
"Türkiye, genel bir yatırım zaaflığıyla karşı karşıya bulunmakta ve bunu aşmak için çok daha köklü yasal düzenlemeler gerekmektedir."

Mithat Melen

nayi dallarını mümkün olduğu kadar acısız öldürmek türündeki seçici politikalara uzun vadede ihtiyaç duyacaktır ve biz uzun vadede bu politikaların eksikliğini fena halde hissetmeye başlayacağız. Tabii bu uzun vadenin sorunu. İlginin çok kısa vadeye odaklandığı ve salondaki izleyicilerin büyük çoğunluğunun faiz hadlerinin ya da dolar kurunun yarın ne olacağını kestirmeye çalıştığı bir ortamda uzun dönemdeki seçicilik, bağış veya sermaye katkısı türünden sorunların dile getirilmesi, hayalcilik olarak da yorumlanabilecektir.

Şarta bağlı, seçici ve alan dışı sayılabilecek politikaları uygulamaya aktarabilmemiz için, büyük bir olasılıkla, böyle bir dönüşüme elverişli olacak bir uluslararası konjonktürü beklememiz gerek. Bugünkü uluslararası konjonktürde, teşvik mevzuatımızı yeniden kodlandırma türünden bir çaba için, ortam henüz yeterince olgun görünmüyor. Ancak şunu söyleyebiliriz: Hangi biçimde olursa olsun, önümüzdeki günlerde Türkiye "savunmacı" iktisat politikalarına ihtiyaç duyacaktır; Bu, sadece küçük esnafın ya da tarım sektöründeki küçük üreticinin dış veya iç şoklara karşı savunulması olarak anlaşılmalıdır. Türkiye, son 40 yılda geliştirdiği sanayi temellini savunma ihtiyacı ve bunun araçlarını da arayıp bulma zorunluluğuyla karşı karşıyadır. Sorunlar önümüzdedir; bu sorunlarla er-geç uğraşacağız.

Son olarak söyleyeceklerim, beni Prof. Ergün Türkcan ve Prof. Nurhan Yentürk'ün ilgi alanlarına yaklaşıyor: Daha önce sanayi politikaları bütünü içinde saydığımız dört alt kümeyi yeni baştan hatırlayalım: Teknoloji Politikası, Rekabet Politikası, Yatırım Politi-

kası ve Bölgesel Gelişme Politikası. Yatırım politikasının karşı karşı kaldığı açmaz ve kısıtları size yeterince iletmişim sanıyorum. Bölgesel gelişme politikaları ya da rekabet politikaları karşı karşıya bulunduğumuz genel yatırım zafiyetini gidermeye yetmez. Önümüzde, açık gibi görünen çok önemli, büyük bir güzergâh kalıyor. O da, Teknoloji Politikaları. 2000'li yılların başlangıcında, sanayi politikaları kümesini, yatırım politikaları alanında kalan araçlarla değil, daha çok teknoloji politikaları araçlarıyla yönlendirebileceğimiz şartlar oluşmaktadır. Umuyorum ki Türkiye'nin ekonomik yönetimi, bu konuda gereken özgürlük ve çabayı gösterecektir.

Sabrınız için teşekkür ediyorum, hepinize saygılar sunuyorum.

Mehmet Yavuzkan - Sevgili Hocamıza çok teşekkür ediyorum. Bir Çin atasözü: "Ne kadar ileriye bakmak isterseniz, o kadar geriye bakın" diyor. Hocamızı dinlerken, Türkiye'nin tarihinde, belki de en son fırsat olan Beş Yıllık Planı ve o dönem söylenen, Türkiye'de popülizmin en veciz sözlerinden birini "bize plan değil, pilav gerek" sözünü hatırladım.

Sayın Oturum Başkanı Prof. Dr. Mithat Melen ve Panelistlerimiz Sayın Necati Arkan, Sayın Prof. Dr. Atilla Sönmez, Sayın Prof. Dr. Ergün Türkcan ve Sayın Prof. Dr. Nurhan Yentürk'ü kürsüye davet ediyorum

Başkan - Teşekkür ediyorum. Hoş geldiniz değerli konuklar, sevgili katılımcılar.

Her şeyden önce, iki tip oturum başkanı var, onu arz etmek istiyorum: Bir tanesi, çok konuşan ve gerçekten konuklarına hiç söz bırakmayan, hele o televizyonlara çıkıp devamlı konuşup, takdimcilik yapıp kimseye söz bırakmayanlar ve bir de az konuşanlar var; ben bu ikisinin arasını bulmaya çalışacağım. Biraz az konuşmam lazım; ama bir şeyin özellikle altını çizmeden yapamayacağım. Bu kongrenin adı "İktisat İstikrar ve Türkiye". Bir başka önemli konu da İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin istikrarı. 26 senedir bunu organize ediyorlar, Türkiye'de "İktisat, İstikrar" lafları pek az telaffuz edilir oldu. Bunun için onları kutluyorum. Bence Türkiye'nin en "istikrarlı haf-ta"larından bir tanesinin içerisindeyiz.

Türkiye'nin, genelde baktığımız zaman, az yatırım yaptığı ortaya çıkıyor. Mesela son 10 sene içerisinde, 350 milyar doları özel sektör, 82 milyar doları devlet olmak üzere, aşı-

KAYNAKLAR:

- BOLLING, C.A. (1983), "Industrial Policy: A Review of European Approaches", F.G. Adams ve L.R. Klein (der.), *Industrial Policies for Growth and Competitiveness* içinde, Lexington, MA, Lexington Books, 49-86.
- CHANG, H. - J. (1994), *The Political Economy of Industrial Policy*, London: Macmillan, Bölüm 3.
- JOHNSON, C. (1984), "Introduction: The Idea of Industrial Policy", C. Johnson (der.) *The Industrial Policy Debate* içinde, San Francisco, CA: Institute for Contemporary Studies Press.
- LINDBECK, A. (1981), "Industrial Policy as an Issue of the Economic Environment", *World Economy*, 4, 391-405.
- TAYMAZ, E. (1993), "Sanayi ve Teknoloji Politikaları: Amaçlar ve Araçlar", *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 20(4), 549-80.
- DONGES, J. (1980), "Industrial Policies in West Germany's Not So Market-Oriented Economy", *The World Economy*, 3(2).
- SAVIN, H. (1996), "Ticaret ile Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Anlaşması (TRMs)", GATT Anlaşmasını Kavraması Stratejik Odak Nokta Projesi (TTGV-191/5) - Ön Raporlar (Ek.13), Ankara: Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı.
- DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI (DPT) (1985) *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1985-1989*, Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- GÜVEMLİ, O. (1993), "Türkiye'de Yatırımları Özenirlikteki Gelişmeler", 3. İzmir İktisat Kongresi (4-7 Haziran 1992) / Gelişme Stratejileri ve Makroekonomik Politikalar Bildiri Metinleri içinde, DPT, Anadolu Üniversitesi Basımevi, 121-38.

ğı yukarı 427 milyar dolar yatırım yapılmıştır. Ortalaması, yılda 40-42 milyar dolar ve bu da kişi başına bölüdüğümüz zaman 1000 doların altındadır. Halbuki, kalkınma stratejisi içerisinde 1000 doların değil, 2000 doların üzerindeki yatırımlar, ülkedeki refah seviyesini yükseltiyor. Bu rakam OECD'nin, kişi başına düşen reel gelir rakamıyla; yani kişi başına düşen Gayri Safi Milli Hâsıla rakamıyla reel anlamda tutarlı. Yine OECD ortalamalarında Türkiye son 35 yılda, kişi başına yılda ortalama 1.9 reel anlamda kalkınmış; Yunanistan 4, kuzey ülkeleri bunun daha üzerinde (tabii eskî Doğu Bloku ülkelerini çıkarırsak) ve özellikle Asya daha 5 -6'larda ve o da Türkiye'de kişi başına yatırımın da az olduğu izlenimini veriyor. Türkiye'de dövizden, faizden konuşurken, yatırımdan konuşamaz hale geldik. Türkiye, son yıllarda, yatırım yapmaz, daha fazla faizle geçinir ve faizin cazip olduğu bir ülke haline getirildi. Geçen sene çok acı bir rakam vardı; İstanbul Sanayi Odasının ilk 500'e giren firmalarının karlarının yüzde 85'inin faizden geldiği görülüyor.

Onun için, yatırım ve kalkınma ile kişi başına refah seviyesinin artması arasındaki ilişkiyi çözmemiz, bulmamız lazım. Tabii bunu bulurken de, verimlilik ve eğitimle olan ilişkiyi de yine bir yerde tartışmamız lazım. Türkiye, sadece yatırım açısından değil, birçok konuda "verimlilik" kavramını bir türlü kafasına yerleştirememiş. Hepimiz, günlük meselelerle ilgileniyor, verimlilikle ilgilenemiyoruz.

Son yıllarda beni en çok etkileyen olaylardan bir tanesini -bu örneği çok veriyorum - sizlerle paylaşmak istiyorum. Geçen sene Boeing Şirketine ziyarete gittiğimizde, en önemli kaynağın insan kaynağı olduğunu ve insan kaynağına yatırımlarının, yılda yaklaşık 2 milyar dolar civarında olduğunu söylediler. Boeing Firmasında 195 bin kişi çalışıyor ve 1/3'ü doktora yapmış, geri kalan 2/3'ü de en az bir üniversite mezunu. Esas yatırımın insan yatırımı olduğunu da yavaş yavaş düşünmemizde yarar var.

Türkiye'de, eğitime ayırdığımız pay maalesef GSMH'nin yüzde 3'ü bile değil. Onun için, sayın konuklarla yatırımı çok geniş perspektif içerisinde ele alacağımızı zannediyorum.

Sayın Necati Arıkan, buyurun efendim.

Necati Ankan - Sayın Başkan, İktisat Fakültesinin değerli mezunları, değerli konuk-

lar; ben, paneldeki akademisyen ve iktisatçı olmayan tek üyeyim herhalde. Mühendis kökenliyim; ama hayatımda ikinci bir eğitim yapma imkânı bulsaydım, sanırım iktisatçı olurum. Çünkü, hayatımın son 15-20 yılı hep iktisadi konularda analiz yapmak, strateji belirlemekle geçti.

Sayın Profesör Oktar Türel, günümüzün konusunu çok güzel açıkladı, çok güzel bir çerçeve çizdi; kendisine teşekkür ediyorum. Aynı konuları tekrarlamamak için konuyu "bir şirket felsefesi içinde ülke stratejisi nasıl geliştirilir?" şeklinde ele almak istiyorum. "Türkiye'nin yatırım stratejileri ne olmalı?" deyince, bunu sanayi politikalarından ayırt etmek mümkün değil; benim konuşmamda, bu konunun ikisi içiçe olacaktır.

Bu konuyu da 4 başlıkta ele almak istiyorum. Birincisi, küresel rekabet ortamını değerlendirmek istiyorum; çünkü bizim tespit edeceğimiz stratejiler sadece Türkiye için değil, küresel rekabette başarılı olmak için geçerli olmak mecburiyetindedir.

İkinci başlığım; Türkiye'nin içinde bulunduğu ortamda, önündeki fırsat ve riskleri nelerdir? Bunu değerlendirmeden strateji belirlemek mümkün değil.

Üçüncüsü; böyle bir ortamda, Türkiye'nin kuvvetli ve zayıf yönleri nelerdir?

Dördüncü bölümde de, bunların bir sentezini yaparak "Türkiye'nin stratejileri ne olmalıdır?" konusuna değinmek istiyorum.

Konuya girerken, bir yatırım iklimi veya yatırım ortamı "investment-clayment" diye uluslararası platformlarda çok tartışılan bir konu var. Biz, yatırım ortamının ne olduğunu bu krizde çok iyi anladık. Çünkü, Türkiye'de hiç yatırım ortamı kalmadı. Bir şeyin kıymetini, ortada kalmayınca daha iyi anlıyoruz. Geçmişte, iyi veya kötü bir yatırım ortamı vardı, birçok yatırımlar yapıldı. Türkiye, gerçekten Gümrük Birliği içinde rekabet edebilen bir yapıya kavuştu. 1996'dan bu yana Avrupa Birliğinden herhangi bir destek almadan bu rekabeti yaşadı ama bir iç mali kriz, neredeyse her şeyi sıfırlar duruma getirdi.

Küresel rekabet ortamını, kısaca şöyle değerlendirmek istiyorum: Artık Türkiye, Avrupa Birliği'yle (AB) yaptığı Gümrük Birliği Anlaşması ve Dünya Ticaret Örgütü Üyesi olduktan sonra, stratejilerini serbest ve liberal ekonomi ortamında belirlemek zorundadır. Bu-

Mithat Melen:
"Yatırım ve kalkınma ile kişi başına refah seviyesinin artması arasındaki ilişkiyi çözmemiz, bulmamız lazım. Tabii bunu bulurken de, verimlilik ve eğitimle olan ilişkiyi de yine bir yerde tartışmamız lazım."

Necati Arıkan

nun için, stratejiler belirlenirken dünyaya ve küresel rekabet ortamına bakmamız lazım.

Etkilendiğimiz faaliyet alanımızı 4-5 bölümde toparlamak istiyorum. Birincisi üye olmayı hedeflediğimiz AB'dir. AB rekabetiyle 1996'dan bu yana yaşamaya devam ediyoruz ve belirli bir başarı sağladık.

İkinci bölge, yeni gelişen Orta Avrupa ülkeleri ve Balkanlar dediğimiz bölgedir, Eski-den, bu ülkeler Türkiye için rekabette önemli değildi; çünkü bir piyasa ekonomisi içinde olmadıklarından, Türkiye'nin rekabetini fazla etkilemiyordu. Fakat bu ülkeler Avrupa Birliği üyesi olduktan sonra, Türkiye'nin rekabetini doğrudan etkileyen ülkeler oldular ve son yıllarda da bunun çok bariz etkilerini açıkça görüyoruz. Bir kere Türkiye'nin Avrupa Birliği'ndeki avantajı azaldı. Gümrük Birliği'nin bize verdiği avantaj, mallarımızın gümrüksüz olarak Avrupa'ya satılması idi. Ortak Gümrük Tarifesi, Doğu Avrupa ülkeleri için ortadan kalktı ve şimdi birçok mallar bu ülkelerde Türkiye'den daha ucuza üretildiği için, Türkiye pazar ve yatırım kaybetmeye başladı. Mesela tekstilde bariz olarak görüyoruz; bazı siparişler Polonya, Macaristan, Romanya ve Moldavya'ya kayıyor. Bazı Türk sanayiciler, bu ülkelerdeki yatırım ortamını, maliyetleri daha elverişli buldukları için, yatırımlarını haklı olarak oraya doğru kaydırıyor. Türkiye'nin en eski yabancı sermayeli firmalarından biri, Türkiye'deki fabrikasını kapatıp, Macaristan'daki fabrikasından Türkiye'yi beslemeye başladı.

Diğer bir Kuzey Afrika; yani Fas, Tunus, Mısır gibi ülkeler ciddi olarak Türkiye'ye rakip olmaya başladılar. Bilyorsunuz bir yatırımcı oradaki şartları daha elverişli bulduğu için, Türkiye'deki yatırımını Mısır'a götürdü.

Üçüncü bölge, Uzakdoğu. Geçmişte Uzakdoğu rekabetini fazla hissetmezdik. Mesafeler çok uzak ve malların akışında engeller vardı. Ancak, son dönemde, başta Çin olmak üzere, Uzakdoğu ülkelerinin rekabet avantajını hem Türkiye pazarında hem de Avrupa pazarında hissediyoruz. Çin, artık eskisi gibi kötü mallar üreten bir ülke konumunda bulunmamakta; bilhassa, ülke dışında yaşayan Çin kökenli işadamlarından aldığı teknoloji, finansal ve pazar desteğiyle dünya piyasalarında önemli bir güç olmaya başladı. Bu sene veya önümüzdeki sene Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olması beklenen Çin'e konulan kotalar vb. gibi engeller kaldırıldığı zaman, Çin'in ucuz işçiliğe dayalı emek-yoğun sektörlerindeki rekabetinden çok fazla etkileneceğiz. Bunların başında tekstil gelmekte; arkasından beyaz eşya sektörü gelecek, belki arkasından diğer sektörler gelecek.

Bu küresel rekabet ortamında ve bundan sonra da herhangi bir korumacılık tedbiri uygulamak mümkün değildir. Sadece, standart dışı mallar için koruma tedbiri uygulayabilir ama onun dışında bir engel uygulayamazsınız. Bir örnek vermek istiyorum; Çin'den 1 milyar dolarlık ithalatımız ve 50 milyon dolarlık ihracatımız var. Uzakdoğu ciddi bir rekabetle geliyor. Hep aklımızda bunu tutmamız lazım; Orta Asya ülkeleri henüz bizim için bir rekabet değil, bir fırsat; yani şu anda oraya mal satma şansına sahibiz., Kuzey Afrika ülkeleri, bizim bölgemize ciddi bir rekabetle geliyor. Belirleyeceğimiz stratejiler de hep bunları aklımızda bulundurmamız lazım.

İkinci konu; fırsatlar ve riskler nelerdir? Küreselleşme bizim için hem bir fırsat hem bir risktir. İyi değerlendirirsek, mallarımızda herhangi bir koruma olmadan, dünyanın her tarafına satabiliriz. Ama dünyanın her tarafından gelen mallar da bizim için çok büyük bir risktir.

İkinci önemli fırsatımız, bugüne kadar iyi değerlendirilen bir fırsat. Bugüne kadar Türkiye'nin gerçekten sanayisine güç veren ve Türkiye'yi G-20 ülkeleri arasına sokan en önemli fırsat, Türkiye pazarının büyük olması ve hızlı büyümesidir. Türkiye pazarının büyüklüğü, Türk sanayiine bir rekabet gücü vermekte ve bu rekabet gücüyle Türk sanayi di-

Necati Arıkan:
"Türkiye, Avrupa Birliği'yle yaptığı Gümrük Birliği Anlaşması ve Dünya Ticaret Örgütü Üyesi olduktan sonra stratejilerini liberal ekonomi ortamında belirlemek zorundadır."

şarına daha kolaylıkla açılabilir.

Üçüncü fırsat, çevremizdeki hızlı gelişen ülkeler "Emergency Markets" dediğimiz eski Sovyet ülkeleri; yani Orta Asya ülkeleri. Bu ülkeler Türkiye'nin 30-40 yıl öncesi durumdadır. Dolayısıyla Türkiye, geçmiş tecrübesini değerlendirerek ve buralarda yatırım yapıp, ürettiği malları satarak çok hızlı bir büyüme imkânı elde edebilir.

Dördüncü fırsat -bu henüz ortada yok ama ileride önemli fırsat olacaktır- Irak, İran ve Suriye pazarının açılması. Irak, ambargonun kalkmasıyla Türkiye için çok önemli bir pazar fırsatı olacaktır. Bunu, Güneydoğu pazarının bir devamı olarak düşünebilirsiniz. Geleneklerin de uygun olması, oraya doğru açılmak için bir işlev görebilir.

Petrol zengini ve Türkiye'nin ürettiği mallara ihtiyaç duyan bir İran, çok önemli bir potansiyel olarak görülmektedir.

Beşinci fırsat, IT "Information Technology" dir. İnternet, bugün büyük ve küçük firmaları eşit duruma getiren bir ortamdır. İyi kullanılırsa, internet vasıtasıyla kendinizi dünyanın her yerine büyük firma kadar tanıtabilirsiniz. Bu, küçük ülkelerin, küçük şirketlerin önüne açılmış çok önemli bir fırsattır. Hindistan'daki bilgisayar programcıları, oturduğu yerden İnternetle Amerikan şirketlerine bilgisayar programı yazıp gönderebilmektedir.

Altıncı fırsat; Türkiye yakın gelecekte, Orta Asya'nın enerji kaynaklarını Avrupa'ya ve Dünyaya ulaştıran bir terminal olacaktır. Gerek petrol boru hatları, gerek doğal gaz boru hatları, Rusya'ya alternatif olarak, Türkiye üzerinden Akdeniz pazarına ve Avrupa'ya ineceği, Türkiye'nin bir terminal haline geleceği önemli fırsat sunmaktadır.

Bir diğer fırsat -ülke olarak, kendi derdimize düşüğümüz için bunu değerlendiremiyoruz- Balkan ülkelerindeki özelleştirmelerdir. Balkan ülkeleri de Türkiye gibi deregülasyon içindedir. Bu yüzden, birtakım şirketlerini özelleştirmeye açmaktadır. Bu özelleştirmeler, Türkiye için, Avrupa'ya ayak atmada önemli fırsat yaratabilmektedir.

Risklere gelince... Biraz önce söylediğim gibi, dış rekabet bizim için en önemli risktir. Çin ve Hindistan rekabeti, Uzakdoğu rekabeti ve Doğu Avrupa ülkeleri rekabeti her zaman risk olarak göz önünde bulundurmamız gerekmektedir.

İkincisi, makro ekonomik problemlerimiz sanayi için, yatırım için en büyük risktir.

Üçüncüsü de, dünya ekonomisindeki zaman zaman ortaya çıkan krizler de, Türkiye için bir risktir. Hatırlayacağınız gibi, Rusya krizi 1998'de Türkiye'yi oldukça etkilemiştir.

Buradan üçüncü bölüme, kuvvetli ve zayıf yönlerimize geçmek istiyorum. Türkiye'deki müteşebbislik gücü (yatırım yapma, teknik eleman yetiştirme vs...) çok önemli bir avantajdır. Bunu Doğu Avrupa ülkelerinde göremiyoruz, zorla müteşebbis yetiştirmeye çalışıyorlar. Türkiye'de, teknik eleman, çok değerli yetişmiş yönetici, her seviyede eleman var; bunlar önemli, kuvvetli yönlerdir.

İkincisi, Türkiye'nin coğrafi konumu. Bu konum, bugün için çok önemli bir avantaj olmakla birlikte, çok uzun sürmeyecektir. Kıymetini iyi bilmemiz lazım. Türkiye, gelişmiş ülkelerle, gelişen ülkeler arasında bir köprü durumunda ve ticaretin odaklandığı bir yerdedir.

Üçüncüsü; Türkiye'nin iklimi, tabiat varlıkları, tarih varlıkları, doğal varlıkları önemli bir kuvvet yönüdür. Buna bağlı olarak da, Türkiye'de yaşam maliyeti düşük veya satın alma gücü yüksektir. Bunun da ana nedeni; doğal kaynakların zengin olması, her türlü gıda vs. gibi şeylerin ucuz ve buna dayalı olarak da personel maliyetinin düşük olmasıdır. Türkiye, uzun bir süre, bu ucuz emek-yoğun işgücü avantajından yararlanmıştır.

Bir diğer kuvvetli yönü; Türkiye'nin genç nüfusu. İyi değerlendirildiği takdirde, bu avantaj, gelecek için çok önemli bir fırsattır.

Zayıf yönlerine gelince...: Türkiye'nin fazla zayıf yönü yok ama kendi yarattığı zayıf yönleri var. Makro ekonomik ve siyasi istikrarsızlık, makro ekonomik sorunlar, kamu açıkları ve tüm bunların yarattığı kaynak yetersizliği, finansman kaynaklarının olmaması...Bunlar, maalesef Türkiye'nin kendi yarattığı zafiyetlerdir.

Bir diğer sorun, istihdam sorunu. Burada önemli bir zafiyet var; ama bu da ileride fırsata dönüştürülebilir. Birincisi, hızlı nüfus artışı nedeniyle her yıl istihdam piyasasına giren nüfusa iş bulma. İkincisi; tarımda çalışan büyük nüfusu başka sektörlerle kaydırmak mecburiyetidir.

Son olarak, AR-GE alt yapısı veya teknolojik geliştirme yapısı maalesef yetersizdir.

Bunları birleştirdiğimiz zaman, ortaya çı-

Necati Arkan:
"Türkiye'de yaşam maliyeti düşük veya satın alma gücü yüksektir. Bunun da ana nedeni; doğal kaynakların zengin her türlü gıda gibi şeylerin ucuz ve buna dayalı olarak da personel maliyetinin düşük olmasıdır."

kan tabloya göre, nasıl bir strateji belirlememiz lazım? Bir küresel rekabet ortamındayız. Önümüzde fırsat ve riskler, kuvvetli ve zayıf yönlerimiz var.

Öncelikle, geliştirilecek yatırım stratejilerinden en önemlisi; sanayide bir odaklaşma politikası uygulamamız gerekmektedir. Dünya ölçeğinde rekabet edebilmemiz için, büyük kuruluşlar yaratmalıyız. Bugün Türkiye'nin en büyük özel şirketinin cirosu 1-1.3 milyar dolar arasındadır. Avrupa'da en küçük şirketlerin cirosu 30 milyar dolar civarındadır. Boyut küçük olunca AR-GE'ye fazla kaynak ayıramıyor, reklam yapamıyor, dağıtım kanalı kuramıyor ve marka geliştiremiyorsunuz. Onun için, uygulanacak politikalarından birisi, bir konsolidasyon yani büyük müessese yaratmak, mümkün olduğunca birleştirmeleri teşvik etmek olmalıdır.

Bunun yanı sıra, pazarlarda kalıcı olmak için iki ana şart var: Birincisi, kendi markanızı yaratmış olmanız lazım. Marka(nız) olmadığı zaman, fason ihracat yaptığınız zaman, sizin müşteriniz bir gün daha ucuza bulunduğu zaman -ki bulacaktır-pazarda kalıcı olma şansınız kalmayacaktır. İkincisi de; pazarlarda dağıtım kanallarına hâkim olmak ve girip yerleşmek lazım.

Türkiye için şu anda en önemli fırsat, Orta Asya ülkeleridir. Bu ülkeler, yakın gelecekte, petrol ve doğal gaz rezervlerini dünya pazarlarına aktıktıkları zaman çok zengin ülkeler olacaktır. Türk müteşebbisler, şimdiden orada pazarlama ve dağıtım kanallarını kurup, markalarıyla kalıcı bir şekilde yerleşmelidir.

Üçüncü en önemli konu: Teknoloji geliştirme ve Araştırma - Geliştirme (AR-GE). Biz bugüne kadar teknolojiyi transfer ettik, özümstedik ama şimdi gelişmiş ülkeler, kendilerine rakip gördükleri ülkelere teknoloji satmıyor. Bu yüzden, teknolojiye kaynaklarımızı tahsis edip, teknoloji geliştirme altyapısını muhakkak oluşturmamız lazımdır. Burada da, üniversite-sanayi işbirliği çok önemlidir.

Dördüncü olarak, Orta Asya ülkelerindeki pazarlarda yerleşmek ve kalıcılılaşmak için bir strateji planlanmalıdır. Bugün Batılılar bu pazarlara pek gitmiyor, o pazarlarda çalışmaya alışık değiller. Türk müteşebbisleri, şimdiden o pazarlara yerleşip, o pazarların sağladığı büyüme imkânıyla, Avrupa Birliği pazarlarındaki rekabet edebilme gücünü yükseltmelidir.

Rekabet edebilme gücünün ana şartlarından birisi ölçektir. Belirli bir büyüklüğe gelirseniz, rekabet gücünüz daha da artar. Avrupa Birliği pazarlarındaki gelişmeleri takip etmek, onlarla rekabet gücümüzü ölçebilmek (benchmarking), teknolojimizi güncel tutmak için, Avrupa Birliği pazarlarında mutlakla belirli bir pay almamız lazımdır.

Altıncı çok önemli konu: Ülkemiz sanayisinin bugün en büyük eksikliği finansmandır. Türkiye'de öz-sermayeniz yoksa, bir yatırım yapamazsınız. Diyelim ki, aklınızda çok güzel bir proje var, çok güzel bir şey buldunuz; sizi uzun vadede finanse edecek -kısa vadeli demiyorum- bir kredi kurumu yok bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu açığı kapatmak için Türkiye'ye, yabancı yatırımcıları çekecek, çebedecek ortamı hazırlamamız lazım. Türkiye'ye yabancı yatırımcının gelmesi, yatırım yapması, sanayi kültürünü geliştirecek, istihdam sağlayacak, Türkiye'yi dünya pazarlarına açacaktır. 1996'da Gümrük Birliğine girdiğimiz zaman (o zaman Doğu Avrupa ülkeleri aday değildi) büyük bir heyecan vardı. Avrupa Birliğindeki yatırımcılar, Türkiye'yi o zaman bir üretim merkezi olarak gördü. TOFAŞ, Renault, Ford "biz üretim merkezi olarak Türkiye'yi alıyoruz" dedi ve üçü de geldi. Üçü de çok büyük yatırım yaptı ve üretimlerinin büyük bir kısmını Avrupa pazarlarına ihraç ediyorlar. Bunun gibi daha çok yatırımcıyı Türkiye'ye çekmemiz lazım ama bizdeki vergi oranları yüksek, ekonomik ve siyasi istikrar yok, Bugün verilen bir teşvik, yarın geri alınıyor ve dolayısıyla yabancı yatırımcı artık eskisi gibi ülkemizde yatırım yapmaya sıcak bakmıyor.

Yavaş yavaş, bu emek-yoğundan, katma değeri yüksek, moda değeri olan, marka değeri olan, teknoloji değeri olan sektörlere kaymamız lazım. Çünkü belirttiğim gibi, Uzakdoğu ülkeleri, Çin, Hindistan bir süre sonra peşimizden gelecekler. Ben geçen hafta sonunda EBRD "Avrupa Yeniden Yapılanma ve Gelişme Bankası" denilen bankanın yıllık toplantısında idim. Bu banka, Türkiye hariç bütün eski komünist ülkelerdeki yatırımları finanse ediyor. Türkiye'yi gelişmiş ülke mi sayıyor, yoksa komünist olmadığı için mi, bilinmez. Bir adaptasyon için, o toplantıda Macaristan'la ilgili bir misal verdiler. Yetkililer, "Macaristan'da gıda sektörü, sektörü

Necati Arıkan:
"Türkiye için şu anda en önemli fırsat, Orta Asya ülkeleridir. Bu ülkeler, yakın gelecekte, petrol ve doğal gaz rezervlerini dünya pazarlarına aktıktıkları zaman çok zengin ülkeler olacaktır."

Atilla Sönmez

çok kuvvetliydi, onun gelişmesini bekliyorduk; tersi oldu. Yabancı markalar bu gıda sektörünü neredeyse yok ettiler. Ama başka bir sektör hızlı gelişti; mühendisliğe dayanan makine imalat sanayi çok hızlı gelişti" dedi. Türkiye'de de; makine imalat sanayi ile ilgili çok önemli potansiyel var. Bu konuda düşünülmesi için, bir örnek vermek istedim.

Çok önemli konulardan birisi de eğitim. Rekabet eden şirketler değil, rekabet eden insanlar. Yani bir müessesede çalışan insanlarla, Avrupa'daki x veya Çin'deki y firmasındaki insanlar rekabet ediyor. Daha az veya daha fazla ücret alarak ya da daha iyi üretirek rekabet ediyor.

Son olarak, KOBİ'lere kısaca değinmek istiyorum. KOBİ'ler, Türkiye'nin çok önemli rekabet gücü sağlayan bir avantajı; ama bu krizde tam manasıyla çaresiz kaldılar. KOBİ'lerin gerçekten desteklenmesi ve KOBİ'lerde bir sinerji yaratacak programlar geliştirilmesi lazım yani KOBİ'leri, ortak pazarlamaya ve ortak teknoloji geliştirmeye yönlendirmek, ortak satın alma yoluyla maliyetlerini düşürmeye yönelik programlar yapmak ve kendi aralarında da birleşmelerini teşvik etmek gerekmektedir. Teşekkür ederim.

Başkan - Çok teşekkür ediyorum. İzin verirsiniz, tabii sonra cevaplanmak üzere, helvadan bahsettiniz; helva için her şey var da, peki niye biz helva yapmayı beceremiyoruz?

Necati Arıkan - Beceriyoruz efendim; ama kimse suyunu vermiyor; yani helvaya katacak finansmanı veren olsa, daha neler becereceğiz.

Başkan - Oradaki sorun acaba finansman mıdır, insan kaynağı mıdır; onu da tartışmamız lazım. Bir de demin söylediğiniz bir şey

ilave yapmak istiyorum. Türkiye, Avrupa İmar Kalkınma Bankasına donör olarak girmişti, ilk defa donör olarak girdiği bir bankadır ve onun için oradan kredi alamayız. Ama orada başka bir şey var, orada da beceremiyoruz galiba; esas onların ihalelerinden yararlanmamız lazım.

Necati Arıkan - Evet, aynen öyle efendim.

Başkan - Bu ihalelerinden de yararlanamıyoruz maalesef. Sayın Atilla Sönmez, buyurun.

Atilla Sönmez - Çok teşekkür ederim Sayın Başkan. "Kriz, bunalım ve bunalımdan nasıl çıkılır?" konularını konuşmaktan bıkmış birisi olarak, ileriye dönük bir konu olan "yatırımdan" söz etmekten hakikaten mutluyum ve İFMC'ye beni davet etmek inceliğini gösterdiği için teşekkür ederim.

Esas konuya girmeden önce birkaç noktayı açıklığa kavuşturmak istiyorum. Şimdiye kadar ki konuşmacıların ifade ettiği gibi, ülkemizde bir yatırım açlığı söz konusu ve bu doğru bir gözlem. Yalnız, bundan çıkarılan sonuçlar konusunda çok dikkatli olmak lazım. Yatırım açlığı var fakat Türkiye'de yatırım az değil. Türkiye'de, iyi seneyle kötü sene arasında oynamakla birlikte, Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın yüzde 20-25'i civarında bir yatırım yapılmaktadır; bu az bir yatırım değil. Dolayısıyla söz konusu olan güçlük; yani açlığa sebep olan güçlük, yatırımların kötü yönlendirilmesi, kötü dağılımı, verimsiz olması, israfı olması, pahalı olması, düşük verimli olmasıdır. Bu aslında özel ile kamu arasındaki ayırımı da o kadar ilgilendiren bir konu değil; özel yatırımlarda büyük israflar olduğu gibi, kamu yatırımlarında da büyük israflar olmaktadır. Dolayısıyla, yatırım açlığının nedenini doğru teşhis etmek gerekir.

İkinci önemli nokta; Sayın Necati Arıkan'ın da çok iyi belirttiği gibi, yatırım politikasını, makro ekonomi politikalarından ayırt etmek, ayrı bir şekilde düşünmek de mümkün değildir. Türkiye, bunun çok acı tecrübelerini son çeyrek asırda yaşadı ve korkarım daha bir müddet de yaşayacaktır.

Son 15-20 yılını Dünya Bankasıyla ilgili olarak, Doğu Asya ülkeleri üzerinde çalışarak geçirdim. Türkiye'deki yatırım politikalarını, oradan ders çıkararak tartışmak isteyeceğim.

"Doğu Asya", içerisinde Çin, Hong Kong, Malezya ve Japonya'nın da bulunduğu büyük bir bölge. Bazı konularda genelleştirme

Atilla Sönmez:
"Yatırım politikasını, makro ekonomi politikalarından ayırt etmek, ayrı bir şekilde düşünmek de mümkün değildir. Türkiye, bunun çok acı tecrübelerini son çeyrek asırda yaşadı ve korkarım daha bir müddet de yaşayacaktır."

yapmak mümkün. Çin, hâlâ komünist bir sistemi olan bir ülke; Hong Kong, bir nevi 19. Asır İngiliz liberalizminin hâlâ yaşadığı bir ülke ve dolayısıyla çok farklı heterojen bir bölge; ama ortak bir sürü noktaları var.

Bu ülkeler, yine ortalama olarak alırsak, 1960'ların ortalarına kadar -mesela Güney Kore- Türkiye gibi ithal ikamesine yönelik bir kalkınma politikası güttü ve yatırım programları ve yatırımları da dolayısıyla bu yöndeydi. Ancak, onlar ithal ikamesi politikalarını bir geçiş politikası olarak düşündü. Aynen bizim Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında öngördüğümüz gibi ithal ikamesi politikası, bir geçiş politikası olacaktı. Yardım edilen yatırımcılara, belli bir süre için yardım edilecek, bu süre önceden belirlenecekti. 5-10 yıl içerisinde yardıma muhtaç olmaz hale gelecek, belli performans koşulları tartışılacak, üzerine mutabık kalınacak ve bunun sonunda da kaçınılmaz bir şekilde, destek sona erdirilecekti. Halbuki -Oktar'ın çok iyi belirttiği gibi- bizde bu politika 20 yıl boyunca, yani 1960'lar ve 1970'ler boyunca tamamen bir sürekli politika haline getirildi ve destekler kim daha fazla destek kapabilirse onun elinde kalan bir kamu kaynağı haline geldi. Dolayısıyla yatırımcının birinci amacı "destek nasıl elde edebilirim?" oldu. Halbuki, G. Kore gibi ülkelerde 1960'ların ortalarından başlayarak strateji değişti. Dışa yönelik, ihracata yönelik yatırımlar destek görmeye başladı ve destekler "ölçeği büyütme" şeklinde hedeflere yöneldi. Dolayısıyla destek, teknoloji geliştirme, dünya teknolojisinin önünde gitme hedeflerine yöneldi. Biz ise, hâlâ iğneyi, ipliği ülkemizde üretme konularını tartışarak 1980'lere kadar geldik. Bu, bir nevi imalat sanayiine yönelik konu. Altyapı yatırımları da benzer şekilde.

Doğu Asya ülkelerinde iki amaç gözetildi. Birincisi, kalkınma politikasına, halkın genel olarak desteğini sağlamak amacıyla ve kalkınmanın uzun vadeli sürekliliğini sağlamak amacıyla yapılan alt yapı yatırımları (eğitim, sağlık, su, kanalizasyon, yol gibi yatırımlar). İkincisi de, sanayileşmeye destek olan altyapı yatırımları.

Burada da ilginç şeyler var; "Doğu Asya ülkeleri eğitime çok yatırım yaptı" diyoruz. Türkiye'de az yapıyor, yine bence miktar çok önemli değil. Genelleştirerek söylüyo-

rum. Mesela eğitim konusunda Doğu Asya ülkelerinde, eğitimde kamu yatırımları özellikle ilk 7-8 yıllık eğitime yönelir. İktisadi Sebebi gayet basit; çünkü bu ilk 7-8 yıllık eğitimin getirisi, kamu için daha önemlidir. Çünkü bu eğitimlerin kişiye olan katkısı, kamuya olan getirisinden daha düşüktür ve dolayısıyla kamunun bu yatırımları yapması ve yüksek kaliteli olarak yapması gerekli ve doğrudur. Ondan sonraki eğitim getirisi, daha çok kişiye önemli olduğu için, bu ülkelerde, bu yatırımları daha ziyade özel yatırımlar sağlamaktadır. Dolayısıyla "yatırım seviyesi yüksek" veya "düşük" demek çok anlamlı olmuyor; yatırımın dağılımı çok önemli. Halbuki bizde, biliyorsunuz kamunun eğitim yatırımlarının çok büyük bir kısmı yüksek öğretime gider ve bu da bildiğiniz gibi yüksek gelirliilerin çoğunlukta olduğu bir eğitim alanı olduğu için, eğitime giden kamu desteği yüksek gelirli ailelere gider, düşük gelirli ailelere gitmez. Dolayısıyla, ilköğretim için kaynak kalmadığından, ilköğretim seviyesi de düşük seviyededir. Ülkenin birçok bölgelerine ilköğretimi götürmek için kamu kaynakları yoktur, öğretmen göndermek için kaynak yoktur, öğretmenlere verilecek maaş yoktur, vs...

Yatırım, ileriye dönük bir karar manzumesidir ve dolayısıyla her zaman bir miktar kumar, gelecekle bahse girme söz konusudur. Bunu hesaplı yapmak, düşünceli yapmak lazım. Türkiye gibi, son 25 yılda enflasyonu yüzde 50-60'ın altına düşmemiş bir ülkede, gayet tabii ki, bu hesapları doğru yapmak, geleceği tahmin etmek mümkün olmamakta; değil önümüzdeki 7-8 yılı düşünmek, önümüzdeki 7-8 ayı düşünmek bile güç görünmektedir. Halbuki yatırımda, büyük ölçüde gelecekle ilgili bahislere girme söz konusudur. Birkaç örnek vereyim: Mesela G. Kore'de, Seul'le Pusan arasında yapılan otoyol, zamanında çok tenkit edilmişti; çünkü bu iki şehir arasında büyük bir trafik yoktu ve zaten büyük, ağır taşımacılar deniz yoluyla yapılmaktaydı. Dünya Bankası "buna ne gerek var?" diye, bu projeye karşı çıkmıştır. G. Kore, bunu bir bölgesel gelişme planının parçası olarak yaptığı için, 5 yıl içerisinde bu yol yetersiz hale gelmiş, arkasından hızlı demiryolu yapmak gerekmiş ve bu bölge bugün dünyanın en gelişmiş sanayi koridorlarından birisi haline gelmiştir. Japonya'da da, Kobe-Nago-

Atilla Sönmez:
"Yatırım, ileriye dönük bir karar manzumesidir ve dolayısıyla her zaman bir miktar kumar, gelecekle bahse girme söz konusudur."

ya otoyolu aynı şekilde tenkit edilmiş fakat Toyota'nın gelişmesi bu koridorda olmuştur. Toyota'nın geliştirdiği ve dünyada meşhur olan "zamanında teslim" yoluyla stokları çok düşük tutmak, dolayısıyla maliyetleri çok düşürmek ve ihracatta büyük avantaj sağlamak gibi olanaklar, bu altyapı yatırımı sayesinde olmuştur. Dolayısıyla başkaları da, Doğu Asya ülkeleri de kumar oynamışlar, fakat bütün kozlarını, bu kumarı kazanacak şekilde ayarlamasını bilmişlerdir.

Diğer bir konu; yatırımın finansmanı konusu. Doğu Asya ülkelerinde, altyapı yatırımlarını borçlanarak finanse etmek aşağı yukarı yasaktır. Çünkü, altyapı yatırımlarının doğrudan getirisi yerli parayadır. Dolayısıyla dışarıdan borçlanarak, altyapı yatırımını finanse etmezler. Son zamanlarda "yap-işlet" şeklinde yatırımlar, gayet tabii bunun dışındadır; çünkü orada, doğrudan doğruya riski alan yabancı yatırımcıdır. Konuyu, imalat sektörü yatırımlarına getirirsek; hem bizde, hem Doğu Asya ülkelerinde, bu yatırımların çok büyük bir kısmı özel sektör yatırımlarıdır. Bunun böyle olması da, gayet tabii beklenir.

Türkiye'de, 1980'den beri imalat sektörü yatırımlarını sabit fiyatlarla ölçerseniz -mesele 1994 fiyatlarıyla- Türk Lirası olarak, aşağı yukarı 200 trilyon civarında sabit kalmıştır, imalat sektörü yatırımlarında ciddi bir artış yoktur. Bu, gayet tabii iki olayı gizlemektedir. Birincisi, kamu sektörü yatırımları, imalat sektöründe hızla azalmaktadır. Buna karşılık, özel sektör yatırımlarında oldukça mütevazı bir artış vardır. Dolayısıyla "yatırım açlığı" olayı özellikle burada önemlidir ve tehlike arz etmektedir. Bunun birinci sebebi; imalat sektöründe gereken hızlı büyüme sağlanmazsa, istihdam sorununun çözülmesi sadece hizmet sektörlerine kalır ve hizmet sektörlerinde çok hızlı verimlilik artışı sağlanamayacağı için, büyümenin ve gelirlerde hızlı artışın sağlanması çok güç olur. İmalat sektöründe büyüme temeldir.

İkincisi; biraz önce Necati Beyin dikkat çektiği gibi, imalat sektöründe yatırım yapılmadığı sürece, ölçeği sağlamak, şirketler düzeyinde büyümeyi, büyüklüğü sağlamak söz konusu olamayacak; dolayısıyla dünya ölçüsünde rekabetçi bir yapı sağlamak mümkün olmayacaktır.

Üçüncüsü; yatırım olmadığı müddetçe,

yeni teknoloji geliştirmek bir yana, mevcut ileri teknolojileri kullanmak bile güç olacaktır. Problem buradadır. Benden önceki konuşmacıların belirttiği gibi, problem; finansman problemi, kaynak problemi. Konuşmamın başında belirttiğim gibi, kaynak problemi, kaynakların azlığından çok -gayet tabii kaynaklar da kıt- kaynakların kötü kullanılması ve dağıtılmasından ileri gelmektedir. Bunun da en büyük nedeni, makro ekonomi koşullarının kötü olması yani son 25 yılda önleyemediğimiz enflasyon koşulları olmuştur.

Enflasyonun yıkıcı etkileri, sabahlara dek anlatılacak kadar uzun fakat belli başlı olarak şunu söylemek mümkün: Enflasyon olduğu sürece, bir kere küçük ve orta boy şirketlerin gelişip, yatırım yapabilir hale gelmesi söz konusu değildir. Yine Necati Beyin belirttiği gibi, büyük şirketler bile uzun vadeli finansman bulamıyor, ki onların genellikle bir holding yapısı içerisinde kendi bankaları ve bunlar sayesinde kamu tasarruflarını toplayıp, kendi şirketlerine kullandırtma gibi olanakları var. Orta ve küçük boy işletmelerin bu olanakları da yok ve dolayısıyla bunların gelişmesi mümkün değildir. Halbuki istihdam, büyük ölçüde, küçük ve orta şirketlerde sağlanıyor. Büyük şirketler, ileri teknoloji kullanan şirketler fazla istihdam yaratmıyor.

Diğer yandan, yapılan bütün araştırmalar gösteriyor ki, gerçek yerli teknoloji geliştirme yahut teknoloji adaptasyonu, orta ölçekli şirketlerde daha çok oluyor. Türkiye'de, enflasyon yüzünden küçük ve orta boy şirketler mahkûm olduğu için, teknoloji geliştirme olanaklarımız da aşağı yukarı sınırlanmış oluyor. Bu ciddi bir sorundur. Çünkü, ihracat gerçekleştirilmeden ve yabancı sermayeyi çekmeden kalkınma olanaklarımız gittikçe sınırlanıyor. Uluslararası anlaşmaların getirdiği çok ciddi sınırlamalar içerisinde çalışmak zorundayız. Dolayısıyla, ihracattan başka çıkar yolumuz yok. Gerçi, rakamlara baktığımız zaman, ihracatımızın yüzde 90'ı mamul madde üretimi gibi görünüyor fakat bunun teknoloji içeriği son derece zayıf. Son zamanlarda yapılmış bir araştırma gösteriyor ki, 8 Doğu Asya ülkesi, Brezilya ve Meksika'yla mukayese edildiği zaman, Türkiye kadar ihracatında teknoloji içeriği düşük olan ülke yoktur. Türkiye'nin ihracatının ileri teknoloji içeriği yüzde 6 civarında; bizden sonra en yüzde 9'la

Atila Sönmez:
"Enflasyon olduğu sürece, bir kere küçük ve orta boy şirketlerin gelişip, yatırım yapabilir hale gelmesi söz konusu değildir."

Brezilya ve ondan sonra en düşük ülke yüzde 21 ile Çin. Bunun da sebepleri, bir kere finansman yok ve bir de daha önce sebepleri anlatıldığı gibi, AR-GE'de çalışan çok az insanımız var. Türkiye'de, milyon kişi başına AR-GE'de çalışan insan sayısı -mühendis ve bilim adamı- 260. Bu rakam Japonya için 6300, Singapur için 2700, Kore için 2600. Dolayısıyla, biz gelecekle ilgili büyük endişeler taşımak zorundayız. "Enflasyon" un önüne geçmeden, bütün bu güçlüklerin üstesinden gelmek, bana imkansız gibi geliyor.

Başkan - Çok teşekkür ediyorum. Kaynakların kötü kullanılması, makro ekonomik sorunlar, finansman ama hepsinin ötesinde, galiba kaptan eksikliğimiz de var değil mi?

Benim ilgimi, ilköğretimin kamuya getirisinin yüksek olması çekti. Türkiye'de, ilköğretimin kamuya getirisinin yüksek olması konusunda ciddi bir araştırma yok, herhalde; belki onun üzerine araştırmacıların çalışması lazım.

Sayın Türkcan, buyurun.

Ergun Türkcan - Teşekkür ederim. İktisadın temel kurallarından, bahsetmek biraz abes kaçabilir. Ancak iki tane kavram var: Yatırım ve devlet. Bunların arasındaki ilişki biraz müstehcen bir nitelik almaya başladı. Günümüzde her şeyin açığa çıktığı bir yerde, biraz saklanan bir şey oldu, bunları biraz değiştirmemiz lazım.

Arkadaşlarımızın konuşmalarında ortak bir yaklaşım oluştu. Şöyle ki; "Kapitalizm, bir organize kaostur". Kapitalizm, düzgün bir sistem değildir ve zaten onun belli bir dengeye gelmesi de, kendi ölümü anlamına gelir. O yüzden devamlı bir eşitsiz gelişme dinamiği içinde kendisini var eder, yeniden üretir. Biraz Schumpetergill düşünüyorum. Zannedirim, Schumpeter, kapitalizmi belki de Marx kadar iyi anlayanlardan biri ya da onunla beraber sayılabilecek düşünürlerden birisi. Bu bir yaratıcı tahrip süreci; fakat tahripkâr yaratıcılık değil de "bu krizi; eğer bir sosyal aklımız, toplumsal aklımız olsa, bir fırsat olarak nasıl değerlendirebiliriz?" sorusunu sorarak işe başlamak istiyorum. Çünkü önümüzde, modern dünyada ve modern ekonomiler içinde "kaybeden kazanıyor" modelinde pek çok ülke vardır; yani bunlardan en büyüklerini söyleyebiliriz: Japonya, Almanya, Kore, bütün bunlar belli şeyleri tamamen kaybettikten, sıfırladıktan sonra başlamışlardır.

Ergun Türkcan

Türkiye, hiçbir şeyi kaybetmedi; hep küçük küçük kazanımlar biriktirdik. Onları da kaybetmemek için çok çabaladık ve biz böyle fakirlikten geldiğimiz için, böyle bir şey kaybetmeyi milli onurumuzla ve de vatan hainliğiyle falan eşit saymaya başladık. Kaybetmeyi göze almayan, belli altyapılarını silmeyi göze almayan hiçbir ekonominin sıçrama yapamayacağı, belki iktisat tarihinin birçok sayfasında gizli veya açık bir şekilde mevcuttur. Biz, esasında kaybedeceğimizi zannettiğimiz şeylerin kaybedildiğini görmüyoruz. Oktar biraz önce temas etti; yani "bu altyapıyı da kaybedebiliriz, şimdi o tarafa doğru gidiyor" dedi. Zaten bu altyapı kayboluyor. Bu altyapıya yatırım yapmadığımız sürece ve hatta bu yatırımların yapıldığı zaman bile; teknolojik anlamda bu altyapı, kaybedilmiş bir altyapıydı. Sizin bir şeyiniz yok ki; patent altında, lisans altında, adamlar verirse bir şeyler üretiyorsunuz. Onları da sizin ne kadar seçip, seçmediğiniz belli değil. Böyle kendimiz için "bir endüstriyel altyapı vardır" vesaire bunu düşünmemiz belki bir rahatlık sağlıyor, eski güzel günler gibi geliyor; ama eski güzel günlerimiz falan yok. Sanayide bir çiraklık dönemi var. Bu çiraklık dönemini, ustalık dönemine çevirebilmemiz için, teknoloji üretmemiz lazım.

Burada modeller var. Kore, Almanya (19. Yüzyıl) ve Japonya'nın 1868 sonrası ve 1950'ler olmak iki tane. Bunlar bizim için örnek değil, çünkü her biri farklı. Fakat özünde bir örnek var. Bir şeyleri kaybetmeyi göze alacaksınız ve sonra büyük bir enerjiyle başka alanlara gireceksiniz. Bu fırsatı değerlendirmeliyiz. Demiri geriye bükmeyi, çubuğu

Ergun Türkcan:
"Kapitalizm,
düzgün
bir sistem
değildir ve
zaten onun
belli bir
dengeye
gelmesi de,
kendi ölümü
anlamına gelir."

47 yıldır en güvenilir dostunuz!

Türk Demir Döküm Fabrikaları A.Ş.
Genel Müdürlük : (0224) 714 82 00
İstanbul : (0216) 425 69 00
Ankara : (0312) 245 02 11
www.demirdokum.com.tr

 DemirDöküm
"Hayatın Sıcaklığı"

Pratik olan kazanır!

Kolay açılıp kapanan kapağımız... Kolayca taşımamızı sağlayan özel kulplu tasarımımız... Çevre dostu geri dönüşümlü yapımız... Dış görünüşümüz... Üretim kalitemiz... Ve beklenen sonuç...
TSE'nin düzenlediği 2000 yılı ambalaj yarışmasının gıda kategorisinde Altın Ambalaj ödülü Süttaş pratik şişelerin.

Doğal lezzet

geriye bükmeyi göstermemiz lazım. Bu zor durumlarda ortaya çıkan, toplumsal adrenalinin çok yüksek olduğu ve büyük baskı altında ortaya çıkan içgüdüsel davranışlarımızdır. Daha o noktaya gelmedik. Bugün Türkiye'nin en büyük Sanayi Odasının Temsilcisi olan Sayın Arıkan, bana kalırsa hâlâ marjinal birtakım tedbirlerden bahsediyor. Marjinal düşündüğümüz sürece, hiçbir şekilde sıçrama yapamayız. Çok ciddi baskı altında, her şeyi kaybettiğimizi anlayıp, yeniden bir şeye başlamamız lazım. Bu da teknoloji üretimidir. Artık "modern yatırım" dediğimiz olguyu Oktar çok güzel anlattı ama bence o, klasik anlamda bir ders öğretisiydi.

Bugünkü tanımı ve bugünkü modern anlamda teknolojiyi, yatırımı, teknoloji üretimine oldukça eşit bir şekilde düşünmemiz lazım; çünkü aksi takdirde, eski teknolojileri yeniden üretmek gibi bir durumla, bunları yapacak yatırımları geliştirmekle meşgul oluruz. Tabii, hemen önümüze bir soru geliyor; "sen neden bahsediyorsun?" On gün ötesini göremeyen bir ülkede 10 kuruşa, yakında 70 sente muhtaç olması muhtemel olan bir ülkede, hangi hayallerle meşgulsün?"

Daha geçen ay, 7,5 milyar doları sildiniz; 2 ay önce 5-5,5 milyar doları sildiniz. Bir köylü kararnamesiyle 3 milyar hediye ettiniz; para var. Geçenlerde eğitimle ilgili büyük bir kavga şunu söyledik: "Türkiye'de, eğitimi, yükseköğretimi destekleyecek 5 kuruş para yok" söylemi. Doğru, yükseköğretimle ilgili vakıf üniversiteleri ve diğerleri var, şu kadarını düşünelim: Aileler, talebeleri üniversiteye sokmak için, bugün en azından birkaç bin doları, kendi çocuklarına yatırım olarak veriyor. En az 1 milyon kişi giriyor. 1 milyonu 1 000'le çarparsanız, 1 milyar dolar eder. Burada, en azından 1 milyar dolar yatıyor ve üstelik bunlar - Sayın Sönmez'in söylediği gibi- ailelere ya da şahsa getirisi çok yüksek olan yatırımlardır. Yani, Türkiye bir anlamda fakir ama toplumsal aklı olmadığı için fakir, kaynak anlamında, iktisat anlamında fakir değildir.

Esas söyleyeceğimiz sözlere gelince... Türkiye'nin bir teknoloji politikasına ihtiyacı var. Bu teknoloji politikası şu değildir: "Dünyada bu teknolojiler var, bunların hepsine girelim; biyoteknolojiye girelim, ICT'ye girelim vs. Onlar yapıyor, bizde yapalım". Biyoteknolojiye girebilmeniz, doğru dürüst varlığını hisset-

tirebilmeniz için, en az 40-50 binlik bir sektör olması ve bunun için de 4-5 bin kişinin, en azından mastır ya da PHD derecesine sahip olması lazım ki, bir varlığını olsun. Bunun finansmanını düşünebiliyor musunuz? Eğer büyük şirketlerin teknoloji yaratmayla ilgili, teknik anlamda (frascative manuel), en son harcamalarına bakarsanız (en yüksek harcama 7 milyar \$) bunların 1000 şirket ortalaması 100-150 milyon dolardır. TÜBİTAK'ın toplam bütçesi bu kadar değildir, zaten son krizden sonra da düşmüştür. O halde biz ne yaparız? Büyük bir hayal ve büyük bir gerçek var. İşte bu hayal ve gerçek arasında bir bağlantı kurabilmenin noktası, devletin sahip kabileceği bir teknoloji ve ona inanmasıdır. Devlet uzağı görürse, yatırımcı da uzağı görür; eğer devlet bir şeyi görmüyorsa, yatırımcı da 10 gün sonrasını göremeyecektir. Problem, böyle bir devletin yeniden inşası ya da belki yeniden organize edilmesidir. Bu politiko-legal sistemi bir düzeltmemiz lazım. Zaten dış dünyadan bize verilen telkin budur. Biz çok kızıyoruz ama insanların söylediği şey şu: "burayı bir rasyonel düzleme getirin, yatırım yapabilecek, tartışabilecek akli bir düzleme getirin, kaostan çıkın. Hiç olmazsa, kaosu organize edin, neyin nerede olduğunu bilelim." Bu konuda, günün birinde böyle bir şey olabileceğini düşünerek, Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu (BTYK), Aralık ayında Türkiye'de ilk defa bir karar aldı. Bu kararı bile, bilmeyerek almış olabilir. Zaten bu kararlar, hükümetin önüne bir gündem olarak sunulur, onlar da bu kararı alırlar. Bu karar en azından bir plan metni kadar ciddidir.

1983'te bir doküman çıktı: Türk Bilim Politikası (1983-2003). TÜBİTAK'ın ilk Başkanı olan Nimet Özdeş (o sırada Devlet Bakanı), adı "Bilim Politikası" olan ve içinde teknoloji den daha çok teknolojik talep tahminleri bulunan bir doküman hazırlamıştır. Bunun içinde "Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu" kurulması diye bir madde vardı. Bu Kurul, 1987'de kurulmasına rağmen uzun zaman toplanmadı. Bu Kurulun ikinci toplantısında (1993), bir karar alındı. Bu karar: "Türk Bilim ve Teknoloji Politikası, 1993-2003" tür. İlkine göre, 10 yıl daha kısa görüşlü bir şeydir. Burada biraz naif olmakla beraber, bazı hedefler konulmuştur. Bu arada, Türkiye'de büyük değişiklikler oldu. 1996'da Gümrük Birliği'ne

Ergun Türkcan:
"Devlet uzağı görürse, yatırımcı da uzağı görür; eğer devlet bir şeyi görmüyorsa, yatırımcı da 10 gün sonrasını göremeyecektir. Problem, böyle bir devletin yeniden inşası ya da belki yeniden organize edilmesidir."

başladık. 1995 yılında çok enteresan bir kararname çıkmıştır. 5 Haziran tarihli Para Kredi Kuruludur. Bu kurul, araştırma ve geliştirme (AR-GE)'ye yardım etmek için kurulmuştur. Türkiye'de yeni bir dönem böyle başlamıştır. TÜBİTAK, Teknoloji İzleme ve Değerlendirme Başkanlığı (TİDEB)'ni yani sanayiye destek başkanlığını bu şekilde kurmuştur, 1991'de de Dünya Bankasının finansmanı ile Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı'nda (TTGV) kurulmuştur. Bu kuruluşlar, sanayiye araştırma-geliştirme (AR-GE) için doğrudan doğruya, ya hibe ya da soft kredi şeklinde finansman sağlarlar. 1995'ten sonra bu iş çok daha sistematik hale gelmiştir. Henüz bunları hissedemeyiz; çünkü teknoloji üretmek de uzun evreli bir iştir. Marjinal olarak bunları hissediyoruz. Şu anda birkaç milyarlık projelerin belli bir kısmını, 200-300 milyon doları finanse edilmektedir. BU rakamlar, Batı ölçekleriyle son derece küçüktür.

Türkiye'de belli bir altyapı oluşmaktadır. Bunun çok iyi patlaması lazım ama dediğim gibi, burada devletin çok önemli bir rolü vardır. Devlet, Kore'de de, Japonya'da da bunu yapmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin teknolojisini geliştirmekte, o beğenmediğimiz "küçük devlet" dediğimiz devletin satın almaları -özellikle Pentagon'un satın almaları- bugün Amerikan ileri teknolojisi ve biliminin kaynağıdır. Çünkü bir şey satmadan teknoloji üretilmez. Henüz, bizim devletimiz, askeri sistemimiz o noktaya gelmedi. Bunu yapabilmek için, hangi teknoloji alanlarına girerken gerektiği hakkında, oldukça ayrıntılı bir bilgiye sahip olmanız lazım. Dünyanın bu gidişatına göre 15-20 yıl sonra, siz bunun neresine eklenilebilirsiniz? Hiç olmazsa bizim yatırımcıya, sanayiciye, işadamlarına -bunlara, Schumpeteryen anlamda 'girişimci' diyelim- bir rehber, bir el kitabı vermemiz lazım. Bu, bölgeleri ve teknolojileri işaret etmekten bahsetmiyorum. Kore'nin 1960-70'lerde teknoloji politikası yaptığı zaman, Japonya'nın 1950'lerde kendini yeniden teknolojik olarak ürettiği zamandan çok farklı bir dünyadayız. Artık teknolojiler 6 aylık, bir senelik, bazen 3 aylık oluyor. Bir projeksiyon yapıp "sen şu teknolojiyi yap, sen de şu teknolojiye gir" diyemeyiz. Bizim, belli bir altyapıyı hazırlamamız ve muhtemel alanlarda, devletin öncülüğünde jenerik teknolojilere belli yatırımlar

yapmamız gerekmektedir. İşte bunu araştırmak üzere, Altıncı Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu Toplantısı'nda bu kararlar burada basılmıştır. Bir büyük şemsiye, proje altında 5 tane büyük proje; bu projeler, bugünlerde tasarlanmakta ve hükümetin önüne gidecek 2-3 alternatifli yani senaryolu bir stratejik dokümanın hazırlanmasına çalışılmaktadır. Bu kurgunun yapılabilmesi için şu teknoloji araştırmaları var: Bir uzun vadeli teknolojik öngörü; yani "technological foresightsayt" dediğimiz bir şey. Bunu dünya için yapamayız. Çok pahalı bir iştir. Ancak dünyadaki bütün yapılmış olan şeylerden bir sentez çıkarabilir ve makul bir senaryoya erişebiliriz. Bunun için de, Türkiye nasıl yol alabilir? O zaman, Türkiye'yi bilmemiz lazım.

Sayın Necati Arıkan buradayken, şu lafı söylememe müsaade ediniz: Gerçek anlamda, çok kısmi olarak, herkes kendi bulunduğu alandaki teknolojik düzeyi biliyor ama total olarak Türkiye teknoloji stokunu tanımlayamıyoruz. Şu sorular önemli: Bütün ayrıntılarıyla, hatta ana hatlarıyla Türkiye'deki teknolojik düzey nedir? Bu teknolojik düzeyin, dünyadaki ileri ya da optimal; yani "state of the art" dediğimiz o teknolojilerle arasındaki mesafe nedir? Hangisinde ne düzeydeyiz? Hangisine ne kadar çabayla erişebiliriz? Bu teknolojiler Türkiye'ye nasıl gelmiştir, maliyeti nedir? Seçmiş misiniz yoksa size vermişler mi? Türkiye'de, bunlar hakkında en küçük bir bilgimiz, ne resmi ne gayri-resmi olarak mevcut değil. Ufak tefek bazı çalışmalar var ama onlar bir total tablo vermiyor. O zaman bunun üstüne, Türkiye'deki araştırmacı potansiyelini eklememiz lazım. Bu, şu değıldir: YÖK'ün elindeki 65 bin tane öğretim üyesi, 5 bin tane de dışarıda var. Kamudaki 100 küsur araştırma kurumunda da şu kadar kişi var. Bunların isim, yaş, boy ve kiloları bizi ilgilendirmiyor. Söylemek istediğim, gerçek anlamda bir araştırmacı envanteridir.

Arkadaşlarımızdan biri, Hindistan'ın, Bangalor'da büyük bir software merkezi kurarak, dünyaya software ihraç ettiğinden bahsetti. Bu, bir hesaba göre geçen sene 90 milyara yakın bir "output" tur. Bunun yarısından çoğu dışarı ihraç edilmekte ama Hindistan yılda 50-60 bin software ve related mezun çıkarmaktadır. Türkiye'de, İngilizce öğretim yapan merkezler 350'yi geçmemek-

Ergun Türkcen:
"Bizim, belli bir altyapıyı hazırlamamız ve muhtemel alanlarda, devletin öncülüğünde jenerik teknolojilere belli yatırımlar yapmamız gerekmektedir."

tedir. Bu merkezlerden mezun olanların da hemen hepsini kaybediyoruz. Çoğunlukla, Amerika ve özellikle Almanya'ya gidiyorlar.

Geleceğe dair, benim kişisel ümidim şu değil: Bu adamlar günün birinde insafa gelecekler. "Hakikaten yanlış yaptık, artık Türkiye'yi ciddi bir raya oturtalım; imana geldik, insafa geldik, şu politikanızı da verin de biz de uygulayalım" diye böyle bir rasyonel düzleme gelmeyecek. Benim ümidim, krizin iyice derinleşerek, toplumu bir varolma ve yaşam meselesiyle karşı karşıya getirmesidir. Böyle bir şey temenni edilir mi?! Ama Türkiye'nin kurtulması, köşeye sıkıştıktan toplumsal adrenalinimizin yükselmesine bağlı. Belki, o zaman birinin eline bu reçeteyi verebiliriz. Benim özel düşüncem bu. Eğer soru olursa gerisine devam ederim. Teşekkür ederim.

Başkan - Ben teşekkür ederim. Çok radikal düşünüyorsunuz da, daha ne kadar sona geleceğiz? Onu da merak ediyorum. Sayın Nurhan Yentürk. Buyurun efendim.

Nurhan Yentürk - Türk özel imalat sanayi yatırımlarının toplam özel yatırımlar içindeki payı 1975 yılından günümüze azalma göstermektedir. 1975 yılında yüzde 43 olan özel imalat sanayi yatırımlarının toplam özel imalat sanayi içindeki payı içinde bulunduğumuz yıllarda ortalama yüzde 24 civarında seyretmektedir.

İmalat sanayi yatırımlarındaki bu durgunluk iki temel nedenle ülke ekonomisinin geleceği için çok ciddi sorun yaratmaktadır. Bunlardan birincisi yirminci yüzyılın son yirmi yılına, dünya ülkeleri arasındaki rekabetin en temel unsuru olan üretim süreçlerini tümenden değiştirebilecek ve varolan sabit sermaye stokunu tümüyle atıl hale getirebilecek yeni teknolojik gelişmeler damgasını vurmuştur; Türkiye bu gelişmelere ayak uydurmak zorundadır. Diğer yandan Türkiye ekonomisinin dışa açıldığı, dünya ekonomisi ile bütünleşmeyi hedeflediği son yirmi yılda toplam ihracatının içinde imalat sanayi ihracatının payı giderek yükselerek en büyük paya sahip olmuştur; imalat sanayi ihracatındaki bu olumlu trend bu sektöre yatırım yapılmaksızın sürdürülemez bir noktaya çoktan gelmiştir.

İmalat sanayine yönelik yatırımların yukarıda sayılan nedenlerle hayati önem taşıdığı bir dönemde imalat sanayi yatırım oranının durağan kalması uygulanan politikaların

Nurhan Yentürk

orta/uzun vadede kendi bindiği dalı kesmesi anlamına gelmektedir. Bu makalenin amacı, Türkiye'de, dışa açık büyüme stratejilerinin izlendiği dönem boyunca, yatırımlar dışa açık ya da açılma olasılığı olan sektörlerden çok, iç piyasaya yönelik sektörlerde yoğunlaşmış olmasının nedenlerini araştırmaktır. Bir başka deyişle amaç, 1980 yılından beri uygulanan iktisat politikalarının başta imalat sanayi olmak üzere yatırımların sektörel dağılımını nasıl etkilediğini ortaya koymaktır.

Bu amaçla konuşmamda önce, Türkiye'de izlenen değişik iktisat politikaları dönemleri boyunca yatırımların sektörel dağılımını incelemek ve ihracata yönelik sanayileşme, finansal serbestleşme, 5 Nisan kararları ve sonrası, 2000 yılı istikrar politikaları süresince yatırımların sektörel gelişimine ve imalat sanayi yatırımlarındaki durağanlığa etkilerini değerlendireceğim. Daha sonra, Türk imalat sanayinin yukarıda belirtilen çeşitli dönemlerde içine girdiği büyüme kalıbı çerçevesinde inceleyeceğim. Bu inceleme ile Türk imalat sanayinde büyüme kalıbının yeni yatırımlara ve verimliliğe dayalı olarak gelişmekte olup olmadığı, kapasite kullanım oranındaki artışa dayalı bir gelişmenin ne oranda ve hangi dönemlerde etkili olduğu sorusuna cevap arayacağım.

Konuşmamın sonunda, dünyada ortaya çıkan globalleşme ve AB'ye tam üyelik perspektifi dikkate alınarak, imalat sanayi yatırımlarında bir artışın sağlanabilmesi için izlenmesi gereken iktisat politikaları önerilerine yer vereceğim.

Türkiye'de yatırımların GSMH içindeki payı 1980'li yıllarda bir azalma göstermesine

Nurhan Yentürk:
"Türkiye ekonomisinin dışa açıldığı, dünya ekonomisi ile bütünleşmeyi hedeflediği son yirmi yılda toplam ihracatının içinde imalat sanayi ihracatının payı giderek yükselerek en büyük paya sahip olmuştur."

Tablo 1: Yatırım Trendleri

	1971-76	1977-79	1980	1981-82	1983-87	1988	1989-93	1994	1995-98	99-20
Toplam Sabit Serm. Yat./GSMH	22,3	24,4	21,8	19,5	21,4	26,1	23,7	24,5	25,0	22,1
Kamu Sabit Serm. Yat./Top. Yat.	31,5	35,9	40,0	44,1	43,1	33,9	31,0	20,2	21,5	28,4
Özel Sabit Serm. Yat./Top. Yat.	68,5	64,1	60,0	55,9	56,9	66,1	69,0	79,8	78,5	71,6
Özel İmalat San. Yat./Top. Yat.	41,4	34,8	30,0	33,9	30,9	21,4	23,6	26,2	24,6	22,8
Özel Tic. Konu olan Yat./GSMH	7,9	6,9	5,0	5,0	5,0	5,3	5,1	6,6	6,5	5,2
Özel Tic. Konu Olm. Yat./GSMH	7,4	8,8	8,1	5,9	7,1	11,9	11,2	12,9	13,1	10,7

Notlar:
(1) Cari fiyatla; 2000 geçici rakamla,
(2) Ticarete konu olan sektörler imalat sanayi, maden, turizm ve tarım sektörlerinden oluşmaktadır. Ticarete konu olmayan sektörler enerji, ulaştırma, haberleşme, konut, eğitim, sağlık, ve diğer hizmetler.
Kaynak: DPT (1999 ve 2000).

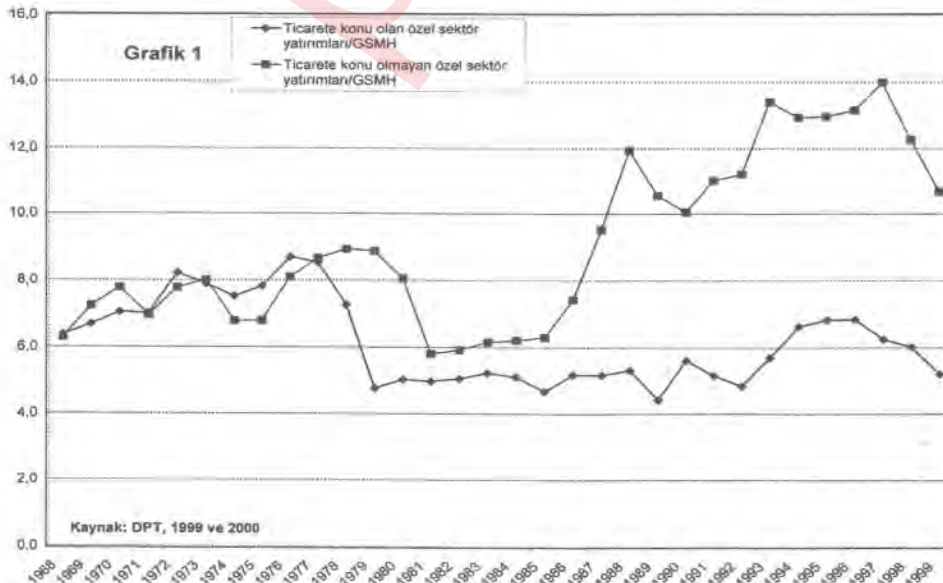
karşılık iniş çıkışlı da olsa ortalama yüzde 25 bir oran civarında seyretmektedir. Yatırımların gelişiminin en önemli özelliği kamu sermaye yatırımlarında ortaya çıkan azalmadır. 90lı yıllarda özel sektör yatırımları toplam yatırımların ortalama yüzde 70'ini gerçekleştirmektedir. Özel yatırımların sektörel gelişimi ise çok dikkatle incelemeye değerdir.

Sektörel yatırımları iki temel ayırma göre incelemekte yarar vardır. Bu iki temel ayırım tarım, imalat, maden ve turizmi içeren uluslararası ticarete konu olan sektörler, diğeri ise geri kalan hizmet sektörlerinin içeren ticarete konu olmayan sektörler.... 1980 sonrası özel kesim yatırımlarının ticarete konu olan ve ticarete konu olmayan sektörler arasında dağılımının incelenmesi ilginç sonuçları ortaya çıkarmaktadır: 1980 yılından sonra

yatırımların sektörel dağılımında ortaya çıkan gelişmeler yapısal uyum politikalarından beklenenin tersine bir gelişme göstermektedir. Grafik 1 ve Tablo 1'den Türkiye'de yatırımların ticarete konu olan ve olmayan sektörler arasında nasıl dağıldığı izlenebilir. 1980 yılından önce ticarete konu olan özel sektör yatırımlarının GSMH içindeki payı yüzde 1971-1976 arası yüzde 7.9; 1977-1979 arası yüzde 6.9 civarındadır. Bu oran 1980 yılında yüzde 5'e düşmüş ve 15 yıl aynı düzeyde kalmış ve 1993 yılından itibaren yüzde 6'ya yükselmiştir. 1999-2000 ekonomik kriz yıllarında ise yine yüzde 5'e gerilemiştir.

Halbuki özel sektör ticarete konu olmayan sektörlerin GSMH içindeki payı 1981'de yüzde 6'ya düşmüş, 1985 yılında artış göstermeye başlayarak 1994 yılında yüzde 13'e

Nurhan Yentürk:
"Türkiye'de yatırımların GSMH içindeki payı 1980'li yıllarda bir azalma göstermesine karşılık iniş çıkışlı da olsa ortalama yüzde 25 bir oran civarında seyretmektedir."

yükselmiştir. Bu oranı 1998 yılına kadar koruyan, kriz yılları olan 1999-2000 arasında yine yüzde 11'e gerilemiştir. Özetle, dışa açılma politikaları ile birlikte, Türkiye'de içe dönük sektörlerin yatırım oranlarında bir artış görülürken, dışa açık sektörlerin yatırım paylarında bir sabitlik söz konusu olmuştur.

Dışa açılma ile birlikte yatırımların ve karlılığının ticarete konu olan sektörlerde yoğunlaşacağına ilişkin neoklasik beklentinin tersi bir durum Türkiye için geçerlidir. Türki-

ları uluslararası fiyatların çok altında, ticarete konu olan sektörlerin fiyatları uluslararası fiyatların çok üzerinde iken, dışa açılma ile birlikte, ticarete konu olan sektörlerin fiyatları düşmekte ve ticarete konu olmayan sektörlerin fiyatları yükselmektedir (Kravis, Summers ve Heston, 1982; Summers ve Heston, 1991; Yotopoulos, 1990; Felix, 1994).

ICP verilerine benzer bir sonuç satın alma gücü paritesi bazında ve dolar bazında ölçülen iki ayrı kişi başına ulusal gelir arasın-

TABLO 2: Ticarete Konu Olmayan Sektörlerin Görelî Fiyatları (1970=100)

	1973	1983	1986	1990	1993	1996	1999
Arjantin	96,5	97,5	105,02	106,35	120,37	115,43	125,99
Meksika	101,54	107,24	105,77	114,14	119,27	114,21	120,27
Endonezya	120,96	90,87	93,45	84,69	90,08	91,36	137,69
Kore	108,52	98,7	106,2	123,31	133,03	139,57	138,48
Filipinler	110,23	93,17	89,36	85,65	101,58	103,94	108,58
Tayland	102,76	108,67	118,6	113,54	116,8	119,91	122,24
Türkiye	107,75	104,74	109,04	122,5	153,9	148,58	175,71

Notlar: CPI/WPI >1 fiyatların ticarete konu olmayan sektörlerin lehine değiştiği kabul edilmektedir. Endonezya için son yıl 1998'dir.
Kaynak: Dünya Bankası, World Tables 1995; FMI, Intern. Financial Statis. 2000'den hesaplanmıştır.

ye dışında, bazı gelişmekte olan ülkelerin konu ile ilgili verilerini incelemekte yarar olacaktır. Tablo 2, iki Latin Amerika, dört Güney Doğu Asya ülkesinin ticarete konu olmayan sektörlerinin görelî fiyatlarını vermektedir.

İncelenen yedi ülkenin ticarete konu olmayan sektörlerinin görelî fiyatlarına bakıldığında, 1970 ile 1993 yılları arasında sadece Endonezya için bir azalma görülmekte, diğer altı ülkenin ticarete konu olmayan mallarının görelî fiyatları yükselmektedir. Görelî fiyatlardaki ticarete konu olmayan sektörler lehine artış 1990-1999 yılları arasında daha da belirginleşmektedir.

Bu olgu, dışa açılma ile birlikte karlılıkların ticarete konu olan sektörlerde artış göstereceği önermesini tartışmalı hale getirmektedir. Burada sorulması gereken soru ticarete konu olmayan sektörlerde ortaya çıkan fiyat artışlarının nedenlerinin neler olduğudur?

1) Birleşmiş Milletler'in "Uluslararası Karşılaştırmalar Programı" (ICP)'nin çeşitli aşamalarını kullanarak yapılan çalışmalarda, gelişmekte olan ülkelerde ticarete konu olmayan malların fiyatlarının gelişmiş ülkelerininkilere göre düşük olduğunu görülmektedir. Dışa açılmadan önceki yıllarda gelişmekte olan ülkelerin ticarete konu olmayan sektörlerinin fiyat-

daki farkın giderek azalmasından çıkmaktadır. Çünkü, ticarete konu olan malların ucuz olması nedeniyle, gelişmekte olan ülkelerde satın alma gücü paritesi bazında ve dolar bazında ölçülen kişi başına gelirden birincisi daha yüksek çıkmakta ancak dışa açılma ile bu fark giderek azalmaktadır (IMF, 1993).

2) Böyle bir gelişmenin ikinci nedeni gelişmekte olan ülkelerde mark-up fiyatlamasının yaygın olmasından kaynaklanmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde ticarete konu olmayan sektörlerin fiyatlarının hızla yükselmesinin bu sektörlerdeki mark-up fiyatlama ile yakından ilişkisi vardır. Her ne kadar her iki sektörde de mark-up fiyatlama söz konusu ise de, dışa açılma ile birlikte yerli fiyatlardaki değişimler ticarete konu olan ve olmayan sektörlerde farklı faktörlerin etkisi altında kalmaktadır; esas olarak ticarete konu olan sektörler uluslararası fiyatlardan yoğun olarak etkilenmeye başlamaktadır. Ticarete konu olan sektörlerden ihracata yönelik olanlarında, görelî bir mark-up azalması yaşanmaktadır. Çünkü bu sektörler fiyatlarını uluslararası "tek" fiyata doğru düşürmek zorunda kalmaktadırlar.

Ticarete konu olmayan sektörlerin fiyatları ise esas olarak mark-up fiyatlama ile be-

Nurhan Yentürk:
"Dışa açılma politikaları ile birlikte, Türkiye'de içe dönük sektörlerin yatırım oranlarında bir artış görülürken, dışa açık sektörlerin yatırım paylarında bir sabitlik söz konusu olmuştur."

lirlenmekte ve bu sektörlerde girdi maliyetlerindeki artış (döviz kuru ve faiz oranı) fiyatlarla yansıtılabilmektedir. Bu olgu, dışa açılma ile birlikte, ticarete konu olmayan sektörlerin yatırım mallarında ortaya çıkan fiyat artışından daha az etkilenmelerine katkıda bulunarak, karlılığın ve yatırımların ticarete konu olmayan sektörlerde yoğunlaşmasına neden olmaktadır.

3) Üçüncü neden hizmet sektörü içinde yoğun olarak bulunan kamu sektörünün yapısal uyum politikaları ile birlikte özel sektöre devredilmeye başlanması ile ilgilidir. Yeterli kaynak ayrılmadığı için eğitim, sağlık gibi kamu hizmetlerinin yetersiz ve kalitesiz olmaya başlaması, özel sektöre rekabettin olmadığı ve yüksek karlılığın geçerli olduğu bir alan yaratmaktadır.

4) Dördüncü neden dış finansal serbestlik ile ilgilidir. Sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ve gelişmekte olan ülkelere yabancı spekülasyon sermaye girişinin artması ile ortaya çıkan talep artışı, ticarete konu olan sektörlerde esas olarak ithalat ile karşılanırken, ticarete konu olmayan sektörlerde fiyat ve yatırım artışı olarak karşılanmaktadır. Özellikle talep artışının ortaya çıktığı dönemlerde yerli paranın aşırı değerlenmesi sürecinin de birlikte yaşanması ticarete konu olan malların taleplerinin ithalat yolu ile karşılanması olgusunu pekiştirmiştir. Bu gelişmeler de ticarete konu olmayan sektörlerde karlılığın artmasının bir nedeni olmaktadır (Boratav, Türel ve Yentürk, 1996; Calvo, 1994; French-Davis, et. al. 1994).

1990'ların hemen başından itibaren gerek özel kesim sabit sermaye yatırımlarında gerekse imalat sanayi sabit sermaye yatırımlarında gözlemlenen artış finansal serbestliğin neden olduğu iç talepteki yükselmeye ve TL'de yaşanan değerlenme sonucu yatırım malları ithalatında ortaya çıkan ucuzlamaya bağlıdır.

Özetle, yukarıda tartışılan nedenlerle dışa açılma ile birlikte ticaret konu olmayan sektörlerin fiyatlarında ve yatırımlarında bir artış ortaya çıkmaktadır. Yukarıda tartışılan nedenler Türkiye ekonomisi için oldukça geçerli nedenlerdir. Örneğin dışa açılmadan önceki dönemde yüksek karlılık ve fiyatlamasının olması, ekonominin sahip olduğu oligopolistik yapı, kamu yatırımlarının çok hızla

azalması ve 1990 yılından sonra ortaya çıkan aşırı sermaye girişinin iç talebi artırması, TL'nin değerlenmesinin tüketim mali ithalatını kamçılması Türkiye için söz konusu olmuştur (Şenses, 1989; Kaytaç, et al. 1993; Yentürk, 1996; Yentürk, 1998).

Finansal sermaye akımlarının yatırımlar üzerinde görülen bu etkisi daha derinlemesine incelendiğinde Türkiye'ye hızla ve artarak giren kısa dönemli spekülasyon sermaye girişleri ile yatırımlar arasında uzun dönemli bir co-integrasyon etkisi bulunmadığı görülmektedir (Yentürk, 1996). Diğer bir çalışmaya göre, sermaye girişlerinin yatırımlar üzerindeki etkileri daha çok artan iç talep nedeniyle dolaylı bir şekilde gerçekleşmektedir (Ülengin ve Yentürk, 1999).

Diğer yandan 1994 krizi ve peşinden uygulanan iktisat politikaları hem ticarete konu olmayan sektörlere yapılan yatırımların GSMH içindeki payını hem de ticarete konu olmayan sektörlerin yatırımlarının GSMH içindeki payını 1 puan artırmıştır. Ancak 1994 yılında yaşanan devalüasyon sonucu ihracat potansiyeli artmış olsa da yükselen yatırım mali ithalat fiyatları ve ekonomideki belirsizlik sonucu ticarete konu olan sektörlerin lehine bir yatırım artışı yaşanmamıştır.

1998 yılında deprem sonrasında yaşanan ve yeni istikrar politikaları arayışı ile geçen bir yıldan sonra, 1999 yılından 2000 yılının başında dalgalı kur sistemine geçilmesine kadar sürdürülen istikrar politikalarının ticarete konu olan yatırımlar üzerindeki azaltıcı etkisi düşen faiz oranları ve değerlenen TL'nin bir arada yarattığı tüketim mali ithalatındaki artıştır. Bu şekilde hızla artan dış ticaret açığı dalgalı kur sistemine geçilmesinin en temel nedenlerinden birini oluşturmaktadır.

5) Diğer yandan beklentilerin tersine, dışa açılma ile birlikte yatırımların ticarete konu olmayan sektörlerde artış göstermesinin bu sektörlerde ortaya çıkan karlılık artışı ile yakından ilgisi vardır (Yentürk, 1998). 1980 yılından sonra emek gelirin payı ile birlikte yatırımlar da azalmaktadır. Bir başka deyişle, Türkiye'de, karlılık artmakta, ancak yatırımlar azalmaya/sabit kalmaya devam etmektedir. Bu, neo-klasik beklentinin tersine bir gelişmedir. Bir anlamda Türkiye'de yatırıma dönüşmeyen bir karlılık söz konusu olmaktadır. Türkiye'de, ücretlerin önce artış sonra azalış

KAYNAKLAR:

- Aiyaz, Y. ve Gore, C. (1994) The investment-profits nexus in East Asian industrialisation, UNCTAD Discussion Paper, no.91
- Bhanin, A. ve Marglin, S. (1990) Unemployment and the real wage: the economic basis for contesting political ideologies, *Cambridge Journal of Economics*, 14, pp. 375-393.
- Boratav, K., Türel, O. ve Yentürk, N. (1996) Adjustment, distribution and accumulation, UNCTAD için yapılmış araştırma, Cenevre
- Calvo, G. (1994), 'The Management of Capital Flows, Domestic Policy and International Cooperation', *International Monetary and Financial Issues for the 1990s*, vol. IV, UNCTAD, p. 57-75.
- DPT (1999) Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950-1998, Ankara, DPT.
- DPT (2000) Temel Ekonomik Göstergeler, Mart 2001, Ankara, DPT.
- Duruz, L. ve Yentürk, N. (1993), 'Facing the Challenge: Turkish Automobile, Steel and Clothing Industries' Responses to Post-Fordist Restructuring', *Development Policy Review*, vol. 11, no. 3, p. 289-304.
- Felix, D. (1994), *Industrial Development in East Asia: What are the Lessons for Latin America?* UNCTAD Discussion Paper, no. 84.
- French-Davis, R., Teitelman, D. ve Ullhoff, A. (1994), 'International Competitiveness and the Macroeconomics of Capital Account Opening', *UNCTAD Review*, p. 107-123
- IMF (2000) *International Financial Statistics*, IMF.
- Johnson, R.F. ve Edwards, C.G. (1987), *Entrepreneurial Science: New Links between Corporations, Universities and Government*, Quorum Books, New York.
- Kepenek, Y. ve Yentürk, N. (2000) *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul, Remo Kitabevi.
- Kaytaç, M., Altın, S. ve Güneş, M. (1993), *Türk İmalat Sanayinde Yoğunlaşma, Sanayi Konjunkturünde Sunulmuş Bildiri*, Ankara, TMMOB.
- Kravis, I.B., Heston, A. ve Summers, R. (1982), *World Product and Income*, ICP Phase II, *Lindridge*, Johns Hopkins University Press.
- Marglin, S. ve Bhadrui, A. (1990) Profit squeeze and Keynesian theory, Marglin, S. and Schmitz, J.B. (eds.) içinde, *The golden age of capitalism: reemerging the postwar experience*, pp. 153-186, Oxford, Clarendon Press.
- Onaran, O. ve Stockhammer, E. (2001), *The Effect of Distribution on Accumulation, Capacity Utilization and Employment: Testing the Wage-led Hypothesis for Turkey*, Eastern Economic Association Annual Meeting, New York, 23-25 Şubat 2001
- Özenci, S. (1996) *Income distribution, taxes and macroeconomic indicators in Turkey*, İstanbul, Boğaziçi University Press.
- Senses, F. (1989) *The nature and main characteristics of recent Turkish growth in export of*

gösterdiği 1989 sonrası yıllarda ise yatırım oranlarında büyük bir değişiklik söz konusu olmamaktadır.

Yatırımlar ile ücretler arasında bu beklenmedik gelişmenin nedeni incelemeye değerdir. Öncelikle ücretlerin azaldığı ve karlılığın arttığı 1980 sonrası 7-8 yıl boyunca yatırımların azalma eğilimi göstermesi düşük ücretlere rağmen yatırım kararlarını olumsuz etkileyen yapısal bazı özelliklerin Türk ekonomisinde etkili olduğunu göstermektedir.

Grafik 2'de görülen imalat sanayi ücret, imalat sanayi karlılık ve özel imalat sanayinde yatırım/GSMH payları incelendiğinde ücret payı ile yatırım payı arasında paralel bir ilişki gözlemlenmektedir. 1980 sonrası dönemde gerek ücret gerek yatırım payları 1980 öncesi döneme oranla bir azalma göstermektedir. 1980 sonrası dönemde bir bütün olarak, özel imalat sanayinde karın katma değer içindeki payındaki önemli artışlara rağmen, yatırımlar 1979'da gerilediği oldukça düşük seviyeye yakın kalmıştır. Özetle denilebilir ki, 1980 yılı sonrasında, kar payları artış göstermesine rağmen (1-ücret payı), yatırımlar önemli bir artış göstermemektedirler.

Özlem Onaran ile birlikte yaptığımız bir çalışmada (Yentürk ve Onaran, 1999), Bhaduri ve Marglin (1990)'da kullanılan teorik çerçeveye dayalı olarak, Türk imalat sanayinde ücret-çekişli bir rejimin etkin olduğu gösterilmektedir. Söz konusu çalışmada Bhaduri ve Marglin (1990) tarafından tanımlanan kar-çekişli/ ücret-çekişli rejimlerden hangisinin

Türk imalat sanayi için geçerli olduğu sorusuna ekonometrik yöntemler kullanılarak cevap bulunmaya çalışılmıştır. Bu amaçla Türk imalat sanayi için, 1973-1995 dönemine ait 26 alt sektör ve 23 yılı kapsayan panel veriye dayanarak tek yönlü lineer bir sabit etki modeli ile bir yatırım denklemi tahmin edilmiştir. Diğer yandan, dış ticaret serbestleşmesinin yatırımlar üzerinde öne sürülen olumlu etkileri yaratıp yaratmadığını incelemek amacıyla ihracat yönelimli sektörler ile diğer sektörler için yatırım denkleminin sonuçları karşılaştırılmıştır.

Tahmin sonuçlarına göre, yatırımların iç talepten etkilenmesi kar payından etkilenmesinden daha güçlüdür. Bu nedenle, ücretlerin GSMH içindeki payında genel bir düşüş söz konusu olduğunda, kar paylarındaki artışın yatırımlarda talep azalmasından kaynaklanan azalmayı telafi edecek kadar güçlü olması mümkün görünmemektedir. Tüketim talebinde ortaya çıkan genel bir daralma, kar oranındaki artıştan kaynaklanan yatırım artışını etkisiz hale getirmektedir. İç talebin yatırımlar üzerindeki pozitif etkisi kar çekişli olması beklenen ihracata yönelik sektörlerde bile kendini göstermektedir. İhracata yönelik sektörlerde bile, ücretler aleyhine bir fonksiyonel dağılım sermaye birikiminde bir duraklamaya neden olmaktadır.

Yapısal uyum politikalarının, benklemlerinin tersine, 15 yıl süren bir dış açılma dönemi boyunca ticarete konu olmayan sektörlerin yatırımlarına doğru bir yönelme ortaya

manufacturing. The Development Economics, 27(1), pp. 19-33.

Summers, A. ve Heston, A., (1991), "The Penn World Table: An Expanded Set of International Comparisons, 1950-1988", The Quarterly Journal of Economics, vol. 106, May 1991, p. 327-368.

Temel, A. ve Kelleci, M. A. (1996), The functional distribution of national income in Turkey, 1980-1995, Türkiye Odaları ve Borsalar Birliği Forum Dergisi, 10.

TUBİTAK, (1997), Türkiye'nin Bilim ve Teknoloji Politikası, Ankara, TÜBİTAK BTP 97/04, 1997.

Uygur, E. (1990), Productivity, Growth and Employment in Turkey, 1960-89 and Prospects for the 1990s, International Labour Office Mediterranean Information Exchange System on International Migration and Employment, No: 90/4, Geneva.

Ülengin, B. ve Yentürk, N. (2000) Impacts of capital inflows on aggregate spending categories: the case of Turkey, Applied Economics, yayımlanmak üzere.

US Congress, (1990), Making Things Better: Competing in Manufacturing, OTA-ITE 443, Washington D.C., Office of Technology Assessment, 1990.

World Bank (1995) World Tables, World Bank, Washington DC.

Yentürk, N. (1996) Impacts of capital inflows on saving and investment: a comparison of Turkey and Latin American countries, Middle East Technical University Studies in Development, 23(2), pp. 67-86.

Yentürk, N. (1997) Wages, employment and accumulation in Turkish manufacturing industry, Friedrich Ebert Stiftung Research Results, İstanbul.

Yentürk, N. (1998) Adjustment et accumulation: la Turquie, Canadian Journal of Development Studies, vol. 28(1), no. 1, pp. 55-77.

Yentürk, N. ve Onaran, O. (1999) Do Wages Stimulate Investments: An Analysis of the Relationship between Wages and Investments in the Turkish Manufacturing Industry, İşleme Mühendisliği Toplantı Yazıları, no 99/11, Aralık 1999.

Yentürk, N. ve Onaran, O. (2000) Industrial growth patterns in Turkish manufacturing industry, Turkey-EU Business Research Centre Working Paper, Birmingham Business School, Ocak 2000.

Yatopoulos, P., (1990), Exchange Rates and Stagnant Capitalism: What can the NICs Learn From Japan? CEPR publication no 212, Stanford University.

çıkıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, Türkiye'de ticarete konu olmayan sektörlerde karlılık artışı ve buna bağlı olarak yatırım artışı daha güçlü olmuştur.

Ticarete konu olan sektörlerdeki özellikle imalat sanayi yatırımlarındaki bu durumun ülke ekonomisinin geleceği için çok ciddi sorun yaratmaktadır. Bunlardan en önemlisi dünya ülkeleri arasındaki rekabetin en temel unsuru olan üretim süreçlerini tümenden değiştirebilecek ve varolan sabit sermaye stokunu tümüyle atıl hale getirebilecek yeni teknolojik gelişmeler günümüze damgasını vurmuşken; AB'ne tam üyelik sürecinde Türkiye'nin bu gelişmelere ayak uyduramamış olmasıdır.

Türkiye'nin yıllardır karşılaşmakta olduğu dış ticaret açığı sorununun uzun dönemli tek çözümü yapısal rekabet gücünü artırabilecek şekilde dışa açık sektörlerin yatırım oranlarını yükseltmekten geçmektedir. Aksi takdirde dış ticarete rekabet gücü kazanmak için Türkiye'nin elinde bir tek devalüasyonlar kalmaktadır ki bu politikanın enflasyon ve diğer makro dengeler üzerindeki olumsuz etkisi bilinmektedir.

1980 yılından itibaren uygulanan politikaların yatırımların sektörel dağılımı üzerine etkileri incelendiğinde, ticarete konu olan sektörlerde yatırım artışlarının sağlanabilmesi için aktif yatırımları teşvik politikalarının uygulanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Çünkü gelişmeler göstermiştir ki, böyle politikaların eksikliği Türkiye'de ticarete konu olmayan sektörlerin karlılığını artırarak bu sektörlerdeki yatırımları teşvik edegelmıştır.

Dışa açılma ile birlikte ticarete konu olan sektörlerin yatırımlarını artırmak için neler yapılabilir? Bu çalışmanın çerçevesi içinde kalan üç önemli politika önerisi ortaya atılabilir;

1) Ticarete konu olmayan sektörlerin karlılığını azaltmak amacıyla spekülasyon sermaye girişi ile mücadele etmek;

2) Ticarete konu olan sektörlerin maliyetlerini düşürecek ve risklerini azaltacak politikalar izlemek;

3) Ticarete konu olan sektörlerde rekabet gücünü nitelikli işgücü üzerine oturtmak ve verimlilik ile ücretleri ilişkilendirerek ücretler aleyhine bir dağılımın yatırımları artıracağı beklentisini terk etmek.

1) Daha önce belirtildiği gibi, kısa dönemli yapıya sahip olmaları nedeniyle spekülasyon sermaye girişleri reel yatırımlara yönlendirilememekte ve tüketim hacmini artıran bir etki yaratmaktadır. Bu olgu kısa dönemli sermaye girişlerinin yoğun olduğu durumlarda ticarete konu olmayan sektörlerle yönelik yatırımları karlı hale getirmektedir. Ayrıca, tümüyle dış sermaye girişine ve dış finansal hareketlere bağlı olarak döviz kurunun değerlendirilmesi dışa dönük faaliyetleri olumsuz etkilemekte ve ihracat artışını yavaşlatmaktadır. Bu gelişme kendini son ekonomik krizde de göstermiştir.

2) Ticarete konu olan sektörlerde yatırımların artırılması için bu sektörlerdeki maliyetlerin ve risklerin azaltılmasını gerektirmektedir. Bu uygulamaya daha çok Güney Doğu Asya ülkeleri başvurmaktadırlar. Diğer yandan yatırımlara yönelik doğrudan teşviklerin uygulanması GATT anlaşmasıyla oldukça sınırlandırılmış olmakla birlikte AR+GE'ye yönelik teşvikler kabul görmektedir. Türkiye'de AR+GE harcamaları GSMH'nin yüzde 0.4'ü civarındadır (TÜBİTAK, 1997). Kurulacak olan sektörel AR+GE kurumları ve üniversitelerin araştırma faaliyetlerinin teşvikiyle yeni teknolojilerin geliştirilmesi ve etkin kullanımı olanaklı hale gelecek, yeni ürünlerin geliştirilmesi için gerekli bilgi birikimi arttırılacaktır. Bilgi birikimin yeterli olmaması ihracatçı sektörlerde yeni teknolojilerin kullanılmasının önündeki en önemli engel olarak gösterilmektedir (Duruiz ve Yentürk, 1993). Ayrıca, bu araştırma kurumları rekabete açılmadan önce çeşitli araştırmaları yürüterek veya destekleyerek ihracatçı sektörlerin maliyetlerini ve risklerini azaltıcı işlev görebilirler (Jonston ve Edwards, 1987; US Congress, 1990).

Ayrıca ileri teknolojiye dayalı büyük yatırımların gerektiği, ekonominin uzun dönemli büyüme perspektifi açısından kilit önemde olan sektörlerde kamunun aktif bir yatırımcı olarak rol almasının gerekliliği tekrar ortaya çıkmaktadır. Yatırımlar uzun vadeli bir bakış açısını gerektirmektedir. Oysaki genel olarak piyasa ekonomisindeki belirsizlik ve sabit sermaye yatırımlarının büyük oranda geri çevrilemez olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, fiyat sinyallerinin ve karlılık beklentilerinin arzulan teknolojik gelişmeleri sağlamakta yetersiz kalacağı açıktır.

Nurhan Yentürk:
"Türkiye'nin yıllardır karşılaşmakta olduğu dış ticaret açığı sorununun uzun dönemli tek çözümü yapısal rekabet gücünü artırabilecek şekilde dışa açık sektörlerin yatırım oranlarını yükseltmekten geçmektedir."

3) Görelî fiyatların ve karlılığın ticarete konu olan sektörler aleyhine geliştiği, nitelikli işgücü eksikliği gibi yapısal dışsallıkların uluslararası rekabet gücünü olumsuz etkilediği durumlarda, reel ücretlerin azaltılmasının yatırım kararlarını olumlu yönde etkilediği söylenememektedir. Buradan iki önemli sonuç çıkarılabilir. Birincisi, ücretler verimliliklerine göre saptanmalı ve siyasi kararlara bağlı olarak değiştirilmemelidir. Ücret azaltılması yatırımları güçlendirememekte, bu şekilde düşürülen maliyetler iç talebi daraltmakta, ihracat artışı ise bu azalmayı telafi edememektedir. İkinci olarak, yatırımların güçlenmesi, düşük ücretlere dayanan bir dış rekabet gücü artırma politikasına değil, nitelikli işgücüne ve verimlilik artışlarına dayanan bir politikaya gereksinim duymaktadır. Eğitim sistemi ise nitelikli işgücünü yetiştirmek açısından yeterli değildir ve yapısal bir dönüşüme gereksinim vardır.

Türkiye'nin yapısal uyum sürecinin yatırımları hızlandırmadığını ve gelirin sistematik olarak ücretlerden karlara doğru yeniden dağıtımını temel alan bu politikaların olumsuz sonuçlarını sergilemektedir. Yatırımların kar payına olan duyarlılığı, talebe olan duyarlılığıyla tam bir zıtlık içindedir. Daha önce sözünü ettiğim çalışmanın sonuçları, Türk imalat sanayinde ücret-çekişli bir büyüme modelinin geçerli olduğuna ilişkin bulguları ortaya koymakta ve yapısal uyum programlarının ücretlerin daraltılmasına dayandırılmasından doğacak olan sorunları gözler önüne sermektedir.

Başkan - Çok teşekkür ederim Sayın Yentürk. Dilerseniz hemen sorularınızı alalım ve oturumu bitirelim. Buyurun efendim.

Yakup Bozkurt - Sorum, Sayın Ergün Türkcan'a olacaktır. Konuşmalarında, teknoloji üretmemiz gerektiğini söylediler. Peki, teknolojiyi kim üretecektir? Batıdan biliyoruz ki, bilim toplumuna geçerse ancak teknoloji üretebileceğiz. Toplumumuz, teknoloji satın alarak bilim toplumuna geçebilir mi? Bunun bir alt yapısı olması gerekir ki, bunun için de öncelikle eğitime yatırım yapmamız gerekir. Eğitimin de iki yönü vardır; beyinsel ve fiziksel olarak yatırıma ihtiyaç var. Yalnız teknoloji satın alarak, refah toplumunu, bilim toplumunu oluşturmamız mümkün olur mu?

Batı bugün teknolojiye sanayiden vazgeçerek geçti. Dikkat ederseniz madencilik,

tekstil, otomotiv ve kimya sanayiini bize doğru yönlendiriyor. Bunlardan vazgeçiyorlar. Teknolojide katma değer daha fazla, daha yüksek ve sanayi kesimindeyse katma değer daha düşüktü, daha rahattı. AB'den biliyoruz ki, 2003 yılına kadar ilkokullarında internete geçmek için, bir program uyguluyor. Öncelikle yapacağımız yatırımlarda tek unsur, zannediyorum eğitime yatırımdır. Eğitime yatırım yapmadan, yaptığımız yatırımlar tamamen boşa gitmiş olacak. Teşekkür ediyorum.

Turan Kalaycıoğlu - Gerek dünkü oturumda, gerek bugünkü panelistlerin tebliğlerinde dinlediğim zaman, kendi şahsıma söyleyeyim; biraz kafam karıştı ve bugünkü paneller ilgili konuda da, en önemli ayağın "yabancı sermaye ya da finansman" olduğu, değişik konuşmacılar tarafından.

Sayın Melen, sorumu özellikle size tevdi etmek istiyorum: "Hortumlama" deyimini iktisat literatürüne ne zaman girdi. Bu deyim, öğretim üyeleri tarafından, gerek kamu gerek özel sektör bankaları hakkında dün ifade edildi. Eski bir bankacı olduğum için, akıl süzgecimden geçiremiyorum. Çünkü fakültede, birinci sınıfta "banka" kelimesinin Latince'den geldiğini ve bunun "güven" anlamına geldiğini hatırlayan kişiyim. Dolayısıyla, tasarruflar açısından yeterli kaynak olmayan bir ülkede, bankacılık sektörü, bu güven müesseseleri böyle yıpratılırsa, bindiğimiz dalı kesmiş olmuyor muyuz? Bir ülkede bankalar olmadan, sanayinin, yatırımın, ticaretin gelişmesi mümkün müdür? Bunu rica ediyorum.

İbrahim Şafak - Sorum, Necati Arıkan'a: Hükümetimiz kurulduğundan beri, koalisyonu oluşturan partiler içinde ve arasında sürekli bir sarsıntı yaşıyor. Örnek vermek gerekirse; af, Abdullah Öcalan'ın idamı, cezaevleri ve en son Cumhurbaşkanlığı konusunda da birtakım çalkantılar yaşıyor. Siz, İstanbul Sanayi Odası olarak, hükümetin geleceğini nasıl görüyorsunuz? Yatırımlar için hükümetten beklentileriniz nelerdir?

Özlem Onaran - Sayın Necati Arıkan'a bir soru sormak istiyorum: Kendi araştırmalarımızı yaparken, kaynak kısıtları nedeniyle mikro araştırma yapma şansına çok fazla sahip olamıyoruz. Dolayısıyla, "yatırımcılar kararlarını nasıl alıyor?" üzerine mikro verilere çok fazla sahip değiliz. Hep makro toplulaştırılmış istatistiklerle çalışıyoruz.

Nurhan Yentürk:
"Yatırımların kar payına olan duyarlılığı, talebe olan duyarlılığıyla tam bir zıtlık içindedir."

Uzunca yıllar boyunca, hep planlama ve üst düzey yöneticilik noktalarında çalıştığınız için, belki sorunun en iyi muhatabisiniz. Üç tane sorum olacak; bir tanesi, yatırım kararınızı alırken nasıl değişkenlere bakıyorsunuz? Reel sektörde, imalat sanayinde yatırım kararınızı belirlerken bir üst düzey yönetici olarak, kendi ekibinizdeki arkadaşlarınızda neleri öngörmeye çalışıyorsunuz?

İkincisi; Türkiye'de imalat sanayiindeki üreticiler, ihracat yapmaya ne zaman karar veriyor? Dış talebi, iç piyasada satamayacakları zaman onu ikame edecek bir yedek talep olarak mı görüyor? Yoksa, özel olarak bir ihracata yönelme stratejisi var mı?

Üçüncüsü de; finansman kısıtından söz ettiniz. Gerçekten, şirketlerin iç finansman kısıtı var mı? Çünkü paneli yöneten Hocamızın da söylediği gibi, aslında ISO'nun 500 büyük firmasının gelirlerinin içindeki payına baktığımızda, en önemli paylardan bir tanesi, finansal yatırımlardan gelen paylar. Acaba bir iç finansman kısıtı mı var? İç finansman kısıtı yoksa, eldeki finansmanın nerelere yönelileceği konusunda bir tercih mi var? Yani daha çok gözlenen; sanki elde bir kaynak var ama bu kaynak, reel yatırım yerine, finansal yatırıma gidiyor gibi. İçerden bir planlamacı, üst düzey yönetici olarak, siz böyle bir tespiti nasıl görürsünüz?

Vildan Akpolat - Özlem Hanımın sorusuna ek olarak Sn. Necati Arıkan'a bir sorum olacak. Geçmişte yapılan yanlış yatırım kararlarına göre, gelecekte bu kararları daha iyileştireci herhangi bir tedbiriniz var mı? Türkiye'nin değişik bölgelerine baktığımız zaman sadece boş binaları görüyoruz. Dolayısıyla daha verimli yatırım kararları alınabilecek mi?

Nurcan Bulut - Sayın Ergün Türkcan'a sorum olacak. Türkiye, herkesin yaptığı gibi, herkesin yolunu izlemek zorunda mı? İmalat sanayinde uzmanlaşmak, ona yatırım yapmak zorunda mı? İsviçre'nin yaptığı gibi, belli alanlarda mesela saat üretiminde veya ileride çok büyük kârlar beklenen "organik besin" gibi alanlarda, tarım kaynaklarımızı da kullanarak, özelleşmiş sektörlere yatırım yapamaz mıyız?

Diğer bir sorum, Sayın Atilla Sönmez'e: Günümüzde Hindistan, Amerika'nın şu an yardımcı teknoloji ülkesi gibi; saat farkından olsun ve diğer önemli farklılıklardan olsun.

Acaba Hindistan'ın bu hale gelmesinde, Dünya Bankası'nın payı var mı ve bizim ülkemiz böyle olabilir mi? Teşekkür ederim.

Soru - Kusura bakmayın. Sonradan katıldığım için, Sayın Türkcan'ı biraz farklı algılamış olabilirim. Olaya, bilim ve teknoloji politikaları açısından girersek, bunun çevresel büyüklüğünün belirlenmesini istiyorum. Piyasa mantığıyla söylersek, bilim ve teknoloji bir araç mı? Yoksa yaşamın tüm alanlarını kapsayan, teknoloji dışında tüm alanları ilgilendiren, aslında insanın yaşamasının temeli olan yani insan-doğa ilişkisinin getirdiği bir amaç olarak mı anlaşılmalı isteniyor, burada? Bence burada yaklaşılması gereken daha geniş bir açılım, bilim felsefesi olmalıdır. Yani bilim ve teknoloji felsefesi alanına girilmeli ki; böyle bir düşünsel açılım alan pek göre çarpmıyor. Anlatmak istediğim bu.

Bilim-teknolojinin başlangıç noktası, kendini bilmekten geçer. Büyük bir aydınlanma devri, büyük bir arka plan, Avrupa'da başlayan uzun bir dönem. Bu kadar kolay olmasa gerek. Eğer, bilim ve teknolojiyi sadece piyasaya, belli şirketlere kolaylık sağlamak anlamında ele alırsak bir yere varamayız. Artık, devletin kötürüm yasa mekanizmasının çürümüş olduğu göze çarpmıyor. Kriz budur. Bilim adamı olarak, bunları açıkça belirlemeniz, bu heyecanınızı artırmanız lazım. Bu kadar rahat olmamız lazım.

Başkan - Evet efendim, bilim adamları çok rahat değil. Radikal çözümlerden bahsedildi. Galiba iyi dinlemediniz. Sistemin yeniden kurulmasından bahsettiniz. Bilim adamları o kadar rahat da hissetmediklerini açıkça söylediler. Burada bilim adamlarına bir atf olduğu için, cevap vermek gereği hissettim.

Soru - Bir kere bilim felsefesi var mı? Türkiye'de bilim adamları, bilim felsefesini biliyor mu? Bilim felsefesi bambaşka bir alan. Bilimlerin ilişkileri, bilimlerin arka planları. Bunlar çok devasa bir alan ve bu alana Türkiye hiç girmemiş. Türkiye'de bilim adamı zaten bir şey üretmiyor ki. Bilimin tekeli yoktur. Bilimsel alanları, bilim felsefesini araştırmamız lazım. Türkiye bunu araştırmadığı sürece bir yere varamayız.

Başkan - İsterseniz, sorulara cevap vermeye başlayalım. Buyrun, Sayın Arıkan.

Necati Arıkan - Önce Sayın Türkcan'ın değindiği konuya bir cevap vermek is-

tiyorum. Tabii ki, teknoloji geliştirmeyi ana konulardan birisi olarak görüyoruz. O konudaki görüşlerine de iştirak ediyorum. Ama "her şeyi kaybettikten sonra yeniden yapılanma" onu anlayamadığımı belirtmek isterim.

Bugün Türk sanayi, uluslararası değerlerle varlıklarının yüzde 70'ini kaybetti. Üretim, durma noktasında. Ücretsiz veya yıllık izin vs. gibi şeylerle geçici olarak ayakta durmaya çalışıyor. "Daha dibe vurmadık. Ancak, dibe vurduktan sonra düzeliriz" sözünden kasıt; bu işletmeler kapanacaksa, bir daha açılmaz. Siz işçileri sokağa döktükten sonra, nakit dengesini bozduktan sonra, bir daha, bundan 10 misli fazla finansman da verseniz bunlar açılmaz. Onun için, harekete geçip, yeniden toparlanmamız lazım.

İkinci konu, teknoloji. Teknoloji niçin lazım? Üretim için lazım. Üretim ne zaman lazım? Satarsanız lazım, pazarınız varsa lazım. Önce pazarı bulacaksınız, pazara uygun üretim yapacaksınız, üretim içinde teknolojiyi geliştireceksiniz. Bunlar olmadan teknoloji geliştirirseniz ne olur? Rusya da, uzay teknolojisinde çok üstündü, ne oldu? Rusya, teknolojiyi üretime ve satışa dönüştüremediği için çöktü. Teknolojiye bugün kaynak da aktarsanız, eğer altyapı yoksa... Biraz önce bir arkadaşım da soru sordu; yani altyapı ne demek? Araştırmacı-geliştirmeci olacak, araştırma-geliştirme birimleri olacak, küçük laboratuvarlar olacak, buna ihtiyaç duyan müşteriler olacak, siparişler verecek, büyük projeler olacak, projelere şirketler katılacak; bu şekilde giderek gelişecek. Yoksa bugün AR_GE için, "şu kadar para verelim" desanız, bunu harcayacak yer bulamazsanız, çarçur olur. O bakımdan, teknoloji geliştirmeye öncelik vererek geliştireceğiz. Önce pazar bulmamız lazım. Onun için Türkiye daha fazla mal satmalı. Mal satmalı ki üretim yapsın, yatırım yapsın.

En önemli konulardan birisi de istihdam. İnsanlara istihdam sağlamak için yatırım yapmalıyız, üretim yapmalıyız ve üretim yapmak için de daha fazla mal satmalıyız. Onun için Orta Asya ülkelerini, mal satma açısından bir fırsat olarak gördüm. Bunun da çok başarılı örnekleri var: Migros, Moskova'da açtığı 5 tane büyük mağazayla, Moskova'nın dengesini değiştirmiştir. Uluslararası bir yatırım

yapmış, 300 milyon dolarlık pazar yaratmıştır. Bunun arkasından da kendisiyle ilgili teknolojilerini de geliştirecektir.

İkinci konu; hükümete nasıl bakıyoruz? Biz sanayici olarak, istikrar istiyoruz. Önce siyasi istikrar, sonra makro ekonomik istikrar. Konuşmamda da belirttiğim gibi, yatırım ortamı istiyoruz. Düzgün işleyen, istikrarlı yatırım ortamı. Yarın ne olacağını, kur ne kadar olacak, yarın ekonomi ne kadar büyüyecek, bilmemiz lazım. Bunu yapacak her türlü iktidar bizim için makbuldür.

Özlem Onaran Hanımın sorusuna gelince... Yatırım kararını alırken önce pazara bakmamız lazım. Malın pazarı var mı, nerelere satabileceksiniz? Önce pazar ve satış tahminlerinden başlıyoruz. Ona uygun olarak, geriye doğru gelip üretim tahminlerini yapıyoruz. Tabii "pazar var mı?" derken, ihracat da bir pazardır. İhracat yapmaya iki şekilde karar verilir. Ya pazarı bulursunuz veya ölçeği yakalıyorsanız o kararı ona göre verirseniz. Ondan sonra, süratle ihracat pazarları aramaya başlar veya ihracat pazarını bulursunuz. Bir örnek vereyim: Geçenlerde Ford-OTOSAN yatırıma açıldı; yüzde 85'ini ihraç eden bir fabrika ve teknoloji tasarımı da Türkiye'de yapıldı. Yani dünya piyasasına ilk defa sürülecek aracın teknolojik geliştirmesi, Türkiye'de yapıldı. Bu fabrika çok yakında üretiminin yüzde 85'ini ihraç etti. Bu pazarı bize, yabancı ortağımız getirdi. Dedi ki, "ben burayı üretim merkezi olarak alıyorum, bunun 85'ini ihraç edeyim." İhracata, bu şekilde karar veriyoruz.

"Finansman kısıntısı var mı?" diye soruldu ve İstanbul Sanayi Odasının raporundan örnek gösterildi. Evet, doğrudur; sanayi işletmeleri, kriz nedeniyle operasyon kârı elde edemedi, finansman kârlarının oranı arttı. Bu finansman kârı nedir? Sanayi işletmelerinin bünyesinde, nakit akışına bağlı olarak zaman zaman fazla nakit birikir. Bu birikimi, gayet tabii ki sanayici de herkesin yaptığı gibi yüksek faizle değerlendirir; değerlendirmese, işini yapmamış olur. Bundan gelen bir nakit geliri vardır, öbür tarafta da finansman gideri vardır veya bir yatırım için kaynak rezerve etmiş, beklemededir. Beklediği zaman sürecince, kaynağının kaybolmaması ve erozyona uğramaması için, onu finansman kaynaklarında değerlendirir. O nedenle,

**Necati Arkan:
"Teknoloji niçin
lazım? Üretim
için lazım.
Üretim ne
zaman lazım?
Satarsanız lazım,
pazarınız
varsa lazım."**

o bilançolarda görülen faiz gelirleri arızı bir olaydır ve bu seneki bilançolarda da böyle bir şey olmayacaktır.

Geçmişte alınan yanlış yatırım kararlarına gelince... Eğer, doğru fizibilite yapılırsa, söylediğim gibi pazardan başlayarak fizibilite yapılırsa, yanlış yatırım kararı alma şansı çok azdır.

Belli alanlarda ihtisaslaşma; yani İsviçre örneği. Ben size Belçika örneğini vereyim: Belçika, nüfus olarak küçük bir ülke. "Bioteknoloji alanında ihtisaslaşacağız" diye karar aldılar. Ama Türkiye, birkaç alanda ihtisaslaşacak kadar küçük bir ülke değil, çok büyük bir ülke. Eğer bu söylediğinizi 4-5 sene önce söyleseydiniz. Yani "tekstilde ihtisaslaşalım" deseyseniz (o zaman en kuvvetli sektör oydu) bugün ortada kalırdık. Çünkü tekstil, rekabet nedeniyle riske açık sektörlerden birisi. Otomotiv, büyük bir ihracat sektörü haline geliyor. O zaman ki şartlarda baksaydınız, otomotivi gözden çıkarırdınız. Ama bugün Türkiye, otomotivde Avrupa Birliği'nin üretim merkezi olma yolunda süratle gidiyor ve onun açacağı yan sanayiler süratle gelişecek.

Belli alanlarda ihtisaslaşmaktan çok, belli alanlarda işi doğru yapmak önemli. Yanlış yapmadan, doğru yaparsanız, Türkiye için her alanda fırsat vardır. Çünkü söylediğim gibi, Türkiye çok büyük bir pazardır. Önce kendi iç pazarından destek alarak yatırımı yapar, ondan sonra da ihracat yapmaya başlar ve bu şekilde gelişir.

Kore örneği verildi. Kore Hükümeti, dış pazara açılanları desteklemek için, onlara iç pazarlarda, değişik veya aynı konularda büyük imtiyazlar verdi. O imtiyazların finansal desteğiyle, gerçekten Koreli firmalar büyük bir atılım yaptı. Türkiye'de böyle bir şey yapılamaz. Türkiye'nin demokratik ortamı içinde kimseye bir imtiyaz verilmez ancak serbest pazar şartları içinde ve belli politikalarla destek görebilir.

Bir de sizin "Helvanın neyi eksik?" diye bir sorunuz vardı. Finansman eksik, efendim. Yani tekrarlıyorum: Bugün gerçekten Türkiye'de yatırımları finanse eden bir kuruluş yok. Eskiden Sınai Kalkınma Bankası vardı. Projeniz olduğu zaman Sınai Kalkınma Bankası'na götürür, ilk 2 yılı ödemesiz, 3, 5, 7 yıl vadeli yatırım finansmanı alırdınız. Birçok fabrika bununla büyüdüler. Bugün böyle

yüksek faizler nedeniyle, böyle finansman ortamı yok; ama IFC yabancı kredi olarak veriyor, büyük bir döviz riski taşıyorsunuz. Pratikte yok ama olsa, helvayı yapacak usta her zaman çok. Teşekkür ediyorum.

Başkan - Ben teşekkür ederim. Sayın Yentürk de belirtti. Döviz ve faiz faktörü, enflasyonla birleşince sorunlar çıkıyor. Türkiye'nin, sadece finansmanın ötesinde de sıkıntıları olduğu kanısındayım. Sayın Sönmez, buyurun

Atilla Sönmez - Efendim, bana az sayıda soru soruldu. Hindistan'da Dünya Bankasının gelişimiyle ilgili, doğrudan doğruya bir girişimi olduğunu sanmıyorum. Hiç olmazsa, doğrudan doğruya bilgim yok. Yalnız şu var: Hindistan, son 35-40 yıl (belki daha da önce) yani bağımsızlığından beri ilköğretimin kalitesine çok önem verdi. Özellikle matematik ve bilim dallarında, ilkokuldan itibaren kalite yükseltici önlemler aldılar. Bu konuda, Dünya Bankası'nın bir miktar finansman ve teknoloji yardımı oldu, zannediyorum. Hindistan'ın bugün bilgisayar programlar geliştirme konusunda gerçekleştirdiği sıçramanın altında, zannediyorum bu 40-50 yıllık birikimin bir etkisi vardır. Çok kuvvetli bir matematik ve bilim eğitimi, uzun vadeli düşünmenin ve temel bilimlere önem vermenin, uzun vadede ne büyük katkıları olduğuna iyi bir örnek.

Soru bana yöneltildi. Sayın Mithat Melen'e yöneltildi. Bankalar konusunda "hortumlama" vs. sözleri kullanıldıkça, ben de büyük rahatsızlık duyuyorum. Çünkü hakikaten bankacılığı olmayan bir ülkenin sanayileşmesi diye bir şey söz konusu değildir. Güvene dayanan, tek sermayesi güven olan bir sanayi varsa, o da bankacıktır. Bu güveni yıkmak, büyük tahribattır. Belki bilirsiniz; bankaları iflase sürüklemek, savaş dönemlerinde kullanılan gizli silahlardan biridir ve bir bankayı iflase sürüklemek gayet kolaydır.

Türkiye'deki bankaların bir kısmı, kendi kendilerini tahrip edecek yöntemleri, yolları seçti ve maalesef "hortumlama" deyimini doğdu. Bunu, bütün sektörü zayıflatacak şekilde kamuoyuna mal etmemek lazım ve burada medyaya çok önemli rol düşüyor. Bankacılık, bir ülkenin geleceği için en önemli sektörlerden birisi ve bunu korumak için her şeyi yapmak lazım ama bu yapılacak şeylerin en başında da kötü elmaları, çürük elmaları,

Necati Arıkan:
"Türkiye için her alanda fırsat vardır. Çünkü, Türkiye çok büyük bir pazardır. Önce kendi iç pazarından destek alarak yatırımı yapar, ondan sonra da ihracat yapmaya başlar."

sağlam elmalardan ayırt etmek gelir ve bunu da bizim yapmamız lazım.

Ergun Türkcan - Teşekkür ederim. Bir noktayı belirtmek isterim. İleri teknoloji, talepten doğmuş bir teknoloji değildir. Hiç kimse kompüter yahut İnterneti bilmiyordu. PC'lerin ne olduğu bilinmiyordu. Intel firması, bunun talebiyle gelişmedi. Bunlar, "supley side" bir teknoloji ürünüdür. Schumpeteryen anlamda yeni bir şey getirilmiş ve o, yeni bir piyasa, yeni bir sektör doğurmuştur.

O bakımdan "teknoloji üretme" dediğim mesele, burada belli bir teknolojinin, şu anda mevcut olan teknolojinin yeniden üretilmesi değil. Belki, Avrupa'nın merkezi otomotiv merkezi olabiliriz. Ama hangi teknolojiyi getirecekler? Bu teknoloji, adamların artık kendi ülkelerinde, kendi sistemlerinde yapmak istemedikleri, ikinci derecede teknolojilerdir. Burada tasarım yapmış olmaları da, bir şey ifade etmez. Bugün artık araba teknolojisi "high-tech" değil, "medium-tech"tir. Arabanın içindeki elektronik, belki high-tech'tir.

Soru soran beyefendinin değindiği bilim felsefesi, bilim sosyolojisi, bilim metodu, etik ayrı ayrı disiplinlerdir. Bunlar zaten bazı üniversitelerde ayrıca okutulmaktadır. Bilim felsefesi, teknik anlamda farklı bir şeydir. Felsefe grubunun içindedir, içinde yöntemi vardır. Epistemolojinin bir parçasıdır. Beyefendi, farkına varmadan çok önemli bir soru sordu: "Biz bilim devrimi yapmadan, sanayi devrimi yapmadan nasıl buraya (teknoloji devrimi) geçebiliriz?" Bence, zaten temel sorun da buydu. Türkiye, bu ipin ucunu yeni kaybetmedi ki. Avrupa merkantilizme girerken, bilim devrimini yaparken, büyük bir Rönesans ve reform hareketi sonunda belli bir rasyonel düzleme ulaşırken, onun ötesinde belli birikimlerle sanayi devrimi yaparken, biz hâlâ talan üzerine, üretmeden üleşim üzerine bir model kurmuş ve bunu elimizde tutmaya çalışıyorduk. Osmanlı'nın geri kalışı, 1839 Balta Limanı Antlaşmasıyla değildir. Bizi oraya getiren çok daha tarihi, çok daha eski köklerde birtakım başka şeylere inmek gerekmektedir. Niçin? Bu İslam mıdır? Yanlış bir yerde Roma'nın mirasçısı olmak mıdır? Çünkü biliyorsunuz, Roma'da da bilim ve teknoloji yoktur. Yunan'ın bilim ve teknolojisini yeniden üretememiş ama büyük bir hukuk

sistemi ve devlet sistemi kurmuştur. Osmanlı'nın kurulduğu 14. Yüzyıl başında da, İslam'daki bilim ve teknoloji tamamen statik hale gelmiştir. Bir "çöl" üzerine kurulmuştur. İslam'ın ilk yıllarındaki Yunan biliminin asimile edilmesi ve oradan İspanya yoluyla Avrupa'ya transfer ettirilen o büyük canlılık ortadan kalkmıştı. Osmanlı böyle talihsiz bir yerde ve talihsiz bir dönemde kurulduğu için, orada yeniden bilimi üretemedi. Bunun şartları çok önemli belki ayrı bir seminer yapılması lazım. O soruyu sorduğu için teşekkür ederim, dinleseydi daha da faydalanırdı.

Diğer bir soru "Türkiye, herkes sanayileşme yolunu izlemek zorunda mıdır?" Doğrudur; ama dikkat edilirse biyoteknoloji, ICT bütün bunlar da bir sanayidir. Herkes "teknoloji" denildiği zaman bilgisayar ya da bu tür şeyleri anlıyor. Bunları da bir sanayi değil; ayrı, gökten inmiş bir şey gibi düşünüyor. Öyle bir fetişe girmeye lüzum yok. Bütün bunlar da bir sanayi, hakiki bir sanayidir. Eski sanayileri yaşamamış, onların tecrübesini ve onların alışkanlıklarını kazanmamış bir toplum... Onun için "çıraklık" dedim. Biliyorsunuz ki, normal ülkelerde, her çırak ya da her asistan, doçent; her doçent de profesör olmaz. Ama çıraklık yapmadan da usta olunmaz. O bakımdan, İsviçre'nin yaptığı, Belçika'nın yaptığı, başka küçük ülkelerin yaptığı high-tech. Biliyor musunuz, artık Singapur, hard disk üretmekten vazgeçiyor. Çünkü, onun kârlılığı kalmadı ve biyoteknolojiye girmeye karar verdi. Singapur'un ne kadar küçük bir yer olduğunu biliyorsunuz. Ama son derece enteresan bir altyapısı var. O da (biyoteknoloji) bir sanayi ama farklı bir sanayidir. Orada üretilen şey maldan ziyade, bir teknoloji; yeni bir ürün ve üretim teknolojisi, yeni bir tasarımıdır.

Şimdiki felsefi sorun: Torna tezgâhından, high-teck bir yere; yani bir computer çipini yapmaya ya da bir biyoteknoloji ürünü yapmaya hazır mıyız, buradan oraya geçilir mi? Bence bunu tartışmamız lazım.

Birinci soruyu soran arkadaşımızın bana sorduğu soru; yani teknoloji üretmek "kim üretecek?" diyor. Tabii teknolojiyi makineler üretmiyor. Teknoloji üreten bir makine getirip, onu da computer gibi bir yere koymamız mümkün değil. İnsanlar üretecektir. Bu da "eğitim" demektir. Devlet, altyapıyı

Ergun Türkcan:
"Avrupa'nın merkezi otomotiv merkezi olabiliriz. Ama hangi teknolojiyi getirecekler? Bu teknoloji, adamların artık kendi ülkelerinde, kendi sistemlerinde yapmak istemedikleri, ikinci derecede teknolojilerdir."

hazırlamak zorundadır. Bu altyapı, bir eğitim altyapısı "geleceğin fidanlığı" dediğimiz alt-yapıdır. Bu altyapının da statik olmaması ve modüler bir yapı biçiminde olması gerekir. Buradan, bilim insanı, araştırmacı ve girişimci özellikleri olan; bu özelliklerini her zaman çeşitli modüllerle zamana göre uydurabilen kişiler çıkabilmelidir.

Bizde her şeyin bir mühendisliği icat oldu. Aklınıza gelen her şeyin mühendisliği vardır; adamı katılaştırınız. Artık diplomaları 3 yıllık, 5 yıllık vermeye başladılar; yani ancak 3 yıl için geçerli bir diploma alabiliyorsunuz. 3 yıl sonra tekrar yeni gelişmeleri takip ettiniz mi, etmediniz mi? Bunun için, sizi bir imtihana sokmak durumundalar ve onu becerirseniz bir 3 yıl, 5 yıl daha bir mesleği ya da bir işi icra edebilirsiniz. Bu eğitim yapısına nasıl geçeriz? Bence bu bir zihniyet meselesidir; biz, eğitimi meslek olarak gördüğümüz sürece ya da bir para kapısı, devletten bir gelir elde etmek için bir sertifika gibi düşündüğümüz sürece; bir düşünce, bir yaratıcılık kaynağı değil -bütün mekteplerimiz, meslek adamı yetiştirmeye göre, onlar da meslek adamı değil- bunun parasını kafamıza taktık hep. Ben onu söylüyorum: Bütün üniversitelere sorarsanız, bütün hocalar parasızlıktan ağlarlar; fakat ben YÖK Başkanı olsam, hocalara yüzde 100 bir para vermem. Bakınız, yüzde 100 para verseniz -altımı çizeyim, ben de hocayım- şu anda sistemin verimini yüzde 5 bile arttıramazsınız; çünkü herkesin belli bir işi var, belli bir sisteme girmişti. Bu bir zihniyet meselesi, belki en alttan gelenlere... ikincisi, şunu da söyleyeyim: Türkiye'de para var; yalnız, parayı bulup buraya harcamak için irademiz yok. Türkiye'de bütün mesele, toplumsal iradenin olmamasıdır. Teşekkür ederim.

Nurhan Yentürk - Belki bütün panelistlerin ortak bir yere gelebileceği bir şeye değinmek istiyorum: Necati Bey'e katılıyorum, pazar çok önemli. Necati Bey "Önce pazar bakıyoruz, pazar varsa yatırım yapıyoruz" dediler, ilk bakışta gayet doğru. Ancak şunu unutmamamız lazım: Artık o pazar, tepsi içerisinde sunulmuyor bize, rekabet edilebilecek pazarlar önemli. O zaman rekabetin unsuru nedir? diye baktığımızda da, yatırım, teknoloji ve nitelikli insan gücünü görüyoruz. Önce pazarı bulup -gayet güzel bir pa-

zar- acaba o pazara gerekli, o ürünü üretmek için bizim ne tür alt yapımız var? diye dönüp baktığımızda "hay Allah, insan kaynağımız yeterli değil, teknolojiğimiz yeterli değil, yatırım yapmamışız bu konuda" diye bütün bunları bir şekilde halletmeye çalışırken; bir başkası, o pazarı alabiliyor haliyle, kendi iç pazarımızı bile alabiliyor.

Şimdi dünyanın en büyük pazarı, biyoteknoloji. Ergun Hoca çok net olarak söyledi "40 bin tane nitelikli lisans bitirmiş kişi, en az 5 bin tane de PHT öğrencisi." Türkiye bakabilir "çok önemli bir pazar" diyebilir; ama o pazara gerekli üretimi yapabilecek, bu kaynağını önceden hazırlamamışsa, yapılabilecek hiçbir şey yok. Bütün pazarlar kaybedilir ve nitekim Türkiye, bütün pazarlarını kaybede kaybede bugün artık dünyada bir tek hazır giyim pazarında, tekstil pazarında varolabilmişler. O zaman bütün söylediğimiz: Pazar çok önemli, olsun; ama orada rekabet önemli ve o rekabet unsurları da, pazar ortaya çıktıktan sonra "şak" diye geliştirilebilecek unsurlar değil ve bunların geliştirilmesi için nitelikli işgücüne yatırım, uzun dönemli bir yatırımdır. Teknoloji yatırımı, uzun dönemli bir yatırımdır ve sadece pazardan gelecek, o dakika gelecek sinyallere bağlı olarak üretilemez; öngörülmesi gerekir, çok uzun dönemli öngörülerde yapılması gerekir ve hazır olması gerekir; dünyanın rekabet koşulunun getirdiği, bize zorunlu tuttuğu şey bu. Bunları öngöremezsek, giderek daha geri, ucuz işgücü vesaire kullanan birtakım sektörlerle, kendi iç pazarımızda dahi tıkalı kalma gibi bir durumla karşı karşıya kalabiliriz.

Karşı karşıya kalacağımız ikinci şey de şu: Yine Necati Beyin söylediği bir şey "eğer kendimizde, o pazarlarda rekabet edecek gücü göremiyorsak, birikmiş olan sermayemizi finans sektörüne kaydırıyoruz, hepten vazgeçiyoruz." "Arızî" dedi; ISO yayınlarına göre, 1990'la 2000 arası -benim bildiğim- reel sektörün, finansal kârları artıyor. 10 yıllık bir arızilikten söz edilebilir mi, bilemiyorum.

Başkan - Teşekkür ediyorum. Sanıyorum pek fazla soru yok; sadece bana bir soru vardı, ona cevap vermek istiyorum -Sayın Sönmez, bir parça değindi anladığım kadarıyla- Bu sorunun niye bana sorulduğunu anlayamadım; ama benim görüşüm, sadece Türkiye'de bir tek bankacılık sektörüyle ilgili değil,

Nurhan Yentürk:
"Teknoloji yatırımı, uzun dönemli bir yatırımdır ve sadece pazardan gelecek. Sinyallere bağlı olarak üretilemez; çok uzun dönemli öngörülerde yapılması gerekir."

benim görüşüm daha net. Türkiye'de hepimiz biliyoruz ki, herkes biliyor ki - inkâr etmemize rağmen- Türkiye son yıllarda ciddi bir yolsuzluk ortamı içerisinde, tümümüz biliyoruz. İş o kadar ileri gitmiş ki, Amerika Birleşik Devletlerinin yönetimi, bu yolsuzluk ortamıyla ilgili olarak tarihte ilk defa açıkça uyarıyor. Hatta yine o kadar ileri gitmiş ki, Türkiye'de hiçbir ekonomist olmadığı zannedilerek, Türkiye ekonomisini düzeltmek için bir başka ekonomist gönderiliyor.

Bu arada millilikten falan bahsedilirken ve hatta demin de bilim felsefesinden bahsedilirken; Türkiye'de, bilimsel olarak tartışmayı, görüşmeyi henüz öğrenemediğimiz için "bunlar kendi aralarında da tartışmıyorlar, kızıp salonu terk ediyorlar" diye, belki onları da Amerikalılar düşünmüşlerdir gönderirken. Onun için oturup "hortumlamaydı, götürmeydi, bilmem neydi, o yaptı, bu yaptı, bankacılık sektörüydü" falan... Burada iktisatçılar varken, bankacılık sektörünün iktisattaki önemini tartışmaya gerek yok; öyle bir konuyu tartışsanız gülerler insana. Ayrıca size "Jimmy" diye bir roman tavsiye ederim -bir bankacılık sektörü nasıl çökmüş, arkasından Beyrut çökmüş- arada bir okumanızı tavsiye ederim. 30 sene önce yazılmış bir romandır, içinde aşk unsurları falan da vardır; ama çok ciddidir, Beyrut'un ve Lübnan'ın ne hale geldiğini çok iyi anlatır. Orada bir bankacıdan bahseder, bankacılık sektörünün çökmesini, özellikle kapitalizmin kalesi olan bir finansal sistemin çökmesini; Türkiye'de değil, dünyanın hiçbir yerinde, akli başındaki bir iktisatçı arzu etmez; ama bunun güçlenmesini, düzgün çalışmasını, dünyasal olmasını, dünya standartlarında çalışmasını, verimli olmasını arzu eder.

"Hortumlama, götürme" lafı veya ne kullanılıyorsa, kullanılıyor; Türkiye'de bütün mesele, denetim mekanizmalarını iyi çalıştırmakla ilgili. Biz, kendi kendimizi denetlemekten acız. Mesela "Kesin Hesap Kanunu" hiç kimse duydu mu? Duymadı. Herkes biliyor ki, Türkiye Büyük Millet Meclisine, bütçeyle birlikte bir Kesin Hesap Kanunu sunuluyor; bütçe tartışılıyor, Kesin Hesap Kanunu tartışılmıyor. Son yirmi senedir Türkiye bütçeleri açık verir; kamu fonları, ülkenin canını cayır cayır yakar; ama Kesin Hesap Kanunu tartışılması kimsenin dilinde değildir. Ka-

nunları tartışmak, ülkenin sarf ettiği paraları tartışmak; Anayasanın, milletçe seçtiğimiz vekillerine verdiği yetkidir. Onun için bir türlü kendi kendimizi denetleyip, önlemlerimizi alamıyoruz ve sadece bilimsel tartışma ortamlarında bile kavga yaratmaya başladık. Biraz da hak veriyorum tabii, topluma da hak veriyorum. Özellikle zelzele profesörlerinden sonra, ekonomi profesörleri çok sık çıkmaya başladı; o da toplumu rahatsız ediyor ve bunda da dikkat etmemiz lazım, bu da çok doğrudur. Ama toplumda maalesef bu krizlerin ve enflasyonun getirdiği esas çöküntü, ahlak çöküntüsüyle ilgili; bunu düzeltmenin yollarını aramamız lazım.

Burada çok değerli bir panel yönettim ve çok şey öğrendim, bütün katılımcılara çok teşekkür ediyorum. Ayrıca salondan, işin kalbine inen çok iyi sorular geldi ve teknolojiyen, radikal değişimden, Türkiye'de yatırımların eksikliğiyle ilgili, derin bir boyutta tartıştık; onun için, hem katılımcılara, hem izleyicilere çok teşekkür ederim

Mithat Melen:
"Ama toplumda maalesef bu krizlerin ve enflasyonun getirdiği esas çöküntü, ahlak çöküntüsüyle ilgili; bunu düzeltmenin yollarını aramamız lazım."

Değişen Dünya ve İktisat Kuramı

3. Gün

27 Nisan 2001, Öğleden Sonra

Oturum Başkanı : Prof. Dr. Erdoğan Alkin (İ.Ü.İktisat Fakültesi)

Panelistler : Doç. Dr. Kaya Ardıç (İ.Ü.İktisat Fakültesi)

: Prof. Dr. Tülay Arın (İ.Ü.İktisat Fakültesi)

: Gündüz Fındıkçioğlu (TSKB-Uzman)

: Prof. Dr. İşaya Üşür (Ankara Üniversitesi-SBF)

Mehmet Yavuzkan - Merhaba. Haftamızı üçüncü gününün, ikinci oturumuna hoş geldiniz.

Bugünkü oturumumuzun konusu "Değişen Dünya ve İktisat Kuramı." Cemiyet olarak, 4 yıldır "İktisatçılar Haftasında", iktisat, iktisat kuramı ya da iktisat eğitimi üzerine panel düzenliyoruz. Bu, bilinçli bir tercihtir. Şu nedenle: Özellikle, son 10 yıldır dünyada ve ülkemizde iktisat denilince akla gelen hep "finans", "işletme", veya "borsa" oldu. Tabii ki, bu dal ya da kurumların bir reelliği vardır ve bunlar iktisadın alt kümelerini oluşturur. Ama hiç unutulmaması gereken konu, iktisadın bir yöntemi, sosyolojisi ve diğer toplum bilimleriyle, tarihle, antropolojiyle bir ilgisinin olduğudur. Bunlar hep unutuldu veya unutturuldu.

İyi bir panel olması dileğiyle sözü, Sayın Hocamız Erdoğan Alkin'e veriyorum.

Başkan - İyi günler efendim, hoş geldiniz. Aslında bu konu, fevkalade önemli bir konu ve devamlı olarak günlük hayatın telaşesi içerisinde arka planda kalıyor. Bunun ilk kez

açık bir şekilde dile getirildiği yer, sanıyorum ki, Amerikan Ekonomi Derneğinin 1983 veya 1984 yılı toplantısıydı. Prof. Eisner (çok ünlü bir iktisatçı, bizim gençlik zamanımızda da bir hayli ünlüydü) iktisadın teori üretmediğini ve bu yüzden itibar kaybettiğini söyledi. Ona göre, bir bilim nereye gittiğini mutlaka tanımlamalıdır. Halbuki iktisat bilimi, sürekli oradan oraya sürüklenerek, yolunu kaybetmiş bir bilimdir. Ne sorunların kökenine iniyor ne de sorunlara bir çare getirebiliyor. Bu durumda, iktisat bilimi hem halkın önünde, hem de bilimsel çevrelerin indinde hızla itibar kaybetmektedir.

Daha sonra yine hatırladığım kadarıyla Prof. Austin Robinson "geçmiş yüzyılın hantal teorileriyle, bugünün girift sorunlarını çözmeye çalışanlar, dünyanın en tehlikeli insanlarıdır" dedi. Bugünkü dünyaya baktığımızda pek de haksız sayılmaz. Adam Smith "devlet, tüketici ve üreticinin işine burnunu sokmazsa, onlar kararlarında serbest olurlarsa, bir ülkenin üretim potansiyeli sonuna kadar kullanılabilir; çünkü insanlar çıkarıcıdır, çı-

Erdoğan Alkin:
"İktisat bilimi,
sürekli oradan
oraya
sürüklenerek,
yolunu
kaybetmiş
bir bilimdir.
Ne sorunların
kökenine iniyor
ne de sorunlara
bir çare
getirebiliyor."

karlarını maksimize etmeye çalışırlar" dedi. Bu, liberal iktisadın piyasa ekonomisinin temel direği oldu. Ünlü kitabı "Ülkelerin Zenginliğinin Nedenleri Kökenleri Üzerine Bir Araştırma" kitabı yayınlanıy yayınlamaz, kafasını ahlak sorununa taktı ve ölünceye kadar, sürekli olarak etik üzerinde durdu. Çünkü onun biliyorsunuz -bütün iktisatçılar bilir- bir "iktisadi adamı" (homo economicus) vardı. Hocalarımız bize "iktisat ne ahlaki, ne ahlaksız bilimdir; ama lâ-ahlakî bilimdir" derdi. Fakat Adam Smith'in kafasını daima, ahlak, etik kurcalamıştır. Bugünleri gördüğümüzde, ne kadar haklı olduğunu da görüyoruz. Demek ki onun düşündüğü serbest liberal düzen, aslında ahlak kurallarına uyulmazsa çalışmıyor, ortaya bir ucube çıkıyor.

Biliyorsunuz yine David Ricardo (ikinci dahimiz bizim) geldi. O, çağın durumuna bakarak "İngiltere'de nüfus hızla artıyor. Nüfus artışı dolayısıyla toprak ağalarının rantı giderek büyüyor. İşçiler zaten asgari ücretle çalışıyor. Onların payında bir değişiklik yok. Ama yatırım yapacak, toprağı yeni ekime açacak girişimcilerin payı giderek azaldığı için, günün birinde ekonomi sürekli bir durgunluğa girer" diyor, karamsar bir iktisatçı.

Karl Marx, bir kuşak sonra aynı sonucu, açık bir şekilde vurguluyor. Ona göre, işçinin, emeğin otomatik sömürüsü, talep yetersizliği yaratarak kârların düşmesine ve ekonominin durmasına neden olacaktır. Bu, Karl Marx'ın farklı nedenlerle de olsa talep yetersizliği konusunu -yine bir dahi olduğundan- gayet açık bir şekilde vurguladığını görüyoruz. Belki sadece emeğin sömürüsünden değil ama başka nedenlerle ortaya çıkan talep yetersizliğinin, kapitalizmin en büyük zehri olduğunu, 1929'dan başlayarak defalarca gördük.

1929 büyük dünya buhranıyla karşılaşıncaya, klasik ve neoklasik iktisatçılar çaresiz kaldılar çünkü böyle bir sorun hiç kimsenin aklına gelmemişti. Jean Baptiste Say "her arz, kendi talebini yaratır" diyordu; yani girişimciler mal üretmeye devam ettikçe, o malı satın alacak talep de, yaratılan fazla gelire otomatikman ortaya çıkar. Ama 1929'da, halk birden bire tüketim harcamalarını kısınca -hiç beklenmeyen bir olay- bir talep yetersizliği ve işsizlik bunalımıyla karşı karşıya kaldı. Politikacılar biraz çare buldu. Nihayet, bizim dahimiz Keynes, 1936 yılında yayınladı-

ğı kitapta "halkın talep etmediğini, devlet talep etsin" diyerek, talep yetersizliği sorununa kendisine göre çok kalıcı, bazılarına göre geçici bir çare buldu. Büyük bir iktisat politikacısı olduğu muhakkak çünkü bu işi dünyaya çapında gördü. Zaten Versailles Antlaşması'nda da küçük bir sömürgeler memuruymdu, itirazının nedeni buydu.

Türkçesi, Keynes'ten bu yana hiçbir şey üretilmediği yok. İktisat hocasıyız, kendi kendimize itiraf etmesek de Neo-Keynesyenler, Neo-Neo Keynesyenler çıkıyor. Milton Friedman "paracı" deniliyor. Ama bakıyorsunuz, bir konsensüs var. Bu, klasik, neoklasik para teorisiyle Keynesgil makro ekonomiyi birleştiren bir konsensüs, IS-LM eğrileri ile 1975'te de açık olarak ilan edildi. Bugüne kadar evirip çevirip çocuklara anlattığımız budur. Gerçi "rasyonel bekleme teorisi" diye bir görüş geliştirildi ama sadrı şifa diye söylenen de "eğer devlet, bir ekonomi politikası uygulamaya kalkarsa, vatandaş (rasyoneldir, ne uygulayacağını bilir) onun bu politika uygulamasını çeler. Faiz ve döviz kuruyla oynamaya kalkarsa, daha önceden tedbirini alır. Onun oyununu bozar."

Daha sonra, biliyorsunuz, birinci ve ikinci petrol krizi, Amerika'da bunalım, Reagan'ın seçilişi. İşte orada da "arz yanlı iktisat" ortaya çıktı. "Vergilerin düşürülüp, ekonominin canlanmasını öneren ve iktisaden hiç de kuvvetli olmayan bir politika.

Kısacası, iktisat, güçlü bir teori üretmemektedir. 1984-85 yıllarında, 40 yaşından daha genç iktisatçılar, yüksek matematiği teoriye sokarak, diğer bilimlere gibi -astrofizik, fizik, kimya, doğa bilimleri - kuram üretmeyi denediler.

Erdoğan Alkin:
"1929 büyük dünya buhranıyla karşılaşıncaya, klasik ve neoklasik iktisatçılar çaresiz kaldılar çünkü böyle bir sorun hiç kimsenin aklına gelmemişti."

Fakat, bu sefer de bir sorun ortaya çıktı. İktisat, insan bilimi; astrofizik değil. Çok matematik kullanırsak acaba -iktisat, bir insan bilimi - yine ancak 1000 kişinin anladığı bir bilim haline mi gelecek? Keşke bir teori üretilse ve bugünün sorunlarına bir çare bulunabilse...

1980'den sonra petrolün varilininin 40 dolara çıkmasıyla, anormal bir para ve finans sektörü veya spekülasyon, bizim bildiğimiz iktisat mantığını da altüst etti. Bu, bütün dünyayı bugün online olarak etkiliyor. Acaba, genç iktisatçılar bu konuda ne üretecekler?

Konularına son derece hâkim değerli panelistler, bizi aydınlatacak ve ben de not alacağım. Çünkü, bu konuda çok sıkıntım var.

Tülay hocam, buyurun.

Tülay Arın - Teşekkür ederim. Hepinizi saygıyla, sevgiyle selamlarım.

İktisat alanında yeni teori üretilmemesiyle ilgili olarak Sayın Alkin'in söyledikleri bir ölçüde doğru. Gerçekten, iktisat olaylarını ya da iktisat ilişkilerini açıklamak üzere sonsuz sayıda iktisat kuramı yok. Bildiğimiz gibi, klasik, oradan türemiş neo-klasik, müdahaleci ve Marksist gibi üç tane iktisat kuramı var; ama öte yandan ben öyle düşünüyorum ki, olaylar ortaya çıktıkça, sorunlar ortaya çıktıkça yeni kuramlar türemese bile, yeni açıklamalar türüyor. Öyle inanıyorum ki, iktisat teorisi ya da iktisat açıklamaları; toplumsal olaylar, sorunlar ortaya çıktıkça, yine ortaya çıkan toplumsal mücadelelerin kuramsal ya da ideolojik dayanaklarını oluşturuyor. Dolayısıyla açıklamanın sınırı falan yok bence, sadece alması açıklaamalar var. Tabii bu alışık açıklamalar, belli sosyal konulardan, olaya nereden müdahale etmek gerektiğini söylediği için, aynı zamanda sosyal mücadelelerin bir parçası. O yüzden ben size son 10 yılın, belki en acil olarak ortaya çıkan birtakım sorunlarına getirilmiş birtakım açıklamaları biraz tanıtmaya çalışacağım. Ayrıca, bu sözünü ettiğim alışık bakış açılarının olaya nasıl baktığını, nerede yetersiz kaldığını ve belki nerede daha geniş açıklamaların mevcut olduğunu söylemeye çalışacağım. Elbette böyle "Değişen Dünya ve İktisat Kuramı" gibi bir başlık, sonsuz özgürlük sunan, istediğiniz yerden, istediğinizi tutup, istediğinizi kadar tartışabileceğiniz izlenimi veren bir başlık; elbette bu özgürlüğü kullanacağım. Benim odak noktam ve hem kuramsal açıkla-

malar açısından, hem son yıllarda olup bitenleri açıklama açısından, hem de son yıllarda uygulanan politika çerçeveleri oluşturması açısından çok önemli bulduğum bir konu. Çok geniş kapsamlı bir konu; odak noktası ise "devletin mali krizi".

Devletin mali krizi aynı zamanda Türkiye'de içinde yaşadığımız gün bakımından da son derece önemli bir konu bence. En sonda söyleyeceğimi en başta söyleyeyim: Gerçekten öyle bir toplumsal işleyiş var ki, sonuçta toplumun pek çok açığı ve krizi gelip "devletin mali krizi" biçiminde odaklanıyor; yani aslında bu krizler ve toplumun pek çok açığı "devletin borç bunalımı" biçiminde ortaya çıkıyor.

Açıklamaları son derece kısa, iskelet halinde özetlemek zorundayım. Ayrıca böyle bir sunuş -böyle spesifik olarak referans yapmasam bile- Türkiye'de son iki aydır yapılan yoğun iktisat tartışmalarını da belki genel bir çerçeveye oturtup, bir sınıflamaya tabi tutma amacı da taşıyor. Çünkü biliyorsunuz, sonsuz sayıda tartışma ve açıklama; krize teşhis koyma, tanım yapma ve ona uygun reçeteler uygulama bakımından sonsuz sayıda öneriyi de ortaya getiriyor. Ben bunlara tek tek spesifik olarak atıf yapmasam da, sizin bunları yerli yerine çok rahat oturabileceğinizi düşünüyorum.

Elbette devletin mali krizi var; ama devletin mali krizi bence bir sonuç. Çok ciddi iktisadi istikrarsızlıklar, devletin muazzam açıklar vermesi ya da sonuçta bütün ekonominin açık vermesi devletin mali krizi olarak ortaya çıkıyor. "Bu krizlerin kaynaklarının ne olduğu ile ilgili açıklamaları üç grup altında toparlayabiliriz diye düşünüyorum. Bu açıklamaların birincisi serbest piyasacı bir yaklaşıma daya-

Tülay Arın:
"Aslında bu krizler ve toplumun pek çok açığı 'devletin borç bunalımı' biçiminde ortaya çıkıyor. Elbette devletin mali krizi var; ama devletin mali krizi bence bir sonuçtur."

niyor ve zamanımızda da hâkim bir iktisat kuramı olarak ortaya çıkan liberalleşme, serbestleşme, dışa açılma gibi, serbest piyasacı bir yaklaşımın uzantısı olarak ortaya çıkıyor.

İkinci açıklama; serbest piyasaya bu kadar güven duymayan, piyasaların bozuk, aksak ya da başarısız çalıştığını öne süren müdahaleci görüş, ki buna "piyasa aksaklığı" yaklaşımı diyebiliriz; yani birinci açıklamanın yetmediği yerde, piyasanın aksaklığı açıklamaları ortaya çıkıyor.

Üçüncü açıklama ise, piyasa aksaklıklarının da nereden kaynaklandığını araştırmaya çalışan bir yaklaşım; Marksist bir yaklaşım. Kısaca, kapitalizmde paranın doğası, mali birikimin doğası ve mali birikimle reel birikim arasındaki ilişkilerin çelişkisi şeklinde özetleyebileceğim bir yaklaşım. Ben bu yaklaşımlara ancak çok kısaca bakabileceğim.

Birinci yaklaşıma bakalım: Bu, serbest piyasacı bir yaklaşım. Burada herhangi bir sorun ortaya çıktığında; aslında sorunun, piyasanın doğasından, piyasanın işleyişinin doğasından kaynaklanmadığı görüşüne sahip bir liberal yaklaşım sözkonusu. Herhangi bir şekilde ekonomide istikrarsızlıklar, sorunlar, hatta krizler varsa; bunun kökenini, politika uygulamasındaki yanlışlıklar ya da başarısızlıklar olarak açıklıyor. Piyasa işleyişindeki sorunların piyasanın kendisinden değil, ya uygulanmaması gerektiği halde uygulanan yanlış politikalarından ya da doğru politikaların yanlış uygulanmasından kaynaklandığını iddia ediyor. Bunu açmam mümkün değil; ama bu kuramın en geniş çerçevesi "yeni sağ devlet kuramı" diyebileceğim bir yaklaşım, hepiniz çok aşinasınız. Hele Türkiye'de son yıllarda ortaya çıkan ve de günümüzde de çok yoğun tartışılan savlar da pek yerli yerine oturtulmasa da, sistematik bir çerçeveye oturtulmasa da, bu teorinin öğelerini taşıyor.

Bu teorinin aslı şu: Aslında siyasi süreç "oy" esasına dayanır ve kararlar da oy birliğiyle alınması gerekirken, oy çokluğuyla alınır ve bu da politikacıların, bürokratların, seçmenlerin; devletin bütün kaynaklarını kullanmada, kendi çıkarlarını gözetip, çoğunluğu elde etmeye çalışmalarına yol açar. Ama bu bir yandan devletin çok büyümesine, öbür yandan da yolsuzluklara, rant dağıtmaya, kayırmaya; bazılarının "eş dost kapitalizmi" dediği birtakım kapitalistlere rantlar

paylaşmaya ya da oy toplamak için, toplumun pek çok kesimine rant aktarmaya; yani "popülizm"e dayanır. Dolayısıyla, buradaki temel görüş, devletin genellikle çok kötü çalışacağı görüşüdür. Buradan iki ya da üç tane çok önemli sonuç çıkıyor. Bunlardan birisi, en uç sonucu söyleyeyim: "Devlet, yolsuzluklara maruzdur; yani devlette mutlaka yolsuzluk olur ve bu soyguna, hortumlamaya, çalmaya-çırpmaya kadar gider." Buna politika suçları demek mümkün.

İkinci sorun olarak tarif edilen durum ise politika hatalarıdır. Politikalar bu kadar yolsuzluğa, hırsızlığa, açık soyguna falan dönüşmese bile, politika hataları ortaya çıkar. Bu politika hatalarının en önemlisi bütçede kendini gösterir; o da, bütçenin açık denetime, kamusal denetime, parlamenter denetime, kamuoyu denetimine izin vermeyecek şekilde manipüle edilmesi ve dolayısıyla orada büyük miktarlarda denetlenmeyen harcamalar çıkması, kısacası saydamlığın olmaması.

Politika hatalarının üçüncü biçimi ise; uygulanan politikaların yanlış alet seçmesi, aletin sırasını yanlış seçmesi, dozunu yanlış seçmesi, zamanlamasını yanlış seçmesi. Çok tartışılan bir örnek: Döviz krizi sırasında, Merkez Bankası'nın yeteri kadar müdahale edip etmediği. Bazıları etmediğini, paraları sakladığını; dövizden boğulurken döviz rezervlerini sakladığını, kullanmadığını iddia etti; bazıları ise, politikayı "uyguladığını, ama dozunu yanlış uyguladığı gibi açıklamalar getirdi.

Birinci açıklama, aslında bu krizleri politikaların uygulamasına bağlıyor demek ki. Bu açıklamalar, mali sermaye hareketlerinin serbest olduğu bir düzende, politika hatalarının olumsuz sonuçlarının çok daha ciddi boyutlara ulaştığını iddia ediyor. Dışa açık mali akımlarla ekonomi dışarıdan bir kaynak buluyor ve bu kaynakları bankalar ya da devlet kullanıyor. Ekonomi bankaların yapılarını da bozan başı bozuk bir biçimde dışarıdan borçlandıca, kötü politika uygulamaları açıkları artırıyor, riskleri yükseltiyor.

İkinci tür açıklamalar ise; özellikle bu mali akımların ve mali piyasaların işleyişiyle ilgili ya da başka piyasaların işleyişiyle ilgili piyasa aksaklığı kuramını getiriyor. Yeni açıklamalar özellikle, devletin bu mali krizini, finansal liberalizasyonla beraber ele alan te-

Tülay Arın:
"Türkiye'de son yıllarda ortaya çıkan ve de günümüzde de çok yoğun tartışılan savlar da pek yerli yerine oturtulmasa da, yeni sağ devlet kuramının öğelerini taşıyor."

oriler ya da mali piyasalarda ortaya çıkan krizleri açıklamak üzere girişimde bulunan kuramlar. Politika hatalarından çok, piyasanın kendisinin aksak işlediği; yani çok düzgün politikalar uygulansa bile, bu piyasaların işleyişinin kendilerinin mutlaka oynaklıklar, belirsizlikler, çalkantılar, hatta dövize hücumlar, spekülasyon, manipülasyon, kara para aklama gibi sonuçlara yol açtığını söylüyorlar. Bu teoriyi çok uzun boylu açıklayamam; ama hepimizin bildiği "mali kırılganlık" gibi bir kuram da bunun içinde.

Piyasa aksaklıklarının bir özelliği de aksaklıkların yayılması eğilimini taşıması. Herhangi bir yerel piyasada ortaya çıkan spekülasyon, manipülasyon ve benzeri dengesizliklerin, sermaye hareketlerinin çok oynak olmasından dolayı bulaşma etkisi var; yani salgın hastalık gibi yayılıyor ya da oradan oraya atılıyor ve böyle bir genelleşmiş soruna dönüşüyor. Bu açıklamalar çerçevesinde uygulanması önerilen çok sayıda politika, piyasanın nasıl daha etkin ve daha istikrarlı çalışabileceğine yönelik. Bu öneriler çok büyük oynaklık yaratan sermaye hareketlerinin daha rasyonel, daha az oynak olacak biçimde vergilendirilmesi ya da bir muamele vergisine tabi tutulması gibi önerilerden, bütün uluslararası para sisteminin yeniden reforme edilmesi ya da birtakım yeni uluslararası kurumların getirilmesine kadar uzanıp gidiyor.

Buradan üçüncü yaklaşıma geçebiliriz. Birinci yaklaşımda bütün politika önerileri, devletin kötü çalışmasının, yolsuzlukların, politika hatalarının asgariye inmesine yönelik birtakım önlemler. Mesela, devletin harcamalarının kısılması, borçlanmasının önüne sınır getirilmesi, devlet harcamalarının çok sayıda yöntemle denetlenmesi, şeffaflık, açıklık, hesap verilebilirlik gibi yöntemlerle yapılabileceğini söylüyor. İkinci yaklaşım ise esas olarak piyasaların etkinliğinin, piyasaların aksak çalışmasının ortaya çıkardığı sorunlarla başa çıkmayı, bu sorunların halledilemediği durumda ortaya çıkan güven bunalımını aşmaya yardım edecek politikaları ortaya koymayı hedefliyor. Üçüncü kuram ise piyasaların neden aksak çalıştığı sorusuna, özellikle mali serbestleşme ve oradaki oynaklıkların devlet bütçesinde ve uygulanan politikaların etkisizliğinde yol açtığı sorunlara daha temelden cevap arayan bir kuram. "Devletin

mali krizi" kuramı kapitalizmde paranın doğası ve parasal birikimin, mali birikimin işleyişi ve buradan da borçların, özellikle devlet kesiminde kristalize olup sosyalleşmesi konusuna odaklanıyor. Kuramın en önemli katkısı mali birikimin işleyiş mekanizmalarının yol açtığı mali birikimle reel birikimin birbirinden kopması eğilimi. Çünkü devletin harcamaları artıyor; ama çok da iyi bildiğimiz gibi -hele Türkiye'de- devletin harcamaları, reel harcamalara gitmiyor ki, faize gidiyor ve borç ödemeye gidiyor. Yani devlet, sadece varolan borçlarını yenileyip; biraz ödeyip, biraz daha alıp, olayı durmadan, durmadan er-telemeye bakıyor.

Kısacası, daha köklü bakış açısı parasal işlemlerin ve mali birikimin reel kesim ve reel sermaye birikimi ile ilişkisini kurmaya çalışıyor. Bu kuram aslında karmaşık bir kuram. Belki tartışmalarda açma olanağı olur; ama ben son derece öz bir açıklama yapmaya çalışayım: Aslında kapitalizmde para vardır; yani parasız kapitalizm elbette düşünülemez. Para hem bir mübadele aracıdır hem de bir servet biriktirme aracıdır. Paranın bu ikili özelliği bir yandan paranın zamanlararası fiyatı olarak "faiz"i ortaya çıkarıyor, diğer yandan da paranın mekânlararası fiyatı olarak "döviz kuru"nu ortaya çıkarıyor.

Biliyoruz ki, para bir birikim aracı olduğunda; üretken sermaye olarak, artık değer yaratan, istihdam yaratan, ürünler -mallar- yaratan, üreten yatırımlara gidebilir, reel birikime gidebilir. Yine biliyoruz ki kapitalizmde reel birikimin hızı, dozu, alanları vb. kâr hadlerine bağlı bir olaydır. Burada "mali sermaye" dediğimiz şey; esas olarak işin doğasında, bu reel faaliyetleri, yatırımları, üretimi, kâr elde etmeyi, artık değer yaratmayı finanse edecek şekilde kullanılır. Ama kapitalizmde para, aynı zamanda faiz alır ve faiz aldığı anda, kendisi bir birikim aracı haline gelir. Herhangi bir şekilde, reel sektörde faiz kârlardan ödenir ve dolayısıyla burada kârlar, faizleri öder. Faizi kârlar üzerine konmuş bir vergi gibi kabul etmek zorundayız. Dolayısıyla, bu vergilerin ödenmesi için, mutlaka kâr hadlerinin ona uygun büyüklükte olması, üretken olarak çalışması ve artık değer üretmesi gerekir faizleri ödeyebilmesi için.

Herhangi bir şekilde kârlar düştüğünde, risk arttığı için, faizler, artmaya başlar. Faizle-

Tülay Arın:
"Kapitalizmde
reel birikimin
hızı, dozu,
alanları
kâr hadlerine
bağlı
bir olaydır."

rin yükselmesi reel kesime gidebilecek yatırımları mali birikime aktarır; reel kesim daha zayıf duruma düşer, daha az kâr üretmeye başlar ve öbür tarafta risk arttığı için, faizler yükselir. Böylece, kümülatif bir şekilde risk arttıkça faiz yükselir; faiz yükseldikçe reel kesim yeteri kadar birikim yapamaz ve dolayısıyla yeteri kadar değer ve artık değer üretmez. Reel birikim yeterli artık değer ve kâr üretmedikçe, varolan kaynaklar da mali birikime gider ve burada yığılır. Bu eğilim mali birikimin doğasıdır. Amerika'da, kapitalizmin en düzgün çalıştığı yerde veya Japonya'da, başka ülkelerde, hele Türkiye gibi az gelişmiş ülkelerde, bu mutlaka olur. Bu eğilim mali birikimde bir şişme yaratır. Çünkü üretilen değer, o faizleri ödeyemez hale gelir artık ve burada mali krizlerin olması kesinlikle kaçınılmazdır ve mali krizler hep olmuştur, hep olmaktadır. En düzgün çalışan kapitalizm, en düzgün çalışan piyasalar, en düzgün iktisat politikasının uygulandığı ülkelerde bile bu mali krizler patlak verir.

Burada nasıl riskler ortaya çıkıyor? İzninizle, sadece başlıklar halinde sayacağım, bitireceğim; dilerim daha sonra tartışma olanağımız olur. Böyle bir, sermaye hareketlerinin liberalleştiği ortamda, devlete çok fazla yükler yüklenmeye başlar ve bütün bunlar toplumun açığıdır. Eğer kâr hadleri düşmeye başlarsa; özel sektör yatırım yapmayınca, devletin vergi alma olanağı daralır. Bir de sermaye çekmek için, bu mali hareketlerin açık olduğu bir ülkede, devletler arasında vergi rekabeti başlar. Liberalizm, kaçınılmaz olarak, en önemli öge olarak vergilerin düşürülmesini gerektirir; vergiler düşer, devlet vergi alacağına borçlanır. Borçlanır; ama liberalizasyon, bu sözünü ettiğim mali birikimin doğasından dolayı faizleri yükseltir -Türkiye'de aynen böyle olmuştur- Faizler yükseldikçe devletin borcu artar; devlet reel harcamaları yapacağına, kamu hizmeti üretmeye kaynak ayıracağına, artık giderek daha çok kamu kaynağını faizleri ödemek için tahsis etmek durumunda kalır.

Mali piyasalarda kriz ortaya çıktığında ya kriz ortaya çıkmasını diye mevduat sigortaladır, batan bankalar devletin borcu olarak yazılır, batan özel sektör kredi faizlerini düşürmek ister, sübvansiyon ister ya da -Türkiye'de olduğu gibi- özel bankaların bütün yabancı

borçları garanti altına alınır; yani devletin kendisi büyük bir mali krize düşer. Bu mali krizin boyutu, piyasalar ne kadar aksaksa o kadar artar, politika hataları ne kadar çok yapılıyorsa o kadar artar, yolsuzluk ne kadar yüksekse daha da artar. Böyle baktığımızda, Türkiye'nin tablosunu görebiliyoruz. Son derece zayıf ve kırılgan, aksak mali piyasalar, çok sayıda ve farklı türde, ya uluslararası tavsiyelerden ya da ulusal uygulamalarımızdan kaynaklanan politika hataları... Bunların üzerine bir de ülkenin özel sektöründe de kamu kesiminde de inanılmaz büyüklükte yolsuzluklar, savurganlıklar... Bütün bunlar böyle üst üste biniyor. Gerçekten, ABD' de yeya AB'de mali krizler oluyor. Fakat Türkiye'de bunca çok sayıda etmen üstüste bindiğinde, krizin yoğunluğu ve derinliği çok daha yüksek oluyor. Türkiye, Endonezya ve Arjantin ile birlikte, uluslararası sermaye çevrelerinin en yakından izlediği, en riskli ülkeler sayılıyor.

Yukarıdaki çerçeve içinde, Türkiye'nin, neden en uç örneklerde kötü olduğunu da açıklayabiliriz. Gerçekten, krizleri anlamak için tek açıklama hiçbir zaman yetmiyor. Yani piyasalar çok düzgün çalışsa, yolsuzluk olmasa, politika hatası olmasa bile, mali birikim ile reel birikim ilişkilerinin kopması kriz yaratıyor. Ek olarak, piyasalar ne kadar zayıfsa, hele bu kırılganlık manipülasyon, yolsuzluk, kara para, spekülasyon vb. ile ne kadar artıyorsa, bunun üzerine ne kadar ciddi politika hataları biniyorsa, mali krizin boyutu da o ölçüde katlanarak artmaktadır.

Sabrınız için teşekkür ediyorum.

Başkan - Teşekkürler Sayın Arın. Sayın Fındıkçıoğlu'nu dinleyeceğiz; buyurun.

Gündüz Fındıkçıoğlu - Konu geniş olduğu için, başka türlü bir sunuş yapmayı düşündüm, farklı bir yere çekeceğim olayı. Değişen dünya ve iktisat kuramından bahsettiğimiz zaman, böyle bir konuya normal bir yaklaşım; önce iktisat kuramını, mümkün mertebeye tam olarak nitelemeye çalışmak; yani karakterize etmektir. Karakterizasyonun türevi olarak, karakterize ettiğimiz varlığın, değişen koşullar karşısında nasıl değişeceği veya nasıl değişmesini arzuladığımız sorularına cevap verebiliriz.

Önce bir varlık var; varlığı tanımlıyoruz, daha sonra türev olarak bu sorulara cevap

**Tülay Arın:
"En düzgün çalışan kapitalizm, en düzgün çalışan piyasalar, en düzgün iktisat politikasının uygulandığı ülkelerde bile bu mali krizler patlak verir."**

veriyoruz. "İktisat eğitimi nasıl olmalı?" sorusu da böyle; eğer iktisat kuramını nitelemekte zorluk çekiyorsak, türev sorulara cevap vermekte de zorluk çekeriz. Tam da bu şekilde; mesela finansta böyle bir zorluk yok. Örneğin en azından finansın matematiksel bir disiplini olduğu; Bachelier'nin, hisse senedi fiyatlarını, 1900'de bir Brownian hareket olarak modellediği günden beri bunun böyle olduğu; finansın, kantitatif bir disiplin olduğu, hem istatistik, hem matematik kullanacağı ve kuramının matematiksel olduğu -âdeta fizikte olduğu gibi- pek de tartışma konusu olacak bir konu değil ve en azından iktisat disiplini olduğu gibi çok fazla ekol olduğunu bilmiyorum.

Bir de finansta, iktisat disiplininin zaten geniş olan spektrumunu başka açılardan da kesen ideoloji sorunları, çeşitli ekollerin varlığı gibi sorunlar yok. Finans tarihi olabilir, finansal düşünce tarihi olabilir -her düşüncenin bir iç tarihi vardır tabii- ama finans ve ideoloji, finans ve epistemoloji gibi konuların, iktisatta olduğu kadar kritik tartışmalara, finansta konu olacağını zannetmiyorum mesela. Finans, iktisada çok yakın bir alan olmakla beraber, nispeten üzerinde konsensüsün oluşabileceği bir saha. Fakat iktisat o kadar uçsuz bucaksız bir alanı kaplıyor ki -Debreu, 1983 yılında Nobel ödülü verildikten sonraki konuşmasında bunu bir zenginlik olarak sunmuş; ama aslında öyle düşündüğünden emin değilim- bir ucunda iktisadi tarih, iktisadi düşünce tarihi, iktisat, felsefe ve epistemoloji; öbür ucunda, uygulamalı matematik, ekonometri kuramı -o da uygulamalı matematik sayılabilir- onun yanında bir hayli geniş bir araziyi kaplayan "uygulamalı teori" diyebileceğimiz bir alan" ve ortada da daha tradisyonel para teorisi, uluslararası iktisat, çalışma iktisadi gibi alanlar ve bunların uygulamaları var; bu spektrumu istediğimiz şekilde discrete veya continuous olarak bölebiliriz. Eğer discrete olarak bölersek, buradan en az 10 alt disiplinin çıkabileceğini düşünüyorum. Mesela Sorbonne'da da, aşağı yukarı 10 tane alt disiplin var; bu, bence uygun bir sayı.

Burada, hem iktisatçı şemsiyesi altındaki insanların, çok farklı insanlar olabileceğini ve hem de çok farklı entelektüel tiplerinin, bu şemsiye altında yer alabileceğini görüyoruz. Böyle bir şey herhalde diğer bilimsel disiplin-

Gündüz Fındıkçoğlu

lerin veya bilim olma iddiasındaki disiplinlerin tarihinde pek görülmüş değildir; yani konsensüse engel olacak şekilde, hatta ortak nitelermeye engel olacak şekilde çok geniş alanı kaplayan bir disiplinden bahsediyoruz.

Bir yerden girmek lazım, ben yine Debreu'den giriyorum ve şöyle: Debreu, 1983 yılında bir matematikçi olduğu halde iktisat Nobel'i aldı. Yaklaşık 50 yıldan beri Amerika'da ve yakın zamana kadar Kaliforniya Üniversitesi Berkeley'de hem matematik, hem ekonomi bölümlerinde profesördü. Şimdi sa- nıyorum Paris'e döndü ve Paris'te "Genel Denge Teorisi" dersinin bir kısmını veriyor.

Bir matematikçi, iktisat Nobel'i aldı. İktisat Nobel'i, tam bir Nobel değildir -belki bunu da söylemekte yarar var- iktisat Nobel'i, bir yarı Nobeldir. İktisadın, diğer sosyal bilimler içerisinde, doğa bilimlerinin işleyişine en yakın olduğu veya olma iddiasında olduğu disiplin olmasını teslim edip; öte yandan, doğa bilimleri manasında tam da bir bilim olmadığını da teslim eden bir orta yol bulunarak, yarı Nobel verilmiştir.

Debreu, aynı zamanda Fransa'da "Bourbaki geleneği" diye bilinen, iki savaş arası Matematikçi Hilbert'in formalist ekolünden çok etkilenmiş olan -biliyorsunuz iki savaş arasında, mantıksal pozitivizm de çok etkili bir akımdı- bu formalist programın, bununla bir denkliliğinin olduğundan da bahsedebiliriz. Yani bütün matematiği dedüktif bir sistem olarak, bir aksiyomlar bütünü olarak, sonlu sayıda aksiyomdan türetililecek şekilde yeniden tek bir dil altında kurgulama projesine bağlı bir matematikçi ve hocalarından birisi de, yanılmıyorsam Bourbaki'nin önemli isim-

Gündüz Fındıkçoğlu:
"Finans, iktisada çok yakın bir alan olmakla beraber, nispeten üzerinde konsensüsün oluşabileceği bir sahadır."

lerinden biri olan ve Fransa'nın büyük mekteplerinden biri Ecole Normale Supérieure'dan çıkma bir insan olan Henri Cartan'dır.

Bourbaki de, aslında varolmayan bir dahi. Genç Fransız matematikçileri, tüm matematiği baştan aşağı yeniden kurmak ve aksiyomatik bir yapıda yeniden formalize etmek amacıyla bir araya geliyorlar. Önce bir ders kitabı projesi olarak başlayan proje, 20 yıl kadar sürüyor ve 6 ciltte tamamlanıyor. Sonuçta başarısızlıkla tamamlandığını söyleyebiliriz ama tabii bu, yapılanların anlamsız olduğu manasına gelmiyor; tüm matematiği yeniden temellendirme ve tüm matematiği aksiyomatize etme girişiminin, daha önceki girişimlerde olduğu gibi, yine başarısızlıkla sonuçlandığı anlamına geliyor belki.

Diyelim ki çok fazla sayıda değil; ama 7-8-9-10 gibi belli kurallarla kendisini yenileyen sayıda matematikçiden oluşan bir grup - genç matematikçiler bunlar- 20 yıl boyunca bu çalışmayı sürdürüyor ve tek bir isimle, matematiğin birliğini de simgelemek adıyla "Bourbaki" ismiyle yayınlıyor. Debreu buradan geliyor; yani en formel matematik ekolüne mensup bir formalist ekole mensup bir matematikçi olarak geliyor ve bir şekilde şans eseri, Amerika'da kendisini buluyor ve sonra ekonomi departmanında da hoca oluyor. Debreu 1983'te "iktisat çok geniş bir alandır, bu bir zenginliktir" dedikten sonra şöyle bir şey söylüyor: İktisatta, bir fiyat-miktar uzayı yazarsak, gerisini matematik devralır.

Özellikle İstanbul Üniversitesi'nin, iktisadın sosyal bilim olduğu tarzında ve bence de hiç yanlış olmayan tespitine katılan öğrencileri bir hayli şaşırtacak bir yaklaşım olduğunu sanıyorum; yani "fiyat-miktar yazıyorsunuz ve gerisini matematik devralıyor" ne demek? Gerçekten de iktisat dersinde, şimdi tam olarak hatırlamıyorum; ama herhalde ilk derste, 101'de, giriş dersinde arz ve talep çiziliyordu. Daha sonra bu bireysel arz ve talep, ileriki sayfalarda aynı biçimde toplam arz ve talebe dönüştürülüyordu ve daha sonraki sayfalarda bu eğriler kaydırılarak denge noktasının nasıl değiştiğine bakıyorduk.

Ben öğrenciyken ilk giriş dersini aldığım da, hiç böyle sorular sormamıştım, başka sorular sormuştum; ama bunlar aklıma gelmemişti. İlk sorulacak soru tabii ki "nasıl oluyor da fiyat ve miktarı, dikey ve yatay eksenlere

yazdıktan sonra sol yukarıdan, sağ aşağıya doğru azalarak inen, orijine göre kesinlikle konveks ve sürekli bir fonksiyonu talep fonksiyonu olarak yazabiliyoruz?" Yani bunun arkasında, hem mikro iktisat kuramı var, hem matematiksel varsayımlar var ve hem buradan başlayarak bir matematiksel obje tanımlamaya doğru girdiğimizi anlamak var. Yani Debreu'nün söylediği -sadece bu da değil- şu: "Oradaki altta yatan matematiksel nesnenin ne olduğunu nasıl tanımlıyoruz?" Genellikle reel sayılardan bahsediyoruz ve reel sayılar uzayının pozitif kadranında çiziyoruz bunları; yani sıfır noktasını da içerecek şekilde, negatif fiyatlardan bahsetmiyoruz mesela.

Peki; ama reel sayılar kadranında yazdığımız bu nesneyi, başka matematiksel özelliklerle yükleyemez miyiz; yani daha bir matematikçi olan birisi buna bakıp da "acaba burada bir metrik yok mu, bir distans fonksiyonu yüklenmiş mi; yani yüklediğinin hangi metrik olduğunu nereden biliyoruz? Burada bir norm var mı, bir vektör uzayı mı, buraya hangi topolojiyi yükledik?" gibi soruları sorsarsa, o çok basit arz-talep eğrisinden oluşan küçük diyagramcık, birden bire matematiksel bir nesne haline geliyor. Örneğin biz, mal ve aktör piyasalarının sonlu olduğunu varsaymayıp, sonsuz olduğunu varsayarsak çok daha ileri matematiksel iktisatta kullanılan tekniklerin, ispatların, mesela "refah iktisadi" teoremlerinin altında yatan tekniklerin bile kullanılamaz hale geldiğini görüyoruz; yani "oradaki nesneyi nasıl karakterize ettiğiniz" sorusu, önemsiz bir soru değil.

Bu şekilde yaklaşmak, dediğim gibi formalist ekole mensup bir matematikçi olan Debreu için gayet doğal ve kendisi de iktisada kurumlardan, somut örneklerden, tarihi örneklerden bağımsız olarak işleyecek en büyük genellikteki ilişkilerin yapısını ortaya koymak şeklinde yaklaşıyor. Yani değer teorisine ve Debreu'nün diğer makalelerine bakarsanız, herhalde o zamanlar bile Amerika'da pek çok teknik iktisatçı, bunun iktisatla bir alakası olabileceğini düşünmezdi; şimdi daha standart bir hale gelmiş olmakla beraber.

Gerçekten ilkel, primitif kavramlar olarak en temel tercihler, fayda fonksiyonları, seçim gibi kavramlarla başlayarak, onlarla gidiyoruz ve onlarla bitiriyoruz, başka bir şey yok; ama bu söylediğinde bir nokta var. Yani ben-

Gündüz
Fındıkçıoğlu:
"Debreu 1983'te
'iktisat çok geniş
bir alandır, bu
bir zenginliktir'
dedikten sonra
şöyle bir şey
söylüyor:
İktisatta,
bir fiyat-miktar
uzayı yazarsak,
gerisini
matematik
devralır."

ce bu söylediğinde, iktisat öğrencileri için de şöyle bir nokta var: Biz, eğrileri çiziyoruz, mesela basit matematiksel araçlardan biri olan Lagrange çarpanını da kullanıyoruz. Hiçbir iktisat öğrencisi yoktur ki, bir fayda fonksiyonunu gelir tahdidi altında optimize etmek için harekete geçip de, orada Lagrange çarpanını kullanmasın veya bir kâr maksimizasyonu programı veya maliyet minimizasyonu problemi çözmesin. Bunun basit bir matematikle çözülmesini, aşağı yukarı her üniversite, egzersiz olarak da olsa, belli bir aşamada ister. Lagrange çarpanı bazen gölge fiyat olarak adlandırılır, bazen gelir tahdidi altında, gelirin marjinal faydası olarak adlandırılır vesaire. Ama Lagrange çarpanını, kalkıp da Stanford'da Incil olarak adlandırılan Bible; yani David Luenberger'in "Vektör Uzayı Metotları" kitabıyla anlatan birisi; orada 4 ncü sınıfa, 5 nci sınıflara, mühendis, iktisatçılara, diğerlerine ve finansçılara anlattığı gibi anlatsa, bu Lagrange çarpanı çok tanınmaz bir hale gelir.

Soru şu: İktisatta matematik kullanımına yönelik eleştirilerden birisi de, iktisadın sosyal bilim olduğu ve matematiğe boğulmaması gerektiği şeklinde; ama basit matematiğin, grafiklerin ve benzeri basit, çabuk görülen fonksiyonel ilişkilerin kullanılmasına da itiraz yok. Ama oradaki, o basit fonksiyonel ilişkiler, aslında çok daha derin matematiksel nesnelere işaret ediyor olabilir ve dolayısıyla da matematikçi gözüyle daha ağıdalı bir analizi hak ediyor olabilir. Prensip olarak biz, bir defa işin içerisine -belki Debreu bunu söylemek istiyor- fiyat-miktarı sokup da, oraya bir matematiksel objeyi -ne kadar basit olursa olsun- koyduğumuz zaman, bunun daha gelişmiş biçimlerine de yol açmış oluyoruz. Yani niçin basit olanını kabul edelim ve daha ileri gittiği zaman, analiz daha ağıdalandığı zaman, araçlar daha geliştiği zaman, bunu iktisattan çıkarmaya çalışalım?

Keza benzeri bir şey mantık açısından da söylenebilir. Gündelik dilimizde, kültürümüzde, iyi kötü modernleşmiş bir toplumda rasyonalite pek fazla sorgulanmaz ve mantık da bununla ilgili bir connotation'a sahip; yani mantıksız olmayı kimse kabul etmez. "İktisada mantık lazım mı?" diye bir soru sorarsak "bu kadar absürd bir soru olmaz" diye, muhtemelen bu soruya cevap dahi verilmeyecek-

tir. Ama mantık, sadece sözel mantıktan, sözel mantıktaki bilinen tutarsızlıklardan ibaret değil; mantık sadece "eğer P ise Q'dur, yağmur yağarsa şemsiyemi açarım" veya bunun kontra pozitif "şemsiyemi açmıyorsam, yağmur yağmıyordur" dan ibaret değil. Mantık 101 dersinde bile biraz gittikten sonra, kantifikasyon ve sembolik lojikle ilerliyor ve daha sonra diğer mantık aşamalarına geçiyor; o da, mesela 1950'lerde "Meta Matematik" olarak adlandırılacak kadar ileri bir matematik gerektiren mantıktır.

Mantıkta da aynı şey var; bir kere kabul ettikten sonra "mantığı kabul ediyoruz, mantığın ileri biçimlerini kabul etmiyoruz" diyebilir miyiz? Yani "mantık 101'i kabul ediyoruz; ama 201-301'den itibaren, biz bunu iktisada sokmayacağız" diyebilir miyiz? Hayır. Matematik de, mantığın bir uzantısı olarak, dolayısıyla doğal olarak iktisatta bir -'bir', tek değil- söylem biçimi olarak yerini almış oluyor. Debreu bunlara işaret ediyor; ama bu kadar basit değil, daha özsel konular da var burada.

İki türlü savunma olabilir; yani iktisadın matematiksel bir disiplin olduğuna, kantitatif olduğuna hiçbir kuşku duymuyorum da, ayrıca matematiksel bir disiplin olduğuna, teorisinin matematiksel olduğuna ve bundan sonra da böyle olacağına inanıyorum. Ama bunun herhangi bir matematiksel formalizmi zorunlu olarak dikte etmediğine; çünkü matematiğin tek olmadığına, belki "matematikler" dememiz gerektiğine -'matematik kullanımı' diyor; hangi matematik kullanımı?- inanıyorum. Bundan sonra da iktisat öğrencilerinin, Avrupa'daki ve Amerika'daki artık iyice oturmuş gelişmelerle beraber bu şekilde teknik, bilgisayarla entegre, matematik ve analitik argümanlara yatkın, argümanla düşünen, description'dan uzak derslerle yetişen öğrenciler olması gerektiğine, bunun gidilecek yol olduğuna; yani biz istesek de, istemesek de zaten bu yola gidildiğine ve Türkiye'nin de Avrupa'yla entegrasyonu çerçevesinde, eğitimin de böyle değişeceğine inanıyorum. Buna henüz bir değer yargısı getirmediğim; ama pozitif beklentim, böyle olanın, burada da böyle olacağı ve bununla beraber, diğer ülkelerle ortak olarak değişeceği şeklindedir. Dediğim gibi, matematiksel bir disiplin olduğu konusunda genel bir argüman

Gündüz
Fındıkçoğlu:
"Gündelik
dilimizde,
kültürümüzde,
iyi kötü
modernleşmiş
bir toplumda
rasyonalite
pek fazla
sorgulanmaz."

ortaya koydum; ama "hangi problem için, hangi spesifik matematik uygundur?" gibi bir noktaya gelmedim.

Genel olarak Debreu'nün savunusu, özsel şekilde iki tarzda yapılıyor. Birincisi; tabii ki iktisat, matematikselidir. Çünkü matematik, iktisadın nesnelere, bilgi nesnesi manasında değil; reel objeleri zaten doğal olarak kantitatif, nümerik veya matematiğe uygun gelir. Örneğin "fiyat-miktar, arz-talep, para arzı, faiz; bunlar hep nümerik şeylerdir ve dolayısıyla bunlar doğal olarak kantitatifdir" diye, bu birinci savunma; daha çok bunu Samuelson, mesela 1972'deki Nobel lecture'unda üstlenmiş durumda.

İkincisi ise, aksiyomatik matematiğin; yani Debreu'nün yaptığı tarzda, genel denge kuramında yapıldığı tarzda aksiyomatik matematiğin, diğer araştırma yapma ve iletişim kurma metodlarına göre tutarlılık, etkinlik ekonomiklik açısından daha üstün olduğu iddiasıdır. Yani bu, sözel olarak yaptığımız araştırmalar ve sözel olarak birbirimize sunduğumuz tebliğlerdeki mantıksal tutarsızlıkları o kadar açık görmeyebiliriz; ama matematiksel bir söylem oturttuğumuz zaman, oradaki matematik hataları hemen görülür anlamına geliyor. Dolayısıyla iktisadın iç tutarlılığında, diğer doğa bilimlerine denk olacak şekilde bir tutarlılık normu oturtmak, bir yerde iktisatçıları daha analitik, daha kesinlikli düşünmeye zorlamak amacını taşıyor.

Bu iki savunmaya da söylenecek şeyler var tabii; birincisi, bence zayıf bir itiraz olabilir. Gerçi her ne kadar aksiyomatik matematiğin savunusunda çok büyük güçlükler olsa da, bu argümana çok büyük bir önem atfetmiyorum. Yani doğal olarak kantitatiflik argümanına söylenecek şey şu: Doğal olarak kantitatif olması, iktisadi değişkenlerin standartlaşması; kapitalizmin gelişmesinin, piyasa ekonomisini tanımlaması, risk almadan; yani sermaye piyasalarının tam olmasından, başlayarak gidecek olan bir dizi tamlıktır. Yani efektif belirsizlik karşısında, kapitalizmin genel denge teorisi çok açık şekilde, rekabetçi dengenin bile optimal olmadığını; hem Pareto-optimal olmadığını, hem de kısıt altında constrained-optimal olmadığını gösteriyor. Dolayısıyla neoklasik iktisadın genel denge teorisinin, son 15-20 yılda geldiği noktada en benchmark diyebileceğimiz yerde bile tam

bir etkinlik iddiası falan yok. Fakat doğal olarak kantitatiflik ve standartlaşmanın olması için, fully-fledged bir, kurumsallaşmış bir market, piyasa ekonomisinin olması lazım. Bu, piyasa ekonomisinin üzerine, kapitalizmin gelişmesinin bir algebra yapısı giydirdiği manasına geliyor; buradan Clower falan gibi yerlere gidebiliriz; ama bu tabii işi açar. Yani kantitatiflik belki şöyle, Ahmet Insel'in sık sık söylediği argümanlarla reddedilebilir; "hiç de öyle değil; çok farklı saiklerle, hiç homo-economicus gibi davranmayan insan toplumlarının bulunduğu biliyoruz." İktisadi antropologlar mesela Fransa'da Pierre Clastres gibi insanlar, Akerlof'un yazdığı şeyler bunu anlatıyor. Yani tam olarak piyasalaşmamış toplumların hâlâ önemli olduğunu düşünüyorsak; ekonomik değişkenlerin, bu toplumlarda doğal olarak kantitatif olduğu iddiasını kabul etmeyebiliriz.

İkinci aksiyomatik savunu noktası ise şöyle karşılanabilir: Gödel'in "Incompleteness Teoremi" tabii ki burada hemen akla geliyor; yani aksiyomatik o kadar tutarlı değil. Çünkü aritmetik yaratacak kadar kuvvetli bir aksiyomlar kümesinde, birinci dereceden mantık çerçevesinden bahsediyoruz; yani burada ikinci dereceden mantık çerçevesinden bahsetmiyoruz. Herhangi bir Elementary Numerical Theory manasında "first order arithmetic sentence" önermesi, cümlesi ispatlanamayabilir; doğru fakat ispatlanamayan bir cümle olabilir. Hiçbir aksiyom kümesi, tam olarak ispatlanabilir önermeler, doğru önermeler yaratmaya yetmez. En az bir önerme vardır ki, o aksiyomlar kümesinde ispatlanamaz. Bu aksiyom kümesine, o önermenin ispatlanamayacağı veya birinci aksiyom kümesinin tam olamayacağı şeklinde bir ek yapılırsa; ikinci aksiyom kümesinin içinde, birinci aksiyom kümesinin tam ve tutarlı olduğu; yani complete ve consistent- gösterilebilir. Fakat bu sefer ikinci kümeye de bir ek yapmak gerekecektir "ad infinitum": yani finite bir sayılar şeyinde kalıyorsak, bunun çıkar yolu olmadığı, açıktır ki Turing bunu yapmaya çalışmıştır tabii -bilgisayar kuramının temelinde bu nümerik yer alıyor.

Burada tabii Gödel'in ne söylediğini, ne söylemediğini düşünmek gerekiyor. Birincisi; bir aksiyom bütününü yazmanın ve bütün iktisat kuramını oradan, dedüksiyon yoluyla tü-

Gündüz
Fındıkçıoğlu:
"İktisadın
iç tutarlılığında,
diğer
doğa bilimlerine
denk olacak
şekilde
bir tutarlılık
normu oturtmak,
bir yerde
iktisatçıları
daha analitik,
daha kesinlikli
düşünmeye
zorlamak
amacını taşıyor."

retmeye çalışmanın, tutarlılığı tek başına garanti etmeyeceğini söylüyor bu kabul. Yani matematiksel -burada, aksiyomatik matematik manasında konuşuyorum- olmayan bir iktisat kuramının tutarlı olup, olmayacağını bilemiyoruz; ama sadece aksiyomatik olması, soyut bir matematikle ifade edilmiş olması, o aksiyomlar çerçevesinde tamlığını ve tutarlılığını garanti etmeyebilir. Fakat bu egzersizin daha fazla tutarsız, daha az tutarsız olma riski taşıdığını -diğer söylemlere göre- iddia etmemize engel değil ve bu tip egzersizlerin yarsız olduğunu da söylemiyor. Ayrıca Gödel, doğru; fakat ispatlanamaz bir sentence'dan bahsediyor; yani Debreu'un ve genel denge teorisinin bu şekilde eleştirilmesi, bir manada zayıf bir eleştiriye indirgeyecektir. Çünkü yanlış, fakat ispatlanamaz; yanlış, fakat ispatlanabilir; doğru, fakat ispatlanabilir önermelerden bahsetmiyor; doğru, fakat ispatlanamazdan bahsediyor. Dolayısıyla ispatlanmasa bile, doğruluk şarjı yerinde kalıyor. Ayrıca bu geometriye, Tarski Teoremi dolayısıyla uygulanamıyor; Number Theory'ye uygulanıyor.

Buraya kadar, iktisadın matematiksel bir söylem, matematiksel bir araştırma tarzı, matematiksel bir iletişim tarzı ve matematiksellikten ayrılamayacak bir teorik çerçeve olduğuna dair argümanların bir kısmından bahsettim, bazı çekincelerden de bahsettim. Henüz spesifik bir matematiğe ve spesifik ekollere girmedim, bunu da ikinci bölümde yapacağımı sanıyorum.

Başkan - Teşekkürler. Biraz önce ki korktuğumuz başımıza gelecek. Newton, 200 senede tedrisata girdi; Einstein'ı, şu ara herkes anlamaya çalışıyor; herhalde iktisatta, evvela iyice matematiğe döküldükten sonra, popüler oluncaya kadar epey bir süre geçecek.

Buyurun efendim.

İşaya Üşür - Bayanlar, baylar; ülkemizin böyle bir seçkin kuruluşunun yani İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyetinin, yine böyle seçkin konuklarının karşısında konuşmak kolay değil. Böyle bir konuşma daveti aldığım ve böyle parlak iktisat teorisi tartışmaları içinde bulunduğum için de çok mutluyum. İFMC'ye çok teşekkür ediyorum.

Aslında benim duyarlı, ve biraz da izin verirsiniz duygusal olduğum bir konuyu, panelin açış konuşmasında Mehmet Yavuzkan belirtti. Uzunca bir süreden beri tanık olduğum

İşaya Üşür

mu gibî -izin verirsiniz burada eski deyim kullanayım- ilmi iktisat gitti, onun yerine ilmi finans geldi. Bütün ders kitapları da dahil olmak üzere, iktisadı unuttuk. Tabii, biraz sonra üzerinde duracağım iktisat, iktisat kuramı meselelerinde önemli semantik sorunlar var.

Ben, tabii biraz daha uzun bir konuşma düşünüyordum ama arkadaşımız Fındıkçioğlu, doğrusu çok güzel bir konuşma yaptı. Benim işimi de çok büyük ölçüde kolaylaştırdı. İsterseniz, bu konuşmamın içeriğini de özetleyecek bir büyük şairin, bir büyük hikayesini, düz yazı halinde, çok kısa olarak aktarayım; o da Brecht'ten bahsediyor. Brecht'in bir hikayesi vardı: Bir adamın bahçesinde çam ağacı varmış. Bir gün gökte yıldızları seyrederken, kendisi de yıldız yapmak istemiş ve "neyle yıldız yaparım?" diye düşünürken "çam ağacından bir yıldız yapayım" diye karar vermiş. Sonra almış eline makası, çamdan yıldız yapmaya kalkmış. İlk yaptığı yıldız beğenmemiş sonra kesmiş, düzeltilmiş, düzeltilmiş, düzeltilmiş ve sonunda hakikaten çok güzel bir yıldız yapmış; ama bakmış ki, ortada çam kalmadı.

Sanıyorum "iktisat teorisi neyi açıklıyor, neyi açıklamıyor, kuram kaldı mı kalmadı mı?" tartışması, bugünlerde hepimizin zihnini meşgul ediyor. Ben de bu ve benzer sorulara değinen ve genel olarak teoriler ama özelde de "İktisat Teorisi Nasıl Gelişiyor?" konusu üzerinde, çok ana hatları itibarıyla, bir konuşma yapmayı tasarladım.

Aslında bu panelimizin konusu "Değişen Dünya ve İktisat Kuramı." Bu konuyu "evet, gelir konuşurum" dedikten sonra, doğrusu bu kadar güçlüklerle karşılaşacağımı tahmin et-

İşaya Üşür:
"Uzunca bir süreden beri tanık olduğum gibi ilmi iktisat gitti, onun yerine ilmi finans geldi. Bütün ders kitapları da dahil olmak üzere, iktisadı unuttuk."

memiştim. Örneğin, ben buraya geldiğimde, iktisat kuramı aracılığıyla değişen dünyayı mı yorumlayacaktım, yoksa değişen dünya karşısında iktisat kuramını mı değerlendirecektim? Biraz önce de değindiğim sorun, burada da geçerliliğini koruyor.

Peki "iktisattan ne anlayacağız, kuramdan ve iktisat kuramından ne anlayacağız?" Bunlara biraz sonra değineceğim. Bunlar üzerinde düşünürken ve aşağı yukarı 25 yıldan bu tarafa iktisat kuramı, iktisadi düşünceler tarihi ve iktisat tarihi üçgeninde dönüp dururken, burada yapacağım konuşmayı düşünürken, bu konu yabancı gelmemeye başladı. Hafızamı biraz yoklayınca, aslında bu konunun 17. Yüzyıldan bu tarafa tartışıla geldiğini gördüm.

Çoğunuz biliyorsunuzdur, 17. Yüzyıl, insanlık tarihinde "bilim devrimi" olarak adlandırılır. Bilim devrimi gerçekleştiği sırada, buna benzer bir soru gündeme gelmişti. Soru aslında araştırmancının, bilimin odağına ilişkindi ve sanıyorum çok kaba olarak şöyle formüle edebiliriz: Acaba, bilimsel gelişme -sevgili arkadaşımız Fındıkçıoğlu'nun deyişiyle, kendi içsel mantığıyla mı gelişiyor? Dolayısıyla, evrensel, genel geçer, her yerde geçerli, zamansız (timeless) bir şey midir? Yoksa teoriler zamana, mekana ortama göre değişebilir mi? Bir diğer deyişle; acaba teorilerin gelişmesi ortamdandır etkilenir mi?

İktisat, aşağı yukarı, 18. Yüzyıldan itibaren bir bilim olma yolunda ilerlerken, benzer tartışmaların iktisat teorisinde de yapıla geldiğini görüyoruz. Eğer, demin sözünü ettiğim tartışmayı, iktisadi düşüncenin gelişme tarihi seyri içinde formüle etmek istesek, zannediyorum, şöyle formüle edebiliriz: Bir iktisat kuramı geliştirilirken, kendi iç stimulus (uyarıcı) unu nereden alırsa alsın, daha sonra kendi içsel dinamiğiyle mi gelişecektir, yoksa ortamdandır etkilenecek midir? Zannediyorum bugün tartıştığımız konu, tam da bu.

Birtakım sınırlamalar var, onlara da değineceğim. Ama buna kabaca, ana hatları itibarıyla bugüne kadar görebildiğim, bilebildiğim kadarıyla iki tür cevap getirildi. Bunlardan bir tanesi diyor ki "herhangi bir kuram -tabii bizim bu tartışmamızda 'iktisat kuramı' - , ortam koşullarından bağımsız olarak gelişir." Başlangıçta, şu veya bu şekilde bir stimulus (uyarıcı) alır. Kendi dinamiğini yaratarak,

kendi iç sorunlarını çözmek suretiyle gelişimini sürdürür. Dolayısıyla, bir evrim süreci geçirir ve yine buna bağlı olarak evrim sürecinin son halkası, en gelişmiş durumu ortaya koyacağı için, bizim son dönemde ulaştığımız zincir ya da halka hangisiyse, o, en gelişmiş teori olur.

Bu, İktisat Fakültelerinin doktora kurullarında sorulan "en son makalelere atıfta bulunuyor musun, en son şeyleri gözden geçirdiniz mi?" sorusunun arkasında yatan mantık ya da metodolojik sorundur. Çünkü, bir evrim kuramı var. Buna göre, son halkayı, son çalışma belirteceğine göre, son çalışmalara başvurmanız gerekir.

Buna karşılık bir diğer yaklaşım; buna 'evliyalar tarihi' diyorum. Bir "akıllı adam" çıkıyor, başlangıçta stimulus'unu bir şekilde alıyor, sonra bir şeyler söylüyor. Arkasından başka evliyalar geliyor. Başlangıçta söylenenler "düzeltilecek" günümüze kadar gelmekte; en son evliyanın söylediği diğer evliyalarından da etkileneceği için en doğru kabul edilmektedir. Eğer, bir şekilde tepki duyuyorsanız buna "duvar ustacılığı" da diyebilirsiniz. Çünkü bir tür duvar örmeyi de gerektiriyor, o teşbihten de yararlanabiliriz, zannediyorum.

Diğer yaklaşım, teorilerin, bu arada iktisat teorisinin gelişmesinde, ortam koşullarının çok önemli olduğunu ileri sürer. Buradaki tartışmalarda, spesifik olarak, iktisadi ortam kastedilmez. İlgili bütün diğer disiplinlerin ve kurumların ve özellikle de felsefi geleneğin çok önemli olduğunu ileri sürer. Kabaca, bu düşünce sistematigi içinde bir teori gelişirken, dönemin özgül ortamından etkilenir. Dolayısıyla, iktisat teorilerinin gelişmesi de, günün ve dönemin koşullarından, bir şekilde etkilenir ya da düzeltmelere (revizyon) uğrar.

Burada birtakım yanlış anlaşılmalardan kaçınmamız gerekiyor. Önce onları belirtiyim. Buna da "relativist yaklaşım" ya da "görelilikçi yaklaşım" diyelim. Tabii, bütün iktisatçıları veya her bir iktisatçıyı bütün varlığıyla birinci görüşe ya da diğer görüşe bütünüyle yerleştirmek doğru olmaz. Kimse böyle bir şey iddia etmiyor. Benim anladığım kadarıyla, vurgulanmak istenilen şey, göreliliklerdir. Yani, "Kim, görelilik olarak daha fazla nerede yer alacak?"

İkincisi, altını birkaç kez çizdiğim gibi, bu tür tartışmalarda "iktisat politikası" tartışma

**İşaya Üşür:
"İktisat
teorilerinin
gelişmesi de,
günün ve
dönemin
koşullarından,
bir şekilde
etkilenir ya da
düzeltilmelere
(revizyon)
uğrar."**

dışındır. Çünkü, her iki görüşte de iktisat politikasının, ortam koşullarından -nasıl tanımlanırsa, tanımlansın- etkilene(bile)ceği görüşü genel kabulü vardır. O halde sorun, iktisat politikası bağlamında değil, iktisadi kuram bağlamında tartışılıyor.

Bir diğer mesele şudur: Demin de değindim. Kuramdan ne anlaşılması gerektiği üzerinde duracağım. Kabaca, kuramı iki şekilde algılayabiliriz: Biraz önce evliyalar tarihini anlatırken değinmiştim. O da, kendi değişkenlerinizi tanımladıktan sonra, bu değişkenler arasında belirli mantıksal veya çoğu zaman da -Fındıkçıoğlu arkadaşımızın gayet güzel belirttiği gibi- içsel tutarlılığını da sağlamak üzere, formal biçimde ortaya koyarsınız. Dolayısıyla karşımıza Brecht'in bahsettiği yıldız çıkabilir, çok şık bir yıldız olur. Hakikaten mantıksal tutarlılığını bulmak olağanüstü zor olabilir veya çok büyük zaman alabilir. Bir sürü parlak beğeniler o tarafta, o konu üzerinde çalıştığı takdirde, ancak minimal düzeyde bir çelişki yakalayabilirler. Bir kuram tanımı budur.

Bir diğer kuram tanımı ise, farklılaşır: Kuram, esas itibarıyla tarih boyutludur, zaman boyutludur, dolayısıyla toplumsal boyutludur. Üstelik bu sadece mantıksal olarak böyle değildir, ontolojik olarak da böyledir.

Teker teker örneklerini vermeyeceğim; ama ismi geçtiği için söyleyeyim: Mesela Debreu'nün kuramı açık ki, burada benim verdiğim tanımlara göre, bu evliyalar tarihinin ima ve telkin ettiği kuram tanımına girmekte, çok da güzel uymaktadır. Bunları eleştiri olsun diye değil, örneklemek için söylüyorum.

Bir diğer husus; mesela kuram tanımına, biraz zorlarsanız Keynesçiliği sokabiliriz. İkinci görelilikçi görüşe, Smith geleneğini de sokabiliriz. Tam oturan ise, Marksçı ekonomi politik geleneğidir.

Bu ekonomi-politik geleneği, 1980'lerden bu tarafa sahipsiz olmayan -orijinal olmayan- bir biçimde kullanılmaktadır. Herhangi bir terminolojik yanlışla ve yanlış anlaşmaya, algılamaya yol açmamak için, 1980'lerden itibaren "politik iktisat" terimine de bir cümleyle açıklık getirmek istiyorum. 1980'lerden sonra geliştirilen "politik-iktisat" deyimini, esas itibarıyla neoklasik iktisadın tanım, kavram ve yöntemlerini, toplumsal bilimlerin diğer alanlarına uygulamak suretiyle elde etti-

ğiniz bütüne deniliyor. Bu tanım, Smith, Marx geleneğinden türeyen "political-economy" tanımından, içeriğinden yöntem, tanım ve alan itibarıyla farklıdır.

Tahmin etmiş olacağınız gibi, benim pozisyonum, birinci görüşten daha çok, ikinci görüşe yani evliyalar tarihinden daha çok, görelilikçi görüşe yakın düşüyor. Tabii burada kendi pozisyonuma netlik kazandırmak için, naifliğe de düşmemek gerekir. Yani, şunu söylemek istemem: "Efendim, iktisadi düşünce -teori olarak anlayalım- basitçe ve yalnızca iktisadi olaylara bir eklemidir" nahifliğine de düşmemek lazım. Çünkü toplumlar, insanların üzerinde ya da kişilerin, bireylerin, insanların dışındaki nesnelere -en azından ben öyle biliyorum, öyle algılıyorum- çok basit bir biçimde insan zihninde yansımıyor. Kaldı ki "toplum" dediğimiz olay ya da olgu, varlık -nasıl tanımlarsanız tanımlayınız- fizik bilimlerinin araştırma nesnelere oluşturduğu doğadan görece daha kararsızdır.

Bir diğer deyişle; fizik bilimlerinin araştırma nesnelere, toplum bilimlerinin nesnelere göre biraz daha kararlıdır ve bu büyük sorunlar çıkarır, meselenin bir yönüdür, nesnel yönüdür. Fakat olay burada bitmez. Meselelerin bir de öznel tarafı vardır ve öznel tarafından kastım da şu: Tabii araştırmayı, somut, etiyale, canıyla, kaniyle, ruhuyla, nefretiyle, sevgisiyle, aşkıyla, birey yapacak ve görünüşü itibarıyla aynen olacaktır. Fakat, biraz önce toplumun homojen olmadığını söyledik. Eğer toplum homojen değil, heterojen ise belirli toplum ve belirli tarihsel ortamlarda yer alan düşünce fonksiyonunu yerine getiren bireylerin de, elbette homojen olmasını bekleyemeyiz.

Çok basit bir şey söyleyeyim: Bir toplumda sınıf, cinsiyet, etnisite, kültür farklılıkları olabilir. Bütün bunların hepsi, bireyin kendini ifade etme ve takdim etme tarzı olarak, kuramların geliştirilmesini derinden ve köklü bir biçimde etkiler, diye düşünüyorum. O halde, iktisatçılar arasında görüş farklılıklarının olmasını çok da abartmamak gerekir. Toplumlar homojen olmadığı sürece, sosyal bilimlerde ve onun has evladı olan iktisat biliminde de farklı görüşlerin olması, o farklılıklar ortadan kalkıncaya kadar, doğaldır.

Dolayısıyla, bilimle uğraşan insanlar olarak, iktisat teorisinde farklı görüşlerin olma-

İşaya Üşür:
"1980'lerden sonra geliştirilen 'politik-iktisat' deyimini, esas itibarıyla neoklasik iktisadın tanım, kavram ve yöntemlerini, toplumsal bilimlerin diğer alanlarına uygulamak suretiyle elde ettiğiniz bütüne deniliyor."

sını kabul edebiliriz. Bu konuları net bir biçimde ortaya koyduktan sonra, konuşmamın ikinci bölümünü ana hatları itibarıyla, satır başları itibarıyla belirtmek istiyorum.

Yaptığım tanımlamalar ve aldığım pozisyonlardan ötürü, çok açık ki "piyasanın her şey olmadığı" ya da "her şey olduğu" görüşüne çok katılmadığımı söylemeliyim. Piyasa bir şeydir ama her şey demek değildir. Bu da beni finansçılıktan ve "bir şekilde anlaşılabilir" iktisat kuramından da ayırıyor. Her ne kadar, yıllarımı versem, affedersiniz, bir parça da iyi bildiğimi ileri sürsem bile "bilmek" demek, ona bütünüyle katılmak demek olmuyor.

Değişen dünya karşısında ne yapmak lazım? 1980'lerden itibaren -bunu bir referans noktası olarak alabileceğimizi düşünüyorum- hepimizin bu son günlerde çok sık kullandığı, neredeyse pelesenk haline gelen bir deyimimiz var: Küreselleşme. Açıkçası, benim "küreselleşme" deyimini ve küreselleşmenin kendisiyle ihtilâfım olsa bile, o ihtilâfı -hem deyim olarak, hem çarkın işleyiş anlamında- tartışmaya açmak istemiyorum. Buna da gerek yok. Ama, küreselleşmeyi, özellikle de iktisadi küreselleşmeyi çok basit bir şekilde şöyle tanımlıyorum: Kapitalist sermaye birikiminin yeniden yapılanması veya kapitalist sermaye birikiminin yeni ortamı.

Bu yapıya baktığım zaman, (eğer, yıldız yapmak istemiyor, çamı çam olarak tutmak istiyorsak) iktisat teorisinin açıklama gücünün göz önünde tutması gereken ve sayacağım bu etmenler arasında açıklama gücü de yüksek ilişkileri kurmamız gerekiyor. Bunlardan birisi, devlet. Tabii, devleti biraz dar anlamını alırsanız, politika ile özdeş tutabilirsiniz. Buna biraz sonra değineceğim.

İkincisi, firma. Firmayı, yurtdışı firmalar şeklinde düşünebiliriz. Ama tartışma küreselleşme bağlamında yürütüleceği veya yürütülmesi gerektiği için, çok uluslu şirketleri, o bağlamda ele almak son derece yararlı olur diye düşünüyorum.

Üçüncüsü, "sermayedir" ve sermayeyi yeniden tanımlamakta yarar olabilir.

Dörüncüsü, "iktidar" ya da "güç"tür. Tabii burada "iktidar" ya da "güç" deyince, sadece ve münhasıran devlet iktidarıyla özdeş tutmamak lazım. Hem firmalar hem de sermaye açısından çok kritik, çok önemli ve buna göre zorunlu olarak bugünkü iktisadi

analizlerimize katmamız gereken önemli bir değişken olarak görüyorum.

Beşincisi, "emek"tir.

Burada kritik bir şey var. Bu sınıflandırma içinde, mantıksal olarak yer alması çok uygun görülmebilir. Ama vurgulamak açısından, bir değişkenin daha göz önünde tutulması lazım gelir. Bunu sermaye içinde de ele alabiliriz. O da, "teknoloji".

Mesela, bu saydığım değişkenler arasında ne tür ilişki kuruyorsunuz? Ekonomi-politik geleneği şunu gerektirir: Eğer firmayı kabaca iktisat alanı, buna karşılık devleti de politika alanında değerlendirirseniz, biraz önce zikrettiğim görüşler arasında şöyle bir ikili ayırım çıkar. Biri der ki "iktisat ve politika ayrı alanlardır. Paralellikler olabilir ama maiyeti itibarıyla iktisat ve politika ayrı alanlardır." Diğer bir görüş ise; ontolojik olarak, iktisat ile politikanın birbirinden ayıramayacağını söylemektedir. Bu görüşe göre, Devlet-piyasa karşıtlığı, yapay bir karşıtlıktır. Bunları ayrı değil, birbirinin içine geçmiş alanlar olduğu; birini ayırdığınız zaman diğerinin anlamının kalmadığı bir bütün yapı olarak değerlendirilir.

Tartışmaya son derece açık bir öneri koyuyorum: Bu değişkenleri göz önünde tutarak, ekonomi-politik geleneğindeki iktisat kuramını yeniden inşa ettiğimizde, açıklama ve politika geliştirme gücü itibarıyla, ulusal onur ve gönenci artırmak amacıyla çok daha anlamlı analizler yapabiliriz.

Sabrınız için çok teşekkür ediyorum.

Başkan - Çok teşekkürler efendim. Sayın Ardıç, buyurun

Kaya Ardıç - Efendim, bir kitapçık elime geçti. Başlığı "Ciddi Konular". İktisatçılara ilişkin şakalardan da söz ediyor. Burada, "İktisatçıların iki kanunu vardır" diyor. Birinci kanun, "her iktisatçı için eşdeğerde; ama karşıt görüşte bir başka iktisatçı mutlaka vardır". İkinci Kanun, "her ikisi de yanılmaktadırlar" diyor. Yeryüzündeki ilk iktisatçının da, Kristof Kolomb olduğunu söylüyor. Çünkü, Kristof Kolomb, "İspanya'dan hareket edip, Atlantik'i geçerken nereye gittiğini ve vardığı yerin de neresi olduğunu bilmiyordu. Üstelik, bütün bunları hükümetin parasıyla yapıyordu." Böyle bir sürü şakalar var. Bunları anlatmak isterim ama konumuz bu değil.

Sayın İşaya Üşür hocamın az önce değindiği gibi, ben de düşündüm: "Acaba, değişen

İşaya Üşür:
"Piyasa bir şeydir ama her şey demek değildir. Bu da beni finansçılıktan ve 'bir şekilde anlaşılabilir' iktisat kuramından da ayırıyor."

dünyadan hareketle iktisat kuramını mı sorgulayalım, yoksa iktisat kuramından bakarak değişen dünyayı mı sorgulayalım? Bu bağlantıyı nasıl yapalım? Ama bir üçüncü soru daha var; hangi iktisat kuramı?" Yani iktisat kuramında sorun var.

Bütün bu şakalarla -tabii her şakanın altında bir gerçek yatıyor- iktisatçılara bu kadar takınıldığına göre, bu satışma ve takılmaların altında yatan bir şeyler var. Diyorlar ki, "Tanrı, iktisatçıları, hava raporu tahmincileri kendilerini çok kötü hissetmesinler diye, yaratmış." Niçin, niye yanılıyor iktisatçılar? Üç iktisatçı bir araya gelince niye anlaşmıyor? Bu, iktisatçıların kişisel özelliklerinden ya da şu ya da bu şekilde entelektüel beceri ve bilgi eksikliklerinden kaynaklanmıyor. Bence, iktisatçıların kuramlarından, iktisat kuramından kaynaklanıyor; iktisat kuramında bazı sorunlar var.

Geçen yıl 21 Haziran'da, Fransa'da, içinde iktisat departmanı da olan ve çok yüksek düzeyde matematiksel iktisat okutulan, "Ecole Normal Supérieure" de, okul öğrencilerinin başını çektiği bir protesto hareketi oldu. Bu protesto hareketine "post-otistik iktisat hareketi" deniliyor. Bazı akademisyenler, bu bildiriye destek amacıyla, 200 imzalı bir "biz de katılıyoruz, doğru buluyoruz" diye, Le Monde Gazetesi'nde bir bildiri yayınladı.

Bir de bunu kabul etmeyen, öğrencilerin bu protestosunu "doğru" bulmayan, aralarında az sayıda da olsa birçok önemli iktisatçının da bulunduğu karşıt akademisyenler, bir karşı bildiri yayınladı. Öğrencilerin bu hareketinin, iktisat biliminin bilimselliğine ve teoriye karşı çıkmak olduğu şeklinde yorumlanacağını savundular. Fakat, çok kısaca -bu tartışmanın içeriği ve odak noktası açısından yararlanalım diye bunu aldım- öğrenciler, karşı çıktıkları şeyleri üç noktada özetliyor:

Bir, İktisatta kontrolsüz matematik kullanımını. Matematikğin bir araç olarak değil, kendisinin bir amaç olarak -aynen o ifadeyi kullanıyorlar- kullanılmasına karşı çıkıyorlar.

Basında bu bize yanlış aktetirildi. Sayın Ahmet Insel'in Radikal Gazetesi'ndeki makalesinde, -sanki biraz öyleymiş gibi- yanlış anlama çıkacak şeyler vardı. Matematikçe karşı çıkmıyorlar. Bilindiği üzere, Ecole Normal Supérieure, çok üst düzeyde bir yüksek okuldur ve oradaki matematikğin düzeyi çok yüksektir.

Kaya Ardıç

Buna karşı çıkanlar, matematiği çok iyi bilen öğrenciler. Onlar, matematiğe karşı çıkmıyor, böyle bir tartışma yok. Matematiksiz iktisat olmaz; ama "matematik, iktisatta bir araç mıdır, bir amaç mıdır? tartışması her zaman vardır.

Her zaman savunduğum gibi, matematiğin, iktisatta bir araç olarak vazgeçilmez, zorunlu, son derece yararlı bir araç olduğunu her zaman düşünüyorum. Bu öğrenciler de bunu söylüyor. Aksi durumda, "iktisat bilimi, otistik oluyor" diyorlar. Bu iktisadı da, "gerçek dünyadan kopan, hayali bir dünyada, gerçekçi olmayan varsayımlardan hareketle bir beyin jimnastiği türünde ve niteliğinde, matematiksel bir sanal evren" diye nitelendiriyorlar.

İkinci olarak, "İktisat eğitiminde, neoklasik iktisadın baskıcı egemenliği ve bundan türeyen yaklaşımlara karşı çıkıyoruz" diyorlar. Bunu birazdan açmaya çalışacağım.

Üçüncü olarak da, "İktisat eğitimindeki dogmatik stil, dogmatik tarz" diyorlar ve bunu, niye "dogmatik" diye nitelendirdiklerini açıklıyorlar. Eleştirel ve yaratıcı düşünceye yer bırakmayan bir eğitim sistemi olduğunu söylüyor ve buna karşı çıkıyorlar.

Peki neyi istiyorlar? O da üç dört noktada özetleniyor. Birincisi, "ampirik" yani "uygulamaya ve somut yaşama ilişkin, bir eğitim görmek istiyoruz" diyorlar. iktisat bilimi ve iktisat kuramının, uygulama ve gerçek iktisadi yaşamla bağlantısının, köprülerinin kurulmasını istiyorlar.

İki, "bilimcilik değil, bilim istiyoruz" diyorlar. Burada bilimle, bilimcilik arasındaki ayırma, onun ayrıntılarına girmek istemiyorum.

Üç, "iktisat biliminde çoğulcu yaklaşım is-

Kaya Ardıç:
"Matematiğin,
iktisatta
bir araç olarak
vazgeçilmez,
zorunlu,
son derece
yararlı bir araç
olduğunu
her zaman
düşünüyorum."

tiyoruz" diyorlar. "Salt, tek bir yaklaşımın, dolayısıyla aksiyomatik tarzda yapılan iktisadın, tek doğru bilimsel yöntem olduğu ve onun dışındaki yaklaşımların "bilimsel" olmadıkları için dışlandığı bir iktisat eğitimi istemiyoruz" diyorlar. Yani çoğulculuk istiyorlar. Son olarak da öğretim üyelerinin de bu harekete katılarak, "çok geç olmadan" (aynen bu ifadeyle) kendilerini desteklemelerini istiyorlar.

Bu post-otistik iktisat hareketinin de açmaya ve vurgulamaya çalıştığı gibi, iktisat kuramımızda bazı sorunlar var. Ama "nedir?" diye baktığımızda, özünde neoklasik paradigmanın içinde yaşadığımız somut, gerçek iktisadi yaşamı açıklama ve kavramsallaştırmakta ve dolayısıyla da çözümlenmekte yetersiz kaldığı tespitini yapıyoruz. Buna katılanlar var, katılmayanlar var. Neoklasik iktisat nedir, kabaca ne söyler?.. İktisadi karar birimleri rasyoneldir, rasyonel iktisadi karar birimleri tüketici olarak faydalarını maksimize eder ve tüketicilerle kısmi bir denge kurulur. Üretici olarak gerek iktisadi anlamda, gerek teknik anlamda kâr maksimizasyonuna gider, üretimde etkinlik ve kısmi dengeler kurulur. Bu kısmi dengelerden hareketle, Walras'tan beri genel dengeler, piyasaların birbirleriyle bağlantılı ve eşanlı olarak dengeye geldiği bir genel denge analizidir. Bunu Pareto, etkinlik sorunsalıyla destekliyor ve nihayet 1950'lerde -Sayın Fındıkçıoğlu'da değişti- Arrow-Debreu, bunu aksiyomatize ediyorlar.

İçinde yaşadığımız somut piyasalara, ekonomilere, toplumlara bakıyoruz; neoklasik iktisadın bu temel savı geçerli değil. Piyasalarda tam rekabet koşulları yok, onu zaten biliyoruz. Bazı temel hipotezler açısından da baktığımızda, mesela "rasyonellik" hipotezini alın -ki temel hipotezidir-, iktisadi karar birimleri ve iktisat oyuncularının piyasalarda rasyonel olmadığını, rasyonel davranmadığını görüyoruz. Diyelim ki, bunu da "sınırlı rasyonellik" (bounded rationality) kavramıyla ikame etmeye çalıştık.

Neoklasik yaklaşımın özünde çok temel bir varsayım vardır: "iktisadi karar birimlerinin davranışları birbirlerinden bağımsızdır; birbirlerini etkilemez". Bakıyoruz, bu daha geçerli değil. Peki, neoklasik iktisat niye bu kadar benimseniyor ve tek bilimsel yaklaşım, aksiyomatik yaklaşımı da tek bilimsel yöntem olduğu savunuluyor? Bunun altında yatan

birçok derin nedenler var. Kısaca, şu kadarını söylemeye çalışacağım: Aslında bu tartışmalar literatürde, gerçekçilik-aksiyomatizm tartışmaları karşılığı ekseninde odaklanıyor. Bir tarafta gerçekçi olup olmamak, öbür tarafta da bilimsellik adına aksiyomatik olmak diye görülüyor.

Burada, iktisat kuramının gerçekçi içeriğinin arttırılması, gerçek dünyayla bağlantılarının kurulması -iktisat öğrencilerinin istediği gibi- meselesinden çok; Kanımca esas tartışılması, üzerinde düşünülmesi gereken sorun, gerçekçiliğin ne denli gerekli olup olmadığı sorunudur. Bunu açarsam, yani "gerçekçilik, gerçekçilik" deniliyor; ama iktisat kuramı için, gerçekçilik çok da gerekli mi acaba?

Çünkü iktisat kuramında, bunun altında yatan çok eski bir tartışma bulunmaktadır. Bu tartışmanın başlangıcı için, 1870'lere, Karl Menger'e, Marjinalistlere kadar, hatta klasik iktisatçılara kadar gidilebilir. Biliyorsunuz "doğal düzen hipotezi" daha sonra onu yeni klasik ve monetarist iktisatçılar "doğal oran hipotezi" diye başka türlü tanımlıyor. Kısaca belirtirsek, "İktisadi etkinliklerin birtakım "doğal" ve doğru kanunlara tabi olduğu varsayımı ve tezi". Halk dilinde de çok duyarız, "Ekonominin kendine özgü kanunları vardır. Siyasetçiler ekonomiye el attığı zaman, müdahale ettiği zaman, ekonominin doğal işleyişini, doğal kanunlarını ihlal ederek bozuyorlar. Dolayısıyla". Bir iktisatçı olarak, bu, benim hiç kabul edemediğim bir yaklaşım ve bakış açısı. Sayın Derviş'i çok sempatiyle karşılıyorum. Ama, "siyasetin, ekonomiden elini çekmesi lazım" şeklindeki bu son değerlendirmesine şiddetle karşı çıkıyorum.

Şimdi, sizi de şaşırtacağımı biliyorum ama bence "siyasetçinin ekonomiden elini çekmesi" tezi, doğru gibi görünen; ama çok yanlış bir görüştür. "Yanlış, doğru" nedir; o çok tartışmaya açık, onun bilincindeyim. Ama ekonomiyi salt teknik bir süreç ve bir teknik olarak algılar ve tanımlarsak; Sayın Fındıkçıoğlu'nun -yanlış anlamıyorsam beni düzeltirdiği gibi- "özünde iktisat, matematikseldir ve dolayısıyla bir mühendislik bilimi gibi, teknik bir bilimdir" tezi benim katılmadığım, bence doğru olmayan bir tezdır. Sadece "matematiksel iktisat" diye, tek bir matematik yok. Bir çok matematik var.

Gerçekçilik meselesinden baktık. Eğer

**Kaya Ardıç
"Neoklasik
yaklaşımın
özünde
çok temel bir
varsayım vardır:
'iktisadi karar
birimlerinin
davranışları
birbirlerinden
bağımsızdır;
birbirlerini
etkilemez'".**

doğal ve doğru kanunlar varsa, gerçekçilik gerekli değildir. Hatta, tersine, doğal kanunlara tabi bir sürecin, sistemin, doğru ve tam algılanmasına engel oluşturur. O zaman yapılması gereken nedir? Aksiyomatize etmektir; yani aksiyomatik yaklaşımdır. Dolayısıyla "gerçekçilik" o kadar da önemli değildir. Önemli olan, geliştirilen model ve teorilerin içsel tutarlığı, açıklayıcı gücü ve Friedman'ın dediği gibi "ileriye yönelik kestiriler yapabilme" özelliğidir.

Paul Samuelson, açıklama gücüne öncelik veriyor; Friedman, kestiri yapma gücüne öncelik veriyor; ama aslında hepsinin dayandığı metodolojik okul aynıdır: "Mantıksal Pozitivizm" ve "Enstrümantalist Metodoloji".

Gerçekçilik niçin önemli ve kabul edilemez bir bakış açısı? "Ekonomide, doğru ve doğal kanunlar var" derken, göz ardı edilmemesi gereken iki tane temel koşul var. Birinci koşul, iktisadi karar birimlerinin, davranış kalıplarının -"context independent" olması gerekir. Bu deyim tam karşılığı olarak "ortamdan bağımsız, içerikten bağımsız" da diyemeyiz; ama ne demek olduğunu açarız, anlatırız. Şimdilik, müsaadenizle o deymi kullanayım.

İkinci koşul da; iktisadi karar birimlerinin -demin de değindiğim gibi- birbirlerinden bağımsız olması, "interaction" olmaması gerekir.

İkinci koşuldan bakalım: İktisadi karar birimlerinin davranışlarının birbirlerinden etkilenmediği, birbirlerinden bağımsız olduğunu söylemek demek, aslında "toplum yok, siyaset yok, ekonomi de yok" demektir. Çünkü halk deyimiyle "her koyun kendi bacağından asılır", "iktisadi karar birimleri zaten rasyonedir, doğrusunu yapar", "Herkes kendi faydasını maksimize eder ve dolayısıyla da Adam Smith'in meşhur "görünmez eli" de, bireysel çıkarlarla, toplumsal çıkarlar arasındaki uyumu sağlar" demektir.

İkincisine gelince "context independent" ne demek, onu açalım. İktisadi karar birimlerinin, karar verirken, seçiş yaparken seçenekler arasında, seçeneklerden bir tanesi çıkarıldığında, seçenekler arasında yaptığı sıralamanın değişmeyeceği varsayımı demektir. Bunun için ise iktisadi karar birimlerinin, önce tercihlerinin, sonra da bu tercihlerinden hareketle yaptıkları iktisadi seçişlerin;

1. Komple, tam olması gerekir.

2. Geçişli (transitif) olması gerekir.

3. Sürekli olması gerekir.

Gerek ampirik bulgular, gerek bu konuda "social choice" teorisinde çalışan akademisyenlerin yaptıkları çalışmaların bulgularına göre görüyoruz ki; gerçek iktisadi yaşamda, iktisadi karar birimlerinin tercih ve seçimleri ne geçişli, ne sürekli, ne de tam. Dolayısıyla, öbür varsayım açısından öbür koşul açısından da, iktisadi karar birimlerinin davranışları birbirlerinden bağımsız da değil. Eğer böyleyse, iktisadi etkinliklerin doğal ve doğru kanunlara tabi olduğu tezi kabul edilemez. O zaman, gerçekçilik önem kazanır ve gerçekçiliğin savunulması gerekir. Yani gerçekçilikten, ancak o mantıkla ve o varsayımdan hareketle vazgeçilebilirdi ama bence böyle bir şans yok. Dolayısıyla iktisatçıların yapması gereken; gerçekçiliği yani iktisat kuramının, salt aksiyomatik yaklaşımla "tek bilimsel yöntem" diye gerçeklerden kopuk bir modeller ve matematiksel iktisat dünyası olmaktan çıkartıp, iktisadi karar birimlerinin davranış kalıplarının özelliklerini ve bunun yapısını, siyaset sürecini, toplumun psikolojisini ve tarihsel süreci göz önünde tutan ve kanımca en önemlisi de, siyasetle ekonominin -az önce de değindiğim gibi, Sayın Derviş'in de düşündüğü gibi- birbirinden kopuk iki ayrı alan olmadığı bilinci içinde, bu çalışmaların metodolojik altyapısını hazırlamaktır. Çünkü "gerçekçilik" dediğiniz zaman "gerçekçilik diyorsunuz; ama nedir o?" diye sorarlar. Kendi adıma, onun metodolojik temellerinin zayıf olduğunu da kabul ediyorum. Onun için, bu iktisat kuramı tartışmalarında, iktisat kuramının gerçek dünyayla olan bağlantılarında yetersiz kaldığı noktaların aydınlanmasında, öyle sanıyorum ki bu değindiğim birkaç noktadaki sorunlar, özellikler, aydınlatıcı olacaktır.

Kendi payıma tekrar vurgulayayım: Bu tartışma, eğer matematik-iktisat tartışması şeklinde algılanırsa ve "iktisat da matematiksiz olmaz, matematik son derece önemlidir" diye savunuluyorsa "zaten tersini söyleyen yok ki" derim. Araç-amaç karmaşası, araçlarla amaçların karıştırılması, salt matematik ve iktisada özgü bir durum da değil. İktisatçıların düştüğü yöntem tuzaklarından biri de budur. Araçla amaç, çoğu zaman karıştırılmaktadır. Aracı amaç, amacı araç yaptığınız zaman, sorunları doğru koyamaz ve doğru ko-

Kaya Ardıç:
"Önemli olan, geliştirilen model ve teorilerin içsel tutarlığı, açıklayıcı gücü ve Friedman'ın dediği gibi 'ileriye yönelik kestiriler yapabilme' özelliğidir."

"BIJOU"
(AZAMI HIZ: 6.4 KM/S)

"OBO"
(AZAMI HIZ: 4.8 KM/S)

"KARGA"
(AZAMI HIZ: 5.6 KM/S)

"PANCAR"
(AZAMI HIZ: 6.4 KM/S)

Bazıları hızlı gitmeyi sadece hayal eder
cargo@cargo'da koliler hızlı gider

www.cargoatcargo.com
0212 693 98 20 pbx

TRAKYA BİRLİK

BIRYAĞ
AYÇİÇEK YAĞI

BİRMA
BİTKİSEL MARGARİN

BIRYAĞ
YEMEKLIK MISIRÖZÜ YAĞI

BİRMA
MUTFAK MARGARİNİ

Yağın kaynağından...

TRAKYA YAĞLI TOHUMLAR TARIM SATIŞ KOOPERATİFLERİ BİRLİĞİ

1. Murat Mah. Zübeyde Hanım Cad. No:2 22030 EDİRNE Tel : 0.284. 214 55 22 (pbx) Fax: 0.284. 225 30 60 - 225 30 61 - 225 44 23 - 225 50 98
Teleks: 37116 Tytb.tr. Posta Kutusu: 88 E-mail: trakyabirlik@trakyabirlik.com.tr Web: www.trakyabirlik.com.tr

nulmamış sorunlardan da doğru ve etkin çözümler çıkartamazsınız.

Ben, üçüncü sınıfta metodoloji dersinde ve son sınıfta ilk dersimde daima -öğrencilerim bilir, şu anda çoğunu aramızda görüyorum- "yöntem hataları" diye başlıyorum; çok önemli. Dolayısıyla yöntem konusunda, metodoloji konusunda çok özen göstermemiz gerektiğini düşünüyorum. İktisat eğitiminde, iktisat metodolojisi dersinin zorunlu ders olması gerektiğini düşünüyorum. Az önce, İshaya Üşür Hocamın da değindiği gibi, iktisadi düşünce tarihinin, iktisat tarihinin çok önemli olduğunu düşünüyorum. İktisat Tarihi, seçimsel bir ders değil, zorunlu bir ders olmalı; çünkü dünü bilmezsek bugünü, bugünü doğru değerlendiremezsek de yarını değerlendiremeyiz, kestiremeyiz.

Sabrınızdan ötürü çok teşekkür ederim.

Başkan - Teşekkür ederim Sayın Ardiç. Soruların 3 dakika içerisinde sorulmasını rica edeceğim ki, panelistlere biraz vakit kalsın. Çünkü konu, çok önemli bir konu, meraklarını anlatmaya fazla vakit kalmadı ve hiç olmazsa sorulara da cevap verirken 5'er dakika ilave konuşmaları gerekecek. Buyurun efendim.

Besim Üstünel - Evet Sayın Başkan. Biraz yoğun teori konuşulduğu için, işi önce birkaç dakika şöyle bir hafifletmek, istiyorum, sonra da ciddi bir konuya geleceğim.

Ben geldikten sonra -biraz geç kaldım- dinlediğim ilk genç arkadaşım Gündüz Fındıkçıoğlu, gerçekten çok ilginç şeyler söyledi. Debreu'nün ilk iktisatçı olarak, matematikçilikten iktisatçılığa geçiş olarak Nobel ödülü aldığını söyledi. Bunun tabii başka örnekleri de var ve ben önce onlara işaret etmek istiyorum: Sanıyorum, Türk Planlama Teşkilatı'nda danışman olarak da çalışan Hollandalı Profesör Tinbergen'in yaşam öyküsü şöyle: Kendisinin bize anlattığına göre, İkinci Dünya Savaşı sırasında, insan hayatına kıyım konusunda vicdani kararı olumsuz olduğu için, askere gitmeyi ve adam öldürmeyi reddetmiş. Bunun üzerine demişler ki "Tamam, yasal bakımdan, anayasal bakımdan hakkın var; ama gözaltına alınacaksınız" denmiş. Hapse atılmışlar adamı. Tutukluluk döneminde "matematiği, acaba hangi alanda kullanarak bir şeyler öğrenebiliriz?" demiş ve bir sürü iktisat kitabı getirmiş, matematiği ekonomiye uygulamış ve gayet güzel ekonomi model ve teori kitapları

üretmiş. Matematik kökenli ve iktisadi düşünce akımlarına önemli katkısı olan özellikle planlama tekniklerinde, gelişen ülkelere yol gösteren bir iktisatçı. Aynı zamanda, Nobel ödülü alan iktisatçılardan biri.

Bir de Paul Samuelson. Aslen matematikçidir. Matematiği uygulama alanı olarak Harvard'ta doktora tezini yapmış. Yine o doktora jürisinde bulunan von Haberler, Avusturya asıllı Amerikalı, Harvard'da International Economics'i okutan bir hocamız. 1950'li yıllarda, Türkiye'ye de davet etmiştik. Burada bir ay bizlere dış ticaret teorisini anlattı. Onun -benim Harvard ve MIT' de bulunduğum dönemdeydi- anlattığı hikâye şöyle: Samuelson, matematik kullanarak, ekonomide önemli bir tez hazırlamış, gelmiş ve sınav yapıyor. Sınav jürisinde, Jüri Başkanı Schumpeter. Jüri Üyelerinden bir tanesi von Haberler, öteki de Input-Output teknolojisini geliştiren Leontief. Üç tane büyük iktisatçı. Adamı sıkırtmış ve güzel sorular sormuşlar. Samuelson da, ateş parçası gibi cevapları vermiş ve bitirmiş. Sınavı bitirdiği zaman Schumpeter dönmüş "Well, gentlemen, do you think we passed?" Yani "biz geçtik mi acaba bu sınavdan?" diyor. Böylece, kendilerinin sınav geçmek durumunda olduğunu hatırlatmış. Bu, işin hafif olan kısmı.

"Değişen Dünya ve İktisat Kuramı" konusıyla ilgili olarak anlatmak istediğim başka bir konu var: Dünyanın bugünkü ekonomik düşünceyi hızla etkilediği dönem, benim anımsadığım kadarıyla, 1970'li yıllarda başlıyor. Çünkü 1950'li-60'lı yıllarda, bizler önce Keynes'i öğrenmeye çalıştık. Sonra Keynes'in yeterli olmadığını çünkü Keynes'in, statik ve kapalı ekonomi üzerinde yepyeni şeyler söylediğini öğrendik. Açık ve gelişen ekonomilerde neler olabilir, ekonomi bu konulara nasıl yaklaşabilir; yani büyüme teorilerini öğrenmeye çalıştık. O dönemde, benim Stockholm'de bulunduğum 3 yıl var. İlk gittiğim sene, Stockholm'ün çok önemli bir enstitüsünün -Institute For International Economic Studies- başında yeni atanmış bir müdür var: Profesör Asar Lindbeck. Benim gittiğimim ertesinde, iktisattan Nobel ödülü Profesör Simon Kuznets'e verilecek. Kuznets, Harvard'dan gelmiş. Ödül almasına neden olan son kitabının ismi, "The Economic Growth of Nations". Adam Smith'in 200 yıl önce yayınla-

Kaya Ardiç:
"İktisat Tarihi,
seçimsel
bir ders değil,
zorunlu bir ders
olmalı.
Çünkü
dünü bilmezsek
bugünü,
bugünü doğru
değerlendire-
mezsek de
yarını değerlen-
diremeyiz,
kestiremeyiz."

dığı ve ekonomi biliminin ilk temel taşı sayılan "The Wealth of Nations"ın yayınlanışının 200 üncü yıldönümüne denk gelen bir yayın. Adam Smith'in kitabının başlığı, 200 yıl önce ekonominin neye önem verdiğini gösteriyor.

Kuznets ise, kitabında şunları işlemiş. "Zenginlik, zenginliğin kaynağı nedir, nereden doğar?" Önemli olan zenginlik değil, büyümedir, büyümenin nasıl olduğunu anlamaktır.

Çünkü İkinci Dünya Savaşından sonra 1950 ve 60'lı yıllarda giderek artan, yoğunlaşan bir biçimde iktisatçılar, düşünürler, ekonomik büyümeyle ilgilenmeye ve büyüme teorileri üretmeye başlamışlar.

Kuznets'in çalışmaları 200 yıl geriye giderek, Amerikan ekonomisinin büyümesine katkıda bulunan önemli faktörleri ortaya çıkarmaya çalışmış ve orada görüyoruz ki, bizim bildiğimiz üretim teorisi, üretim fonksiyonu yeterli değil. Fiziki inputlar, emek-sermaye ve doğal kaynaklar, Amerika'nın 200 yıllık gelişmesinin sadece üçte birini açıklayabiliyor. Sonra bu model başka ülkelerde de denenmiş. Türkiye için de 1950-60 yılları arası için, Bulutay çalışma yaptı. Yaklaşık Türkiye'de de yüzde 60 açıklanamayan faktörler var.

O sırada Stockholm Üniversitesinde bir araştırma projem var, onlar finanse ediyor. Bir taraftan kendi projemde çalışıyorum, bir taraftan da -Planlamadan ayrılıp oraya gittiğim için, kalkınma ve gelişme modelleriyle ilgiliyim- bana bazı doktora veya doçentlik tezlerinde jüri üyeliği veriyorlar.

Bu yoğunluk içinde, benim ele aldığım üç ülke var, uluslararası bir mukayese yapıyorum; sanayileşmeye gecikmiş, 70-80 yıl sonra başlamış, fakat çok başarılı olmuş iki ülke ve çok başarısız olmuş bir ülkeyi alıp "acaba bu ikisi niye başarılı, biri niye bu kadar başarısız?. Bunların ikisinde ortak olan, birinde olmayan ne var ki, -hangi faktör ki- bize, büyüme teorisi konusunda ışık tutabilir?" Yani "stratejik, önemli girdi nedir?"

Japon örneği; Japonya'yı, Japon gelişmesini ondan sonra da 15-20 yıl inceledim. İsveç ve Japonya'nın benzer tarafları var ve tahmin edeceğimiz gibi, üçüncü ülke Türkiye. İki başarılı, bir başarısız; bunu Japon'a söyledim zaman "tabii başarısız Japonya değil mi?" diyor veya İsveçli de aynı şekilde...

Sonra bu incelemeleri teorik modeller şeklinde yazdım -üç tane paper- sonra da ki-

tap yapacaktık. Fakat, politikaya bulaşınca, kitabı tamamlama olanağı bulamadık. Çok özet olarak söyleyeyim: Kuznets'in yeni açtığı vadide, benim yaptığım çalışma, onun biraz daha geliştirilmiş şekliyle, klasik fiziki üretim faktörleri. Üretim fonksiyonunda kullanılan emek miktarını, sermaye miktarını artırırsak, üretim artar. Büyümeyi açıklamak için, bunlar yeterli değil. O zaman başka hangi faktörler var? Bir toplumun bilgi-kültür düzeyi ve bunun zenginleştirilmesi. Bir toplumda örgütlenme kapasitesi ve teknoloji. KOT faktörleri dediğimiz, bu üç faktör. Bunların üçü, ötekiler kadar, hatta tarihi gelişme içinde ötekilerin iki katı daha önemli. Bu faktörlere baktığımız zaman, Japon gelişme tarihinde Meiji döneminde bilgi, örgütlenme ve sonra teknolojiye verilen önem korkunç bir şey. Fakat Japonya'dan 20-30 yıl önce İsveçliler aynı tercihleri yapmış, aynı önemi vermiş. Dolayısıyla İsveç, Avrupa'nın; Japonya, Asya'nın ve daha sonra da dünyanın en başarılı ülkesi. Öyleyse bu "KOT" faktörleri dediğimiz faktörlerin adını da "New Factors of Production" şeklinde koyduk. "Yeni üretim faktörleri".

Bunu nereye bağlayacağım?, 25-26 yıl sonra "New-Economic"(Yeni-ekonomi) diye bir şey çıktı. Bilişim teknolojisinin gelişmesi, bilgisayarların çok ileri teknolojilerle donatılması, insanların ve toplumların birbirleriyle çok daha çabuk temas geçebilmesi, bilgi aktarabilmesi, bilgiyi işleyebilmesi, dünyanın gelişmesine öyle bir hamle verdi ki; globalizasyon, 1970'lerin başında sadece multinational veya international değişim diye dar alanda, büyük firmaların uluslararasılaşması olarak görülürdü. Halbuki, şimdi küresel bir olay.

Dolayısıyla dünyanın bugünkü gelişmesi-ne, giderek daha büyük ölçüde katkıda bulunan bir teknolojik gelişme var. Bunların yarattığı üretkenliği artıran, üretimi artıran ve bütün politik ve askeri stratejileri de altüst eden öyle gelişmeler var ki, bunları herkes bugünkü çağdaş ekonomi düşüncesinde de, diğer alanlarda da dikkate almak zorunda. Onun için, yeni üretim faktörlerini, Türkiye'nin de süratle dikkate alıp, toplumu bunlarla donatması gerekir. Bunları, bundan çeyrek yüzyıl önce yazdım, söyledim ve de uygulayabilecek ya da ona yakın bir noktada iken uygulayamadık. Teşekkür ederim.

Besim Üstünel:
"İkinci Dünya Savaşından sonra 1950 ve 60'lı yıllarda giderek artan, yoğunlaşan bir biçimde iktisatçılar, düşünürler, ekonomik büyümeyle ilgilenmeye ve büyüme teorileri üretmeye başlamışlar."

Şule Necef - Oturumun genelinde, daha çok iktisat ve matematik disiplinleri arasındaki ilişkiler irdelendi. Ben, bilimsel çalışmanın dünyadaki yeni trendine ilişkin birkaç şey söylemek istiyorum: Benim bildiğim, bir dönem gerçekten büyük bir parçalanmışlık yaşandı. Bütün disiplinler, uzmanlaşma adına, o küçük küçük bölümlerden bütünü açıklama çabasına girdi. Ama benim bildiğim, şu anki trend yeniden bir bütünselleşmeye doğru yani artık belirli bir disiplinin içerisinden gerçekliği yorumlamanız mümkün olmuyor.

Ancak disiplinler arası çalışmalar, gerçekliği açıklamada bir pencere açabiliyor ve bunun örneklerini de çok sık görüyoruz. Örneğin benden önceki konuşmacının da değindiği bir Japonya örneği var. Bu örnek, birçok iktisatçının kafasını karıştırdı. Japonya meselesini ortaya çıkaran, iktisatçılar değildir. Japonya'ya, 20 kişilik ekiplerle gitmişlerdi. Bunun içinde mühendis, sosyolog, psikolog, işçi, teknisyen vardır. İnanılmaz düzeyde, disiplinler arası bakabildikleri zaman, ancak Japonya'daki iktisadi trendleri açıklayabilmişler. Buradan da, bence, böyle bir bakış açısıyla bilim yaparsak ancak gerçekliği açıklama gücünü elde ederiz, diye düşünüyorum.

Bunun dışında, bütün konuşmacılara teorik bir sorum var: Marx'ın, "kâr oranlarının düşme eğilimi" yaşasının rekabetçi döneme özgü bir yasa olduğu görüşü var. Bunun karşısında; örneğin Lipietz'in, kapitalist ekonomilerin, belirli şartlar yerine getirildiği takdirde, krizlerini yönetebilecekleri yönünde bir önermesi var. Biz bunu 1950-75 döneminden de biliyoruz. Lipietz bunu daha da formülasyon biçiminde de dile getiriyor. "Bu, bu şartlar olursa, kriz yönetilebilir" diyor. Bütün konuşmacılar, bu konuda ne düşünüyor? Buna bir açıklık getirirse sevineceğim.

Onun dışında da, bugün neoliberal politikalar ekseninde 1970'lerden sonra dünyadaki iktisadi birikim mekanizmalarında herhangi bir başka trend, başka bir paradigma değişimi görüyor musunuz? Dünyadaki kapitalist ekonomiler düzeyinde yeni bir düzenleme biçimine doğru -bunun 'uluslararası Keynesçilik' diye nitelendirenler de var- bir yeni trendin ipuçlarını yakalıyor musunuz? Teşekkür ederim.

Ahmet Yılmaz - Değirmek istediğim birinci husus şu: Sayın Kaya Ardıç bu konuya

girmişti. "Neoklasik İktisat" diye ifade edildi, buna "Ortodoks İktisat" da diyebiliriz. Ortodoks İktisat, varsayımları çok tartışılmalı olduğu ve gerçekçi olmadığı halde, bugün Batıda, ülkemizde ve genel olarak dünyada; hem üniversiteler düzeyinde, hem de İktisat politikası tartışmalarında egemen bir pozisyonundadır. Ortodoks İktisadın bu egemen pozisyonunda olmasının, ideolojik işleviyle bir ilişkisi var mıdır? Bu bir tesadüf müdür? Ben, bunun tesadüf olduğunu düşünmüyorum; bu, Ortodoks İktisadın ideolojik işleviyle uyumlu bir gelişmedir.

İkinci olarak değirmek istediğim husus yine Kaya Bey değindi-, bence son günlerdeki gelişmelerle de ilgili olduğu için önemli. Bu, Türkiye'deki son dibe vuruş sonrasında "kurtarıcı" olarak getirilen Sayın Kemal Derviş, bir basın açıklamasında, ekonomiyle siyasetin birbirinden ayrılması gerektiğini söyledi. Bence, Kemal Derviş bu tavrıyla aslında politik tutumunu netleştirmiş oldu. Bu toplantıda, bu konu üzerinde durulmasının da önemli olduğunu düşünüyorum.

Kaya Bey, burada önemli bir tespit yaptı. Bana göre, Kaya Beyin de ifade ettiği gibi, kapitalist ekonomilerde, ekonomiyle siyaset, ideoloji, hatta kültür iç içe geçmiştir ve birbirinden ayrılmaz. Birbirinden ayrılmaz alanlar olmadığı halde, birbirinden farklı alanlar gibi gösterilmesi, böyle bir illüzyonun yaratılması, kapitalizmin sürmesi açısından önemli işlevler icra etmektedir. Şöyle ki, ekonomi ve siyaset farklı alanlarsa, öyleyse ekonomik mücadeleyle, siyasi mücadele de birbirinden ayrılmalıdır. Bu, açıkça burjuva stratejisine hizmet eden bir yaklaşımdır.

Üçüncü olarak söylemek istediğim bir husus daha var. Benim mi bir algılama sorunu var, bilmiyorum; ama şu konuya takmış durumdayım: Bu "değişen dünya" lafı nedir; ben bunu anlamıyorum. Kapitalizmin özünde değişen ne var? Teşekkür ederim.

Meryem Koray - Doğrusu bende biraz neoklasik İktisat ya da o yerleşik İktisada, bugün dünya, yenedünya düzeni ya da küreselleşmenin getirdiği eleştirilerin burada, bu masada tartışılır olabileceğini düşünmüştüm. Sayın Kaya Ardıç, en azından öğrencilerin, neoklasik İktisadın bu kadar baskıcı bir biçimde öğretilmesine karşı oldukları gibi bir örnek veriyor. Dünyada da gerçekten, kurumcu

Besim Üstünel:
"Yeni üretim faktörlerini, Türkiye'nin de süratle dikkate alıp, toplumu bunlarla donatması gerekir."

iktisat, feminist iktisat, yerleşik iktisadın varsayımlarını ciddi bir biçimde sorgulayan bir süreci sürdürüyorlar. Örneğin bu tartışmaların içerisinde, bunların girmemesini acaba nasıl yorumlamalı diye düşündüm.

Nizam-ı âlem bir şeyler gerektiriyor, dünya ona eklenmek zorunda. Dolayısıyla bizler bunlarla uğraşmayalım mı? diye sormadan edemiyorum. O anlamda gerçekten iktisadın, sosyal koşullarla yapılanmış bir bilim olduğunu; zannedirim genel kabul gören, varsayımları bu açıdan ciddi olarak eleştirilen, rasyonalite olduğu gibi, örneğin verimli veya verimsizlik kavramlarının da, özellikle kadın açısından, kadının ekonomiye katkısı açısından, yeniden üretim faaliyetleri açısından nasıl sorgulandığını ve artık bunların biraz marjinal olmadığını da biliyoruz.

1990'lı yıllardan bu yana, Düalist dünyayı eleştiren yaklaşımları, verimlilik anlayışlarıyla, ekonominin "içeriği ne olmalıdır?" konusuyla yalnız piyasa değil, piyasaya aksetmeyen, örneğin hatta Smith'e dayandırarak, "ihtiyaçların karşılanmasına yönelik her şey ekonominin içindedir, olmalıdır" diyen yaklaşımlarıyla, bugün iktisat öğrenimi içerisinde, iktisat araştırmaları içerisinde önemli bir yeri var. Bence, değişen dünya, değişen koşullar, iktisadi yalnız yöntem ve modeller açısından değil; ama içerik açısından çok ciddi bir sorgulamaya getiriyor.

Sayın İlaya Üşür'ün dediği gibi, bilimin ne olduğu tartışmaları hep var, bugün de var; ama iktisada özellikle yönelmiş bazı eleştiriler olduğu da bir gerçek. Çünkü iktisat, eskiden olmadığı ölçüde insanların gündelik yaşamında, hatta sokaktaki vatandaşın bile ilgilendiği bir alan olmaya başladı. Bu nedenle ona gerçekten yerini vermek; yani gerçek boyutlarıyla tartışmaya açmak, anlamını, içeriğini sorgulamak, Türkiye insanı için de oldukça gerekli bir yaklaşım diye düşünüyorum. Siyaset ve ekonomi ayrımı da, belki bundan sonra açığa kavuşacak bir şey. Eğer biz onu sosyal açıdan yapılanmış bir bilim olarak -hatta ideoloji diyenler var-sorgularsak, böyle iktisat siyaset ayrımıyla, sosyal olan her şeyin aslında nasıl bir yapay ayrıma gittiğini görürüz. Dolayısıyla böyle bir ayrımın geçerli olmayacağını daha kolay söyleyebiliriz. Konuşmacılarımız, böyle bir yaklaşıma, böyle bir tartışma-

ya dair neler söylemek isterler, diye merak ediyorum. Teşekkür ederim.

Ahmet Karayılan - İlk sorum, Sayın Gündüz Fındıkçioğlu'na olacak. Kendisi, "iktisat öğretisinin kaçınılmaz bir süreç sonucunda, tamamen matematikselleşeceğini" söyledi. İktisat öğretisi bu kadar matematiksel haliyle yeterince çözümsüzlük üretmiyor mu ki, bundan sonra biraz daha matematikselleşirse, daha fazla çözümsüzlük ortaya çıkmaz mı?

İkinci sorum da şu: Hâkim iktisat öğretisi neoklasik iktisat, kendisini pozitif bir bilim olarak tanımlıyor. Ancak pozitif bilimlerin en önde gelen özelliklerinden bir tanesi olarak evrenselliği görüyoruz. Fakat dünya üzerinde ekonomilerde çıkan sorunlara uygulanan çözümler, genellikle başarısızlıkla sonuçlanıyor. Bu da neoklasik iktisadın pozitif bir bilim olmadığını kanıtlamaya yetmez mi?

Fuat Ercan - Tartışmaya başka bir boyut katmak istiyorum. Bu, neden-sonuç, amaç-araç ya da Sevgili İlaya'nın söylediği "rölatif" ya da "evliyalar tarzı" yaklaşım derken, hep bir boyutunun eksik kaldığını düşünüyorum. Bu, sosyal bilimlerdeki güç ilişkileri. Yani "güç ilişkileri" derken, George Simmel'in yeni çevrilen kitabındaki bir öyküden bir bölüm okumak istiyorum: "Acemi erler, ağır bir çantayla yapılan, uzunca bir yürüyüşten kışlaya dönüp de, sırt çantalarını indirdiklerinde, genelde hemen dengelerini bulamaz, bir süre oraya buraya sendeler. Sonra, astsubay onlara dönüp "gördünüz mü, siz sırt çantanıza yaslanıyorsunuz" dermiş".

Bence, nedenle sonuç ilişkisi arasındaki bağlantı çok çok önemli. Biz sırt çantasına mı yaslanıyoruz yoksa bir astsubayla acemi er arasındaki ilişkide sırt çantasına yaslandığımızın mı düşünülmesi isteniliyor? Bu bence önemli. Önemi şurada: Nedense, iktisat teorisinde iki tane farklı yaklaşım -ki İlaya yine bunu vurguladı, Gündüz'ün açıklamasında da vardı- iktisadi, toplumsal ilişkilerden hareketle mi tanıyacağız, yoksa toplumsal ilişkileri, iktisattan hareketle mi tanımlayacağız? Burada bence ikisini ayırt eden, farklı kuramları ayırt eden onlarca okul, yüzlerce evliya sayabiliriz ama ben, son zamanlarda güç ilişkileri içinde biçimlenen iki farklı iktisat olduğunu düşünüyorum. Değişen dünyada da bu farklı iki iktisadın, bugünlerde post-otistik de denilen çalışmalara, farklı teorik algılamala-

Fuat Ercan:
"Eleştirel olmayan iktisat, sosyal gerçekliği, belirli güç ilişkileri içinde kendine göre yeniden tanımladığı ölçüde, bu kadar olumsuzluklara rağmen, hâlâ okullarda, karar alıcılarda belirleyici oluyor."

ra yol açtığını düşünüyorum. Birisi, eleştirel olmayan iktisat.

Eleştirel olmayan iktisat, sosyal gerçekliği, belirli güç ilişkileri içinde kendine göre yeniden ve yeniden tanımladığı ölçüde, ki Ahmet çok güzel bir şey söyledi; yani ne oluyor, Ortodoks iktisat bu kadar olumsuzluklara rağmen, hâlâ okullarda, ders kitaplarında, iktisat politikacılarımızda, karar alıcılarda belirleyici oluyor. Bence tam da burada sosyal olguları; kendi içinde bulunduğu, biçimlenen, sadece ideolojik değil, yapısal bir karakter kazanan veya bu anlamda da araçla amaçlı, hani bizim çantaya yaslandığımız yöndeki vurgunun, bu eleştirel olmayan iktisattan kaynaklandığını düşünüyorum.

Bunun da karşısında "eleştirel olan iktisat" diye bir tanımlama yapabiliriz, yapmamız gerekiyor diye düşünüyorum. İster istemez böyle bir tanımlama, gerçekçi ve radikal olmak zorundadır. Şu anlamda: Eğer biz sosyal ilişkileri, içinde bulunduğumuz gerçeklikten hareketle tanımlayacak olursak, Gündüz'ün iki çizgiyi (arz ve talep) çizdiğimiz ve grafikte oynamaya başladığımızda ister istemez matematiksel bir araştırma nesnesine dönüştürdüğümüz noktaya varmamış olacağız. O zaman ontolojik hareket noktamız sosyal gerçekliğin kendisiyse, sosyal gerçekliğin kendi içindeki biçimlenmesini ki en önemli belirleyici olan kapitalist toplumun yapısal güç ilişkilerini, teorik analizlerde, metodolojide sürekli üzerinde durmamız gerekiyor. Sanki orası göz ardı ediliyor ve göz ardı edildiği zaman da, neden-sonuç, amaç-araç ya da metodolojik hatalar, epistemolojik hatalara giriyoruz gibi geliyor.

Güç ilişkilerinin biraz daha üzerinde durup, biraz daha detaylı baktığımızda, karşımızda, güç ilişkilerinin arkasında yatan birtakım metodolojik referanslar olduğunu göreceğiz, diye düşünüyorum. Teşekkürler.

Özlem Onaran - Gündüz Fındıkçıoğlu'nun açtığı tartışmaya devamlı, tartışmada, bir noktanın daha yer almasını istiyorum. O noktayı belirginleştirmeye çalışacağım. Bu aynı zamanda, bir soru da olacak. Tartışmamız, acaba matematik kullanan iktisatçılarla diğerleri arasında mı olmalı yoksa aynı matematiksel araçlarla, farklı iktisat okullarından, farklı modeller kurup, farklı sonuçlara varabilir miyiz? Örneğin, aynı fayda maksimizasyonu modeliyle, aslında kooperasyon sorunları, koordinasyon sorunları ve tam olmayan, tamamlanmamış piyasaları analiz edebiliriz değil mi? Örneğin, Samuel Bowles'un emek disiplini modeli, bir fayda maksimizasyonu modelidir, bir kâr maksimizasyonu modelidir. Ama O, Marksist anlamda emek gücünden, emeğin elde edilmesi, emeğin çıkartılıp alınması meselesini böyle bir emek disiplini modeliyle; ama kâr maksimizasyonu ve fayda maksimizasyonu modeline de tam sadık kalarak analiz ediyor.

Dolayısıyla bizi ayırt eden şey, matematiği kullanmak ya da kullanmamak mı; yoksa o yöntemleri kullansak bile iktisadi okullar, sınıflar arası uzlaşmazlığa bakışımız, bizi yine farklı yerlere getirmiyor mu?

Başkan - Teşekkürler. Yine aynı sırayla başlayalım? Buyurun.

Tülay Arın - Sorulara teşekkür ederiz. Genel olarak yöneltilmiş sorular var. Bunlarla bağlantılı olarak bir-iki konuda yorum yapmak istiyorum.

Ahmet Yıldız'ın gündeme getirdiği, Kemal Derviş'in siyaset-iktisat ayrımı konusunda kısaca bir şey söylemek istiyorum. Biz kamu ekonomisi konusunda çalışan iktisatçılar, maliyeciler, piyasa ile siyaseti şöyle ayırırız: Piyasa insan ihtiyaçlarını satın alma gücü temelinde karşılayabildiği ölçüde karşılar ve dolayısıyla orada insanla meta ilişkisi satın alma gücüne dayanır. Halbuki, eğer herhangi bir şekilde devlet ya da kamu kesimi bir şey sunacaksa onun amacı, piyasanın karşılayamadığı ihtiyacı karşılamaktır. Dolayısıyla, siyaset aslında piyasanın karşılayamadığı çeşitli ihtiyaçları doğrudan doğruya ihtiyacı olana sunma yöntemidir. Böyle baktığımızda zaten siyasetin kendisi, o anlamda iktisadi kaynakları satın alma gücü temelinde değil, ihtiyaç temelinde dağıtmanın ayırımıdır. O nedenle "siyasetçiler iktisada karışmasın" derken aslında sunuşumda anlatmaya çalıştığım birinci tür politika hatası kastediliyor. Politikacıların iktisada karışmasının ne anlamda eleştirildiğinin açıkça ortaya konması gerekiyor. Derviş, "Politikacılar piyasanın işleyişine karışmasın ya da o anlamda birtakım ihtiyaçların karşılanması karışmasın" diyecek belki; ama öyle demiyor. "Siyasetçiler siyaset gücünü kullanarak iktisadi olaylara, birilerine ya da kendilerine rant sağlamak üzere karışmasın" diyor.

Tülay Arın:
"Piyasa insan ihtiyaçlarını satın alma gücü temelinde karşılayabildiği ölçüde karşılar ve dolayısıyla orada insanla meta ilişkisi satın alma gücüne dayanır."

Ben, bu tür bir ayırımın çok net konulmasından son derece sıkılmış durumdayım. Çünkü o zaman gerçekten kamusal ihtiyaçların karşılanmasıyla, politikacıların tamamen yolsuzluk ya da rant ekonomisi uygulamaları yapması arasındaki ayırım tümüyle kayboluyor, hemen birinci görüş hâkim oluyor; o da, yeni-sağ devlet görüşü doğrultusunda, siyaset ne yaparsa mutlaka kötü yapar sonucuna atılıyor.. Bu yönüme göre, siyasetçinin iktisada ne zaman karışması meşru sayılabilir? Son derece az sayıda durumda, oybirliğiyle herkesin gerekli olduğunu ya da bütün parlamentonun gerekli olduğunu kabul ettiğinde devlet piyasaya veya ekonomiye müdahale edebilir. Yani aslında bu yaklaşım devleti küçültmenin ve devleti küçültürken de birtakım ihtiyaçların tamamen piyasaya bırakılmasının ifade edilme biçimidir ki, son derece sakıncalıdır. Ama öte yandan vurgulayayım; Türkiye'de, siyaset yapma biçimi de o kadar çığırından çıkmıştır ki; yani insanın neredeyse "gerçekten hiçbir şey kalmamasın, temizlensin; ondan sonra ortalık kargaşaya düştükçe, yeniden o kurumları kuralım" diyeceği geliyor.

Sorulmadı; ama tam da bu bağlamda, bu işin devamını da söyleyeyim size: Kemal Derviş, ondan sonra çıkıp "ben sosyal demokratım" diyor, sosyal demokratiği de şurada "serbest piyasacıyım; ama sosyal demokratım" diyor, serbest piyasacılığı tam da o "siyasetçiler iktisada karışmasın" lafından anlaşılıyor. Yeni-sağ devlet teorisinin bir yaklaşımının uzantısı olarak da ekliyor: "Ama yoksullukla da mücadele etmeliyiz, gelir dağılımı çok bozuk" diyor. Aslında bu, Dünya Bankası liberalizminin ta kendisidir; çünkü ekonomide, bir yığın hizmeti vermeyeceksiniz, sosyal güvenlik sistemini çok zayıflatacaksınız, bir yığın insan ona giremeyecek ya da işsiz kalacak; devlet, sübvansiyonları çekince tarım yıkılacak, bir yığın küçük işletme batacak, o insanlar iş bulamayacak, işsiz kalacak, belki büyük ölçüde eğitimsiz de kalacak; o zaman yoksullukla mücadele liberalleşmenin çok ciddi bir programı olarak uygulamaya konacak. Yani yoksullukla mücadele bu tür bir liberalizmin, özellikle Uzakdoğu krizinden sonra ortaya çıkan tamamlayıcı politikası. Oralarda sosyal güvenlik ya da sosyal koruma ağlarının olmadığına ortaya çıkması, liberalleşme politikalarının istikrarını tehdit eden bir durum

olarak görülmüştü. Ben, sosyal demokrasiyi de bu kadar çarpıtarak tanımlamanın zararlı olduğunu düşünüyorum; çünkü her şeyin içi ciddi olarak boşaltılmış oluyor bu şekilde.

Bir de şu konuda bir iki bir şey söylemek istiyorum: Meryem Koray bu bu panelde bile neoklasik iktisadın çok hâkim olduğunu ifade etti sanki. Yanlış mı anladım acaba? Ben de bu eleştiri pek haklı değil. Ben hiçbir zaman öyle yaklaşmadım. Tam tersine, bu son krizleri açıklamaya çalışan alması kuramları özellikle serbest piyasacı kuramların yetersizlikleri odağından sunmaya çalıştım. Aslında burada sanıyorum Gündüz'ün bile boğucu, sınırlayıcı ve de tamamen içini boşaltıcı bir matematiksel yaklaşımı kastettiğini sanıyorum; bilmem yanılıyor muyum?... Dolayısıyla o da değil; ama Sayın Koray'ın şu eleştirisine çok katılıyorum doğrusu -Şule de biraz onu söyledi- ekonominin, sadece böyle salt bir "iktisat temelinde incelenmemesi gerektiği" yani olayların disiplinlerarası olarak -hem iktisada, hem siyaset, hem sosyal, hem belki kültürel ve psikolojik boyutlarıyla incelenmesi gerektiği önerisine katılıyorum. Mesela, kadın sorunlarıyla ilgili iktisat, sadece iktisat temelinde yapılamıyor; yani onunla uğraşmış bir insan olarak, orada hukuk, sosyoloji, siyaset, kültür, hatta din, ideoloji gibi alanların hepsinin dikkate alınmak zorunda olduğunu çok açık olarak biliyorum. Ama elbette neoklasik iktisadın şöyle bir yaklaşımı var: Aslında neoklasik iktisat, her şeyi böyle emperyalist bir yaklaşımla, bir fayda-maliyet temelinde davranış biçimi olarak ele aldığı anda, bütün sosyoloji, siyaset, kültür, hatta evlilik, hatta çocuk yapma tercihi iktisat temeline indirgenbiliyor. Elbette kastettiğimiz bu değil; ama toplumun çeşitli düzeyleri olan iktisat, siyaset, ideoloji, teori gibi kısımları zaten tanım gereği çok da birbirinden ayrılarak incelenemiyor; incelenince de, gerçekten belki çok açıklayıcı olmuyor.

Gündüz Fındıkçıoğlu - İkinci turda daha detaylı konuşmaya başlayacağımı umuyordum ama soru-cevap noktasına geldik.

Şu ana kadar bir kere bile neoklasik iktisattan bahsetmedim. Bahsetmeyi gerekli de bulmuyorum, bunlar aşağı yukarı biliniyor. Neoklasik iktisadın fizikle olan ilişkisi, örneğin Türkçe'de Necip Çakır'ın çeşitli yazılarından, Philippe Mirowski'nin argümanlarının

Tülay Ann:
"Türkiye'de,
siyaset yapma
biçimi de
o kadar
çığırından
çıkmıştır ki
insanın
neredeyse
'gerçekten hiçbir
şey kalmamasın,
ondan sonra
ortalık
kargaşaya
düştükçe,
yeniden
o kurumları
kuralım'
diyeceği
geliyor."

bir yansıması görülebilir. Ayrıca bu sadece Philippe Mirowski'de bulunan bir şey de değil; en azından iktisatçılar Georgescu-Roegen'den beri biliyordur.

Burada, tabii bütün mesele, matematiksel formalizmlerin kendisine giderek; yani tek tek o formalizmlerin diğer disiplinlerle olan ilişkisine bakarak tartışmak gerekir. Yoksa, genel olarak gitmek değil. Bir metaforun, başka bir disiplinden alınıp, diğer disiplininde kök salıp da farklı araştırma yönlerine yol açması da başlı başına eleştirilecek bir şey olmayabilir.

Genel olarak şundan bahsetmek istiyorum: Hazırladığım örneklerden bir tanesini söyleyeceğim sadece: Nash. Nash pazarlık çözümü. Türkiye'de, sosyal bilim değil, neoklasik konularının da çok karışık işler olduğuna inanmaya başladım; yani ne neoklasiktir, ne değildir?

Sorulardan birisi; bir arkadaşımız "daha fazla matematiksel olması gerektiğini söylediniz" diyor. Hayır, öyle bir şey söylemedim. Sadece matematiksel olacağını ama bu matematiğin muhtemelen yönünün, tarzının, tipinin, spesifik matematik formalizminin değişeceğini söyledim. Bunu sadece ben de söylemiyorum. Şu anda zaten o yönde değişiklik var. Matematiksel iktisadın, hatta genel denge teorisinin, neoklasik babaları sayılacak insanlarla bile tek tek konuşursanız; aslında onların da, dile getirilen kaygıların büyük kısmını, kendi jargonlarıyla da olsa, kendi kendilerine, özel sohbetlerinde söylediğini görürsünüz. İsterseniz, sizin çok imanlı olarak neoklasik yaklaşan insanları bulacağınız yer, ikinci elden bu işi yayanlar da olabilir. Birinci elde yapanlar, daha ince ölçüp biçip yapıyor. Onların da kafalarında bir bilim anlayışı var ve ona göre, o tercihi yapmışlar ama bunu eleştirel olmadan yapıyorlar.

Sonra, pratikteki birtakım uygulamaların neoklasik iktisatla bağıntısını hiç göremiyorum. Bir reform programının neoklasik iktisatla bağıntısını görmem imkansız. Örneğin kur çapası attığınız zaman, siz tam pür manada bakarsanız, liberal ekonomide fiyat oluşumuna müdahale etmiş olursunuz. Bunu (çapa atmaya) IMF söylüyor. Yani burada "öyle bir neoklasik var mı?" sorusunu da sorabiliriz tabii ve söylemek istediğim noktalardan bir tanesi de şu: Çok açık ki, bana çok açık

görünüyor -yani hem tanıdığım insanlardan, hem okuduklarımdan- "ekonomik liberalizm" diyebileceğimiz "full scale" yani kuvvetli biçimde bir liberalizmle, neoklasik diyebileceğimiz bir iktisat arasında birebir ilişki yoktur. Mesela Sayın Özlem Onaran'ın söylediği bir örnek ile birlikte sonuçta amacına ulaşmamış da olsa analitik Marksizm projesi de başka bir örnek oluşturdu gibi görünüyor.

Matematik tekniklerinin nötr olmadığı sık sık iddia edilir. Doğru olabilir ama aynı matematik tekniklerle bile çok farklı sonuçlara ulaşmak mümkün olduğu gibi, tamamen metodolojik olarak neoklasik sayabileceğimiz modellerin, aslında klasik sonuçlara ulaştığını, bambaşka sonuçlara ulaştığını da görüyoruz. Mesela "Methods of Macroeconomic Dynamics" galiba. Turnovski'nin son 4-5 yıl önce çıkan kitaplarından birinde bir chapter'de diyor ki; "yani burada tamamen neoklasik diyebileceğimiz bir metotta gidiyoruz; çünkü intertemporal, zaman-ıçi optimizasyon yapıyoruz, bir fayda fonksiyonu yazıyoruz, tahdidini koyuyoruz". Yani rasyonaliteyi optimizasyona indiriyoruz, tipik yoldan gidiyoruz; ama sonuçta geldiğimiz yer Kaldor. Dolayısıyla öyle bakıp da hemen "bu neoklasiktir" falan dememek lazım, neoklasik daha dar bir yere indirgemek lazım.

Bir başka nokta da şu: Genel denge teorisi gibi, hakikaten neoklasik olduğundan şüphe duyulmayacak çok soyut, çok dar, artık çok az insanın ilgilendiği o dar anlamında (hesaplanabilirliğinden bahsetmiyorum) teorisinden bahsediyorum. Arrow, Debreu ve diğerlerinden. Bunlar dünyada, belki kendisini, birbirlerini hermönetik bir pulta damgalayıp da mektuplar gönderen 50-60 kişiden ibaret, bu insanlar iyice azaldı ve bu insanların da son 15-20 yılda yaptıkları, bambaşka şeyler. Yani artık eksik piyasalar girdikten sonra, sonsuz boyutlu aktör ve mal uzayları girdikten sonra, bütün refah iktisadi teoremleri tutmuyor. Bunları söyleyenler onlar ve elimde dünya kadar örnek var. Yani nasıl fiyatlara müdahale edilir, nasıl taban fiyatı verilir, nasıl regülasyon yapılır ve genel denge teorisi içerisinde nasıl yapılır? Mesela son makalelere, Drèze'in falan makalelerine bakarsak, (Avrupa Topluluğuna verdiği Keynes-Walras dengesi gibi) yani buradan nereye varmak istediğini, aşağı yukarı Özlem Hanı-

Gündüz Fındıkçıoğlu:
"Pratikteki birtakım uygulamaların neoklasik iktisatla bağıntısını hiç göremiyorum. Örneğin kur çapası attığınız zaman, siz tam pür manada bakarsanız, liberal ekonomide fiyat oluşumuna müdahale etmiş olursunuz."

mın söylediği gibi anlayabiliriz. Yani bunlara bakıp "neoklasik" demek, belki 30 yıl önceki anlamını taşıyor. Tabii dünyadaki gelişmelerle de bağlantılı, Sovyetler Birliğinin yıkılışından sonra, işin apolojetik tarafının önemi biraz azaldı.

Genel olarak şunu söyleyeyim: "Matematik kullanılınca gerçekçi olmuyor veya sosyal bilim olmaktan uzaklaşıyor" deniliyor; bu her zaman doğru mu? Bakın, Nash pazarlık çözümü; bu, 1994'te Nobel verilen bir matematikçi, büyük bir rahatsızlık geçirmişti. Nash dengesi de, bildiğiniz gibi non-cooperative oyun teorisinin kurucu kavramı. Ama bir de pazarlık problemi var; pazarlık problemiyle Nash dengesi aynı değil; fakat pazarlık probleminin çözümü de, bir şekilde bir Nash dengesi.

Bill ve Jack adını verdiği iki çocuğunun eline, bölünemeyen birtakım mallar veriyor; yani biz bunlara "Ali ile Ayşe'nin elinde birtakım oyuncaklar var; birinde tornet var, birinde bebek var, öbüründe bilye var" diyelim ve bunlar bunu değiştirmek istiyorlar; bu bir pazarlık problemi. Yani bu, iki tarafın da karşılıklı avantajla çıkacağı bir adalet problemi aslında. Bunu İngilizce söylersek "justice as mutual advantage" gibi. Böyle bir adalet anlayışı da var. Brian Barry'nin 1989 tarihli kitabına bakarsanız, dağıtıcı adalet kuramlarını bölerken, ikiye böldüğünü ve birinin de bu olduğunu görüyorsunuz; yani aslında normatif bir soru, siyaset felsefesi sorusu, benim burada söylemek istediğim de bu. Bir siyaset felsefesi sorusu, bir ekonomi problemi, aynı zamanda mantıksal yapıya oturtulmuş bir matematik problemi olarak da görülebilir ve o zaman kontekstinden bağımsızlaşabilir. Mesela Nash bunu yaptıktan sonra şunu varsayıyor: Eğer anlaşma olacağına dair, pazarlıkta çözüm olacağına dair bir garanti yoksa, belirsizlik karşısında bir seçişten bahsediyoruz demektir. Dolayısıyla da belirsizlik karşısında seçişi, uyguladığımız fayda fonksiyonu tabii; yani von Neumann-Morgenstern fonksiyonunu ortaya atadığımız zaman, iki pazarlıkçı insana bu formalizmleri yapmak zorundayız; yani bunu yaptığımız anda "aman, gerçekçilikten uzaklaşıyoruz" dersek, iktisat yapılamaz. Bunu yaptıktan sonra ortaya çıkacak olan şey şudur: Fayda dağılımlarının mümkün olan (feasibility), hepsini içeren kümesine mesela "S" diyelim; bu küme, von

Neumann-Morgenstern fayda fonksiyonu, olasılıklarda lineer olduğu için, konvektir.

Orijindeki pazarlığın başladığı andaki noktaya bakalım; yani Ali'nin elinde bilye, öbürünün elinde tornet var; hiçbir pazarlık ve değişim yapılmazsa, sonuç olarak biri bilyeyle, biri tornette kalacak. Çok sayıda maldan bahsediyoruz tabii sadece bunlar değil. Bu otarşi noktasına; exchange olmayan, değişimi olmayan, pazarlığın eski noktada bittiği noktaya da tehdit noktası ya da empas noktası diyelim; yani ona da "D" diyelim. Bu tabii, tehdit noktası ve S ile beraber, bunu bir çift olarak düşünelim; bunun oluşturduğu küme, nasıl bir küme olabilir? Bu, yukarıdan bağlıdır. Eğer üzerinde pazarlık yapılan sonlu sayıda objeden ve sonlu sayıda aktörden bahsediyorsak, aşağıdan bağlıdır; çünkü empas noktası da aşağıyı bağlar. Yani iki taraftan da bağlı olduğu için, eğer biz burada reel bir uzaydan bahsediyorsak, tabii ki konveks ve compact bir kümeyle karşı karşıyayız.

Dolayısıyla çok açık bir gelir dağılımı problemi olarak da yorumlanabilecek olan, aslında bir servet dağılımı (asset distribution) probleminin iskelet versiyonuyla karşı karşıyayız ve bir adalet kuramıyla karşı karşıyayız. Ama bunu bu hale getirdikten sonra, Nash "artık eski konteksti, fayda fonksiyonlarını, elimizdeki malları, ekonomik ortamı, pazarlık problemini de unutalım ve bunu matematiksel olarak bir (S, D) kümesi -ki konveks ve compact reel sayılar ekseninde- diye mütalaa edelim ve buradan başlayalım" diyor. Buradan başladığımız zaman, sosyal bilimden veya felsefi problemlerden uzaklaşmış oluyor muyuz, gerçekten? Bu çok tartışmalı bir konu ve gerçeği söylemek gerekirse, Nash bu yönde eleştirilmiştir ama bu da bir yoldur. Çünkü Nash'ın yapmak istediği, kontekstten bağımsızlaştırarak, en büyük genelliği elde etmektir. Verili bir pazarlık sorunu değil; en geniş genelde, karşılıklı avantaj olarak adalet kuramıyla ilgili bir probleme, bir cevap aramak. O'nun tercihi -matematikçi olarak tabii- böyle soyutlama yönündedir.

Bunu bir soru olarak soruyorum: Tahtaya birisi çıkıp da "işte (S, D)'den oluşan bir küme, şu özelliklere sahip, şimdi buradan başlayalım" dediği zaman "evet, bu matematik, bu sosyal bilim değil" diyebilecek miyiz? Ben, diyemeyeceğimizi ve bazı sosyal bilim, felse-

Gündüz Fındıkçioğlu:
"Çok açık bir gelir dağılımı problemi olarak da yorumlanabilecek olan, aslında bir servet dağılımı probleminin iskelet versiyonuyla karşı karşıyayız ve bir adalet kuramıyla karşı karşıyayız."

fe ve ekonomi problemlerinin bu şekilde temsil edilebileceğini düşünüyorum.

Diğer sorulara cevap vermeye vaktim yok ve zaten çok ayrıntılı cevap verecek durumda değilim, bazılarıyla hiç ilgili değilim. Örneğin, kâr oranlarının düşüp düşmediği konusunda şu anda hiçbir fikrim yok. Lipietz'i de çok uzun zamandır okumadım, okumayı artık düşünmüyorum.

Bunu şöyle bitireyim: Fransa'yla bitirelim de, somut bir şeye gelmiş olalım. Fransa da, tabii ki bence öğrenciler daha fazla haklı çünkü Fransa'yla Türkiye arasında büyük farklar var. Türkiye'de biz "neoklasik" diyoruz ama gerçekten kesinliği olan somut örnekler, somut teoremler üzerinde, neoklasik böyle bir şey, "Neoklasik" denilip de geçilecek bir şey değil ki. Neoklasik; bir modeller manzumesi ve birbiriyle çelişen sonuçlar veren bir modeller manzumesini bağlayan bir metod. Ayrıca neoklasik, illa matematiksel olmak zorunda değil, matematiksel olmayan neoklasik siyasal iktisat da var.

Buradan geleceğimiz nokta şu: Buradaki eğitim ile oradaki eğitim çok farklı. Burada ben "keşke neoklasik, kesinlikle neoklasik bir dönemden, 5-10 yıl geçsek" derim. Çünkü bu, en nihayet ihtiyaç duyulan teknikleri, matematiği, ekonometriyi ve diğer şeyleri daha derli toplu bir şekilde eğitim sistemine sokacaktır. Onun getireceği aşırılıkların sorununu daha sonra tartışırız.

Fransa'nın ise böyle bir sorunu yok; Ecole Normale Supérieure'ün böyle bir sorunu olması pek düşünülemez zaten. Ama Fransız öğrencilerin şöyle bir durumları da var: Fransız eğitim sistemi, bu kadar da eleştirilecek bir sistem değil çünkü Fransız eğitim sistemi bu öğrencilere, seçme hakkını çok net şekilde tanıyor. Örneğin Sorbonne'da bugün yaklaşık 10 tane program var; bunlar, doktoranın içindeki DEA programları; yani akademik mastır programları ve arkadan tezle doktora devam eden programlar. "Ekonomi bölümü" diye yek bir bölüm yoktur. Size, iktisadi tarihten, iktisat ve felsefeden, makro iktisattan, ekonometriden, matematiksel iktisada, kalkınma iktisadına kadar ne istiyorsanız, çok geniş bir yelpazede, baştan ekonomi doktorası, mastırı her şeyini yapma hakkı tanınmış. Hatta London School of Economics'te, aşağı yukarı 10 tane de lisans opsiyonu vardır, hepsinin adı

ekonomi derecesidir ama hiç alakası yoktur. Yani ekonometri nerede, bilim felsefesi ve iktisat nerede. İkisi de aynı diplomayı verse de bunlar, seçme hakkını tanıyan sistemlerdir.

Dolayısıyla, biraz da matematiksel bölümleri seçmiş olan öğrencilerin, bu seçme hakkından bu hakkı, bu şekilde kullanmış olmalarından pişman olmaları gibi de yorumlanabilir, diye düşünüyorum. Çünkü karşılarında hakikaten grandes écoles'lerden çıkmış, hepsi matematikçi, fizikçi ve kabiliyetlerini göstermiş ve dertleri de gerçekten temel sorunlarla uğraşmak olan, pek öğrencilere vakit ayırmak istemeyen, dâhivari matematikçiler var. Onlarla uğraşmak hoş olmayabilir tabii.

İşaya Üşür - Doğrusu eğer söylenen bir şeyler, sorunları çözmekten çok, kendileri sorun yaratıyorsa, tarafların birinde bir sorun var; ya biz derdimizi iyi anlatamadık ya da muhterem ve muhtereme dinleyiciler bizi yeterince iyi anlayamadılar.

Meryem Hanım, ilginç bir deyim de kullandı ve biraz da -eğer ben yanlış anlamadıysam- Tülay değişti; ama kullandığı deyim ağırlığında bir cevap vermek gerekiyor. "Nizam-ı âlemi mi göz önünde tutarak böyle konuştular?" Kimsenin, nizam-ı âlemi göz önünde tuttuğunu zannetmiyorum. Siz, zannediyorum yeterince dinleyemediniz, öyle bir kaygı da yok. Ayrıca, burada bir sürü arkadaşım ya da hemen hemen tümü, iktisadi teorilerin gelişmesinde bir veya birkaç ekolün olduğunu ve bu arada feminist iktisadın da kendi çapında gelişmeler gösterdiğini herkes biliyor. Ama en az bizim kadar iyi bileceğinize inandığım, bir 20 dakikalık veya 25 dakikalık bir konuşmada, panelistlerin dünyanın bütün sorunlarını çözme diye bir kaygısı yoktur, olamaz da. "Her şeyden bahsedeyim" derken hiçbir şeyden bahsetmeme gibi bir sorunla karşı karşıya geliriz. Daha spesifik bir nokta üzerinde dursaydınız, belki biraz daha şey olacaktı.

Fuat'ın söylediğine gelince; doğrusu çok da iyi anlayamadım, o da beni iyi dinlemedi herhalde. Ben "küreselleşme bağlamında birtakım değişimler var; bunları yeniden tanımlamamı ve bunlar arasındaki ilişkileri yeniden kurmamız gerekiyor" dedim. Bunlar içinde de güç-iktidar ilişkilerinin özel bir önemi haiz olduğunu altını çizerek belirttim. Bunu da sadece ve yalnızca siyasal iktidarla, dev-

İşaya Üşür:
"Güç ilişkileri önemlidir. Tabii bu güç ilişkilerinde, zaman içinde çok dramatik, önemli değişimler gösterdiğini gözden irak tutmamak kaydıyla."

let iktidarlarıyla özdeş tutulmaması gerektiğini; sermaye ve şirketler ya da firmalar bağlamında da, o analize de sokulması gerektiğini; çünkü bugün baktığınız zaman gücü, iktidarı sadece geleneksel anlamında devletin tuttuğunu değil, firmaların da tuttuğunu biliyoruz. Hem çalıştırdıkları insanlar karşısında, hem diğer firmalar karşısında, hem birbirlerine karşı. Daha da ilginç, geliştirdikleri teknolojilerde de, bu güç ilişkilerinin yansıdığını görebiliyoruz. En azından, görebileceğimizi iddia eden yaklaşımlar var. Dolayısıyla güç ilişkileri önemli bir şeydir. Tabii bu güç ilişkilerinde, zaman içinde çok dramatik, önemli değişimler gösterdiğini gözden uzak tutmamak kaydıyla.

Zannediyorum temel sorun şu: Bakın, Gündüz arkadaşımız dönüp dolaşip meseleyi matematiğe getiriyor. Matematik, problem değil. Ben bir soru sormak istiyorum ve bu soruyu, -sorulardan da onu anlıyorum çünkü çoğumuzun kafasında olduğu için ve Gündüz arkadaşım burada, yanımda oturduğu için, ona sormak istiyorum: Teknikle ya da teknisyenle, bilim adamı arasında bir fark görür müsünüz? Nasıl belirleyeceğiz bu farkı? Bilim adamı nedir, teknisyen nedir? Mesela, planlamada çalışan, çok çok değerli -muhtemelen burada da olmuş olabilir- arkadaşlarımız vardır. Yani benim çözeceğim bir problem, örneğin bir doğrusal programını ya da bir planlama tekniği problemini ben de çözebilirim, o da çözebilir. Hak ettiğim, etmediğim bir tarafa ama bana "bilim adamı" diyorlar, o arkadaşımıza "teknisyen" diyorlar. Neden? Bunlar ciddi konudur ve eğer metodoloji üzerinde -ille metodolog olmamız da gerekmiyor- bilimin gelişmesi üzerine temel düşüncelerimiz yoksa, bilim adamlarının, kendilerini, teknisyenlerden fark edememe, ayırt edememe gibi bir tuzakla karşı karşıya kalırlar.

"İktisat, matematik kullansın mı?" diyoruz -bir ara sosyolojide de geçerliydi bu- "fizikte kullanılsın mı, kullanılsın mı?" Mesela, Einstein'ın -bu artık kitaplara da geçmiştir- bazı matematik problemlerini çözediği bilinir. Ama Einstein'ın söylediği şeyler, birçok fizikçinin bugün bile anlayamadığı düzeyde şeyler. Mesele o değil; dünyaya nasıl bakıyorsunuz? Baktığınız gerçekliği, nerede kalarak tanımlıyorsunuz? Konuşmamda onu belirtmeye çalıştım.

Bir firmaya bakarken, Marx sömürüyü görüyor; ama buna karşılık -geçici bir terim olarak üzerinde şimdilik anlaşalım- neoklasik iktisat, orada eşitlik görüyorsa, ikisi de bunu iktisat olarak nitelermelerine rağmen, ortada bir farklılık var, demek ki. Bu nereden kaynaklanıyor? Bu dünyayı algılayıştan, durdukları yerden kaynaklanıyor. Söyledim onu "sınıf farklılıkları, toplum homojendi; bugün önemli gibi görünen durumlar, dün önemli değildi ve muhtemelen bugün önemli gibi görünen durumlar, yarın öneminden kaybedecekler". Bilim biraz da böyle yapılıdır. Yoksa Nash dengesi; Nash dengesini, hipotetik bir sosyalist toplumda da çözebilirsiniz -ama oradaki öncülleriniz başkadır, oradaki problemler başkadır- burada da çözebilirsiniz. Yani teknisyen olarak bunu söylerseniz, elbette buna hakkımız var. Sizin olduğu kadar, benim de buna hakkım var, herhangi bir arkadaşımın da hakkı var. Nash'i bir tarafa bırakalım; çünkü onun başka boyutları var.

Arrow-Debreu modeli. Çok cüretkâr bir şey söylememe izin veriniz -bazı şeylerde galiba çubuğu tersinden çevirmek gerekiyor- Walras'a düşülmüş bir dipnottan başka bir şey değildir. Walras'ın kendisi de -eğer ki orijinal kaynağından okuyan arkadaşlarımız varsa çok iyi hatırlayacaklar- genel dengeyi geliştirirken, kurumsal-tarihsel yapısından bağımsız bir iktisat anlayışı ortaya koymak istiyordu. Ama Walras'ın kendisi de bundan kurtulamamıştı. Çünkü bizim araştırdığımız şey içinde "toprak sahiplerinin, kapitalistlerin, işçilerin falan olduğu" diye başlar. Hafızam beni yanıltmıyorsa, örneğin kitabınının 142. sayfasında vardır. O bile bütün çabasına rağmen kurtulamıyor, bütün genelliği için de böyle ve aynı şeyi Debreu'den verebilirim, aynı şeyi Eroheim'dan verebilirim. Sorun, "hangi soruyu, neden soruyor?", "Nasil soru soruyor ve getirdiği yer?" Yoksa, matematiğin kullanılıp, kullanılmaması meselesi kesinlikle değil. Çünkü matematiğin kendisi mantık mıdır, bilim midir; hâlâ tartışılan bir şeydir.

Çeşitli matematikçi anlayışlar var, onlar niye farklılaşıyor? Örneğin, Einstein'ın kullandığı matematikle, Newton'un kullandığı matematik birbirinden farklıydı. Bunu nasıl açıklayacaksınız? Ona "billmci" ötekine "değil" mi diyeceksiniz? Yani bunlar, eğer metodolojik öncülleriniz yoksa, bilimi nasıl tanım-

Kaya Ardıç:
"Neoklasik iktisat, bize bir ayna tutuyor, birçok şeyi kavramsal düzeyde açıklamaya çalışıyor ve bunu harikulade zarif, şık modellerle ve bir zarafet içinde yapıyor."

ladığımızın farkında değilseniz, sonu gelmez tartışmalara götürür. Teşekkür ediyorum.

Kaya Ardıç- Marmara Üniversitesinden Sayın Şule Necef'ten başlayayım: "Fragmantasyondan, İktisat Bilimine, disiplinler arası bir entegrasyona, bütünleşmeye doğru giden bir süreç var" dedi. Ben de aynı kanıdayım, onu da söylemeye çalıştım. Örnek verdiğim "post-otistik iktisat hareketi" de zaten çoğulculuk savunusuyla bunu söylemeye çalışıyor. Mutlaka interdisipliner bir bütünleşme süreci şart ve bunun iktisat kuramına, çok daha açıklayıcı, çok daha zenginleştirici boyutlar katacağına inanıyorum.

İkinci bir noktaya değindiler. "Yeni paradigmlar var mı? "Uluslararası Keynesçilik" diye bir paradigmadan söz edilebilir mi?" Varsa da ben bilmiyorum ama "Uluslararası Keynesçilik" diye bir paradigma hakkında bir bilgim yok. Post-Keynesçileri biliyoruz, yeni Keynesçileri -Willy Brandt- biliyoruz ama bunun bir paradigma olarak nitelendirilmesi ne ölçüde doğru olabilir. Bence bu da tartışmalı.

Daha sonra Ahmet Yılmaz arkadaşımın değindiği bir nokta var. Kendisi neoklasik iktisadı burada "Ortodoks iktisat" diye nitelendirip, "Diyelim ki aynı şey; ama o da tartışmalı bence- ve "Ortodoks iktisat egemen konumdur, bu bir tesadüf müdür, yoksa bunun bir ideolojik işlevi var mıdır?" dedi. Bence, hiçbir şey tesadüf değildir. Tesadüf diye nitelendirilmesi saf dillik olur, kanısındayım. "İdeolojik işlevi var mıdır?" Mutlaka vardır; çünkü ideolojik olmadığını, apolitik olduğunu söyleyen, lâ ahlakî olduğunu söyleyen modern iktisat bilimi de ne ölçüde bunu başarıyor, zaten görüyoruz. Dolayısıyla bilinçli ideoloji, bilinçsiz ideolojik tavır alılabılır.

"Bu kadar tartışılmasına karşın ve bu kadar eksikliğine, gediğine karşı, neoklasik iktisat niye bu kadar kullanılıyor?" dersiniz, bunu yanıtlamak için, benim aklıma bir Nasrettin Hoca fıkrası geliyor. Nasrettin Hoca, bir gece ışığın altında, sokakta bir şeyler arıyormuş ve geçenler de yardım etmek istemişler. "Hayrola Hoca, ne oluyor?" demişler. Nasrettin Hoca da "yüzüğümü kaybettim, yüzüğümü arıyorum" demiş. Yardım etmişler, hep birlikte aramışlar; ama yok, bulamıyorlar. "Hoca, yüzüğünü burada kaybettiğinden emin misin?" demişler "Hayır, emin değilim ama burada iyi görülüyor" demiş.

Dolayısıyla neoklasik iktisat, bize bir ayna tutuyor, birçok şeyi kavramsal düzeyde açıklamaya çalışıyor ve bunu harikulade zarif, şık modellerle ve bir zarafet içinde yapıyor. Ama bunun yerine daha üstün; Sayın Şule Hanımın söylediği gibi, daha yeni paradigmlarla, daha etkin, daha geçerli bir başka paradigma henüz geliştirilemedi. Ama bu konuda çalışmalar var. Yani bu açıklayıcı gücünden ötürü, yüzüğü bulma şansı belki hiç yok, tesadüfen bulunabilir de. Yani eğer oradaysa, ışığın kapsadığı alandaysa da mutlaka bulunacaktır. Ama bugüne kadar yüzük bulunamadı.

İkinci olarak, ekonomi-siyaset ayrıştırması konusunda... Benim söylediğim yanlıştır. Anlaşılacağından korkuyordum.

Bakın, mecelle de, hukukta bir şey var "sui misal, misal olmaz." Kötü örneğe bakarak, Türkiye'de özellikle, siyaset kurumunun savunulacak bir yanı olmadığı açık; yani neresini savunacaksınız? Yozlaşmış -demin, Tülal'ın çok açık olarak belirttiği gibi- işlevini kaybetmiş, depolitize olmuş, özellikle 12 Eylül'den sonra çok kötü işleyen bir rant dağıtma mekanizmasına dönüşmüş bir süreç. Ama buna bakıp "bu böyle" diye "başarısız ve kötü" diye, siyaseti ekonomiden ayrı tutmaya çalışmak, ekonomi ile siyaseti iki ayrı alan olarak tanımlamak ve algılamak, çok tehlikeli bir anlayıştır. Çünkü 12 Eylül 1980'den beri, Türkiye bir depolitizasyon süreci içindedir..

Bence bugünkü sorunlarımızın kökeninde, bu siyasetleştirme, Türk toplumunu sterilize etme sürecinin oldukça büyük "katkı"sının bulunmaktadır.

Sayın Meryem Koray'ın söylediği çok önemli bir söz var, "Salt yöntem açısından değil içerik açısından da bakalım şu neoklasik iktisat meselesine, dolayısıyla, iktisat kuramında ne tür değişiklikler yapmak gerekir, ne tür yeni kurgulanmalar söz konusu olabilir" derken çok haklı. Ben ne feminist iktisada karşıyım, ne dediğim gibi o çoğulculuk içinde hem siyaset sürecinin, hem çevre koşullarının, hem her türlü ideolojik koşulların Türkiye'deki bir ekonomide bütün sosyal kurumların göz önünde tutulması ve buna göre iktisat kuramının yeniden tanımlanması gerektiğini düşünüyorum. Bu konuda çalışmalar yapılması gerektiğini düşünüyorum.

Fuat'ın değindiği "güç ilişkileri göz ardı mı ediliyor?" sorusuna gelince... Galiba. Güç

Kaya Ardıç
"Türkiye'deki bir ekonomide bütün sosyal kurumların göz önünde tutulması ve buna göre iktisat kuramının yeniden tanımlanması gerektiğini düşünüyorum."

ilişkileri çok önemli çünkü. Bir yerde de bütün bu tartışmalardan sonra hani La Fontaine'in dediği gibi "gücü olanın bir yerde akli en iyi akıl oluyor". Dolayısıyla güçlü olanın bizim halk deyimiyle "parayı verenin düdüğü çaldığı bir dünyada yaşıyoruz". Maalesef, güçlü olanlar güçsüz olanlara aralarındaki ilişkilerde eşitsiz ilişkilerle gücünü empoze ediyor; bu da bir vakia bir olgu.

Özlem Onaran Hanımın sözünü ettiği "matematik tartışma acaba matematik kullanan iktisatçılarla diğerleri arasında mı oluyor? Bana öyle oluyor gibi geliyor" dedi. Ben "acaba matematik kullanmayan iktisatçı var mı?" diye yanıt vereceğim kendisine. Sorun orada değil, aynı konuya daha sonra Gündüz arkadaşım da cevap verirken değindi: "matematik kullanarak toplumsal bilim yapılamaz" diyen var mı ki, o konuda tekrar bir söz söylemek gereğini duyuluyor.

Arkadaşlar, hiç kimse "matematik kullanılırsa toplumsal bilim olmaz; toplumsal bilimlerde matematiğin yeri yoktur," demiyor. "Toplumsal bilimler, özellikle de iktisat salt matematiğe indirgenemez" diyenler var. Ben de bu arada bu kişilerin arasındayım.

Bakın, ikisi farklı bir durum; salt matematiğe indirgeyip, fildişi kuleler içinde bir yerde şizofrenik düzeye varıncaya kadar çok sofistike bir matematik yaparak toplumsal sorunları çözemeyeceğimizi düşünüyoruz. Bunu söylemek başka bir durumdur. Toplumsal bilimlerde matematik, böyle bir tartışma yok.

Matematsiksiz iktisat olur mu? Hangi iktisatçı denklem kullanmadan, grafik kullanmadan, türev kullanmadan, matris kullanmadan, herhangi bir konuyu irdeleyebilir, ele alabilir? Mümkün değil. Dolayısıyla, lütfen konuyu doğru tartışalım, saptırmayalım.

Nash dengesi meselesine gelince, Sayın İşaya Üşür Hocam çok güzel yanıtladı. Bunu siz sosyalist bir toplumda da, kapitalist toplumda da yaparsınız. Bu tür modeller "nötr"dür. Bakın, modellerle kuram arasındaki temel fark nedir? Model test edilemez, teori test edilir. Model tanım gereği doğrudur ya da ne doğru ne yanlıştır. Teori doğru ya da yanlış olabilir. Onun için ikisini karıştırmamak lazım yani modellerle teorileri de biraz karıştırıyoruz gibi geliyor. Teşekkür ederim.

Başkan - Efendim, bir kompleksimi açıklamak için şahsi konuşmak zorundayım. Lisede

hocamız ünlü Kemal Gürsan'dı. Onun için Fen Fakültesi'nde matematikten başlayayım, dedim. Demin gösterdim, Fransa'daki kuvvetli dahi hocaların öğrencilerinin moralini bozması gibi, fevkalade nazik olmakla beraber, öğrencilere karşı haşın olan Profesör Cahit Arf moralimizi bozduğundan biz üç kişi - bir tanesi de, bizim İktisat Fakültesi'nden Merih İpek'tir -, matematikten kaçtık ve sonra da İktisat Fakültesine yazıldık. Tabii İktisatta ben çok eğlendim, çok sevdim, onun için hayatımdan memnunum.

Ama ben bu kafayla, içimde kompleks kalmış, 1963-64 ve 65 yıllarında Hollanda'da planlama okumaya gittim, Tinbergen hocam oldu ve sonra da Hollanda Merkezi Plan Bürosunda asistan analist olarak çalışırken patronum van den Berg'di. Orta ve uzun vadeli planlama başkanı, çok sert, Milton Friedman'a benzeyen bir adamdı. Her cuma günü öğleden sonra çağırırdı, bütün firçasını bana çekti ama ben biliyordum, bana değil, beni zehirledi ve o zaman matematik kompleksi bana iyice yerleşti.

Efendim şunu söyleyeyim: Biliyorsunuz sokaktaki adam da neden-sonuç ilişkisi kurar, sizin anlatmanızın gereği yok ama bilim bunu daha sistemli yapıyor, bir sürü veri kullanıyor, gayet güzel eliminasyon yapıyor, bir neden-sonuç ilişkisini kanun olarak ortaya koyuyor. Sayın Ardic'in dediği gibi, bunun kesin doğru veya kesin yanlış olduğunu söylemek mümkün değildir. Ama kesin yanlış olduğunu da söylemek mümkün olmadığına göre, müsaade ederseniz şu bizim çocuklara okuttuğumuz neoklasik iktisadın ortodoks iktisadın nesî var?

Şimdi onun bazı doğrularını inkar etmek mümkün değil yani onları öğretmeden nereden başlayalım? Lisede Newton fiziği okutulmuyor mu?

Bende bir kompleks oldu, isterseniz bu komplekse "anlamsız" da deyin, bana öyle bir kanaat geldi ki, sadece doğa bilimlerinde değil, bütün bilimlerde toplumsal bilimler de dahil olmak üzere, eğer biz sağlam teori kuramazsak -kesin doğru demiyorum- gerçek dünyadaki olayları açıklayamayacağız.

Nitekim bugün iktisat kuramı gerçek dünyayı açıklayamıyor. Çünkü bir görevi, -insanlar bunu istiyor- rakamsal tahmin vermek. Ama bugünün insanı, iktisat biliminden rakamsal

Erdoğan Alkin:
"Sadece doğa bilimlerinde değil, bütün bilimlerde toplumsal bilimler de dahil olmak üzere, eğer biz sağlam teori kuramazsak gerçek dünyadaki olayları açıklayamayacağız."

kestirim, rakamsal tahmin bekliyor. Açıkçası Türk insanı yarın doların ne olacağını bekliyor. Biz bu pratik isteğe eğer cevap veremez ve buna uygun kuramlar geliştiremezsek, benim düşüncem ve endişem iktisat bilimi gidecek cansızlaşır, hatta sonunda ölebilir.

Bence bu canlılığı sağlamak için, tabii mantığı, felsefeyi kullanalım, gerçek dünyaya bakalım ama galiba biz matematik yardımı olmadan bugünün gerçek dünyasını açıklayacak kuramları oluşturamıyoruz. Çünkü, dünya çok kompleksleşti. Ben ekonometriden bahsetmiyorum. Kuram oluşturamıyoruz. Tabii bunda karşılıklı fikir olacak, vs... olacak ama doğru dürüst kuram oluşturamıyoruz.

Kuram oluşturamayınca ne oluyor? Biz üstelik deney de yapamıyoruz. Biz pasifiz. Doğa bilimleri gibi aktif olarak laboratuvar da deney yapıp, kurduğumuz kuramların test edemiyoruz. Ama, maalesef toplumda pratik deney yapan politikacılar var.

Biz olduğumuz yerde sayarken, teori oluşturamazken; onlar new-economics, yeni ekonomi, kendi döneminin başarısını sağladığı için Clinton buna yüklendi. Tony Blair 'yeni sol' diye bir kavram icat etti, baktığınızda içinde ahım şahım bir şey yok ama uyguluyor. Uyguladığı için de İngiliz ekonomisinde iyiyi gidiş biraz tersine dönmeye başladı. Almanların icat ettiği, tabii iktisat teorisyenleri için biraz acayip gelen 'sosyal piyasa ekonomisi', sosyal tarafı kuvvetli piyasa ekonomisi var. En sonunda Sayın Kemal Derviş de 'liberal sol' diye bir terim icat etti.

İktisat, itibar yitiriyor. İktisat okuyanlar, iktisatla ilgilenenler bunu bilmeli, iktisat bilim olarak, bugün itibar yitirmekte; iktisatla dalga geçilmektedir. Çünkü, iktisat, bütün dünya insanların umduğunu veremiyor, insanlar sıkıntı içerisinde ama biz iktisatçılar, -biz derken kendimi kastetmiyorum- kuramcılar insanları tatmin edecek sayısal tahminleri veremiyorlar.

Bilimin böyle bir vazifesi var mı? Tabii ki bilimin böyle bir vazifesi var; diğer bilimlerin birtakım pratik vazifeleri olduğu gibi, iktisat biliminin de pratik vazifeleri var. Bu vazifeyi yerine getiremezseniz, unutulursunuz. Bu sadece bizim sıkıntımız değil, biliyorsunuz ki sosyoloji de ağır ağır aynı görevi göremediğinden itibar yitirmeye başladı. Hiçbir araştırma yapılamıyor, karmaşık olayları çözecek

kuramlar ortaya konulamıyor. Ben hâlâ yüksek matematiği kullanmadan bugünün sorunlarını çözebilecek ve toplumun ihtiyaçlarına cevap verecek iktisat kurallarının kurulabileceği kanaatinde değilim.

Kaya Ardıç- Hocam, bir saniye müsaade edersiniz, Aklıma Yunus Emre'nin bir dörtlüğü geldi de, onu söyleyeceğim; Bizim bu tartıştığımız konulara ve özellikle akademisyenlere yönelik bence burada çok ciddi bir eleştiri var. Hepiniz de bilirsiniz ama unutmus olabiliriz:

İlim ilim bilmektir
İlim kendin bilmektir
Sen ki kendin bilmezsin
Ya nice okumaktır

Başkan- Değerli panelistlere bize verdikleri fikir ziyafeti için ayrı ayrı teşekkür ederim; ne kadar çok bilgi öğrendik.

Erdoğan Alkin:
"Çünkü, iktisat, bütün dünya insanların umduğunu veremiyor. İnsanlar sıkıntı içerisinde ama biz iktisatçılar, kuramcılar insanları tatmin edecek sayısal tahminleri veremiyoruz."

Prof. Dr. Besim Üstünel

Prof. Dr. Besim 1927'de doğdu. Prof. Üstünel kendi yaşamını genç Cumhuriyetin ilk on yılı içinde 1927'de başlayan ve giderek hızlanan toplumsal değişimin savaş yıllarının ve savaş sonrası dönemde yaşanan büyük tranformasyonun önemli izlerini taşıyan ilginç bir yaşam öyküsü olarak tanımlıyor.

Üstünel liseyi bitirip, iktisatçı olmak kararıyla İstanbul'un yolunu tutarken 1942 baharında,

bir taraftan Gaziantep'te sanayileşmenin başladığını, bir taraftan da Hitler'in ordularının Edirne varoşlarına yaklaşması ve nerede duracağını bilmemesi nedeniyle, İstanbul'dan Anadolu'ya göçün başladığını gazetelerden izliyor. Ama tüm risklere karşın aile bütünüyle İstanbul'a göçüyor ve Üstünel için üniversite yılları başlıyor.

İktisat Fakültesi'nde Türk ve Alman güçlü bir öğretim kadrosunun elinde öğrenimini tamamlayan Üstünel 1946'da diplomasını aldığı gün doktorasını yapmak üzere Columbia Üniversitesi'ne gitmeye hazırlanıyor. Fakat 1946 devalüasyonu nedeniyle projesini ertelemek zorunda kalıyor.

1947'de önce İstanbul Teknik Üniversitesi'nde asistan oluyor, bir yıl sonra İktisat Fakültesi'nde görev başlıyor. Doktorasını 1951'de 'Ücret Teorileri' adını verdiği tez çalışmasıyla alıyor, aynı gün Fakülte Dekanı Prof. Dr. Ömer Lütfü Barkan Fakültenin kendisini yurtdışına gönderme kararını açıklıyor.

Prof. Üstünel ayrıca 1962-65 yılları arasında Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı İktisadi Planlama Dairesi Başkanı olarak, 1967-71 yılında Cumhuriyet Halk Partisi'nde Ekonomik Politika Danışmanı, Parti Meclis Üyesi ve Genel Sekreter Yardımcısı olarak çeşitli görevlerde bulunmuştur.

1975 Ekiminde İstanbul'dan senatör seçilmeden önceki yıllarda yurtdışında Stockholm ve Minnesota Üniversitelerinde Araştırmacı ve Öğretim Üyeliği yapmış olan Prof. Üstünel 1977 Hükümetinde bir ara Maliye Bakanlığı görevini de üstlenmiştir.

Sayın Hocamızın başlıca yayınları: Modern Ekonomilerde Para, Milletlerarası İktisadi Birleşmeler Teorisi, Avrupa Ortak Pazarı ve Türkiye, Avrupa Ortak Pazarının Türk Ekonomisi Üzerine Muhtemel Tepkileri, Kalkınmanın Neresindeyiz?, 1975 İlkbaharında Türkiye'nin İktisadi Durumu, Dış Ekonomik İlişkilerde Yeni Denge Koşulları, Kalkınan Türkiye'nin Cephe Çıkmazı, Makro Ekonomi.

1980'lerden Günümüze Türkiye'nin Dinamikleri ve Sosyo Kültürel Değişimler

4. Gün

28 Nisan 2001, Sabah

Açış : Prof. Dr. İlhan Tekeli (ODTÜ)
Oturum Başkanı : Prof. Dr. Nihat Falay (İ.Ü.İktisat Fakültesi)
Panelistler : Metin Çulhaoğlu (Yazar)
: Prof. Dr. Cengiz Güleç (DSP Sivas Milletvekili)
: Prof. Dr. Ayşe Öncü (Boğaziçi Üniversitesi)
: Prof. Dr. Burhan Şenatalar (Bilgi Üniversitesi)
: Cüneyt Ülsever (Gazeteci - Yazar)

Mehmet Yavuzkan - Bugün haftamızın dördüncü günü; haftamızın üst başlığı hepimizin de bildiği gibi "İktisat İstikrar ve Türkiye", mikro veya makro ekonomik boyutta incelendikten sonra, haftayı "1980'lerden Günümüze Türkiye'nin Dinamikleri ve Sosyokültürel Değişimler" başlıklı bir panelle sonlandırmak istedik. Bugünün açış konuşmasını Sayın Prof. Dr. İlhan Tekeli yapacaklar. Sayın Hocamızı açış konuşmasını yapmak üzere kürsüye davet ediyorum.

İlhan Tekeli - Merhaba, konuşmamda "1980'de olup bitenler acaba nasıl değerlendirilebilir ve bunun üstünde nasıl düşünebiliriz?" konusunu tartışmaya çalışacağım.

Kuşkusuz 1980 bizim ekonomik, sosyal tarihimize bakımından çok önemli bir dönüm noktası, Bu iddiayı nasıl yapabiliriz? Bu iddianın yapılması bence kolay; son yıllarda yazılan tarih kitaplarının dönemlemelerine bakarsak, takriben üç dönemli bir Cumhuriyet görüyoruz.

Birinci dönemi 1923-50 arası; ikinci dönemi 1950-80 arası ve üçüncü dönemi 1980 sonrası. Birinci dönemi bir radikal modernite projesinin uygulanması dönemi; ikinci dönemi bir popülist modernite projesi; üçüncü dönemi de modernitenin aşınmaya başladığı bir dönem olarak ele alabiliriz.

Demek ki ampirik olarak, tarih kitaplarının yazılma biçimi bunun çok önemli bir dönüm noktası olduğunu ortaya koyuyor ve bunun üstünde kimsenin kuşkusu yok. Ama sorun ondan sonra başlıyor; eğer bir müdahale söz konusuysa, yani bir eylemle bir gidiş değiştirilirse, hemen bunun arkasından gelen bir soru var: Bunu nasıl değerlendirebiliriz? Bu müdahale iyi mi oldu, kötü mü oldu? Bu soru tabii çok görelidir; buna iyi ya da kötü demek ve burada bir taraf alabilmek, üstünde uzlaşmak zor. Neye göre değerlendireceksiniz?

Tabii birinci değerlendirme sorusu, bu müdahaleler zorunluluk muydu? Eğer siz bu

İlhan Tekeli:
"1980 bizim ekonomik, sosyal tarihimize bakımından çok önemli bir dönüm noktasıdır."

nu zorunluluk olarak kabul ederseniz, başka çaresi olmadığını kabul ederseniz, o zaman değerlendirme başka bir kapsama geliyor. O kapsamda bu müdahale başarılı mıydı, değil miydi? Madem müdahale edilmesi kaçınılmaz bir noktaya gelmişti, o zaman başarılı mıydı, değil miydi? soruları ortaya çıkıyor.

Tabii bu zorunluluk olması üstünde şüpheler nereden ortaya çıkıyor? Eğer biz 1980'de iki kriz yaşadığımızı kabul edersek, zorunluluk yargısına varıyoruz. Ama zorunluluk olduğu zaman, zorunluluğu kabul ettiğimiz zaman daha sonra yapacağımız değerlendirmede de bir tarafımızı belirlemiş oluyoruz. Onun için daha sonra bu konuda siyaset yapanlar bunun zorunluluk olmadığı konusunda da önemli bir vurgu yapmak lüzumunu hissetmişlerdir ki kendi pozisyonlarını koruyabilsinler.

Onun için zorunluluk, zorunluluk olma meselesi bence değerlendirmede önemli noktalardan biri, tabii değerlendirmenin zorluğu şu: Yine 20 yıl az bir zaman değil; ama bu dönemin aktörleri siyaset sahnesinden henüz yeni eleniyor, bir kısmı elendi, 3-5 sene önce çoğu siyaset sahnesi içindeydi. Kaldı ki dönemin aktörleri siyaset sahnesinden elenmiş olsa bile bunların çizgileri devam ediyor ve o çizgiyi takip edenler bu olayı değerlendirmeye göre siyaset yapıyorlar. Onun için de bu değerlendirme nötr, tarafsız bir değerlendirme haline gelemiyor. Ama şu gayet açık ki, bunun üstünde hemen uzlaşma sağlanılabilecek bir durum; 1980 yılında Türkiye iki bakımdan kendisini üretemiyordu. Bir tanesi, ekonomik olarak kendisini yeniden üretemiyordu; bunun ampirik kanıtları büyük kuyruklar, ekonomik kıtlıklar v.s.

İkincisi ise, siyasi olarak yeniden üretemiyordu; toplumda büyük bir çatışma vardı; sağ ve soldaki kutuplaşmış gruplar birbirlerini büyük sayılarda öldürüyorlardı ve bunun üstüne iki tane yeniden yapılanma oldu.

Birisinin simgelenmiş tarihi 24 Ocak Müdahalesi, öteki de 12 Eylül ve bunların aynı esnada değil, birbiriyle bir zaman aralığıyla olmuş olması da aslında üstünde yorum yapılması gereken yahut yorum yapılan noktalardan biri; acaba bu ekonomik müdahale askeri müdahaleyi zorunlu mu kıldı? Ya da onun başarısıyla bunun arasında bir ilişki var mıydı? Tabii bunlar söylenebilir; ama bu ilişkilerin

olup olmadığı, çok güçlü olup olmadığı konusunda kesin yargıda bulunmak kolay değil.

Aslında yeniden üretemeyiş varsa, bir müdahale, bir yeniden yapılanma olması kaçınılmaz; ama şöyle bir durum var: Denilebilir ki, her müdahale başarısızdır; bu teorik olarak mümkündür. Her müdahalenin başarısız olduğunu neye göre saptansınız? Post-operasyon senaryolar, alternatif senaryolar yazarak: "O şöyle yapmasaydı, şunu yapsaydı, bugün böyle olurdu." Bu senaryoların sayısı sonsuzdur ve her şeyi, her müdahaleyi sizin daha sonra post-operasyonel olarak üreteceğiniz senaryoya göre, başarısız ilan edebilirsiniz.

Tabii neyi sağlar? Sizin bugün yapmakta olduğunuz siyasetin değirmenine su taşımaya sağlar. Bu aslında bizi ne noktaya getiriyor? Sanılanın aksine, bizim toplumumuzda çok yaygın bir inanç vardır; tarih büyük bir yargıç olarak görülür, "Tarih gelecekte sizi yargılayacak göreceksiniz" noktası çok kuvvetlidir. Ama tarih aslında yargılama bakımından elverişli değildir. Bir kere bilginiz yoktur, bilginiz çok sınırlıdır, demin söylediğim gibi alternatif senaryolar yazarak her an başarısızlık ilanı yapabilirsiniz. Aslında tarihin yargılamasını, genellikle günlük siyaset olarak söylersiniz.

Ben tabii böyle diyerek hemen şu cümlede konuşmamı bitirebilirdim. Konuşmamın mantıksal sınırlarına bu noktada ulaşmış olurum. Ama şöyle bir soru var: 1980 müdahaleleri konusunda tartışma biter mi? Bitmez ve ben de bu tartışmayı yapmaktan böyle bir yargıya ulaşarak sıyrılmayı çok fazla istemiyorum; onun için de bir şekilde bu tartışmayı sürdüreceğim.

İllhan Tekeli:
"1980 yılında Türkiye iki bakımdan kendisini üretemiyordu. Bir tanesi, ekonomik olarak. İkincisi ise, siyasi olarak yeniden üretemiyordu."

SELNİKEL

ISITMA ve KLİMA CİHAZLARI SANAYİİ A.Ş.

Isıtma, Havalandırma, Klima Konularında Projelendirme, İmalât, Montaj, Taahhüt İşleriniz için Hizmetinizdeyiz

ŞİRKET MERKEZİ: Tunus Cad. NO:5 06680 Bakanlıklar/ ANKARA Tel: (312) 417 60 30(3 Hat) - 417 13 20 - 417 43 55 • Fax: (312) 425 11 52
FABRİKA: Esenboğa Havaalanı Yolu 14. Km. 06145 Pursaklar/ANKARA Tel: (312) 328 85 47(6 Hat) - 328 85 69 (4 Hat) • Fax: (312) 328 85 63
BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ: İnönü Cad. No: 69/12 80090 Taksim/İSTANBUL Tel: (212) 249 03 62 - (212) 249 46 32 • Fax: (212) 252 91 41

İktisat
dergisi

OKUNUR!

• ESKİ SAYILARI DA OKUNUR •

EDİNEBİLECEĞİNİZ SAYILAR

SAYI	KONU
377	Kadınlar ve Çalışma Yaşamı
378	Finans, Rant ve Küresel İlişkiler Ağında Türkiye
379	Enflasyon, Eşitsizlikler ve Engeller
380	Türkiye'nin Dinamikleri (23. İktisatçılar Haftası)
381	Küreselleşen Sermayenin Anayasası: MAI
382	Genç İktisatçının Meslek Rehberi, Globalleşme ve Devlet
383	75. Yılında Cumhuriyet
384	Kriz
385	Konsolde Bütçe: Durum ve Beklentiler
386	Yeni Dünya Düzeninde Türkiye
387	Sermaye Piyasaları ve Bankalar
388	Türkiye'de Siyasetin Boyutları
389	İktisat Metodolojisi
390-391	Yüzyıl Biterken Geleceğe Bakış (24. İktisatçılar Haftası)
392-393	Sosyal Demokrasi
394	Devlet-i Aliyye'nin Mirası
395	Ulaştırma Ekonomisi
396	Seçmeler-İktisat Yazıları
397-398	Bütçe ve Maliye Politikaları
399	Türkiye-AB-Avrasya
400	Borsanın Gelişiminde Kurumsal Yatırımcılar
401-402	Değişen Dünyada Türkiye'nin Yeri (25. İktisatçılar Haftası)
403	Devlet ve Kapitalizm (I)
404	Devlet ve Kapitalizm (II)
405	Ekonomide İstikrar Arayışları
406	Dünya Ekonomisinde Yeni Oluşumlar
407	Bütçe: Toplumsal Paylaşım Aracı
408	Avrupa Birliği - Gümrük Birliği ve Türkiye
409	Birliğin Avrupası ve Türkiye
410-411	Türkiye'nin Krizi ve Sonrası

SÜREKLİ İZLEMENİZ İSTİYORSANIZ ABONE OLUN

Biz

Esnaflar, sanatkarlar ve KOBİ'lere açmış olduğumuz kredilerde verimlilik, kaynak yaratma ve gelişmeyi, ticaretle ve sanayide büyümeyi, yeni yatırım alanlarının açılmasını ve reel ekonominin desteklenmesini hedef alan,

Bir Bankayız

HALKBANK
TÜRKİYE HALK BANKASI

Niye günümüzde bu tartışma sürececek? Bir kere 1980 müdahalesi dolayısıyla toplumun çok değişik kesimlerinde büyük acılar ödendi. Bu acılar öyle kolay kolay unutulacak acılar değildir. Ondan sonra bu müdahale, Türkiye'de siyaset alanında dışlananlar, dışlanmayanları yarattı ve bu dışlananlar kendi siyaset çizgilerini savunmak için bu müdahale karşısında değerlendirme yapacaklardır.

Belki de bizim siyasi yaşamımız eski siyasetçileri hızla eleyebileyen bir sistem olsaydı, belki bu canlılığını korur-korumazdı bu tartışma. Ama sistemimiz eski siyasetçileri eylemediği için, başarısız siyasetçileri eleyen bir sistem olmadığı için bu tartışma güncelliğini korumaktadır.

Ben kendi değerlendirmemi bazı noktalar üstünde yapmaya çalışacağım: Birincisi, ekonomide eski sistem devam edebilir miydi? Madem her müdahalenin meşruiyeti bir zorunluluk tartışmasıyla başlıyor; acaba ekonomik sistem eski yapısıyla devam edebilir miydi? Edemeyeceği konusunda hemfikir olmamız kolay gibi geliyor; ama bu müdahale sonunda Türkiye'nin temel ekonomik politikası Cumhuriyetin başından beri gelen içe dönük, ithal ikameci sanayileşmeyle giden bir politikası yerine küreselleşen, dışa açık, ihracat tarafından yönlendirilen bir politikaya geçiş söz konusu. Aslında bu tercihin çok fazla eleştirilebilecek yönü yok, o günler eleştirilmesi daha kolaydı; ama bugün dünyanın akışı içinde geldiğimiz noktada böyle bir eleştiri çok anlamlı olmayabilir ve bunu biz olumlu olarak görürüz.

Ama şöyle bir şey var: Bu müdahale bir anlamda yapıldığında eski sistemin kendi yeni dünya realitesinde kendi mantığının sınırlarına ulaştığı ve sistemi krize ettiği ve yeni oluşumların yani uygulanacak yeni politikaların sistemi krize düşürmemesi bekleniyordu. Ama sistem krize düşmekte devam ediyor ki halen birini yaşıyoruz.

O zaman şu durum karşımıza çıkar: Ya bu müdahale yanlıştı, ya bu müdahale yeterli değildi ki krize düşmeye devam ediyor. Tabii o zamandan bu zamana baktığımız zaman büyüme hızları daha önceki dönemden daha parlak büyüme hızları eh işte belki biraz aşığıda. Tabii bu dönüştürmenin siyasal olarak ekonomik tarafını tartışıyorum, siyasal olarak ele alınan biçimi bir kişiyle özdeşleştirildi.

Türkiye'de çoğu kez bütün olayları biz kişilerle özdeşleştirme eğiliminde olduğumuz için, bu Turgut Özal'la özdeşleştirilen bir müdahale; ama aslında bu müdahalenin içeriğine baktığımız zaman dünya ekonomik sisteminin önerdiği şeylerden meydana geliyor; IMF, Dünya Bankası çevrelerinin dünya için tasarımının bir parçasıdır. Onun için buradaki politikaların içeriğine ilişkin madem bu Turgut Özal'la özdeşleştiriliyor, politikaların içeriğine ilişkin eleştiri yalnız Turgut Özal üstünde kalmaz, o zamanki dünya sisteminin reçeteleri üstünde de olma durumundadır.

Ama Turgut Özal üstünde kalan olayın bir başka yönü vardı. Bu yeniden yapılanma içinde bir yeniden kadrolaşma var; Prensler var; arkasından gelen aile ilişkileri var ve bunun arkasından gelen yolsuzluklar meseleleri var. Bunlar da Türkiye'nin gündemine beraber taşınmış bir durumdur.

Tabii değerlendirme şu noktaya geliyor: Eğer bir elden yapılıyorsa ve bu el bir yanıla pozitif bir yanıla negatif şeyler üretiyorsa, başka farklı farklı kriterlere göre, bunun değerlendirmesini nasıl yapacağız? Pozitifini görerek mi yapacağız, negatifini görmeden mi yapacağız? Yahut negatifıyla, pozitifini nasıl dengeleyerek bu değerlendirmemizi yapmamız gerekir; bu tabii yanıtlanması zor bir sorudur; onu herkes kendi siyasal eğilimine göre, birisini yahut ötekini ön plana çıkararak yapacaktır. Ama bu müdahalenin ekonomik yanının bu ikili karakterini görmezlikten gelmek kabil değildir. Tabii görmezlikten gelmek bir şekilde kabil olabilir. Bu müdahalenin teorik kısmının ikinci kısmını da içerdiği iddiası yapılabilir mi? Bu iddia yapılamazsa ayrı ayrı değerlendirmek gerekir.

Tabii bu müdahalenin çok önemli sonuçları var. Toplum içindeki eşitsizliğin güçlenmesi, dışa açıklık, tüketim ekonomisinin güçlenmesi, tabii bunlar konusunda negatif yahut pozitif bir şey söylemeye lüzum yok. Bençe buradaki temel sorun bunları gözlemlememiz değil, daha geride kalan, daha az konuşulan bir durum, belki bugünkü krizle de ilgili, dış dünyayla eklemlenmesini arttıran bir sistem acaba bu eklemlenmeyi sürdürecektir insan gücü kapasitesini oluşturmakta ne kadar başarılı olmuştur?

Bu sorunun kritik olduğunu düşünüyorum ve tartışmaların ekonomik değişkenler

İlhan Tekeli:
"1980 müdahalesi Türkiye'de siyaset alanında dışlananlar, dışlanmayanları yarattı ve bu dışlananlar kendi siyaset çizgilerini savunmak için bu müdahale karşısında değerlendirme yapacaklardır."

üstünden yapılmasının, bu sorunun günde-
me gelmesini engellediğini sanıyorum. Çün-
kü bunu eğer üretemiyorsanız dışa açılmak o
kapasitedeki insan gücünü de sürekli olarak
üretebilmekle ilgili bir sorundur. Sanıyorum
ki bu hem siyasal alanda hem ekonomi ala-
nında her tarafta, bu kapasitede üretilmesi
gerekıyor ve sistem bunu üretemedi. Ürete-
memesinin nedeni de, ekonomik mantığıyla
siyasal mantığının bütünlüğünü kuramadı.
Şimdi ben buraları daha çok deşmeye çalış-
mayacağım, değilirse epey başka noktalara
uzar, zaman uzuyor.

Şimdi konunun ikinci tarafına geleceğim;
askeri müdahale ne oldu? Askeri müdahale -
tamam sistem kendini üretemiyordu, açık-
ama nasıl üretecek? Yani yeni askeri müda-
hale kendisini üretecek sistemi hangi düşün-
ce kaynaklarına dayanarak kurmaya çalıştı?
Acaba bu doğru olarak mı kuruldu? Genel
olarak diyelim ki, ekonomi alanında sistem
üretemedi, bir müdahale yapıldı ve bu müda-
halenin düşün kaynaklarının temelleri dün-
yada bir yerlerde vardı, oradan geldi. Ama
Türkiye'de bu askeri müdahale olduğu za-
man askerler yeni sistemi nasıl tasarladılar?
Ellerinde hazır bir model var mıydı?

Aslında 1960'ta yine askerler bir müdaha-
le yaptılar ve yaptıkları müdahalede ellerin-
de gelişmiş bir sistem vardı. CHP'nin 1957
sonrasında yürüttüğü bir muhalefet progra-
mı, yeni müdahalenin programını da aşağı
yukan çizmişti. Oysa askerler müdahale yap-
tığı zaman karşılarında, bir anlamda yaygın
bir şekilde Türk aydın kesiminin geliştirdiği
böyle hazır bir model yoktu.

Bir başka konu da; müdahaleyi yapan as-
kerlerin, o yıllarda Sayın Evren'in konuşma-
larının bir analizini yapmıştım. Onun için iyi ne,
kötü ne? Evren'in bütün konuşmalarında
toplum üzerinde yaptığı bir iyiler-kötüler sı-
nıflaması var. Bu hiyerarşiye baktığımız za-
man, toplumda bir tek iyi kaynağı var, Harp
Okulu ve bu iyi kaynağının kendi hareketinin
meşruiyeti, bir çeşit o konuşmalarda temel-
lendirdiğini de görüyoruz.

Hatırlıyorum, bir konuşmasında şunu de-
di: "Harp Okulu öğrencileri arasında Hakka-
ri'yle Muş'tan kimse yoktu, bu sene onları da
aldık, tamamladık." Yani olaya bir çeşit Mec-
lis gibi bakan, öyle temsili bir misyon da yük-
leyen iyi bir kaynağı var.

İkinci iyiler kim? İş adamları, vs. pek de
güvenilmez de olsa yine de iyiler grubuna
göre, en kötüler aydınlar; böyle bir düşün-
ce yapısının yönlendirdiği bir sistem içinde
bir şey yeniden üretilecek. Tek hazır şey ne
vardı? Yol gösteren Aydınlar Ocağının Türk-
İslam sentezi vardı; otoriter, bir çeşit dinle
ilişkileri olan askerın pek de geleneksel çiz-
gisiyle tutarlı olmayan bir yol göstericiyle
yola çıktı.

Tabii sanıldığının çok aksine, şöyle bir du-
rum vardır. Bütünü askeri müdahaleler, iktida-
rı kendileri zorla ele geçirdiği için bir anlam-
da çok güçlü görünürler. Öbür taraftan, po-
püler destek sağlamak kaygısını içlerinde çok
ciddi olarak taşırlar ve onun için bu İslam sen-
tezinin dinle olan ilişkilerinde onlara bu po-
püler destek duygusunu sanki karşılıyordu.

Bunu da Evren'in konuşmalarından çok
güzel görebilirsiniz. Aslında ilginç bir başka
durum, bu ortaya koyulan model neye daya-
nıyordu? Biraz baskıyla depolitize ederek sını-
dirmek ve ondan sonra yeni sistemi kurmak;
çünkü bir kaosa gitmişti sistem ve onun ama-
cı müdahale etmektir.

Bu müdahalenin ve bunun popüler deste-
ğini de bir anlamda fikri desteğini Türk-İslam
sentezinden, popüler desteğini de biraz İslam
kaynaklarından almaya çalışan yaklaşımı, as-
lında onları şöyle ilginç bir noktaya getirdi:
Kendilerinin krizini kendileri ürettiler, 28 Şu-
bat bunun sonucuydu tabii. Yani sistemin sta-
bilize edilmesi için getirilenler bir anlamda
sonra sistemi tekrar krize getirmiş oldu.

Bu modelin anlaşılması gereken diğer bir
ilginç çelişkisi, hep biliyoruz bir anlamda,
MHP'nin bu Türk-İslam Senteziyle yakın kıs-
mının ideolojisini kullandı; ama MHP'ileri
içeri soktu. Biz hapishanedeyiz; ama bizim
düşüncemiz iktidarda meselesi oldu. Bu da
tabii açıklanması gereken bir durum. Tabii ik-
tidara el koyanın o iktidar üstünde bir başka
vesayeti kabul etmemek meselesi, açıkça on-
ları da sistem içinden elemiş oldu. Tabii bu bir
anlamda ulusalılığı, bağımsızlığı, vesaireyi
yücelterek bunlar adına baskıyı meşru gören
ele alış, tabii yalnız içten değil, dıştan da cid-
di meşruiyet sorunlarıyla karşı karşıyaydı. Bu-
gün askeri müdahale o zamankinden çok da-
ha ciddi meşruiyet sorunlarıyla karşı karşıya
kalır; ama o gün de öyleydi ve dış meşruiyeti
NATO kanalıyla kurmaya çalışmaları neyi ge-

İlhan Tekeli:
"Aslında 1960'ta
yine askerler
bir müdahale
yaptılar ve
yaptıkları
müdahalede
ellerinde
gelişmiş
bir sistem
vardı."

tirdi? Direndikleri Yunanistan'ın NATO'ya girmesini, biraz oyun gibi kabul etmek zorunda kaldılar. Yani bir anlamda çok güçlü gibi görünen bir iktidar, hem dışa, hem içe karşı güçsüzdü.

Bir askeri rejim sistemi kendine göre bir düzene koyduğunda, eğer açıkça sürekli bir diktatörlük talebiyle gelmiyorsa ki, Türkiye'de hiçbir askeri müdahale böyle gelmemiştir, "Biz ayrılacağız" demiştir. O zaman bunun ayrılabilmesi için her askeri müdahale çıkış koşulları oluşturur, kendilerinin iktidardan çıkışı için koşullar oluşturur.

Bu koşullar genellikle neyi içerir? İki ögeyi içerir: Bu ögelerden biri, kendilerinin gelecekteki güvencesidir, mahkemeye düşmemeleri, vesaire; onlara bir güvence vermelidir ki bırakınsınlar. İkincisi de öngördükleri bir model müdahalenin nedeni var; o modelin sürekliliğinin nasıl sağlanacağıdır?

Burada çıkış koşulları neydi? 1980 müdahalesinin birinci çıkış koşulu, 1982 Anayasasının kabul edilmesi; eğer o Anayasa kabul edilmeseydi, çıkmayacaklardı. Tabii bu Anayasa neyi garanti ediyordu? Bunun değişmesi bazı yasaların değişmesini olanaksız kılar, Anayasa Mahkemesi dışına çıkaran 15. Madde hükümlerini, vesaireyle beraber kurdukları sistemin yeniden sürekli kalmasını ve krize düşmeden sistemin üremesini sağlayacaktı.

İkinci çıkış koşulu neydi? Eski siyasetçilerin siyaset dışı bırakılmasıydı.

Üçüncü çıkış koşulu yeni partiler kurup, iktidarı hiç olmazsa belirli bir süre yeni partilere devretmekti.

Dördüncü çıkış koşulu da, toplumda gözlemledikleri bir depolitizasyonun bir miktar gerçekleşmiş olmasıydı.

Bakalım, bu koşullar ne oldu? Bununla ilgili değerlendirmeyi yapacaklarsak, bu koşulları nasıl değerlendirebiliriz? Amaç genelde yeni rejimin stabilizesini sağlamaktı; halbuki ne oldu? Eski partiler sistem içinde kendilerini yeniden ürettiler, eski liderler kendilerini yeniden ürettiler ve bugünkü stabilize olmayan bir rejim doğdu; güçlerin dağıldığı bir rejim oldu; işte bu dinle oyunları bir 28 Şubat getirdi ve bugünkü parçalanmış siyaset kendisini yeniden üretiliyor, toplumun en az güvenilen kesimi haline geldi.

Burada ilginç bir çelişkiyle karşı karşıyayız, bu bence çok ilginç bir çelişki ve bunu anlama-

mız belki Türk siyasetini anlamamız bakımından ilginç bir durumdur. Ordunun Türkiye'ye önerdiği yeni bir siyaset biçimi vardı, bu eski siyasetçilerden arınmış, başka türlü bir şey; halkımız buna oy vermedi, yapılan referandumlarda eski siyasetçileri getirdi, vesaire. Bu ampirik bir saptama, bunda şüphe duyamayız.

İkinci bir saptama; bütün yapılan anketler gösteriyor ki; halkımız bugün siyasete güvenmiyor, Orduya güveniyor. Bu iki bulgunun nasıl uzlaştırılacağı çok önemli bir sorun olarak duruyor. Buna getirebileceğimiz her açıklama sanıyorum ki toplumumuzu daha iyi anlamamıza ve yeni siyaset koşullarının ne olduğunu ortaya koymamıza yardımcı olur diye düşünüyorum. Birkaç cümle söyledikten sonra toparlamaya geçeceğim.

Bence yeni bir siyaset biçimi tasarlarlarken 1980 askeri müdahalesinin iki tane varsayımı vardı: Bu varsayımlardan birisi, insanlar doğuştan iyiler ve kötüler diye ikiye ayrılır. İkinci varsayım da, siyasetçiler yaşadıklarından ders almazlar, öğrenmezler.

Aslında bu varsayımlar ne kadar doğru? Çünkü bütün tasarım bunun üstüne dayanıyordu; aslında siyasetçilerin de yaşananlardan, en azından bazı şeyler öğrendiklerini gösteriyor, bu varsayımların çok doğru olmadığını gösteriyor.

Bugün geldiğimiz noktada, 20 yıl sonra yeniden büyük bir krize düştük ve yaşıyoruz. Bunun üstünden birkaç yorum yaptıktan sonra konuşmamı toparlayacağım.

Nasıl yaşıyoruz biz bu krizi? Hepimiz krizi yaşıyoruz; bence kriz şöyle tanımlanabilir: Sistemin kendisini yeniden üretilmemesi; ama bu şu demek değil: Sistemin kendisini yeniden üretilmemesi diye bir şey düşünülemez. Sistem bir şekilde sonra kendisini üretir.

Sistemin kendisini yeniden üretilmemesi şu demek: Varolan alışkanlıkları sürdürdüğü halde yeniden üretilmemesi. Demek ki kriz aslında varolan alışkanlıkların değiştirilerek yeniden sistemin üretilir hale gelmesi; ama biz kriz ortaya çıktıktan günümüze kadar geçen sürede, işte şu iki aylık süreyi düşünürsek; nasıl bir kriz algılama ve öğrenme süreci içinde yaşadığımızı algılarız.

Kriz ilk çıktığında, ilk analizler çok yüzeyeldi; neydi? Başbakanla Cumhurbaşkanı takıştı, sallandı, e biraz bunların arası iyi olursa krizden çıkarız gibi, sonra biraz vakit

İlhan Tekeli:
"Sistemin kendisini yeniden üretilmemesi diye bir şey düşünülemez, bir şekilde kendisini üretir."

geçti; olmuyor. Dışarıdan bir ekonomik uzman geldi, Derviş dedi ki, "Bankalar sistemi çürümüş; aman şunu bir düzenleyelim, vesaire." Sonra Derviş bir program açıkladı, program ekonomide değil, siyaset batmış, siyasetin yeniden yapılanması noktasına geldik.

Bu bize neyi gösteriyor? Kriz uzadıkça bizim algılamamız ve yorumlamamız aşama aşama derinleşiyor. Dün bütün Borsa yükselmiş, her tarafta iyimserlik havası var; ama kriz devam etseydi, tabii etmediği belli değil, belki Pazartesi devam eder. Kriz devam etse, bizim algılamamız bu siyaset düzeyinde de kalmayacak toplumun daha derin noktalarına inecek. Aslında kriz bir öğrenme, olayın derinliğini kavrama süreci olarak karşımıza çıkıyor.

Bu açıdan baktığımızda ne noktaya geldik? Biz bu krizle beraber bu geldiğimiz noktada şunu iyice kavradık gibime geliyor: 1980'de Türkiye bir dışı açılma geçirdi ve dışı açılma geçirmesi siyaset yapma biçiminde de tamamlanması gerekiyor. Halbuki ne yaşadık? Demin anlattığım şey gibi, eski siyaset kendisini yeniden üretti. Yani eski partiler popülizmlerini, eski partiler himayeciliklerini, eski partiler dış dünyanın bütün değerlerine kapalı kalmayı bir marifet saymayı ürettik. O da o ekonomik oluşumun gerektirdiği siyasetin doğmamasına neden oldu ve bu da yaşadığımız bu krizi getirdi. Şu dakikada bizden talep edilen ekonomik değişkenlerden çok Türk siyasetinin yeni gerçeklere uygun siyaset yapma kalıplarına kavuşması.

Sanıyorum ki 1980'in değerlendirmesinde şu aşamada -belki aşamada başka şeyler de görebiliriz- açıkça gördüğümüz şu: Bu ikili yapının bir taraftan ekonomiye yapılan müdahalenin, diğer taraftan siyasete yapılan müdahalenin özellikle siyasete yapılan kesiminin çok başarısız olduğu ve bugün yeni büyük bir krizi ürettiği şeklinde düşünüyorum. Bir değerlendirme daha yapıp konuşmamı kapatacağım.

Buraya kadar ben bir analiz yaptım, yaptığım analizin mantığı şuydu: 1980 var, kriz var, bir müdahale yaptı ve bu müdahalenin amacı krizsiz bir sistemdi, şimdi de kriz var. O zaman bu müdahale yanlıştı diye değerlendirme yaptım.

Ciddi bir soru ortaya çıkıyor, ben böyle bir analiz yapma hakkına sahip miyim? Şöyle başka sorular var, o soruları cevaplandırma-

dım; ama cevaplandırmaya çalışmayacağım. Yalnız soracağım, eğer 1980'de müdahale olmasaydı, bugün hangi krizi yaşıyor olurduk? Bu sorunun cevabını veremiyorum, bunun senaryoları çok çeşitli şekilde yazılabilir.

Eğer biz krizlerle gelişen bir kapitalist sistem içinde yaşıyorsak, 20 yıllık bir süreyi değerlendirmek ve bundan krizsiz bir dünya beklemek gerçekçi midir? Acaba ben burada 20 yıl sonunda krizsiz bir dünya beklentisiyle yaptığım değerlendirme meşru bir değerlendirme midir ve bundan çıkarttığım yargılar meşru mudur? Bu soru da kalıyor, sanıyorum yanıtlanması zor, ben konuşmamı bitirdim, teşekkür ederim.

Mehmet Yavuzkan - Sayın Hocamıza konuşmaları için çok teşekkür ediyorum. Efendim Sayın Prof. Dr. Besim Üstünel Hocamız aramıza katıldı, ben izninizle panele geçmeden ve arada Hocamızın plaketine vermek üzere Sayın Prof. Dr. Burhan Şenatalar ve Hocamızı buraya davet ediyorum.

Burhan Şenatalar - Bu görev benim için tabii ki çok gurur verici bir görevdir. Sayın Besim Üstünel'in doğrudan öğrencisi olmadım; fakat kendisinden çok bilgiler öğrendim, kendisinden bu tür panellerde bir dinleyici olarak çok bilgiler öğrendim. Aynı zamanda birlikte üyesi olmaktan gurur duyduğum TÜSES Vakfı içinde yaptığımız çeşitli toplantılarda kendisinden çok bilgiler öğrendim.

Sayın Besim Üstünel bize göre, bir önceki kuşak denebilir, Türkiye iktisat biliminde çok seçkin bir yeri olduğu tartışmasız, bunu gerek yayınlarıyla gerek binleri bulan öğrencileriyle kanıtlanmış durumdadır.

Benim açımdan çok önemli gördüğüm birkaç özelliğini çok kısa olarak size sunmaya izin verin. Sayın Üstünel sadece dar teknik anlamda iktisat içinde kendini sınırlamış bir bilim insanı değil, sosyal bilimlerin bütünlüğü içinde ekonomik sorunlara yaklaşan bir bilim insanı olarak dikkat çekiyor.

İkinci olarak, birikimini siyasete aktarmayı ve bu yoldan Türkiye'nin hizmetine sunmayı uygulamış bir kişidir. Tabii İstanbul Senatörü olmuş olması İstanbullu seçmenler için bir şanstı. Yanlış hatırlamıyorsam özgeçmişte zikredilmedi, Faik Türün'ü yenerek seçilmiş olması 12 Mart sonrası Türkiye'si için özellikle anlamlıydı.

Besim Beyin zaman zaman kendisinin de

İlhan Tekeli:
"1980 var,
kriz var,
bir müdahale
yaptı ve
bu müdahalenin
amacı krizsiz
bir sistemdi,
şimdi de kriz var.
O zaman
bu müdahale
yanlıştı diye bir
değerlendirme
yapabiliriz."

söylediği bir lakabı vardır; mütebessim Besim. Besim Bey gerçekten ılımlı kişiliğiyle, hoşgörüsüyle ve geniş görüşlülüğüyle de bizlere örnek olmuş bir Hocamızdır.

Ben Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde 'İktisada Giriş' derslerini verirken 6-7 yıl süreyle kendisinin kitabını kullanmışım ve şunu çok rahatlıkla söyleyebilirim; kendisinin sınıfta da öğrencisi olma fırsatını kaçırdığım için üzgünüm. Pedagojik yönden çok yararlı ve istisnai bir kitap yazmıştı; ilk yazılışından bugüne kadar uzun bir süre geçmiş olmasına rağmen hâlâ okutulabilecek bir kitap niteliğini taşıması da bu özelliğinden kaynaklanıyor diye düşünüyorum.

İktisat Fakültesi mezunu olması ve İktisat Fakültesinden doktora almış olması bizler için şüphesiz gurur kaynağıdır ve sosyal bilimlere hâkimiyeti İsveç ve Japonya deneyimleriyle de zenginleştiği için bunları zaman zaman dinlemek bizler için daima öğretici olmuştur.

Bugün burada bu plaketi şüphesiz bir sembol olarak kendilerine sunuyorum, kendilerinin kalplerimizde, kafalarımızda apayrı bir yeri vardır ve bundan sonraki yıllarda da gerek Türkiye'de bilim yaşamına, düşünce yaşamına ve siyaset yaşamına çok ciddi katkılar yapacağına eminim. Kendilerine şükran duygularımızı ifade ederek bu plaketi veriyorum.

Besim Üstünel - Efendim Sayın Şenatalar'a öncelikle teşekkür etmek istiyorum, ayrıca İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyetine ve onun değerli yöneticilerine şükranlarımı sunmak istiyorum.

Bu benim için çok sürpriz bir olay oldu, çünkü bu tür ödüller genellikle yaşlı insanlara verilir, benim gibi genç bir iktisatçıya bunu vermek gerçekten bir sürpriz oldu diyebilirim.

Sayın Şenatalar'ın da ilave ettiği özgeçmişle ilgili özellikle gençlere belki ışık tutar nitelikte olan bazı ilave etmek istediğim hususlar var: Biliyorsunuz benim üç şapkam vardır, vaktiyle 'üç şapkalı adam' diye tanınırdım. İktisatçı şapkam, profesyonel iktisatçı ve eğitimci olduğum için; plancı olarak taktığım şapkam var; bir de politikacı olarak taktığım şapkam var. Fakat diğer iki şapkam amatör şapkasıdır, nadiren onları takarım ve taktığım zaman da söylerim "Bakın bunları bilimsel iktisadi açıdan değil, politikacı olarak söylüyorum yahut plancı olarak söylüyorum, ona göre dikkat edin" derim; yani örtülü gö-

rüş açıklayıp, başkalarını etkilemek değil amacım. Onun için akademik yaşamımdaki önemli bir-iki olayı özellikle de İktisat Fakültesi'yle ilgili olanları öne çıkararak anlatmak istiyorum.

Ben İktisat Fakültesi'ne girmeye karar verdiğim zaman, bugünkünden çok farklı bir ortam vardı ve üniversiteye gitmek isteyen her genç, istediği fakülteye gidebilirdi, bugün hayal bile edilemeyecek bir olay. Yani ben isteseydim Tıp Fakültesi'ne gider ünlü bir doktor olurum, isteseydim Teknik Üniversite'ye giderdim, isteseydim Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne doğrudan doğruya giderdim, dolambaçlı yoldan gitmezdim.

Ama İktisat Fakültesi'ni seçtim ve bütün dünyayı Hitler'in ordularının savaşa ve kana buladığı bir dönemde, herkesin İstanbul'dan göç ettiği bir dönemde beş kişilik çocuklu aile sırf "çocuklar yüksek öğrenim yapabilsin" diye bizim rahmetli pederin verdiği cesur bir kararla, hiç maddi varlığı da önemli değildi, beş çocuğu zor geçindiren birtakım imkânlarla İstanbul'a gelip yerleştik ve benim ilk dört yıllık üniversitedeki hayatım o çabıyla ve başarılı olmak için geceli-gündüzlü çalışarak geçti.

Nitekim iyi notlar alıyordum, benim sonra kürsü Hocam olan rahmetli Şükrü Baban bir gün bana yazılı sınavda 9 vermiş, gittim şikayet ettim: "Niye 10 değil de 9" diye, öyle bir durumda ve o zamanki Fakülte Yönetmeliğinde 'Fahri Asistanlık' diye bir görev vardı ve bana mezun olmadan 2-3 ay önce dediler ki: "Gel, sen bu kürsüye Fahri Asistan olacaksın." Rahmetli Ömer Cahit Saçlı Dekan o zaman ve mezun olduktan sonra başka yerlere kaçmayayım diye beni asistan yaptılar.

Fakat mezun olduktan sonra ben hızla doktora yapmak istediğim için Columbia Üniversitesinden akseptans getirttim, Ankara'ya gittim, ayda 150 dolar öğrenci dövizi aldım, pasaportumu aldım, trene bindim, İstanbul'a gelirken İzmit'te -sabah erkenden gazeteciler gazete satarlar ve koridorlarda manşeti bağırrırlar ki iyice duyulsun ve alınsın diye- sabah olmuş, biz daha uyuklarken, dışarıda gazeteci bağıryor: "Devalüasyonu yazıyor, devalüasyonu yazıyor" ve 130 kuruş olan dolar o gün, o sabah 280 kuruşa çıkmıştı.

Dolayısıyla, o döviz müsaadesi 150 dolar ve öğrenci pasaportuyla ben pederin karşısına gittiğim zaman, alacağım cevabın ne olduğu-

Besim Üstünel:
"İktisat Fakültesi'ne girmeye karar verdiğim zaman, bugünkünden çok farklı bir ortam vardı ve üniversiteye gitmek isteyen her genç, istediği fakülteye gidebilirdi."

nu biliyordum, "Beş kardeşiniz, ben bu durumda her ay 150 dolar nasıl yollarım?" diyecekti ve dedi de zaten. Dolayısıyla, ben Columbia Üniversitesine gitme şansını erteledim.

Sonra Fakülte -o zamanki yöneticiler ek-sik olmasın- benim çalışmalarımı değerlendiri-p, biraz övünmek gibi oluyor; ama birtakım durumları söylemek lazım, doktora da oy bir-liğiyle pekiyi dereceyle geçtim. Daha doktora sınav salonundan çıkarken, rahmetli Dekan Ömer Lütfü Balkan iktisat tarihi hocamızdı, ondan çok bilgi öğrendik; beni hemen kapı-da yakaladı, tebrik etti ve dedi ki: "Fakülte olarak karar verdik, seni yurtdışında Paris'e, nereye istersen yollayacağız."

Ben dedim ki: "Benim Paris'te ne işim var." Benim ilk yabancı dilim Fransızca ve asistanlık sınavına Fransızca'dan girdim; fakat doktoramı yaparken üç kere konu de-ğiş-tirmek zorunda kaldım. Çünkü Fransızca kay-naklar yeterli değildi; değiştiriyordum, üçün-cüde artık konuyu değiştireceğime, lisans de-ğiştirmeye karar vermiştim, İngilizce öğren-meye başladım ve dolayısıyla da İngilizce'ni ilerletmek için Londra'ya gitmeyi ve orada ki-minle çalışacağımı da kafama koymuşum.

London Scholl Economics'e gittik, o za-man dünyanın en iyi dış ticaret hocası bir cilt kitabı çıkmış, ikinci cildi yazıyor. Onun super-vizör'lüğü altında London Scholl Economics'te doktora sonrası çalışmaları yaptım ve fiilen de iki yıl içinde Doçentlik tezimi hazırlayıp, Türkiye'ye döndüm.

Fakat bu arada iki şey söyleyeyim: Profe-sör Mitt çok ilginç biri -toprağı bol olsun-herhalde şimdi çoktan vefat etmiştir; bir ta-raftan General Eisenhower Nato Başkumandanının danışmanı, hafta sonları NATO Ka-rargâhına gidiyor, ona gereken bilgileri veri-yor, dönüyor. Vaktiyle İngiltere'de gittiğim sene seçim var ve Churchill'i yenip İşçi Partisi iktidara gelmiş ve liberal sosyalist olan bizim hoca, Keynes yerine görevi onun zamanında da Kabin Sekreteri denilen Hükümetin Eko-nomik Danışmanlar Grubunun Keynes savaş yıllarında başkanıymış. O başkandı, adam çok geniş görüşlü, bütün dünyayı yakından izle-yen ve onu da derslerine ve özellikle semi-nerlerine yansıtan biri.

Seminerlerden hatırladığım boyu benden daha uzun, saçları benden daha bol bir Paul Wolker diye Amerikalı vardı, hiç unutmuyo-

rum çünkü o da Antepli olmamasına rağmen acılı yemeklere çok meraklıydı ve onunla be-ra-ber, her şeyin karneyle satıldığı Londra'da bö-y-le acılı Hint restoranlarına, Pakistan restoran-larına veya bir kere de bir Türk restoranı bul-duk, oraya giderdik ve açlığımızı giderirdik.

Sonra biliyorsunuz Paul Wolker ismi Amerika'da önce Tragery'in başına geldi, he-men arkasından da Reagan öncesi doları kur-tarma operasyonunu yapan Federal Re-zerv'in başına gelen adamdır. Çok başarılı bir Merkez Bankası guvernörlüğü yaptı. Reagan kendisiyle aynı görüşü paylaşmadığı ve bunu kamu önünde açıkladığı halde onun sözleş-mesini yenilemek büyüklüğünü gösterdi.

London Scholl Economics'in özelliği, be-nim üzerimde bıraktığı etki şu: Bütün hocalar, en meşhur, sonradan Nobel Ödülü alanlar da-hil, hepsi birden haftada bir gün toplanıyorlar ve en önemli güncel teorik sorunları tartış-ıyorlar. Biz de hoca sayıldığımız için, bizi de oraya alıyorlardı. Bir saf seminer geleneğini orada gördüm, bir de Mied'in seminerinde.

'Milli gelir makinesi' diye bir makine ikin-ci sene çıktı. O milli gelir makinesi o kadar kullanışlı bir makine ki, bir ülke makro den-geleri nasıl kurar ve bozulduğu zaman ne tedbirler alarak, para politikası, maliye politi-kası, dış ticaret, kur ayarlaması yapar, vesaire hepsi sistemde var ve makineyi yapan da o meşhur Philips Körb'ün mucidi olan adam, orada gene o da hoca ve o seminerlerde bi-rinci sene tek makine vardı. İkinci sene maki-ne sayısı iki oldu.

Ben İktisat Fakültesine dönerken rahmet-li Refi Şükrü Suğla'ya mektup yazdım, dedim ki: "Bu makineden bir tane de bizim Fakülte-ye alalım." Fiyatı da 10 000 Sterlin, o zaman da Sterlin 780 veya 800 Türk Lirası, hemen 'olur' mektubunu aldım ve siparişi verdim. Dediler ki: "Çok kuyruk var", dedim ki, "Bu az gelişmiş bir ülke, bize öncelik tanıyacaksınız" ve ben geldim, bir ay sonra makine san-dık içinde geldi, Chicago Üniversitesi için ya-pılan makineyi bize vermişler, sonradan öğ-reniyoruz, ben onu doktora sınıflarında çok faydalı bir şekilde kullandım.

Fakat orada anlatmak istediğim övün-mek için söylemiyorum, Feridun Ergin millet-vekili olduğu halde bir gün duymuş, geldi fa-külteye, beni çağırttı ve dedi ki: "Şu milli gelir makinesini bir görelim." Gösterdik, şov

Besim Üstünel:
"Dekan Ömer
Lütfü Balkan
iktisat tarihi
hocamızdı,
ondan çok bilgi
öğrendik ki:
'Fakülte olarak
karar verdik,
seni yurtdışında
Paris'e, nereye
istersen
yollayacağız.'"

yaptık, hiç unutmadığım olumlu bir tepkisi var, "Ben senin yerinde olsam, burada bu değişkenlerin büyüklüklerini, değerlerini bulup, Türkiye için diyagramlara koyup, oturtmadan, gözüme uyku bile girmez" dedi, o kadar beğendi.

Fakat şimdi düşünüyorum da, o zaman o değişkenleri bulmak, değil Türkiye'de Milli Gelir Tahmin Komitesi diye bir komite İstatistik Genel Müdürlüğü'nde kurulmuş, milli geliri nasıl tahmin edeceklerini, ödemeler bilançosu, vs. yapamıyorlar. Sadece döviz girdi-çık-tı listeleri, o zaman döviz bilançosu mu diyorlardı? Bir Bakanın elinde cep defterinde ne kadar döviz geliyor, ne kadar döviz çıkıyor, onları izliyorlar sadece; o bakımdan son derece istatistik konusunda az gelişmiş bir ülke.

Bu makineyle ilgili çok faydalı olan bu eğitim aracıyla ilgili olarak bir başka anım da şu: Yine rahmetli Dekan Sabri Ülgener, ben de Suadiye'de oturuyorum, yaz günü, telefon etti, dedi ki: "Yahu burada Amerikalı tuhaf bir adam var, baldırı çıplak vaziyette gelmiş, seni görmek istiyor, sen onun elinden makinesini almışsın, hemen atla gel."

Ne yapmışım, adamın adı neymiş? Lerner diye bir adam, baktı şöyle; Chicago'nun ünlü iktisatçısı, İsrail'e gitmiş, dönüştü yolunu değiştirmiş, sırf "Kim bu adam? Benim ısmarladığım makineyi benden evvel alıp getiren adamı tanıyayım" diye gelmiş. Gittik, tanıştık, adama yemek yedirdik, makineyi gösterdik, memnun oldu, "iyi ki burada işe yarıyor" dedi; öyle de güzel bir anım var.

Yine London School Economics dönüşü biraz önce söylediğim gibi saf seminerler var, döndük, genç Doçent oldum, genç arkadaşlarla böyle bir gelenek biz de başlatalım" dedik. Saf seminer başlatalım, başlattık, diğer hocaları da çağırdık, bir süre onlar da geldiler ve hep o zaman yepyeni olan "kalkınma, az gelişmiş ülkelerin gelişmesi" konularını seçtik ve kalkınma konusunda kitap yazan dışarıdan büyük yeni isimler var, birkaç tanesinin ismini hatırlıyorum, Prof. Nörse, kapital teorisinde ünlü Karl Iwerson ve Prof. Buchanan bunların önde gelenleri ve bunların konferanslarını da sonra Fakülte 'Kalkınma Konferansları' olarak bastırdı.

Fakat burada benim hayatımı değiştiren bir olay başlamış meğer farkında değilim. Buchanan'ın kim olduğunu biz bilmiyoruz,

sadece kalkınma konusunda yeni bir kitap yayınlamış, ilk kitaplardan biri; meğer adam Rockefeller Foundation'ın başıymış, president yani, biz bilmiyoruz. Adam döndükten sonra veya 6-7 ay sonra, bana bir mektup yazdı, dedi ki: "Seninle tanıştığımıza memnun oldum, sana bir burs vermek Research Foundation'da istiyoruz, kabul eder misin?"

Ben de o sırada yedek subaylık görevimi yapıyorum ve yedek subaylığımı da daha önce konferans verdiğim akademilerde yapıyorum, Yıldız'da sultanların sarayında askerlik yapıyordum. Sonunda tabii onu kabul ettik, fakat o burs gelmeden önce, daha evvel bir NATO bursuna başvurmuşum, çünkü Avrupa'da bir Gümrük Birliği girişimi vardı ve benim supervizör'üm olan Prof. Mied Castens Theory diye Gümrük Birliği olursa Avrupa bütünleşirse bunun etkisi ne olur bunu tartışan bir de küçük bir kitap yayınlamıştı.

Çok beğenmiştim, dedim ki: "Yahu bu Avrupa bütünleşecek, bu Türkiye'yi de ilgilendirir, ben bu işe bir girişeyim" ve 'Avrupa Entegrasyonu ve Türkiye' diye bir çalışmaya başladım ve onu da 4 aylık NATO bursuyla finanse ettiler; tekrar Londra'ya gittim ve üzerinde çalıştım. Arkadan Rockfaller bursuyla Amerika'ya gittim, Harvard ve MIT combination yaptım, yani sabahları Harvard'a gidiyordum, orada Von Haber'lerle çalışıyordum, öğleden sonra MIT'e gidiyordum, yürüme mesafesiydi zaten, evimiz de ikisinin ortasında bir yerde ve sonradan hatırlıyorum da orada yakından temas ettiğim, beraber çalıştığım hocaların çoğu sonradan Nobel Ödülü aldılar; şimdi "Sen niye alamadın?" diyeceksiniz.

Gerçekten de çok yararlı çalışmalar oldu ve benim MIT'de bana bir büro vermişlerdi, orada Kinder Berger'in seminerine ve Samuelson'un saf seminerlerine katılıyordum. Yaptığım bir çalışma teorik olarak bütün Gümrük Birliği Entegrasyon Teorileri model olarak gelişmiş ülkeleri alıyor, yani Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere birleşecek, yahut A ülkesiyle B ülkesi; ama gelişmişlik farkı olan ülkeler birleşirse ne olur, yani Türkiye gibi bir ülke olursa ne olur? Onu hiç dikkate alan yok, onun için özel bir model üzerinde çalışıp, gelişmekte olan bir ülkeyle gelişmiş ülkeler birleşirse kim bu işten kârlı çıkar, kim zararlı çıkar? Onları tartışan bir paper hazırlamıştım, Kinder Berger'in seminerlerinde sunduk, tar-

Besim Üstünel:
"Avrupa Entegrasyonu ve Türkiye' diye bir çalışmaya başladım ve onu da 4 aylık NATO bursuyla finanse ettiler; tekrar Londra'ya gittim ve üzerinde çalıştım."

tırdı ve Kinder Berger "Çok ilginç, bunu hemen geliştir ve bir yerde yayınla, herkes yararlanırsın" dedi.

Ben hemen yayınlamayı tercih etmedim. O sırada Standford Üniversitesi'nde vaktiyle Türkiye üzerinde rapor yazıp, Menderes'ten 24 saat içinde ülkeyi terk etsin diye nota alan bir profesör vardı, hep böyle belalı hocaları buluyoruz. Prof. Hafız Çaneri Harvard'ta geliştirmekte olan ülkelerden bir grup yapıyor ve "bunların ortak tarafları nedir? Dolayısıyla gelişme teorisine bir katkıda bulunabilir miyiz?" diye bir çalışma başlatmış. Ben Türkiye bölümünü yapacaktım, Japon biri vardı, sonradan Japon Planlama Dairesi Başkanı oldu, Hintli biri var, Güney Amerikalı biri var; öyle bir grup çalışmasına katılmak için Stanford'a gittim ve orada yeni geliştirmekte olan bir planlama tekniği inputhalpet tekniğini öğrendik. Türkiye için bir 36 sektörlü inputhalpet çalışması, ithal girdileri ayrı, yerli girdiler ayrı olarak yaptık ve bu kat rakamların inversion'u yani matematik bilenler bilir, tersine çevirtilip katsayılarla dönüşmesi lazım.

O zaman Amerika'daki üniversitelerin içinde en gelişmiş bilgisayar IBM 640 ve o da Standford'da var. "Tam yerindesin" dediler. Bu çalışma bitti, yıl sonuna doğru geldik, benim de İstanbul Üniversitesi'ndeki iznim 1 Ocakta bitiyor, Dediler ki: "Yalnız sen bu makineyi kullanmak için kuyruğa gireceksin," ve ücretli, muazzam bir makine, IBM 640 ve 6 saat sürüyor, gece yarısından sonra ucuz olduğu için 600 dolar. Benim de o zaman burs-tan aldığım aylık para 500 dolar, üzerine 100 dolar daha verip 3 gece ikişer saatten o işlemleri yaptırıldı. Ben üniversitenin yılbaşı tatiline girmesini ve ondan sonra 5-6 gün o işlemlerin yapılmasını beklemek zorunda kaldığım için Türkiye'ye dönüşüm biraz gecikti.

Fakat bugünkü teknolojideki farkı vurgulamak için şunu söyleyeyim: IBM 640'la 1959 Ocak ayının ilk haftası içinde, o 6 saatte yapılan işlemler bugün gelişmiş laptoplar 6 saniye de yapıyor. Ama o zamanki gelişmenin de yine vurgulanması lazım. Computer Center'ın başında bir matematik profesörü var, bir gece yarısı tam uğraşılıyor, geldi, "Genç adam biliyor musun senin bu yaptığın iş bilgisayar yerine el makinesiyle yapılsa ne kadar sürer?" dedi. "Bilmiyorum" dedim.

Şöyle bir baktı, "hiç hata yapmamak şar-

tıyla hasec makinelerle, hiç yemek yememek, uyumamak şartıyla 108 yılda yapabilirsin" dedi. Yani bilgisayarın ne kadar önemli bir alet olduğunu öğrendik; ama sonra bırakmak zorunda kaldık. Çünkü onu bıraktık, geldik, Türkiye'de ne bilgisayar var, ne bir şey var.

Döndükten sonra bizim Fakülteyle gecikmeden dolayı aramız açıldı ve ben Ankara'ya gitmek durumunda kaldım. Fakat Ankara'ya gideceğim sırada Sınai Kalkınma Bankasından bir telefon geldi, dediler ki: "Efendim, Dünya Bankası Heyeti geldi, Ankara'da görüşme yapmış, İstanbul Üniversitesinde diye sizin isminizi vermişler, sizinle görüşmek istiyorlar."

Gene bir teknoloji olduğu için söylüyorum, görüşmeye gittik, bir profesör var Chicago'dan Pellov, iki de Dünya Bankası uzmanı var; Dediler ki: "Sen Amerika'da inputhalpet çalışması yapmışsın, niye yaptın?" Ben de "Türkiye planlı kalkınacak, planlama lazım, onu öğrenelim de, belki işe yararız; zaten Ankara'ya gidiyorum, belki orada işe yarar" dedim. Onun üzerine, "Biz Ankara'dan geliyoruz, senin bu söylediğin konulara ve bu teknolojiye, Ankara daha 30 yıl ihtiyacı olmayacak bir durumdadır. Ancak sen 30 yıl sonra orada işe yararsın," dediler.

Ben bunu öğrendikten sonra biraz moralim bozuldu; ama yine de 1959 yılında Ankara'ya gittim, 1960 yılında planlama planlandı, 1961 yılında Planlama kuruldu ve 1962 yılında ben Devlet Planlama Teşkilatında önce Danışman, sonra İktisadi Planlama Dairesi Başkanı olarak, yani 3 yıl sonra o inputhalpet çalışmasını -onlar 30 yıl sonra diyorlardı- kullanma imkânını buldum ve yıllık programla, Birinci Beş Yıllık Planların İngilizce'sini alıp Washington'daki bir toplantıya 1963 yılında gittiğim zaman, o bana "30 yıl" diyen Pellov oradaydı, hayretler içinde kaldı ve kalktı bütün gruba, dünyanın her tarafından gelen plâncılara övgü dolu sözler söyledi.

Ankara'da olmanın birtakım dezavantajları olduğu gibi avantajları da var. İstanbul'dan uzak kalıyorsunuz; ama orada birtakım avantajlar var. Oradaki avantajlardan bir tanesi, benim gittiğim yıl Siyasal Bilgiler Fakültesinin Yüzüncü Yıldönümü kutlanıyordu; Ankara'dan ayrıldığım gün de 122. Yıldönümü kutlanıyordu; yani Ankara'da 22 yıl kalmışım. Bunun 15-16 yılı Siyasal Bilgiler Fakültesinde Öğretim Üyesi olarak geçti. Fakat

Besim Üstünel:
"Bugünkü teknolojideki farkı vurgulamak için şunu söyleyeyim: IBM 640'la 1959 Ocak ayının ilk haftası içinde, o 6 saatte yapılan işlemler bugün gelişmiş laptoplar 6 saniye de yapıyor."

1975'te daha evvel politikaya bulaştık; ama hep istemeyerek bulaşıyordum. Ben baştan söyleyeyim; üniversitedeki asistanlık ve akademik hayat dahil, hayatta edindiğim bütün görevlerden, bütün makamlarda ben hiçbir zaman göreve kendim talip olmadım, bu bir.

İkincisi, ne politikada, ne planlamada, ne üniversitelerde hep bana ısrarlı teklifler olduğu için kabul ettim; benim hayat felsefemde bir işi para için yapmak yoktur. Hiçbir zaman para için bir görev kabul etmedim veya üstlendiğim görevleri daha fazla gelir elde etmek için kullanmadım; daha başka makamlar elde etmek için de kullanmadım. Mesela, Planlamada veya politikada görev yaparken o imkânlar çok büyük mikyasta vardı. Mesela, Devlet Planlama Teşkilatında çalışıp da sonradan Büyükelçilik veya Dünya Bankası Başkan Yardımcılığı gibi görevler almak imkânı var veya bir Bakanlığa atama imkânları var veya bir Başbakan Yardımcılığına, sonra Başbakanlığa atama imkânı var. Benden sonra gelen Plancılar veya benden öncekiler bunları yapmışlar. Fakat ben girerken de bir şey taahhüdünde bulunmadım. Hatta bir şey daha söyleyeyim, önüme 3 500 liralık aylık sözleşme koydular, bütün Daire Başkanları imzalamış, "siz de imzalayın" dediler. "Ben üniversiteden maaşımı alıyorum" dedim. Profesör maaşı, dışarıda işi olmazsa 1 200 lira, dışarıda işi varsa 1 000 liranın altına düşüyor; önüme konulan sözleşme 3 500 lira net, "Hayır, ben üniversiteden aldığım maaşla geçiniyorum, daha yüksek bir gelir standardına alışırsam prensiplerime, kafama uygun olmayan bir olay olduğu zaman ayrılmakta zorluk çekerim, onun için kabul etmiyorum" dedim.

Üniversiteden ayrılmadan, üniversitede full-time görevimi yaparak, Planlamadaki görevime de sadece 35 liralık bir fark verebiliyorlar ve ben onu da her seferinde Planlamanın çaycısına çay-kahve masrafı olarak veriyordum; bazen yetiyordu, bazen yetmiyordu.

Hiçbir göreve kendim talip olmadım, hiçbir görevi para için yapmadım veya bir güç, bir makam elde etmek için kullanmadım şimdiye kadar çok şükür. Maddiyata önem vermediğim için zaten refüze ettiğim de kendi rahmetli pederimdi; çünkü o terzilikten sonra İstanbul'da orta çapta bir sanayici oldu ve bana "Üniversiteyi bitirdin artık, gel, beraber çalışalım" dedi. "Eğer izin verirseniz, ben akademik

hayatta kalacağım" dedim; Babam "peki" dedi. Benim sonra iki kardeşim de sanayici oldu, ikisinin de ayrı ayrı fabrikaları var.

Ama ben yine de hayatımdan memnunum, çünkü şu anda veya hayatımın hiçbir aşamasında inanmadığım bir görevi para elde etmek için kabul etmedim ve yapmadım. Ama şu andaki maddi imkânlarım arzu ettiğim her şeyi rahatça yapabilecek durumda. Yani bana yetecek kadar, kimseye miras bırakacak değilim, çoluk-çocuk da yok, iki kişilik bir aileyiz, bize yetecek kadar paramız var, emekli maaşımız var, oradan, buradan ek gelirler var. Fakat hiçbir zaman para için veya maddi bir karşılık için boyun eğmek veya inancımızın dışında bir şey kabul etmek zorunda kalmadık.

Kısaca politikadan da söz edeyim: Ben Planlamada çalışırken çok ilginç ve tarihi değeri olan politikacılarla tanıştım, yani rahmetli İsmet Paşa Başbakanı, Yüksek Planlama Kurulu Başkanı Hükümet Başkanı olarak geliyor, oturuyor.

AP-CHP Koalisyonu ve ben üstelik Ankara'ya gider gitmez, o Amerika'da yayınladığım entegrasyon teorisi ile ilgili kitabımı Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne vermişim ve basılmış, Avrupa Entegrasyonu Türkiye konusunda hem teorik olarak hem Türkiye açısından, politikayı belirleme bakımından son derece önemli, tartışmaya ışık tutacak bir çalışmadır.

Fakat çok ilginç bir durum, ben o kitabı yayınladıktan ancak 6 yıl sonra onun üzerine, bir meslektaş tarafından bir yazı, değerlendirme yazıldı, ona şükran borçluyum, Kenan Bulutoğlu ilk değerlendirme yazısını o yazdı ve daha sonra benden "Avrupa Ortak Pazarına girersek ne kazanırız, girmezsek ne kaybederiz?" konusunda kantitatif çalışma yapmamı istediler.

Ben bu çalışmayı yapmamak için direndim, sonunda kabul etmek zorunda kaldım. Çalışmalarım arasında o da var, burada sergileniyor. Orada da 'Ortak Pazar ve Türkiye' konusundaki bir sürü yanlış inançların veya hatalı değerlendirmelerin geçersiz olduğunu, gerçeklerin başka türlü olduğunu kanıtlamaya başladı, o da baştan çok etki yaptı ve sonra gene uzun yıllar unutuldu. Bunlar hep planlamadan önce oluyor; Planlamaya girdikten sonra bir taraftan Turhan Fevzioğlu Başbakan Yardımcısı, Bülent Ecevit Çalışma

Besim Üstünel:
"Hiçbir göreve kendim talip olmadım, hiçbir görevi para için yapmadım veya bir güç, bir makam elde etmek için kullanmadım şimdiye kadar çok şükür."

Bakanı, İsmet Paşa da Başbakan, onlarla yakın çalışma imkânı var.

Dolayısıyla, ben Planlamadan 1965 başlarında ayrıldım, bir ay sonra İsmet Paşa'yı bütçe dolayısıyla güvensizlik oyu sayıldığı için düşürdüler. Ben de Bülent Bey ile Turhan Fevzioğlu'na bir şaka yaptı, "Kimin sırtından iktidarda olduğunuzu şimdi öğrendiniz mi?" dedim. "Anlamadık" dediler. "Tabii ben Planlamadan çekildim, sizi de düşürdüler" dedim. Birbirine yakın tarihler olduğu için söylüyorum, ben Planlamadan ayrıldıktan sonra da o günkü yeni kuşak sayılan İsmet Paşa'nın altında yeni kuşak politikaçılar var. Ama 1965 seçimlerinde muhalefete düştüler ve benden ekonomi konularında, vesaire devamlı notlar istiyorlar.

Biliyorsunuz 1966 yılında Parti bölündü, İsmet Paşa ortanın solu dediği için, Feyzioğlu "Sen bunu Parti Meclisinde karar vermeden nasıl yaparsın" diye bayrağı açtı, orada öyle bir tartışma oluyor ki, beni fazla ilgilendirmiyor. Ben o arada Milliyet ve Cumhuriyet gazetelerinde yazılar yazıyorum, daha önce 1950'li yıllarda rahmetli hoca Şükrü Oba'nın ısrarıyla Yeni Sabah gazetesinde her hafta salı günü, o zaman hiçbir gazetenin iktisat sayfası yok; ama her salı önce Zeyyat Hatipoğlu ile başladık, bir salı o, bir salı ben yazıyordum, sonra o kaytardı, 1957-58'e kadar her salı ben yazmaya başladım, bir gün rahmetli Abdi İpekçi İstanbul'dan telefon etti, dedi ki: "Ortanın solu nedir, ne değildir? İçeriğini bilen yok, bir yazı yazsana," dedi.

"Peki" dedim, yazıyı yazdım, Milliyet Bürosuna verdim, başlığa da başka bir isim koymuştum, rahmetli Abdi İpekçi değiştirmiş 'Ortanın Solu Kalkınmanın Yolu' yapmış. Ben o yazıda İsveç örneğini alarak sosyal demokrat bir modelin, belki İsveç'in adını bile anlamadan onu anlatmaya çalıştım. Parti Meclisindeki toplantılarda iki kanat var, birbirlerine girmiş, Feyzioğlu kanadı bir tarafta, bir de aşırı sol kanat var, Ecevit de Genel Sekreter ve arkadaşları orta yolu bulmaya çalışıyorlar. O tartışmalar sırasında "Peki Paşam, siz nasıl anlıyorsunuz? Çünkü herkes kendine göre bir ortanın solu tarifi yapıyor," diyorlar.

Onun üzerine İsmet Paşa cebinden bir kâğıt çıkarıyor, açıyor, Milliyetteki bizim yazı: "İşte ben bu Hocanız gibi anlıyorum" diyor. Ortanın solu kalkınmanın yolu; yani kalkın-

manın yöntemlerinden biri olarak ılımlı bir sol felsefeye kendisini inandırıyor. Yani o yazının İsmet Paşa'nın görüşlerine çok uygun düştüğü anlaşılıyor. Onun üzerine ben bunları sonradan öğrendim, tepeme bittiler, 57 tane ağır topla beraber Feyzioğlu partiden ayrıldı ve bütün İl ve İlçe Teşkilatında tabelalar indirilip, başka tabelalar takılırken dostumuz Bülent Ecevit geldi ve dedi ki: "Bak, bundan önce senin görüşlerine ihtiyacımız vardı, sen de bu işleri cömertçe hiçbir şey beklemeden verdin. Ama şimdi sadece görüşlerin yetmez, seni de istiyorum," dedi.

Ben de bir pazarlık yaptım: "Beni akademik hayattan ayırmamak koşuluyla, size istediğiniz hizmeti de veririm, Parti Meclisi Üyeliği de yaparım, -Anayasa'ya göre o gün için mümkün- Üniversiteden ayrılmadan kabul ederim" dedim ve kabul ettim. 6 ay geçmeden Genel Sekreter Yardımcısı oldum, arkadaşan Parlamento seçimleri var, Partiye girer girmez 25 kişilik çeşitli dallarda bir beyin takımından oluşan bir ekip kurduk, Deniz Baykal sadece 25'ten bir tanesiydi. Değişik uzmanlık alanlarında 25 kişilik bir ekiptik, çünkü politika bir ekip çalışmasıdır, başka türlü başarılı olamazsınız.

Kısa kesmek için hemen şunu anlatayım: Benim görev almamdan kısa bir süre sonra bütün ekibe de şu şartı koştuk, biz de öyle yaptık: Parlamentoda bir görev kabul etmeyeceğiz, dışarıdan daha faydalı oluyoruz. Çünkü Parlamenteoya girdikten sonra çelmeler, dirsekler, vesaire çok müthiş bir mekanizma var orada ve girmedik. 1968-69 Seçiminde, hepsinde adaylığı reddederek gittik ve 1968-69 Seçiminde Cumhuriyet Halk Partisinin aldığı oy 1965'teki seviyesinde yani yüzde 26,5-27'di. Tam 8 yıl sonra yüzde 42,3, yani kendi oyunu neredeyse ikiye katlayan, oy oranını 15 puan arttıran bir performans gösterdi. O benim kurduğum ekibin ve geliştirdiğimiz yeni, daha ılımlı, daha insani, insanı öne alan, adletsizlikleri demokrasi dışı radikal önlemlerle değil, fakat demokrasi içinde yapılabilecek birtakım reformlarla, vergi reformu, toprak reformu, idari reform, eğitim reformu, vesaire bunlarla yapılabileceğini gösteren programı hazırladık ve bunlar çeşitli seçim bölgelerinde yer aldı, bu toplum üzerinde öylesine etkili oldu ki, 8 yıl sonra ancak zamanla oldu ve işte o 1973'teki başarıdan sonra yahut 1977'de daha

Besim Üstünel:
"Bülent Ecevit geldi ve dedi ki: 'Bak, bundan önce senin görüşlerine ihtiyacımız vardı, sen de bu işleri cömertçe hiçbir şey beklemeden verdin. Ama şimdi sadece görüşlerin yetmez, seni de istiyorum,' dedi."

doğrusu, 1975'de de benim başımı Parlamento olarak soktular Parlamento'ya.

Böylece benim 1966'dan 1981'e kadar 15 yıl, 10 yılı Parlamento dışı, 5 yılı Parlamento içinde olan 15 yıllık bir siyasal yaşamım vardır. Ben de politikadan çok şey öğrendim, fakat öğrendiklerimi de özellikle İsveç Stockholm Üniversitesindeki çalışmalarım sırasında yaptığım çalışmalar, yayınlar -onları da getirdim, burada var- onların Türkiye'ye uygulanmasıyla ilgili görüşler sanıyorum ki ortanın solunun halk tarafından çok daha kolay benimsenmesini, çok daha geniş kitlelerin ilk defa seçmen olarak Cumhuriyet Halk Partisine destek vermesini sağlamış unsurlardır.

Sadece bir kişinin koşturmasıyla veya güzel konuşmalar yapmasıyla olacak olay değildir bu. Nitekim o ekip çalışmalarını bıraktıktan sonra oylar ters yöne gelişmeye başlamıştır. Böylece aşağı yukarı 70 küsur yıllık yaşamı birkaç dakika içinde özetlemiş olduk.

Benim politikadayken yayınladığım ve çok kullanılan bir küçük kitap daha var, onu da getirdim; 'Kalkınan Türkiye'nin Cephe Çıkmazı', Türkiye kalkınan bir ülke, ta 1946-48'den bu yana hızla değişen bir toplum var, savaş sonrası bütün dünya düzeni değişiyor. New word economic sistem yani o 1944-45'den sonraki yeni dünya ekonomik sistemi, Bretton Woods'u falan içine alan, ondan sonra değişen global koşullar ve ayak uydurma çalışmaları bir Türkiye veya ayak uyduramadığı için sürekli krizlerle boğuşan bir Türk ekonomisi ve Türk toplumu.

Bizim dışımızdaki gelişmeleri dikkate alarak içerde gereğini yaptığımız zaman çok başarılı oluyoruz. Bunda bir gecikme veya ihmal olduğu zaman veya ters düşen bir şeyler yaptığımız zaman ki 1970'li yıllar bunun şahane örnekleriyle doludur. Yani ilerde iktisat tarihi yazan insanlar 1972-82 arasındaki Türkiye'de izlenen ekonomi politikalarını ve gelişmeleri yakından değerlendirip de doğru sonuçlara varırlarsa, gerçekten bir daha tekrarlanmaması gereken çok ilginç derslerle doludur. O bakımdan onların bir kısmı benim o zamanki yayınlarımda veya daha sonraki çalışmalarımda yansıtılmıştır.

İstanbul'a döndükten sonra, daha sonra tekrar politikaya bulaşmamak için 12 Eylül'den sonra hanımla oturduk karar verdik, 12 Martta çünkü biz Ankara'da kaldık, 6 ay son-

ra da ben Stockholm'e gittim ve başka maceralar başladı. Minnesota Üniversitesi, vesaire ve Tokyo'daki bir üniversitede konferanslar vermek, çünkü Japonya, İsveç ve Türkiye modeli ve dün bahsettiğim değişik bir gelişme modelini sunmaya çalışmışım.

1981 ilkbaharında taşı-tarağı İstanbul'a toplayıp döndük ve bir daha oradaki evimizi bile satmaya gitmedik, birisine vekâletname verdik. Daha sonra siyaset açıldı, eksik olmasınlar değişik sol partilerden önemli olan birkaç tanesinden ayrı ayrı gene öneriler geldi. Nezaketen biz de çok nazik bir şekilde, kırmadan "No, thank you" mesajını yolladık ve böylece tam bağımsız gerçekten özgür ve sadece üniversitelerde part-time görev yapan profesyonel bir iktisatçı ve iyi bir eğitici olarak kendimi tanımlayabilirim. Ama çok kötü bir politikacı, çok amatör bir politikacı olarak siz bana istediğiniz numarayı verebilirsiniz.

Dinlediğiniz için teşekkür ederim.

Mehmet Yavuzkan - Efendim panelimize başlıyoruz. Katılımcılarımız Sayın Metin Çulhaoğlu'nu, Sayın Prof. Dr. Cengiz Güleç'i ve Sayın Prof. Dr. Ayşe Öncü'yü ve Sayın Oturum Başkanımızı buraya davet ediyoruz.

Başkan - Günaydın efendim. Sabahki güzel konuşmaların devamı olarak şimdi üç arkadaşımız sizi daha rahat dinleyen hale getirebilmek için konuşacaklar. Kendileri için tahmin ettiğim veya düşündüğüm süre 20'er dakika, biraz evvel verilen programa göre öğleden sonra devam edeceğiz. Kendilerinin hayat hikayelerini veya özgeçmişlerini anlatmaya gerek yok, zira herkesçe bilinen üç arkadaşımız; Çulhaoğlu, politikacı diyebilir miyiz?

Metin Çulhaoğlu - Diyelim, gerçi Besim Hoca politikacılığın pek itibarı kalmadığını söyledi ama.

Başkan - Olsun efendim, itibar görmesi gerekenler itibar görür. Profesör politikacı Prof. Güleç ve Boğaziçi Üniversitesi'nde Sayın Prof. Dr. Ayşe Öncü.

Zihnimizin ayakta kalması ve uyanık olması açısından güzel bir olay, biraz evvel arada konuştuk, bir anlamda birbirine benzemez arkadaşlar bir araya gelmiş durumda; bu güzel bir olay. Çünkü birbirini tekrarlayan insanların aynı yerde olması, aynı konuşmada bulunması çok fazla anlamlı değil. Yani herkes bu genel başlığımızın adı altında serbestçe istediği konulara değinecektir.

Nihat Falay:
"Birbirini
tekrarlayan
insanların aynı
yerde olması,
aynı konuşmada
bulunması çok
fazla anlamlı
değil."

Eğer sayın konuşmacılardan öncelik talep eden yoksa, yine Metin Çulhaoğlu'ndan başlamak istiyorum, buyurun efendim.

Metin Çulhaoğlu - Teşekkürler, arkadaşlar önce kendi kimliğim konusunda bir kısa açıklamada bulunayım: Politikacı olarak tanıtıldım; ama aslında ben Ortadoğu Teknik Üniversitesi Ekonomi İstatistik Bölümü 1970 mezunuyum; yani mesleki olarak bakıldığında iktisatçıyım. Ancak son günlerde, daha doğrusu son yıllarda bizim öğrendiğimiz ekonomi iki kesim tarafından temellük edildi; mikro iktisatçı endüstri mühendisleri aldı, makro iktisatçı da finansörler, süpekülatörler, borsacılar temellük ettiği için benim gibi iktisatçılara bu alanda çok fazla söylenecek söz kalmadı.

Ü İktisat Fakültesi mezunlarını iktisatçı kimlikleri dolayısıyla tenzih ediyorum.

Arkadaşlarım ben bu konuya, bugün tartışma gündemimizde olan konuya nasıl yaklaşırız sak verimli olabilir; yani "1980'den bu yana geçen 20 yıllık süreci hangi genel yaklaşımla ele almamız gerekir?" başlığı altında bir şeyler sunmaya çalışacağım ve bu anlamda benim bu sunuşum, açış konuşmasını yapan Sayın İlhan Tekeli'nin yaklaşımıyla örtüşen yanlar da içerecek. Ben şöyle bir yöntem, yaklaşım öneriyorum: Yaklaşımın altını sürem elverdiği ölçüde bu oturumda doldurmaya çalışacağım, yetmezse ikinci bölümde yeniden elbette konunun daha ayrıntılarına girebiliriz.

Arkadaşlarım, bu başlıklardan bir tanesi, bu 20 yıllık sürece ilişkin çok fazla tartışma gerektirmeyecek, hangi görüşte olursak olalım, aşağı yukarı hepimizin kabul edebileceği bazı temel saptamalar, ilk planda bunları anımsatacağım.

İkinci başlık olarak, daha fazla tartışma gerektiren, eğer deyim yerindeyse daha muhataralı, daha fazla üzerinde düşünülmesi gereken birtakım savlar, varsayımlar ileri sürmeye çalışacağım.

Üçüncü başlık altında da, bu varsayımların ya da hipotezlerin son 20 yılın Türkiye gerçekliği ile ne kadar örtüştüğünü, Türkiye gerçekliğine ne kadar denk düştüğünü, dört alt başlık altında sınamaya çalışacağım. Bu dört alt başlık son 20 yıl içerisinde Türkiye'nin sınıfsal, toplumsal yapısında meydana gelen değişikliklerin spotlar halinde, özet, en çarpıcı olanlarını öne çıkararak sıralanması; ardından Türkiye'nin siyasi haritasında mey-

Nihat Felay

dana gelen değişiklikler, üçüncüsü Türkiye'nin ideolojik haritasında ortaya çıkan yenilikler ya da değişimler ve son olarak da Türkiye'nin kültürel yapısında son 20 yıl neler getirdi, neler götürdü?

Son olarak da dördüncü başlık altında, bütün bunlardan hareketle gelecek için ne tür kestirimlerde bulunabiliriz? Bütün bu anlatılanlar bize neleri işaret ediyor? Örneğin önümüzdeki 10 yılın Türkiye'si ne tür gelişmelere gebe? Bunlara da kısaca değinmeye çalışacağım.

Arkadaşlarım, ilk başlıktan yola çıkacak olursak, çok fazla tartışma gerektirmeye, beş aşağı beş yukarı üzerinde hepimizin anlaşabileceği birtakım temel saptamalar yapmak istiyorum. Bir kere 1980'den günümüze uzanan sürece ilişkin bir temel paradigma saptaması yapmak mümkün mü?

Saniyorum şöyle bir temel paradigma saptaması yapmak mümkün: Türkiye'de Cumhuriyet döneminin yaklaşık 50 yılına damgasını vuran ithal ikâmecî, temelde iç pazara dönük, kalkınmacı sanayileşmecî politikaların yerine, dışa açılmacı İlhan Hocamın dediği gibi "ihracatın yönlendirdiği" ve liberal yanları daha ağır basan bir politikalar denetinin geçmesi; temel paradigma olarak bunu saptamak mümkün.

Elbette bu temel paradigmayı saptadıktan sonra, bu paradigmaya eşlik eden, çok önemli ulusal ve uluslararası etmenler üzerinde de durmamız gerekiyor. Çünkü bu paradigma ancak ve ancak bu önemli ulusal ve uluslararası süreçlerin ve etmenlerin eşliğinde bir paradigma haline alıyor. Çetrefil ilişkilerle, karmaşık birbirini kesen ilişkilerle ger-

Metin Çulhaoğlu:
"Türkiye'de Cumhuriyet döneminin yaklaşık 50 yılına damgasını vuran ithal ikâmecî, kalkınmacı sanayileşmecî politikaların yerine, 1980'den sonra liberal yanları daha ağır basan bir politikalar uygulanmıştır."

çek anlamda bir paradigma haline geliyor. Yoksa salt kendi başına soyut bir düzlemde alındığında sözüne ettiğimiz politika değişikliklerinin başlı başına bir paradigma olarak tanımlanması gerekemeyebilir.

Bunları sıralayacak olursak: Türkiye bir 1980 dönemeci yaşamıştır, 24 Ocak Kararları ardından gelen 12 Eylül Darbesi; ikincisi dünyada kapitalizmin savaş sonrası dönemine damga vuran, refah devletçi Keynesçi politikaların 1970'li yıllarda bir krize gelip dayanmasıyla adına 'neoliberal politikalar' denilen politikaların Batılı gelişmiş kapitalist ülkelerde gündeme gelmeye başlaması ve bu ekonomik politikalar alanındaki bu değişikliklere ideolojik alanda da neoliberal ideolojinin yükselişinin eşlik etmesi.

Türkiye aynı şekilde 1970'li yıllarda ciddi ekonomik krizler geçirdi ve aynen Batılı ülkelerdeki refah devleti modelinin tıkanmasıyla özdeş olmasa bile, Türkiye'de de geleneksel ithal ikâmecî, içe dönük kalkınma modeli belirli tıkanıklıklar yaşadı ve bu tıkanıklıklara duyulan tepkiler 1980'den günümüze uzanan süreci önemli ölçüde belirledi.

12 Eylül Darbesinden ayrıca söz etmeye gerek yok, Türkiye'de bir zamanlar çok sahiplenilen sosyal devlet modelinin zamanla budanması, artı gene uluslararası önemli ve belirleyici bir gelişme olarak adına bazıları tarafından 'sosyalist sistem' denilen, kimileri tarafından 'Sovyet Blok'u' denilen, vesaire adı verilen, reel sosyalizm deneyiminin iflâsı ve çökmesi önemli uluslararası belirleyici bir etkidir.

Son olarak da, Türkiye'de özellikle 1980'lerin ortasından itibaren siyasal, ekonomik, kültürel, vesaire bütün alanlarda ciddi etkileri olan ülkenin doğusundaki ve güneydoğusundaki Kürt direnişi. Bütün bunların 1980'lerden bugüne uzanan süreci belirlediğini ve bu süreç içerisinde daha spesifik olarak da ilk başta temel paradigma değişikliği dediğimiz olguyu da şu ya da bu ölçüde, daha doğrudan ya da dolaylı biçimlerde etkilediğini söylememiz mümkün.

Bunlar benim az önce de belirttiğim gibi çok fazla itiraz gerektirmeyen, aşağı yukarı hepimizin "Evet, böyle olaylar yaşandı, bunlar önemli olaylardı, önemli süreçlerdir" diyebileceği olgular.

Ben bunun hemen ardından, daha tartışma götürür, hepimizin tartışmasında yarar

olan birtakım varsayımlar, hipotezler ileri sürmek istiyorum.

Arkadaşlarım, burada bizim bir konuya ciddi olarak eğilmemiz gerekir ve ben bunun Türkiye'de solda olsun, sağda olsun yeterince irdelenmediğini düşünüyorum. Bu 'neoliberal politikalar' dediğimiz şey ya da ithal ikâmecî sanayileşme modelinden bilmem ne modeline geçiş dediğimiz şey ve bunların gerektirdiği politikalar, evet birtakım elit insanlar, prensler, şunlar, bunlar, Dünya Bankası bilmem kimleri bu politikaları geliştirebilirler. Ama bu politikalar acaba halk dediğimiz toplum dediğimiz kesimden hiç mi rezonans bulmaz? Acaba insanımızda, halkta olan birtakım eğilimleri, birtakım temayülleri, birtakım yönelişleri de kullanmaz mı bu politikalar?

Burada dikkat çeken bir olgu şu: Sol kesime baktığımızda genellikle naif bir yaklaşım görüyoruz. Halkımız tertemiz, halkımızda bireyci, benmerkezcî hiçbir eğilim yok, halkımız salt kamucu, vesaire, vesaire ve bu bireyci, neoliberal politikalar da süperempoz oluyor halkın üzerine; yani halkın eğilimlerini tamamen ezen, dikkate almayan bir yaklaşım; ben bunun doğru olduğunu zannetmiyorum. Nasıl İngiltere'de olsun, Amerika Birleşik Devletlerinde olsun, Thatcher'ın, Reagan'ın, neoliberal politikaları, sosyal devletten beslenen rantıye, işsiz-güçsüz takımına karşı ortalama insanda olan bir alerjiyi ya da tepkiyi kullanıp, neoliberal politikaları böyle popülerize edebilmişse, bana göre Türkiye'deki versiyonuyla neoliberal politikalar da aynen bunun gibi olmasa bile, Türkiye'de halkın içinde olan orta sınıfların yatkın oldukları birtakım klişeleri ya da birtakım yönelimleri kullanabilmiştir; bunları kapitalize ederek bu politikaları belirli bir toplum kesimine mâl edebilmiştir. Bu benim çok uzatmamak için yaptığım bir saptama, bir varsayım, bir tez diyebilirim. Bunu tartışmakta yarar var, üzerinde çok fazla durmayacağım.

İkinci olarak Türkiye bağlamında da, dünya bağlamında da üzerinde durmamız gereken konu: Bu neoliberal politikalarla ekonomi alanındaki liberal politikalarla, siyaset ve toplum alanındaki tutuculaşmanın eşleşerek yürümesi bir yazgı mıdır, kaçınılmaz bir kural mıdır, yoksa bu Türkiye gibi ülkelere özgü bir olay mıdır?

Dikkat ederseniz, özellikle neoliberal te-

Metin Çulhaoğlu:
"1970'li yıllarda ciddi ekonomik krizler geçirdi ve aynen Batılı ülkelerdeki refah devleti modelinin tıkanmasıyla özdeş olmasa bile, Türkiye'de de ithal ikâmecî model belirli tıkanıklıklar yaşadı."

orisyenlerin ekonomi alanındaki liberalizmin siyasal ve kültürel alandaki liberalizmin ön koşulu olduğu ya da bunu otomatikman sağlayacağı varsayılır. Oysa pratikte gördüğümüz, neoliberal politikaların tam tersine toplumsal ve siyasal yaşamda yaşanan bir tutuculaşmayla birlikte, bir muhafazakârlaşmayla birlikte şey yapması. Buna tam boy bir muhafazakârlaşma demek belki doğru olmaz; ama insanlar yaşam tarzları olarak ne kadar modernize görünürlerse görünsünler, başka açılardan eskisine göre daha da tutucu, daha içe dönük, daha milliyetçi ve şoven eğilimlere yatkın bir hale gelebiliyorlar. Bunu Türkiye'de yaratan nedir? Bu başka önemli bir tartışma konusudur.

Üçüncü olarak üzerinde durmak istediğim ve tartışmaya açmak istediğim konuya şu: İlhan Hocasın bir ölçüde değindi, gene bazı kesimlere göre 12 Eylül Askeri Darbesi, 24 Ocak Kararlarının otomatik sonucu gibi görülür. Ben bu ölçüde bir determinizmin kişisel olarak, çok doğru olmadığı kanısını taşıyorum. Yani 24 Ocakla açılan çığ, zorunlu ve mutlak bir determinizmin içerisinde bir askeri darbeye sonuçlanıyormuş gibi bir teorik çıkarsama yapmak mümkün değildir.

Türkiye'nin özgür koşullarından hareketle, 24 Ocak Kararlarının en iyi bir askeri rejim altında uygulanabileceğini söylemek mümkündür, bunu hepimiz söyleyebiliriz. Ama bundan hareketle "neoliberal politikalar, her zaman ve her yerde askeri rejim getirir" demek doğru değildir; "Muhafazakâr otoriter rejimleri davet eder" demek belki de daha makul olur.

Ama benim bununla asıl üzerinde durmak istediğim nokta şu: Bu konumuz açısından büyük önem taşıyor. Benim bilebildiğim kadarıyla, 12 Eylül Darbesi yapıldığında Askeri Yöneticilerin kafasında dışa açılan küreselleşen, vesaire, vesaire bir Türkiye vizyonu yoktu. 12 Eylül döneminin ilk aylarına, ilk yıllarına baktığımızda Paşaların kafasında şöyle bir model olduğunu göreceğiz, anıları okuduğumuzda da bunu görüyoruz, başka yerlere baktığımızda da: Sovyetlerin Afganistan'a müdahale ettiği, Amerika'nın İran'da ciddi bir yenilgiye uğradığı koşullarda dünya 30'ların içe kapanmacı rotasına yeniden girecek ya da tandboy 30'ların içe kapanmacı politikası olmasa bile Türkiye 50'lerin soğuk sava-

Metin Çulhaoğlu

şına benzer bir döneme gidiyor varsayımı vardı ve bu varsayım bir süre 12 Eylül Rejiminin siyasal çerçevesini oluşturdu. Turgut Özal ekonomik politikaları bir anomalidir burada.

Ama şunu da belirtmek gerekiyor: Asker kesimin elinde özellikle uygulayacak ekonomik bir programı olmadığı için, örneğin 27 Mayısçıların belli bir nosyonu olduğu, belli bir program çerçevesine sahip oldukları söylenebilir; 12 Martçılar için de aynı şey söylenebilir; ama bana göre 12 Eylül Darbesini yapan askerlerin bu anlamda, kendilerinin doğrudan doğruya sahiplendikleri bir ekonomik program çerçevesi yoktu.

Turgut Özal ve onun modelleri bana göre, askerlerin imdadına yetişmiştir ve askerler bir intibak süreci zorluğu yaşamışlardır. Yani baştaki içe kapanmacı Türkiye'yi gerektirecek dünya koşulları modeliyle Özal'ın dışa açılmacı küreselleşmecî vizyonu arasında bir intibak güçlüğü yaşamışlardır. Bence her türlü dünya koşuluna uyacağı varsayılan Türk-İslam sentezi ideolojik planda, başlarda daha fazla sahiplenirken daha sonra orasından burasından kırılması bana göre bugün, merkezi güçler ve ideoloji nezdinde Türk-İslam sentezi modelinin iskartaya çıkarılmasında bu intibak döneminin de payı vardır. Daha sonra Türk-İslam sentezi gibi bir ideolojik çerçevenin özellikle 1990'larla birlikte yaşanan sürece ayak uyduramayacağı görülmüş ve yeniden modernize edilmiş bir Kemalizm anlayışı başat ideoloji olarak ön plana çıkarılmıştır.

Arkadaşlarım bu varsayımlarda, hipotezlerde, bizim mutlaka ciddi olarak tartışmamız gereken bir konu şu: 1970'lerin sonundan 1980'li yıllardan bu yana Batılı ülkelerde Avru-

Metin Çulhaoğlu:
"24 Ocak 1980 Kararlarının en iyi askeri rejim altında uygulanabileceğini söylemek mümkündür."

pa'da, Amerika Birleşik Devletlerinde 'Keynesçi Model' denilen sosyal refah devleti, vesaire denilen modelden belirli bir tenzilat yaşıyor, bu model terk ediliyor, vesaire, vesaire.

Türkiye gibi ülkelerin bu sürece ayak uydurma bağlamında yaşadığı çok ciddi bir sorun var, o da şu: Batılı ülkeler refah devleti modelinde belirli merhaleleri kat ettikleri için verecekleri ödünlerin, bu kırılmaların toplum kesimleri üzerinde, Türkiye kadar çok çok sarsıcı, yoksullaştırıcı etkileri olmayabilir. Oysa Türkiye kendi sosyal devlet modelinde, refah devleti ile sosyal devlet modeli arasında eğer bir tekabiliyet varsa, Türkiye'nin bu alanda vermesi gereken ödünlere ise, Batıdaki tersine, toplum kesimleri üzerinde çok daha etkili olacak, çok daha sarsıcı sonuçlar verebilecek bir durumdur. Acaba Türkiye buna ne ölçüde hazır? Bu bizim özellikle üzerinde durmamız gereken bir konu.

Bir başka konu da şu: Türkiye'de bu küreselleşme, vesaire süreçleri ile Türkiye'nin içe kapanmacı, milliyetçi eğilimlerin daha fazla güçlendiği, kimlik politikalarının, kimlik deklarasyonlarının daha da ön plana çıktığı bir ortam arasındaki gerilimi nasıl çözecektir. Yani Batılı sosyologların, siyaset bilimcilerinin geliştirdiği bir kavram olarak, ben tam telafuzda zorluk çekiyor olabilirim; ama globolokalizasyon yani aynı anda bir yandan küreselleşiyorsun, öbür taraftan yerelleşiyorsun. Bu globolokalizasyon dediğimiz süreç, Türkiye'yi nasıl etkileyecek, nasıl açacak?

Ben ilk iki başlığın üzerinde durabildim, son 5 dakika sürem kalmış, burada bu tezlerin ya da savların Türkiye'de daha somut olarak ele alacak olursak, sosyal sınıfsal arenaya, siyasal arenaya, ideolojik arenaya ya da haritaya, kültürel arenaya ya da haritaya nasıl yansıdığı konusundan birtakım spot saptamalar yaparak bunları açıklamak üzere, süremi aşmamak için bir sonraki bölüme bırakacağım.

Kısaca değineyim: Bir kere sosyal sınıfsal alanda benim görebildiğim, artık bu başka başlıklar altına da girebilir; ama 1950'li-60'lı ve 70'li yıllar eğer Türkiye'de taşra dediğimiz coğrafyanın yükseliş yılları ve altın yılları ise özellikle 1990'lardan itibaren taşranın gerileme ve çöküş dönemini yaşamıştır Türkiye. Buna yol açan etkenler arasında, küreselleşmenin getirdiği eşitsiz eklemlemenin de payı vardır. Hani yatırımcı, istihdam yaratıcı, sos-

yal devlet modelinden vazgeçerseniz ya da bundan geri dönüşler yaşarsanız artık belirli coğrafyaların geleceği, o coğrafyaların küresel kapitalizmine kendi yerelliklerinde nasıl eklemenecekleri ön plana çıkar. Eklemenebilenler biraz ihya olur, eklemelenemeyenler iyice okkanın altına gider.

Bu anlamda Türkiye'de örneğin çok çeşitli sosyologlar aynı isimli aynı kent adları üzerinde durmaktadırlar; Denizli, Gaziantep, bir ölçüde Çorum gibi bazı kentler bu küresel eklemleme sürecine başarılı bir biçimde bunların dahil oldukları söylenebilir. Ama pek çok başka coğrafya okkanın altına gitmiştir, bu anlamda Türkiye'de politikanın temel parametreleri ciddi bir sarsıntıya uğramıştır; bunu saptamak lazım, önemlidir.

İkinci olarak, Türkiye'nin sosyal sınıfsal yapısında kentlerin ağırlığı son 20 yıl içerisinde çok büyük ölçüde artmıştır, artı bence çok önemli bir olgudur ve Türkiye'nin bundan sonraki yıllarına da damgasını vuracak bir olgudur. 1960'lı yıllardan daha farklı olarak, daha sözcüğün tam karşılığıyla kent yoksulluğu dediğimiz olgu, özellikle İstanbul gibi büyük metropollerde ön plana çıkmaya başlamıştır ve kültürel parametrelerden tutun da ideolojik parametrelere kadar pek çok şeyi etkiler hale gelmiştir.

Daha önemlisi, başlarda 1980'li yılların belirli bir bölümünde daha önce kentsel rantlara ortak olabildikleri için, hoşnut tutulabilen bu kent yoksulu diyebileceğimiz kesim, daha sonra denizin tükenmesiyle kentsel rantlara ortak olma olanaklarının doğal sınırlarına gelmesiyle birlikte daha radikal yönlemlere gidebilen, eğer deyim yerindeyse, patlamaya hazır barut fiçiler görünümünü almıştır. Bunu da özellikle Türkiye'nin sosyal sınıfsal yapısındaki önemli değişikliklerden biri olarak şey yapabiliriz.

Süremi aşmamak için tek tek gidiyorum, ideolojik ve kültürel boyutlarını ikinci bölüme bırakacağım. Son olarak siyasi alanda yaşanan en önemli değişikliğin altını çizmek istiyorum.

Arkadaşlarım, değişik iktisatçılarımız, değişik siyaset bilimcilerimiz buna 'popülist politikalar' derler, bunu her zaman pejoratif anlamda kullanmazlar, örneğin Korkut Bora-tav "Türkiye'de popülist politikaların halkın demokratik mekanizmalara katılma anlamında bir işlev gördüğünü" söyler, bu anlam-

Metin Çulhaoğlu:
"Turgut Özal ve onun modelleri bana göre, askerlerin imdadına yetişmiştir ve askerler bir intibak süreci zorluğu yaşamışlardır."

da da küçümsemez popülizmi. Ama adına ne dersek diyelim, Türkiye'de 1946'dan itibaren başlayan çok partili siyasal rejim daha doğarken, adeta beşik kertmesi diyebileceğimiz biçimde popülist politikalarla birlikte doğmuştur. Nedir bu? "Ben iktidara gelirim, senin bölgeneye yatırım yapacağım", bu kliyentalizmin ötesinde bir şeydir. Yani Türkiye Cumhuriyeti devletin ve siyasi partilerin vergi politikaları üzerinde, teşvikler konusunda, gelir dağılımındaki yeniden bölüştürmeler vesaire ile yatırım ve istihdam yaratıcı politikalarla şu ya da bu coğrafyayı, şu ya da bu kesimi ihya etme çabaları Türkiye'de 1946'dan bu yana çok partili rejimin temel dayanağıdır.

Siz bunları artık yapamayacak duruma gelmişseniz, artık Dünya Bankası ya da IMF ya da şu, ya da bu, ya da Türkiye'nin maddi olanakları, buna olanak tanımıyorsa bu anlamda, Türkiye'nin değişik coğrafyalarını istihdam yaratma, yatırım yapma, gelir dağılımını yeniden düzenleme anlamında, birtakım imkânlar size tanınmıyorsa, artık eskisi gibi yatırım vaat eden, gelir dağılımında düzeltilmeler vaat eden ve bu ve buna benzer şeylerden kalkarak oy toplayabilen siyasi partiler döneminin de sonu gelmiş demektir.

Bunu Türkiye'de çok partili demokratik rejimin sona erdiği anlamında söyleyemiyorum, Türkiye son derece sancılı bir dönem geçirecektir. 1946'dan bu yana bilmem kaç yılına Türkiye'nin damga vuran siyaset anlayışı, adına ister popülist deyin, ister başka bir şey deyin, bunun terk edilip yepyeni bir siyaset anlayışının oluşması, düzen partilerinin eğer deyim yerindeyse burjuva partilerinin yeni parametrelerle siyasî mesajlar verecekleri seçmenlerine, kitlelere, vesaire, böyle bir döneme geçiş son derece sancılı olacaktır; son olarak bunun da altını çiziyorum.

Başkan - Teşekkürler Sayın Çulhaoğlu. Efendim gördüğünüz gibi öğleden sonraki tartışmaya demiryolları seriliyor, konuların çok verimli olacağından şüphesizim. Sayın Güleç profesyonel bir politikacı, ama bir meslektaş, Prof. Dr. Cengiz Güleç buyurun efendim.

Cengiz Güleç - Efendim saygılar sunarak konuşmama başlamak istiyorum. Galiba masanın hem bu tarafında, hem de dinleyiciler arasında belki de en az tanınan kişi olduğumu zannediyorum. Bir kere bu düzenleme için teşekkür etmek istiyorum; hayatımda ilk defa

iktisatçıların düzenlediği bir toplantıda konuşmacı olarak davet edildim; bu bir onurdur.

Nasıl davet edildiğimin, hangi hikmete dayalı olduğunu da henüz anlayabilmiş değilim; ama çok da umurumda değil, galiba bazı dostlarımız bir yerlerde, birilerini telkin ediyor, zaten bu işler de hep böyle oluyor, siyasete giriş de öyle oldu, izin verirsiniz onu anlatacağım.

Biraz anekdotlarla isterseniz havayı da değiştirelim. Beni dün karşılamaya gelen Cemiyette çalışan genç bir arkadaş, Orkun'la havaalanından arabayla geliyoruz, sohbet ediyoruz. "Hocam, ben sizi televizyonlar az buçuk görüyorum," dedi, mesleğimi, ne olduğumu, vesaire sordu.

Nelerle ilgilendiğimi biraz anlattım, sonra şöyle hoş bir söz söyledi, "Hocam, bu kadar çok şapkası olup da bu kadar az tanınmayı nasıl başardınız?" dedi. "Vallahi birincisi Ankara'da olmaktan, Ankara'daki entelektüellerin çok fazla popüler olma şansı yoktur, biraz daha köylü ve taşralı oldukları için öyle bir iddiaları da yoktur, daha mütevazı bir yaşamı seçerler ve mütevazı yaşamın da daha özgün, yaratıcı çalışmalara da izin verdiğini çok görmüşümdür. Bunun en güzel örneği, hayatımdaki çok ciddi bir-iki örnekten biri de Sayın İlhan Tekeli'dir; bu Ankaralılara hafif övgü gibi oluyor.

Üçüncüsü de galiba Sayın Besim Üstünel Hocamızın yaptığı gibi "Aman ha, ben bir akademisyen ve aydın olarak birtakım katkılarımla olabilir, ben bu ülkeye ve bu politikacılara 'aman politikaya bulaşmayayım' deyip deyip 10 yıl direnebildikten sonra nasıl bulaştıysa, galiba ben de aynı yolu izledim, 53 yaşındayım, 1968 kuşağında galiba biz Metin'le o yıllardan da aynı çizgiden geliyoruz.

Ben Hacettepe Tıp Fakültesi mezunuyum, tıp doktoruyum birinci şapkam; sonra psikiyatri uzmanı oldum hâlâ da psikiyatr olarak çalışıyorum, 2,5 yıl önce üniversitedeki görevimden ayrıldım; ama hâlâ bu pratiği yapıyorum.

İkincisi İlhan Hocam çok iyi bilir, aşağı yukarı 70'li yıllardan beri felsefe, sosyoloji, antropoloji, tarih gibi konular biraz amatör, biraz yarı profesyonelce ilgilenmişimdir, hâlâ ilgileniyorum.

Üçüncü şapka da çok taze, çiçeği burnunda bir politikacı, yani parlamenter politikacı demek buna pek uygun düşmeyebilir. Çünkü çok sevgili Metin pek Parlamenter değil ama

Metin
Çulhaoğlu:
"Türkiye'nin
sosyal sınıfsal
yapısında
kentlerin ağırlığı
son 20 yıl
içerisinde çok
büyük ölçüde
artmıştır."

onu zaten politikacı diye tanıttılar. O anlamda ben profesyonel bir politikacı değil, işte şöyle davet edilmiş, belki de bu şans kendisine tanınmış 30 yıldır da politikayla ilgilenen; ama böyle aktif, etkin gibi bir rolde de bulunan bir insanım.

Çok defa beni yakın tanıyan dostlar, hep "Yahu bu 2,5 yılda sen ne yaşadın, neler gördün? Onu biraz psikoanalitik açıdan da bize anlatabilir misin?" derler. Doğrusu bunu anlatmayı tercih ederdim; ama şimdi yeri değil, bizden istenilen o değil, başka bir söyleşide böyle bir fırsat da yaratabiliriz. Çünkü bir psikanalist gözüyle bu değişim ve dönüşümleri, toplumsal, kültürel ve politik değişimleri başka bir açıdan, cepheden bakmak galiba ilginç olabilir. Böyle bir çabalar ve çalışmanın da Türkiye'de çok olmadığını maalesef hemen itiraf edeyim.

2,5 yıl içindeki ilk fark ettiğim birkaç gözlemimi hemen eklemek istiyorum: Birincisi, bu politika içine daha aktif bir sorumlulukla girince, pratik liderlerin yaşam öykülerine bakmak ihtiyacı duydum, zaten buna epey öteden beri de bir ilgim vardır. Psikohistori diye bilinen 'liderlerin yaşam öyküleriyle yapıp, ettikleri ve o ülke ya da o ülke topluluğunun öyküsü arasında köprüler, bağlantılar, ilişkiler kurma gibi bir disiplin bu". Buna öteden beri meraklıyım; ama Türkiye'de çok ilginç, bu anlamda böylesine ciddi bir disiplinle yetişip de böyle bir biyografik çalışma yapana da maalesef rastlamadım.

Liderlerin bugün işte tasfiye edilmek üzere olduğuna, inandığımız, iddia ettiğimiz, kimisine sevindiğimiz pek çok liderin nereden bakarsanız bakın 30-40 yıl Türkiye'ye damga-

sını basmış bu isimler ve bu kişiler hakkında ciddi, doğru dürüst bir çalışmaya rastlamak çok zordur. Burada medya ve gazetecileri kınamak anlamında lütfen anlamayın; ama hemen hemen tüm biyografik çalışmalar gazetecilerle sınırlıdır, onların da çoğu kronolojik ya da o lideri hangi dönemde izliyorlarsa, o döneme daha çok münhasırdır, bir süreklilik çoğunda da pek görülemez. En son yayınlardan biri Fikret Bila'nın çıkardığı Foniks, mesela orada bile bunu az buçuk görebilirsiniz; iyi bir çalışmadır; ama yine böyle bir sınırlılığı var.

Sanıyorum bu değişimlerin, daha doğrusu Türkiye'deki ekonomik ve politik değişim ve dönüşümlerin insanların toplu ruh sağlığı üzerinde ya da bireysel ruh sağlığı üzerindeki payı, katkısı, etkisi nedir, ne değildir? Bunlar zor tartışılacak konular bir kere, ele aldığımız malzeme son derece muğlak ve metodolojik araçlarımızda, teorik araçlarımızda doğrusu çok sağlam ve güvenilir değil. O nedenle bunlar daha spekülatif, gözlem niteliğinde, biraz varsayım denemeleri filan olabilir. Ben bugün onu yapmayacağım, politik şapkamı giyip, o acemi ve taze şapkamı giyip izin verirsiniz, biraz politika içi bir tartışma yapmak istiyorum.

Sevgili İlhan Tekeli Hocamı, ben aşağı yukarı 30-35 yıldır izlerim ve tanırım Nusret Hızır her ikimizin de Hocası olmuştur, burada bunu yad etmeden geçemeyiz. İlhan Tekeli'nin kafasının ne kadar duru, berrak olduğunu büyük bir hayranlıkla izlerim. Galiba o bakış, o zihin yürütme ya da zihnin çalışma tarzında hep bizim rahmetli Nusret Hoca'nın payını, etkisini görürüm, kendisi görür-görmez onu bilmiyorum ve bunu da ilk defa konuşuyorum.

Ben de az-çok o derslerden biraz nasip almış bir arkadaşınız olarak, doğrusu hangi alanda ilgileniyorsanız, hangi konuya bakıyorsanız, böyle bir felsefi duyarlılık ve böyle olabildiği kadarıyla nesnel, eleştirel bir yaklaşım, bugün de ne kadar inanılmaz bir şey sergilediğini gördünüz.

Hem Metin'in, hem İlhan Hoca'nın söylediği ve pek çoğunuzun paylaştığına emin olduğum, politikada bir dağınıklık ve kopuktan şikayetçiyiz, değil mi? Politik iktidarın, böyle homojen, tek elde toplanmadığı, çok değişik siyasal partilere, programlara, eğilimlere, ideolojilere -ideolojik parti pek kalmadı

Cengiz Güleç:
"Ankara'daki
entelektüellerin
çok fazla
popüler olma
şansı yoktur,
biraz daha köylü
ve taşralı
oldukları için
öyle bir
iddiaları da
yoktur."

ya- dağıldığını ve bu nedenle de politik arenada ciddi bir parçalanmışlık, dağınıklaktan şikayet ederiz.

Doğru, bu bir olgu, önce bunu gözlemliyoruz; ama bunun nedenleri hakkında tartışmaya başlayınca, çapımızı veya değerlendirme skalamızı biraz güncellelikle sınırlandırıyoruz. Biraz daha gerilere gitmekte fayda var, doğru bu parçalanmışlığın birçok nedeni var:

Bir; hemen ilk aklımıza gelen, hele 1980'den sonrayı konuşacaksa askeri müdahaleler, doğru. Politika kurumuna gerçekten 1960'lı hatta daha gerilere bile gidilebilir, Cumhuriyetin kuruluşundan beri askeri, sivil elitlerin kurduğu bir toplumsal projenin, yapının modernite projesi doğru. Projenin bu kuruluş biçiminden dolayı taşıdığı birtakım zaaf lar ve iç içe ilişkiler, gayet tabii dönemsel olarak da ortaya çıkmaktadır. Bu bir iktidar savaşı, yani bu toplumsal projeyi tasarlayan, kuran ve yürüten kadroların yavaş yavaş tasfiye edilmesine karşı dirençleri ve farklı ittifaklarla toplumsal tabakalarla kurduğu ittifaklarla da bu mücadeleden hiçbir zaman çekilmediğini görüyoruz.

Dolayısıyla, olay 1970 ya da 1980'le sınırlı değil, çok daha gerilere gidiyor; bunun anlamı nedir? Politikanın hakikaten demokratikleşmesi ve politikaya katılımın giderek yaygınlaşması konusunda ve politik kurumların politikasının bir sistem olarak bir süreklilik kazanmasının ne kadar zor olduğunu biliyoruz ve hemen hemen her aydının ister sağ kanattan, ister sol kanattan -hemen denilebilir ki "sağda aydın mı var?" var, pekala olabilir- olsun, şikayet ettikleri ana konulardan biridir bu.

Politikanın sürekliliğine bu kadar müdahale kurumlaşmayı, politikadaki düzeyin yükselmesini ve kurumlaşmasının en önemli şeylerinden biri, peki bu dışsal faktörler; ama Metin çok güzel bir şey anlatmaya çalıştı. Hiçbir politik program ve lider kendi başlarına, dışardan oy almıyorlar. Yani onların muhatabı olan, birtakım gruplar, topluluklar, kitleler var ve onların hangi eğilimlerini kullanarak ve o eğilimleri pekiştirerek, yeniden üretmek, onları ihtiyaç haline getirerek ve bir ideolojik koşullandırmayla kendilerinin sürekliliğini sağlıyorlar.

Burada bir karşılıklık var tabii, yani toplumsal bir sorumlulukla da meseleye bakmak lazım, orada da galiba en çok söylenen şu:

Osmanlıdan modern Cumhuriyete, günümüze kadar da örgütlülük meselesindeki toplumsal zaaf. Bunu da açıkça dile getirmek zorundayız, yani öyle bir toplumda yaşıyoruz ki, toplumsal sivil örgütlenmeler diyelim, bunlar dernekler, siyasi partiler, vakıflar, birtakım başka niyetli kuruluşlar da olsa, örgütlülük oranı, örgütlülük ihtiyacı ve eğiliminin fevkalâde düşük olduğu bir toplumda yaşıyoruz.

1990'lı yıllarda hatırladığım bir istatistiği söyleyeyim size: Türkiye'deki her erişkin bireyin, bir örgüt üyeliği, ama ne olursa olsun, isterseniz bir futbol derneği olsun, isterseniz bir kulübü olsun, isterseniz politik bir dernek olsun; bu üyeliklerin oranı yüzde 6; bu çok imrendiğimiz, işte o Batıyla filan kıyaslandığında inanılmaz derecede düşük bir oran. Dolayısıyla, böyle bir toplumsal mayamız da var, onu da ihmal etmemek lazım.

Toplumsal örgütlülüğün bu kadar ciddi bir zaaf içinde olduğu ve politik partilerle toplumdaki karşılıklılığın ya da toplumsal talepleri temsil etme, temsiliyet açısından da ciddi bir kopukluk olduğunu düşünebiliriz. Şimdi bu kopukluğun bir nedeni demin saydığımız askeri müdahaleler olabilir, yani toplumda yaygın eğilim doğrudur bir politik kararlar ve tercihler, yani seçimler sırasında seçme ve seçilmelerde hakikaten başka Batı ülkeleriyle kıyaslanmayacak kadar ilgi yüksek; ama bu ilgi hep bildiğimiz seçim dönemleriyle sınırlı bir ilgi, onun ötesinde bu örgütlülük ve kurumlaşmış bir yapı pek söz konusu değil.

Böyle bir kopukluk var, bu kopuklukta zannediyorum şöyle bir problemimiz de var: Bir imparatorlukta malum hepimizin bildiği, Türk Devrimi işte ulusal bir devlet yaratmaya dönük ve ulusallaşma, ulusal devlet, ulusal kültür, ulusal kimlik kazanma konusunda hâlâ ciddi sancıları, dertleri olan bir ülkede yaşıyoruz. Hangi taraftan bakarsak bakalım bu kolay aşılabilecek bir problem de değil. Yani toplumsal, etnik, kültürel ve ekonomik gelir açısından, ekonomik değerler ya da göstergeler açısından bakıldığında inanılmaz bir heterojenlik gösteren, ben buna kültür-bilimle uğraştığım zaman da alt kültürler diye ve alt kültürlerin zenginliği, varlığını da bir ulusal kültürel varlık için ciddi bir değer, cevher olarak görürdüm. Ama bir antropolog gözüyle baktığınızda müthiş bir zenginlik, ama bir yandan da siyasal birlik ve bütünlük

Cengiz Güleç:
"Hiçbir politik program ve lider kendi başarılarına, dışardan oy almıyor. Onların muatabı olan bir takım gruplar, topluluklar, kitleler var."

duygusu açısından bakıldığında da çok ciddi bir sorun ve zaaf.

Mesela sevgili Metin diyor ki: "global-kalizasyon, lokalleşme" Şimdi bakın, doğru, dünya globalleşiyor malum temalar, siz eğer bir gazetenin ister yabancı dilde ister Türkiye'de bir gazetenin ekonomi sayfasına bakarsanız dünyanın hakikaten iri bir köye dönüştüğünü, işte global bir topluluk haline dönüştüğünü izlenimini edebilirsiniz.

Ama siyaset sayfasını açın, bakın, inanılmaz derecede parçalanmış bir dünya, yani kimliklerin, kimlik taleplerinin inanılmaz derecede alt kimliklerin, alt kimliklerinin, alt kimlikleri hele hele demokratikleşme ve sivilleşmenin artmasıyla birlikte, bu kimlik taleplerinin de çok haklı olarak ortaya çıktığı ve dolayısıyla da heterojenitenin ve çatışmanın alabildiğine yükseldiği bir toplumda yaşıyorsunuz. İşte bu heterojenliği bakın, İmparatorluk çözülüp de ulus-devlete, yani bütün İmparatorluk Anadolu'ya sığınmaya, toplanmaya başladığı zaman, hakikaten 1925-30'lu yıllara doğru bütün bu mübadelelerden sonra imparatorluk neredeyse tümüyle yer değiştiriyor. Sosyal mobilitesi yüksek olan bir türde de bitmeyen ta Cumhuriyet'in başından beri, sonraya 1960'lara doğru biraz durulan, 1960'lardan sonra müthiş yekinen bir toplum. Neredeyse 4-5 milyon üyesini kendi anayurdunun dışında yaşatan; bu kadar akil almaz dinamik bir toplum. Aynı zamanda ekonomik planda da böylesine değişim ve dönüşümlerin çok hızlı yaşandığı bir toplum. Kültürel kimlikler açısından da bu kadar alt kültürlerin ve kimliklerin de bir ulusal kültür "o her neyse" bunu dayatmadan ziyade, bir şemsiye gibi düşünün lütfen bunu. Toparlayıcı, birleştirici, bütünleştirici bir ulusal kimliğe de ihtiyaç olduğu da bir gerçeklik. Bunu ulusçuluk, ulusalcılık, milliyetçilik anlamında söylemiyorum; bu psikososyalde bir realite. Bir tarafta böyle bir ihtiyaç, bir tarafta da böylesine bir çeşitliliğin süregelmesi ve hak talepleri, haklı olarak kimlik talepleri.

Bu heterojenlik ister istemez politikaya da parçalanmışlığı ve bu şekildeki dağılımı da getiriyor. Çünkü her alt grubunda kendine göre politik temsilcileriyle politik arenada güç elde etme ve haklı olarak da, hele hele demokratikleşme ve çok partili sistem filan dediğimiz o Batıyla entegrasyonda dışa açıl-

mayla, o merkezîyetçi, otoriter sistemin yavaş yavaş çözülmesiyle beraber liberalleşme ve neoliberalizmle beraber bu kültürel haklar ve kimlik talepleri de ister istemez sahneye çok ciddi bir biçimde ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, bunlara bu talepleri, bu toplulukların da siyasal temsilcilerin de böyle bir parçalı yapıya yol açacağına düşünebiliriz. Bu parçalı yapı çok doğru, popülist, hakikaten politikaları ve politikaçıları üretmiştir. Bu toplumsal doku ister istemez böyle siyasetçileri, böyle siyasi partileri ve örgütleri yaratır.

Bu parti ve örgütler de kendi devamlılıkları açısından bu toplumsal dokuya ve tabana da muhtaçtırlar. Yani nasıl bir bağımlılık ilişkisi olduğuna işaret etmek için söylüyorum. Dolayısıyla sadece üç-beş tane siyasetçinin çekilmesiyle, tasfiye edilmesiyle, müdahale veya gönüllü -pek gönüllü olanına rastlamadım da- müdahale bir şekilde icbar ederek çekilmesinin sandığımız ideal siyasetin olgunlaşması veya daha çağdaş, modern siyasetçi tiplerini, yani siyaseti bir rant ve iktidar aracı olarak doğrudan olmasa bile iktisattaki değer üretiminin paylaşımını kontrol eden mekanizmalardan çekilen ve gerçekten siyaseti siyaset yapmak için isteyen insanlara önü açılacak, umudumuz bu ve galiba da kaçınılmaz olarak da o yöne doğru gidiyoruz.

Bakalım çok acılı mı sancılı mı olacak, 'kanlı mı kansız mı' demiyorum, onu galiba yakın zamanda göreceğiz; ama ben bu anlamda iyimserim, yani böyle bir olumlu, çok sancılı da olsa, olumlu bir değişim var. Çünkü toplumsal değişim ekonomik, kültürel ve sosyal değişim mentaliteleri, zihniyetleri, siyasal kalıpları ve değerleri de ister istemez değiştiriyor. Bu böyle mekanik, bire bir gitmiyor gayet tabii, kimi zaman üst kerte, kimi zaman alt kerte birbirinin içine geçiyor, birbirini etkiliyor, belirliyor. Ama inanılmaz dinamik, inanılmaz potansiyelleri yüksek, bu ölçüde de çatışma ve gerilim riskleri de son derece yüksek, bir sırat köprüsünden geçmekte olduğumuz söylenebilir.

Başkan - Çok teşekkürler efendim. Sayın Cemiyet Mensupları aslında çok iyi, güzel bir şey yapmışlar. Şu andaki lider kadrosunun psikolojik yapılarını çok merak ediyorum doğrusu ki, Cumhurbaşkanı'dan, Meclis Dışı Parti Başkanları, kadrolar dahil, herkesin kendine göre bir değerlendirmesi var bana göre. Belki

Cengiz Güleç:
"Toplumsal örgütlülüğün bu kadar ciddi bir zaaf içinde olduğu ve politik partilerle toplumdaki karşılıklılığın ya da toplumsal talepleri temsil etme, temsiliyet açısından da ciddi bir kopukluk olduğunu düşünebiliriz."

başka bir toplantıda bunu Sayın Güleç'ten istihdam edersek, çok eğlenceli bir konuşma olacağını şimdiden tahmin ediyorum.

Cengiz Güleç - Çok teşekkürler Başkanım, zaten politikadan tasfiye edilince, emekli olunca o işlerle uğraşacağım.

Başkan - Evet, ama siz kendiniz emekli olursunuz, zoraki emekli olmazsınız; sizin söylediginize göre bunlar gönüllü gitmiyorlar.

Şimdi Sayın Öncü biraz daha farklı bir alanda galiba toplumsal bellek, sosyoloji-siyaset bağlamında bizi aydınlatacaklar.

Ayşe Öncü - Teşekkür ederim. Muhtelif şapkalarından ve baş örtülerimden söz etmeyeceğim. Onun yerine sizlerle son yıllarda değişen siyasi kültürümüzün gündeme getirdiği bir açmaz üstünde birkaç fikir kırıntısını paylaşmak istiyorum.

Bu yakınlarda ve de geçtiğimiz 10 yıl içinde, çok sık kullandığımız bir dizi sözcük var; 'biz' diyorum, çünkü hepimiz bunları kullanıyoruz. Yerel inisiyatif, sivil toplum kuruluşları, şeffaf yönetim, hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı ve benzeri sözcükler. Bu kavramların oluşturduğu bir anlatı son derece güçlü bir anlatı. Çünkü aynı anda hem geleceğe ilişkin arzularımızı, özlemlerimizi dile getiriyor, bir ütopya sunuyor bize; aynı zamanda da bugünkü sorunlarımızı teşhis ediyor.

Yani uzun vadede daha şeffaf bir toplum, yönetim arzuluyorsak, o zaman günümüzdeki yaşanan sorunların bir bölümü de hımayeci, kayırmacı, ahbap-çavuş ilişkilerine dayalı yönetim anlayışından kaynaklandığını anlıyoruz. Yani hem geleceğe ilişkin özlemler, hem de bugünün sorunlarının bir teşhisi aynı anlatı içinde mümkün.

Yalnız şöyle bir paradoksal bir durum var diye düşünüyorum: Değerli Cumhurbaşkanımız ki kendisi Türkiye'de devlet geleneğinin, Türk hukuk bürokrasisinin bir ürünü, Kemalizm'ini beden dilinde taşıyan bir kişi, o da bu dili konuşuyor. Diğer yandan, diyelim bir Kemal Derviş ki Dünya Bankası Uluslararası Para Fonunda 20 yılını geçirmiş, onun dilini konuşuyor, o da aynı kelimeleri, aynı arzuları, aynı teşhisleri koyuyor; derken Genelkurmay Başkanı da aynı ifadeleri benimsediğini söylüyor, vesaire.

Yani aynı söylem, hem bir iktidar söylemi hem de benim kuşağımda olanlar için bir muhalefet söylemi. yani şöyle özetlemek ge-

rekirse; Son 10 yılda küresel ölçekte kapitalizmin kendini yeniden devşirmesine paralel olarak neoliberal söylem o zamana kadar daha muhalif bir dil olan dilin kavramlarını benimsedi, belki de doğru terim temellük etti, bugün burada Metin Beyden öğreniyorum.

Bunun en güzel örneği üstünde 2-3 dakika durmak istiyorum, en güzel örneği sivil toplum kuruluşları, üçüncü sektör, vesaire kavramlar. Türkçe'de sivil toplum sözcüğünü yerinden yönetim, yerel inisiyatif, katılım gibi bağlamlar içinde düşünüyoruz. Bir tür gönüllü kuruluşlar aklımıza geliyor, katılan katılımcıların ortak gayretleriyle ayakta duran, bir tür gönül bağlılıkları içinde insanların bir ara-

Ayşe Öncü:
"Hem geleceğe ilişkin özlemler, hem bugünün sorunlarının bir teşhisi aynı anlatı içinde mümkündür."

ya geldikleri kuruluşlar. Bu kuruluşların önemi ve anlamı gündelik dile o kadar yerleşti ki son kamu oylamalarında artık en çok güvenilen kurum, biliyorsunuz asker değil AKUT; yani siyasi kültür dağarcığımızda yeni bir güvenilirlik ölçüsü ortaya çıkmış bulunuyor.

Ama tabii uluslararası ölçekte baktığımız zaman, bu bizim düşündüğümüz Don Kişotvari sivil toplum kuruluşları pek ortada yok. Esas itibarıyla küresel ölçekte bir üçüncü sektör gelişti, bu üçüncü sektörün de temel kuruluşları dev bütçeli, dev ölçekli organizasyonlar oluşturuyor. Çoğu birden fazla hükümet tarafından finanse edilen, ayrıca birden fazla ülkede ve kıtada faaliyet gösteren, profesyonel ve de siyasi arenada son derece etkili kuruluşlar, bunlar arasında pek çoğu sayılabilir.

Ama genel görünüm şöyle anlaşılıyor: İkinci Dünya Savaşından sonra, Birinci, İkinci, Üçüncü Dünya ayrımları çerçevesinde Üçüncü Dünyaya aktarılan fonlar Hükümetler arası ilişkiler bağlamında ve anlaşmalar bağlamın-

da aktarılıyordu. Böylece 1980'lerin ortasına kadar, Türkiye'ye gelen Alman yardımı, Türkiye'ye gelen Amerikan yardımı ya da Endonezya'ya giden Hollanda yardımı gibi sözcükler kullanabiliyorduk. Ama 1980'lerin ortasından sonra bu tür Hükümetler arası ilişkiler kanalıyla kanalize olan yardım adı altındaki fonlarda bir dar boğaz çıktı tabii.

Darboğaz iki yönlü diye düşünüyorum, bunlardan her ikisi de Kıta Avrupa'sı ve Kuzey Amerika'daki iç siyasi dinamiklerde problemden kaynaklandı. Bir tanesi hükümetlerarası anlaşmalarla aktarılan fonların tam nereye gidiği kontrol edilemez hale geldi. Böylece yardım adı altında verilen fonların ihtiyaç sahiplerine gitmediği, daha ziyade politikacının cebini doldurduğu gibi birtakım eleştiriler başladı.

İç politikada ikinci çok önemli eleştiri ise, bu tür yardımların diktatörlükleri beslediği konusundaki eleştiriler ve kamuoyundaki rahatsızlıklardır. Böylece giderek bu tür fonların Hükümetten Hükümete aktarılmasında büyük sorunlar, siyasi sorunlar çıkmaya başladı.

Dolayısıyla, son 10 yılda giderek bu tür her tür yardım başlığı altında aktarılan fonlar, giderek büyüyen ve siyasi önem kazanan bir NGO sektörü kanalıyla dağıtılmaya başladı dünya ölçeğinde. Böylece dünya ölçeğinde çokuluslu şirketler evet bir kanaviçe oluşturdu, giderek daha yaygınlaşan ve derinleşen bir ağın parçası haline geldi.

Fakat aynı zamanda da ve buna paralel olarak sivil toplum kuruluşu dilini kullanan bir dizi çok uluslu NGO diyorum bilhassa sivil toplum lafını kullanmıyorum, çünkü bizim düşündüğümüz türde kuruluşlar değil; böyle bir ağ oluştu, bunlar çok ihtisaslaşmış kuruluşlar olduğu için ihtisas alanlarına göre diyelim çevre kuruluşları, nüfus sorunlarına eğilen kuruluşlar, kadın kuruluşları, vesaire gibi çok da ihtisaslaşmış ve profesyonel kuruluşlar ortaya çıktı. Son 5 yılda da bu kuruluşlar dünya ölçeğinde, kendi ihtisas alanlarında, örneğin, kadın NGO'larının toplantısı, nüfus NGO'larının toplantısı ortak politikalar tespit etmek, ortak siyasi hedefler koymak üzere toplantılar yapmaya başladılar.

Dolayısıyla, burada çok önemli ve önemli olduğu ölçüde de siyaset sahnesinde hem görünür olmayan, hem de aynı zamanda güçlü bir kuruluşlar ağı karşımıza çıkıyor. Tabii bu

ağ neoliberal söylem içinde belli bir yere oturuyor. Dolayısıyla da, artık bu kuruluşlar diyelim ilaç, makine, kitap yardımı yapmıyorlar, sivil toplum dağıtıyorlar. Dolayısıyla, sürekli olarak yüzer-gezer profesyonel kadroları var, destekleyecek sivil inisiyatif arıyor.

Bu konuyu açmamın sebebi, NGO sektörü üstüne uzun boylu bir didaktik konuşma yapmak değil, vurgulamak istediğim şu: Neoliberal söylemin böğründe oturan bir dizi kavram var ki, bunlar 10 yıl önce muhalefetin kavramlarıydı, sadece Türkiye'de değil, bütün dünyada muhalefetin kavramlarıydı; bunu ben yaşıyorum dolayısıyla çok iyi biliyorum. Şimdi ise muhalefetin kavramları değil, hegemonik siyasi söylemin dünya ölçeğinde kavramları bunlar. Buna mukabil de bundan 10 yıl evvel tutucu olarak tanımladığımız bir dizi söylem de muhalif söylemler olarak güç kazandı, sadece Türkiye'de değil, bütün dünyada böyle olduğunu düşünüyorum.

Bunlardan bir tanesi Milliyetçi Muhafazakâr söylemler, bunların kolaylıkla faşizan mecralara akabileceğini biliyoruz. Ama çok kuvvetli bir soydaşlık üstüne kurulu bir birlik, bütünlük, beraberlik söylemi içeriyorlar ve kendilerini mevcut statükoya muhalif olarak kurabiliyorlar; çünkü diileri var, bir muhalefet dili haline gelmiş durumda.

Bir ikinci söylem, bu eğilimin gene dünya ölçeğinde geçerli olduğunu düşünüyorum. Belki maneviyatçı muhafazakâr söylemler diyebileceğimiz, esas itibarıyla dindaşlık üzerine kurulu söylemler var. Bunlar da çok güçlü, hepimiz Müslümanız ya da hepimiz Hindu-yuz gibi bir din üstüne dayalı söylemlerdir. Nasıl bu söylem bugünkü Hindistan'da çok güçlü, hatta iktidarda bir söylem ise aynı şekilde Türkiye'de de çok güçlü bir söylem, çünkü muhalif bir söylem. Aynı anda demek ki liberal sol, demokrat, katılımcı demokrasi gibi kendini tanımlayan bu kelimelerle muhalefet yapan bir kesim muhalefet yapamaz hale geldi, çünkü dilini kaybetti. Ben Türkiye'de bunun çok kuvvetli biçimde ve de çok bariz biçimde açık olduğunu düşünüyorum. Neoliberalizm döneminde Metin Beyin söylediği gibi tutucu akımların bütün dünya ölçeğinde yeşermesini, filizlenmesini, milliyetçiliklerle, din eğilimlerinin aslında ne kadar tutucu olarak nitelendirilebileceğinden emin değilim. Çünkü bu akımlar neoliberal ortam-

Ayşe Öncü:
"Maneviyatçı muhafazakâr söylemler diyebileceğimiz, esas itibarıyla dindaşlık üzerine kurulu söylemler var. Bunlar da çok güçlü, hepimiz Müslümanız ya da hepimiz Hindu-yuz gibi bir din üstüne dayalı söylemlerdir."

da kolay maya tutan, aynı zamanda muhalif akımlardır. Çok teşekkür ederim.

Başkan - Çok teşekkürler, Sayın Öncü beni şaşırttılar 12 dakika konuştular, büyük tasarrufta bulunduk; ama konuşmaların içinde, öğleden sonraki konuşmanın tabyalarını da kurdular, o tabyaya çok ateş edilecektir zannedirim, güzel bir durum olacaktır. Bu oturumda önce Cemiyet adına Mehmet Bey konuşacaklar. Mehmet Bey, buyurun efendim.

Mehmet Yavuzkan - Teşekkür ederim Hocam, panelin sonuna doğru kapanışı belki yapamayabiliriz, sorularla o zevkinizi de bölmek istemediğim için, haftamızın kapanışını şimdiden yapmak istedik.

Yaklaşık üç aylık bir çalışmadan sonra yaptığımız bir hafta da sona erdi; tabii çalışmalar sırasında yaşadığımız yoğunluğu dört günde bitirmenin de açıklığı içimizde bir burukluğu var. Ama dört gündür yaşadığımız güzellikler bana göre şöyleydi:

Bugün belki Cumartesi'nin de getirdiği bir durum öğrenci arkadaşlarımız çok yoğun değil; ama ilk üç gün bu salonda oturacak yer bulamamakla birlikte, cam kenarına sıralanan öğrenci arkadaşlarımızın olduğunu gördüm. Ben açıklığı, öğrenci arkadaşların bu haftayı çok yoğun bir şekilde takip etmesinden kişisel olarak çok memnun oldum. Umarım bu ilgi, konjonktürel değildir, önümüzdeki yıllarda da devam eder, biz gönüllü bir kuruluş olarak, Cemiyet olarak, böyle bir haftayı nihayetlendirdik.

Ama açış konuşmamda da belirttiğim gibi biz bu sorumluluğumuzu, bilimsel düşüncenin gelişmesine katkımızı her defasında sürdüreceğiz. Bilimsel kavramların yerli yerinde kullanılmasını, kıskançlıkla savunulması gerektiğini, her ü merc edilmemesi gerektiğini savunacağız ve bunu da toplumunu seven, ülkesini seven, bilimini veya bilimine hizmet eden bilim adamlarıyla, bilim insanlarıyla birlikte ortaklaşa yapmaya her zaman hazırız, bu daveti de şimdiden yapıyorum.

Katıldığınız için çok teşekkür ediyorum. Önümüzdeki yıllarda umarım daha güzel birlikteliklerde buluşmak üzere.

Başkan - Çok teşekkür ederim Mehmet Bey. Müsaadenizle önce Sayın Şenatalar'dan başlayalım. Şenatalar konusunda bir parantez açmak istiyorum, benim 32 yıllık arkadaşım, hatta ona Burhan Falay da derler. Ayna za-

manda kendisi YÖK Üyesi, ben halen Üniversitede olduğum için dikkatli olmam gerektiğini şimdiden söyleyeyim. Buyurun efendim.

Burhan Şenatalar - Teşekkür ederim, zaman bakımından sınırlamanın benim için geçerli olmayacağını da açıklanmış olduğunu görüyorsunuz.

Başlığımız oldukça geniş, ben de oldukça geniş bir şekilde birtakım notlar aldım, bunların bir kısmını belki anlatmaya veya konuşmaya fırsat da olmayabilir; daha sonra sorularla belki bir kısmına değinirim.

Şöyle bir düşünce sürecini size aktarmaya çalışacağım: "1980'den bu yana dinamikler ve sosyokültürel dönüşüm" aslında çok geniş bir başlık, çok iddialı bir başlık, bunun içinde şöyle yaklaşmaya çalıştım: Özellikle dinleyicilerin de çok önemli bir bölümünün 1975'ten bu yana doğum tarihlerine sahip olduklarını görerek, bazı bilgileri belki tazelemekte yarar olabilir diye düşündüm.

Şöyle bir düşünce zinciri izledim: Dinamikler dediğimiz zaman ne anlıyoruz? Ekonomik değişim süreçleri nelerdir? Bunlar daha sonra çok alışılmış yaklaşımla ekonomik dönüşümler, sosyal dönüşümlere ve kültürel dönüşümlere etki yapıyorsa, bu süreç acaba işledi mi, işlemedi mi? Aynı şekilde, ekonomik süreçlere kültürel öğeler nasıl etki yaptı, sosyolojik öğeler nasıl etki yaptı? Böyle bir etkileşim bakış açısı içinde sadece kısmi bazı noktalara temas etmeye çalışacağım.

2000 Türkiye'si, 1980 Türkiye'sinden birçok açıdan farklı, bunların en basitinden gidelim: Türkiye'nin 1980 nüfusu 45 milyon, bugün yüzde 50 daha fazlayız, en azından 20 milyondan fazla yeni insan katılmış durumda.

İkincisi 1980'e göre daha ciddi ölçüde kentleşmiş durumdayız, 1980'de nüfusun yüzde 44'ü kentlerde yaşıyor, bugün yüzde 65'i yaşıyor, üçte ikisi kentleşmiş durumda. Aynı şekilde nüfusun eğitimle ilgili ve sektörel yapısıyla ilgili birkaç noktaya değinmek istiyorum: 1980'de istihdamın yüzde 54'ü tarım sektöründeyken, bugün yüzde 40 düzeyine inmiş vaziyettedir. Buna karşılık 1980'de yüzde 30 kadarı hizmet sektöründeyken, bugün yüzde 40'a çıkmış durumdadır.

İşgücünün eğitim düzeyine bakacak olursak; hâlâ eğitim düzeyi çok düşük: 1988'e göre, son 10 yılı karşılaştıracığım, iyiye gidiş olduğu gayet açık; ama çok yetersiz.

Burhan Şenatalar:
"1980'e göre daha ciddi ölçüde kentleşmiş durumdayız, 1980'de nüfusun yüzde 44'ü kentlerde yaşıyor, bugün yüzde 65'i yaşıyor, üçte ikisi kentleşmiş durumda."

İşgücünün 1988'de yüzde 17'si okuryazar değil, yani çalışan nüfusun 5 kişiden birisi okur-yazar değil. 1998'de bu yüzde 10'a düşmüş, 10 kişiden biri okur-yazar değil. Eğer diplomasız okur-yazarları göz önüne alacak olursak bu yüzde 9'dan, yüzde 4'e düşmüş, ilkokul mezunları yüzde 55 imiş, bugün de aşağı yukarı yüzde 55, yani okur-yazar olmayan diplomasız okur-yazar, ilkokul mezunu hepsini toplarsak işgücümüzün üçte ikisi ediyor. Üçte ikisi ilkokul diplomasından öteye geçmemiş bir işgücüne sahibiz. Üniversite diploması almış olanların işgücü içindeki payı da yüzde 4.7 imiş, yüzde 7.1'e çıkmış 1988-98 arasında, demek ki bugün çalışan kişilerin 10 tanesinden sadece bir tanesi üniversite mezunu oluyor.

Böyle bir eğitim yapısı ile tabii ki üretimin kullanabileceği teknoloji hakkında bu bir fikir veriyor, üretimin organize edilmesi, belli bir disiplinle yürütülmesi hakkında da bir fikir veriyor. Okullaşma oranımızı 8 yıla kadar aşağı yukarı yüzde 100'e doğru yaklaştırdık, fakat onun üzerine çıktığımızda çok ciddi bir sorunumuz devam ediyor. Mesela, 1980-81'de lise düzeyinde okullaşma oranımız yüzde 30'muş, 1996-97'de yüzde 55, şu anda yüzde 60 gibi, bu şu demektir; Lise çağındaki çocuklarımızdan 10 tanesinden 6 tanesi okulda, 4 tanesi okul dışındadır.

Bu yapı aslında bize bir anlamda, sosyal göstergelerin zayıf olduğunu hatırlatıyor, bunu zaten bilmekteyiz. Türkiye benzer ekonomik gelişmişlik düzeyindeki ülkelere göre sosyal göstergeleri zayıf olan bir ülkedir. 1980'den bu yana Türkiye ekonomisi büyüme performansı olarak bakarsak, aslında çok etkileyici değildir. Zaten 1970'lerin sonunda girdiği krizden kurtulması uzunca bir süre aldı. Krizden önceki son yıl olan 1977'deki kişi başına milli gelire yüz dersek, yüzü yeniden bulması ancak 1984'te mümkün oldu, yani 7 yıllık süren bir krizden söz edebiliriz.

Onu izleyen yıllarda, yavaş yavaş yükselme oldu; ama kişi başına milli gelir 1988 ve 89'da yine negatif oldu, artış olmadı, gerileme oldu. Ondan sonra kişi başına milli gelir 1991'de, 1994'te, 1999'da, 2001'de negatif oldu. Dolayısıyla, son 20 yılın ekonomik modeli, büyüme performansı bakımından aslında çok etkileyici değildir. Alternatifi nasıl olurdu, o apayrı bir tartışma konusudur.

Burhan Şenatar

Bu süre içinde büyüme performansı etkileyici gözükmemekle birlikte, Türkiye'nin belli sanayi dalları çok ciddi olarak gelişti, bunu da belirtmemiz lazım. Mesela, sadece 1984-88 arasında bir karşılaştırma yapacağım: Otomobil üretimi 55.000'den 121.000'e çıkmış, 4 yılda yüzde 100'ün üzerinde bir artış olmuş. Ev tipi buzdolabı yine aynı süre içinde 500.000'den 890.000'e çıkmış, ev tipi çamaşır makinesi 213.000'den 432.000'e çıkmış, buna benzer birçok sayı verebilirim.

1990'lı yıllarda da bu artış temposu ilginç bir biçimde devam ediyor. Mesela, 1994-99: Buzdolabı 1.258.000'den 2.100.000'e çıkmış, beş yılda iyi bir artış; çamaşır makinesi 780.000'den 1.230.000'e çıkmış, elektrik süpürgesi 437.000'den 1.067.000'e çıkmış, renkli televizyon 1.528.000'den 6.835.000'e çıkmış, yani aşağı yukarı televizyon sayısı 4 katını geçmiştir.

Türkiye'nin belli sanayi dallarında ciddi bir üretim gelişmesi gösterdiği tartışmasız, bunlardan bazılarının ihracat performansının da iyi olduğu tartışmasız; ama ekonomiyi istikrarlı, düzenli bir büyüme temposunda tutmaya bu yetmiyor. Daha önemlisi, Türkiye'nin ekonomi dışında sosyal ve kültürel olarak gelişmesini sağlamaya yetmiyor.

Dolayısıyla, şimdi buradan biraz daha farklı bir alana doğru geçmek istiyorum. 2001 başında bir krize girmiş durumdayız, herkesin mutabık olduğu gibi bu kriz sadece bir ekonomik kriz değil, Türkiye'nin yönetilmesiyle ilgili bir krizdir. Sabah Metin Çulhaoğlu'nun bir ifadesine yüzde yüz katılıyorum, -sadece bir ifadesine demek istemiyorum tabii, bir ifadesini özellikle vurgulayacağım için böyle söyledim- şu anda karşı karşıya bulunduğumuz

Burhan Şenatar:
"Türkiye benzer ekonomik gelişmişlik düzeyindeki ülkelere göre sosyal göstergeleri zayıf olan bir ülkedir."

muз Türkiye'de bugüne kadar uygulanan siyaset yapma tarzının tıkanmış olduğunu gösteriyor, artık denizin bittiğini gösteriyor; ama Türkiye toplumunun yeni siyaset yapma tarzına hazır olduğunu göstermiyor.

Bu tespiti şundan dolayı yapmak zorundayız: Biz genellikle siyasetin tıkanmasını, siyasetçilerle ilgili bir hastalık gibi görüyoruz. "Siyasiler bu işi batırdılar, bu işi çözebilecekse yeni siyasetçiler çözecek," bu kolaycı aşırı iyimser bir tahlil oluyor. Bu işin çözülmesi gerçekten çok kolay olmayacak, çünkü siyasetçiler Demirel'in ifadesiyle "pragmatik insanlar", bu kelimeyi isterseniz oportünist insanlar diye de tercüme edebilirsiniz; yani bir arz-talep meselesi, toplum ne isterse onu veriyor.

Bir siyaset yapma tarzı düşünelim ki; bir sürü havaalanı yapmışsınız, kullanılmıyor, boş duruyor. Bir siyaset yapma tarzı düşünelim ki; Türkiye'de nüfusa oranla en fazla hasta yatağı hangi ilde diye tahmin edersiniz? Isparta. Benzer şekilde, ileri sürülebilecek, gösterilebilecek bir sürü örnek var. Bu siyaset yapma tarzının mutlaka değişmesi lazım; ama toplum bunu değiştirebilecek kapasitede mi? Ben henüz ona olumlu yanıt veremiyorum.

Batı toplumları nasıl yenilediler? Onun hakkında kısa bir parantez açayım: Biraz Çetin Altartvarı bir şey söyleyeceğim, "Gelişmiş ülkelerle, az gelişmiş ülkeler arasındaki fark, aslında gelir farkı veya üretim farkı değildir, düşünüş ve davranış farkıdır." Yani gelişmiş ülkeler problemlerini daha çabuk teşhis ederler, daha doğruya yakın teşhis ederler, daha doğru reçete yazarlar ve reçeteyi daha hızlı uygularlar. Az gelişmiş ülkeler de problemlerini daha yavaş teşhis ederler, doğruya daha uzak teşhis ederler, reçeteyi daha yavaş yazarlar, yazdıkları reçeteyi de doğru dürüst uygulamakta zorlanırlar.

Batı ülkeleri İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, uzun süre başarılı olan model tıkanmış zaman, bunu önlerine koydular ve büyük bir tartışma yaşadılar, hâlâ da yaşıyorlar. Bu tartışma sonucunda varılan nokta, refah devletinin ortadan kalkması değil, sosyal devletin ortadan kalkması değil; ama yeniden düzenlenmesidir. Bu yeniden düzenlenme tabii hiç kimse bir şey kaybetmeyecek anlamına gelmiyor; sosyal devlet zayıflamayacak anlamına da gelmiyor, sonucu mutlaka herkesi tatmin edecek anlamına da gelmiyor. Bazı kesimler

için kayıplar olabilir; ama bu tartışma şöyle yaşanıyor: Sosyal devletin faaliyetlerini ve hizmetlerini öyle bir şekilde düzenleyelim ki, bir kere mutlaka ekonomik olsun, maliyet etkin olsun, artı son derece seçici davranalım. Yani genellemeyle uygulanan formüller, yöntemler, programlar verimli olmuyor.

Türkiye'de düne kadar popülizm dediğimiz şeylerin içinde doğru olanlar mutlaka vardır; ama aynı zamanda birçok da yanlış var. Türkiye bütün yeniden dağıtıcı programlarını bugüne kadar doğru dürüst değerlendirmiş değil. Yani tarıma verdiğimiz destekler veya esnafa verdiğimiz destekler veya büyük sermayeye verdiğimiz teşvikler sonucunda kim ne kazanıyor, kim ne kaybediyor? Bunu ayrıntılı olarak hesaplamış, ortaya koymuş değiliz.

Dolayısıyla, bugün geldiğimiz nokta sanki bunların hepsi yanlıştı, hepsi kötüydü gibi bir nokta. Bu tespit aslında doğru değil, doğru olması mümkün değil. Çünkü bu tespit de düne kadar her şeyi doğru gören tespit kadar el yordamıyla yapılan bir tespit; bunu da incelemiş, hesap yapmış değil.

Bu hesapların yapılabilmesi için birkaç şey gerekli diye düşünüyorum. Bunlardan bir tanesine biraz ıddialı kaçmazsa bilimsel düşünüş tarzı diyeyim. Bilimsel düşünüş tarzı Türkiye'de siyasette aslında pek kullanılmıyor; ama sadece siyasette değil, medyada da pek kullanılmıyor, birçok tartışmalarımızda da kullanılmıyor.

Bunun birkaç örneğini vermek istiyorum: İsmet İnönü'nün anılarında söylediği şöyle bir söz var, diyor ki: "Ben enflasyonun ne olduğunu, Başbakan olduktan sonra öğrendim." Tabii çok erken tarihte Başbakan olduğu için yine iyi zamanda öğrenmiş, çünkü belki bilenler vardır, Erdal İnönü'nün anılarında şöyle bir olay geçiyor: iktidardan 55 yaşlarında düşmüş, Fransızca öğrenmeye çalışıyor, Annesi diyor ki: "Evladım bu yaşta Fransızca öğreneceksin de ne olacak?" "Öyle deme Anne, önümde daha kocaman bir istikbal var" diyor; gerçekten de o 55 yaşından sonra önünden kocaman bir istikbal vardı.

Demek istediğim şu: İsmet İnönü Başbakan olduğu tarihte enflasyonu bilmiyordu. Peki 2001 yılında biz devalüasyonu toplum olarak biliyor muyuz? Kusura bakmayın, bilmiyoruz; biz toplum olarak bilmiyoruz derken, sokaktaki ayakkabı boyacılarını kastet-

Burhan Şenatalar:
"Gelişmiş ülkelerle, az gelişmiş ülkeler arasındaki fark, aslında gelir farkı veya üretim farkı değildir, düşünüş ve davranış farkıdır."

miyorum, koca koca medya yöneticilerini kastediyorum. Bir ülke düşünün ki, ciddi olarak bilinen gazetelerinde dolar 700.000 liradan bir milyona çıktı zaman veya 1.200.000'e çıktığı zaman manşet şu: "Yüzde 30 fakirleştik". Ertesi gün ikinci manşet geliyor, "Sabancı: Yüzde 40 yoksullaştık."

Burada bulunan herkesin iktisatla ilgili olduğunu bildiğimize göre, sadece basit bir hatırlatma yapalım: Bir memlekette devalüasyon olduğu zaman, yabancı para yüzde 50 pahalılaştığı zaman, madde bir; her şey otomatikman yüzde 50 pahalılaştı.

Madde iki; her şey zaman içinde yüzde 20, yüzde 30, yüzde 40 pahalılaştırken nominal gelirler aynı kalmaz.

Madde üç; her şey yüzde 50 pahalılaştıysa ve benim nominal gelirim aynı kalmış olsa bile aritmetik olarak kaybım yüzde 50 olamaz.

Bütün bunlar bir arada, bilinmeden medya manşet atıyorsa ve ondan sonra haftalarca bir sürü köşe yazarı kendinden çok emin bir edayla, "herkesin bildiği gibi yüzde 50 yoksullaştık" diye yazıya giriş yapabiliyorsa, o memlekette 'iktisat tartışması yapılamıyor' demektir.

Iktisat tartışması doğru dürüst yapılamıyorsa, siyasi tahlilin doğru dürüst yapılması ihtimali yoktur; bunun geçmişte çok ciddi başka örneklerini yaşadık. 1960'larda, 1970'lerde Türkiye'de başta Türk Tabipler Birliği Başkanı Nusret Fişek olmak üzere, birçok insan "yüzde 2,5 nüfus artış hızı bu memleket için çok yüksektir, buna karşı önlem düşünmek gerekir, bunun önlemi de demokratik çerçevede şu, şu, şu olabilir" dedikleri halde, Türkiye'nin aşırı sağ ucu da, aşırı sol ucu da "Canım nüfus artışı aslında bir problem değildir, aslında bu bir düzen sorunudur" diyordu. Yani düzeniniz doğru olursa, birine göre İslamcı düzen, birine göre faşist düzen, birine göre kollektivist düzen, "nüfus artışı problem olmaz."

Bu kadar basit bir gerçeği bir toplumun siyasi zümresi ve toplum anlayamıyorsa, medyası anlamıyorsa, çözmek için çaba gösteremiyorsa, o zaman 1960'lardan bugüne geldiğimizde hâlâ yüzde 1,5 nüfus artışıyla devam ederiz, yüzde 1,5 nüfus artış hızıyla devam etmek demek, her sene bir milyon kadar çocuk demektir.

Bizim 1965'teki nüfusumuz 31,5 milyon

kadardı, bugün iki katını geçmiştir. Yüzde 10 işsizliğin hüküm sürdüğü Almanya'da, İngiltere'de, Fransa'da, İtalya'da son 35 yılın nüfusuna bakarsanız, değil iki katına çıkmak, yüzde 20 bile artmamıştır ve hepsinde yüzde 10 işsizlik hüküm sürmektedir.

Benzer başka bir şey söyleyeceğim: Düşünün, aşağı-yukarı 5-6 sene evvel Refah Partisi'nin sloganı hatta programı 'adil düzen' diye saçma sapan, skandal denilebilecek, hiçbir tutarlılığı olmayan bir yaklaşımdı; ama bir seneden fazla bunu millete anlatabildiler.

Benzer şekilde, Türkiye tabii ekonomik sorunlarını değil Kürt sorununu tartışmayı hâlâ öğrenebilmiş değil, hâlâ Türkiye'nin bir sürü yerinde Avrupa Birliği standartlarında konuşan insanlar hakkında raporlar yazılıyor, ciddi ciddi mercilere gönderiliyor, aşırı sol olarak tanınan bilmem kim geldi, şurada konuşmalar yaptı diye o tür insanlar icabında Olağanüstü Hal Bölge Valisi tarafından dışarı sürülüyor. Bir toplum sorunlarını tartışmasını bilmiyorsa, çözümlerini bekleyemez; o kadar basit.

Bugün bulunduğumuz noktada, önemli gördüğüm sorunlardan bir tanesi, hakikaten siyaset yapma tarzı, ama sadece siyasilerin siyaset yapma tarzı değil, aynı zamanda toplumun siyasetle ilişkisi. Toplumun siyasetle ilişkisi bugünkü kadar mesafeli olduğu takdirde, toplum siyasete daha doğrudan müdahaleler yapmaya niyetlenmediği takdirde, özellikle gençlerin son 20 yıldır egemen olan politikaya uzaklığı sürdüğü sürece, bu işlerin kendiliğinden düzelme şansı sıfırdır.

Acaba ekonomi kendi rayında inişli-çıkışlı giderken kültürel bir değişiklik olabilir mi? Ben olabilir diye düşünüyorum, bunu kim başlatabilir veya hızlandırabilir, güçlendirebilir? Bunu politikacılar yapamaz, yapmak da istemezler, yapabilecek kapasite de değıllerdır, parti ayrımı yapmıyorum, bütün partiler bunu yapabilecek kapasiteden yoksundur. Bunu maalesef bürokratlar da yapamaz, çünkü bu düzenin bürokrat çarkları içinde 20 sene çalışan bir insan bir noktadan sonra böyle tutucu olmaya başlıyor veya tutucu ola ola kireçlenmiş oluyor.

Bu mutlaka devlet dışından yürütülmek zorunda, bunun ana temaları neler olabilir? Bunun ana temalarının birkaç tanesine değineceğim: Farklılığa, çeşitliliğe bakışımızda çok esnekleşmek zorundayız. Yani Kürt'tür,

Burhan Şenatalar:
"İktisat tartışması doğru dürüst yapılamıyorsa, siyasi tahlilin doğru dürüst yapılması ihtimali yoktur; bunun geçmişte çok ciddi başka örneklerini yaşadık."

Alevi'dir, solcudur, sağcıdır, dincidir, mutlaka çok daha hoşgörülü olmaz zorundayız; bunu politikacılardan beklememize gerek yok.

İkincisi, rekabete bakış açımızda, mutlaka daha olumlu bir bakış açısına geçmek zorundayız. Yani toplumda rekabet olmalıdır, iyi bir durumdur.

Üçüncüsü, bireyin ve yurttaşın güçlenmesi için çok çaba göstermek zorundayız. Bugün bütün siyasi partilerde ve siyaset dışı bazı sivil toplum örgütlerinde buyurma ilişkisi, otorite ilişkisi hâlâ hüküm sürmektedir ve bu bir itaatahakküm ilişkisidir Yukarıya itaat, aşağıya tahakküm, bir sürü yerde yeniden üretilmektedir, sivil toplum içinde de yeniden üretilmektedir. Dolayısıyla partilerdeki oligarşik yapılar başka yerlerde de hüküm sürmektedir.

Devlet merkezli düşünüşten uzaklaşmak, bir yazarın ifadesiyle 'devletperestlikten' uzaklaşmak, sadece her şeyi devletten beklememek anlamında değil, devletin baskılarına karşı direnmek ve bir şekilde çıkış yolları yaratmak anlamındadır. Hemen hemen bütün kesimlerde bu buyurganlıkla ilgili bir tepeden inmecilik yani "ben yaptığım zaman doğru olacak, doğrular bendedir, dolayısıyla yukardan yapabilirim ancak, aşağıdan yapamam sabırsızlığı."

Bunlarla ilgili olarak Türkiye'nin ciddi bir tartışma yaşamasına ihtiyacı var diye düşünüyorum. Bunu partiler yapamaz, bürokratlar yapamaz, sivil toplum örgütleri yapabilir. Sivil toplum örgütleri ve aydınlar yapabilir, bu tartışma yapılmadığı takdirde de bugünkü siyasal tıkanmadan çıkma şansımızı görmüyoruz. Çünkü partilerin yapılarının değişme şansı sıfır gözüküyor; liderleri değişse de bu yapılarla hiçbir şey sonuçta değişmeyecektir diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Başkan - Çok teşekkürler Sayın Şenatalar. Son konuşmacımız Sayın Ülsever. Buyurun, Sayın Ülsever.

Cüneyt Ülsever - Ben bir kere böyle bir toplantıya davet edildiğim için, davet edenlere çok teşekkür etmek istiyorum. Bu topluluğun, çok güzide bir topluluk olduğunu biliyorum ve yıllardan beri bu tip haftalar düzenlendiğinin farkındayım. Hemen dikkatimi çeken bir şey, Cemiyet 1943 yılında kurulmuş, burada bir süreklilik kavramı var. Halbuki benim biraz sonra vurgulamaya çalışacağım bir olay 1980 ve 2000 yılları arası galiba sürekli

olanın en fazla kırıldığı dönem olması gerekir Türkiye'de ve dünyada; neredeyse sürekli olan hiçbir şeyin kalmadığı bir dönem.

Müsaadenizle sabahki toplantıya değinmeden edemeyeceğim, sabahleyin 2 tane önemli duyguya kapıldım: Birincisi, bir rekor şahit oldum, hayatımın belki de dünyanın en uzun plaket konuşması sabah yapıldı. Hocam kusura bakmasınlar, "Allah bir daha göstermesin" diye bir duygu içine girdim.

Sabah yine Cengiz Güleç beyefendi ile ilgili bir duygum oldu: O kendisi 'niye çağrıldığını' anlamamış; ama ben ismini duyduğumda hemen anladığımı zannetmişim. Kendisinden Sayın Ecevit'in akıl sağlığı üzerine bir analiz yapmasını bekliyordum. Terimimin kusuruna bakmasın, Latince'sini bilmiyorum, amiyane tabiriyle "Ecevit (.....) mıdır, değil midir?" çok merak ediyorum. DSP'nin içinde bir psikiyatrist olarak bu konuda bizi geri kalan saatlerde aydınlatırsa çok memnun olacağım.

Şayet, benim varsayımım doğruysa, ki benim tıp bilimi ile alakam yok; evet o zaman Ecevit gerçekten alternatifi olmayan bir kişidir. Çünkü dünyada bir başka (....) Başbakan şu anda yok veya dünyada bir (....) Başbakanı sabreden başka millet de yok.

Başkan - Lütfen, insanlara hakaret içeren kavramlarla hitap etmeyelim.

Cüneyt Ülsever - Özür dilerim, katiyen hakaret olsun diye söylemedim.

Başkan - (.....) bir hakaret deyimidir, ben Ecevitçi değilim, Ecevit Partisinin milletvekili değilim, ben oturma başkanım onu belirtmeye çalışıyorum, başka bir ifade de bulunun.

Cüneyt Ülsever - Akıl sağlığı yerinde midir? Efendim 1980 ve 2000 yılları arasına geldiği zaman, benim de bazı gözlemlerim var; ama baştan bir şeyi teslim etmek lazım; herkes gibi benim de gözlemlerim, benim baktığım köşeden geçerlidir.

Beni dinlerken, liberal demokrat olduğuma ve haliyle de sağcı olduğuma dikkat etmenizi rica ederim, ben o gözlemlerimle bakınca gördüklerimi görüyorum; bir başka kişi illa benim gördüklerimi görmek durumunda değil anlamında söylüyorum.

Bu şekilde bakınca 1980 ve 2000 yıllarının diğer yıllarla ilgili hiç fark etmeyen bir yönü ve çok farklı bir yönünü görüyorum. Hatta şöyle söyleyeyim: 1812 Senedi İttifak galiba, o dönemden beri hiç fark etmeyen bir yönü

Burhan Şenatalar:
"Toplum siyasete daha doğrudan müdahaleler yapmaya niyetlenmediği takdirde, özellikle gençlerin son 20 yıldır egemen olan politikaya uzaklığı sürdüğü sürece, bu işlerin kendiliğinden düzelmeye şansı sıfırdır."

yaşadığı değişimin veya empoze ettiği değişimin ana dinamiğinin dışardan gelmesi.

Bu topraklarda her ne hikmetse, Osmanlı'nın sanayi devrimini kaçırmamasından, kopya edememesinden, taklit edememesinden beri, hayır ve şer olarak olan değişimlerin ana kaynağı dışarıdan geliyor; adına dış baskı deyin, işte ne bileyim ben müttefiklerin oyunu deyin, emperyalizm deyin, ne dersiniz deyin.

İlginç bir anım var: 12 Eylül sabahı ben doktora öğrencisi olarak Amerika'daydım, bir arkadaşım "Türkiye'de darbe oluyor" dedi. Ben evi aradım, rahmetli Babam radyoyu açtı, "Hayır olmuyor, cızırtı var radyoda" dedi. Ben "Hasan Mutlucan türküsü duyarsan, beni geri ara" dedim. Hemen bir yarım saat sonra Babam arayıp, "Haklısın, Türkiye'de darbe olmuş" dedi. Çünkü Amerika'da dönemin Başkanına o gece operada "bizim oğlanlar Türkiye'de işi becerdiler" diye sunulan bir raporu bir kültür muhabiri duyuyor ve yorumlayarak basına yansıtıyor. Yani ABD'de Türkiye'de darbe olduğu, Türkiye'den evvel ilan edilmişti, böyle beraber yaşanan bir hayat; 1980-2000 döneminde de aynen bu geçerlidir.

1980-2000 arasında benim için geçerli olan ikinci kelime, "küreselleşme" kelimesi, bence bu döneme en büyük damgasını vuran kelime "küreselleşme" kelimesidir. Hatta belki "küreselleşme" yanlış bir kelime, "küreleşme" kelimesinin kullanılması gerekir. Ne anlamda söylüyorum? Dünya bir proses, bir süreç içinde bu dönemde, hatta dünya da bunun tarifini vermiş vaziyette değil, hâlihazırda da vermiş durumda değil. Bu değişimin de en önemli özelliği dünyanın her bir santimetrekaresinin ulaşılabilir tek pazar haline gelmesidir. Buradaki kritik kelime de galiba 'ulaşılabilir' kelimesidir.

'Tek pazar' kelimesini anlamak, hele sizler için çok kolay; ama 'ulaşılabilir' kelimesi doğrudan doğruya bize teknolojinin bahsettiği bir kelimedir. Dünyanın her bir santimetrekaresinin ulaşılabilir olması ise, doğrudan doğruya ekonominin can damarı olan kalite ve fiyatla ilgili bir kavram olacaktır. Yani artık 'x pazarının' içindeki bir kişinin sadece o pazarın kalite ve fiyat politikalarıyla mahkum olmadığı, pekala İstanbul Bayrampaşa'da bir kişinin Madagaskar'dan bir ceket satın alabileceği, dolayısıyla, Madagaskar'daki fiyat ve

Cüneyt Ülsever

kaliteyle ister istemez ilgileneceği ve dünyanın bir noktaya, yani tek fiyat tek kalite gibi hiçbir zaman varamayacağı; ama böyle bir döneme konvörs ettiği fikri içindeyim, bu dünya için de geçerli, Türkiye için haydi haydi geçerli vaziyette.

Böyle bir dönemde, bana göre bu döneme en önemli 20 yıl içinde damgasını vuran isim de rahmetli Turgut Özal. Muhakkak ki de aradaki dönemi, 21 yılı ele aldığımızda böyle bir gelişimin hayır ve şerriyle ondan daha fazla haberdar olan bir siyasetçi Türkiye topraklarında şu ana kadar temayüz etmedi. Ama bir şey var, ben liberal ve Özal'a da çok sevgi duyan bir insan olmama rağmen, galiba liberal kelimesini biraz yukarı koyuyorum ve bu döneme Türkiye'de 'neoliberal dönem' denilmesini, bir nokta hariç kabul etmiyorum.

Dışa açılma 'evet', belki rahmetlinin de Türkiye'ye en büyük katkısı budur, hâkim olan unsur dışa açılmadır, bunu belki bu kavramla ifade etmemiz gerekir. Ama liberal görüşün parçaları olan, örneğin, serbest piyasa ekonomisi, döneminde hep bahsettiği özelleştirme iktisadi hayatta 'hayır' devlet büyümüştür.

Bir de tamamen es geçtiği siyasal boyuttaki liberalizm, yani hukuk devleti, hukukun üstünlüğü, insan hakları gibi kavramlar katiben rahmetli Özal'la özdeşleşmemesi gereken kavramlardır. Türk siyaset tarihinde belki bir adım olarak görülebilir; ama adım atılan nokta, Türkiye'nin dışa açılma çabalarıdır; Türkiye'nin dışa açılmayla ilgili içine girdiği bir süreçtir. Ama dışa açılma da, demin vurguladığım gibi, dışarıya sabit bir yerdir, biz oraya açılıyorz diye algılamamak lazım. Küreselleşen

Cüneyt Ülsever:
"1980 öncesi dönemde Türkiye'de entelektüel hayatta Marksist yaklaşımların açık bir hegemonyası, haklı bir hegemonyası vardı; çünkü fikirleri onlar üretiyorlardı."

dünyada, dışarı da değişirken biz dünyaya açılmaya çalışıyoruz. Yani koşan birinin treni yakalaması gibi bir durum galiba bu. Böyle bir süreç başlatmıştır, kendisine bu anlamda, şahsen şükran borçluyum; ama dönemi 'neoliberal dönem' diye tarif etmek bence liberal görüşlere çok haksız bir tavır olur.

Ondan sonra, yine 1980 öncesi ve sonrası diye bakmaya çalıştığımız zaman, teşekkür ediyorum, şöyle bir panfleto var, ikinci sayfasını açtığınız zaman, 25 yıldan bahsediliyor; İktisatçılar, arkadaşlarımız 25 yıldır bu haftayı tertipliyorlarmış, 1980 öncesi başlıklara bakın, "Sanayileşmenin Neresindeyiz, 1976 Yılında Türkiye ve 5 Yıllık Plan, İktisadi Kalkınma ve Mucize, Keynesgil Teori, Sanayileşme Sorunları" 1980 öncesinin, demek ki Türkiye'deki ana konuları bunlar.

1980 sonrasına bakın: "Piyasa Ekonomisine Geçerken, Ekonomi ve Demokrasi, Avrupa Topluluğu ve Türkiye, Değişen Dünyaya Doğru Avrupa ve Türkiye, Değişen Dünya Türkiye ve 10 Yıllık, Ekonomi ve Siyasette Kriz Çözüm Önerileri, Dünya Nereye Gidiyor?, Küreselleşme ve Türkiye."

Bence arkadaşların bize sorduğu sorunun cevabı, burada bir sayfanın içinde var; bu kavramlardan bu kavramlara geçmeye çalışan bir Türkiye. Bunu kültürel boyutta nasıl yaşayan bir Türkiye? Sabah dikkat ettim, İlhan Hoca dedi ki: "Evren'in sevmedikleri arasında aydınlar vardı" Cengiz Hoca da dedi ki: "Yahu sağdan aydın olur mu? Olur." Bakın, bence hâlâ bazı kavram kargaşaları var, 1980'den evvelki döneme hâkim olan 'aydın=solcu' veya 'solcu olmayandan aydın olmaz' kavramları vardır Türkiye'de.

Doğru; ama bu 1980 sonrası değişti. 1980 öncesi dönemde Türkiye'de entelektüel hayatta Marksist yaklaşımların açık bir hegemonyası, haklı bir hegemonyası vardı; çünkü fikirleri onlar üretiyorlardı. Artık bu geçerli değil, hatta şimdi bakıldığı zaman benim 'utangaç Marksist' dediğim, sol liberal arkadaşlar var, kendilerine 'sol liberal' diyorlar. Birkaç arkadaşım dışında, entelektüel dünyada ben açıkça Marksistim diyen aydınımız neredeyse kalmadı, bu çok önemli bir kültürel değişim. Ama İlhan Hoca galiba şurada haklı ki o dönemin, yani 1980 öncesinin kültürel faaliyetlerindeki zenginlik artık yok. Hani solcuların hâkim olduğu dönemde, kültürel hayat daha zengindi.

Yani o zamanların gençleri olarak, bizim gittiğimiz tiyatro sayısı, katıldığımız toplantılar, kitap okuma ve paylaşma zevki artık yok. Yeni aydınlar her kimse belki bunları üretmiyorlar veya dünya bunların üretilmesine müsaade etmiyor.

Bunun yanında 1980 öncesi Türkiye'de sendikalar çok önemliydi, sendikaların ne dediğini satır satır takip ederdik, 1980 sonrası Türkiye'de neredeyse sendikaları hatta itibar seviyesinde medya ve siyasi partilerle aynı seviye, yani bunlar en alttaki kurumlar şu anda Türkiye'de, onları da oraya koymaya başladık. Yani sendikaların ne dediği konusunda, topluma nasıl yön verdiği konusunda millet olarak heyecanlı değiliz.

Halbuki, 1980 öncesi rahmetli DISK Başkanının sarf edeceği her söz bizim için çok önemliydi. Buna mukabil bu kavramlara, yani aydınlara yol tutan 'sınıf kavramı, Marksizm' gibi kavramlar gittikten sonra, iki tane yeni kavram geldi galiba: 'Kürt kavramı ve İslam kavramı'.

Beğenerek veya beğenmeyerek, severek veya sevmeyerek bu iki kavramın üzerinde çok fazla döngü ve vurgu yapmaya başladık. Yani İslam'dan liberal olur mu, liberalizmle İslam birleşebilir mi? İslam ne kadar demokratik, demokrasi ne kadar İslam'dır?

Bu meyanda yine 1980'li dönemlerde yakında yaşadığımız 28 Şubat'a şiddetle karşıyım; ama şükrettiğim bir nokta var: Siyasi İslam'ın herhangi bir programı olmadığı da bu dönemde ortaya çıktı. Yani en büyük itiraz eden İslam'ın kendisinin bir programının olmadığı, yani belki de siyasi İslam'ın sadece muhalefet için dizayn edildiği, iktidar için dizayn edilmediği de bu dönemde yeni kavramlar olarak ortaya çıktı.

Benim çok sevdiğim bir kavram; galiba burada rahmet Özal'ın payı büyük, 'Anadolu sermayesi' kavramı bu dönemde ön plana geçmeye başladı. Anadolu sermayesi, tamam kimine göre yeşil sermaye, kimine göre İslami sermaye, isteyen istediği ideolojik adı alsın; ama bir vaka olarak Türkiye'nin kendi iç dinamiğinde hatta Şerif Mardin Hocanın kullandığı çınlasın, Ankara-İstanbul yataklı treninde kurulan Cumhuriyet üzerinde, farklı bir perspektif getirmeye başladı.

İlk defa Türkiye Anadolu sermayesiyle

Cüneyt Ülsever:
"Birkaç arkadaşım dışında, entelektüel dünyada açıkça Marksistim diyen aydınımız neredeyse kalmadı, bu çok önemli bir kültürel değişimdir."

beraber Batının yaşamış olduğu merkezden kopuk sermaye terakümünü Anadolu'da 1985 yılından sonra yaşamaya başladı. Bizim İstanbul'da şekillenen sermayemizin en büyük özelliği doğrudan doğruya karın bağıyla Ankara'ya bağlı olması, daha doğrusu İzmir İktisat Kongresi'nde ortaya çıkan koşullar çerçevesinde, büyümek üzere varolmayan, yoktan yaratılan burjuvazinin, 'bir gün büyüüp sokağa çıkacağı, o döneme kadar korunması gerekir' varsayımının 'Türkiye'de hiçbir zaman ben büyümek istemiyorum' diyen bir burjuvaziyle karşılaşması.

Türkiye'de 1936 yılında Sümerbank kurulurken, özelleştirmek amacıyla kuruldu, kuruluş kanununda geçerli olan bir cümleyken hiçbir zaman bu uygulanmıyor, aynı şekilde "Efendim, bizim müteşebbis sınıfımız yok, onlara birazcık ivme verirsek, onlar dünya rekabetine alışır" diye yetiştirirken, 2000'li dünyada hâlâ biz korumacılığı tercih eden bir burjuvazi ile karşı karşıyayken Anadolu'dan kendi kendine palazlanan sermaye terakümünü neredeyse kendi kendine oluşturan ve ilginçtir, dışarıya doğrudan doğruya satış yapan bir sınıf belirdi.

Ben bunu bilemiyorum, burada bir iddia olarak ortaya atmıyorum; ama 28 Şubat Hareketi'nin içinde Anadolu'nun İstanbul-Ankara dukâlığına tuttuğu bir kafanın, tutabileceği bir şeyin belirtileri var mıdır? Bilmiyorum; ama bunun da irdelenmesi gerektiği fikrindeyim.

Peki Türkiye'nin yaşadığı bu dönemin ortak paydası nedir? Küreselleşmeyi dünyanın tek pazar olduğu ve her bir santimetrekarenin ulaşılabilir olması diye tarif ettim. Türkiye'deki sıkıntı ne? Türkiye'deki sıkıntı buna uyamamak, dünyadaki Türkiye ile ilgili sıkıntı da, bence Türkiye'nin buna uymaya mecbur kategoride bir ülke olmasıdır.

Yani şöyle bir hayal kursak; birdenbire İsrail ile Türkiye'nin yerini değiştirebilsek, buna güç yetseydi, bence Türkiye üzerinde bu kadar çok durmazlardı. Ama maalesef şu anda, Türkiye bir dönemden bir döneme geçmenin sancılarını yaşarken, hem kendi içinde bunun kavgasını veriyor, hem de Türkiye'nin peşini dünya bırakmıyor.

Türkiye'ye denilemiyor ki, "Sen kendini nasıl istersen öyle hallet." Türkiye neye alışık? Demin Burhan Hocam da rakamlarla ifade etti; ama ben daha ekonomi politik ola-

rak söyleyeyim: Türkiye'nin alıştırdığı bir gerçek var ve buna da bize Batı alıştırdı. Türkiye üretmeden tüketmeye alışmış, devletli ekonomik bir alet olarak görmeye alışmış, Türkiye devlet üzerinden birbirini ve toprağı soymaya alışmış, devlete vergi vermeyenin vergi verenin karşısında övündüğü, yani suratına "ben seni soyuyorum arkadaş" diye kendine güvenç duyduğu bir ülke.

Böyle bir ülkede devletin ekonomide minimum payının 'mülkiyet' anlamında demiyorum, 'yönlendirme' anlamında söylüyorum, yüzde 60 olduğu bir dünya Türkiye. Türkiye'de neredeyse her türlü ekonomik hareketin içinde devlet aygıtı var. Türkiye deniliyor ki: "Hayır kardeşim, bu oyunu ben sana öğrettim; ama bitti. Şimdi küreselleşmenin ortak payı olan, doların kanunlarının aynen geçerli olduğu bir döneme girmen lazım."

Türkiye de şaşkın, diyor ki: "Yahu yıllarca sen bana başka bir görev verdin, ben senin adına Sovyetlere, İslami kökten dinciliğe karşı burada bekçilik yaptım, sen de her sene bana 5-6 milyar doları heba etmeme, çarçur etmeme müsaade ettin, ben de kendimi böyle şekillendirdim, şimdi 'yeter' diyorsun, bunu nasıl becereceğim?" Türkiye'nin şaşkınlığı bu.

Rakamlarla bakalım: 1999 yılında üretmeyen Türkiye nedir? 1999 yılında 500 büyük sanayi kuruluşunun kârının içinde faizin oranı yüzde 223, üretimin oranı yüzde -32, ülkenin nüfusunun yarısı tarımda, gayri safi milli hasılların yüzde 4'ünü tarıma sübvansiyon olarak veriyoruz, yılda 11,5 milyar dolar gidiyor.

Avrupa Birliği'nde nüfusun yüzde 1,5'u tarımda; ama Avrupa Birliği'nin tarımsal üretimi Türkiye'den fazla, yani dünyada verimsizliği sübvansiyon eden nadir ülkelerden biriyiz. Tarım üretmiyor, sanayi üretmiyor, hatta üretiyormuş gibi yapıyor.

İnanılmaz bir şekilde dünya eroin trafiğinin merkezlerinden biriyiz, 500 milyar dolar eroin trafiği var dünyada, Amerikan Narkotik Büroya göre bunun yüzde 60'ında Türkiye aracı ülke. 500 milyar doların yüzde 60'ını alın, 300 milyar dolar, dünyanın 4. büyük ticareti, aracı olarak yüzde 10'un bizde kaldığını varsayın, 30 milyar dolar, yüzde 5'inin kaldığını düşünün 15 milyar dolar.

Böyle bir rant geliri, tarımı sübvansiyon eden, 11,5 milyar dolar tarıma gidiyor, işletmelerin yüzde 5'i toprağın yüzde 60'ına sa-

Cüneyt Ülsever:
"Türkiye, devlet üzerinden birbirini ve toprağı soymaya alışmış, devlete vergi vermeyenin vergi verenin karşısında övündüğü, yani suratına "ben seni soyuyorum arkadaş" diye kendine güvenç duyduğu bir ülkedir."

hip olduğu için 7,5-8 milyar dolar köylünün cebine filan gitmiyor, büyük toprak sahibinin cebine gidiyor. Büyük sanayi de Ankara'yla faiz alışverişi, borç alışverişiyle yaşıyor, böyle bir ülke.

Bu hoş bir şey, bunu böyle beleş yemek kolay, Türkiye "Ben buna böyle devam edeceğim" diye direniyor, dünya da "Hayır arkadaş, senin rolün artık bitti, yeni rollerin var" diye direniyor. Roller nelerdir? Belki zaman olursa sonra cevaplayacağım.

Başkan - Çok teşekkürler Sayın Ülsever Efendim, müsaadenizle ben sorulara başlamadan evvel, yine bir-iki kavramı açmak istiyorum, bana göre atlanan bazı konular, bazı kavramlar var. Dinamikler ve değişimler kavramları içinde bazı şeyler var:

1980'den sonrası 'yeni yükselen değerler'e pek değinilmedi bana göre. Yine 1980 sonrası Türkiye'de siyasi cinayetler var, Türkiye'nin dinamizm ise bu da bir dinamizm. Meşhur YÖK var, YÖK'ün attığı insanlar var, YÖK'ün dışlaması nedeniyle, hastalığa tutulup ölen arkadaşlarım var. Bunların çoğu da benimle benzer yaştaki arkadaşların arkadaşları.

Yine son günlerde konuşulan iletişimin tekelleşmesi var ve sermayenin bu iletişim organları içindeki odağında oturan ağırlığı var. Yani Kabine düzeyinde bile eleştirilen, belki onların bir kısmı da onun içinde aslında; ama çok önemli bir sorun. Yani Türkiye'nin dinamizminin belki hareket ettiricisi değil; fakat sanki bir tarafından iplikle çekicisi, hızlandırıcısı olan bir medya var Türkiye'de.

Çok önemli bir çevre kirliliği var Türkiye'de, bu da dinamizmin, sanayileşmenin veya boşvericiliğin (o bir dinamizmse) sonucu olan gelişimler.

Türkiye'de çok önemli "yerel yönetimler" var, niye bazı Milletvekilleri Belediye Başkanı olmak istiyorlar? Çünkü Yerel Yönetimlerde çok daha büyük rantları yönetecekler. Sayın Milletvekilimizin çok fazla kullanacağı rant yok, belki bir-iki öneri verebilir, soru önergesi verir, bir-iki kendi seçildiği bölgeye bazı yatırımlarda aracılık edebilir, öyle yapıyor anlamında söylemiyorum; ama kullanacağı rant çok daha dardır. Ama Yerel Yönetimlerde, İstanbul'da Milletvekili olmak, Ankara'da belki Başbakan olmaktan çok daha önemli, Belediye Başkanı olmak belki çok daha önemli. Neden bir anlamda

Gökçek birileri için Ankara'yı inim inim initletiyor? Birileri de çok memnun.

Daha devam etmek istiyorum, müsaadenizle, Türkiye'de 'ikinci Cumhuriyetçilik' kavramı var, önemli bir tartışma alanıdır. Kimler bunun içinde değil, onu ben bilmiyorum veya herkes biliyor. Türkiye'de bu son istikrar programında hiç göz önüne alınmayan, hiç söz konusu edilmeyen, ücretli ve maaşlı kesim var, bunlar Türkiye'nin dinamizmi.

'Reel sektör, reel sektör' diye Ziya Paşanın belirttiği gibi, "Kanun diye, kanun tepelendi", 'reel sektör' diyorlar; ama Türkiye'de en reel sektör bana göre; tarım. Tarım nerede? Yok, Sayın Ülsever de belirtti, sanayi kesiminin gelirlerinin bilmem yüzde kaç faizden geliyor, çünkü onların ellerinde medya var, onların elinde gazete var, onların önünde gazeteciler var ve mikrofonlar var ve bunlar bir reel kesim, "mahvolduk" diyorlar. Tamam mahvolmuş olabilirler, dün işaya Üşür çok güzel bir şey söyledi. "İlmi iktisat ilmi finans oldu." Yani iktisat sadece borsa oldu Türkiye'de, bu önemli bir değişim bana göre.

Türkiye'de yine çok önemli doğal sorunlar var: Hasankeyf sular altında kalacak, Fırtına Vadisi tehlikede, Halfeti gitti, Zeugma gitti, bunlar dinamizm mi, değil mi bilmiyorum; değişim mi, değil mi bilmiyorum. Ama reel değişimler bunlar; bir baraj 50 - 100 sene yaşar; ama bir Zeugma, bir Halfeti binlerce yılın sonucuyla ortaya çıkmış bir kültür merkezi, bunlar ortadan kalkıyor.

Türkiye'de önemli huzursuzluklar var; Türkiye'de utanç verici bir Ferman Demirkol'un, bir başka devletin yöneticisine darbe indirme teşebbüsleri var, bunlar da Türkiye'nin değişimi, dinamiği ise hani ne anlamda dinamizmdir bilmiyorum; ama bunun zikredilmesi lazım.

Yine bana göre Türkiye'de önemli sanatsal atılımlar var; yani Türkiye'de insanlar Türk filmlerine daha çok gidiyorlar, Türkan Şoray, vesaire onların filmleri artık seyredilmeyen filmler; ama Türkiye'de günümüzde çok daha fazla dinamik sanatçılar, yöneticiler ve çeşitli sanat alanlarında üreten genç bir kesim var.

Yine Türkiye'de kamusal alan tartışması var; iki anlamda tartışılıyor, sol tarafından da sağ tarafından da tartışılıyor. Bu kamusal alan çok önemli bir konu; herkes kendisini kamusal alana sokup, "bana kimse müdahale

Cüneyt Ülsever:
"Türkiye'de uluslararası sorunların çözümü için proje üretme kabiliyeti yoktur."

le etmesin ve ben bu devletin temel eksenlerine de müdahale ederim " diyor birey olarak; burada kamusal alan tartışması var, bunun gündeme gelmesi gerekir.

Türkiye'de uluslararası sorunlara, (eskiden vardı şimdi daha az,) proje üretme kabiliyeti yok. Bir elde Kafkaslara, bir elde Balkanlara hatta Uzakdoğu'ya kadar gidiyor, öğrenüyoruz "Şuradan şuraya kadar Türkçe konuşarak gideriz" diye; ama bu dünyalar hakkında üretilmiş bir proje yok Türkiye'de. Çok eskiden bir Talbek Hattı vardı, sıradan Kuzey Avrupalı ülkedeki düşünürün hattıydı, o kullanıldı. İşte Yunanistan'la Türkiye arasında, sonradan "suların orta alanı Talbek Hattıdır" dedi, Türkiye böyle bir proje üretilmiyor maalesef.

Türkiye'de çok önemli kavram kargaşası var; evvelsi gün ve dün biraz konuşuldu: görev zararı. Hayır Türkiye'de görevlendirme zararları vardır. Ziraat Bankası görevlendirme zararı tehlikesine uğramıştır ve yeni bir düzenleme getirilecek; yani görevlendirilmiştir zarar etmek için, kendisinin doğal faaliyetlerini yapamamasından ve kötü yapmasından doğan bir zarar değildir o. Merkezi yönetimin kötü müdahalesiyle görevlendirilmiştir; dolayısıyla, onu zarar olarak hanesine kaydetmek zorundadır.

Yine konuşuldu; bana göre Parlamento içinde ve dışında bir sürü parti var, galiba 7; bazılarının Parlamento'ya girmesi barajlar nedeniyle engellendi. Geçmişte MHP ve HADEP ikisi de giremedi, "vah vah vah" denildi, şimdi MHP girdi, HADEP giremedi, o 'vah vah'lar' kesildi. Neden? Bu da bir değişim, bu da bir bakış açısı, dinamizm içinde bir evvelki seçimin tartışmaları bunlardı.

Yine Türkiye'de bir ötekî imajı var; Türkiye bazılarına göre 'ötekî'. Türkiye'de bir Batı imajı var. O Batı imajının da bence dinamizm içine sokulması lazım. Avrupa Birliği bir 'Hıristiyanlar Kulübü' mü, değil mi, bize öyle mi bakıyor, biz onlara öyle mi bakıyoruz; onu tartışmak gerekiyor.

Türkiye'de bana göre serbest piyasa var; ama serbest baskı da var. Yani bu her düzeyde, bireysel düşünce düzeyinde, hastane düzeyinde, hapisane düzeyinde, okul düzeyinde, iktisadi düzeyde bir baskı da söz konusudur.

Türkiye'de sokak çocukları var, belki sadece İstanbul'da gözüküyor; ama her yerde

bu sokak çocukları var bana göre, onun da ortaya konulması lazım.

Türkiye'de yeni bir Anayasa yapma ihtiyacı var. Sayın Milletvekilim burada, kendileri bu Anayasadan memnun değiller zannedirim, kimse memnun değil, kimsenin memnun olmadığı bir Anayasa içinde şişmanlıyoruz; ama Anayasa dar, yeterli gelmiyor; bir Anayasa ihtiyacı vardır.

Gelecek 10 yıllarda devlet yapısının nasıl olması gerektiği konusunda tartışmaya ihtiyaç vardır, yeni bir paradigmanın boyutlarını düşünme ihtiyacı vardır; belki Anayasa tartışması da bunun uzantısıdır. Türkiye'de bana göre bu yargısız infazlar ve hukuk gibi, yani kanun devleti gibi uygulamaların da önemli bir dinamizm, bir değişim diğer tartışılması gerekli bir nokta olduğu kanaatindeyim.

Kusura bakmayın, bilgiçlik olsun diye değil de sorulara belki bir ağ örerim, bir ray döşerim diye anlatıyorum. Belki sorular bunun dışında olacaktır; ama bana göre bunları da düşünerek sormak gerekir diye düşünüyorum.

Efendim, sizlerden istirhamım, herkes ismini belirterek sorularını şimdi sunsunlar, o isimleri alacağız, sonra bir ara vereceğiz, aradan sonra sorularla ilgili tartışmaya başlayacağız. Şimdi herkes ismini, sorusunu ve kime yönelttiğini belirtirse çok memnun olurum. Buyurun, efendim.

Giray Erdi - Sorum Ayşe Hocama, Cengiz Hocama ve Metin Beye; ben buraya gelmeden önce sorumu hazırlamıştım; ama Metin Bey konuşurken daha en başta söyledi. Şimdi dünyada yavaş yavaş özgürlüğünü kazanan, yani biraz ekonomik ve sosyal özgürlüğünü kazanan herkes, yönetimin kendisine maksimum şekilde yaklaşmasını istiyor, yani dünyada küresel olarak eğilim bu zaten. Bu boyutta, benim düşündüğüm üç tane madde şu:

Birincisi, bu global lokalizasyon içinde, aynı zamanda ekonomik bir kriz yaşayan ülkemizde, ekonomik, teknik verilerden ve çözümlerden ibaret olduğu için, bunun mutlaka getireceği sosyal, yani siz yurtdışından bir ayda bulabiliyorsunuz parayı; ama halk bunu bir ayda kendisine yansıtamıyor. Sosyal olarak gelecek değişim ve bunun öbür yanında da Türkiye'nin ne kadar etnik, beşeri ve kültürel bir renk içinde olduğunu düşünürsek, Türkiye bu küresel eylemden ne kadar etkilenerek veya buna nasıl bir cevap verecek?

Nihat Falay:
"Türkiye'de serbest piyasa var; ama serbest baskı da var. Bireysel düşünce düzeyinde, hastane düzeyinde, hapisane düzeyinde, okul düzeyinde, iktisadi düzeyde bir baskı da söz konusudur."

İkinci sorum Cüneyt Beye: 1980'li yıllarda ülkenin liberal ataklarından bahsederken kendisi, aslında sosyal bir bilim dalı olarak kabul etmedi, çerçeveden baktığını söyledi. Bence bir çerçeveden de değil, çerçevenin anahtar deliğinden tek gözünü kapayarak bakıyor, o kapattığı göz de sosyal göz. Siz eğer sosyal boyut olarak, gelişmemiş ve sosyokültürel, ben Türkiye'nin yüzde 80'ini gezmiş biriyim -rehberlik yaptığım için söylüyorum-, sosyokültürel olarak gelişmemiş birine, "sen git, para kazan," dersiniz, halktan nasıl bir cevap bekliyorsunuz? Onu çok merak ediyorum, çok teşekkür ediyorum.

Altan Çarıkçı - Benim sorum da Cengiz Beye olacak. Bu liderlerin psikolojisi ile ilgili olarak, toplumlarla liderler arasındaki ilişkiye değindiniz. Son 21 yıla da baktığımızda, bu ilişkide şöyle bir durum var herhalde: Bizim seçim sürecinde de ya da seçilmemişlerde de Kenan Evren'i bir otoriter baba figürü olarak benimsemek, hani bütün o baba figürleri içerisinde onu içselleştirmek; sonra Özal'ın biraz daha serdengeçti olması, Demirel'in biraz topluma bonkörce bir baba modeli çizmesi, üzerinden Erbakan'ı artık biraz daha 'ehli sünnet sahibi bir babamız olsa' diye vatandaşın özlemesi, en sonunda bütün bu deneyimlerden sonra zannedersem siz ayrıca cevap vereceksiniz; ama Bülent Ecevit'i 'hiç olmazsa çoluğun çocuğun rızasını yemez içmez' diye toplumun başına getirmesinde bir şeyler var.

Bir tek istisnası oldu, Tansu Çiller'i de bir anne modeli alamayacağımızdan ötürü, şimdi karşımızda zannedersem bu Pazar günü bir arayış söz konusu, toplumun bunca iktisadi ve siyasi sıkışmışlığı içerisinde, bir taraftan kriz, öbür taraftan F Tipi, insan hakları sıkıntısı, bütün bunların içerisinde bu toplum şevkatli bir anne arayışı içine girer mi? Bu anlamıyla, Sema Pişkinsüt uygun bir aday olur mu? Teşekkürler.

Başkan - Teşekkür ederim Altan Bey. Bu alkışlar Sema Hanımın aleyhine mi, lehine mi anlayamadım ama... Buyurun efendim.

Hakkı Yalçınkaya - Hepinizi saygıyla selamlarım, soruma kim cevap vermek isterse cevaplayabilir, cevap verilmezse sağlık olsun. Kanada'da bir kültürel mozaik vardır. Kanada inanç için, "istediğin şeye inan, ister cami yap, ister kilise yap, her şey serbest" deniyor. Kültürel folklor eğitimleri teşvik ediliyor, bu-

nun için karnavallar yapılıyor, bu yerlere bağlı yapanlar vergiden düşülüyor, vesaire.

Amerika bunun aksine, 'melting-pot' dedikleri 'eritilmiş pota'. Türkiye'nin bu mozaik kültürü nedir? Yani müsemma nedir? Her iktidara gelişte ilk iş, yeni bir eğitim politikası, her iktidar gelişte yeni bir maliye politikası, her iktidar geldiğinde yeni bir sosyal program. Teşekkür ederim.

Vildan Akpolat - Efendim, sorum Burhan Beye de olabilir, genele de olabilir. 1980 sonrası aslında toplum olarak etik değerlerimizi kaybettik, 'teşekkür ettiğimiz' zaman insanlar 'nedir?' diye yüzümüze bakıyor. Dolayısıyla, geçmiş dönemlerde -babam eğitimi olduğu için hatırlıyorum- özellikle belirli yaş gruplarına okuma-yazma kursları hazırlanmıştı. Sanki ülkemizin böyle kurslara ihtiyacı var, bilemiyorum, YÖK burada bir aracı olabilir mi? Özellikle yeniden yapılanma döneminde ülkenin böyle bir kursa, böyle bir eğitime ihtiyacı olduğu düşüncesi içindeyim.

Başkan - Teşekkür ederim Vildan Hanım.

Cemil Kıvanç - Sayın Başkan, o kadar çok 'var' dan bahsettiniz ki, ben saymaya vakit bulamadım, galiba 40'ı falan buldu. Bu 'varların' yalnız bütün ortaya çıkışı, bir şeyin yokluğundan ileri geliyor, o da demokrasinin yokluğundandır.

Demokrasinin yokluğundan bahsettiğim zaman, şöyle bir soru sormak aklıma geliyor, özellikle Cüneyt Beye, size ve YÖK Üyesi olan profesör meslektaşına soruyorum: 550 tane Milletvekili var, 550 Milletvekili demokrasiyi temsil ediyorlar, tarikatların, aşiretlerin ve de parti başkanlarının seçmediği kaç tane milletvekili vardır? Bana bunu söyleyebilir misiniz?

Bir de artık, çok büyük bir sorun olmaya başlayan bir fikir var: Siyasi Partiler Kanunu değişmeli, Seçim Kanunu değişmeli, bu demokrasi denilen şey yokluktan, varolmaya dönüşecektir.

İkinci sorum da şu olacak: Bu kanunları Mecliste kim çıkartacak? Siz olsanız o Meclis Üyesi olarak bu kanunları çıkartır mıydınız? Hiç zannetmiyorum; dolayısıyla, bunun cevabını duyarsam çok memnun olacağım. Şimdi teşekkür ederim.

Selim Bulut - Ben Cengiz Beye sormak istiyorum: Bu son yaşadığımız kriz eğer ekonomide bir yapısal krize, bunun dönüşümü sadece bir Kemal Derviş'le mi yaşanacak veya

siyasi krize bu, sürekli bu Meclisle, bu yapıyla götürülebilecek mi? Bir Enerji Bakanının istifası bu kadar problemliyse, bu Meclis bu ülkeyi götürülebilecek mi?

Erdinç Gülbaş - Cüneyt Beye soruyorum; dünya güçlü ve güçsüz ekonomiler olmak üzere ikili bir yapıya mı, yoksa Amerika-Avrupa Birliği ve Uzakdoğu'daki gruplaşmaya yönelik bir yapıya mı gidiyor? Türkiye'nin bu iki alternatif arasında alabileceği yer nedir, ne olmalıdır?

Muzaffer Erdem - YÖK Üyesi olan Sayın Burhan Beye soruyorum.

Başkan - YÖK Üyesi olarak bulunmuyor, burada İktisatçı Burhan Şenatalar olarak bulunuyor.

Muzaffer Erdem - YÖK konusunda birçok şikayet var, acaba şu anki politikası yönünde mi devam edecek? Yani kamuoyu tarafından tasvip edilmeyen, istenilmeyen politikasına devam etmeyi düşünüyor mu?

Besim Üstünel - Teşekkür ederim, Sayın Başkan. Sorum Cüneyt Ülserver'e: Önce gerçekten uzun konuştuğum için özür dilemek istiyorum; fakat bu bir plaket konuşması olmaktan ibaret değildi, Yönetimle yaptığımız anlaşmaya göre genç kuşaklara, yeni mezunlara veya öğrencilere bazı deneyimleri aktarma fırsatını değerlendirmektir.

Konuşmamın sıkıldığı anlaşılıyor. Fakat burası liberal bir topluluktu, sıkılacağına çok rahatça çıkıp dışarıda sigarasını, kahvesini içebilirdi, ona karar vermediğine göre konuşmayı beğenmiş.

Soruya geliyorum; çok ilginç sözler söyledi. 12 Eylül olduğu zaman Amerika'daymış, 'our boys' (bizim oğlanlar) deyimini kullanmış, ben de onu işittim. Birinci sorum şu: O 'our boys'un' içine acaba hayranı olduğunuz Turgut Özal da dahil miydi?

İkinci sorum; o dönemin getirdiği liberal deregulation, denationalisation, debürokratisation, bütün o di'lerle başlayan 4-5 önemli global stratejinin umdeleri ve ilkeleri Washington'da yapılan bir toplantıda bütün başka ülkelerin, özellikle gelişen ülkelerin yöneticilerine bildirildi. Dolayısıyla, Özal'dan kaynaklanan bir liberalizasyon dönemi değil, Washington'dan kaynaklanan bir durumdur.

Ben onu eleştirmiyorum; ama ona kredi verecek bir olay değildir bu ve onu yaparken de çok eksikliğiyle yapmıştır, çok taraf tutarak

yapmıştır, gerçek liberal düşünceyi de, politikayı da getirememiştir. O günden bu güne gelen sosyal ve ekonomik kökenli krizlerin temelinde yatan onun o dengesiz, sakat tutumudur.

Son bir soru; çalıştığınız gazetenin eski patronu, Erol Simavi bir gün Hürriyet logosunun üstünde bir ağır suçlamada bulundu: "Kalp ameliyatı sırasında Sayın Özal'ın beyinine 16 saniyeden fazla kan gitmediği için akli dengesini yitirmiştir, ona güvenilemez" dediği zaman Sayın Özal Başbakan'dı, acaba eski patronunun düşüncesine katılıyor mu?

Başkan - Teşekkür ederim.

Gülhan Erkayar - Metin Beyle, Ayşe Hanıma fazla soru gelmedi, orada bence çok heyecan verici bir tartışma başlamıştı, neoliberalizmin aslında muhafazakârlığı, milliyetçiliği ürettiği -Ayşe Hanımın kavramlarıyla Metin Beyin kavramlarını çakıştırmaya çalışıyorum- milliyetçi muhafazakâr söylemle, maneviyatçı muhafazakâr söylemden bahsetti Ayşe Hanım ve "bunların yeni muhafazakâr neoliberalizme muhalefet eden söylemler olduğunu" söyledi. Metin Bey ise, tam tersinden bahsetti bir anlamda bu tartışmayı birazcık daha açıklamalarını ikisinden rica ediyorum, teşekkürler.

Erol Taşdelen - Sorum Cengiz Beye; benim gördüğüm kadarıyla bizdeki Meclis sisteminde, siyasi sistemde toplumun gerisinde kalındı. Bugün en basit bir iş başvurusunda bulunun, deniliyor ki, "üniversite mezunu olacaksın, yabancı dil bileceksin", birtakım üstün nitelikler söyleniyor. Bence iş ilanlarında en önemli madde de, "analitik düşünce yapısına sahip olan insanlar olacaksın" denilmesidir.

Bu yapı içinde, Meclis bu kadar normal, basit bir şirketten, firmadan daha mı geri ki bu koşullar Meclise de getirilemiyor? Bu yönde bir çalışma olacak mı?

Adem Ayten - Sorum özellikle Metin Bey ve Ayşe Hanıma:

Metin Bey bize kentleşme olgusundan bahsederken, kent fakirleşmesinden, kent yoksullaşmasından bahsetti. Alain Mank'in Yeni Ortaçağ kitabına baktığımız zaman, 70'ler, 80'ler ve hatta 90'larla birlikte gelişmiş Batı toplumlarındaki bir gri alandan söz ediyor. Buradaki kent yoksullaşmasına bağlı olarak veya siyasal sisteme, buldukları sistem içinde angaje olamayan insanların hukuk di-

Besim Üstünel:
" '80'den
bugüne gelen
sosyal ve
ekonomik
kökenli krizlerin
temelinde yatan
Özal'ın dengesiz,
sakat
tutumudur."

şı alanlar oluşturarak kendilerini ifade edemediklerinden bahsediyor.

Aynı olguyu Türk toplumunda da farklı dinamikler çerçevesinde görüyoruz. Sonuçta insanlar kendilerini şu anki mevcut siyasal sistem içinde ifade edemiyorlar. Hatta yanlış hatırlamıyorsam Burhan Hocamız tarafından "sivil toplum kuruluşlarına üyelik yüzde 6" denildi. Bu şekilde bir yapının olduğu bir sistemde insanlar kendilerini ifade edemezse, siyasal sisteme de angaje olmadıklarını, hukuk dışı alanı oluşturacaklarsa, böyle bir durumda küreselleşmenin ekonomide olduğunu düşünecek olursak, son dönemdeki tartışma siyasal sistem veya kültürel boyutuyla değil, daha çok ekonomik boyutuyla birlikte olmaya başladı. Bu şekilde Türk toplumundaki insanlar nereye gidecek? Bu toplumda, Türkiye içinde bir kaos yaratabilir mi?

Toplumunu üç kesime ayırarak olursak; siyasal sisteme angaje olanlar, hukuk dışı alanı oluşturanlar ve üçüncü kesim olarak siyasal sisteme özellikle 20'li yaş grubunun kayıtsız kalması ve aynı zamanda Türkiye'deki 1980'lerden itibaren gelişen dinamiklere bağlı olarak, şu anki yaşadığımız kriz ortamında, günümüzde her 4 üniversite mezunundan, bir veya iki tanesinin işsiz kalması sorunu var. Bu durumda bunlara da 'x kuşağı', 'kayıp kuşak' deniliyor, bunlar sisteme kayıtsızlar, sistem içinde varolamıyorlar, bunların durumları ne olacak? Bu soruyu da kendisi siyasetin içinde yer aldığı için Cengiz Bey soruyorum, sanırım Hükümette oldukları için istihdam alanlarının yaratılması konusunda bazı politikaları vardır.

Ali Tatlı - Sorum Cüneyt Bey'e: 24 Ocak Kararlarının alınmasında bence Besim Hoca'nın dediği gibi, Özal'ın hiçbir inisiyatifi yoktu. Çünkü uluslararası finans tekelleri, çok uluslu sermaye tekelleri, bu kararların alınmasında ana dayatıcı unsur olmuşlardır. Özal hiçbir inisiyatifi yoktu.

Benim sorum şu olacak: Bu inisiyatifi kullanmamış olmasına karşın, etik ahlaki çöküntüde ne kadar inisiyatif kullanmıştır? Bu konuda şu anda yaşadığımız çöküntüde Özal'ın payı ne kadardır? Yalnız elinizi vicdanınıza koyarak bunu yanıtlayın.

İkinci soracağım soru da Cüneyt Beye olacak: Tarım destek olarak, ulusal gelirin yüzde 4'ü evvelki gün Oğuz Oyan Hocamız söyledi.

Bu ulusal gelirin binde 8'inden yüzde 1,5'uğuna kadar uzanan bir yelpazesi vardır, abartıldığı kadar büyük bir destek almıyordur tarım ve zaten bütün gelişmiş ülkelerde tarım bu desteği alıyor.

Hocam sorum şu olacak: Bütçenin yüzde 44-45'i faiz giderlerine gidiyor, bu sizi çok rahatsız etmiyor mu? Neden buna değinmediğiniz de, özellikle istihdamın yüzde 40'ını karşılayan tarım kesiminin yüzde iki, binde sekiz pay almasına neden bu kadar gocunuyorsunuz? Teşekkür ederim.

Başkan - Teşekkürler.

Metin Soydemir - Birinci sorum Metin ve Cüneyt Beylere. Kendileri 50 senelik ağırlıklı sağ iktidarın ekonomiye hakimiyetinden dolayı, Türkiye'yi getirdikleri noktayı nasıl görüyorlar?

İkinci sorum sadece Cüneyt Bey'e: "1980'den sonra dışı açılım, liberal politika, ihracat artması" dedi. Gerçekte artan ihracat, hayali midir, gerçek midir? Bu soruma cevap rica ediyorum.

Başkan - Teşekkür ederiz efendim.

Mehmet Yavuzkan - Teşekkür ederim Hocam, izin vererseniz önce bir saptamada bulunmak istiyorum.

Cengiz Bey "ben neden bu panele çağırıldım?" demişti. Dinleyicilerimiz de herhalde gördüler, Metin Bey politikacı olarak siz kendiniz söylediniz; Cengiz Bey psikolog, sosyolog, akademisyen ve Cüneyt Bey'in deyimleriyle "liberal demokrat". Yani böyle bir dönüşüm ve dinamikleri böyle bir yelpazede ele alalım istedik.

Cüneyt Bey'e bir başka saptamam olacak: Biz 26 yıldır bu "haftayı" bir platform olarak görüyoruz. Polemik hakaretin arasındaki farka dikkat edilmesi gerektiğini düşünüyorum.

Soruma gelince; Burhan Hoca'nın söylediği bir kelimedenden yola çıkarak sorumu tüm panelistlere yöneltmek istiyorum: Burhan Hoca "Türkiye'de kentleşmenin arttığını" söyledi, bir kavram daha yanına koyarsak daha anlaşılır olamaz mı? "Kentleşme". Özellikle bu istikrar programından sonra, tarımdaki çözülme ile birlikte, kentlere akarak nüfusun kentlerde ne tür sınıfsal, ideolojik ve kültürel değişikliklere yol açacağını ve bunların ne tür sonuçları olacağını herkes kendi perspektifinden cevaplandırırrsa sevinirim. Çok teşekkür ederim.

Başkan - Teşekkürler Mehmet Bey.

Can Emre - Üç tane sorum var; birincisi Metin Çulhaoğlu'na: Tartışılması gereken 4 başlıktan bahsetti. Bunlardan dördüncüsü üzerindeki görüşlerinizi, "Batı'da Keynesçilikten uzaklaşıyor, Türkiye gibi ülkeler bu süreçte ayak uydurmakta zorlanacaklar" diye başlayıp, devam eden konuyu açıklar mısınız?

İkinci sorum Burhan Şenatalar Hocamıza: Ben 5 yıldır üniversite öğrencisiyim, 5 yıldır siyasetle uğraşıyorum, bunu siyasal bir partiye üye olarak yapıyorum. Kendisi gençlik ve siyaset arasında bir uzaklıktan bahsetti, bu uzaklığın ben de farkındayım, ben de benzer bir şekilde şikayetçiyim. Ama benim 5 yıllık üniversite hayatım boyunca anlamadığım bir şey; kendisinin önermesi olan Sivil Toplum Örgütleri denilen kuruluşların bu açığı kapatmaya somut olarak nasıl katkı sağlayacakları? Çünkü biz derneklere yetişemedik, belki derneklere yetişen kuşak bu konuda biraz daha bilgilidir; ama biz bu işi siyasi parti kimliğimizle yaptık.

Son sorum Cüneyt Beye, belki biraz gereksiz bir soru: (.....), vesaire tartışmasına girmek istemiyorum. Belki bundan 10 yıl sonra Ecevit bir (.....) olarak hatırlanabilir, bu çok önemli değil bence. Kritik olan şu; benden 10 yıl önceki Özal'ı, Çankaya'nın şişmanı olarak hatırlıyorum, bence buna da değinmesi gerekiyordu.

Hakan Koçak - İki soru sormak istiyorum. Birincisi sorum Metin ve Cüneyt Beye yönelik olacak, çok fazla değinilmediğini düşünüyorum; 1980'den sonrasının sınıfsal analizini özellikle Metin Beyden biraz daha bekliyordum; şöyle bir soru sormak istiyorum: Sınıfsal ve ideolojik haritadan söz edeceğini söylemişti, belki ona da Metin Bey için bir yol açar.

Cüneyt Bey dedi ki: Liberalizmin ekonomik ayağı tamam; ama özellikle siyasal ayağıyla Özal'ı birlikte düşünmemiz mümkün değil", aynen böyle bir şey söyledi. Bu ilginç bir şey diye düşünüyorum, yani liberalizm var, esas olarak arkasında durması gereken sermaye sınıfı; ama burada bir kaynama var, yani Türkiye'de sermaye sınıfı kendi öz düşüncesi liberalizmin arkasında duruyor mu, durmuyor mu?

Metin Bey kent yoksullarından; ayrıca orta sınıfların tepkisinin örgütlenmesinden söz etti. Mesela, Türkiye'de de bu tür neoliberal

uygulamaların ya da liberal politikaların, halk, toplum, emekçiler nezdinde taraftar bulması, örneğin kent yoksullarına verilen, kent rantları sayesinde oralardan edinilmiş toplumsal destekler mi, Türkiye gibi aslında devletin çok öne çıktığı, kamuculuğun çok öne çıktığı bir ülkede liberal politikaların bu kadar zemin bulması ilginç diye düşünüyorum; ama asıl arkasında durması gereken sermaye sınıfının bu konuda ürkek olmasını neyle açıklayabiliriz? Ya da öyle mi, bu yorum katılıyor musunuz?

Örneğin 28 Şubat Süreci de aslında liberal bir siyasi ortamın karşısında yer alan bir şeydi; ama ilginç bir biçimde liberal bir siyasi çizgide duranlar, Kürt ve İslamcı dinamikler oldular 28 Şubat sonrasında. Yani 1980-2000'i değerlendirirken ideolojik kaymaların ve eklemlemelerin de başlı başına özgün bir konu olabileceğini, bu konuların derinleştirilebileceğini düşünüyorum.

İkincisi; Ayşe Hocam çok kısa konuştu; 'üçüncü sektör' diye bir şeyden söz etti. Bunun da aslında bu söylemler ile birlikte, özellikle Marmara Depreminden sonra devletin yerini alan bir üçüncü sektör; "her şeyi devlet yapamaz, vatandaş yapsın"dan "her şeyi devlet yapamaz, sivil toplum örgütleri yapsın"a gelen popüler bir anlayış var. Bunun ideolojik arka planı ne, kim burada yer alıyor, bu konuda kim ne diyor, siz ne diyorsunuz? Bunları sormak istedim, teşekkür ediyorum.

Başkan - Teşekkür ederim efendim.

Saniye Sarıca Marangoz - Benim sorum Ayşe Hanım ve Metin Beye yönelik olacak, biraz o üçüncü sektörle ilgili: Metin Bey sosyal devletin, Keynesyen devletin, Batıdaki geri çekilişle az gelişmiş ülkelerdeki geri çekilişin farklı sonuçlar doğurduğundan bahsetti.

Birinci sorum şununla ilgili: Ayşe Hanımın sözüne ettiği milliyetçi muhafazakâr ve maneviyatçı muhafazakâr söylemler, dediği gibi "liberalizm iyi maya tutan söylemler mi", yoksa muhalif kesimlerin o sosyal devletin geri çekilişle birlikte kendilerini korumak üzere geliştirdikleri, yani bunun bir boyutu, örneğin NGO'ların sosyal devlet görevini üstlenmeleri, bir diğer boyutu ise, tekke, mafya, belki milliyetçi cemaatler, maneviyatçı cemaatlerin üstlenmesi olarak görülebilir mi?

Dolayısıyla, bu söylemler muhalif midir, yoksa muhalif kesimlerin korumacı olarak

oluşturdıkları aslında tam da liberalizmin zorunlu olarak yarattığı piyasa dışı koruma mekanizmaları mıdır? Teşekkür ederim.

Başkan - Efendim şimdi geniş spektrumlu sorulara, ilgili arkadaşlar 20'şer dakika içinde cevap verecekler. Cengiz Bey buyrun.

Cengiz Güleç - Sayın Başkan çok teşekkür ediyorum. Neden bu iktisatçılar arasında çağrıldığımı merak ediyorum?" diye ortaya sorduğum sorunun biraz önce cevabını aldım. Eksik olmasın Cemiyet Sekreteri Mehmet Bey son derece nazik bir üslupla kendisinin beni davet etme ya da bu telkini yaptığını itiraf etti ve itirafı sırasında da beni çok gururlandıran bir niteliğimi, bir özelliğimi de bana tekrar yansıttı. Onu da ben grupta paylaşmak istiyorum; başışlayın çünkü soruların büyük çoğunluğu siyasi kimliğim nedeniyle bana yöneltilmiş gibi geldi. Bundan utanıyor filan değilim gayet tabii, bunu da taşımak bu dönemde çok zor bile olsa, yine de karşınızdayım gördüğünüz gibi. Galiba Mehmet Beyin izlediği birkaç televizyon programında söyleşilerde daha çok felsefe, psikososyal sorunlar açısından birkaç sohbetime tanık olmuş, oradan mümkündür ki; "Yahu bu adam yumuşak bir adam, bir şeyler herhalde söyleyebilir, aramızda bulunsun iyi olur, o kadar uç noktalarda bir sürü fikir üreten insanın arasında" demiş, bu yorum bana ait.

Doğrudur, ben psikanalistim, hakikaten felsefe ve antropoloji eğitimi yaptım, o şapkalar her biri bir şapkaysa doğru; ama ben insanbilimle uğraştım ve insanla uğraşıyorum; o nedenle tek şapkam var. Tek ve asli şapkam, bununla da çok zevk ve keyif aldığımı rahatlıkla söyleyebilirim. Sivaslı olmam nedeniyle ve Sivas yöresini temsilen politikaya davet edildim. Yani talip olmadım, sevgili Hocama orada da benzeyen bir yön var; ama 2,5 yıl içinde de ciddi olarak ısındığımı söyleyebilirim.

Siyasete bir vebal ödeme ve bir sorumluluk taşıma pahasına şunu söylemek istiyorum arkadaşlar: Ben 68 kuşağından çok daha radikal sol eğilimli olan bir insandım. Hâlâ sol kimliğimi de inkâr etmiyorum, solun anlayışında tüm Türkiye solunda, dünya solu ve Türkiye solundaki bir sürü değişimlerle birlikte, benim de sol konseptim, kavrayışım, anlayışında gayet tabii birtakım değişimler oldu, şimdi onun yeri değil. Başka bir sefer size vebatte bulunabilirim.

Türkiye solunun serüvenini hem içerden, hem bir bilim adamı gözüyle tartışmak isterim doğrusu, buraya da çok uygun düşerdi gerçi. Dolayısıyla, bu kimliğimden yana bir sıkıntım yok.

İyi bir eğitimci ve iyi bir hekim, yine biraz Besim Hocaya benzeyen tanımlamalarla, aşağı-yukarı 30 yılı aşkın bir üniversite hocası olarak bağımsız bir aydın olmaya da gayret ederek öğrencilik yıllarımda hiç sakınmadan söyleyebileceğim ve iftihar vesilesidir benim için, Türkiye İşçi Partisi Üyesi olmak gibi bir geçmişim de var; bunları peşinen söyleyeyim de.

Ama aradan bunca yıl geçtikten sonra; bu masadikilerin büyük çoğunluğu aşağı-yukarı aynı yaş grubundayız, bizim gençliğimizde siyasallaşma (Cüneyt Beyin demin söylediği gibi), neredeyse siyasal kültürü belirleyen ve egemen olarak bu değerleri üreten anlayış Marksist soldu veya değişik renkleri idi. Ama sosyal demokrat olmak bile bizim için daha radikal, daha solda olan arkadaşlarımız açısından hafifsenilen, küçümsenilen, uzmanlaşmacı, ne idüğü belirsiz, yani biraz etik ahlaki şeylerde baktığınız, pejoratif, küçümseyen bir üslubumuzun olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim.

Neyse o serüveni biliyorsunuz, yani hiçbir Batı ülkesinde ve gelişmekte olan hiçbir ülkede görülmemiş bir şekilde Türkiye gençliği politize olmuştur. Müthiş bir politik misyon yüklenmiştir, müthiş bir politik ataklık içinde olmuştur gerçekten ve bunun bedelini çok ağır ödemiştir; ağır ödemekte de maalesef devam etmektedir. Bu bir dramdır, belki sorunlar çözülürken, gayet tabii tarihsel kimliğimizi belirleyen kültür mirasımızın tahrip edilmesi bir kültür adamı olarak benim de içimi yakıyor. Ama insan kaybının ve üstelik nitelikli insanların telef edildiği bir ülkenin ve üstelik de o kuşağın bir mensubu olmanın nasıl bir acı verdiğini tahmin edebilirsiniz.

Üniversite çağlarında hem öğrencilik, hem daha sonraki Öğretim Üyeliği döneminde de birçok, temsili yani o kitlenin, o grubun temsilcisi durumunda da bulundum, çok sık olarak da bulundum. Her zaman da böyle olmaktan çok onur duyduğumu rahatlıkla söyleyebilirim; ama politikacı olarak maalesef bunu şimdilik taşıyamıyorum, o kadar kolay bir olay değil. Ciddi vebal yüklendiğime inanıyorum. Neden?

Cengiz Güleç:
"1960'ların sonunda hiçbir Batı ülkesinde ve gelişmekte olan hiçbir ülkede görülmemiş bir şekilde Türkiye gençliği politize olmuştur. Müthiş bir politik misyon yüklenmiştir. Bunun bedelini çok ağır ödemiştir."

Birincisi, ben küçük bir memur çocuğuyum, Şarkışlalı bir halk ozanının torunuyum, bunu söylemek benim için bir İftihar vesilesidir ve bu kültüre özellikle Anadolu'nun kadim kültürüne Sufi geleneklere son derece saygılı, meraklı ve o kimlikle de övünen bir arkadaşınızm, yani edep kültürünün ve erenlerin bol olduğu, kültür mozaiğini sordu da bir arkadaşımız, galiba soru sahibi yok; bunlar kültür mozaiği ve bu 1.000 yıllık Anadolu'da inanılmaz bir zenginliğin kaynağıdır.

Bu edep ve eren kültürü içerisinde mümkün olduğu kadar edepli olmaya dikkat ettim, özen gösterdim. Edep sınırlarını aşan durumlarla da muhatap olduğum olmuştur, polemiklere açksınız siyasetçi kimliğinizle ister istemez ve burada da muhatap oluyorum. Zaman zaman dilimin döndüğü kadar da işin gerçeğini anlatmaya çalışıyorum.

Yani siyaset öyle bir alandır ki; (galiba bu grubun içinde bunu en iyi Besim Hoca anlayacaktır, geçmişinde var) siz kendi iradenizle, bir üst iradeye kendinizi teslim ediyorsunuz. Üstelik bir liyakatınız, bir uzmanlığınız, birikiminizden ötürü çok defa davet ediliyorsunuz, zaten akademisyenlerin kaderi budur, politikaya kolay ısınmazlar; zordur, çünkü akademik ortamdaki narsistik doyumlarını politikada bulmaları da çok zordur.

Çoğumuz girdiğimiz politik arenada Hoca olarak adlandırılmakla bir miktar o narsistik ihtiyaçlarımızı karşılarız; ama bu müthiş bir tuzaktır. Yani "Gerçek profesyonel politikacı olma, sen gene de bu politikada, bizim partinin içinde Hoca olarak kal" bize de aşağı-yukarı böyle bir rol biçerler, bir teknik uzman, entelektüel, danışman gibi bir rol. "Aman ha, aktif politikayı belirleyen bir öncü ya da bir grup sözcüsü filan sakın olma." Yani ona doğru da bir adım attığınızı sezdikler zaman da, önünüzü çok kolay keserler. Bir kere içeriden bakınca, bunları görüyorsunuz, bunları yaşıyorsunuz.

Üniversitelerde, sırça köşklere yaşamak kolay arkadaşlar. Ben 30 yıla yakın bal gibi, korunaklı, son derece kendi çizdiğiniz ve kendi iradenizle yol aldığınız, neredeyse hiçbir iradeye; YÖK'e takılıyorz filan, ama arkadaşlar ben 30 yıl içerisinde Dekan ve Rektör dediğimiz yöneticilerle, idarecilerle izin ya da özlük haklarımla ilgili hayatımda ya 2 ya 3 kere karşılaşmışımdır, onun dışında bir

otonom alanın içerisinde, bir hayli özgür ve bağımsız olarak yaşayabiliyorsunuz ve üretim yapabiliyorsunuz.

Ama siyaset öyle değil; bütün bunlara 50 yaşından sonra ve üstelik böyle bir geçmişle geldiğiniz zaman katlanmanın kolay olduğunu zannetmeyin. Yani bu çok heves edilen ve "iyi ki ben buradayım, bunun ne nimetlerinden yararlanıyorum" diyemem, sayın Hocamın söylediği gibi. Bugüne kadar da Sivas'a yatırımlar konusunda da politik bir baskım olduğunu hatırlamıyorum.

Bu kadar uzun bir girişten sonra, lütfen bundan sonraki cevapları da dinlerken, bir miktar tanış olun, biraz muhabbetimizi artıralım ki, bu söylediklerimin duygularıyla, yürümeyle konuştuğumu bilirsiniz istiyorum, burada sadece bir uzman görüşüyle, ortalıkta kelam sıkın, ortadan konuşan bir insan olmak istemiyorum. Biraz belki üslubumu aşan bir sertlik hissetmiş olabilirsiniz; ama buna da hakkım var diye düşünüyorum. Çünkü soruların bir çoğunda şöyle bir eda seziyorum: Meclis gençlik sorunlarını çözer mi? Etik çöküntü ki, doğrudur ve Sayın Özal ve onun anlayışıyla sadece kişiye mal etmek tapınma gibi olur, biraz tabulaştırma olur, ona da biz de demek ki, tefessüh etmeye, hani bir sağ İslami söylemle konuşmak gerekirse, çürümeye bir hayli yatkın ve eğilimli bir yanımız olmalı ki, bir modelle de çok kolay tefessüh edebiliyoruz.

Dolayısıyla, Meclis siyaseti temsil etmez, genç arkadaşlar için anlatıyorum, bağışlayın beni- Meclis bir Yasama organıdır. Doğrudur, maalesef halihazırdaki Anayasal sistem açısından Yürütme Yasamanın içinden çıkıyor. Yani Başbakan ve Hükümet Yasama Meclisinden çıkıyor, bu çok ciddi sakıncalar da yaratıyor. Dolayısıyla, Yürütmenin zaaflarının ve sorunlarının tümünü Meclise genellemek biraz haksızlıktır.

İkincisi, birkaç yerde de ben bu görüşümü belirttim ve birkaç gazetede de yazıldı. Meclise çatmak ve Meclisteki siyasetçiye hakaret etmek, neredeyse günün 'vur abalısı' gibi, bir 'günah keçisi' haline getiriliyor ve böylelikle toplumun geniş kesimleri bu çürüme ya da bu krizde nasıl bir sorumluluğumuz ve bu krizdeki sorumlulukta payımız nedir? Bu sorundan da böylelikle kendini kurtarmış oluyor; çok kolaylıkla projekte ediyorsunuz, yani "bu krizde bende sorumluluk yok, zaten

Cengiz Güleç:
"Siyaset öyle bir alandır ki; siz kendi iradenizle, bir üst iradeye kendinizi teslim ediyorsunuz."

o namussuz siyasetçiler yok mu, işte her şey onların başınım altından çıkıyor." Namussuz siyasetçi var; ama namuslu da var, burada da muhtemelen böyle bir eğilimde olan pek çok insan olduğu gibi, psikopatik eğilimli pek çok insan da vardır. Ama soylu ve gerçekten ahlak ilkelerine hiç değilse bağlı pek çok insanı da bulabiliriz.

Dolayısıyla, Meclisi çok abartmayalım, böyle bir tek eleştirinin kaynağı haline getirmeyelim. Bir de unutmayın, şu anda dünyanın ikinci kültürel ve eğitim düzeyi yüksek Meclisine sahibiz. Ama bu sorunlarımızın çözülmesi anlamında da yeterli değil gayet tabii, bunun ben de farkındayım; üstelik Meclis içinden farkındayım. 170 tane öğretim üyesinin bulunduğu, Profesör, Doçent, Doktora sahibi, dünyada benim bildiğim ikinci bir Meclis yok.

Ama önemli olan bu değil, çünkü bu niteliklerin gerçekten de Türkiye'nin genel sorunlarının çözümündeki siyaset bu anlama geliyor, proje üretebilmeleri etkin kılınmalarının mekanizmaları tıkalı ki, şikayet ettiğimiz de o zaten. Yeniden bir başka siyaseten yapılanma kaçınılmaz, bu olayda çok haklısınız. Başlangıçta böyle basit bir mâli kriz, ekonomik kriz, daha sonra anladık ki siyasi kriz. İlhan Hoca'nın söylediği gibi kriz uzadıkça da krizi kavrama, farkındalık ve analiz gücümüz de derinleşiyor. Doğru bu bir siyasi kriz, hatta hatta birçok genç arkadaşın kaygısı, daha ağır başka sosyal krizlere de dönüşebilmiş de, gençlik, suça yönelim, işsizlik, vesaire.

Sema Pişkindsüt, 'ana' figürü olur mu olmaz mı? İnşallah olur, Sema benim öğrencim, Hacettepe'den de iyi tanıdığım bir arkadaşım, mücadeleci, son derece kişilikli, vesaire; ama bu çıkış romantik bir çıkış. Bunun maalesef siyaseten ciddiye alınabilecek pek bir yanı yok, bu benim Sema'yı kınadığım anlamına gelmez. Bizim yine Partiden, medyanın çok itibar ettiği ve iltifat ettiği bir 'Dümbüllü' hesabı, -bağışlasın, bunu hakareten söylemiyorum- böyle bir ortaoyuncusu gibi, Mahir Büyükerman arkadaşımızın da Cumhurbaşkanlığı adaylığındaki durum neyse, Sema'ninki de bundan bir gömlek daha ciddi belki, çok fazla bir esamisi okunmuyor.

Ama arkadaşımızın sorusunda çok önemli bir nokta var, bu 'baba ve ana' figürü; şimdi bakın, şöyle bir iddia ileri sürülebilir ve bu

benim yıllar önce çalıştığım bir kimlik krizi tezinde de bir antropolog olarak yaptığım bir çalışmada da ana tezlerimden biri şuydu: Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kuşağı, Mustafa Kemal Atatürk ve kadrosu ne yapıyor? Bambaşka bir toplum projesi ve toplumun önüne bir uygarlık modeli olarak Batılılaşma, çağdaşlaşmayı koyarken, bu sadece soyut hedefler değil, yaşama alışkanlıkları, tüketim alışkanlıkları, giyiminden tutun da gündelik hayatın modları, kalıplarına kadar Atatürk bizzat bu toplumun önüne çıkıp bir 'baba' figürü, yani daha önceki kültür ve tarihle bir şekilde bağlarını kopararak, bu gerekli miydi, yararlı mıydı, çok tartışılıyor bu. Kültürel GEP dediğimiz bu boşluk teorisi, bir yana ne kadar meşruydü, ne kadar değildi?

Ama bakın, sosyopsikolojik olarak bir tahlil yapalım: Toplum, padişah ve mutlak otorite hatta hatta kutsallık atfedilen, yani neredeyse yarı tanrısallık atfedilen bir Sultan Halifeden boşalan bu otoritenin yerine, cumhuriyetçi, birey, yurttaş ağırlıklı, vesaire bildiğimiz o modernleşme projesinin kurucusu olarak bir toplumu önüne yaşam modeli, (biz buna psikolojide idantifikasyon modeli diyoruz) yani çocuğun davranışlarına bakarak, özenerek, taklit ederek, yavaş yavaş erişkin olmak üzere kendine seçtiği bir model.

Neredeyse Türk halkı ve Anadolu'da aşağı-yukarı 1920'li yıllarda Atatürk'ü böyle görmüştür ve "Atatürk" demesinin de bu soyadı aldığı zaman spikerin bunu ilan edeceği zaman bir dil sürçmesiyle "Anatürk" dediği rivayet edilir. Burada bile kolektif bilinçdişiyıla ilgili bir durum var ele verilen; bir ana.

Atatürk karizma; çünkü hem erkeğe atfedilen gücü temsil eden dirayeti, vasileti temsil eden; ama bir yandan da şefkat, sevecenlik, vericilik ve doğurganlığı temsil eden, bir milleti doğuran 'ana' figürü de aynı zamanda. Dolayısıyla, tüm karizmatik liderlerde, karizmada hem erkeğe atfedilen özellikler, hem kadına verilen niteliklerin bir arada bulunması gibi bir özellik vardır.

Dolayısıyla o, bir baba; Cumhuriyetin ilk kuşakları ana-baba rolündeki Atatürk ve onun temsil ettiği bütün değerleri ve kültür anlayışlarını benimsemeye onunla özdeşleşmeye çalışan bir kuşak ve bu 1940'lı-50'li yıllara kadar biliyorsunuz Cumhuriyetin birinci kuşağı ve sonra bizim kuşağı üçüncü kuşak di-

Cengiz Güleç:
"Tüm karizmatik liderlerde, karizmada hem erkeğe atfedilen özellikler, hem kadına verilen niteliklerin bir arada bulunması gibi bir özellik vardır."

ye adlandırabiliriz. Birinci kuşaktan bağımız kopmuş, ikinci kuşak zaten daha yeni yeni bu anlayış ve değerleri sindirmeyi, içselleştirmeyi çalışırken; biz her "Adölasan'ın" anasına, babasına kendi rüştünü, erişkinliğini ispat edebilmek, bağımsızlığını kanıtlayabilmek için isyan etmesi, baş kaldırmaya gibi biz de ana-baba değerlerine ciddi olarak baş kaldırdık.

Farklı şeylere yönelmek gibi, o biraz bizim gençliğin rüştünü ispat durumudur ve uçlara doğru savrulduğumuz oldu; bu çok kötüye kullanıldı. Onlar bir tarafa ama hakikaten şu Cumhuriyet tarihine üç-dört kuşak içerisinde bakıldığı zaman, pekala aile içi ilişkiler bile bakmak mümkündür. Yani Türkiye'de halen bir kurtarıcı miti yaratma, ona tutunma ve sığınma ve ondan medet umma eğilimi öteden beri var zaten.

Bu eğilimin ne kadar suistimal edilebileceğinin de sayısız örnekleri var ortada. İşte 'Baba kurtar bizi', vesaire, öyle figürler var ki, bu figürlerin içerisinde Sayın Ecevit zamanında neyi temsil ediyordu ve şimdi neyi temsil edip etmekte, bunu tartışmaya maalesef şu anda benim açıkçası subjektif koşullarım gereği de çok rahat değilim.

Ancak, Sayın Ülsever'e de bir cevap vermeden de geçemeyeceğim, derdim polemige girmek değil. Sayın Ülsever'in Batı kültürünü görmüş, Angloamerikan bir eğitimden geçmiş bir insan olarak demans kavramını bildiğinden eminim. Ama burada üstüne basa basa (.....) sözünü seçiyorsa, bu sadece bir be-timleme, tanımlama değil; bayağı ciddi bir hakaret taşıyor. O nedenle, edep sınırları içerisinde bunu kabul etmem müsaadenizle pek mümkün değil.

Öyle bir 'sözümüne demansta mı?' diye sorarsa, bu tıbbi bir deyim olunca meşru oluyor da, (.....)'deyince hakaret mi oluyor diye muhtemelen savunacak. Biraz öyle oluyor tabii; ama siz akli melekelerini bir yana bırakalım, siyasi tutumunu ve projesini beğenemeyebilirsiniz, kritik edebilirsiniz, krizden sorumlu tutabilirsiniz; bunların hepsine hoşgörüle, eleştiriyile, tartışarak bakabiliriz.

Ama Ülsever'in gazeteci olarak çok iyi biliyor olması lazım, o söylediği muhterem zat 8-9 saat Bakanlar Kurulunda hiçbir şey saptırmadan, hiçbir bellek kusuruna rastlanmadan ya da bir muhakeme kusuruna rastlanmadan pekala riyaset edebiliyor. İnsaf diye bir şey

var; ama çapı, kadrosu, inançları, seçtiği yol iyiydi-kötüydü, bu krizi bizim başımıza açtı, o ayrı bir tartışma konusu. Ama bunu psikolojik melekelerine ya da akli melekelerine bağlayarak kritik etmek biraz insaf sınırlarını zorlamaktır.

Üstelik o ona bu teşhisi koyarken, ben bir psikoyatr olarak bu muhtereme bu soruyu yönelten arkadaşımıza öyle bir teşhis koyabilirim ki, altından kalkamaz. Bu şuna benziyor: Mazhar Osman'a bir zamanlar böyle sataşmışlar, ona 'deli' diyorlar ya, o da "Senin bana deli demen bir şey ifade etmez; ama kardeş ben sana onu bir dersem, kırk kuşak sen bundan kolay kolay kurtulamazsın, onun için ben demem tabii" demiş. Benim de öyle mesleğimi kötüye kullanmak gibi bir derdim, niyetim yok; ama yine de edep sınırlarında ve bu mümtaz topluluğun önünde tartışmış olmayı tercih ederdim.

Son bir-iki şeye daha değineyim: "Krizi Kemal Derviş aşabilir mi, Meclis bu krizi çözebilir mi?" Meclis krizi çözebilir, krizin çözülmesinde Meclisin sorumluluğu ve katkısı vardır; ama krizi tek başına ne Meclis yaratmıştır, ne de bu krizi tek başına o çözebilir. Üstelik içinden geçmekte olduğumuz krizin boyutlarını, sınırlarını, sonuçlarını hâlihazırda doğru değerlendirebildiğimiz kanaatinde de değilim, açık söyleyeyim. Burhan Hoca ne kadar güzel bir şey söylüyordu: "Ekonomik göstergeler veya toplumdaki dinamiklerin göstergelerini, belirtilerini tespit etmek de bile biliyorsunuz yıllar öncesine nazaran hele hele o zamanlar daha afaki, bulanık şeylerle, şimdi bile bu kriz kimler tarafından nasıl doğdu, hangi çıkar gruplarına yaradı, bu değişimden yana olanlar, değişimi durdurmaya çalışanların gizli bir mücadelesi mi sürüp gidiyor ki, mutlaka öyle bir şey var, o konuda benim kuşkum yok; ama değişme projesiyle değişmeye karşı koyanlar kimlerdir, hangi saflardadır, kılık değiştiriyor, kimin kimden olduğunu anlayamadık.

Onun için, dilerdim ki, Meclis hakikaten daha saygınlık taşıyabilen, etkin olabilen bir kurum olmuş olsun; ama bu kuruluş gereği o kadar kolay değil. Bu kuruluş gereği bunun inaktif olmasını meşru gösterir mi? Hayır; mesela, siyasi partiler ve Seçim Kanunu değişmeli midir? Bu soru sorulduğu zaman Sayın Başbakanın maalesef, bakın burada ben çok açık yüreklilikle bir kritik yapacağım Sa-

Cengiz Güleç:
"Meclis krizi çözemeyiz, krizin çözülmesinde Meclisin sorumluluğu ve katkısı vardır; ama krizi tek başına ne Meclis yaratmıştır, ne de bu krizi tek başına o çözebilir."

yın Başbakanımıza ve benim Genel Başkanımıza yapacağım bir eleştiri, bir grup toplantısında, "Bu krizle siyasi partiler ve Seçim Kanununun değişikliğiyle ne ilgisi var, anlayabilmemiş değilim," demesini maalesef bir talih-siz beyan diye addediyorum. Çünkü bu krizle ilgisi var, -eğer iki gündür burada tartışıyorsak, ve hele bugünkü tartışmalardan sonra bu ne demektir?

"Kriz saf maliye ve ekonomiyle ilgili bir krizdir, siyaset bunun dışındadır" deniyor. Ama bu iki alanı birbirinden ayırmak hiçbir zaman mümkün değildir. Nasıl olabilir? Yani politikayla ekonomi en kadim uygarlıklar, topluluklarda da iç içedir. Çok değişik alışveriş içindedir, sofistike olmuş, modernite ve postmodern toplumlarda bu alışveriş gerçekten çok daha incelikli birtakım ara mekanizmalarla, aygıtlarla yürütülür. Ama her zaman politikayla ekonomi ilişkisellik içindedir. Kimin kîmi ne kadar belirlediği zaman zaman değişir, ama tutup da "siyaset bundan hiç etkilenmemiştir veya siyasetin bunda rolü yoktur" demek doğru bir bakış değil.

Siyasi parti ve seçim kanunu değişmeli, bunu bu Meclis değiştirebilir mi? Efendim işte bakın, "Meclis yapamaz, bürokratlar yapamaz" diye söylenen; gayet tabii bürokratlar olsa olsa size hukuki çerçevesini, vesaire düzenleyebilir; ama sivil toplum ve toplumsal baskı ve kamu baskısıyla pekala yapılabilir; işte krizlerin bazen hayırlı yanları da bunlardır. Hiç kimse kendi bindiği dalı kolay kolay durup dururken kesmez; ama öyle bir durum gelebilir ki, o dalın üzerinde kalmak hiçbir biçimde mümkün değilse, o daldan düşüp de bir alttaki dalda tutunmak pahasına birtakım şeyler yapabilirsiniz. Yani böyle bir potansiyel de bana göre var.

Küreselleşmeyle nasıl baş edilir? Bir tek kelimeyle söyleyeyim, ekonomiyle ilgili değil kültürel planda, kimlikler planında söylüyorum. Çünkü ben hâlâ ona inanıyorum, psiko-sosyal ve kültürel kimlikler alanında dünya müthiş parçalanmışlık içindedir. Parçalanmışlığı bir değer atfederek söylemiyorum, bir vaka olarak söylüyorum, bir tespit olarak söylüyorum. Üstelik bu demin söylediğim hak taleplerini ve demokratikleşmenin tüm dünyada yaygınlaştığı ve daha etkinleştiği ölçüde de bu farklılıkların daha fazla dile getirileceği kaçınılmaz bir sonuçtur.

Dolayısıyla, ekonomiye aklım ermiyor, ben de yeni yeni öğrenmeye çalışıyorum, Besim Hoca sağ olsun, bana 'Ekonominin Temelleri' kitabını imzaladı, okuyarak biraz daha ekonomi öğreneceğim. Çünkü hiçbir siyasetçinin bir ayağı hukuk, bir ayağı iktisatta değilse başarılı olma şansı yoktur. İlk anladığım gerçeklerden biri budur, o nedenle ben de biraz daha fazla iktisada eğilim göstereceğim. Ama küreselleşme içinde, "birlik içinde çökük, çökük içinde birlik" diye genel bir ilke vardır; galiba o ilkenin hayata geçirilmesiyle, sanıyorum bu konuyla baş edebiliriz.

Yani kültürel farklılıkların dayatmacı ve yukarıdan bir iradeyle benimsenen tek bir kimliğin yaygın, egemen ve diğer tüm kimlikleri silecek kadar dayatılmasının çok ciddi bir tehlike olduğu kanaatindeyim. Bunu söylemeye çalışıyorum, bir üst şemsiye, ama onun altında da alt kimliklerin özgürce yaşanması ve temsil edilmesi ve açıkçası da dışa vurulabilme şansıyla birlikte "çokluk içinde birlik, birlik içinde çokluk" ilkesiyle pekala bu sorun aşılabilir ve ben Türkiye'nin bunu açacağı kanaatindeyim.

Başkan - Çok teşekkürler Sayın Güleç. Sayın Çulhaoğlu'ndan başlayalım, tekrar 20'şer dakika itibarıyla sona doğru gideceğiz.

Metin Çulhaoğlu - Ben ilk turda konuştuktan sonra gelişen bazı tartışmalara büsbütün kalmak istemem. Dolayısıyla, biraz kısaca oraya gireceğim. Benden sonra söz alan Cengiz Hocanın şu konuda söyledikleri Ankaralı bir bilim insanı olarak İlhan Tekeli'nin üretkenlik düzeyine ilişkin söyledikleri, daha sonra bu ülkede Özal'la birlikte gelen liberalizme ilişkin söylenenler, bu bağlamda Sayın Ül-sever'in söyledikleri, hepsi birleştiğinde ben de "bu ülkedeki liberallerin vizyonu nedir acaba?" diye bir soru işareti uyandırdı ve bu soru işareti uyanınca da, hemen Şevket Süreyya Aydemir'in Prens Sabahattin hakkında söylediği bir söz aklıma geldi.

Şevket Süreyya Aydemir biliyorsunuz, 1930'ların kadro ideoloğu, Prens Sabahattin ise adı "teşebbüsü şahsi" ve "ademi merkezî-yetçilik"le anılan liberal bir düşünür, Osmanlı son dönemlerinin ilk liberali denilebilir.

Şevket Süreyya Aydemir, Prens Sabahattin için şunu demiş: "Bu adamcağız iyi hoş da, ufku Boğaziçi'ni çevreleyen tepelerin ötesine geçemiyor hiçbir zaman." İstan-

Cengiz Güleç:
"Kültürel farklılıkların dayatmacı ve yukarıdan bir iradeyle benimsenen tek bir kimlik yaygın, egemen ve diğer tüm kimlikleri silecek kadar dayatılmasının çok ciddi bir tehlikedir."

bul'da o zamanlar yapılaşma, binalar bu kadar yoktu. Herhalde bugün liberalizmin ufku, bu yapılaşma nedeniyle zamanında Prens Sabahattin'in görebildiğinden daha da kısa bir mesafeye şey yapmış olabilir.

Liberal vizyonla ilgili bu şeyden sonra bir de bu tip liberal vizyonların Türkiye'deki sözcülerinden diyebileceğim bir gazeteciden, 1987 yılına ait bir liberal vizyon örneği vereceğim size, burada Ankara-Istanbul farkına da değineceğim: "Türkiye tek metropoliten bölgesi olan İstanbul'da bir mentalite devrimini gerçekleştirmeye hazırdır. Bilgisayar kullanımını toplumda hızla yayılmaktadır, edebiyat ve sanat dünyamız önemli gelişmeler göstermektedir. Yayın dünyamız 'Lenin'in Toplu Eserleri, Kızıl Süvariler, Tütün' üçgeninden kurtulup, Batının ciddi ve yeni yapıtlarına yeniden açılmaya başlamıştır. Restoranlarımız ve gece kulüplerimiz metropoliten kentlerin evrensel düzeylerine yakın bir düzeye ulaşmıştır. İşadamlarımız dışımızda da bir dünyanın varolduğunun farkına varmışlardır. Kısaca İstanbul gerçek anlamda liberal mevsime hazır bir kent görünümündedir bugün.

Ne var ki, İstanbul'daki bu gelişmeye karşılık Ankara hızla bu iklimden uzaklaşan bir kent görünümünü kazanmaktadır, kendine kamu yönetimi dışında iş olanakları açamayan Ankara, yetiştirdiği en ileri insanlarını İstanbul'a kaptırmaktadır. Bunun yanında YÖK ile birlikte üniversitelerin de boşalması büyük bir öğretim üyesi göçü başlatmış ve sonunda Ankara yaratıcı gücünden boşalmış bir kent durumuna gelmiştir." Cengiz Hocanın söylediklerine göre, herhalde İlhan Hocomuz bunun bir istisnasını oluşturuyor.

Bu liberal bir vizyon, Ertuğrul Özkök 1987 yılında böyle yazmış. Ben birkaç şeyi anımsatmak istiyorum: Biz herhalde bugün burada liberal mevsime geçmiş İstanbul'un bir mekânındayız. Ama bu vizyondan sonra bu liberal mekân yılbaşında taşlanmıştı diye anımsıyorum. Onat Kutlar sanıyorum gene aynı mekânda bombalı saldırıya uğramıştır. Bunlar acaba Ertuğrul Özkök'ün gördüğü liberal mevsimin göstergeleri midir; bunu bilemiyorum.

Bir de başka bir şey daha ekleyeyim: Lenin'in Toplu Eserleri, Kızıl Süvariler ve Tütün, görüyorsunuz burada küçümseniyor; oysa Lenin'in Toplu Eserleri Türkçe'ye eksiksiz olarak hiçbir zaman çevrilmemiştir. Kızıl Süvariler'in

yazarı Isak Babel de öyle sanıldığı gibi çok despotik bir Sovyet yazarı değildir, 1936'da rejim muhalefeti nedeniyle tasfiyeye uğramıştır. Tütün'ün yazarı Dimitri Dimov da öyle sanıldığı gibi ceberut bir şey değildir, Merkez Komite-siyle ihtilafa falan düşmüştür, vesaire. Yani burada açıkçası vizyon eksikliğinin yanında, bana göre, deyimi mazur görün, bir cehalet de söz konusudur. Dolayısıyla, Mehmet Akif Ersoy'un dediği gibi "Bu ülkede toprağı sıkısan şüheda fıskırır" mı bilmem; ama İkitelli'yi sıkısan cühela (cahiller) fıskıracağından eminim.

Arkadaşlarım, yöneltilen sorulara geçmeye çalışacağım. Özellikle Ayşe Öncü Hocamızla çok fazla çelişkimiz olmadığını zannediyorum. Ben meselenin bir yönünü ele almaya çalıştım; sanıyorum bu söylediklerimle bir ihtimal Ayşe Hocamızla daha fazla örtüşebileceğimizi zannediyorum.

Benim kişisel olarak şöyle bir tespitim vardır, bunu da açık yüreklilikle söyleyeyim, benim mensup olduğum genel anlamda sol çevrede, bu tip görüşlerim genellikle pek paylaşılmaz, çok özet olarak söylüyorum, o da şudur: Bugün Türkiye'de egemen olan sol söylemin altında neoliberalizm vardır ve liberal bir Türkiye'ye duyulan özlem gizlidir, solun muhafazakâr, dinci, tutucu, gerici, şeriatçı, vesaire diye tanımladığı kesimin düzene olan tepkilerinin özünde ise sol bir muhalefet potansiyeli vardır. Bu sırf bir yargı mıdır? Çok sık örneğini verdiğim için özür diliyorum, belki başka arkadaşlar bilirler. Türkiye'de sınıf üzerine yapılmış bazı ampirik araştırmalar vardır. Korkut Boratav tarafından yapılmıştır, TÜSES Vakfı tarafından yapılmıştır, vesaire, vesaire. Burada özellikle Ankara ve İstanbul gibi büyük kentlerimizin, metropollerimizin varoşlarında, işçi semtlerinde yapılan araştırmalar bunlar:

Anketleri yanıtlayan işçiler iki kesime ayrılıyor: Bir tanesi, sendika üyesi, formal sektörde çalışan, işi güvencede olan işçi; bunlardan solda yer alanlara "Türkiye'nin en önemli sorunları nedir?" diye sorulduğunda, sendikacı, örgütlü, formal sektörde çalışan işçilerden yanıtlar şöyle geliyor: İnsan hakları, demokrasi, barış.

Bir de Türkiye'de enformel sektörde çalışanlar var biliyorsunuz: Enformel sektörde çalışan insanlara "Türkiye'nin sizce en önemli sorunları nedir?" diye sorulduğunda bu sı-

Metin
Çulhaoğlu:
"Bugün
Türkiye'de
egemen olan sol
söylemin altında
neoliberalizm
vardır ve liberal
bir Türkiye'ye
duyulan özlem
gizlidir."

ralama tamamen değişiyor: İşsizlik, yoksulluk, pahalılık oluyor; barış, demokrasi, insan hakları daha geri plana düşüyor. Burada şöyle bir tercih; bunlar asıl solcudur da öbürleri falan filan değil, bu bir vaka, bu bir gerçek.

Burada sol kesimden bir insan olarak; sol şöyle bir muhasebe yapmak zorundadır: Biz acaba barış, demokrasi ve insan hakları alanına tamamen ve tamamen kendimizi sınırlayıp, "işsizlik, pahalılık, yoksulluk" diyen bu insanları kurda, kuşa mı teslim edeceğiz? Yoksa bu alanlara biz de girecek miyiz?

Burada diğer meseleye gelelim, Arkadaşlarım, ben sivil toplum meselesini ya da sivil toplum kuruluşları meselesine belki de Burhan Hoca'dan farklı bakıyorum, şöyle farklı bakıyorum: Orada hiçbir ast-üst ilişkisi yoktur, orada hiçbir sömürü ilişkisi yoktur, bu yanlıştır, bu doğru değildir. Benim açımdan sivil toplum kavramı feodal üretim tarzından farklı olarak emek gücünü serbestçe satabilmesi ve devlet dışı başka sosyal taraflarla, emek gücünün satışı üzerinden bir anlaşmaya varması anlamında bir sivil toplumdur.

Dolayısıyla, sivil toplum Marks'ın deyimini kullanacak olursak, "kapitalist toplumun anatomisidir, özüdür"; bu anlamda da sivil toplum kapitalist devletin yansımasıdır. Dolayısıyla, bir kere sivil toplum dediğiniz şeyi bana göre, asude bir bahar ülkesi olarak görmekten vazgeçeceğiz.

Çok ilginç şeyler oluyor; ben Sivil toplum kuruluşları lafı çok kullanıldığında bazen soruyorum, "Yahu siz eskiden kendinize Demokratik Kitle Örgütü derdiniz, niye şimdi sivil toplum kuruluşu diyorsunuz?" "O zamanlar biz Sivil Toplum Kuruluşu olduğumuzu bilmiyorduk", gibi cevaplar verilebiliyor. Bir de üstelik şu çok garip bir şey: Yani Türkiye'de demokrasi yok diye en fazla şikayet eden insanlar, Türkiye'de devletin baskıları var, Türkiye'de doğru dürüst kapitalizm bile yok" diye şikayet eden insanlar aynı anda 278 tane Sivil Toplum Kuruluşu şunu istedi diye laf söyleyebiliyorlar. Bu ne perhiz, bu ne lahana turşusu, burada bir tutarsızlık var.

Bu tip lafları biraz daha pas geçecek olursak, ben şöyle düşünüyorum: Bence Sivil toplum kuruluşları, küçülen devletin neoliberal politikaların ya da Blairci ve Gedensçi üçüncü yolcu politikaların geri çekilen geleneksel siyasetin boş bıraktığı alanı doldurmak; ama

mikro ölçeklerde doldurmak, bütünsel paradigmalardan uzaklaştırıp, bütünlükçü projelerden uzaklaştırıp, boş alanlarda küçük ve mikro ölçekli iyileştirmeleri devreye sokmak için kullanılan bir mekanizmadır bana göre Sivil toplum kuruluşları.

Bu Türkiye'ye çok uyar mı, uymaz mı? Bir örnek vereceğim; 1998 Ağustos ya da Temmuz ayıydı, iş icabı, Sivas'taydım. Akşam bir arkadaşın evindeyiz, Sivas'ın yerel bir televizyonu var, Sivas'taki bütün "Sivil toplum kuruluşları" bir meseleyi tartışmak üzere televizyona çıkmışlar, konu da Sivas'taki Devlet Demir Yolları Hastanesinin özelleştirilmesi meselesi. Sivas'taki bütün Sendikalar bu özelleştirmeye şiddetle karşılar, 'olmaz' diyorlar. Sonra da şunu söylüyorlar: "Zaten her melaneti Sivas'tan başlatırlar, özelleştireceksen, git, Eskişehir'dekini, İzmir'dekini özelleştir" diyorlar.

Burada dikkat ederseniz, bunlar Sivaslı Sivil toplum kuruluşları, yani "bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın, Eskişehir'dekini, İzmir'dekini özelleştir, bana dokunma", diyorlar. Burada dikkat ederseniz, Sivil toplum kuruluşlarının en önemli özelliği, bazı Batılı sosyologlara göre: "Toplum kesimlerini kendi özel alanlarına hapsedip, değişik toplum kesimleri arasında daha bütünlüklü paradigmlar ve hedefler arasında bir mutabakat ve güç birliği oluşturulmasını engellemek olarak" tanımlarlar Sivil toplum kuruluşlarını, bu konuda Türkiye'nin çok çok çok ciddi araştırmalara da şeyi var.

Son bir örnek daha vereyim, bu örneği de çok sık veriyorum, herhalde şu da Türkiye'de olmuştur. 2-3 yıl önce Sivil toplum kuruluşları toplu olarak MIT emeklisi Süleyman Seba'ya gidip, bir işadamına karşı sizi destekliyoruz diyebilmişlerdir. Herhalde bir MIT emeklisini destekleyen Sivil toplum kuruluşları da herhalde Türkiye'de görülüyor, bir işadamına karşı, bir MIT emeklisini desteklemek, burada yanlış anlamayın "Süleyman Seba kötüdür" demiyorum; ama bu garip bir durumdur.

Pek çok konuya girmemiz mümkün değil, süremiz de sınırlı; yalnız ben son olarak şu önemli noktaya değinmeye çalışacağım: Türkiye'de bence, toplumsal proletarya diye bir kavramdan yola çıkmakta yarar var; bununla şunu kastediyorum: Türkiye'de evet adıyla sanyıyla, şu ya da bu kitapta yazan her tür kriterere uyan bir proletarya ya da işçi sınıfı, sanayi

Metin Çulhaoglu:
"Sivil toplum Marks'ın deyimini kullanacak olursak, 'kapitalist toplumun anatomisidir, özüdür'; sivil toplum kapitalist devletin yansımasıdır."

proletaryası, vesaire diye tanımlanabilir. Ama 1980'lerden bu yana Türkiye'de yaşanan süreçler; göç, enformel sektör, mülksüzleşme, dar anlamda tanımlanmış bir proletaryanın çok ötesinde, daha geniş bir toplumsal proletarya kavramına başvurmamızı gerektiriyor. Bunun içerisinde doğrudan doğruya emeğini ücret karşılığı satarak, şu anda yaşayan insanlar olmayabilir, çok küçük üretim araçları olabilir ya da mülksüzleşme süreci içerisinde oldukları, bir geçiş dönemi içerisinde oldukları.

Bu anlamda Türkiye'de çok geniş bir toplumsal proletarya kesiminden söz etmek mümkündür. Bu insanlar bir derya kuyusudur, yani şu anlamda derya kuyusudur: Nereye yönelecekleri, ne zaman neye tepki verecekleri, ne zaman hangi konuda inanılmayacak bir uysallık sergileyecekleri: Hani Yakup Kadri Karaosmanoğlu "Yaban'da anlatır ya: "Bu suyun altında bir balık mı var, çakıltaşı mı var, ne var? Bilemezsiniz."

Bu toplumsal proletaryanın da altında ne var? İhtilalci bir potansiyel mi var ya da faşizmin kitle tabanı mı var, ne var? Bunu tam kestirmek mümkün değil ve bunu ampirik, bilimsel olarak da kestirmek de mümkün değildir. Ancak siyasi etkinlikler, siyasi çalışmalar bu suyun altında ne olduğunu, neye daha meyyal bir şey olduğunu bize gösterebilecektir. Benim söyleyeceklerim bu kadar, süremi de aşmayayım, hepimize teşekkür ederim.

Başkan - Çok teşekkür ederim Sayın Çulhaoğlu. Efendim, Sayın Öncü kendisine yöneltilmiş soruları cevaplandırarak, tabii bazı sorular var ki herkese sorulmuş, onlardan size isabet eden varsa, onları cevaplayınız. Buyurun efendim.

Ayşe Öncü - Ben yine kısa konuşmaya çalışacağım, bunun bir sebebi bana direkt olarak sorulan sorular çok güzel, derinlikli sorulardı, öyle hap gibi cevaplarım yok bu sorulara. Ama onun da ötesinde 15-20 dakikada söyleyeceklerimin kavram kargaşasından daha öteye gitmemesi gibi bir de korkum var. Onun için söyleyeceklerimi şöyle toparlayayım ve de kendi görüşlerimi de belirtirim, bu kriz konusunda sanki görüşsüzüm gibi olmayayım diye bir endişem var.

İlk söylemek istediklerimden bir tanesi şu: Siyasetin alanının çok daralması bugün, sadece Türkiye'de değil birçok ülkede ulusal düzeyde siyaset dediğimiz klasik anlamda

Parlamentoların, Meclislerin önemli karar alanlarının çok daralması meselesi... Artık hayatı kararların bir çoğu Parlamentolarda, Meclislerde verilmiyor. Muhtelif nedenleri var, bir tanesi; giderek uluslararası ölçekte iş muhitine entegre olan burjuva kesimi. Burjuva teriminin hâlâ geçerli olup olmadığını bilmiyorum; çünkü ulusal ölçekte düşünülen bir terim ama bir uluslararası iş muhitinin giderek devletten otonomlar... Bundan da şunu kast ediyorum: 1980 öncesinde işadamlarının yatırım yaparken en dikkat ettikleri şey, devletle ortak yatırım yapmaktı; şimdi ise bu yatırımlar yurtdışında ortaklıklara yönelmiş vaziyettedir. Her ülkede böyle, İtalyan işadamları da artık Roma'ya gitmiyorlar, Brüksel'e gidiyorlar; Türkiye'de işadamları da artık Ankara kadar çok ve de belki daha fazla dünyanın iş merkezlerine seyahat ediyorlar.

Yaşadığımız mevcut krizin siyasetle iktisadın birbirinden ayrıştırılması, siyasetin iktisada, ekonomiye artık karışmaması gibi sloganların gerisinde bu otonomizasyonun daha da artacağı şeklinde yorumluyorum.

Bu tür bir nispeten ulusal siyaseten otonom bir iş muhiti dünyanın her yerinde var diye düşünüyorum. Bu iş muhitinin parçası olmak adına şöyle örnekler verebilirim: Bu tür bir uluslararası iş muhitine entegre olmuş Türk işadamları Hong Kong'ta kendini çok yakın hissedeceği Hong Kong'lu bir iş muhiti mensubu işadamları grubunu bulabilir, New York da aynı derecede rahattır, kısacası böyle global mekânlarda seyahat ederek kendini çok rahat hissedecektir, hiç yabancılık çekmeyecektir. Buna mukabil İstanbul'un içinde, Fatih'te çok zorlanacaktır.

Dolayısıyla, bugün Meclis bir karar almıyor gibime geliyor ve alanının da giderek daraldığı, küçüldüğü gibi çok kaba, doğru, çok tartışılabilir; ama hiç olmazsa böyle bir saptama yapmak istiyorum.

Aynı minval üzere, devletin kültür alanında da etkinliğinin giderek azaldığını düşünüyorum. Yani bir ulusal kültür dediğimiz, paylaştığımızı düşündüğümüz ve devlet eliyle esas itibariyle üretilen kültürde de çok büyük çözümler olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla, o alanda da iç siyasetin giderek daha etkin olacağını düşünüyorum.

Yani giderek dünya çapında sosyal alan konularında, öncelikleri belirleyen bu kuru-

**Ayşe Öncü:
"Türkiye'de
işadamları da
artık Ankara
kadar çok ve de
belki daha fazla
dünyanın
iş merkezlerine
seyahat
ediyorlar."**

luşlar (NGO'lar) diye düşünüyorum. Sözgele-mi, öncelik nedir? Fakirliktir, neden? Çünkü Uluslararası Kuruluşların gündeminde fakirlik vardır, yoksulluk olarak tanımlanan bir şey vardır. Uluslararası Kuruluşlar hem belli konulara ayrılacak fonları, hem de gündemi tespit etmektedirler, uluslararası.

Dolayısıyla bizim şu anda gündemimizde fakirlik konusu yokken, birdenbire gündeme düşüyor, neden gündeme düşüyor? Ben sosyal bilimci olarak sürekli fakirlik konferanslarına çağrı alıyorum. Neden bu refah devleti konferansı değil de fakirlik konferansı? Yani fakirlik demek sanki parası olmayanın bir problemiymiş gibi, vesaire. Dolayısıyla, uluslararası bir gündem var, bu gündeme göre de öncelikler ve paralar dağıtılıyor diye düşünüyorum.

Bütün bu söylediklerimden sonuç olarak çıkaracağım, gene abartarak, kabaca hepsi kabul ama ulusal ölçekli siyasi alanın git gide daraldığı sonucu, bu alan her ülkede daralıyor, sadece Türkiye'de değil. Ulusal alanda ne politikalar önemli? İşçi politikaları önemli, çünkü işçi mobil değil yerinde duruyor; memurlara ne kadar para verilecek? Önemli; ama bütün bunlar çok daha yerel, çok daha uluslararasılaşmış birtakım sektörleri direkt ilgilendirmeyen konular.

Buna böyle hücum edilmek pahasına bir örnek daha vermek istiyorum, diyelim YÖK gibi bir kuruluş, bir ulusal kuruluş, işte bütün üniversiteleri düzenliyor, vesaire eğer bir akademisyen yurtdışında muhtelif başka akademik çevrelerle kendi bağlantılarını uluslararası ölçekte kurmuşsa YÖK ne yaparsa yapsın önemli değil o kadar. YÖK'ün önemli daha yararlı düzeyde ortaya çıkıyor.

Başkan - Çok teşekkür ederim, Sayın Öncü. Sayın Şenatalar buyurun.

Burhan Şenatalar - Çok teşekkür ederim. Biraz genel birkaç nokta üzerinde durayım, ondan sonra spesifik sorulara gireyim.

Sayın Çulhaoğlu'nun Sivil toplum kuruluşlarıyla ilgili olarak görüşlerini dinledim, nerede örtüşüyoruz, nerede farklılaşıyoruz, ona belki açıklık getirmekte yarar var.

Ben de kendisinin belirttiği gibi bütün kötülükler devletten gelir, sivil toplum bütün hayırların kaynağıdır diye bir görüşü zaten taşıyorum, öyle bir görüşe taraftar değilim, böyle bir görüşün zaten doğru olabileceğini düşünmüyorum. Ancak nasıl ki, bütün

kötülüklerin, iyiliklerin kaynağı sivil toplum değilse, bütün kötülüklerin ve iyiliklerin kaynağı devlet olamazsa, bu bizi bir noktaya getiriyor; olay tek merkezli değil.

Türkiye'de siyasi tahlillerde ve yargılama-larda ve taleplerde genellikle yaygın olan devlet merkezli analiz. Yani devlet yapmalıdır, devlet iş bulmalıdır, devlet ev vermelidir, devlet bunu yapmalıdır, devlet şunu yapmalıdır. Bunları bu gelişmişlik düzeyinde Türkiye Cumhuriyeti Devletinin yapması mümkün değil, o ayrı bir tartışma konusu.

Ama aynı şekilde sorunlarla ilgili bakışla-rımızda da baskıları yapan hep devlet, Anayasayı değiştirmeyen politikacılar, seçim yasasını değiştirmeyen politikacılar, yurttaşlar da kenardan devamlı eleştiriyorlar. Böyle bir tahlil bilimsel bir tahlil değil, sakın yanlış anlaşılmasın, Sayın Çulhaoğlu böyle bir tahlil yaptı demek istemiyorum.

Ben şimdi kendi görüşüme devam ediyorum: Böyle bir tahlil bilimsel bir tahlil değil; hiçbir toplum tek merkezli değil, özellikle günümüzdeki toplumlar çok merkezli yapılar, merkezler arasında etkileşimler var. Dolayısıyla, faturayı tek bir kesime çıkartmanın hiçbir anlamı yok, geçersiz çünkü; dinamiklerin bir kısmı dışsal, bir kısmı içsel.

Belki burada Sayın Ülserver'in tahliline küçük bir değinme yapabilirim, belki görüşünü net ifade etmek için o şöyle bir ifade kullandı, yanlış izlemediysem: "Türkiye'de ne oluyorsa dış dinamikler nedeniyle oluyor", bu da belki bir vurgulama ifadesiydi. Yani Türkiye'nin her toplumun olduğu gibi iç dinamikleri şüphesiz ki, bir yandan işliyor; dış dinamiklerle bir etkileşim içinde işliyor. Orada da dışarıdan gelen çok hayırlı şeyler olmuştur, yarın da olabilir, dışarıdan gelen çok kötü şeyler de olmuştur, yarın da olabilir.

Sivil toplum kuruluşları ile ilgili mesele; ben kendi payıma söyleyeyim; 1970'li yılların ikinci yarısında İstanbul Şubesinde Asistan Derneğindeydim, çok aktiftim, TUMAS'a yıllarımı verdim. O zaman gerçekten Demokratik Kitle Örgütü denilirdi ve bugün de çok iyi bir şey yaptığımı düşünüyorum. Asistanların ve üniversitelerin sorunlarını gündeme taşımak çok doğru bir şeydi.

1990 sonrasında, mesela, uzun süre üniversite Öğretim Üyeleri Derneği'nde aktiftim, uzun süre yönetici durumundaydım. Ha-

Burhan Şenatalar:
"Türkiye'de siyasi tahlillerde yargılama-larda ve taleplerde genellikle yaygın olan devlet merkezli analizdir."

len TÜSES'teyim, TÜSES sosyal demokrat bir vakıftır. Benzer şekilde zaman zaman sivil Anayasa girişimi içinde zaman kullanıyorum.

Mesela, bir yurttaş girişimi "Bütün Türkiye'de bir dakika karanlık eylemi" bu tür olaylar bence şunu bize gösteriyor: Sivil toplum kuruluşları gerçekten bazıları neoliberal söylem içinde bir yere oturtuluyorlar. Yani diyorlar ki, "Devlet artık eskisi kadar yapamaz, siz kendiniz yapın." Bu tespit doğrudur, ama bu tespit eksiktir. Aynı zamanda demokratikleşme için etkin çaba gösteren sivil toplum kuruluşları da vardır, biraz evvel örneğini verdiğim 1980 öncesi TÜMAS veya sonra Öğretim Üyeleri Derneği, antiparantez şunu da söyleyeyim: Bugün Cumhurbaşkanı tarafından son zamanda YÖK'e atanan kişilerin hepsi YÖK sistemine karşıdır ve Cumhurbaşkanı'nın atadığı üyelerden Türkan Saylan İstanbul'daki Öğretim Üyeleri Derneğinin 2 Numaralı Kurucu Üyesidir, bendeniz de 3 numaralı Kurucu Üyesiyim. Yani bu örgütlenme ve mücadele sonunda bir şekilde bir sonuca doğru ilerlenmekte olduğunu da düşünüyorum ve toplumsal ilerleme de böyle gerçekleşiyor. Yani bir kerede büyük bir sıçramayla olması söz konusu değil.

Bunu biraz daha genişleteceğim hatta: Mesela, Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı, bunun içinde Koç Ailesinin birtakım mensupları da var; ama bu benim açımdan bu Vakfı desteklemekte engel oluşturmuyor, çok net söyleyeyim. Son olarak NTV ile yürüttükleri kampanyada kendi gücüm ölçüsünde bir katkıda bulundum, televizyon programına da gidip destekledim.

Şuna inanıyorum: Devlet Türkiye'de eğitim alanında yapması gerekenin çok azını yapıyor. Ama ben hem devlet daha fazla yapsın demek hakkına sahibim, hem de Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı veya Ana Çocuk Eğitim Vakfı veya Çağdaş Yaşamı Destekleme Vakfı, şunu şunu yapsın, onu da desteklerim; bu hakka da sahibim, bu ikisinin birlikte yapılmasının da çelişkili olduğunu düşünmüyorum.

Çünkü en önemli nokta şu benim açımdan: Birçok bakış açısından, birçok kritere göre Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı'nın Millî Eğitim Bakanlığı'na göre daha demokratik bir eğitim anlayışına sahip olduğuna inanıyorum. Dolayısıyla, burada sadece neoliberal devletin yüklediği bir işlevi yürüten bir Sivil

Toplum Kuruluşu görmüyorum. Aynı zamanda eğitim içeriği açısından, daha ileri noktada bulunan bir kurum görüyorum ben Millî Eğitim Bakanlığımıza göre. Dolayısıyla, Türkiye'de bugüne kadar çok devlet merkezli yapılan tahlilden daha çok merkezli bir tahlile geçmemiz lazım ve demokratikleşmeyi bunun içine oturtmamız lazım diye düşünüyorum.

Sorulardan bir-iki tanesine değineyim: Bir arkadaşımız etik değerlerle ilgili bir şey sordu; etik değerleri kaybettik; bir açıdan kaybettik, bir açıdan kaybetmedik. Şu bakış açısına ben katılmıyorum: 1980 öncesinde değerlerle ilgili bir sorunumuz yoktu, 1980 sonrasında Turgut Özal geldi, bütün değerleri alt üst etti. Böyle bir şey mümkün değil arkadaşlar, bir Başbakan, bir Cumhurbaşkanı gelip ne yaparsa yapsın, bir toplumu bu kadar bozamaz.

Bunu biraz daha ayrıntılı tahlil etmemiz lazım; Turgut Özal'ın böyle bir etkisi olduğu görürsüneyim ben de. Hayali ihracata çok ılımlı bakmıştır, aynı şekilde "Benim memurum işini bilir" demiştir. Yok efendim sürat sınırını aşarken "gazla gidelim" demiştir, vs.. ama bu bizi çok rahatlatıyor.

Kurumsallaşma dediğimiz olayda da biraz daha geniş bakarsak, Türkiye'de sermaye birikiminin geldiği aşamayla ciddi bir ilişkisi vardır. Türkiye'de siyasetin yapılış tarzıyla ciddi bir ilişkisi vardır ve ben size şunu sormak istiyorum; ben sosyal demokrat bir insanım, sosyal demokrat kesimlerde, belediyelerde sürekli olarak pirüpak bir uygulama vardı da, bütün kötülükler sadece ANAP tarafında mı işlendi? Siyaset Türkiye'de yerel düzeyde, efendim bir yerlerde büfe vermek, bir yerlerde imar ruhsatı vermek, bir yerlerde bir inşaat ilişkisi vermek, sağlamak, ihale vermek biçiminde yürütülüyor.

Siyaset içinde 'görelî kirlenme veya görelî temizlik' diye bir olay var. Bu siyaset yapma tarzından kendini koruyabilen insanlar var, milletvekili olarak da var, belediye başkanı olarak da var. Ama bir sürü yerde sorun tek kişiye indirgenemeyecek kadar yaygın ve ciddi bir sorun, onun için Türkiye siyasetinin büyük bir temizlenmeye ihtiyacı var.

Onun için şimdi buradan başka bir yere bağlayalım; Türkiye siyasetinin sağ-sol ekseninde açıklanabilecek sorunları vardır. Yoksulluk bunlardan biridir, sosyal eşitsizlik bunlardan biridir, bölgesel ve sınıfsal eşitsizlik

Burhan Şenatalar:
"Türkiye'de bugüne kadar devlet merkezli yapılan tahlilden daha çok merkezli bir tahlile geçmemiz lazım ve demokratikleşmeyi bunun içine oturtmamız lazım."

bunlardan biridir; sağ-sol ekseninde açıklanabilir. Sağ-sol ekseninde açıklanamayacak çok ciddi başka problemleri vardır, bütün partileri yatay olarak kesen bir demokrasi eksikliği sorunu vardır. Bütün partileri yatay olarak kesen bir lider egemenliği sorunu vardır. Çok küçük partiler bunun dışında olduklarını ileri sürebilirler, bunun dışında olan küçük partiler de olabilir, ama Türkiye siyasetinde de maalesef etkileri yoktur.

Dolayısıyla, benim sözlerim esas olarak Parlamento içinde veya yüzde 5 civarında oy alan partilerle ilgili, bu partilerin hepsinde, çok net söylüyorum, demokrasi eğitimi sürekliliği ve ciddi olarak verilen bir tane parti yoktur. Hukukun üstünlüğünün istikrarlı, sürekliliği, egemen olduğu bir tane parti yoktur; bütün partilerde eksikse bunlar o zaman daha ciddi bir sorunuz var demektir ve onun için etik değerleri kim verecek? Ben Milli Eğitim Bakanlığı'ndan beklemiyorum, devletten de beklemiyorum. Etik değerleri Meslek Odaları verecek, Tabip Odası, Mühendis Odası verecek, etik değerleri İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti verecek, etik değerleri siz tartışacaksınız, etik değerleri genç gazeteciler verecek. Etik değerleri meslek yaşamında etik değerlerle çelişmeyecek noktalarda bulunan insanlar verebilir.

Bugün bütün siyaset medyaya endekslenmişse, medya ile büyük sermaye iç içe geçmişse, o gazete yöneticilerinin etik değerleri topluma vermesi zorlaşmıştır, sübjektif niyetleri ne olursa olsun, objektif konumları bu. Aynı şekilde bir Enerji Bakanını bir şekilde affetmeyi içine sindirebiliyorsa Sayın Başbakan psikolojik özellikleri, zihinsel özellikleri ne olursa olsun, benim açımdan sınıfta kalır. Enerji Bakanlığıyla ilgili olanları içine sindirmek o Partinin Milletvekillerinin de içine sinebiliyorsa, o zaman o partilerde de bir sorun var demektir. Etik değerlerin sahipleri partiler dışındadır. Üniversitelerdir, genç gazetecilerdir, aynı şekilde Sivil toplum kuruluşlarıdır. Benim siyasi görüşüm de olabilir, başka siyasi görüş de olabilir. Çok açık söylüyorum, solda olabilir, sağda olabilir; Türkiye'nin bütün problemleri sol-sağ eksenine göre açıklanamıyor. Onun için sol-sağ hakkını gereken yerde verelim, sol-sağın birinci derecede belirleyici olmadığı yerlerde, daha farklı bir tartışma söylemi kuralım, daha farklı bir diyalog

kuralım, daha farklı bir tartışma kuralım. Bu diyaloga, bu tartışmaya çok ihtiyacımız var.

Sayın Eski Müsteşar Cemil Kıvanç'ın sorusunun bir kısmı Seçim Yasası ve Siyasal Partiler Yasası bu Meclisten çıkar mı? Ben iyimser değilim, yakın gelecekte çıkmaz; ama çıkması için bastırmak zorundayız. Çünkü bu Seçim Yasası ve bu Siyasal Partiler Yasası ile demokratikleşme olanağı yoktur. Dolayısıyla, bütün partiler üzerinde baskı kurmak zorundayız, onlar kendi hallerinde kalırlarsa kesinlikle çıkartmazlar; buna inanıyorum.

Bir-iki arkadaşımız biraz evvel YÖK ile ilgili soru sordular; ben YÖK düzenine, YÖK zihniyetine karşı olan bir insanım. Yıllardır karşıyım, birinci günden itibaren karşıyım. Sayın Cumhurbaşkanının Türkiye için bir şans olduğuna inanıyorum, bizim gibi insanları oraya getirmesinin de belli bir anlamı vardır; ama biz bu kadar azınlıkta olarak, bu süreci nereye kadar götürebiliriz, onu kestiremiyorum.

Çünkü Türkiye'nin YÖK başta olmak üzere birçok bürokratik kurumunun ciddi bir şekilde tıkanıp, kemikleştiğini, kireçlendiğini her geçen gün daha fazla görüyorum ve buralarda yapılabilecek işler sınırlı. Dolayısıyla, YÖK kamuoyu tarafından tasvip edilmeyen davranışlarına devam eder mi? Bence edecek, biz mümkün mertebe bunu frenlemeye çalışacağız, YÖK'ün kadrosunun yüzde 60-70'i yenilendiği zaman, o zaman bir şekilde zaten YÖK'ün yetkileri de geriye çekilecek, YÖK sadece planlama ve eşgüdümeye bakacak, sadece planlama ve eşgüdümeye bakarsa, üniversitelerde belirli bir akademik özgürlük egemen olursa, o zaman problemin çözümüne doğru yol alırız.

Ama şunun da altını çizmek istiyorum sayın arkadaşlar, nasıl devlet tek merkezli bir analizle tahlil edilemezse, yüksek öğretim sistemi ve eğitim sistemi de tek merkezli bir analizle tahlil edilemez. Bütün kusurlarımızın, bütün bozukluklarımızın faturasını YÖK'e çıkartmak kendimizi aldatmak olur.

Öğrenciler olarak kendimizi eleştirelim, onlardan daha fazla Öğretim Üyeleri olarak biz kendimizi eleştirelim, birkaç yıl önce biz Çankaya'ya YÖK ile ilgili görüşmek üzere Demirel'e gittiğimizde söylediği bir laf kısmen önemli bir gerçeği dile getiriyordu, dedi ki: "Üniversite Hocaları yek vücut olup da YÖK'ü kaldır deselerdi, politikacı kaldırirdi."

Burhan Şenatalar:
"Türkiye'nin bütün problemleri sol-sağ eksenine göre açıklanamıyor. Onun için sol-sağ hakkını gereken yerde verelim."

Buna cevap olarak ben diyebilirim ki, "Canım iktidar olurken YÖK'ü kaldıracam demişsin, sen sözünü tut, kaldır", bunu deme hakkına sahibim; ama eleştirisinde de bir gerçeklik var. Üniversite Öğretim Üyeleri zaman içinde yavaş yavaş YÖK zihniyetini içselleştirdiler; çünkü üniversite Öğretim Üyeleri de bu toplumun bir parçası olarak itaat, tahakküm psikolojisine, kolay kayabiliyorlar maalesef.

O nedenle başı sıkıştığı zaman YÖK'e karşı çıkıp, ondan sonra 'işimiz iş' diyen insanlardan ben kurtuluş beklemiyorum. Hepimizin kendimizi biraz daha fazla görevli ve sorumlu saymamız gerekli diye düşünüyorum.

Bitirmek üzere birkaç şeye değineyim: Bir arkadaşımız halkın bilgilendirilmesi, bilinçlendirilmesi, vesaire üzerine sordu. Etik değerlerle de ilgili, iktisadi tahlille de ilgili, toplumsal sorunların tahliliyle de ilgili ben, "devletin görevidir" diye düşünmekle birlikte, bugünkü yapılanma içinde bu devletin, bu görevi çok iyi yerine getirebileceğine inanmıyorum.

Devlet-toplum ilişkisinin Türkiye'de çok derinlemesine tartışılması lazım, devlet-yurttaş ilişkisinin çok derinlemesine tartışılması lazım. Yurttaşların kendi örgütlenmelerinin çok ciddi bir şekilde güçlendirilmesi lazım, bu olmadığı takdirde devlet devletliğini daima yapacaktır, 12 Martta olan, 12 Eylülde olan devletin anormal dönemleri değildir, sadece bir nicelik değişmesidir, nitelik değişmesi değildir, bambaşka bir devlet gelmemiştir, o dönemde yapılanları devlet yapmıştır. Özel koşullarda özel davranışlar anlayışıyla yapmıştır. Bugün de Türkiye'nin bazı özel yerlerinde, bazı özel davranışlar yaşanmaktadır. Bu konuşmayı bu kürsüde yapanların bazıları, Türkiye'nin bazı yerlerinde yapsalardı, haklarında rapor yazılırdı.

Genç arkadaşlar eğer zannediyorsanız ki, politikayla ilgilenmeyerek herhangi bir partiyle, herhangi bir Sivil Toplum Kuruluşuyla, vesaire ilgilenmeyerek, televizyon seyrederek, geyik muhabbeti yaparak, ileride de güzel bir iş bularak hayatımızı sürdürebileceksiniz, bu şans maalesef Türkiye'de kalmadı, bu şans maalesef kalmadı. Bir dönem belki vardı, çünkü o dönem çok az insan okuyabiliyordu. Sabah Besim Hocamız bir ifade kullandı, dedi ki: "O zaman her isteyen genç üniversiteye girebiliyordu."

Tabii her isteyen genç üniversiteye girebiliyordu, çünkü her isteyen genç liseye giremiyordu. O dönemde Türkiye'de son derece az lise vardı ve dolayısıyla, lise mezunları üniversiteye giriyordu. 1960 yılında Türkiye'de üniversite düzeyinde okullaşma oranı sadece yüzde 5 civarındaydı, üniversite çağındaki yüz gençten beşi üniversiteye gidiyordu. Bugün maalesef bu sadece yüzde 17, Açık Öğretimi katarsanız 25-26, dört gençten üçü dışarıda, biri içeride; daha gideceğimiz çok mesafe var.

Yavaş yavaş şöyle başlayayım: Türkiye'nin ana meselesi bence toplumun siyasete ağırlık koymasındır. Sayın Derviş son günlerde bir ifade kullandı, dedi ki: "Siyaset ekonomiyeye karışmasın," birkaç köşe yazarı da haklı olarak tepki gösterdiler, benim de katıldığım bir tepki. Siyaset ekonomiyeye karışmasın derken, ne kastettiği çok önemli. "Siyaset ekonomiyeye karışmasın, Süleyman Demirel İsparta'ya boşu boşuna hastane açmasın" diyorsa, yüzde yüz katılıyorum. "Siyaset ekonomiyeye karışmasın, Bakan bilmem kim boşu boşuna şuraya havalimanı açmasın" diyorsa yüzde yüz katılıyorum. Ama siyaset dediğiniz sadece bürokrat veya sadece politikacı değildir. Siyaset dediğiniz aslında olması gereken, taşınması gereken anlamı toplumun kararlara ağırlık koyması, katılımı demektir. Yani toplumun toplumla ilgili kararların alınmasına bizzat girişmesi demektir.

Dolayısıyla bugünkü dar, kısıtlı ve sakat anlamıyla siyaset tabii ki olumsuz sonuçlar verecektir. Ama genişletilmiş, demokratikleştirilmiş bir siyaset toplum kesimlerinin sınıf ve tabakaların siyasete katılımı, o zaman toplum yararına uzlaşmaların, tartışmaların yapılması anlamını taşıyacaktır. O zaman tabii ki kararların alınmasında siyaset egemen olacaktır. Bütün kararlarımızı ekonomiyeye yani piyasaya bıraktığımız takdirde bundan toplumsal yararaya uygun sonuçlar çıkması mümkün değildir. Tesadüfi olarak çıkabilir de demiyorum, mümkün değildir. Ama piyasaya nelerin bırakılacağı konusunda, siyaset nelelerin kararlaştırılacağı konusunda Türkiye'nin yapması gereken büyük bir tartışma vardır.

Aynı şekilde Türkiye'nin yapması gereken tartışma Avrupa Birliği ile ilgili tartışma, bir toplum düşünün; Avrupa Birliği'ne girmek istiyor; ama devamlı kanı beynine sıçradıkça, "Avrupa sabrımızı taşıma" diye bağıırıyor; Avrupa

Burhan Şenatalar:
"Nasil devlet tek merkezli bir analizle tahlil edilemezse, yüksek öğretim sistemi ve eğitim sistemi de tek merkezli bir analizle tahlil edilemez."

Birliği'ne böyle girmiş bir ikinci ülke yok; kimse böyle bağırarak girmemiş Avrupa Birliği'ne. "Avrupa şaşırma, sabrımızı taşıma" diyor, aynı zamanda da Avrupa Birliği'ne girmek istiyor. "Avrupa Avrupa duy sesimizi, bu gelen bizim ayak seslerimiz" vesaire; biz Avrupalı gibi düşünmekten, tartışmaktan uzaktayız.

Avrupa Birliği'nin Türkiye açısından topyekün iyi bir şey olduğunu katiben düşünmüyorum. Birçok noktada çıkar çelişkisi, çıkar çatışması olabilir. Ama bu yaklaşım analitik bir yaklaşım değil, bu yaklaşım çok sloganvari yaklaşım, zaten en çok söylendiği yerler de futbol sahalarıdır; dolayısıyla, bu taraftar yaklaşımı.

Sorunlarımızı mümkün mertebe polemige dönüştürmeden, takım taraftarlığına dönüştürmeden, "ben yanılıyor olabilirim, arkadaşım daha doğru bir şey düşünüyör olabilir" yaklaşımıyla değerlendirmemiz lazım. Yani ben gerçekten sağ, sol veya orta farketmez, birçok kesimde birçok doğruların var olduğuna inanıyorum. Yeter ki iyi niyetli ve dürüst bir diyalog olsun; yeter ki diyaloga açık, hoşgörülü bir tavır olsun.

İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti'ne bu platformu yarattığı için çok teşekkür ediyorum ve bundan sonraki toplantıların özellikle genç arkadaşların katılımı olduğu takdirde her konuda daha sık yapılmasında büyük yarar gördüğümü iletiyorum, bunu onlar yapmak istiyorlar, ona eminim, onların bu konuda bir isteksizliği olduğunu katiben düşünmüyorum. Genç arkadaşların bugün gösterdikleri katılımı ilerideki etkinliklerde de göstermelerini umut ediyorum. Çünkü gerçekten toplumsal katılım ve görev üstlenme dışında bir çıkış yolu göremiyorum.

Başkan - Çok teşekkürler Sayın Şenatalar. Efendim Şenataların değindiği dernek meselesinde ufak bir bilgi vermek istiyorum: Biz gerek TÜMAS'ta beraberdik, Öğretim Üyeliği Derneği'ni beraber kurduk. Kendisi çok mütevazı olduğu için de söylemedi; ama uzun yıllar Başkanlığını yaptı ve Üniversite Öğretim Üyeliği Derneği'nin bugünkü saygınlığının oluşmasında büyük katkısı vardır. Yani sırf benim eski Dernek Başkanım olduğu için değil, gerçeği söylemek için söylüyorum.

İkincisi ben şu anda o Derneğin Yönetim Kurulu Üyesiyim ve bugün bu üyelikte şunu görüyorum; Öğretim Üyeleri çok oportünisttir. Çünkü son günlerde, özellikle YÖK bizim

Yönetim Kurulundan üç tane Hocamız gidince inanır mısınız, haftada bir böyle Milletvekiline giden hemşehri heyetleri geliyor, "efendim benim şu dersim var, şu kadromuz verilmedi," öğrenciler geliyor, "şöyle yapalım, bize yardım edin," Diyoruz ki: "Bunu yazılı yazın, altına imzanızı atın, biz bununla da uğraşırız."

Onu da yapmıyorlar, bize bir anlamda Güzin Ablalık görevi veriyorlar; "bizim şu derdimizi var siz bununla ilgilenin" diyorlar. Bu YÖK'ün en hızlı döneminde bile bu talepler olmayan ve konformist ve sadece özellikle YÖK'e üye göndermekten onur duyduğumuz üç tane kurucu arkadaşımız Aysel Çeliker de dahil, şu anda orada oldukları için bunlar geliyor.

Peki onlara içimizden şunu soruyoruz, bazen de soruyoruz: "Peki kardeşim, şimdiye kadar neredeydin?" Biz YÖK'ün ve 12 Eylül fırtınalarının eski gelenleri de bu derneklerin içindeydik ve bunları kurduk. Bazılarımız hâlâ bunun maliyetini çekiyor, şu anda ismini vermeyeceğim bir tane arkadaşımız ağır hasta ve mevcut üniversite sistemine muhalefet ettiği için, ilgili Üniversite Rektörü onun ilaçlarının verilmesine muhalefet gösteriyor, ağır hasta derken kanseri kastediyorum.

Peki bu arkadaş uzun zaman, -ben 1970'ten beri tanırım- bu mücadelenin içindeydi, şu anda hasta. Bu hastalığa belki de bu mücadelelerin sonucunda yakalandı, bilmiyoruz. "Ama şu ana kadar neredeydiniz de şimdi geliyorsunuz diyoruz" biz onlara. Ama tabii bunların biri gidiyor, biri geliyor; demek istediğim benim en onur duyduğum dernek budur, şu anda yönetiminde olduğum için söylemiyorum. Ama bu bana göre toplumsal bir görevdir, bir Parti Üyeliği gibi, bir Sivil Toplum Kuruluşu Üyeliği gibi, bu Derneğin Üyeliği de bana göre en anlamlı.

Burhan'ın dediği şey çok önemli, yani biraz futbol, biraz Hülya Avşar, biraz 'Bizi Kim Gözetliyor', biraz da Galatasaray'la, iğrenç bir öğrenci kadrosu da var; iğrenç diyorum, çünkü bunların gelecekle ilgili hiçbir projeksiyonları yok.

Bir şey sorarsan, bana bundan ne yarar var?" diyor. Hiçbir şey yok belki; ama sana da gelecekte toplum adına hiçbir şey yoktur, böyle düşünürseniz. Çünkü İnsan 'toplumsal bir hayvan' diye tanımlanıyor ya, örgütlü bir

Burhan Şenatalar:
"Bütün kararlarımızı ekonomiye yani piyasaya bıraktığımız takdirde bundan toplumsal yarara uygun sonuçlar çıkması mümkün değildir."

insan olması gerekli, bir yerde örgütlü bir kuruluşa dahil olması lazım. Ama kendi başına sırf fırsatları kollayarak birtakım voleybol vurmaya çalışan genç veya yaşlı veya meslektaş veya üniversite profesörü veya hamal veya çöpçü, önemli değil, insan olarak benim için fark etmiyor. Bunların, çoğunluğunun oluşturduğu bir toplumun geleceği bana göre pek parlak değil; onun için mutlaka örgütlü olmak lazım.

Bu İktisat Mezunları Cemiyeti Derneği olabilir, üniversite öğrencilerinin derneği olabilir, esnaf derneği olabilir, bir sürü dernek olabilir; fakat buna girmeden sadece liberal mantıkla tek başına ben sadece avantajlardan yararlanayım, "hiçbir toplumsal yükümlülüğe, mükellefiyete girmeyeyim" diyen insanın ne kendine, ne bana, ne topluma bir faydası yoktur.

Kusura bakmayın, böyle bir ara parantez açtım, şimdi sıra Sayın Ülsever'de.

Cüneyt Ülsever - Bu kadar liberal, Özal ve sağ kelimesinden ürken bir topluluğa uzun zamandır hitap etmemiştim.

Bir kere baştan hemen bir izlenimimi ifade etmek istiyorum: Ben baştan kendi tavrimi açıkça beyan edip, bu gözlükle baktığımı söyledim. Buradan bakınca, genç arkadaşlarımızın nasıl bir görüşte, hatta o görüşün içinde nerede olduklarını çok net görebiliyorum; keşke o arkadaşlarda da aynı cesaret olup, "ben de şu gözlükle bakıyorum" diyebilseydik, daha rahat konuşabilirdik.

Sayın Başkan bir kelimeyi bana yasakladı ve çok adil bir Başkan olduğu için, ben o yasağa aynen uyacağım; çünkü hakikaten çok uzun bir süreyle bizi çok güzel yönetti. Ama birincisi, yeminle hakaret kastını kullanmadım. Cemiyetten gelen o uyarının iç tutarlılık açısından, madem o hakaretti; aynı şekilde Besim Bey'e, aynı şekilde burada 'Çankaya'nın şişmanı' sözüne de tepki gelmesini bekledim ki, bir tutarlılık olsun. Madem bu hakaret olarak anlaşıldı; ama çok kızgınım, kastım hakaret değildir, demans kelimesini kullansaydım, iyi olurmuş, vallahi bilmiyordum, Fransızca bilmem.

Üstelik de bir Milletvekilinin bana Türkiye'de Fransızca konuşmamı teklif etmesini de nasıl karşılamam gerektiğini de anlayamadım; ama ben ısrarlıyım fikrimde; neyse o kelime Başbakan öyle.

MGK'da Kıvrıkoğlu tarafından uyarılıp da bu Anayasal suçtur diye, dışarı çıkıp bunu şikayet eden, DSP Grubunda "Cumhurbaşkanı biliyor musunuz bana ne dedi?" diyen ekran önünde hüngür hüngür ağlayan, -Cengiz Bey ağladı mı, ağlamadı mı görmedim. Ama bütün bir Parti ağlıyorsa, o partinin o özelliğinden o Genel Başkan yüzünden şüphe etme hakkımın olması gerekir diye düşünüyorum.

Örneğin, demin bahsi geçti Enerji Bakanının görevden alınması... farkında mısınız, programın en büyük ayağı dediğimiz dış desteği IMF 15 gün geri attırdı. 15 gün daha kuralları beğenin, beğenmeyin piyasalar oturmayacak. Niye bir kişinin görevden alınması konusunda gösterilen acz, bunun adı neyse bilemem; yasak kelime kullanmıyorum. Ama Cengiz Güleç Beyefendi haklıdır, Genel Başkanına karşı iyi konuşmadım, bana kızgınlığını anlarım; ama "ben sana bir teşhis koyarsam!.." demesi, bir bilim adamının bilimi bu kadar ayaklar altına aldığı, siyaset uğruna bir bilimin kolay harcandığını da çok fazla görmemişim.

Keşke kendisi salonda olsaydı, "yahu Hoca sen bu kişi uğruna, diplomanı çiğnemeye hazır mısın?", bir psiyatrist yarım saat gördüğü bir adama ben sana bir teşhis koyarsam, tehdit yani, teşhis de iyi bir şey olmayacak, "ya manyaksın, ya ruh hastası" diyecek herhalde. Bunu bu kadar kişinin önünde kullanabiliyorsa, ben diyeceğim ki, DSP'nin genel olarak yapısında o kelimeyi yine söylemeden, herhalde bir başka psiyatriste sorulması gereken bir özellik olması lazım. Yani kimin haddine ki, hangi bilim adamının haddine ki, şurada yarım saat gördüğü bir adama 'teşhis koyarım' diye onu tehdit etmek.

Efendim bana kızılıyorsunuz, kusura bakmayın, benim baktığım açıdan, Türk solu gündemden 1980'de kalkmıştır. Marksizm kalktı demiyorum, Marksizm öldü demiyorum, Marksizm bir ideoloji olarak insanlık yaşadığı sürece yaşayacak. Ama Türk solcularının Marksizm'i yorumlamakta çok zayıf olduklarını düşünüyorum; Marksı da baştan aşağı doktora seviyesinde okumuş bir insan olarak bunu söylüyorum.

Sayın Çulhaoğlu hâlâ 'totoloji ve şablonculuk'u bünyesinden atamadı. Beğenmediği bir liberalle ilgili bir yazı okuyor, buradan kalkınarak, tüm İktisat'ın cahil olduğunu söylüyor. Yani şimdi o binaların içindeki her-

Nihat Falay:
"Biraz futbol,
biraz
Hülya Avşar,
biraz 'Bizi Kim
Gözetliyor',
biraz da
Galatasaray'la,
ilgilenen kötü bir
öğrenci kadrosu
var. Çünkü
bunların
gelecekle
ilgili hiçbir
projeksiyonları
yok."

kesi Çulhaoğlu tanır mı? Ertuğrul Özkök'e 'ortalama bir libos' diyerek onu övdü, dedi ki "kötünün biraz iyisi, ortası" 'iyi bir libos' deseydi mesela, çok kötü olacaktı, diyecekti ki, "kötünün en kötüsü."

Sonra bir şeyi daha anlayamadım, Çulhaoğlu işçi sınıfına bakıyor, şablona uymuyor, onların muhafazakâr, dinci değerlerine "hayır, potansiyel olarak solcular" diyor; "adam ben bu değilim" diyor, o "Hayır, sen busun" diyor.

Efendim tabii ki bu tip düşünce sisteminin artık dünyada genel kabul görmesi mümkün değil. Murat Belge gibi, Ömer gibi adını anamayacağım saygın Marksistlerden özür diliyorum, onları ben buraya katıyen katmıyorum. Ama böyle bir mantığa da kusura bakılmasın, ben katılmıyorum.

Bir kere Besim Hocadan özür dilerim, ben böyle bir uyarı aldığımı bilmiyordum, gençlere bir ders vermesi gerektiğini kavrayamamıştım, o bakımdan kendisinden özür dilerim.

Erol Simavi Özal'a "akli dengesini yitirdi" dedi, yani ameliyattan sonra da Özal eski Özal değil; ama billmsel olarak adı neydi, bilmiyorum. Ama o ikisi de aynıysa, biri mezarda, zarar veremez şu anda, verdiği kadar verdi; öbürü 'present danger' olarak bence daha tehlikeli.

'Çankaya'nın şişmanı' ne dersin de yahu, ben böyle bir şeye yokum. Ben Özal'ı seviyorum; ama Özal'la ilgili Allah aşkına yazdıklarım bir göz atarsanız, kırk tane eleştirim var, ben takım tutmuyorum, ben analiz yapmaya çalışıyorum ve bir perspektif ile yapmaya çalışıyorum, yanlışlarım da vardır.

Ben buradan konuşmanın başında dedim ki, Hocam da kusura bakmasın: "Maalesef Türkiye'deki değişimlerin dinamiği hep dışarıdan geliyor, bunu iç dinamik yok anlamında anlamayın. Ondan sonra Besim Hoca diyor ki, "Özal da öyle değil mi?"

Evet öyle, bunu dedikten sonra zaten, evet Özal da öyle, Kemal Derviş de öyle. Ama onlar hayırsız iş yapıyorlar, ben hayata böyle bakmıyorum.

IMF; efendim hem çalışılması mecbur bir şey ama 1997'den beri de devamlı çuvallayan bir örgüt. İkisine birden bakabilmek bence önemli, onun için siz, ben bir şey söylediğim zaman alınmakta özgürsünüz; ama siz benim görüşlerime karşı bir şey söylediğinizde ben vallahi alınmıyorum.

Arkadaşım diyor ki, "deliğin ucundan bakıyorsun", belli ki ağabeyisi ona öyle söylemiş, kendisi bir analizle buraya varmamış. Çünkü ben hiç liberalizmin sosyal boyutundan bahsetmediğim bir toplantıda, bana böyle bir soru gelmesi bana çok komik geliyor, yani o ne? Şablon.

'Liberaller= Sosyal boyutu bilmezler'; onun için mesela, Cüneyt Ülsever'in tarım politikaları üzerine yazdığını bilmek mecburiyetinde değildir, eğitim konusunda yazdıklarını bilmek zorunda değildir, sağlık konusunda yazdıklarını bilmek zorunda değildir; ama bilmeden hakkında konuşabilir, Türkiye'de en çok bu beni sıkıyor zaten. Böyle bir hakkı kendinde var, "bunları okudun mu?" desen, "Defoi, sen zaten okunacak adam değilsin" diyor mesela. Birisinden birini seçmek zorundasın; buna bağlı olarak; efendim ben burada çok açık dedim ki: "Özal'ın neoliberal politikalarını onun itlici gücü olarak görmeyi ben kabul etmiyorum; çünkü ben liberalizm kelimesini Özal kelimesinin üstünde tutuyorum, öbürüne daha çok sadığım."

Dışa açılma konusunda, rahmetlinin Türkiye'ye çok büyük katkısı vardır. Bunun getirdiği iç dinamikle, Anadolu sermayesine hakikaten büyük katkısı vardır. Ama burada ifade ettim, serbest piyasa ekonomisinin hiçbir kuralına neredeyse riayet etmemiştir. Etmemiş olsaydı, Şeker Kanunu evvelsi gün mü çıkardı? Etmemiş olsaydı Tütün Kanunu evvelsi gün mü çıkardı? Bunları ben nasıl inkâr edeyim?

Açıkça beyan ettiğim; liberalizm bir bütündür, bunun sosyal ve siyasal boyutlarıyla Özal hiç ilgilenmemiştir. Hukuk devleti, hukukun üstünlüğü, insan hakları gibi kavramlar Özal'ın döneminde ikinci programında, Cumhurbaşkanı olduktan sonra teker teker belki bahsi geçmiştir. Ama uygulama döneminde bunlar yoktu, bu bakımdan zaten ben Özal'a neoliberal denilmesini fazla hazmetmediğimi beyan ettiğim bir dönemde, "Şu da var mıydı bu da var mıydı?", diye bunları söyledikten sonra bu sorular gelince, garipsiyorum, yine diyorum ki, "Ben şablona uymuyorum." Adam bakıyor, o boşluğa girmedin mi, ondan değilsin. Örneğin, tarım; tarımdan destek kalksın mı? Arkadaşlar ben bir şeyi çok net söylüyorum, isterse benim köylüm, isterse benim işçim, isterse benim memurum olsun, üretmeyen adamın tüketmeye hakkı yoktur, benim söylediğim bu.

Cüneyt Ülsever:
"Benim baktığım açıdan, Türk solu gündemden 1980'de kalkmıştır."

Üretmeden beleş yaşanmıyor, beleş yaşamak için kapı kulu olacaksın, her sene sana 5-6 milyar dolar dışarıdan gelecek, onu da üleşeceksin, bu ülke Murat Demirel'e niye çaldığı için kızmadı, niye çok çaldığı için kızdı. Ben kıymanın kenarına razıyım, kemiğin ucuna razıyım; sizler mesela utanmadan üniversitelerde devletten öğrenci hakkı istiyorsunuz, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin öğrenciyi affetmesini isteyen bir öğrenci kitlesi var Türkiye'de. Bana bunu versin, öbürüne arazi versin, vs.

Böyle bir Türkiye'ye ben razı değilim, tarımın nüfusta payının yüzde 50 olması bir yüz karasıdır, yüzde 50'yle ben beslenmek zorunda değilim; ama zerre kadar beni takip ediyor olsaydı bu arkadaş, bilirdi ki, ben üretimden desteklemenin kalkmasını, üreticinin desteklenmesini teklif ediyorum. Ben diyorum ki: "Arkadaş üretimi desteklediğin zaman, ürünü desteklediğin zaman piyasa fiyatlarına müdahale ediyorsun. 2,5 milyar dolar doğrudan sana verilen rakam belki odur, hani yüzde 1,5 deniliyor; ama 8,5 milyar dolar her yıl piyasanın üzerinde fiyat oluşturduğu için şehirden köye lüzumsuz para gidiyor, elma 150 lirayken 250 liraya yiyorsun; benden hak edilmeyen parayı kimse almasın.

Kaldı ki, bunu solun müdafaa etmesi benim komiğime gidiyor. Çünkü bu paranın toprağın yüzde 80'i, nüfusun yüzde 5'ine ait olduğu için, Bağdat Caddesi köylülerine gidiyor ve sol bunu müdafaa ediyor, çok komik bir durum var ortada. Para köylüye gitmiyor, benim üretici desteği dediğim direkt üreticiye ödeniyor para. Sen bu sistemi müdafaa ettiğin zaman, Bağdat Caddesindeki Cherooke'ye binen köylüyü kastediyorsun ve "ben onun yanımdayım" diyorsun, ben yanımda değilim.

Sen bedava eğitim dediğin zaman, ben paralı eğitim dediğimde, sadece fukaranın fiyatı ödensin diyorum, sen bedava eğitim dediğin zaman Bağdat Caddesindeki bedava okulları finanse edelim diyorsun, bu solsa al, senin olsun. Çok hoş bir soru, bir arkadaşım dedi ki: "Niye Türkiye'de burjuva sınıfı liberalizmi desteklemiyor?" Bence çok anlamlı ve çok doğru bir soruydu, soran arkadaşta teşekkür ederim.

Kafamızdaki şekil tarihsel olarak burjuva sınıfı Avrupa tarihine baktığımız zaman, Merkezle çatışarak bir münakaşaya giriyor. Yani Merkezden bağımsız olarak kendi palazlanıyor, gelişiyor ve belirli bir gelişme seviyesine geldikten sonra, Merkeze dönüyor, Krala dö-

Cüneyt Ülsever:
"İsterse benim köylüm, isterse benim işçim, isterse benim memurum olsun, üretmeyen adamın tüketmeye hakkı yoktur."

nüyor, "dur bakalım, nasıl paylaşacağız bu iktidarı?" diyor, Batıda liberalizmin tarihi bu, bu münakaşa pazarlıktır.

Aynı şekilde sekülerizmin de tarihi bu Batıda, bir pazarlığın sonucudur. Demokrasinin tarihi 1215'te Magna Carta'da başlıyor, o da bütçeyle olan kavgadır; yani Merkezle çevrenin kendi arasındaki münakaşadır.

Türkiye'de merkez dışında yaratılan kendi kendine olgunlaşan burjuvazi ancak 1985'ten sonra Anadolu'da bitmeye başladı. Bizim medyasıyla, holdingiyle, her şeyiyle yaratılan İstanbul'da varolan, yani Ertuğrul Bey orada İstanbul'da liberalizmi görmekle hakikaten halt etmiş; burada yaratılan burjuvazi doğrudan doğruya göbeğiyle Ankara'ya bağlıdır; Ankara tarafından finanse edilir, Ankara tarafından yaratılır, yıllardır zaten bu olayı, bu olguyu biz kıramıyoruz.

O zaman böyle bir olgunun, böyle bir burjuvazinin 'devlet küçülsün, ekonomiden çekilsin' diyen bir teze itibar etmesi, gönül vermesi mümkün değildir. Dikkat edin, çok komik bir şekilde bu ülkede üç-beş tane liberal vardır, hiç de öyle zararlı adamlar filan değildir; ama bir devlete bakın, devleti soyanlara bakın komünistlere kızdığı kadar liberalere kızar, şeriatçılara kızdığı kadar liberalere kızar. Millet de liberallerden "aman bu bizden değil" diye korkar. Buna rağmen bir tehdit hissederler, çünkü devletin rolü liberalerin dediği gibi değiştiği zaman İstanbul-Ankara Yataklı Trenindeki pazarlıkların da değişmesi gerekiyor.

Babanın "benim köylüsü" İstanbul'da 8,5 milyar doların bir kısmını tarımdan gelen destekle cebe attıktan sonra, bir kısmıyla da seçimlerde Babayı veya Baba gibileri veya yeni Babaları finanse ediyor. Bu sistematığın kırılmaması, bozulmaması için tabii ki her elinden gelen istediği mücadeleyi verecektir.

O açıdan liberalizm burjuva sınıfının görüşü, ideolojisi olması gerekirken, Türkiye'de böyle bir garabet maalesef yaşanıyor, ilginç bir durumdur, demin de lafı geçti; "Türkiye'de daha evvel komünistler yakalandığında 'bana ne' diyen, Aleviler yakalandığında 'bana ne' diyen İslami kesimler kendi ayaklarına basılınca, -çünkü Türkiye'de bir de herkesin kendi demokrasisi vardır- önce kendi içlerinde bir çare aradılar; bir baktılar ki ortada hiçbir şey yok; işte Refahiyol Hükümeti.

Ben MGK Üyesi olsaydım, Refahiyol Hükümetinin bir yıl daha devam etmesini isterdim ki, iyice yok olsun. Hiçbir politika yok, söylenecek hiçbir söz yok, onlar ondan sonra gelip liberalere bulaşmaya başladılar, gelip "Yahu belki buradan neşvünema (gelişme) buluruz, belki burada yaşam tarzımızı böyle maksimize edebiliriz" dediler.

Onun dışında Kürt hareketinde biraz liberalizme karşı özgürlükler babında yakınlık vardı. Yoksa Türk insanın liberal görüşlere sıcak davranması son bir dönemde ortaya çıktı, bir Besim Tibuk'umuz var, benim anlamında demedim sakın yanlış anlamayın; onun biraz bir çabası var. YDH'da bir çaba göstermiştik, yüzümüze gözümüze bulaştırdık, hiç kimseyi suçlamaya gerek yok, biz kendimiz hatalıyız. Belki de millet böyle bir görüşe de yüz vermeyecektir, onu da bilemiyorum, belki millet liberalizmin vaat ettiği, önerdiği özgürlükleri istemiyor, onu da bilmiyorum. Ama ben aklımın erdiği her yerde, arkadaşlarım sağ olsunlar, bana sağlanan her ortamda görüşlerimi ifade etmeye devam edeceğim. Hepinize çok teşekkür ediyorum.

Başkan - Efendim sabahtan beri ortaya konulan fikirler gerçekten çok ilginç; Mehmet Beyin dediği gibi, "Tayfın bütün renkleri buraya yansısın" diye, düşünüldü ve o kısmen yansıdı. Ama keşke Ali Bulaç Bey de gelseydi de kendi açılarından, biraz daha farklı bir ses duysaydık.

Sorulan sorular da şunu gösterdi ki, gerçekten konuşmalar gerçek fikirlerinin önemli paylarını ilk konuşmada sunamamışlar ve o bakımdan ben de kendi adıma çok yararlandığımı söyleyeyim.

Bir fıkrayla bitireceğim; ama bu doğru mu bilmiyorum, doğrusu kafamda çok şüphe var. "Bir adam onuncu kattan aşağıya düşmüş, düşerken beşinci katta birisine rastlamış, komşusu 'Hayrola ne oluyor' demiş, o da 'yuvarlanıp gidiyoruz' demiş."

Acaba biz öyle mi olacağız? İnşallah öyle olmayız, yani yuvarlanıp gitmek değil de, düşmeyelim, bir de düştüğümüz yer yumuşak olsun bir anlamda. Bana sabrettiğiniz için teşekkür ederim. Konuşmacı arkadaşlara da kendi adıma, Cemiyetim adına tekrar teşekkür ediyorum, ben yararlandım, umarım sizler de yararlandınız ve umarım seneye bu vakitler yine görüşürüz.

Cüneyt Ülsever:
"Burada yaratılan burjuvazi doğrudan doğruya göbeğiyle Ankara'ya bağlıdır; Ankara tarafından finanse edilir."

www.kocbank.com.tr

18 tuş ve bir Enter ile yanınızdayız.

peçya

Hedefe ulaşmanın en kısa yolu.

522 118
Dünya Şip. Dağ
Tel: 629 08 08
2300.000

www.imkb.gov.tr

İSTANBUL
MENKUL KIYMETLER
BORSASI
www.imkb.gov.tr